De Brakke Hond. Jaargang 11

bron
De Brakke Hond. Jaargang 11. Lieve De Boeck / Leo De Haes, Antwerpen 1994

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bra004199401_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. DE BRAKKE HOND

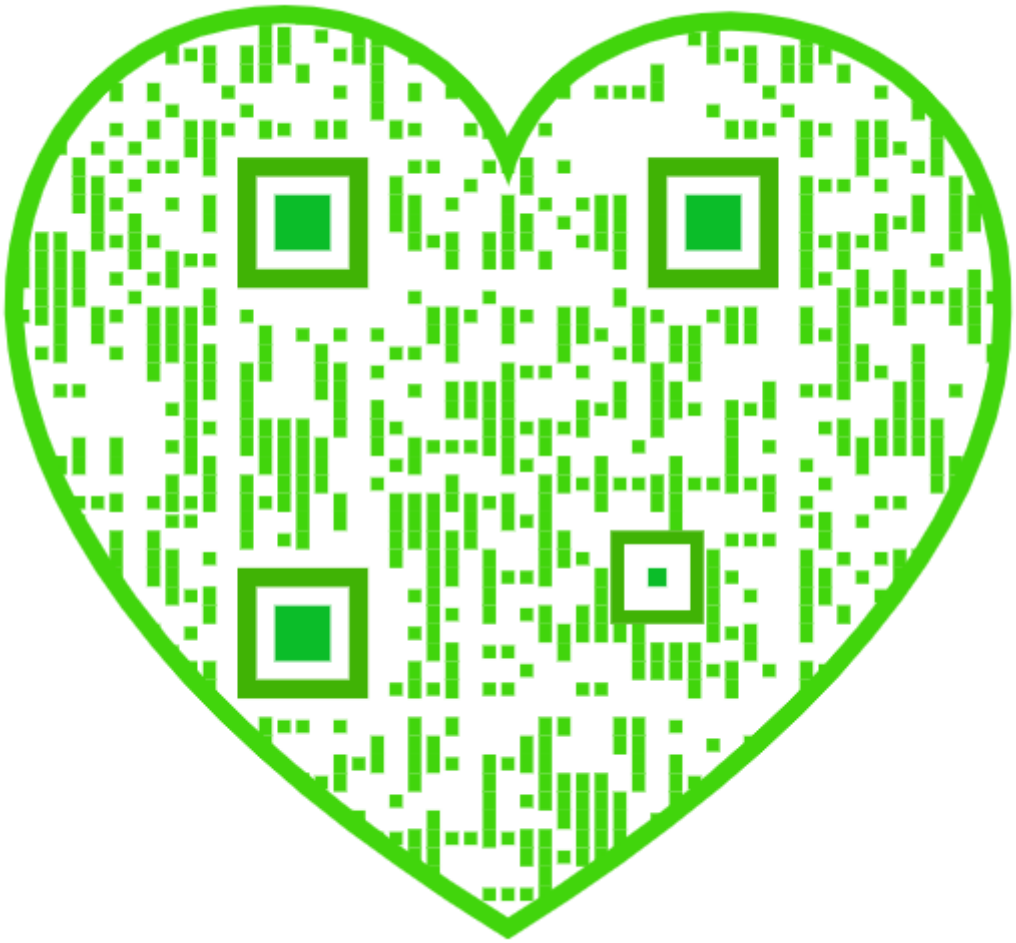

[nummer 41]

Bart de Man
Boussets blaaskakerij

Als je een overzicht van het Nederlandse proza na 1980 onder ogen krijgt met de naam *De Gulden Snede*, voel je meteen iets wringen. Zo'n titel doet je veronderstellen dat de Noordnederlandse literatuur een paar stabiele jaren achter de rug heeft en belooft klatergoud om je daarvan te overtuigen. Maar wie het boek van de Vlaamse criticus en hoogleraar Hugo Bousset openslaat, komt bedrogen uit.

Het is een illusie dat je in de recente Nederlandse literatuur een soort esthetische orde kunt ontwaren. Literatuur-historici kunnen de grote lijnen trekken, zoals Ton Anbeek die in zijn selectieve *Geschiedenis van de Nederlandse Literatuur tussen 1885 en 1985* tot honderd jaar teruggaat. Bousset begint wel met te verwijzen naar Anbeek, maar hij houdt niet van literatuurgeschiedenis. Chronologische geschiedschrijving is te strak, geeft hij te verstaan bij de voorstelling van het project *Nederlandse Literatuur, een geschiedenis* op 22 februari 1993 in Den Haag, ze wil alles in banen leiden (zie *Dietsche Warande &Belfort*, jrg. 1993, blz. 407-410). Beter is het om met de geschiedenis mee te leven - of om als criticus, als (bege)leider van het literaire gebeuren, zelf geschiedenis te schrijven. Wat een extreem staaltje van zelfoverschatting! Want daarom is het, en om niets anders, dat Bousset zich aanmatigt een horizontale, ‘nevenschikkende’ doorlichting van de jaren tachtig te schrijven. Helaas, een groot theoreticus is hij niet; veeleer een dweepzieke volgeling. Creativiteit en originaliteit, gaven die hij zo roemt, zijn hem niet toebedeeld.

De titel van zijn boek bijvoorbeeld heeft hij niet eens op eigen houtje gevonden. Dat heeft Geerten Meijsing voor hem gedaan, toen hij nog als Joyce &Co door het leven

ging... in de jaren zeventig. Meijsing bouwde zijn *Erwin*-trilogie op volgens strikte schema's en kwantitatieve regels: zoveel hoofdstukken van zoveel woorden en zoveel paragrafen, massa's spiegeleffecten en met in het geval van *Michaël van Mander* zelfs een piramidale constructie. Bovendien gingen de drie boeken ook nog over de liefde, de vriendschap en het schrijven, zodat de esthetiek zin had, net zoals bij een tempel die aan de goden opgedragen is.

De kwestie is, Boussets boek is helemaal geen tempel. In de inleiding tot zijn *Gulden Snede* slaat Bousset de encyclopedie er op na om zich precies te herinneren wat die fameuze verhouding nu weer betekent: ‘De verdeling van een lijnstuk in twee ongelijke delen, waarvan het kleinste zich tot het grootste verhoudt als het grootste tot het geheel’ (blz. 16). Hij kon het zelf niet beter geformuleerd hebben. Bousset heeft jarenlang de theorie verdedigd van literatuur als een ‘opus’, van schrijvers wier oeuvre een ‘totaaltekst’ vormde. Wat een vondst. Voor elke auteur die zijn weg gevonden heeft is het toch logisch dat zijn boeken elkaar aanvullen, of het oeuvre waar hij aan werkt nu gelijkbenig, gelijkzijdig of vierkant is.

In Vlaanderen heeft Bousset zich niettemin uitgeroepen tot de peetvader en de suikeroom van zeer uiteenlopende schrijvers, zogezegd omdat ze allemaal aan een cyclus schreven. Hij schreeuwde van de daken dat hij een nieuwe onderstroom ontdekt had, waar hij de kritische mentor van was. Intussen is die literaire borrelpraat door de tijd achterhaald. Kan zo iemand de Nederlandse roman van de voorbije jaren onderbrengen in een architecturaal concept met perfecte verhoudingen? Kun je iemand met zo'n pletwalslogica ongestoord zijn gang laten gaan?

Even kijken hoe onze klusjesman tewerkgaat. Bousset gaat uit van Ton Anbeeks idee ‘dat een overzicht van de

Noord- en Zuidnederlandse literatuur twee verhalen oplevert', omdat 'de bereidheid tot experimenteren in Vlaanderen altijd veel groter is geweest dan in Nederland' (blz. 11). Dat is dus de premisse. Natuurlijk weet hij allang tot welke conclusie hij twintig bladzijden verder zal komen, maar hij doet alsof hij verrast is: 'Is er door toedoen van de traditionele Nederlandse kritiek geen sprake van een zekere beeld-vervalsing? Komt op de door een Gulden Snede verdeelde lijn de klassieke roman niet op het kortere stuk terecht, waardoor het in feite "anders" is dan het courantere postmoderne proza? En vermits dat in Vlaanderen duidelijk ook zo is, lopen dan de prozaliteratuur uit het hoge Noorden en het diepe Zuiden van de laatste twintig jaar wel zo ver uit elkaar als Ton Anbeek denkt en als ook ik dacht aan het begin van deze inleiding?' (biz. 32).

Behalve dat Bousset intussen al twintig jaar teruggaat in plaats van veertien, redeneert hij hier op een volstrekt willekeurige, deductieve manier. Hij verwijst met veel poeha in een voetnoot naar zijn positie als vooraanstaand theoreticus van het Vlaamse proza, en constateert olijk dat ook het Nederlandse 'andere proza' (intussen allang niet meer het Rasterproza alleen, maar volgens hem de hele postmoderne literatuur, waarover straks meer) zoveel toonaangevender is dan de realistische traditie, ook al gaan de 'grote drie' en hun volgelingen nog altijd met de meeste lauweren lopen.

Volgens Bousset is er dus sprake van beeldvervalsing. Als hij zijn boek volgens de regels van de kunst zou construeren, verwacht je dat hij hier met zijn argumentatie zou beginnen. Stel dat hij zelf het beginsel van de Gulden Snede zou naleven. Dan moet zijn bewijs omstandiger zijn dan zijn stelling, het corpus van zijn boek dus net evenveel langer dan die inleiding zoals bij de zijden van het grondvlak van een Griekse tempel. Welnu, cijfermatig valt dat tegen:

Boussets stelling (zijn inleiding) beslaat ongeveer vijfentwintig pagina's, zijn bewijsvoering ongeveer tweehonderdvijfendertig. Dat is een verhouding van bijna één op tien, een wel erg smalle en wankele tempel dus. Beeldvervalsing?

Die behoorlijk uit de hand gelopen nageboorte zou ik bovendien nauwelijks een argumentatie durven noemen, hooguit een illustratief aanhangsel in wegwerpverpakking. Bousset roept het soort gezag in dat een marktkramer voorwendt die een pannenschuurmiddel staat te demonstreren voor een schare sceptische, maar koopgrage huisvrouwen. Hij denkt dat het volstaat de oogst te bundelen van tien jaar recensies, besprekingen, in het beste geval zelfs een paar grotere artikels, dat alles her en der gepubliceerd in tijdschriften (de meeste in *Ons Erfdeel, Dietsche Warande &Belfort* en *Yang*). Dertig stukken, een mooi rond getal. Maar zoals zovele anderen heeft Hugo Bousset niet kunnen weerstaan aan de ijdele droom om het efemere resultaat van zijn huisvlijt voor de eeuwigheid te bewaren. De meeste secundaire literatuur mag dan al goed zijn voor krant of tijdschrift, een boek is iets totaal anders.

Laat ik even de passer hanteren en de verhoudingen binnen die stukken uit *De Gulden Snede* controleren. Een typische bespreking bij Bousset begint met een inleiding waarin hij de auteur en zijn boek situeert. Die inleidingen zijn soms maar een paar regels lang, maar kunnen ook tot twee bladzijden uitlopen. Boussets zakelijkheid is vaak maar een voorwendsel om zijn typische, triomfantelijke peetvadermentaliteit te verbergen. Een voorbeeld: ‘Cees Nooteboom (1933), de auteur van Philip en de anderen (1955), heeft sinds zijn met de Bordewijkprijs bekroonde roman Rituelen (1980) een merkwaardige come-back gemaakt’ (blz. 118). Of: ‘Sinds Het boek Ik (1951) is Bert

Schierbeek (1918) samen met Ivo Michiels de auteur die het consequentst het (zijn) proza voortdurend heeft vernieuwd, de grenzen ervan verlegd' (blz. 43). Deze citaten zijn lukraak gekozen, maar ze geven wel de toon aan: die van de ronkende recensie. En deze recensies zijn niet of nauwelijks bewerkt voor dit boek. Er is zelfs geen bronvermelding voorzien. Hoeft dat tegenwoordig niet meer? Waarom kan daar in het notenapparaat dat Bousset aan elke tekst hecht, geen extra nootje voor af?

Het midden van zijn stukken bewaart Bousset, hou je vast, voor het navertellen van de roman die hij bespreekt. Hallo, hoe zit het met die fascinatie van hem voor de structurele gelaagdheid van boeken? Bij Willem G. van Maanen intrigeren hem wel de 'glasheldere, elkaar spiegelende romanstructuren', maar om die aan te tonen brengt hij pijnlijk minutieus verslag uit over de inhoud van *Het nichtje van Mozart* en *Een eilandje van pijn*. (Geen kat die op den duur de spiegeleffecten nog kan volgen.) Bousset vertelt ook nog tot in den treure Hermans' *Au pair* na, Reves *Bezorgde ouders*, Bernlefs *Publiek geheim*, Van der Heijdens *Advokaat van de hanen* en De Winters *Hoffman's honger*. Allemaal in de trant van: en toen, en toen. Bousset is zogezegd dol op intellectuele spelletjes en gelaagdheid, maar zelf blijft hij zo descriptief als de pest. Vreemd hoor, een liefhebber van grensverleggend proza, die zich hopeloos verliest in een overdreven aandacht voor plots. Hoezeer Bousset zijn aanvankelijke stelling er ook mee wil stofferen, hij bedient zich van het verkeerde materiaal.

Op de koop toe mag Bousset graag uitvoerig uit het werk van auteurs citeren, waardoor de oorspronkelijkheid helemaal zoek is. Citaten gebruik je omdat je iets niet beter kunt uitdrukken dan de schrijver zelf, of om in één ruk een idee te geven van hoe hij schrijft. Maar het mag geen stop-

lap worden. Kijk maar hoe Bousset Brakmans *Come-back* samenvat: ‘Sadee loopt rond in een wereld die fundamenteel onkenbaar is. Hij doolt door de bouwvallige stad van zijn jeugd en kent zichzelve niet: ‘Ik was verdwaald geraakt in het leven van een ander waar ik volgens een diep verborgen weten niet hoorde en waarvan ik de spelers niet kende.’ Aan de beelden die hij ziet, kan hij geen ‘schijn van werkelijkheid’ meer geven. Heel typerend is de volgende zin: ‘Misschien reden we door het landschap van een schilderij, voor eeuwig ingesloten tussen linnen en vernis’ (blz. 75).

Of wat dacht je van de volgende lofzang op Ernst Quispel uit Van der Heijdens *Advokaat van de hanen:* ‘Sinds 1976 overvalt het hem ongeveer één keer per jaar: een gemiddeld drie weken durende, overvloedig door diverse soorten fijne wodka besproeide euforie, die verder in grote kuisheid wordt doorgebracht. Dat verlangen naar ‘een soort engelachtigheid, als van een kind’ troffen we ook al aan bij Albert. Zijn wereldliefde is veel te ruim om door eng neukwerk te worden gekanaliseerd: ‘Het geluksgevoel in zijn borst werd door geen enkel orgasme in intensiteit geëvenaard.’ Typisch is het koopritueel dat in april 1985 de aanloop tot zijn jaarlijkse ‘wittebroodsweken’ vormt. Met het afleggen van zijn alledaagse kleren bergt Ernst ook zijn ‘fysieke zwaarte’ op. Hij voelt zich dan ‘verlost’ van de ‘tirannieke, aandacht verslindende werkelijkheid’; de verspreiding van het geluk in de ontelbare Amsterdamse kroegen kan beginnen. Hij is nu een ‘verlosser’, een ‘kwartaal-heilige’, die met ‘engelenvleugels’ en ‘gewichtloos’ zijn mysterieuze euforie wil uitdragen, drie weken lang. Hij past zo perfect in zijn eigen vel, dat hij ‘pure stemming’ wordt, ‘zo iets als zijn eigen ziel’. De drank fungeert hierbij niet als de verwekker, maar als een *polijstmiddel* voor die uitzinnigheid. De cafés geven structuur aan zijn labyrinti-

sche tocht door Amsterdam, die ‘vingerafdruk van God zelf’ (blz. 214).

Zo emmert onze meester nog bladzijden lang door. Welke potentiële lezer heeft er nu nog zin in *Advokaat van de hanen*? Bousset geeft alles wat hij zegt een loden gewicht, maar hij baseert zich daarvoor alleen op andermans woorden, die hij in een of ander gewricht probeert te wringen. Dat mag dan al een bewijs zijn dat hij het werk dat hij bespreekt gelezen heeft, meer dan een kneuterige recensie levert dat niet op. Een geest die in al zijn middelmatigheid de stilistische vondsten van een schrijver als postzegels verzamelt, kan zich moeilijk beroepen op autoriteit. Die komt doorgaans op het einde oprispen als een donderslag bij heldere hemel, heel kort en abrupt, in de vorm van een notitie, soms maar drie regels lang. Na een nietszeggende inleiding en een midden vol citaten, dan toch eindelijk een schijntje eigen inbreng. ‘Ik heb aan de larmoyante boodschappen van Brouwers geen boodschap. Het zal wel aan mij liggen: ik hààt zelfbeklag. Ook dat van de Louwhoek in Exel’ (blz. 162). En over Mulisch: ‘De bovenstaande reconstructie van de roman *De elementen* maakt het boek allicht aantrekkelijker en boeiender dan het is. Ik heb het ook door de ogen van Dick naverteld. In feite staat Harry Mulisch via zijn loodzware alwetende verteller tussen het boek en de lezer. Uitleggend en betogend. De roman vernietigend’ (blz. 112).

Ik bedoel maar, binnen de kleinere eenheden van Boussets boek is de Gulden Snede eveneens ver te zoeken. Voor zijn beschrijvingen graait hij in een grabbelton en bij zijn conclusie heeft hij bij wijze van spreken zijn jas al aan. Buiten alle verhouding dus. Hier is niet alleen sprake van strak en angstig denken dat geen tegenspraak duldt, maître Bousset komt niet eens aan denken toe. Dat zie je aan al de voetnoten waarin hij bij andermans ideeën steun zoekt. Hij pro-

beert zijn recensies geloofwaardig te maken door ze een air van wetenschappelijkheid mee te geven. Boussets tempel is een typisch Vlaamse constructie: een monumentale gevel, geen eigen fundamenten, maar in de tuin wel een warwinkel van achterafkamertjes, een konijnehok en een duivetil.

Terug naar de stelling dat de 'traditionele' kritiek in Nederland het proza van na 1980 ten onrechte als overwegend klassiek-realistisch voorstelt. Wie die traditionele kritiek vertegenwoordigt, vernemen we van Bousset niet. Wel dat ze alle belangrijke nieuwe namen binnenhaalt. Bousset voert daar tegen aan dat je in het werk van diezelfde mensen (Van der Heijden bijvoorbeeld) ook kunt 'zappen', en dat ze daarom al tot de postmoderne traditie behoren. Lulkoek, hij zou beter de encyclopedie nog eens openslaan op het lemma 'postmodernisme'. Waarom probeert hij niet gewoon de juiste verhoudingen tussen klassiek en postmodern werk vast te leggen, waarom toont hij niet aan waar het een in het ander overloopt?

In zijn buitenmaatse aanhangsel pakt hij ook nog even de 'Grote Drie' aan: Hermans, Mulisch en Reve. Om hun aanwezigheid kan hij blijkbaar niet heen, dus zegt hij tandenknarsend over Hermans dat hij 'in het beste geval, geouwehoer op hoog niveau' brengt (blz. 62) en over Mulisch dat hij 'alwetend' is (zie boven). Waag het eens Boussets alwetendheid in vraag te stellen! Voor het gemak sleept hij Hella Haasse en Jan Wolkers in het zog van de Grote Drie mee, én Brouwers, én Biesheuvel. De relevantie van die selectie ontgaat mij. Waarom hij Maarten 't Hart, tegen wie hij in zijn inleiding als een krolse kater fulmineert, in zijn corpus geen gebenedijd woord waardig acht, ontgaat mij ook. Toch een makkelijk slachtoffer, deze meest toonaangevende realist van zijn generatie. Bousset had nochtans in de kelders van *Dietsche Warande &Belfort* een recensie over de successchrijver klaar liggen.

Ik zou Bousset nog kunnen volgen als hij zich hield aan Schierbeek, Van Maanen, Polet, Ritzerfeld, Krol, Bernlef, Ten Berge, Vogelaar en Brakman. Deze negen schrijvers horen allemaal ongeveer tot dezelfde schrijversgeneratie, zijn voor een groot stuk *Raster*-auteurs en zijn traditioneel ook min of meer onder de benaming ‘ander proza’ te vangen. Voor de jongere auteurs ligt dat moeilijker. Beurskens, Meijsing, Van der Heijden, Kellendonk, De Jong, Freriks en uiteindelijk ook wel Nooteboom en Ferron - al zijn die weer ouder - brengt Bousset onder bij de postmodernen. Waarom niet bij de intussen versteende opusauteurs? Omdat hij Brouwers, die hij verfoeit, daar dan ook bij moet rekenen?

Ik wil Bousset best tegemoetkomen, als hij zelf in de gauwte niet op de ‘akademische’ Revisor-afkomst van de enen of op de ‘Vlaamse’ zinnelijkheid van de anderen wees. Maar goed, neem nu dat de postmodernen met zijn achten zijn. Negen ‘andere’ prozasten en acht postmodernen, tegenover de Grote Drie en hun geestesgenoten Hella Haas-se, Jan Wolkers, Jeroen Brouwers, en J.M.A. Biesheuvel - over wie Bousset toch weer twijfelt of hij een realist is of een postmodernist. Enfin, negen plus acht is zeventien, drie plus drieneenhalf is zeseneenhalf, één op de wip dus: ja, zeventieneneenhalf tegen zeseneenhalf, dat is een mooie verhouding. Dat kan kloppen, als ik goed geteld heb tenminste.

Tevreden? Wacht even, Bousset is nog niet klaar. Doordat hij gauw nog even drie debutanten (M. Februari, P.F. Thomése en Marcel Möring) op sleeptouw neemt, wordt zijn gulden balans weer in onevenwicht gebracht. Ik weet het, in Boussets strikt geregelde wereldbeeld is geen plaats voor Brouweriaans zelfbeklag omdat hij dat blijkbaar een te extreme ervaring vindt, en heerst er welwillendheid tegen-

over Biesheuvels verhalen omdat het kaderverhalen zijn (‘Heerlijk zelfbedrog, superieure kitsch, gesuikerde fopspeen’ blz. 156). Ik wil maar zeggen, je kunt alles naar de wind zetten. Boussets keuze van die drie ‘debutanten’ vind ik daarom gewoon hamsterig en geïmproviseerd. Alleen al in zijn inleiding heeft hij heel wat meer interessante debuten genoemd, en met hen had hij ook kunnen besluiten. Van goddelijke verhoudingen is trouwens ook op een ander vlak geen sprake. Waarom heeft Bousset behalve voor Hella Haasse in het begin en M. Februari heel even aan het slot van zijn boek geen oog voor vrouwen? Omdat hij de Van Keulens en de Meinkema's in zijn inleiding gekelderd heeft als realisten? Daar gaat de tempel andermaal tegen de grond.

Wie wat vindt heeft slecht gezocht, bauwt Bousset Rutger Kopland na. Welnu, in zijn voetnoten ontdek ik dat hij geen volledigheid pretendeert. Hoezo, moeten we voor een echte ‘golden section’ dan toch nog een literatuurgeschiedenis raadplegen? Wat heeft Bousset nu bewezen, dat de Nederlandse literatuur na '80 even kritisch, even grensverleggend, even vooruitstrevend is als de Vlaamse (dat zou nog eens een interessante vergelijking zijn, had hij die nu eens gemaakt) en dat de ‘traditionele’ kritiek in Nederland voor ‘een zekere beeldvervalsing’ zorgt? Dat de postmoderne prozasten ‘anders’ zijn dan de realisten die eigenlijk klassiek geworden modernisten zijn, en dat die postmodernen dus in feite aan de kant van de ‘andere’ prozasten staan?

Ik voel mij in veel tempels thuis, maar niet in de kaarten-huisjes van een dubieuze bouwpromotor als Hugo Bousset. Een krakkemikkige stelling onderbouwd door een reeks afgestofte recensies, een lineair overzicht zonder dimensie, het is gewoon een ruïne. Alsof hij het zelf beseft verwijst Bousset je voor een behoorlijk beeld van het literaire ge-

beuren in het voorbije decennium in zijn voetnoten voortdurend door naar mensen die specifiek het hedendaagse ‘literair klimaat’ beschreven hebben. Wat houdt ons tegen? In deze interactieve tijd kun je gemakzucht makkelijk tot genialiteit opschroeven, maar er zijn grenzen. Grenzen aan de manier waarop hogepriester Bousset zichzelf dient, en niet de literatuur.

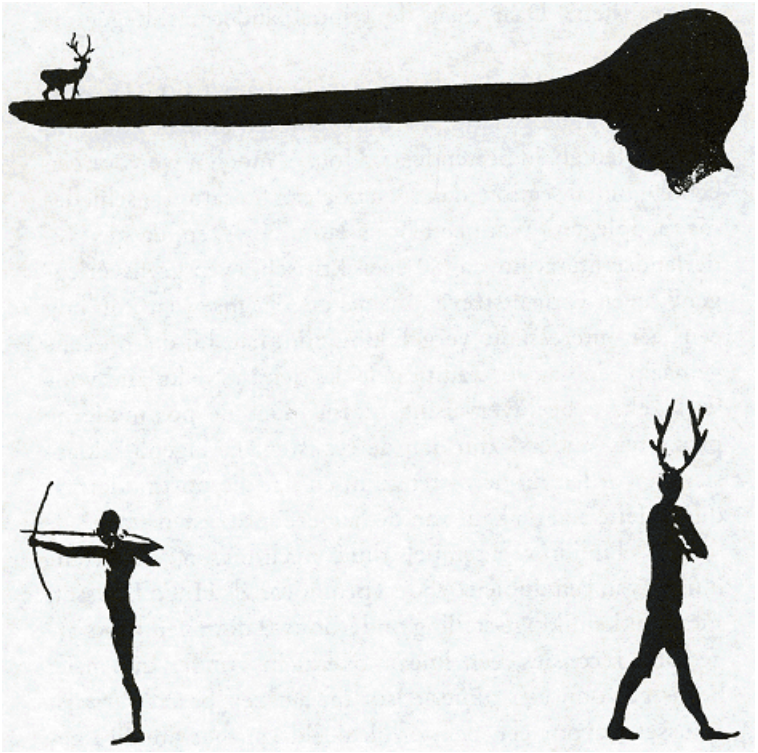

Patrick Conrad
Moonlight Serenade

1.

Hij is ontwaakt, traag als een boom die groeit.
Hij heeft de plassende vrouw gekust
op lippen van gewapend beton.

Hij heeft het pand verlaten,
de logge stroom bekeken,
zijn goedheid aan verkeerde vlijers vergooid.

Met de billen op de kachel
duikt zij spinnend haar atlas in
en vliegt over akkers en sneeuw naar huis,
daar waar het licht meer is dan licht
en de dagen langer duren dan de dagen.

In zijn onvoltooid bestaan stierven zovelen
dat hij niet meer weet wie hij vervangt.
Hij heeft de dag doorleefd.
Drie pakjes gerookt.

2.

Straks valt de tweede kus.
Dan in bad. In haar water,
zuinig en verliefd, terwijl voorbij de schorren
de oorlog klinkt als een onweer dat duurt.

Maar eerst is er de omweg langs het strand
waar hij, luisterend naar het schuiven van het zand,
onmondig zal staren naar de maan,
en onder de maan naar de maan,
en tussen de maan en de maan,
naar het kwik van de oceaan.

Woorden schieten
hem dan tekort
of gewoon niet te binnen.

In zijn dagboek noteert hij andermaal:
Misschien morgen. Morgen, misschien.

Vroeger

Zeggen dat hier vroeger de winter eeuwen
en omdat een onweer losbarstte boven de moerassen,
de nacht soms jaren duurde.

Zeggen dat hier vroeger geen taal gesproken werd
tenzij de taal van drift en honger,
een dof gegrom in 't struikgewas.

Zeggen dat hier vroeger over de vlakte
geen rechters brulden in de wind
en de enige grens die telde
de afgrond was aan de rand van de aarde.

Zeggen dat hier vroeger geen Turken waren
omdat er vroeger geen Turken wàren
en Turkije, bevolkt met krabben en kwallen,
op de bodem lag van een meer
dat zondermeer niet meer bestaat
en schelpen achterliet.

Zeggen dat hier vroeger in trieste stoeten
monsters met hersenen ais beukenoten
tussen vonken en varens zingend van eigen volk eerst
voor altijd uit het landschap verdwenen.

Zeggen dat hier vroeger geen mens
rondliep met de volle lippen van Mathilda.
De vuile lippen van de vreemdeling,
hoor ik blonde kerels fluisteren in 't gelid.

Zeggen dat hier vroeger in een wereld
zonder tijd, zonder torens, zonder tulpen,
iedereen dezelfde huid onder dezelfde mantel verborg.

Een zinloze wereld wellicht want een wereld
waarin jij en je joodse billen ontbraken.

Onlangs werd vliegen ongehoord eenvoudig

Zo zeggen zij, met gebalde tongen
en één stem die luistert:
‘O my God! What a dreadful way to die...’
Morgen scheuren de spieren,
splijten de pezen.

Zij ontschminkt zich
en verminkt zich

en toont ons haar goed hart.
Hij weet het, de ondersteunde, dat eens onthoofd
de goden hun lijden dragen in hun ballen.
Dat elke stap mirakels vergt,
dat elk woord verheven klinkt,
verlammend werkt en kwetst.

Hij bedankt voor zoveel pijn,
wachtend op meer en nog en overal.
Met ijzers geboren wil hij sterven,
kreten slakend van terreur
en dorst naar zwart plezier.

Wie uit wie groeit is een raadsel
en de scheiding, rots aan de rand van de aarde,
onontwijkbaar.
Zij berust in haar zwellen
en de wereld in haar
en op haar rust de hoge, holle hemel.

Opnieuw klaar voor een ingebeeld vertrek,
draait hij de grijsheid de rug toe,
het hoofd vol planeten, de huid vol patenten:
Straks telt de leegte een hemellichaam meer!
Onlangs werd vliegen ongehoord eenvoudig.

Brussel

Krakend koppel dat zich, verziekt,
bij het vallen van de avond vergist
en verzoent tussen lampen, kristal en verdaagde glorie.
Beneden wacht het theater, de nacht toevertrouwd,
sinds eeuwen verzadigd.

Vroeger, voor de seizoenen, was hier de zee.
Met haar bevolkte dieptes en haar voorname druk
die alles maalt en plet tot pijn en puin.
Toen kwamen zoals steeds de mensen
met hun kreten, hun kanker en hun kerken,
met hun zucht naar pracht en vernieling,
naar ruïnes, naar vroomheid en naar wraak.

Ergens nog ligt natte aarde bloot
waar rapen groeien en spruiten,
waar zelden iemand komt,
tenzij de man zonder auto, zonder vrouw
die, volgens de legende, de anderen niet nodig heeft.

Maar de anderen dan?
Ze lopen zich te pletter, mijnheer.

In de versierde gangen onder de wereld
jagen zij blind van haat en honger naar meer
hijgend de dagen en hun doem erdoor
en dansen zij dronken in dichte drommen
de dolle dans der havelozen.

Had zij zich niet mogen omdraaien
en verloor zij hem daarom voorgoed?

Hij dacht: ik ben een ander,
diplomaat en gestorven, krom van de jicht.
Zijn ogen: de ronde ramen van het museum
waarin alles wankelt en wentelt en zweeft.

Maar langs de oevers van het kanaal
roest in rechte rijen van drie
de dolle kervel en het ijzerkruid
en in de schemer soms de munt.

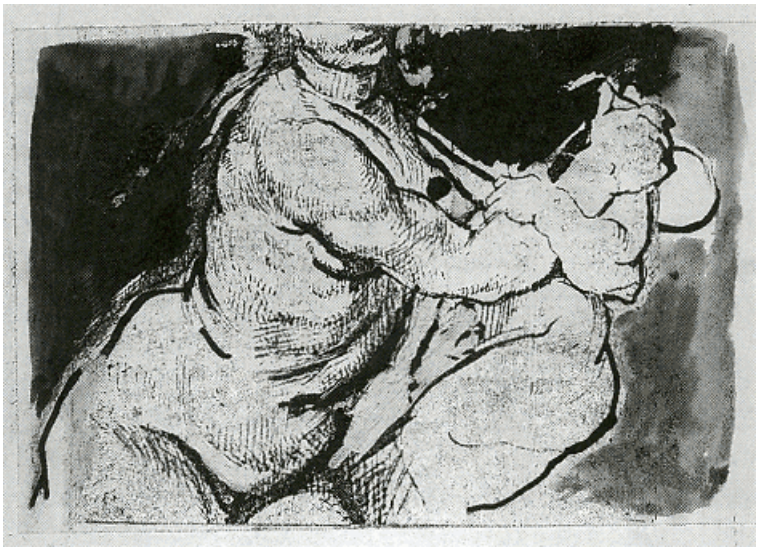

Heren van stand

Heren van stand spreken niet over geld.
Zij mijmeren over effecten, sissen over sicaven.
Heren van stand hebben een leuze:
Wie een put graaft voor een ander is een arbeider.

Heren van stand besturen geen auto's.
Zij rijden hun Porsches te pletter tegen palmbomen op Nassau
of telefoneren vanuit de kantoren van hun Rolls.

Heren van stand zijn niet goed van aard,
maar vriendelijk of beleefd. Zij schreeuwen niet, zij faxen.
Heren van stand steken geen sigaretten op.
Zij verwarmen hun Custom made filter typed Queen size Nat Sherman's
aan de gouden gloed van hun Dupont.
En hun naam vloeit slechts uit hun 24 karaat Waterman.

Heren van stand hebben geen geur, maar ruiken,
naargelang de plek waar men zijn neus op duwt,
naar Tuscany van Aramis, *a fragrance for men*, of Lanvin.
Pygmeeën, die nooit een schuimbad nemen,
beweren naïef dat ze ruiken als de dood.

Heren van stand dragen geen kleren maar merken
en hebben oog voor het schone: elk van hen,
zo leren ons de statistieken,
ontfermt zich over minstens één komma zes dichters.
Het woord racisme is hen vreemd:
Zij beluisteren Nat King Cole en eten probleemloos Uncle Ben's.

Heren van stand houden van vrouwen met American Express-groene ogen.

Het gebeurt dat heren van stand gluren naar deze dames
doorheen de ijsblokjes in hun Chivas,
terwijl de haard knettert en buiten in de herfst
een dwerg vol slijk de setters uitlaat onder de olmen.
Heren van stand lopen niet naar de hoeren.
Zij trouwen ermee.

Heren van stand drinken geen wijn,
maar Mouton-Rothschild, rug aan rug
met andere heren van stand in stille tempels met sterren.
Vervelen doen zij zich nooit tenzij,
omdat het past, in de opera.

Heren van stand ontmoet men niet op straat,
maar in lobbies, VIP-rooms en turkse baden,
op vossejacht, jumpings en safari's
of bij de aartsbisschop thuis.

Heren van stand dromen niet maar bestellen.
Hun truffels bij Fauchon, hun marmelade bij Harrod's,
hun dochters bij Madame Claude.

Heren van stand worden niet oud.
Zij joggen, slikken, pompen en lopen
er, na de achtste lifting,
glimmend als wassen poppen bij.

Heren van stand sterven echter alleen,
verlaten, verkleumd en klappertandend,
zittend op een bank,
maar dan liefst een Zwitserse, bvb. in Genève,
met uitzicht op het meer en verder en hoger,
op de eeuwige sneeuw.

Balen Vlas
De Montana Gang

If you can't beat them, join them.

13 dagen vóór George Pritchert met een geleende 30:30 Winchester karabijn de Safeway-supermarkt in Portland binnenstapte, kwam hij na een lange dagtaak thuis en trof er de Montana Gang aan.

Ze zaten op de trap en stonden op toen hij binnen kwam: vijf opgeschoten kerels met scherpe gelaatstrekken en blikken die weinig goeds voorspelden. Ze zagen eruit alsof ze net aan een opknoping hadden deelgenomen en al vol verwachting uitkeken naar de volgende. Het was niet de eerste maal dat Pritchert bezoek kreeg van de Montana Gang, maar het was wel de eerste maal dat ze zich bij hem thuis aanboden.

Voor zover hij het had kunnen nagaan bestond de Montana Gang uit een dertigtal leden. Het was een bijzonder boosaardige bende die erg sluw te werk ging. Ze pikten een willekeurig iemand uit het telefoonboek en bewerkten hem vervolgens net zo lang, tot hij volslagen krankzinnig werd afgevoerd of radeloos onder een trein sprong. Dan verlegden ze hun actieterrein naar een andere staat en kozen er een nieuw slachtoffer.

De Montana Gang ging gekleed in lange, zwarte, geiteharen jassen. Ze droegen grote vilten hoeden, koppelriemen en laarzen vervaardigd van bokkevellen. Ze verspreidden een indringende paardelucht en in hun koolzwarte ogen waarden de schimmen rond van een groot ongeluk.

Voor Pritchert begon het allemaal een half jaar geleden. Hij zat in een Greyhoundbus en was op weg naar z'n oom die in Seattle woonde toen hij plots omringd werd door vijf

leden van de Montana Gang. Ze leunden over de zetel, lachten hun als diamanten glinsterende tanden bloot, openden hun jassen en schoven ze als toneelgordijnen opzij; de opvoering die er aan de gang was werd gedomineerd door 14 mm Jennings magazijngeweren en stokoude Yellowboy achterladers.

Eén van de bendeleden haalde een mes boven waarmee in Alaska beren werden gevild, hield het vlijmscherpe lemmet tegen Pritcherts keel en blies hem de ene doodsbedreiging na de andere in het oor. Het gelach van z'n kompanen drong door merg en been, zette zich binnen in hem vast en zou hem de komende maanden meer dan eens uit z'n slaap doen opschrikken. Vijf of zes minuten duurde de vertoning; dan deemsterden ze, even onaangekondigd als ze gekomen waren, één na één weer weg, alsof hun voorraad zuurstof was opgeraakt. Enkel de scherpe, hinderlijke geur van paarden bleef nog geruime tijd daarna hangen. Pritchert was niet meer in staat om z'n reis verder te zetten. In Kelso stapte hij uit en keerde ontredderd huiswaarts. Tijdens de weken en maanden die hierop volgden werd hij herhaaldelijk door de Montana Gang overvallen. Eerst doken ze in verspreide slagorde op; ééntje op de bus, ééntje in het station, ééntje in de krantenwinkel. Soms had hij de indruk dat ze op voorhand wisten welke stappen hij zou zetten. Langzaam maar zeker werd hij ingesloten. Vaak duurde het een hele dag voor hij omsingeld was. Dan wierpen ze zich op hem, in het stadspark of in de toiletten van de William O. Douglas-bibliotheek. Ze drukten hem met laarzen tegen de grond, schoven de ijskoude lopen van hun revolvers over en weer in z'n nek en dreigden ermee met de kolven van hun geweren de hersens te zullen inslaan. Stervend van angst en badend in het zweet lieten ze hem achter.

Het waren moeilijke tijden voor George Pritchert. Vaak

meldde hij zich ziek, kwam nog nauwelijks z'n huis uit en kon 's avonds de slaap niet vatten. Of hij werd midden in de nacht wakker en hoorde hun uitdagend, angstaanjagend gelach. Het kwam voor dat hij het oplichten van een aansteker in een voorbijrijdende auto, voor het flikkeren van een lemmet hield. En nu, twee weken vóór de Safeway-supermarkt de voorpagina van *The Silverton Dispatch* haalde, stonden ze voor het eerst bij hem thuis. Hij taxeerde z'n belagers kort. Het waren ongetwijfeld de jongste bendeleden die hij de afgelopen maanden had gezien. Pritchert had er geen benul van hoe men lid kon worden van zo'n bende maar hij achtte het niet uitgesloten dat ze erop uitgestuurd werden om een test af te leggen: ‘Sla Pritchert in elkaar en je hoort erbij!’ Hij besloot zich niet te laten intimideren. Zonder hen aan te kijken liep hij hen voorbij. Het was een taktiek die hem al een paar maal had geholpen. Wanneer hij hen negeerde, staakten ze soms vanzelf hun omsingelingsbeweging en verdwenen. Meestal echter kon hij tegen hun dwingende aanwezigheid niet op. Terwijl hij naar de woonkamer liep voelde hij hun blikken in z'n rug; het waren blikken van algehele minachting voor de persoon van George Pritchert, gasfitter eerste klas bij Pacific Gas &Electric. Het raakte hem niet echt. Ook wanneer de voltallige bestuursraad van PG&E zou zijn voorbijgetrokken zouden ze hetzelfde misprijzen geëtaleerd hebben. Het was het minst erge wat iemand in de gegeven omstandigheden kon overkomen.

Pritchert opende de deur naar de woonkamer en bleef als versteend in de deuropening staan. Hij leek de controle over zichzelf te verliezen; in z'n overdadig verlichte woonkamer was een soort receptie aan de gang. Hij herkende het geluid van de pratende, lachende en drinkende menigte. Hij had het de afgelopen maanden wel vaker gehoord; zomaar,

op de meest ongelegen ogenblikken en zonder dat er een bijpassend beeld voorhanden was, alsof de klankband die bij z'n leven hoorde een poosje dubbel had gezeten. Hij zag obers die af en aan liepen met drankjes en versnaperingen en callgirls uit Portland die door de menigte schoven en hun waren aanprezen. Hij schatte het aantal aanwezigen op honderdvijftig. Pritchert herkende onder de gasten, zo voor de vuist weg: John Dillinger, Pretty Boy Floyd, Eddie 'Machinegun' Kelly, Dutch Schulz en de boomlange desperado Jimmy Holloway. Met wat zich in z'n woonkamer verzameld had kon een bijzonder gewelddadig fragment uit 'De geschiedenis van Amerika' worden geschreven.

Niemand van de aanwezigen sloeg acht op hem. Het kwam hem voor alsof ze niet lijfelijk in z'n woonkamer aanwezig waren, maar er, onvatbaar als licht, in rondliepen. Aarzelend zette Pritchert zich in beweging. Hij was danig uit z'n lood geslagen dat hij de deur achter zich vergat te sluiten. Terwijl hij zich door de menigte wurmde drong de Montana Gang de woonkamer binnen en stortte zich op de flessen Kentuckywhiskey die op de barkast stonden.

Pritchert had nog slechts oog voor één ding: de schuifdeur die naar de achterkeuken voerde. Die wilde hij te allen prijze bereiken. Hij durfde er niet aan te denken welke invloed een paar glazen whiskey zouden hebben op lui die mededogen associeerden met de diameter van een kogelinslag.

Het duurde een kwartier voor hij het verlossende handvat had gevonden. Hij schoof de deur op een kier, loerde op het ergste voorbereid naar binnen en vond er tot z'n opluchting dezelfde achterkeuken die hij een uur of tien eerder had verlaten; in de gootsteen stond nog z'n half uitgedronken kop Nescafé, op tafel lag de opengeslagen *Silverton Dispatch* van 16 januari 1969 en een pakje Chesterfield,

op het aanrecht de accu van een Ford Mercury. Niets wees op een invasie door de Montana Gang. Pritchert glipte door de kier naar binnen en sloot de deur onmiddellijk achter zich af. De aanblik van het vertrouwde schonk hem opnieuw enige houvast en gleed als een handschoen over z'n angst. Hij voelde zich bevrijd van een grote zorg, hurkte neer en sloot de ogen om van de emotie te bekomen. Hij wist nog niet dat hij met z'n volle verstand naar het centrum van de orkaan was gelopen...

Toen hij zich minuten later oprichtte zag hij hoe in het behang donkere vlekken zichtbaar werden; vijftien in totaal. Ze dijden zich langzaam uit als inktvlekken, tekenden zich steeds scherper af en klaarden tenslotte uit tot mansgrote schaduwen, die uit de muur stapten en alle licht opslorpten. Een geur van paarden vulde de achterkeuken. Toen de Montana Gang zich als een donkere wolk over hem heen boog kromp Pritchert ineen. Hij had het gevoel niet mèèr te zijn dan een zandkorrel in de handpalm van hun willekeur.

Daarop verloor hij het bewustzijn.

Midden in de nacht werd hij wakker. Het angstzweet stond op z'n voorhoofd. Hij voelde zich groot en uitgestrekt als de vloer waarop hij lag. De schuifdeur stond open en het licht uit de woonkamer scheen naar binnen. Kennelijk was de receptie afgelopen. Rookslierten en een waas van uitgestorven gesprekken hing om de glazen en de schotels die overal verspreid stonden.

In de achterkeuken was de krant op de grond gevallen. Eén van de jongere bendeleden zat schrijlings op de tafel, rookte Pritcherts Chesterfieldsigaretten en speelde onderwijl met een .38 Thompsonrevolver, die hij achteloos om z'n vinger draaide. Het zou hem waarschijnlijk geen enkele moeite hebben gekost om in één en dezelfde beweging de haan op te spannen en de trekker over te halen.

Pritchert trachtte zich op te richten maar een verschrikkelijke pijn ter hoogte van z'n ribben verhinderde hem dat.

Zodra de man op de keukentafel gemerkt had dat zijn slachtoffer was ontwaakt boog hij zich over hem, haakte grijnzend de trommel los uit de revolver en toonde hem de kogels, blinkend als een rij nieuwe slagtanden. De man verspreidde een misselijk makende paardegeur. Dan stopte hij plots - lachend om de angst in Pritcherts ogen - de loop van z'n wapen in diens mond en spande de haan op. Er verscheen een laagje schuim op z'n lippen. Pritchert dacht dat het met hem afgelopen was. Hij sloot z'n ogen en spande al z'n spieren op als dacht hij zo makkelijk de grens tussen leven en dood te overschrijden. Maar er gebeurde niets.

Toen hij z'n ogen opnieuw opende was de man verdwenen; gewoon in lucht opgelost. Het enige wat nog aan hem deed denken was de angst die traag en in golven uit z'n lichaam wegebde, als was er iemand met een veel te grote tonnenmaat door het stilstaand water van zijn leven gevaren.

's Anderendaags meldde hij zich ziek bij Pacific Gas &Electric. Van bij het ochtendgloren had hij zich naar de woonkamer gesleept en had zich daar in een ligstoel gehesen. Hij trachtte de Montana Gang weg te spoelen met twee glazen whiskey en een valiumtablet; maar ze bleven door z'n hoofd spoken, omkapselden de angst die gisteren in hem was en stuurden hem van daaruit geregeld waarschuwingen; terwijl hij z'n zinnen poogde te verzetten door op de televisie naar een documentaire over het leven van Deanna Durbin te kijken, proefde hij plots opnieuw de smaak van machine-olie die uit de loop van het wapen op z'n tong was gedruppeld. Hij besefte dat de kans groot was dat de Montana Gang nooit meer uit z'n leven zou verdwijnen. Hij zag hen als de ijlboden van de dood, de ruiters van de

apocalyps die er alles aan zouden doen om te voorkomen dat hij het pad, dat naar de afgrond voerde, zou verlaten. Hoewel hij begreep dat verzet nog meer terreur zou oproepen, was hij toch niet van plan zich willoos aan hen over te geven. Hij zag nog slechts één mogelijkheid om aan hun zorgvuldig gesponnen web te ontkomen. Ondanks het risico zou hij z'n kans met beide handen grijpen.

's Middags at hij soep en brood en voelde zich langzaam op krachten komen. De pijn trok weg uit z'n lichaam, de Montana Gang bleef op de achtergrond, alsof ze van z'n besluitvaardigheid geschrokken waren.

Rond half twee in de middag verliet hij z'n woning en begaf zich op weg naar Lincoln Street. Hij stapte de kantoren van *The Silverton Dispatch* binnen en plaatste er voor 2.35$ een advertentie in de krant van 18 januari 1969.

Hij dronk nog een biertje in een café en keerde huiswaarts. Een gevoel van rust daalde als een warme nevel in hem neer. De Montana Gang leek verder weg dan ooit. Hij nam een licht slaapmiddel en kroop om acht uur onder de wol.

's Anderendaags nam hij bij de brievenbus z'n post in ontvangst en doorbladerde de krant terwijl hij terug naar binnen liep. Vlak vóór de deur bleef hij als aan de grond genageld staan. Op bladzijde twaalf stond zijn advertentie, als bij toeval iets vetter gedrukt dan de rest zodat ze in het oog sprong.

Haastig en met een gevoel van schroom las hij z'n eigen boodschap:

> Wens lid te worden van de Montana Gang.
> Graag toetredingsvoorwaarden.
> George Pritchert. Silverton.

De eerste zes dagen die volgden op het verschijnen van de advertentie waren de rustigste van de afgelopen maanden. De Montana Gang bleef weliswaar aanwezig maar stelde zich tevreden met een rol op de achtergrond. De sfeer van angst en terreur, die hij wekenlang had ondergaan, was sterk afgenomen; wat ervan overbleef was niet meer dan een ragfijne draad, strak gespannen doorheen het weefsel van de voortschrijdende uren. Dat had hij alvast met z'n actie bereikt. Eénmaal (hij was net met de afwas begonnen) dook een bendelid op vóór z'n keukenraam. Na een korte uitwisseling van blikken deemsterde hij opnieuw weg. Pritchert had de indruk dat de man er als verkenner was op uitgestuurd om poolshoogte te nemen, om te zien of hij inmiddels het huis in Silverton niet had verlaten. De rust die in hem was teruggekeerd zorgde ervoor dat hij opnieuw dingen deed die hij maandenlang had verwaarloosd; hij poetste zijn huis, bracht orde in z'n papieren, controleerde eindelijk de waterstand in de accu van z'n wagen en verving de stroomonderbreker. Af en toe, wanneer hij zich van z'n werk oprichtte zag hij aan de rand van z'n blikveld zwarte vlekken die zich een fractie van een seconde lang samenvoegden in de vorm van een manspersoon en dan onmiddellijk als zeepbellen openspatten. Het waren de speldeprikken van de Montana Gang; ze sterkten hem in de overtuiging dat hij deze vervelende zaak eindelijk achter zich diende te brengen.

Een volle week na z'n oproep om lid te worden van de Montana Gang stond het antwoord in *The Silverton Dispatch*. Terwijl hij vluchtig de berichten las sprongen hier en daar woorden uit de kolommen; woorden die om z'n opmerkzaamheid vroegen omdat ze van een ander lettertype of vetter gedrukt waren, woorden die plots voor z'n ogen begonnen te bewegen, in sommige gevallen zelfs uit de re-

gel gleden en naar een volgende alinea schoven. Hij hield de krant iets verder van zich verwijderd en las nu moeiteloos het volledige bericht. Er ontbrak een lidwoord en de naam ‘Winchester’ was fout gespeld. Ongeveer tien seconden danste de boodschap van de Montana Gang voor z'n ogen, dan verloor z'n blik greep op het geheel en doken de letters opnieuw onder in de anonimiteit van de grijze, wat streek-gebonden berichtgeving van *The Silverton Dispatch*.

Anders dan hij had verwacht bleken de voorwaarden om toe te treden tot de Montana Gang verbluffend simpel. Het enige wat men van hem verlangde was dat hij zich op de eerstkomende vrijdag gewapend met een geladen 30:30 Winchesterkarabijn naar de Safeway-supermarkt in Portland zou begeven. Daar zou hij om 15 uur door de Montana Gang worden opgepikt.

Pritchert liet de krant zakken. Hijzelf had geen wapen, zelfs geen alarmpistool. De enige uit z'n vriendenkring die over wapens beschikte was Jimmy Dunn. Die werkte tot voor een paar jaar bij Pacific Gas &Electric maar gaf er dan de brui aan om nabij Perkins' staalwalserij een bierhandel over te nemen. Dunn was een echte wapenfreak en zou zeker een 30:30 in z'n collectie staan hebben. Pritchert zou hem iets op de mouw spelden over een eendenjacht in de buurt van Lake Merwin waarop hij door een vriend was uitgenodigd. Hij kon toch moeilijk zonder wapen ten tonele verschijnen.

's Namiddags trok hij naar de wijk rond de oude staalfabriek. Dunns handel was al een paar maanden op de fles. Hij had een job in Vancouver en bleef er vaak vijf dagen na elkaar. Z'n vrouw Louise, die hem gelukkig nog kende, was wel bereid hem het wapen uit te lenen, maar wist de bijhorende patronen niet te vinden. Pritchert schreef een boodschap voor Jimmy Dunn, bedankte z'n echtgenote en ver-

trok met het wapen dat in een etui was gestopt. In Elmore Street kocht hij een doos met dertig patronen. Toen hij de winkel verliet zag hij aan de overzijde van de straat een lid van de Montana Gang. Hij zat met gekruiste benen op de vensterbank van een kruidenierszaak en tikte bij wijze van groet tegen z'n hoed. In z'n gelaatstrekken stond de samenzwering gegrift waarvan nu ook hijzelf deel uitmaakte. Hij knikte de man wat onhandig toe. Het was dezelfde die een paar dagen eerder voor het keukenraam was verschenen. Terwijl hij terug naar huis liep brak een waterige winterzon door de hemel. Pritchert sloot even z'n ogen en genoot van de flauwe, maar weldoende warmte die over z'n gelaat streek. Hij voelde hoe het zonlicht als een laken op z'n schouders viel, langs de panden van z'n jas naar beneden gleed en z'n schaduw op het voetpad wierp; het was de schaduw van een man die ongehinderd, met een repeteerkarabijn en dertig patronen, door de stad liep. In z'n hoofd was de schemering van de Montana Gang ingevallen.

Twee dagen later, na de beste nachtrust sinds maanden, stond Pritchert voor de spiegel en keek naar zichzelf terwijl hij met de vanzelfsprekendheid van een premiejager zes patronen in het wapen schoof. Hij was doof geworden voor het noodlot dat uit elk van z'n bewegingen sprak. Hij was blind geworden voor z'n harde, onheilspellende blik; een moordkuil weggezonken in de schaduw van z'n hoedrand. Toen hij klaar was zette hij het wapen naast zich op de grond. Hij trok de laarzen aan en de lange, geiteharen jas die hij de dag voordien in Goodmans uitdragerij op de kop had getikt. De jas reikte tot aan de grond en had diepe, schuin naar beneden lopende binnenzakken; wanneer hij het wapen er met de loop naar beneden instopte dan kon hij de kolf net onder z'n oksel vastklemmen. Het systeem werkte perfect. Er was in de binnenzak zelfs nog plaats

voor een zakmes, een geldbeugel en de rest van de patronen. Hij trok z'n hoed iets verder over z'n voorhoofd en zette z'n handen in z'n heupen zodat de jas openschoof en de karabijn zichtbaar werd. Hij leek zó weggelopen uit z'n eigen nachtmerrie, maar die gedachte kwam niet meer bij hem op; ze had hem opgeslokt en z'n denken ingepalmd.

Tot de middag liep hij zó uitgedost - het volle gewicht van het wapen met zich mee torsend - in huis rond. Hij trachtte telefonisch Jimmy Dunn te bereiken maar slaagde daar niet in. Vervolgens schreef hij een aan de gasmaatschappij gerichte ontslagbrief en een brief aan z'n moeder die in Walla Walla in een bejaardentehuis zat. Hij stopte beide brieven bij de patronen in z'n binnenzak.

's Middags at hij een broodje/ham en dronk twee pilsjes. Hij sloot de electriciteit en de gastoevoer af en vertrok. Toen de deur achter hem in het slot viel voelde hij een grote spanning doorheen z'n lichaam. Hij zat in een stroomversnelling en kon niet meer terug.

Nadat hij de brieven had gepost stapte hij in de wagen en reed op automatische piloot via Slope en de Interstate naar Portland. Het was vijf graden onder nul en erg bewolkt. Een nieuwslezer op de radio kondigde nog grotere vries-temperaturen aan en sneeuwbuien.

Vlakbij Washington Park maakte hij halt, dronk een cola en at een appel die in het handschoenvak lag. De verwarming van de Ford had haar werk gedaan en hij trok z'n jas uit en legde hem naast zich op de zetel. Twee patronen gleden uit z'n binnenzak en bleven liggen op het etiket dat er door de kleermaker was ingenaaid.

Pas nu viel hem de naam op: Joe Montana...

Hij reed de rivier over en sloeg dan rechts Mc Loughlin Blvd. in, richting Milwaukee. De naam van de kleermaker had een kleine schok teweeg gebracht. Voor het eerst in een

paar dagen doken aan de rand van z'n gezichtsveld de zwarte vlekken weer op. Onrust schoof als een schim door z'n gedachten. Pritchert werd zenuwachtig.

Na anderhalve mijl draaide hij 13th Av. op. Van hier tot aan Lake Oswego kende hij elke vierkante meter. Hij kon zó met het blote oog de gasleidingen aanduiden. Hij kocht een krant en dronk koffie in een kroeg die ‘Eddies Place’ heette. Het was nog slechts vijf minuten rijden naar de Safeway-supermarkt en het was nog maar half drie.

Terwijl hij de krant las voelde hij de korf van het wapen onder z'n oksel. Niemand scheen er erg in te hebben.

Toen hij zich opmaakte om het café te verlaten zag hij door het raam plots vijf paarden voorbijrijden. Hij kon de ruiters niet zien maar herkende hun laarzen; ze waren vervaardigd van bokkevellen. Uit één van de zadeltassen stak de kolf van een revolver. Met bonzend hart haastte hij zich naar buiten, maar toen hij daar aankwam bleken ze als van de aardbodem verdwenen. Hij repte zich naar z'n wagen en reed via Tacoma Str. naar de supermarkt. Toen hij daar de parking opdraaide was het vijf minuten vóór drie. Er hing plots een vreemde, vaal gele lucht boven de stad. Hij zette z'n hoed op en stapte uit. Het begon zacht te sneeuwen.

Pritchert liep door de steeds dikker wordende vlokken naar de ingang. Bij elke stap voelde hij de omtrek van het wapen; het zat als een spalk gewrongen tussen z'n verbeelding en de werkelijkheid.

Bij de ingang doofde hij z'n sigaret onder de hiel van z'n laars en keek nogmaals naar de hemel die z'n vreemde, wat beangstigende kleur behield. Om drie uur stipt betrad George Pritchert met een geleende 30:30 Winchester karabijn en dertig patronen de Safeway-supermarkt.

Er stak wat wind op.

Hoewel het een doordeweekse dag was bleek er toch

[advertentie]

meer volk in de winkel dan hij verwacht had. Hij voelde dezelfde geladenheid die hij ook vroeger al, vlak vóór zijn ontmoetingen met de Montana Gang had gevoeld.

Ze bracht hem haast ogenblikkelijk in een staat van nerveuze opwinding. De vlekken aan de rand van z'n gezichtsveld wilden maar niet oplossen en vertroebelden z'n zicht. Het was geen goed voorteken. Zwarte raven streken neer in z'n gedachten. Hij liep naar het midden van de winkel. Er was nog geen spoor te bekennen van de Montana Gang. Hij trachtte zich te gedragen als een kooplustige klant maar z'n onrust belette hem dat; hij keek voortdurend om zich heen, voelde hun ruimtevullende aanwezigheid maar kon ze nog niet plaatsen. Een ogenblik dacht hij dat ze zich misschien als gewone klanten hadden vermomd. Terwijl hij in de gelaatstrekken van omstaanders op zoek ging naar herkenningspunten, naar flarden van de Montana Gang, werd tussen z'n ogen het slapend monster van de hoofdpijn wakker. Hij schrok hevig op van een meisje dat langs hem heen liep en iemand iets toeriep. Ze klonk erg vreemd, alsof iemand haar stem met een ijzeren staaf had bewerkt.

Trillingen trokken door z'n gezichtsveld, als bij een luchtspiegeling. De vloer kromde zich, mensen die hem voorbijliepen leken vervormd; hun lichamen schoven uit elkaar, hun voeten bewogen onafhankelijk van hun benen. Angst zonk als een schietlood in z'n lichaam. Hij stond aan de grond genageld, hoorde enkel nog hoe z'n hart in z'n borst tekeer ging en hoe het geluid haast onmerkbaar overging in dat van een uit het niets opduikend, dof klinkend hoefgetrappel. Pritchert voelde hoe hij als op een ijsschots wegdreef van de wereld.

Het volgend ogenblik brak een ontembaar licht dwars doorheen de muren; vijftien ruiters reden de supermarkt binnen...

Ze hadden er kennelijk een lange rit opzitten. Hun paarden waren afgemat en zichtbaar in dagen niet meer verzorgd. Zand en stof hadden zich in hun bezwete huid vastgeklit. Sommige hadden een verwilderde blik in de ogen, als waren ze net aan de slachtbank ontsnapt. Ook de ruiters zagen er besmeurd en afgestompt uit. Ze waren in het zwart gekleed en hadden hun halsdoeken tot halverwege hun neus opgetrokken zodat slechts een smalle strook van hun gelaat zichtbaar was. Ze spanden de teugels met één hand aan, in de andere hielden ze elk een 30:40 Krag magazijngeweer. Enkelen hadden nog een trommelrevolver achter hun broeksriem gestopt. Dat kon hij zien, want ze hadden hun jassen opengeknoopt. Zoals steeds wanneer ze in groep verschenen straalden ze onverschilligheid uit. Hun omgeving leek hen volkomen koud te laten. Ze liepen door de supermarkt als door een godverlaten canyon. In hun kielzog voerden ze een gezadelde, maar onbereden merrie mee. Gedurende een fractie van een seconde kwam het hem voor alsof het paard niet in levenden lijve aanwezig was, maar tegen de muur van de supermarkt werd geprojecteerd. De beelden die op z'n netvlies vielen werden flinterdun en breekbaar. Terwijl ze stapvoets in zijn richting reden zag Pritchert hoe de supermarkt als een vreemde, niet helemaal goed zittende krans om de Montana Gang zat. Het waren twee totaal verschillende werelden die in elkaar verstrikt zaten maar die desondanks onafhankelijk van elkaar bleven functioneren. Hij zag klanten die met hun winkelwagentjes in de Montana Gang verdwenen, als werden ze erdoor verzwolgen. Anderen doemden plots op uit één van de paarden, schoven in z'n blikveld als werden ze er door een onzichtbare roltrap afgezet.

Toen de ruiters hem tot op vijftien meter genaderd waren hielden ze halt. Opnieuw leken ze niet veel meer in petto te

hebben dan het etaleren van hun minachting. Toch was Pritchert gefascineerd door hun verschijning. Ze stonden als een gordijn van misprijzen voor hem. De paardenlichamen dampten en verspreidden de geur die hij inmiddels als geen ander kende. Eén van de leden trok z'n halsdoek naar beneden. Hij leek als twee druppels water op John Dillinger. Z'n spot danste als een lichtvlekje rond in z'n blikken. De man, die blijkbaar de leider was, leek iets te zeggen, maar z'n mond bracht geen geluid voort. Toen Pritchert meende dat hij uitgesproken was opende hij z'n jas en toonde hen Jimmy Dunns karabijn. In de smalle stroken tussen hun hoeden en hun halsdoeken fonkelden begerige blikken. De leider keerde zich naar z'n kompanen en begon te lachen. Opnieuw bracht z'n mond geen geluid voort. Pritchert, die veronderstelde dat alle obstakels uit de weg waren geruimd, maakte aanstalten om zich naar de onbereden merrie te begeven. Maar zover kwam hij niet...

Ze schouderden hun geweren en vuurden nog voor hij drie passen had gezet. De schoten uit de 30:40 geweren, die oorverdovend moeten geklonken hebben, hoorde hij niet. Hij zag enkel de rook die uit de vuurmonden ontsnapte en minder de geweldige terugslag die voor gevolg had dat sommigen moeite hadden om op hun paard te blijven zitten. Enkelen ontgrendelden na een korte aarzeling hun wapen en vuurden opnieuw. Anderen schoten onmiddellijk heel hun magazijn leeg. Maar toen lag Pritchert al lang achter een rij uitgestalde kookpannen. Hij lag plat op z'n buik en hield de armen beschermend over z'n hoofd. Hij voelde z'n hart bonzen tegen de loop van het wapen dat onder hem lag. Het was alsof z'n bloed doorheen de karabijn stroomde. Hij begreep dat hij in de val was gelokt. Ze wilden hem simpelweg afmaken, hier voor de ogen van iedereen, middenin de supermarkt.

Er welde woede in hem op die z'n angst en z'n verbijstering verdreef. Hij was hun terreur meer dan beu, wilde eindelijk verlost worden van de last die z'n leven de laatste maanden tot een hel had gemaakt. Hij wist dat hij tegen vijftien goed geoefende schutters weinig kans maakte. Toch zou hij z'n huid duur verkopen. Dit was het ogenblik van de waarheid. Het was nu, of het was nooit.

Hij richtte zich luid schreeuwend op en haalde de karabijn tevoorschijn. Ze lag als een vederlicht monster in z'n handen. Hij hoorde paniek uitbreken in de winkel. Z'n ogen brandden. De Montana Gang deinsde achteruit. Hij haalde de grendel over en schoot in één adem terwijl hij zich langzaam van rechts naar links bewoog heel het magazijn leeg. Doorheen de kruitdampen zag hij drie ruiters op de grond vallen. Eén van de paarden werd in de borst getroffen en zonk hevig bloedend door z'n voorpoten.

Hij liet zich opnieuw zakken, knielde op de grond en herlaadde het wapen. Hij had geen oor meer voor het geschreeuw en het gejammer dat overal rondom hem weerklonk. Er werd aangemaand om plat op de grond te gaan liggen. Iemand schreeuwde om een ziekenwagen. Een kind huilde.

Toen hij als een wildeman opnieuw rechtveerde hoorde hij in z'n hoofd nog steeds de echo van het eerste salvo. Hij ontgrendelde en vuurde vijf maal in de richting van de Montana Gang. Maar klaarblijkelijk hadden de schoten dit maal de begoocheling doorbroken. Eén voor één barstten de tot vage vlekken gereduceerde ruiters open en vloeiden weg in de tot een hel herschapen supermarkt. Nog terwijl hij de laatste schoten afvuurde was de Montana Gang volledig van de aardbodem verdwenen. Verbijsterd liet hij het wapen zakken. De werkelijkheid kwam van duizend lichtjaren ver. Ze woog als een oceaan en verpulverde hem van

binnen. Nauwelijks vijf meter van hem vandaan, ongeveer daar waar zonet nog het bloedend paard was neergestort, lag een oudere vrouw. Haar hals was volledig weggerukt. Haar strottenhoofd puilde uit de wonde. De bloedplas waarin ze lag volgde een smal spoor langsheen de voegen in de vloertegels en liep in zijn richting. In één van de winkelwagentjes wat verderop lag een meisje van hooguit vijf. In haar handen hield ze nog de doos Corn Flakes die ze vermoedelijk had gebruikt om de schoten af te weren. De dood had z'n masker over haar gelaat geschoven.

Wezenloos volgde Pritchert met z'n blik de lichamen die op de grond lagen. Twee waren onherkenbaar verminkt. Hij sloot z'n ogen, zag beelden van vroeger; z'n moeder, de Ohiorivier, bomen, de lucht. Hij zag gras dat groener was dan hij voor mogelijk had gehouden.

Er hing een merkwaardige stilte in de supermarkt.

Hij opende z'n ogen en zag tussen de lichamen een politie-agent staan. Pritchert kende hem. Het was Tom Mulroney. Hij hield z'n dienstwapen in de hand en kwam stap voor stap dichterbij. Z'n blik verried het vonnis dat hij had geveld. Het was hetzelfde dat hem door de Montana Gang in Jimmy Dunns karabijn was achtergelaten.

Hij voelde de hitte van de loop op z'n onderkin, zag de afschuw in Mulroney's ogen en drukte af.

Jane Rogers

Jane Rogers, die in literaire kringen als een feministe wordt bestempeld, werd in 1952 in Londen geboren. Haar debuutroman Seperate Tracks *verscheen in 1983*. Her Living Image *(1984) werd bekroond met de Somerset Maugham Award. Haar derde roman* The ice is Singing *dateert uit 1987. Ze is ook de auteur van* Dawn and the Candidate *waarvoor ze in 1990 de Samuel Beckett Award kreeg en dat door Channel 4 werd uitgezonden*. Mr Wroe's Virgins, *haar vierde roman, verscheen bij Faber and Faber in 1991*.

De ongehuwde dochter *is een min of meer autonoom verhaal uit* The Ice is Singing. *De roman uit het dagboek van Marion, een vrouw die in het hartje van de winter plots besluit haar echtgenoot en kinderen achter te laten en naar zichzelf op zoek te gaan. In het dagboek beschrijft Marion haar belevenissen, gedachten en gevoelens tijdens die zoektocht. Tussendoor schrijft ze ook vier verhalen - één daarvan is* De ongehuwde dochter *waarin de (steeds op een of andere manier scheef gegroeide) relatie tussen ouders en kinderen centraal staat. Ze geven uiting aan Marions onzekerheid en frustraties, maar maken tegelijk duidelijk hoeveel ze eigenlijk om haar gezin geeft. In feite zijn de verhalen voor Marion een soort van therapie: door haar gevoelens aan het papier toe te vertrouwen, breekt ze langzaam doorheen de ijslaag die haar geest in de loop der jaren heeft afgestompt. Op het einde van de reis is Marion dan ook klaar om naar huis terug te keren en de draad van haar leven weer op te nemen*.

M.D.

De ongehuwde dochter

Vertaling: Micheline D'Hondt

Soberheid. En toch. Het meest opvallende aan haar is het huis. De keuken in hel glanzend groen en geel geschilderd. Had als boterbloempjes moeten zijn, als narcissen, zonnig. Maar de kleuren waren te fel en de glans deed pijn aan je ogen, vooral het groen. En in de kamer hing die bedompte en zweterige geur van een vestiaire in een lagere school of een openbare kleedkamer. Tegenwoordig worden muren niet meer in de glansverf gezet. En Alice Clough had de gordijnen gemaakt uit een stof bedrukt met grote, kleurrijke bloemen. De vloer werd elke week geboend zodat de vierkante rode tegels opnieuw blonken en glommen in de gloed van het flakkerende vuur dat altijd - altijd, winter én zomer - in de keukenhaard brandde. Aan de muur tal van kalenders met landelijke taferelen, glimlachende rondborstige meisjes en bekroonde trekpaarden, die handelaars in landbouwprodukten en leveranciers van landbouwwerktuigen nog steeds opstuurden (hoewel de akkers al in de jaren

zestig waren verkocht). Op de vensterbanken en de buffetkast stonden oranje en paars gekleurde gazen bloemstukken die Alice met behulp van de instructies uit een maandelijks handwerktijdschrift had gemaakt. Het deken waar ze nu aan bezig was, zou ze over een stoel draperen zodat de veelkleurige wollen kwastjes hingen te bengelen.

Wat in dit hete, heldere keukentje straalde eigenlijk soberheid uit? Misschien was het alleen de vorm van de kamer zelf. De ramen werden nooit opengezet. Frisse lucht was voor de moeder van Alice levensgevaarlijk en kon urenlange hoestbuien veroorzaken. Kookluchtjes hingen in lagen tegen het glimmend roomkleurig plafond, verdrongen elkaar voor wat ruimte: de geur van afgekookte botten en vla, van sudderende jam en gepofte aardappelen. De keuken was helemaal niet vuil of oud, ze was kraaknet. Het was er alleen zo ontzettend warm, er stonden zoveel spullen en het was er zo benauwd dat de melkboer, als hij op een koude ochtend aanbelde om af te rekenen, opgelucht terug de vrieskou inging. Als de dokter onder de glanzende kraan zijn handen stond te wassen, zei hij: ‘De mijnwerkers zijn u vast dankbaar omdat u hen aan het werk houdt, mevrouw Clough,’ met een knikje in de richting van het hoog opgestookte gloeiende vuur.

Het waren niet alleen de hitte en de geurtjes. Geregeld hing er ook een damp die opsteeg uit de lakens en handdoeken op het oud houten droogrek dat 's nachts wijdopen voor het vuur stond als een lijvige verkleumde gast. De ramen waren bovenaan vaak beslagen, en op maandag was de hele kamer altijd in een wasem gehuld, dan zaten de ramen door de condensatie helemaal dicht. Toch maakte Alice, met haar natte rode hand, in de loop van de dag geregeld een strookje vrij op ooghoogte, en keek naar buiten (naar niets).

Alice Clough werkte hard, in een kleine hete kamer, omgeven door schreeuwerige kleuren, en ze werd in leven gehouden door lucht die doordrongen was van allerlei geurtjes en zwaar van het vocht, tussen glanzende druipende muren en ondoorzichtige besmeurde ramen.

Ze woonden op de benedenverdieping, zij en haar moeder. Boven raakte het huis steeds meer in verval. Het dak lekte, dakspanten rotten, de bepleistering bladderde af, vensterruiten kwamen los te zitten en barstten. Tot op de draad versleten Victoriaans meubilair stond, onder een dikke laag stof, in het schemerdonker als opgezette beren. De elektriciteit deed het niet.

Beneden gebruikte Ellen de vroegere salon - met de sjieke, betegelde open haard en het dubbele raam dat uitzag op de tuin - als slaapkamer. De kamer was voortdurend in het halfduister gehuld, licht en kwalijke tocht werden door zware fluwelen gordijnen buiten gehouden. De lucht in de afgesloten kamer werd door het altijd brandende vuur in de haard op oventemperatuur gebracht. Tegen de muur over haar bed stond het oude bankstel, uitnodigend maar ongebruikt, koppig te wachten tot het zijn rechtmatige plaats in de kamer weer kon innemen. Verder was er op de benedenverdieping - het bewoonde gedeelte van het huis - nog de slaapkamer van Alice, een badkamer en een bijkeuken. De bijkeuken, waar het koud was, stond vol potten zelfgemaakte jam en ingemaakte uien en hopen kapotte meubels.

De armzalige staat van het huis was niet alleen een bewijs van Ellens gierigheid, Alice zelf was van mening dat de huidige situatie slechts tijdelijk was. Het had geen zin het dak te repareren, nieuwe ramen te laten maken, nieuwe leidingen te leggen of de muren opnieuw te bepleistern. Ellen zou immers gauw doodgaan en dan zou Alice het huis verkopen. Het zou dus allemaal weggegooid geld zijn. In feite

was Ellen zó vreselijk krenterig dat Alice nooit één cent te veel kon uitgeven. Toen vader stierf, liet hij alles aan moeder na. Als zij stierf, zouden Alice en haar broer Tom alles krijgen. Zo zou ieder er op zijn of haar beurt beter van worden. En Alice wachtte haar beurt af.

Ze had gewacht toen ze in 1945 na haar werk als verpleegster weer thuiskwam. Verpleegde haar gewonde broer en wees Jacko af. Ze had gewacht terwijl de gezondheid van haar vader steeds verder achteruitging en hij uiteindelijk invalide werd en, terwijl ze wachtte, had ze ook hem vepleegd. Tom trouwde en ging het huis uit. Nu ze het plots zonder haar beide mannen moest stellen, gaf Ellen zich met zoveel overtuiging aan haar over dat ze na enkele maanden al dood had moeten zijn. Alice wachtte, en verpleegde haar. Maar Ellen ging niet dood. Ze bleef ziek genoeg om voortdurende verzorging, regelmatige visites van de dokter en ontzettend veel aandacht nodig te hebben, vijfentwintig jaar lang.

Alice wist natuurlijk niet dat het vijfentwintig jaar zou duren. Dat is nou net het typische van wachten. Als je vooraf weet dat het vijfentwintig jaar zal duren, ga je weg en doet intussen wat anders. Elke dag van die vijfentwintig jaar leefde Alice in de hoop dat de tijd om zou zijn. Niets wat ze deed, was definitief. Elke beslissing die ze nam, was voorlopig. Haar eigen ‘tijdelijke’ leven werd opgeschort, de wil van haar moeder kreeg nu terecht voorrang, haar moeder lag immers op sterven.

Alice vulde haar dagen, terwijl ze wachtte. Ze verpleegde haar moeder zo vakkundig en efficiënt dat de dokter haar geregeld complimentjes maakte. Ze draaide Ellen om, waste haar, deed oefeningen met haar en volgde haar dieet zó nauwgezet dat die bijna geen last had van de bijkomende ongemakken die het leven van langdurig zieken zoveel min-

der dragelijk maken. Haar moeder had dan ook nooit doorligwonden en liep slechts uiterst zelden een bijkomende infectie op. Jarenlang dwong Alice haar elke dag een tijdje uit bed te komen, net zoals ze zichzelf ertoe dwong twee keer per dag te koken: bouillon, vla en verse seizoensgebonden groenten. Ellen maakte haar duidelijk dat ze geen honger had, helemaal geen, en dat opstaan en bewegen een ware marteling betekenden voor haar pijnlijke beenderen. Maar ze wist dat ze het Alice verschuldigd was een inspanning te doen, en ze hoopte maar dat Alice goed besefte hoeveel moeite dat haar kostte.

Ze had een afkeer van licht en frisse lucht die, dat had Alice tijdens haar opleiding geleerd, de genezing bevorderden. Als Alice de kamer binnenkwam en de zware gordijnen opzij trok en het raam opengooide zodat de zuivere lentelucht de ziekenkamer binnenstroomde, vluchtte Ellen krampachtig hoestend onder de dekens, en met tranen in de ogen beschuldigde ze Alice er naderhand van dat die haar wilde vermoorden. Uiteindelijk moest Alice het opgeven, hoewel ze heel zeker wist dat haar moeder ongelijk had en dat haar moeder dat ook wel besefte. Ze geloofde dat Ellen het niet alleen fijn vond zichzelf nog zieker te maken, maar dat ze er bovendien plezier in had Alice te dwingen af te stappen van wat zij belangrijk vond. Ellen vond het heerlijk dat ze Alice bepaalde dingen kon doen opgeven. Ze genoot ervan. Net zoals ze van haar ziekte genoot, en de ziekte van haar.

Alice werd ouder en raakte verbitterd, langzaam aan, terwijl de druk van het jarenlange wachten achter haar alsmaar toenam, met ups en downs, en haar vooruitstuwde in een ingekorte toekomst die helemaal van haarzelf kon zijn.

Drie jaar had ze een eigen leven geleid. Tot haar achttiende had ze thuis bij haar ouders gewoond. Dan (na een ruzie,

[advertentie]

maar toen was Tom al naar het front vertrokken en daar was Ellen zó kapot van dat ze voor Alice nog weinig energie over had) sloot Alice zich aan bij een medisch vrijwilligersteam en trok naar het zuiden. Samen met zes andere meisjes uit de buurt die vrijwillig dienst hadden genomen, ging ze revaliderende soldaten verplegen.

Hadden die drie jaren maar blijven duren. Het eerste magische, uitputtende jaar in het militair hospitaal en daarna haar twee jaar durende opleiding toe verpleegster in het Algemeen Ziekenhuis van Newcastle... Ze had haar opleiding afgebroken toen haar broer gewond naar huis kwam. Ze had nooit gedacht dat ze, dertig en veertig jaar later, nog steeds op die herinneringen zou teren. Dat er naderhand volstrekt niets meer zou zijn gebeurd. De herinneringen, als een oude en geretoucheerde film, werden vreemd ingekleurd en werden onwezenlijk helder. Ze had steeds minder het gevoel dat die haar eigen leven weerspiegelden. Alsof het iemand anders was overkomen. Een ander meisje met bolle wangen en lang blond haar dat kuiltjes in haar wangen kreeg als ze lachte. De belangrijkste herinnering, Jacko, was al vanuit zoveel hoeken bekeken, was al zo vaak opgefrist, dat ze er nu nauwelijks nog zeker van was. Hij was knap. Aardig. Humoristisch. Een Amerikaan. Een held. Hij had dienst genomen in het Britse leger vóór de andere Amerikanen zich met de oorlog gingen bemoeien. Het had niet lang geduurd. Hij was bijna hersteld en zou al gauw naar Frankrijk terugkeren. Maar als zij geen dienst had, gingen ze wandelen, en hij kuste haar in het veld. De middag vóór zijn vertrek lagen ze in het lange gras; het was warm, hij probeerde... ze trilde, bijna had ze...

De slechte film zat zo vol krassen en was zo verbleekt dat ze niet langer zeker wist wat er precies was gebeurd. Wat als een vies geurtje altijd was blijven hangen, was een gevoel

van fysiek verlies waar ze misselijk van werd. Door haar angst had ze datgene afgewezen waar ze met haar hele lichaam naar hunkerde.

Ze was bang geweest dat ze zwanger zou raken. Bang ook dat ze ‘goedkoop’ zou lijken, dat ze Jacko zou verliezen. En misschien had ze daarin wel gelijk gehad want Jacko gaf wel degelijk om haar. Hij stuurde haar vijf brieven. En toen de oorlog voorbij was, schreef hij haar vanuit Londen dat hij geboekt had voor de overtocht naar de Verenigde Staten. Misschien konden ze elkaar zien? Tom was bedlegerig, door de pijn in zijn verbrijzeld been lag hij nog geregeld te ijlen. Alice trotseerde haar moeder.

‘Ik moet naar Londen.’

‘Naar Londen? Naar Londen? Waarom?’

‘Ik wil een Amerikaanse vriend van me gaan opzoeken... Ik moet met hem praten... vóór hij naar huis gaat.’

‘Een Amerikaan?’ vroeg Ellen zacht. ‘Mijn hemel.’

‘Wat?’ schreeuwde Alice snel. ‘Wat is daar mis mee?’

Ellen schudde het hoofd.

‘Waarom zou ik niet naar hem toegaan? Ik hou van hem. Misschien trouwen we wel.’

Ellen snoof. ‘Dat zeggen ze allemaal.’

‘Het is echt zo. Waarom zou ik niet gaan? Ik ben toch volwassen, of niet soms?’

‘Ja.’

‘Nou dan?’

‘Ga. Ga maar. Ga.’

‘Ik... Ik zou mevrouw Munroe vragen of ze je met Tom wou kunnen helpen, zolang ik weg ben.’

‘Doe geen moeite.’

‘Luister, je redt het niet alleen, dat weet je best.’

‘We redden ons wel. Als jij het belangrijker vindt om met een Yankee te gaan flirten dan om voor je broer - je eigen

vlees en bloed - te zorgen, die bijna stierf toen hij voor jouw vrijheid ging vechten, dan redden we ons wel, hoor. Zoveel trots heb ik nog wel, hoop ik. En ik zal je nog eens wat zeggen, dame: als je gaat, dan is het voor altijd. Je komt hier niet meer binnen als je in Londen de hoer bent gaan uithangen. Ga maar, veel plezier. Maak je maar geen zorgen over je broer die hier in het zweet ligt te baden van de pijn. Maak je over ons maar geen zorgen. Ik hoop dat je 's nachts zult kunen slapen, de komende jaren.'

In haar onschuld zag Alice de tijd als iets elastisch, iets wat je kon uitrekken tot het alle goede dingen omsloot. Ze schreef naar Jacko en legde hem alles uit. Ze zou hem komen opzoeken als haar broer weer beter was. Misschien kwam Tom wel met haar mee als ze op bezoek kwam in de Verenigde staten! Ze zou gauw komen en zond hem zoentjes.

Ze kreeg nooit de tijd om te gaan. En toen ze oud genoeg werd om te beseffen dat ze eigenlijk moest gaan ook al had ze er de tijd niet voor, was het te laat. Ze zag er grauw en afgetobd uit. Jacko was haar waarschijnlijk vergeten, was met iemand anders getrouwd. Bovendien had hij het ook nooit echt gedaan, haar gevraagd of ze met hem wilde trouwen. Alleen of ze hem wou komen opzoeken. Ze wist dat als ze toen was gegaan... ze was er zeker van. Maar nu was het te laat.

Alice Clough was altijd druk in de weer. Als ze niet voor haar moeder zorgde, of schoonmaakte, of kookte, waste, of de strijk deed, zat ze bij het raam in de keuken te naaien of te breien. 's Zomers werkte ze in de tuin. Telkens ze voetstappen hoorde naderen over het landweggetje, keek ze op, en als ze in huis was. zwaaide ze naar elke voorbijganger die ze kende: melkboer, postbode, boerenknecht, boerin. Ze breidde lapjes voor dekens voor het plaatselijke bejaarden-

tehuis. Als het seizoen daar was, maakte ze kilo's en kilo's jam voor de bazaar van de parochie ten voordele van liefdadigheidsinstellingen overzee. Niet dat ze geregeld naar de kerk ging, ze kon thuis immers niet gemist worden.

'Waar heb jij gezeten?' riep Ellen altijd klagerig, zodra Alice de voordeur opendeed.

'Gewoon even boodschappen gedaan, moeder.'

'Ik had je nodig en je was er niet.'

'Wat is er dan, moeder?'

'Ik was bang toen ik je riep. Je moet me waarschuwen als je uitgaat.'

'Je sliep.'

'Het is onverantwoord om me alleen te laten.'

'Ik kan niet de hele tijd thuis blijven. Wat zouden we dan eten?'

'Je zou alles thuis kunnen laten bezorgen.'

'Dat is duurder. Bovendien, moet ik dan helemaal een gevangene worden?'

'Ik begrijp niet wat je bedoelt.' Stilte. 'Hoe lang denk je dat het geleden is dat ik nog eens buiten ben geweest?'

'Je mag naar buiten, hoor. Ik neem je mee wanneer je maar wilt. Ik zal in de tuin een stoel voor je neerzetten. Wat frisse lucht zou je goed doen.'

'Je weet niet hoe ik me voel... je hebt er geen idee van. Je kunt je niet voorstellen hoe ik me voel, anders zou je het niet over frisse lucht hebben.'

'Nou, het spijt me, maar ik moet er soms even uit. Je wilt toch niet dat ik ook ziek word?'

'Wat gemeen van je om zoiets te zeggen. Schaam je je niet? Ga jij maar uit... ga maar nu het nog kan, ik wens je veel plezier. Denk maar niet aan je moeder die hier alleen ligt.'

'Ik ga niet uit voor mijn plezier. Ik ga uit om boodschap-

pen te doen, om jouw huishouden draaiende te houden. Ik ga uit om jouw medicijnen op te halen en jouw eten te kopen. Jij zult pas tevreden zijn als ik aan het voeteind van je bed vastgebonden lig, hé, tot je mij mijn laatste beetje vrijheid hebt ontmomen.'

Ellen begint te huilen. 'Ik wou dat ik dood was. God, ik wou dat ik dood was en bij je vader kon zijn. Dan hoefde ik dit allemaal niet te ondergaan. Waarom doet u mij dit aan, God? Niets dan pijn, hoe ik me ook draai of keer, niets dan pijn, of ik nu wakker ben of slaap... en dan te horen krijgen dat ik mijn eigen vlees en bloed tot last ben. O, God, heb ik nog niet genoeg geleden?'

Alice (kalm, brengt haar iets te drinken): 'Heb toch niet zo'n zelfmedelijden, daar schiet je niets mee op.'

'Ik wou dat ik dood was, echt waar. Te weten dat ik afhankelijk ben van een jong, tenger meisje dat baalt van alles wat ze voor me doet en me voortdurend de schuld geeft voor mijn lijden...'

'Moeder, ik ben geen jong, tenger meisje. Ik ben een vrouw van middelbare leeftijd. Ik geef je nergens de schuld van. Ik probeer voor je te zorgen. En hou je nou eens op?'

Ellen begint nog harder te huilen. 'Laat me niet alleen, alsjeblieft Alice, laat me niet alleen. Je wilt me toch niet in dat tehuis plaatsen hé? Je gaat me toch niet alleen laten?'

Ze kon dit alleen volhouden door efficiënt te zijn. Alles doen wat gedaan moest worden, nauwgezet, tot in de puntjes. Een machine zijn. Alice ontwaakte 's ochtends met een waslijst taken in haar hoofd. En de lijst moest worden afgewerkt, taak na taak, uur na uur, dag na dag. De wieltjes draaiden rond, spaak na spaak. Het had geen zin iets anders te willen of te verlangen... ze moest rustig doorgaan, dag na dag, zich door de tijd heen wurmen als een houtworm doorheen een blok hout.

In de winter van haar éénenvijftigste jaar werd Alice zelf ziek. Ze kreeg een zware griep en moest drie weken gedwongen het bed houden. Dokter Carter zorgde ervoor dat een gezinshulp en de wijkverpleegster dagelijks langskwamen. Toen ze weer beter was, werd Alice bang. Ze was ziek geweest. Ze werd oud. Ze zou wel eens dood kunnen gaan.

Ze zou wel eens vóór haar moeder kunnen doodgaan. Al die tijd had ze gewacht, zoveel kansen had ze voorbij laten gaan, één voor één: vrienden, een relatie, een huwelijk, kinderen, haar werk, een carrière... en weldra zelfs haar leven. Weldra zou ze haar hele kostbare leven verdaan hebben met wachten op de dood van haar moeder. Ze had nog nooit eerder aan de dood gedacht. Doordat haar moeder eerst nog moest sterven, was het niet mogelijk dat zij zelf zou moeten gaan.

Maar nu wist ze dat ze kon sterven. Was er ook maar één reden om te veronderstellen dat Ellen niet eeuwig zou blijven leven? Ze gaf het maar niet op, tegen alle verwachtingen in. Volgens dokter Carter was het een mirakel.

‘Negenenzeventig en nog altijd in leven, na zoveel jaren van ziekte? Een mirakel is het! En dat allemaal dankzij uw goede zorgen, mevrouw Clough. Jammer dat u met die vaardigheden niet wat meer patiënten hebt kunnen helpen, hé?’

Alice staarde woedend uit het keukenraam en, terwijl de eerste voorjaarswandelaars het pad naar Pennine Way afslenterden, sprongen de tranen in haar ogen. Ze had erop gewacht. Ze had ervoor gewerkt. Ze had het verdiend, of niet soms? Eén jaar, dat was genoeg, één jaartje voor zichzelf, waarin ze haar eigen leven kon leiden vóór ze haar laatste adem uitblies. Had ze al niet genoeg offers gebracht in al die jaren dat ze voor anderen had geleefd?’

De vraag was nu hoe ze het moest aanpakken, hoe ze het

leven moest grijpen vóór het door haar handen glipte. Hoe kon ze de tijd inhalen en op haar doen wachten? In die eerste dagen van blinde paniek, met de koude adem van de dood in haar nek, wou ze op slag alles achterlaten. Het smerige keukenraam met haar vuist aan diggelen slaan en schreeuwend het pad oplopen. Als een uit de kluiten gewassen kuiken uit de vreselijk benauwende schaal van Ellens huis breken en zichzelf in de wereld storten.

Geleidelijk aan bedacht ze een beter plan, voortdurend gedreven door een hevig gevoel van paniek. Ze zou haar tijd niet stelen of iets oneerlijks gaan doen. Ze zou de tijd sparen. Het was haar tijd, ze had er recht op. Ze zou hem sparen. Ze zou elke taak nog vlugger en efficiënter uitvoeren. Niet door minder te doen of de hoeken niet schoon te maken, maar door harder en sneller te werken. Zo zou ze 's ochtends met wassen en schoonmaken klaar zijn om 11.30u in plaats van om 12.30u. Dan konden ze lunchen. 's Middags zou ze koken en haar moeder wassen en de tuin wieden of andere noodzakelijke karweitjes opknappen, snel... Op die manier zou ze niet om 17.30u maar al om 16.30u thee kunnen drinken. En aangezien ze 's ochtends al een uur had uitgespaard, zou het dan nog maar 15.30 zijn. Na de thee kon ze moeder haar medicijnen geven en haar in bed stoppen. Daarna zou Alice de vaat doen, wat strijken, het stopwerk doen en brood bakken. Dan kon ze om 19.30u in plaats van om 22u naar bed. Die dag zou voorbij zijn. De volgende dag zou om vijf uur 's ochtends kunnen beginnen en die dag zouden ze om negen uur kunnen lunchen. Die dag zou dan halverwege de middag al voorbij zijn. En zo zou het doorgaan. Al gauw liep ze op de dagen vooruit. Ze loodste haar moeder en zichzelf door de tijd met een zo vermoeiende efficiëntie dat ze niet alleen dagen maar zelfs weken spaarde. Ze zou met het werk van volgen-

de week al deze week klaar zijn, en met dat van volgende maand al volgende week... ze zou de tijd langs achter besluipen en een jaar, een heel jaar van haar leven, voor zichzelf in de wacht slepen.

Met Ellen ging het nu bergaf. Ze zei zelden wat en lag bijna de hele tijd te dommelen. De dokter was echt verbaasd dat ze de winter was doorgekomen. De oude vrouw hield krampachtig aan het leven vast. Het verwonderde hem niet dat ze die lente geleidelijk in coma geraakte, en toen mevrouw Clough vier weken te vroeg een nieuw voorschrift kwam halen, veronderstelde hij dat ze de pillen van haar moeder had laten vallen of mislegd.

Alice, uitgeput door haar vastberadenheid om de haar zelfopgelegde taken niet minder grondig te gaan doen, was helemaal in de ban van haar obsessie. Het tijd sparen had een groot nadeel want met elke dag die ze spaarde, leek ze steeds meer uitgeput te raken (waardoor haar eigen overlevingskansen en dus haar kansen om ervan te genieten, verkleinden).

In april stierf de oude mevrouw. Alice liep 's ochtends haar kamer in om haar om te draaien (eigenlijk was het half drie in de ochtend, en volgens de berekening van Alice was het een dag verschillende weken na de werkelijke datum) en deed, zoals gewoonlijk, het nachtlampje aan. Ze rakelde het vuur op en deed er nieuwe kolen op vóór ze zich naar haar moeder keerde. Toen ze met haar vingers de gerimpelde huid in de nek van de oude vrouw aanraakte, besefte ze dat die koud aanvoelde. IJskoud. Ellen moest al uren dood zijn. Op haar gezicht lag een vredige uitdrukking, alsof ze nog altijd sliep. Haar handen lagen netjes op de omslag van het laken, als een pop in bed.

‘Moeder?’

Het klonk vreemd. Ze had in geen weken nog met haar

moeder gepraat. Het had geen zin. ‘Moeder.’ Ze ging op de rand van het bed zitten. De dode vrouw was klein, ze nam in het bed niet veel plaats in. Alice zat daar maar naar haar te staren.

Zo bleef ze een hele tijd zitten, want toen ze uiteindelijk opstond en naar het raam liep, werd het buiten langzaam licht. Voorzichtig, heel stilletjes, trok Alice de zware gordijnen open. Een kil grijs licht vulde de kamer, waardoor die wel twee keer zo groot leek als normaal. Alice stond even onzeker bij het raam en deed dan de gordijnen voorzichtig weer dicht. De kamer nam weer haar normale afmetingen aan, donker en geruststellend.

Alice liep stilletjes naar de keuken, ging aan tafel zitten en begon een lijst op te stellen van alles wat moest worden gedaan.

Dokter.

Tom.

Pastoor.

Begrafenisondernemer.

Moeder, wassen en aankleden.

Ze had het koud. Ze rilde en greep naar het kopje thee op de tafel. Maar ook dat was koud. Ze had thee gezet toen ze vanochtend om twee uur was opgestaan. Mechanisch trok ze haar jas aan en ging op weg naar de telefooncel. Ze trok de voordeur zachtjes achter zich dicht om de slaper niet te storen.

Toen ze een uur later weer thuiskwam, liep ze meteen Ellens kamer in. Haar moeder bewoog niet. Ze was dood. Alice ging terug naar de keuken. Het was er koud. Het vuur brandde niet meer. Zonder echt haast te maken, bracht ze water aan de kook, goot het warme water in een kom en droeg die naar de kamer van haar moeder. Voorzichtig kleedde ze haar moeder uit en rolde haar op een

handdoek. Haar knokige lichaam werd langzaam stijf. Alice waste de vertrouwde verrimpelde huid en droogde haar zorgvuldig af. Maar dat ging niet makkelijk, de huid bleef koud en nat aanvoelen. Dan trok ze Ellen haar ondergoed aan en een jurk die ze in jaren niet meer had gedragen. Ze draaide haar op haar rug en kamde haar haar. Dan legde ze een schoon laken over haar heen. Ellen was klaar. Ellen was dood.

Alice ging op de bank tegenover het bed zitten. Ze zou het vuile water straks wel weggieten.

Daar zat ze nog steeds toen dokter Carter die middag langskwam. Hij begroette haar vriendelijk, bood haar wat slaappillen aan en vroeg wanneer ze haar broer verwachtte. Voor de begrafenis, antwoordde ze, op vrijdag. Een andere dokter die was meegereden, kwam binnen om de akte te tekenen. Daarna vertrokken ze allebei. Alice liep terug naar de keuken en ging aan tafel zitten. Het was er ontzettend koud. Normaal zou ze zijn opgestaan om een kopje thee te zetten, maar waarom zou ze?

's Nachts ontwaakte ze in haar stoel en ze schuifelde de slaapkamer van haar moeder binnen. Door de kou tintelden haar voeten. Ellen was er nog. Ze had zich niet verroerd. Ze had niets nodig. Er moest niets gedaan worden.

Alice ging terug naar de keuken. Ze knipte het licht aan, maar de gordijnen waren niet dichtgetrokken en iedereen had vanuit de duisternis buiten naar binnen kunnen kijken. Ze knipte het licht weer uit en drukte zich in het donker tegen de koude muur aan. Misschien moest ze maar weer naar bed gaan. Maar haar hele tijdschema voor vandaag lag overhoop. En als ze naar bed ging... wanneer moest ze dan opstaan? En wat moest ze dan gaan doen? Ellen zou niet verschoond willen worden of willen drinken. Het vuur moest niet meer worden aangemaakt. Ze zou geen luiers

moeten weken of lakens moeten wassen of eten moeten gaan kopen. Ze had niets meer te doen.

Toen Tom donderdagnacht aankwam, was het huis in duisternis gehuld. Alice lag waarschijnlijk in bed, maar het was niet attent van haar om geen licht voor hem te laten branden. De deur was niet op slot, maar hij struikelde en bezeerde zijn manke been omdat hij vergeten was dat er nog een drempel voor de deur lag. Het was kil in huis. Geërgerd masseerde hij zijn enkel en knipte het licht aan. Hij riep haar naam. Er kwam geen antwoord. Hij liep alle kamers van het huis door en deed overal het licht aan. Zijn moeder lag dood in haar bed. In de keuken liep hij te ijsberen, zwaaide met zijn armen om het warm te krijgen en wachtte tot Alice zou thuiskomen. Hij was verdomme vier uur onderweg geweest. De haard lag vol koude witte as. Wrevelig schudde hij die op, stuurde zo verstikkende stofwolken de lucht in, nam wat aanmaakhout uit de mand bij de haard en stak het aan. Hij kreeg het vuur niet echt aan de gang en gooide er krantepapier op om het aan te wakkeren. Nou, mooie boel was dat. Maddy had wel mogen meekomen in plaats van hem alles alleen te laten opknappen. Zijn moeder dood, deze vuile oude ruïne van een huis, en Alice die stomweg verstoppertje speelde.

Het oplaaiende vuur verzwolg het papier en dat werd zwart vóór hij kon loslaten. Hij schudde met zijn pijnlijke hand en deed een paar passen achteruit. Buiten stopte een auto. Tom opende de deur toen dokter Carter het pad opwandelde.

‘Meneer Clough! Blij u te zien. Is uw zuster thuis?’

‘Nee, ik weet bij God niet waar ze ergens is.’

Carter volgde hem naar de keuken. Het vuur was weer uitgegaan en het zwartgeblakerde hout rookte zachtjes.

‘Een uur geleden beld ze me op,’ vertelde de dokter. ‘Ze

klonk helemaal overstuur. Daarom kwam ik maar even langs om te kijken of alles in orde met haar was. En ze is niet terug van de telefooncel.'

'Ik heb haar nog niet eens gezien sinds ik hier ben.'

Carter knikte. 'Ze zei dat ze de oude mevrouw Clough had vermoord, haar een te grote dosis pijnstillers had toegediend.'

Tom staarde hem aan.

'Daar is natuurlijk niets van aan,' zei de dokter scherp. 'Uw zuster heeft mevrouw Clough heel wat jaartjes in leven gehouden, in een ziekenhuis had ze vast niet zo lang meer geleefd. Ze was een prima verpleegster. Ik had moeten weten dat ze zo op de dood van uw moeder zou reageren. Het is mijn schuld.'

Tom masseerde zijn been en trappelde met zijn voeten die als van ijs waren. 'En wat doen we nou? Waar denkt u dat ze naartoe is?'

De dokter haalde zijn schouders op. 'Waarschijnlijk doolt ze zomaar wat rond. We moesten de politie maar waarschuwen. Al vermoed ik wel dat ze uit zichzelf zal terugkomen.' De dokter deed een paar passen achteruit in de richting van de deur en greep de knop.

'Ze komt er wel overheen,' zei Tom, niet echt op vragende toon.

De dokter wrikte een paar keer aan de deurknop alsof hij die ging herstellen. 'Vanuit mijn ervaring moet ik dat betwijfelen. Ik denk dat ze je moeder vrij snel zal volgen.'

De dokter en Tom staarden elkaar aan.

'Nou, ze zou bij ons kunnen intrekken. Mijn vrouw was vroeger goed met haar bevriend,' zei Tom defensief.

Dokter Carter schudde het hoofd. 'Dit was haar wereld, meneer Clough. Het is net als bij die Egyptische mummies die in graven van de buitenlucht worden afgesloten en eeu-

wenlang bewaard blijven. Ze zijn perfect geconserveerd, eeuwenoud, maar zo goed als nieuw. Zodra je de deur opent en frisse lucht binnenlaat, desintegreren ze, ze vallen gewoon uit elkaar.'

Hij opende de deur en keek de donkere tuin in. 'Je zou eigenlijk kunnen stellen dat uw moeder haar een plezier heeft gedaan... door het zo lang vol te houden.'

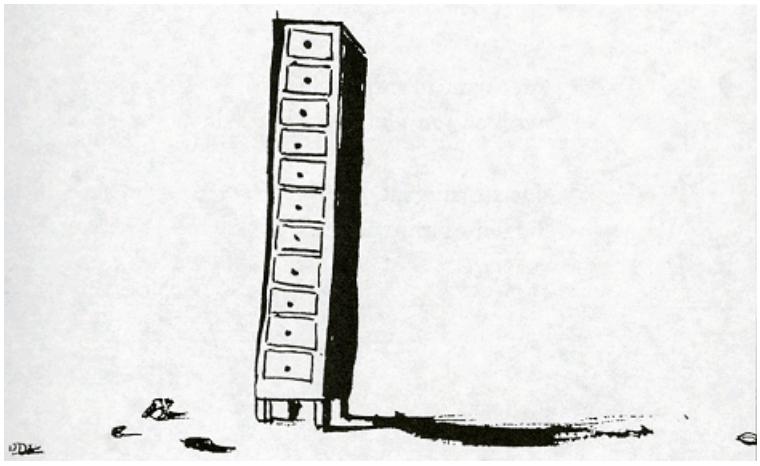

Ivan Ollevier
Landtong

1.

De aarde is plat
De toren valt.
Een scheur in de rivier.

Soms helpen de sterren.

‘Noord.’

2.

Klem uit de mond. Woordkramp.
Niet te vertrouwen.

3.

Het ijzer in mij en
wolven rennend over het dak.

De storm gaat
liggen in mijn adem.

4.

Ik sluip de hemel in.
Lawaai aan de andere kant van de lucht

Hoe ze hoesten naar de zee.

5.

Het water stampt.
Weg van schuim en wolken.
Het vuur in zijn stal.
Maar hij hoort ze niet.

6.

Het luchtdichte huis omknelt zijn hoofd.
De klok stormt in de tunnel.

De zee vol voortvluchtige spiegels
rukt op naar onbetreden land.

Didi de Paris
Report from Cyberspace (over elektronisch publiceren)

Dat elektronische publikaties in opmars zijn, daaraan twijfelt dezer dagen, op enkele hoogbejaarde uitzonderingen na, niemand meer. Op de Londense boekenbeurs werd erover gecongresseerd en op de Frankfurter Buchmesse werd er een heel paviljoen voor gereserveerd. Ook verschijnen al enkele jaren op rij, in het 'licht' van de Antwerpse boekenbeurs, berichten die de lezer moeten geruststellen: 'Het boek heeft een toekomst' weet *De Morgen* van 2 november ll. ons te vertellen. *De Standaard* van diezelfde dag klinkt nog kordater: 'Het boek heeft wel degelijk toekomst'. Signalen die veeleer wijzen op het omgekeerde. In *Het Laatste Nieuws* van 4 november had Christian Van Thillo, de directeur-generaal van De Persgroep, het zelfs onomwonden over de 'Multimediale dreiging voor traditionele nieuwsdragers'. En enkele weken later blokletterde *De Financieel-Ekonomische Tijd:* 'Het papierloze tijdschrift is een feit.' (22.01.94, p. 7).

Mogelijk kan dit alles weggelachen worden als het resultaat van een tomeloze kruisbestuiving tussen manische euforie en SF-adeptie. Vast staat dat elektronische publikaties langzaam maar zeker hun entree maken in het alledaagse leven. Er is de ARIDISC-treingids van de Belgische Spoorwegen en de Nederlandse NCRV presenteert haar omroepgids op diskette. Wetteksten, vormingspakketten, wetenschappelijke publikaties en informatie waarvoor slechts een klein, maar veelal hooggekwalificeerd publiek wordt gevonden, presenteert men tegenwoordig bij voorkeur op

flop. Verder zijn er in het onderwijs de educatieve pakketten en voor onze allerkleinsten zijn er de interactieve Musti-diskettes; tot overmaat van ramp verschijnen het woordenboek Hedendaags Nederlands en het Groot Synoniemen woordenboek van Van Dale nu ook al in een elektronische versie. (*De Morgen*, 08.02.94, p. 17)

Misschien is het kenschetsend dat ik mijn beweringen in dit verband moet staven aan de hand van vluchtige bronnen: kranteartikels. Het belang van de recentste evoluties in de elektronica ziet men ook weerspiegeld in het stijgend aantal (traditionele) publikaties over die nieuwe media. Blikvangers zijn de Amerikaanse tijdschriften *Mondo 2000* en *Wired*. In het Nederlands verschijnen *Andere Sinema, Mediamatic, V/H De Paardekennelbode, De Boom van Jules Verne* en *Blvd*.

Elektronische publikaties

Natuurlijk zit u nu al ettelijke nanoseconden te popelen om te weten wat elektronische publikaties zijn. Het gaat hier om niets meer of minder dan *virtual books*. In elektronische 'boeken' wordt de tekst gedematerialiseerd. De informatie verschijnt ontastbaar op het computerscherm. Je vindt er geen bladzijden. Door op een bepaald woord te klikken krijg je de 'voetnoot' te zien. Met zoekfuncties ga je razendsnel door de tekstbestanden. In zulke publikaties beweeg je niet noodzakelijk van begin naar einde. Belangrijker zijn de keuzes die de lezer maakt. Beweging, bestuurbaarheid en flexibiliteit worden doorgaans geclassificeerd onder de noemer navigatie. Opdat de ruimtelijke desoriëntatie niet totaal zou zijn maakt men de lezer aan de hand van een grafiek of d.m.v. nummerieke tellers duidelijk hoeveel schermen een tekst bevat en waar men zich bevindt.

[advertentie]

Soms kan de gebruiker een bladwijzer installeren, zodat men bij een volgende lezing het ‘boek’ opent waar men het voorheen ‘dichtklapte’. Facultatief biedt men nog andere mogelijkheden: notities maken, auteursinformatie op vragen, etc.

De elektronische publikatie kan louter uit tekst bestaan (*text-based*), of het tekstmateriaal kan worden ondersteund met kleur, geluid, bewegend beeld, grafiek (al dan niet driedimensioneel), video, animatie, etc. Teksten kunnen met elkaar in verbinding staan via soft links. Indien gewenst kan men het tekstmateriaal afdrukken.

Elektronisch publiceren biedt vele voordelen. Niet het minst omdat men hier te maken heeft met een uiterst snelle produktiewijze waarbij produktiekost, drukkost en distributie gevoelig kunnen worden gereduceerd. Bovendien kan een uitgever, zonder het risico te lopen met overschotten te blijven zitten, zich wagen aan moeilijk verkoopbaar werk, b.v. van debutanten en experimentelen, of van minder in de marktliggende genres zoals theater en poëzie.

Uit veiligheidsoverwegingen haast ik mij om de neofoben onder u erop te wijzen dat het allerminst de bedoeling is het boek te verdrijven. Vermoedelijk zal men altijd de sensatie willen kennen om in een boek te bladeren, eraan te ruiken, te voelen. Het boek zal blijven bestaan, al was het maar als fetisj.

E-Mags

Mijn belangstelling gaat uit naar een bepaald type elektronische publikaties: de elektronische magazines of *E-mags*. Wereldwijd verschijnen er een paar honderd. De meesten kennen een zekere periodiciteit. Ze worden verspreid op computerdiskettes of on-line. Dat laatste betekent dat ze

via modems kunnen worden gedownload van B.B.S-en - Bulletin Board Systems - en netwerken, dit zijn databanken die met elkaar in verbinding staan.

Elektronische teksten behoren meestal tot het publiek domein. D.w.z. dat ze ofwel gratis zijn, freeware, ofwel dat ze kunnen bekomen worden als shareware. Via modem sla je ze op in je eigen computer, of je kopieert de diskette, en daarna stort je het geld - hum, hum.

Volledigheidshalve wijs ik erop dat er ook publikaties verschijnen op geavanceerde informatiedragers zoals CD-ROM en CD-I. Ze vergen van de computergebruiker een bijkomende, vaak niet geringe investering; bovendien bedraagt de prijs van dit soort CD's meestal een tienvoud van die van een diskette. Dat maakt dat ze niet in ieders bereik liggen. Diskettes of on-line publikaties zijn democratischer.

Er zijn nog twee andere technologische innovaties die op middellange termijn, en op grote schaal, hun entree zullen maken in de wereld van de *E-mags:* artificiële intelligentie en virtuele realiteiten.

Voor nadere informatie verwijs ik naar de literatuurlijst en geïnteresseerden kunnen met ons contact opnemen. De artistiekelingen onder u zullen alvast een vette kluif hebben aan de doctoraatsscriptie van Frank Hellemans, waarin het multimediale totaalkunstwerk van een zogenaamde ‘virtuele realiteit’ beschreven wordt als het ironisch resultaat van tweehonderd jaar avant-gardistische poëtica.

Wie meent dat deze verschijnselen voorlopig alleen maar te zien zij bij Mr. Spock en zijn Star Trek-kornuiten heeft het mis. Want op deze terreinen evolueren de computerwetenschappen met rasse schreden. Op diverse plaatsen - o.a. aan de V.U.B. - werkt men koortsachtig aan de ontwikkeling van toegepaste artificiële intelligentie. Maar dé toverspreuk is ‘virtuele realiteiten’. Het betreft hier elektronisch

gegenereerde ruimten, voorwerpen, personen... Hiervan bestaan al meer toepassingen dan je zou denken. Op Zaventem krijgen aspirant-piloten hun opleiding met vluchtsimulatoren. Chirurgen kunnen aartsmoeilijke operaties eerst oefenen in een virtuele omgeving. Een exclusieve meubelzaak biedt haar klanten de mogelijkheid een foto van de huiskamer in te scannen om dan zelf te oordelen of die Picasso-tafel wel past bij de Vichy-gordijntjes, of waar dat poepdure bankstel moet staan binnen de driedimensionaliteit van de eigen huiselijke knusheid. Zakenlui besparen tijd en inspanningen door via teleconferenties en virtual realities met elkaar te vergaderen... Nadat de koop beklonken is kijken ze elkaar breedlachend aan en schudden handjes: de een vanuit Vancouver, de ander vanuit Tokyo.

Multimediale interactiviteit

Afhankelijk van opzet en mogelijkheden van de initiatiefnemers treft men binnen in een elektronische publikatie een aantal specifieke kenmerken aan. Een eerste belangrijk aspect is het multimediale. D.w.z. dat men diverse impulsen met elkaar probeert te combineren. Bijvoorbeeld tekst, geluid en bewegend beeld. Procédés die in agogische processen al voldoende hun deugdelijkheid bewezen hebben. Op diskette is dat voorlopig nog niet sterk ontwikkeld, wat wel het geval is op de hierboven geciteerde gesofistikeerde informatiedragers.

Een ander sleutelwoord is interactiviteit. Daar draait tegenwoordig alles om.

Van het geflopte zapexperiment *Schermen*, het tv-babbelprogramma van Jan Van Rompaey, (Jan Van Rompaey is zoals de meeste andere televisiepersoonlijkheden een cyborg, een kunstmatig in leven gehouden wezen, half mens,

half bionisch, een machine die er al jarenlang hetzelfde uitziet) tot t.v.-zenders die de mogelijkheid bieden te kiezen tussen het ene kanaal waarop de western gedubt is in het Duits - àf-schu-we-lijk! - en het andere kanaal waarop men de film in de originele versie uitzendt. Met interactieve t.v., waarbij de kijker dus intervenieert, is men het verst gevorderd in Japan.

Interactiviteit, een verschijnsel dat bij de meesten hun leven binnensijpelt via de beeldbuis, is geenszins een geïsoleerd fenomeen. Interactie is alomtegenwoordig. De burger kiest partijvoorzitters en stelt verkiezingslijsten samen. In datzelfde *Schermen* kon men onlangs via televoting beslissen of de Serviërs nu al dan niet moeten worden gebombardeerd. Als men daarbij bedenkt dat er ook meer en meer een tendens is naar elektronisch stemmen, dan begrijp je dat men niet ver meer af is van de Romeinse arena waar men met een simpel gebaar van de duim zijn mening kon te kennen geven. Met een beetje slechte wil kunnen we extreme situaties, zoals abortus en euthanasie, beschouwen als de ultieme vorm van interactiviteit.

Zowel het multimediale als het interactieve vielen samen in het populaire t.v.-programma *Morgen Maandag* van Marc Uytterhoeven. Verschillende informatiedragers werden erbij betrokken. Er werd zelfs gespeeld met verschillende televisiekanalen. Men zond uit buiten de normale zenduren. Tegelijk werd het publiek tot actie aangepord en werden activiteiten rond het programma georganiseerd. Zo vonden er in de ijzige kilte van de maandagochtend, langs de autosnelwegen, heuse fileconcerten plaats. Professionele afscheidnemer Xavier De Baere gaf conferences op de propvolle forensentreinen. *Morgen Maandag* introduceerde - met succes - een *Morgen Maandag*-groet. Het huis van wantrouwen, een vorige t.v.-reeks van dezelfde ploeg,

werkte ooit met verborgen camera's in de huiskamer, een sublieme multimediale-interactieve vondst, maar terzelfdertijd een verschijnsel dat ik voorheen uitsluitend dacht terug te vinden in het werk van George Orwell.

Mensen konden ongezouten hun mening kwijt in de *Gisteren Zondag*-krant. Een gratis *Morgen Maandag*-postkaart kon in elk Vlaams postkantoor worden afgehaald. Na de tv-reeks kon de CD niet achterwege blijven. En daarna kon men alles nog eens op videotape bekijken. Mooie herinneringen aan avonden van sedatief tv-plezier. Inderdaad, dames en heren, formidabel, dank u vriendelijk en tot hartelijke interactieve wedergenoegdoening!

Cyberspace

Voor wie nog steeds zweert bij 'the sky is the limit' heb ik slecht nieuws. Recentelijk werd de hemel vervangen door de *cyberspace* of Matrixruimte. Dat is de elektronische ruimte, of het virtueel gebied in de telecommunicatie, waar men communiceert via modems.

De term duikt voor het eerst op in *Neuromancer* (Zenuwmagiër), een roman uit 1984 van William Gibson:

'Matrixruimte. Een poly-zintuiglijke hallucinatie waaraan dagelijks miljoenen zich overgeven, van legitieme operators, overal ter wereld, tot en met kinderen die zich vertrouwd moeten maken met wiskundige concepten... Een grafische weergave van gegevens die zijn ontleend aan de databanken van alle computers in het wereldwijde netwerk. Onvoorstelbare complexiteit. Oplichtende lijnpatronen in de nonruimte van de geest, clusters en knooppunten van data. Als de lichten van een nachtelijke metropool, van veraf gezien, steeds verder...'

(Gibson, W., *Zenuwmagiër*, Meulenhoff, Amsterdam, 1989, p.56)

Een goeie eerste kennismaking met de cyberspace wordt geboden door het project De Digitale Stad. Een initiatief van kunstencentrum De Balie (Amsterdam) en Netwerk Hacktic (collectief van Techno-anarchisten). Via modems kan men er informatie over uiteenlopende artistieke en politieke onderwerpen vergaren. Indien gewenst kan men er deelnemen aan diverse discussies. Het is een interessante 'plaats' om contacten te leggen.

(E-mail: Stikker Hacktic.NL)

Het elektronisch communicatiemodel

Tegen de achtergrond van de matrixruimte ontwikkelen zich nieuwe communicatievormen. Afgezien van het feit dat men alom in cyberspace geschreven boodschappen kan nalaten is er ook de rechtstreekse communicatie. Men kan er babbelen, keuvelen, buurten, kortom, 'chatten' over de hele wereld en dat in een mum van tijd. Hiermee komt de planeet een stukje dichter bij de global village. Bovendien hoeft het gesprek niet beperkt te blijven tot twee partijen. Chatten kan men met verschillende mensen tegelijk.

Indien gewenst kan een auteur vanuit de rust en de beslotenheid van het schrijfkabinet, met meerdere mensen op hetzelfde moment aan een tekst werken. Of hiermee de individuele kunstenaar uit de literaire Hof van Eden verdwijnt zal de tijd uitwijzen.

Los van de sprongen die de technologie in de nabije toekomst nog zal maken - b.v. inzake beeldtransmissie en spraakcomputers - wordt een goed gesprek in cyberspace voorlopig nog altijd onmiddellijk neergeschreven. Met dit 'schrijf-spreken' vervaagt het onderscheid tussen gesproken woord en geschreven tekst. Het is dan ook evident dat binnen deze 'conversatie' het belang van schrijven toeneemt.

Wie het snelst zijn ideeën helder en bevattelijk weet te formuleren heeft het overwicht in de communicatie. Maar dat is geen exclusiviteit voor cyberspace. Een merkwaardig fenomeen binnen de schriftuur van cyberspace zijn de *emoticons*. In het diskmagazine *Brain Drain* nr.2 stelt Jan Moens dat het met het toetsenbord getypte hiëroglyfen zijn. Ze dienen bekeken te worden met het hoofd 90° naar links. Ze functioneren om emoties over te brengen. Enkele voorbeelden.

:-) = humor
:/)= niet grappig
'-) = knipoog
:-x = zoentjes
:-*= oei! (met de hand de mond bedekkend)

Marshall McLuhans' ‘the medium is the message’ indachtig, kan men rustig stellen dat het materiaal waarmee ‘geschreven’ wordt zoniet determinerend is voor de boodschap dan toch er een essentiële invloed op uitoefent. Schrijf je met krijt op een bord, met een griffel op een lei, of in uiterst gesoigneerd handschrift met ganzeveer op perkament of schildert men met een penseeltje in een fraai Japans dagboekje, of op Tibetaanse gebedsvlaggen, of verkies je ervoor de teksten op een mechanische machine te typen - Nietzsche was een van de eersten die zich eraan waagde -, of zie je ze liever ingetikt - of ingescand - op een alfanumeriek klavier om je écritures onmiddellijk daarna te laten verschijnen op een elektronisch scherm, om ze slechts bij hoge uitzondering af te drukken; of verkies je te ‘schrijven’ op een computer met stem-input? Het heeft allemaal een neerslag op wat er geschreven wordt. In dit verband verwijs ik naar Dr. Luc Van Waes. die onderzocht welke invloed er van de computer uitging op het schrijfproces, en in het bij-

zonder van de tekstverwerker op het pauze- en revisiegedrag van schrijvers.

Een antwoord op de vraag wanneer de beïnvloeding van de literatuur door de technologie begon, vind je in Frank Hellemans' doctoraatsscriptie *Mediatisering en literatuur*. In *Wat heeft god gewrocht?* (Over telegrafie, literatuur en telegramstijl), (in: *Brain Drain* Diskmagazine nr. 1, februari 1992) schrijft hij: 'Voor Friedrich Kittler beginnen de elektronische media die de moderne literatuur zo'n parten spelen rond 1880.'

Afgezien van de vraag of de elektronische media de letterkunde inderdaad 'parten spelen' signaleer ik even dat voor de Westberlijnse filosoof en programmeur Werner Künzel de beïnvloeding van de literatuur door de *computer* al van in de middeleeuwen plaatsvindt. 'Een verwijzing in een Amerikaans boek bracht hem op het spoor van de dertiende-eeuwse Spaanse priester Raymundus Lullus. Deze uitvinder/missionaris ontwikkelde een schema voor een symbolische machine die als 'tekstmachine' combinaties van betekenissen genereert.' (uit: *Eldorado*. Maandblad, jaargang 1, nummer 1, april 1993. p. 10) Ook de Amerikaanse socioloog Jeremy Rifkin, specialist van de 'nanosecondecultuur', beschouwt de middeleeuwse benedictijnen als voorlopers van de huidige computerfreaks.

Een laatste en misschien belangrijkste aspect van de communicatie in de elektronische ruimte is het sociale. Achter deze dialoog schuilt er immers een enorme subversieve kracht. De communicatie in cyberspace kan het mediamonopolie van mediamastodonten als CNN doorbreken. Het is trouwens markant dan persmagnaat Rupert Murdoch (He's some kind of King Midas. Everything he touches turns to shit - dixit Attila the Stockbroker) probeerde het wereldwijde Internet op te kopen. Dat computernetwerken

emancipatorisch kunnen werken bewijst het volgende: berichten over eventueel wangedrag van Belgische para's in Somalië circuleerden al maanden op de B.B.S.-en, nog voor er verontrustende berichten over ‘onze jongens’ doorsijpelden in de traditionele kanalen. Graag verwijs ik hier naar het verdienstelijke Knooppunt-B.B.S. in Gent. Je vindt er 24 uur op 24 alternatief nieuws van over heel de wereld.

(09/225-81-43) (E-mail: KnoopptKnooppt.Hacktic.NL)

Close Encounters

Cyberspace is een totaal nieuw forum, waar heel wat heilige huisjes sneuvelen, nieuwe paradoxen opduiken en nieuwe fenomenen zich aanbieden. Allereerst is er *hypertext*. Eenvoudig gesteld kan men zeggen dat het een veredeld en ver doorgedreven voetnotensysteem is. Met dien verstande dat de voetnoten op hun beurt via soft links ook met elkaar in verband kunnen worden gebracht. De mogelijkheden die de cyberspace biedt zijn haast onuitputtelijk. Eén tekst kan b.v. in verbinding geplaatst worden met diverse wereldwijd verspreide bibliotheken.

Een ander product van cyberspace is *cybertext*. Hiermee worden verhalen en romans bedoeld die ontstaan in de communicaties op B.B.S.-en en op netwerken. Iemand begint een verhaal, anderen werken er aan verder, verzinnen een nieuw begin of een slot, of zetten het verder waar de oorspronkelijke tekst eindigde. Met dit procédé komen concepten als ‘auteur’, ‘tekst’ en ‘lezer’ volledig op losse schroeven te staan. Van een verhaal circuleren totaal verschillende versies. Zo vertoont cybertext veel affiniteiten met de middeleeuwse manuscripten en met de orale traditie bij zogenaamd primitieve culturen. Het is bizar dat de high tech, met zijn futuristische connotaties, verhalen genereert zoals die ontstonden in de prehistorie.

Voor verdere informatie verwijs ik naar Jan Moens, *Hypertext, de estethiek van het ambivalente* in *Brain Drain* nummer 5. Eveneens aanbevolen lectuur is *Hypertext* van Dirk Van Weelden in *Mediamatic* 7 £ 1, p. 82-83.

Don't believe the hype!

In cyberspace is het niet al rozegeur en maneschijn. De intenties zijn er, maar er werd nog maar bitter weinig van de alom bezongen technologieën gerealiseerd. Voorlopig heeft iedereen de mond vol over ‘artificiële intelligentie’ en ‘virtuele realiteiten’. Iedere rechtgeaarde snob laat die begrippen om de haverklap over zijn lippen rollen omdat ze nu eenmaal bon ton zijn. Laat mij u geruststellen: het staat allemaal nog maar in de kinderschoenen. Al te vaak zijn de propagandisten van deze bejubelde technieken simpelweg blaaskaken en charlatans.

Gelijktijdig met de hippe mediabelangstelling voor deze fenomenen, constateert men een schrijnend computeranal-fabetisme. Redacties van kranten, weekbladen, radio, televisie, mensen die betrokken zijn bij beleidsinstanties hebben allemaal een ding gemeen: ze beschikken nauwelijks over computeruitrusting. Het computorologisch inzicht blijft beperkt tot weten waar de knop staat om de machine aan te zetten. De witte raaf die over een computer beschikt weet doorgaans niet te zeggen om welk soort computer het gaat. Laat staan dat ze kunnen vertellen welke diskettes erin moeten.

Don Quixote rides again

De vraag waarom iemand nu in godsnaam vanuit de literatuur met een *E-mag* begint kunnen we best beantwoorden

door eerst licht te werpen op een stand van zaken binnen de Nederlandse Letteren.

Graag eerst twee citaten:

'De literatuur lijkt langzamerhand in onwrikbare hokjes te zijn verdeeld, het ene hokje moppert op het andere, maar in ieder hokje apart is het even gezellig. De literatuur gaat niet langer tekeer, de literatuur is sedentair geworden, in zichzelf gekeerd, bezonken, met een ernst die louter braafheid is.'

(*Humo*, 10 februari 1994, p. 35.)

'In de literatuur heerst er tegenwoordig een hang naar gelul.'

(Jules Deelder in *Trendenz*)

Wellicht is het een Homerische overdrijving te stellen dat de democratie dood is. Het minste wat je erover kan zeggen is dat een en ander niet naar behoren functioneert. En dat een aantal instellingen zoals b.v. rechtspraak en parlement zwaar onder vuur komen te liggen. De schandalen zijn talrijk: een verloederende rechtspraak en een politieke besluitvorming die bepaald worden door lobbyisten en maffiosi.

Tegen deze achtergrond moet het dan ook weinig opzien baren dat de persvrijheid, zo ze al niet dood is, toch niet lang meer te gaan heeft. Dat er voor waarheid weinig manoeuvreerruimte overblijft wordt duidelijk als men zich realiseert hoe de financiële structuur van de pers in Vlaanderen eruit ziet. Dit kwam goed uit de verf in de 10-delige reeks die vorige zomer in *De Standaard* verscheen. Ik meen hieruit te mogen concluderen dat de situatie dramatisch is.

Uiteraard hebben de toestand van de democratie en de persvrijheid verregaande repercussies voor de artistieke vrijheid.

De tere frêle schone letteren bevinden zich in de wurggreep van de commercie. Het minste wat je kan zeggen is dat literatuur zich in een isolement bevindt. Natuurlijk is dat elders ooit nauwelijks anders geweest, maar de vercommercialisering neemt verontrustbarend toe. De greep van de commercie is zo stevig dat de Artistieke Vrijheid dood is. Net zoals ik het niet meer mogelijk acht om tot een tegencultuur te komen, zo is het ook niet meer mogelijk om tot een nieuwe literaire stroming te komen. De laatste poging hiertoe waren, in 1988, de Maximalen.

Een hele trits jonge Nederlandse auteurs zoals Dalstar, Bart Brey, Frank Starik, Pieter Boskma... brengen werk van de bovenste plank, maar worden door de gezamenlijke Nederlandse kritiek gestigmatiseerd, zo ze al niet doodgezwegen worden, omdat ze zich achter het maximale vaandel geschaard hadden. Hen werd branie, brallerigheid en vooral mediageilheid verweten. Een eigenaardige redenering in een overgemediatiseerde samenleving.

Daarnaast is er ook de vaststelling dat literatuur haar maatschappelijke relevantie verloren heeft. Graag geef ik enkele voorbeelden van hoe het naar mijn gevoel wél moet.

Toen de Chileense dichter Pablo Neruda tijdens de staatsgreep van 1972 vermoord werd gingen ondanks de meedogenloze repressie de fabrieken dicht en trokken de mensen de straat op. Als je met mensen uit de buurt van Aalst praat, dan kom je vroeg of laat op L.P. Boon, zelfs met mensen waarvan je niet meteen verwacht had dat ze een boek ter hand nemen. Herman Brusselmans' *De man die werk vond* stemt perfect overeen met het banale nooit eindigend verhaal van tienduizenden die dag in dag uit hun leven slijten in Brusselse kantoren.

Dat soort relevantie treft men in de huidige letteren slechts bij hoge uitzondering aan. Daarnaast neemt het

maatschappelijk isolement waarin de literatuur zich bevindt hand over hand toe. Het is nauwelijks een boutade wanneer ik zeg dat Nintendo, Sega en MTV stuk voor stuk populairder zijn dan literatuur.

Brain Drain Diskmagazine

Sinds 15 februari 1992 verschijnt *Brain Drain Diskmagazine*, een cultureel tijdschrift op computerdiskette. Aangezien ondergetekende er de hoofdredacteur van is, lag het al min of meer voor de hand dat het nillens willens erg zou afwijken van al de rest.

Inhoudelijk verschilt het blad grondig van de bestaande diskettetijdschriften die hun aanbod beperken tot public domain software, sex en spelletjes. *Brain Drain* richt zich tot de cultuurgeïnteresseerde computergebruiker. Het blad beoogt een verbreding van de maatschappelijke basis waarin de literatuur moet kunnen gedijen. Het magazine wil twee groepen samenbrengen die vaak lijnrecht tegenover elkaar staan: computergebruikers en cultuurgeïnteresseerden. De vooroordelen, de geringschatting en het wantrouwen langs beide kanten zijn hardnekkig.

Daarnaast koestert *Brain Drain* de hoop dat de literatuur uit haar maatschappelijk isolement raakt door de confrontatie aan te gaan met andere artistieke disciplines, en de verwachting dat de letteren nieuwe impulsen krijgen vanuit de technologische innovaties.

Hierbij gaat de aandacht niet uit naar high tech an sich, wel naar de praktische toepassingen ervan. Men wil onderzoeken wat de literatuur kan doen met die nieuwe technologische verwezenlijkingen. Naast onderwerpen die betrekking hebben op de computerwereld presenteert *Brain Drain Diskmagazine* ook gedeelten die gewijd zijn aan ge-

luid, beeld en woord. Uiteraard dient cultuur hier ruim opgevat te worden: strip, film, video, televisie, rock, literatuur...

Ook vormelijk is *Brain Drain* een buitenbeentje. Het is een van de zeldzame tijdschriften die niet zuiver text-based zijn. Veel aandacht gaat uit naar de grafische presentatie.

Vanzelfsprekend liep de weg niet altijd over rozen. Het eerste nummer was een zuivere ASCII-file. Hierin werd er naar gestreefd een staalkaart te geven van wat er op dat moment binnen het Vlaamse cultuurlandschap bloeide. Een breed spectrum van uitgelezen auteurs werkte eraan mee.

In nummer twee, een hypertext-bestand, ging de aandacht uit naar Nederlandse underground. Het bevatte naast eenvoudige geluidstoepassingen en dito grafiek een vertaling door Kamiel Vanhole van *Het verhaal van de kleine erwtjes* van Raymond Queneau (ook al eens in DBH verschenen). Het verhaal ontwikkelt zich naargelang de keuzes die de lezer maakt.

Het derde nummer bracht een keur van internationale avant-garde kunstenaars. Voor het eerst werd het blad opengesteld voor andere artistieke disciplines. Men zoekt het literaire in strips, film, video, (pop)muziek, etc. Opmerkelijk is dat de eerste drie nummers elk op zich bijna even veel informatie bevatten als de volledige jaargang van welk ander respectabel tijdschrift ook.

Vanaf het vierde nummer werd de grafiek meer geïntegreerd. De navigatie verliep nog wat stroef en de inhoudelijke invulling liet nog te wensen over. Euvels waaraan vanaf nummer 5 verholpen werd. Mac- en PC-versies zijn, op een paar details na, gelijk. Wij hebben nu haast het maximum uit onze software gepuurd, beschikken over voldoende know-how om snel nieuwe nummers te maken en oudere nummers om te bouwen tot volwaardige hoog technologische produkten.

In de nabije toekomst wil *Brain Drain* on-line gaan. Het ligt in de bedoeling een virtueel tijdschrift te worden, niet meer materieel te zijn. Hoesjes, diskettes, en verpakking verdwijnen. *Brain Drain* zal dan 24 uur op 24 bereikbaar zijn. Om het even waar, om het even wanneer, onmiddellijk bij u thuis!

Geïnteresseerden:
- Snail mail: Beosierlaan 28
B-3010 Kessel-Lo
- Voice: 00-32-(0)16/26.17.77
- Fax: 00-32-(0)16.40.73.56
- Cabdriver B.B.S.: + 32 16 22 36 34
Message Area Brain Drain
- Compuserve: 100113,2477

Man bespreekt eigen werk te K.-L.!

Tot slot wil ik nog even duidelijk maken in welke mate al het bovenstaande mijn recent werk beïnvloed heeft.

In het eerste nummer van *Brain Drain* bracht ik een ‘gewoon’ verhaal: *Blake*. In nummer twee verscheen *Hagiografie*, een hommage aan Betty Page, een bondage fotomodel uit de jaren '50. Mijn literair alter ego is niet geïnteresseerd om de dame die nog leeft - in Florida (een schiereiland, veeleer een reservaat - junkyard? - waar de Amerikanen hun oude, rijke stinkerds dumpen - tussen de alligators.) - op te zoeken. Ik maak gebruik van datasuite, datagloves en bijhorende helm om via de wonderbaarlijke wereld der virtuele realiteiten Betty te bezoeken in the flesh, zoals ze eruit zag in de vijftiger jaren. Een erotische toepassing van virtuele realiteiten ook wel bekend als teledildonics.

Onderweg naar Florida dood ik de tijd door de instructieve toer op te gaan. Ik presenteer een galerij voorgangers die ons de weg gewezen hebben naar de virtuele realiteiten. Illustere voorbeelden die ver voor ons uit liggen, zoals Tristan Tsara en William S. Burroughs worden op een prettig gestoorde manier in de bloempjes gezet.

De voyeurs worden wanneer ze van het ene scherm naar het andere gaan opgeschrikt door een gefluit ‘dat men voorheen alleen te horen kreeg bij stratenmakers, en dat door enkele decennia feminisme al lang uit Nederland verdwenen is’ schreef Howard Krol in MAN - da's pas 'n sexistische titel!

Maar de liefde is een spel zonder grenzen. Ego zoekt Betty op in cyberspace anno fifties, vindt haar uiteindelijk in een rokerige kroeg, iemand loopt met een brandende sigaret tegen hem, ‘Het is niets’, zegt hij en even later staat hij oog in oog met Betty. Ze kijkt diep in mijn LCD-schermpjes.

In het derde nummer interviewde ik samen met Jan Landuydt, Guy-Marc Hinant, de bezieler achter het Brusselse Sub Rosa records, een Brussels avant-garde label dat wereldwijde faam geniet: ‘Entretiens avec Guy-Marc Hinant’. Het interview werd een boek binnen het tijdschrift, de ‘voetnoten’ zijn een mini-encyclopedie.

In de volgende nummers trad ik niet echt naar voren als individueel kunstenaar (dat siert mij!). Ondertussen ben ik buiten het tijdschrift volop aan het experimenteren met elektronische verhalen, die vanwege hun complexiteit niet op een diskette kunnen getoond worden.

Het belangrijkste is *Buda*, teksten over mijn grootvader. Het verhaal wordt verteld zoals een videogame. Men heeft het huis van de grootvader dat door allerlei audiovisuele technieken tot leven gebracht wordt. In dat huis kan men

ronddwalen. Tijdens de zwerftocht heeft men de mogelijkheid om bepaalde dingen aan te klikken. Aldus maakt de lezer (de bezoeker) zijn eigen tekst.

Het is een verhaal dat voornamelijk beïnvloed is door elementen uit de beeldcultuur: video, film, televisie, stripverhaal... Buda toont affiniteiten met een bepaald type videogames waarbij de speler iets moet beheren. In het populaire Simcity beheert men een gehele stad; in Sangoku kiest men de rol van een krijgsheer die het al dan niet met tijdelijke bondgenoten opneemt tegen de rivaliserende legerleiders om uiteindelijk heel het Oude China tot een groot rijk te verenigen, bij Dune heeft men na het boek en de film een videospelletje.

Vooreerst had ik een aantal tekstblokjes gemaakt. Daarna kwam het decouperen. Knippen. De eindmontage. Iedere zin werd geheroriënteerd. Op lokaties geplaatst. Dit heeft veel vandoen met postmodernisme en deconstructie. Het schrijven zelf wordt plastischer. Bepaalde dingen hoef je niet te schrijven. Het beeld vertelt ze al. Voorbeeld: jacht. De gang hangt vol hertegeweien. Hoef ik niet te schrijven, want dat blijkt al uit de tekening.

Via hypertext kan ik ook de gelaagdheid van de tekst uitbeelden. Je graaft zo diep als je zelf wil.

In het ‘verhaal’ is er vooreerst de verwarring tussen het industrieterrein Buda Marly (culinaire femme fatale Della Bosiers maakte er indertijd een prachtig lied over!) in de Brusselse deelgemeente waarvan mijn grootvader burgemeester was, Haren en de Boeddha. Een verwarring tussen personage en interieur. Cameleon Camouflage? Een gril van cyberspace? Terminator meets the T1000? ...

Besluit

In de loop van mijn betoog vestigde ik de aandacht op de mogelijkheden van elektronisch publiceren. Hierbij besprak ik een aantal fenomenen zoals multimedia approach, interactiviteit, virtuele realiteiten, artificiële intelligentie, cyberspace, hypertext en cybertext. Sommige werden slechts terloops vermeld, of kwamen nauwelijks ter sprake. Graag sta ik u in de mate van het mogelijke hierover te woord.

Mijn hoofdbetrachting bestond er slechts in u de impasse te schetsen waarin de literatuur zich momenteel naar mijn gevoel bevindt, en dit te situeren in een bredere maatschappelijke context. Ook wou ik duidelijk maken hoe ik met mijn tijdschrift en als individueel kunstenaar een uitweg uit de patstelling zoek.

Uiteraard is het een lange weg met vallen en opstaan, en omdat mijn helderziendheid voorlopig nogal onderontwikkeld is, verleen ik tot slot nog even het woord aan William Gibson: ‘The future has already happened.’

:-X'-)

Literatuurlijst

Ammann, Stahl, e.a., *Het Chaos Computer Boek*, Over inbreken in computersystemen, wiz-kids, virussen, kunstmatige intelligentie..., 200 pp., Kritak, Leuven, 1988.
Benjamin, W., *Het kunstwerk in het tijdperk van zijn technische reproduceerbaarheid*, 128 pp., SUN, Nijmegen, 1985.
Burroughs, W.S., *Electronische revolutie*, 61 p. Maldoror, Den Haag, 1988.
Diversen, *Virtuelle Welten*, 87 pp. Ed. Ars Electronica, Linz, 1990.
Gibson, W., *Burning Chrome*, 220 pp. Ed. Grafton, London, 1988.
Hellemans, F., *Mediatisering en literatuur*. Modernisering, media-technologie en de poetica van de avant-garde, K.U.Leuven, 1992. (doctoraatsscriptie).
McLuhan, M., *alles*: o.a. *The Mechanical Bride* (1951), *The Gutenberg Galaxy* (1962), *Understanding Media* (1964) en *Medium is the Message* (1967).
Landow, G.P., *Hypertext*. The Convergence of Contemporary Critical Theory and Technology, 241 pp. University Press, Baltimore and London, 1992.
PC, 'De essentie van multimedia: Het worden allemaal bits', in: *De Financieel-Ekonomische Tijd*, 26.01.94, p. 11.
Rheingold, H., *Virtual Reality*, Mandarin Paperbacks, Londen, 1992, 416 p.
Rifkin, J., *De grenzen van de tijd*, 133 pp. Balans, Amsterdam, 1990.
Sluyter, E., Blokdijk, A., e.a. in: *Abrahadabra*, Nr.13: technologie, 30 pp. Maldoror, Den Haag, 1990.

Bart Janssen
Breukvlak

De duur van het vlak
tot het niet meer beweegt
Na de val van de man

herstelt het water geheel.

De val breekt de tijd
tussen de sprong en
de man die verder drijft.

De barst staat leeg.

Uit de bundel *Grisailles* van Bart Janssen, verschijnt dit voorjaar bij Lannoo.

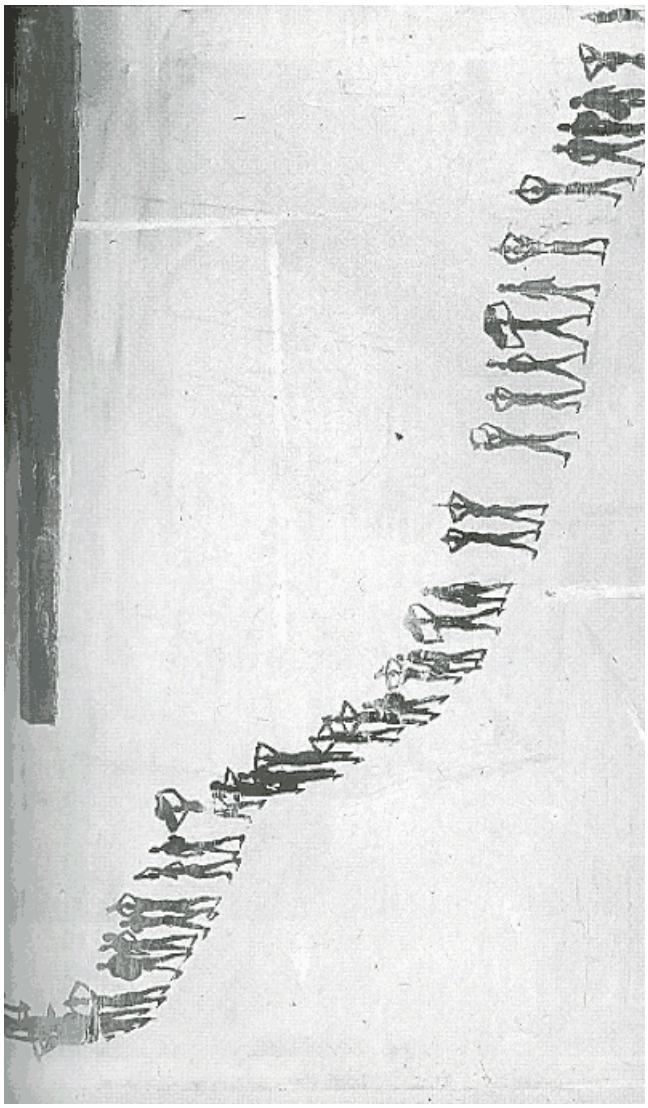

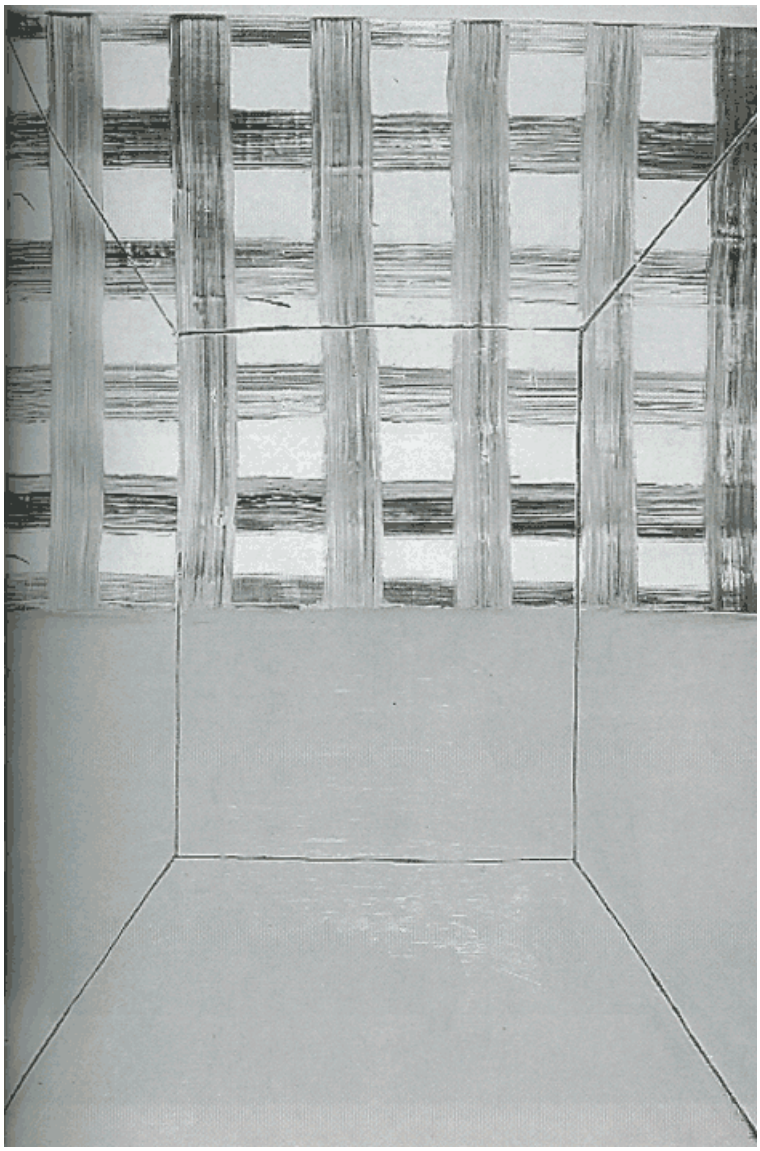

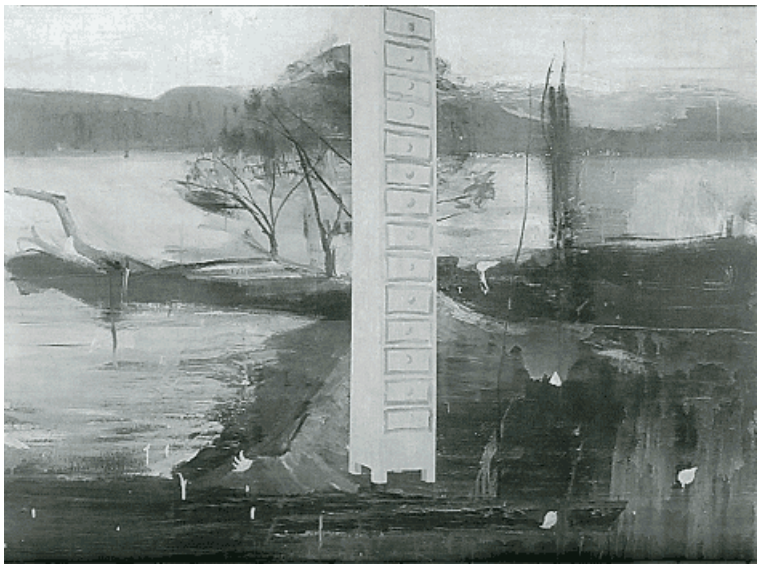

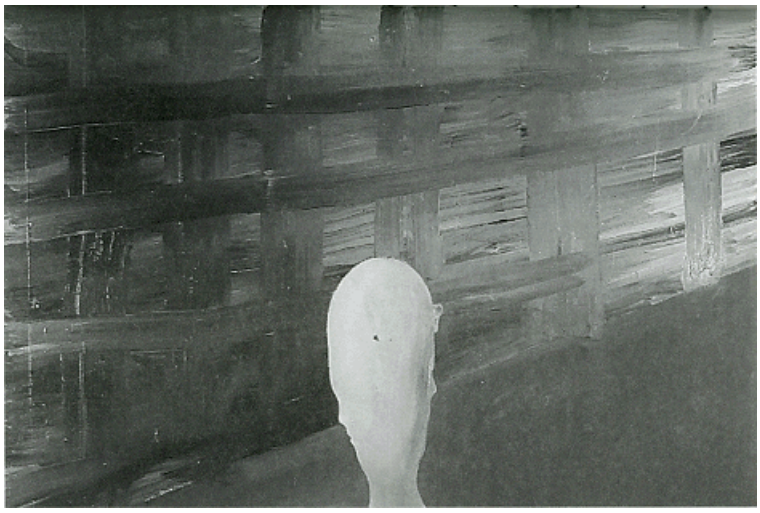

Vital Baeken
Gedichten

Olifant, olifant
Koning van Disneyland.

Vlieg jij van de winter door
Met oren over de Sinksenfoor
Of kom jij niet meer langs.

Olifant, olifant.
Dumbo, zei de kermisklant.

Er is geen sneeuw meer in de lucht.
Er is geen leeuw meer, die naar je zucht
Met zijn poten in het zand.

Olifant, olifant
Olifant, o olifant.

Schuif jij van de winter weg
Dan word ik schizofreen ik zeg
De Schelde klatert kaaimanwater
Bange slang van karavannen
Tijgers rijden er in ijzeren tanken
Tanken olie, olifant.

Je slurf schuift als een holle kous
Een schuiftrompet für Mickey Raus.

Antwerpen ligt uitgestald
In liederen aus Buchenwald
Ach komm balt wieder
Olifant! Olifant

Zo
Liep
De tijd
Uit de hand.

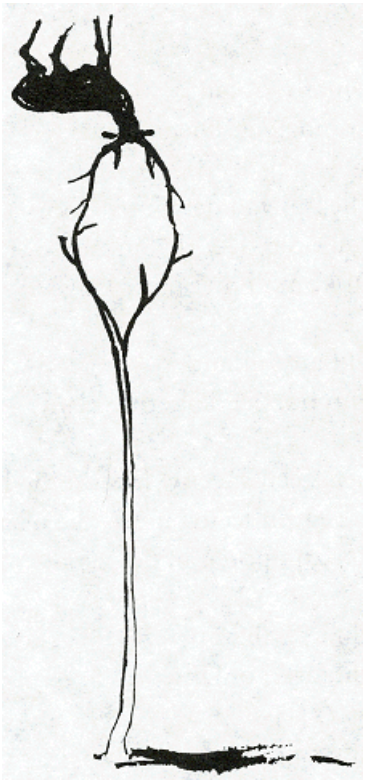

Het lied van de kaaiman

Wie kan de kaaiman aaien?
Wie kan hem pakken?
Wie kan hem paaien?
Kies wie de kaaiman
Kraakt!

De irrelevantman

Hij was in een barak.
Zijn kop was in een zak.
‘Om kwart voor acht en tien voor tien
Mag iedereen naar zijn oren zien!’
De woorden die hij sprak:

Is dit mijn werk... Zoveel voor zo weinig...
Ik stap als John Merrick... Van nul naar oneindig...

Het leven was karton.
‘Eén voor één jeton!’
Maar wanneer zij hem jenever goot
Een zomer dat onweert door de goot
Dan leek het of het kon.

Ik sta in gordijnen... Mijn engel in blauw...
Ik hou van geheimen... Ik hou van de kou...

De lavabo was heerlijk.
De plaaster van beton.
Oranje was in haar nachtjapon
Het spiegeltje dat langs haar armen glom
En toch bleef hij nog eerlijk.

Ik ben hier niet voor een wasbeurt...
Wij zijn niet even sterk...
Ik moet met je praten...
Mijn liefde... Is mijn werk...
Ik wil nooit meer 's avonds geld liggen natellen...
Gewoon... De waarheid vertellen...

En mooie verhalen...
Waar ze 's avonds
De kinderen voor uit het bed halen
Omdat ik Nonkel van ze mag worden...
En nooit meer... Nooit meer van die borden in mijn leven!
...Als U mij wilt vergeven...
Ik ben een mens!... Ik ben een mens!...
Een mensenstem
Is wat ik wens...

Wijd achter de regen is hij nu
En niemand kwam hem tegen.
‘Maar kijk eens naar de overkant
Daar zie je dat een olifant
De stoeprand staat te vegen.’

In het labyrint

Hij is maar van papier.
Hij is maar van lettertjes
Die praten over een dier.
Hij is maar van woorden

Maar als je ook zijn stem kon horen.
Zijn hijgende stierekop, die altijd op zijn schouderen staat.
De horens erop. De haren. Zijn meedogenloze spieren.
De spiralen over zijn kolosaal voorovergebogen ruggegraat
Dan kwam je hier waarschijnlijk
- Jij, hypocriet! Jij wandelde mier! -
Dan kwam je waarschijnlijk
Nooit meer terug naar hier.

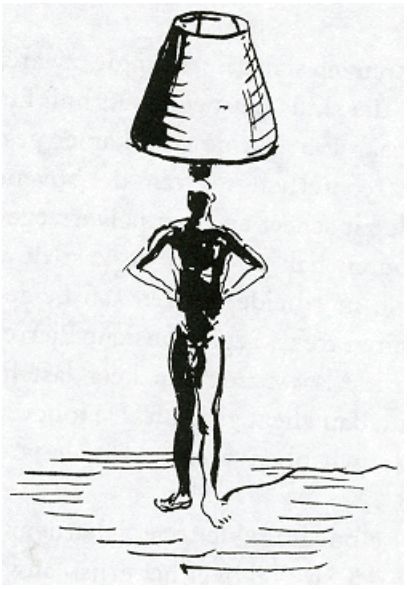

Rik d'Hiet
Monsieur Pierre en madame Flora in de GB

Monsieur Pierre en madame Flora maken zich klaar om te gaan eten in de supermarkt.

Monsieur Pierre opent het rotte raam van de slaapkamer op de tweede verdieping zo voorzichtig mogelijk en denkt, net zoals elke keer wanneer hij een raam in dit vergane herenhuis aan de Bockstaellaan opentrekt, dat het rammelende glas hoogdringend vastgezet moet worden met enduit. Hij draait het stramme bovenlichaam en het hoofd schuin naar boven en stelt met een jammerlijke grijns vast dat de lucht betrokken is. Een regenbui behoort tot de mogelijkheden.

'Het is een koude dag,' zegt monsieur Pierre en huiverend, met opgehaalde schouders, sluit hij snel weer het raam.

Na enig getreuzel stapt hij naar de zware, vurehouten commode toe, die sinds het begin van hun huwelijk, dat is dus sinds het jaar 1939, in de slaapkamer gestaan heeft en trekt aan het rechterhengsel van de bovenste lade. Hij vloekt. De lade zit scheef en blijft halverwege knellen. Terwijl hij de houten bak terug in de kast duwt en die opnieuw, maar nu met beide handen aan beide hengsels opnieuw naar buiten trekt, zegt monsieur Pierre, alsof de kast het kan horen: 'Als we nog een keer last hebben om de huur te betalen, dan vliegt gij eruit. De jonge mensen van de dag van vandaag hebben veel geld over voor een ouderwetse occasie.'

Hij neemt de bordeauxkleurige debardeur uit de lade en trekt hem voor de spiegel over het grijsblauwe hemd, waar-

van hij drie exemplaren overgehouden heeft uit de tijd toen hij nog in overheidsdienst werkte.

Zoals steeds wanneer hij voor de spiegel staat, schijnt het hem toe dat hij weer enkele centimeters kleiner geworden is. Zijn voortdurend afnemende gestalte vormt voor monsieur Pierre een dagelijkse bron van onrust. Hij vraagt zich af of het komt doordat hij elke dag wat krommer wordt en zo steeds meer gebogen gaat lopen? Of is het dan toch waar dat oude mensen langzaam maar zeker krimpen? Hij komt er niet uit. Hij krabt over het kale hoofd en over de brug van de neus. Aan de voeding kan het niet liggen. Hij ziet er nauwlettend op toe dat hij en madame Flora de nodige porties koolhydraten, vezels en vitamines binnenkrijgen.

‘Zeg Flora!’ roept hij, veel te luid, omdat hij doof is, naar de andere kant van de slaapkamer. ‘Wat wordt het nu? De GB, de Dial of proberen we nog eens die nieuwe Match aan 't Pannenhuis?’

‘Oh, dis, dat weet ik niet. Pakt maar den dichtste. Ik voel mij niet al te goed vandaag,’ zegt madame Flora, die altijd ontevreden klinkt omdat zij altijd ontevreden is.

Als om te bewijzen dat ze écht ziek is, snuit ze luid haar neus en trekt vervolgens het overblijvende slijm met een snuivende beweging terug in de mondholte.

‘Allez, de GB,’ zegt monsieur Pierre, die de nieuwe Match nog eens wou uitproberen, op enigszins teleurgestelde toon en neemt dan binnensmonds iets mompelend de verkreukelde regenjas van de haak. Terwijl hij de jas aantrekt, valt het hem op dat de kleur van zijn vel dezelfde is als die van zijn regenjas, verschoten beige. Alleen onder zijn ogen hangen wallen die soms lichtpaars, soms opaalgroen zijn.

Madame Flora trekt de ocelot aan, die zij al meer dan veertig jaar elke dag draagt. Zonder haar ocelot komt zij

[advertentie]

niet buiten en op koude nachten gaat ze er wel eens mee slapen. Voor monsieur Pierre betekent de bontjas niet meer dan het vel van een dode kat waar ze knopen aangenaaid hebben, maar voor madame Flora is het dure bont het enige wat haar nog herinnert aan de waardigheid van weleer, toen monsieur Pierre nog een belangrijke functie vervulde in het ministerie van openbare werken en ze samen nog een fatsoenlijk leven konden leiden. Madame Flora droeg de ocelot toen zij nog een poetsvrouw en een abonnement op de KVS had en zij slechts omgang behoefde te hebben met vriendinnen van gelijke stand. Ze heeft de jas dan ook altijd gekoesterd en liefgehad als een dierbaar souvenir.

Monsieur Pierre heeft haar vroeger een keer voorgesteld om de bontjas van de hand te doen. Hij herinnert zich de dag nog levendig. Het was precies drie jaar nadat hij met pensioen gegaan was, nu zowat tien jaar geleden. Het ging niet goed in die jaren en ze hadden het al een poosje moeilijk om de steeds weer stijgende lasten en huurgelden te betalen. Het pensioengeld, dat zij elke maand ontvingen, volstond niet om het ruime appartement te onderhouden. De kleine geldreserve op de bank begon te slinken. Het verkopen van de jas leek monsieur Pierre dan ook de meest logische oplossing voor hun financiële ongemakken. Met een beetje geluk zou de ocelot hen minstens drie maanden huurgeld opleveren.

Maar toen hij haar dit plan zo tactvol mogelijk bekend maakte, begon madame Flora opeens hevig te beven. Eerst hield ze meer dan een halve minuut haar adem in, waardoor ze helemaal rood begon aan te lopen, en toen begon ze plots te gillen en te briesen. Het was alsof hij haar zonder enige waarschuwing de kleren van het lijf gerukt had. Het ene moment stuiptrekte ze zo hevig dat monsieur Pierre waarlijk dacht dat haar einde nabij was, maar het volgende

moment zwaaide ze dan weer woest molenwiekend met de armen door de lucht. Ze was, kortom, in alle staten.

Toen monsieur Pierre, in een poging haar tot redelijkheid aan te sporen, vroeg waarom ze de jas eigenlijk niet wou afstaan, riep madame Flora, in de pretentieuze stijl die ze toen nog hanteerde: ‘Mon ocelot, c'est moi!’

De staatsman pleegt zich te vereenzelvigen met de staat die hij bestuurt, maar van een vrouw die zich met een ocelot vergelijkt, had monsieur Pierre toen nog nooit gehoord. Uiteraard gaf hij graag toe dat zij zich vaak als een katachtig roofdier gedroeg, maar wat zij even daarvoor in haar woede uitgekraamd had, kon hij niet anders dan potsierlijk en lachwekkend vinden. Omdat hij wel begreep wat zij met deze gevleugelde onzin bedoeld had, is hij er toen niet verder op ingegaan. De maand achterstallige huur heeft hij betaald met het geld dat de staande leeslamp, de buste van Beethoven en het beeldje van de krijger uit de Congo opgebracht hadden.

Ook later, toen het steeds moeilijker werd om het alsmaar duurder wordende leven te bekostigen, heeft hij meubels, schoenen, schilderijen verkocht, maar nooit de ocelot. Kamer na kamer heeft hij het ruime appartement van het herenhuis aan de Bockstaellaan moeten leeghalen. Zo kwam het dat zij na jaren van verpanden en verkopen slechts een volledig bemeubelde slaapkamer en een ocelot overhielden.

Plots zegt monsieur Pierre: ‘Nondedju, er zit een vlek op mijn pardessus.’

Met lange, benige vingers vist hij de zakdoek uit zijn jaszak en spant hem over de uitgestoken wijs- en middelvinger van zijn rechterhand. Vanop een afstand van ongeveer vijf centimeter spuwt hij wat speeksel op het doek en begint ongeveer ter hoogte van de borst krachtig over een dikke, donkerbruine vlek te wrijven.

‘Allez, dis, stopt daarmee. 't Is toch geen avance,’ komt madame Flora tussenbeide. ‘Een fruitvlek, daar moogt ge mee doen wat ge wilt, ge krijgt 'em toch niet weg. Allez kom, we zijn d'ermee weg.’

‘Het huis is ziek,’ zegt monsieur Pierre, terwijl ze samen de trap afdalen. ‘De verf komt van de muren. Er zitten kraken in 't plafond.’

Met breekbare benen daalt hij trede na trede. Zij volgt, ongedurig.

‘Zwijgt nu toch eens vijf minuten, ge zijt precies een klein kind. Al wat ge ziet, moet ge noemen. Hoort ge mij zo al bezig?’ Het krakerige timbre van zijn stem, gaat ze verder: ‘Er zitten kraken in 't plafond. Er zit een trede los. De interrupteur marcheert niet meer.’

‘Jaja, maar op een dag valt het plafond op onze kop! Wat gaat ge dan zeggen?, vraagt monsieur Pierre met de volumeknop op tien.

‘Dat ik niet doof ben, dat zal ik zeggen.’

‘Ik spreek zo luid als ik dat wil!’ roept monsieur Pierre terug. ‘Er woont hier toch niemand meer in dat kot. Wij zijn de laatsten. De huisbaas wacht gewoon tot als wij niet meer kunnen betalen. Dan kan hij hier heel de boel afbreken en bureaus zetten!’

‘Och zwijgt en stapt verder,’ zegt madame Flora, die weet dat hij de waarheid spreekt. Maar monsieur Pierre, die zich niet meer zo mag opwinden, blijft staan. Hij pakt met de ene hand de trapleuning vast en zoekt, met de andere hand op de borst, naar adem. Dan, om toch maar het laatste woord te hebben, herhaalt hij: ‘Ik zeg het u! Op een dag valt heel dat plafond op onze kop!’

Madame Flora geeft hem een harde tik op het gehoorapparaat en fluistert van zeer dichtbij in zijn oren: ‘Als ge zo doorgaat met roepen, zal mijn hand eens op uwe kop vallen.’

Monsieur Pierre weet dat ze het meent en stapt behoedzaam verder de trappen af. Toch kan hij het niet laten om te mompelen, net luid genoeg opdat zij het zou horen: ‘En ik, ik zal uw ocelot verkopen.’

Bij het buitenkomen, sluit madame Flora zorgvuldig de deur.

Monsieur Pierre wil weten hoe laat het is.

‘Twaalf uur,’ zegt ze, zonder op haar horloge te kijken. Ze wil ervan af zijn.

‘Da's een goed uur om te gaan eten,’ bromt de kromme ouwe tevreden en begint te stappen in de richting van de nieuwe Match aan 't Pannenhuis. Plots draait hij zich weer naar haar om en vraagt: ‘En welke dag zijn we vandaag?’

Madame Flora zwijgt en gaat gewoon verder. Hij haalt de schouders op en moppert en zegt, terwijl hij haar weer bijbeent: ‘Het kan me toch niet schelen. Elke dag is hetzelfde. Alleen Pasen en kerstdag zijn anders.’ Dan haakt hij zijn arm in de hare en zo wandelen ze verder. Ze steken de rue Jan Bollenstraat over en de rue Fransmanstraat, en de hele tijd zegt monsieur Pierre wat hij ziet.

‘Een rooie voiture.’

‘Oh, quel beau bébé. C'est une fille, ça se voit.’

‘Die boom wil precies niet groeien.’

‘De lucht zit grijs.’

Madame Flora luistert niet. Ze luistert al lang niet meer. Ze denkt terug aan die dag in het voorjaar van 1958. Het was de avond van de eerste zonnige lentedag na vele weken regen. Overdag had ze alle ramen en deuren opengezet. De geur van de lila seringen op de binnenkoer was in het huis blijven hangen.

Monsieur Pierre was thuisgekomen van het werk, maar anders dan alle andere dagen had hij bij het openen van de voordeur niet eerst zijn vertrouwde fluitsignaal laten ho-

ren; en bij het beklimmen van de trap had hij niet vrolijk geschreeuwd: ‘Chérie, ik ben er!’ Zwijgend had hij de boterhammen, die zij voor hem klaargemaakt had, opgegeten en was nadien in de sofa gaan zitten, waar hij, evenzeer in tegenstelling tot zijn dagelijkse gewoonte, niet eens *Le Soir* opengeslagen had. Hij had zelfs nagelaten het huiswerk van hun zoon Jean, die net na de oorlog gekomen was en toen al in de zesde klas zat, te controleren en hem zomaar de toelating gegeven om de tafel te verlaten en op straat te gaan voetballen.

De hele avond heeft monsieur Pierre in zijn zetel gezeten; strak voor zich uitkijkend, van het Lam Gods geslagen. Madame Flora, die vond dat een man zijn werk niet naar huis moest meenemen en hem daar dan ook nooit vragen over stelde, nam plaats in de zetel tegenover hem en wachtte in stilte af. Lange tijd waren het verre gedruis van de stad en het ritmische getik van haar breinaalden de enige hoorbare geluiden in de woonkamer.

Soms hield monsieur Pierre de adem in. Dan zocht hij haar blik en keek haar strak en onderzoekend aan, klaar om alles te vertellen. Maar altijd wendde hij het hoofd na enkele besluiteloze ogenblikken met een diepe zucht weer af.

Pas laat in de avond - Jean was al lang thuisgekomen, sliep al - kwam hij uit de fauteuil, liep enkele passen door de kamer en ging uiteindelijk, om haar blik te vermijden, achter haar staan.

‘Het... Het zijn die kippen,’ zei hij, met een lichte trilling in de stem. Hij schudde het hoofd. ‘Ze gaan mij pakken om twee onnozele kippen.’

Madame Flora sloot de ogen. Ze wist meteen waar het over ging. Enkele jaren geleden had haar man twee kippen gekregen van Louis, een bevriende aannemer met wie hij, in zijn hoedanigheid van ingenieur van openbare werken,

reeds lang zaken deed. Doorheen de jaren waren ze goede vrienden geworden en het gebeurde regelmatig dat Louis, die een goedlachse man was en weduwnaar, bij hen uitgenodigd werd voor een maaltijd.

Toen Louis, wiens ouders boeren waren, op een avond in de week voor Pasen met twee kippen voor de deur stond, aanvaardden zij dit geschenk dan ook zonder bijgedachten. Madame Flora, die toen de deur opengedaan had, herinnerde zich nog precies hoe Louis de kippen, die hij omgekeerd bij de poten in de lucht hief, voor zich uitstak en brulde: 'Terrèèè, ik ben hier met de paaskuikens!' De reeds geelgeworden, halfopgebrande sigaret tusssen zijn lippen wipte op en neer. De kippen kakelden zo benauwd, spartelden zo hevig dat Madame Flora instinctief een stap achteruit zette en - dat bezorgde de joviale aannemer bijna een lachstuip - achter de deur, als achter een schild ging staan.

Omdat ze geen buitenmensen waren en dus niet goed wisten wat met de kippen aan te vangen, hadden ze Louis maar meteen uitgenodigd om zijn gevederde geschenken op de binnenkeer eigenhandig de nek om te wringen.

Het werd een bloederige bedoening. De kippen kronkelden nog geruime tijd na. Jean heeft gehuild. En op paaszondag en paasmaandag hebben ze gebraden kip met frieten en perziken in siroop gegeten.

In de naar seringen geurende woonkamer, waar zij nog steeds met de ogen gesloten in de zetel zat, herinnerde madame Flora zich hoe ze tijdens het verorberen van de kip nog grapjes gemaakt hadden over het omkopen van een ambtenaar in functie.

Monsieur Pierre schraapte zijn keel en ging verder. Hij vertelde haar over de ambitieuze jongeman op het kabinet van de minister van Openbare Werken die deze 'zorgwekkende vorm van corruptie', 'deze flagrante overtreding van

de reglementen' op het spoor gekomen was. (Louis had namelijk ook hem wat pluimvee aangeboden.) Omdat een ambtenaar nu éénmaal geen geschenken mag aannemen, oordeelde de jonge engel der wrake dat monsieur Pierre zijn bevoegdheid overschreden had en zich daarvoor diende te verantwoorden voor een, door hemzelf voorgezeten, onafhankelijke tuchtcommissie. Het misdrijf zou op gepaste wijze bestraft worden.

Er bestaat nu eenmaal een categorie van mensen die in het straffen van anderen een groot genoegen vinden. Zij zijn hardvochtig van aard, onzeker van nature. Op school zijn het nare jongetjes die altijd een tien voor wellevendheid en gedrag moeten behalen en er dan ook niet voor terugdeinzen de meester te waarschuwen als een kameraadje niet goed oplet. In het ware leven hengelen zij naar schouderklopjes van de baas (de minister, de leider, het volk) en vertrappen daartoe ongenadig wie ook maar een millimeter van het juiste pad afwijkt.

Monsieur Pierre wist dat de ambitieuze jongeman tot deze categorie behoorde en maakte zich dan ook niet al te veel illusies. Het was voor hem dan ook eerder een verrassing dat hij niet ontslagen werd, maar gewoon gedegradeerd in rang, met verlies van loon en anciënniteit. Dat betekende dat hij, net zoals twintig jaar tevoren, opnieuw aan de onderste trede van de ladder mocht beginnen. Uiteraard dienden zijn oversten hem in het vervolg wel wat scherper in de gaten te houden en zouden eventuele promotiekansen in de toekomst streng onderzocht worden.

Nadat hij het vonnis aanhoord had, dankte de corrupte ambtenaar de onkreukbare op matte toon voor zijn mildheid. Toen hij buitenkwam, spuwde hij op de grond.

Jaar na jaar moest monsieur Pierre verdragen dat jongere ingenieurs hem over het hoofd sprongen. Hij reed met een

bestelwagen rond, vervulde zo nu en dan een tijdelijke kantoorjob en mocht op het eind van zijn carrière tijdens rondleidingen van handelsdelegaties en bejaardengroeperingen de diaprojector bedienen. Uiteindelijk wist men bij het ministerie van Openbare Werken niet meer wat met hem aan te vangen en werd hem duidelijk gemaakt dat hij wat hen betrof even goed thuis kon blijven.

Madame Flora hield aan het zo schandelijke verlies van status en inkomen een voor de buitenwereld angstvallig verzwegen, maar niettemin ernstige depressie over. En de daaropvolgende jaren kwam tijdens onrustige nachten nog vaak het beeld van de bestraffende jongeman, (voor wie later nog een schitterende carrière in de politiek weggelegd was), haar slaap verstoren.

Hoe monsieur Pierre de hele zaak verwerkte, heeft zij nooit kunnen achterhalen. Dat lag hoofdzakelijk aan hun afspraak om met niemand, dus ook niet met elkaar, ook maar één woord over de zaak te reppen. Dit leek hen namelijk de beste manier om alles zo snel mogelijk te vergeten. (Bovendien vonden zij het ongepast om de buren, kennissen en familieleden met hun ellende te confronteren.)

Monsieur Pierre heeft alleszins nooit geklaagd over de ongelukkige wending die zijn leven toen gemaakt heeft. Hij is niet aan de fles gegaan en gedroeg zich in huis ook niet bepaald onaangenamer dan tevoren. Wel is het zo dat hij Louis, (die twee jaar na de affaire al weer voor het ministerie werkte), nooit meer heeft teruggezien en dat hij nooit nog iemand zijn vriend heeft kunnen noemen. Maar dat, vond zij, was niet meer dan normaal.

Helemaal in beslag genomen door de gedachten aan het zo pijnlijke, zo aanwezige verleden, let madame Flora er bijna niet op dat monsieur Pierre de Marie-Christinastraat, waar de GB ligt, links laat liggen om stiekem verder te gaan

in de richting van de nieuwe Match aan 't Pannenhuis. Het is slechts doordat hij onwillekeurig zijn pas versnelt en wat onhandig begint te fluiten, dat ze het merkt.

‘De GB ligt daar,’ snauwt ze en draait zich om.

Monsieur Pierre volgt en zegt: ‘Die vent heeft nieuwe schoenen gekocht. Dat ziet ge.’ En terwijl ze het zebrapad oversteken, vraagt hij: ‘Welke dag zijn nu weer vandaag?’

‘Dinsdag? Maandag? Woensdag,’ zegt ze. ‘Ik wil er vanaf zijn.’ Het kan haar niet schelen. Alleen Pasen en kerstdag zijn speciaal.

Vorig jaar met kerstmis hadden ze hun zoon Jean uitgenodigd, maar die was niet afgekomen. Monsieur Pierre had nochtans speciaal voor de gelegenheid drie duiven gevangen.

Enkele dagen voor kerstdag was hij bij de bakker één piccolo gaan kopen. Daarmee ging hij naar het park aan de Heizel, waar hij achter een struik wat kruimels op zijn hand legde. Al snel kwam er een duif op af. Monsieur Pierre stelde het beestje wat op zijn gemak, sprak er wat tegen, streelde het, en wrong het dan in een vluggge beweging de nek om. Nadat hij dezelfde truuk achter dezelfde struik enkele keren herhaald had, zei hij tevreden tot zichzelf: ‘Drie duiven voor de prijs van één piccolo. Dat moet ge kunnen.’ en hij ging terug naar huis.

Madame Flora had de duiven in de slaapkamer op een gasstelletje voor campeerders klaargemaakt. Het had hen niet gesmaakt. Volgens monsieur Pierre kwam dat doordat ze elke dag in de supermarkt gingen eten en madame Flora het koken zo verleerd had. Maar zij had zich verdedigd door te zeggen dat het oude duiven waren en dat de duiven in de stad vol vuil en gassen en rook zitten. Gerookte duif, had monsieur Pierre gelachen.

Gelukkig was de chianti niet slecht. Ze hadden een goed-

kope fles van anderhalve liter kunnen kopen en waren beiden zacht van dronkenschap. Monsieur Pierre zijn pupillen zwommen onzeker in het gelige water van zijn ogen. Madame Flora sprak met een dikke tong en snikte omdat zij het leed dat haar overkomen was in dronkenschap altijd sterker aanvoelde.

Toen zijn vrouw haar ocelot aantrok, dacht monsieur Pierre dat ze het koud had, maar ze bleek iets van plan te zijn. Ze opende het raam en ging, met de voeten buiten, op de vensterbank zitten. Ze bungelde wat met de voeten, hield zich met de handen vast aan de vensterbank en liet het lichaam wat voorover hellen. Ze keek naar de troebele straatstenen, die soms uit eigen beweging naar haar toe schenen te komen.

‘Doe dat raam dicht,’ had monsieur Pierre gezegd. Het was december. Het was koud.

‘Doe het zelf, maar geef mij eerst een duw,’ had zij geantwoord. ‘Ik wil er vanaf zijn.’

Monsieur Pierre was blijven zitten en zij had gevloekt en gesmeekt.

‘Geef mij een duw. Ik kan het niet alleen.’

Monsieur Pierre had haar gevraagd waarom ze er uit wou stappen. Ze moest alle redenen opsommen. Dat zou haar goed doen. Het zou haar opluchten.

Ze dacht even na en zei toen, terwijl ze haar dikke tong in bedwang probeerde te houden: ‘Ik wil niet meer de gas en de elektriciteit betalen. Iedere keer dar er een brief in de bus ligt, beven mijn handen.’

Ze zei ook: ‘Ik wil niet meer elke maand de huur moeten betalen.’

En: ‘Ik wil de huisbaas niet meer smeken om de ramen te herstellen, om het plafond te vermaken, om de waterleiding te vernieuwen. Ik wil dat niet meer.’

Ze ging nog lang door, het werd ijskoud in de slaapkamer. Het laatste wat ze zei was: ‘En wat ik echt, absoluut, nooit, jamais nog wil doen, dat is: gaan eten in de grand bazar.’

Daarna smeekte ze weer: ‘Geef mij een duw’, maar het klonk niet meer zo overtuigd. Ze is nog even blijven zitten, heeft nog wat gesnikt en gemopperd. Maar het was al lang tot haar doorgedrongen dat hij haar niet kon helpen.

Toen ze de kamer weer binnenkwam, pakte monsieur Pierre haar snel bij de schouders vast en sloot het raam. Ze hebben dan nog samen in bed crème-glace gegeten.

Voor de GB herhaalt monsieur Pierre wat hij elke dag herhaalt: ‘We gaan binnen, we gaan door, we eten snel tot als we genoeg hebben en we kijken naar niemand.’ Of ze nu voor de GB, de Nopri, de Sarma, de Dial, de Aldi, de Unic, de Delhaize of de Edi staan, altijd zegt monsieur Pierre hetzelfde: ‘We gaan binnen, we gaan door, we eten snel tot als we genoeg hebben en we kijken naar niemand.’

Madame Flora vraagt: ‘Wat eten we?’

‘Gisteren hebben we koude schotel gegeten, eergisteren rauwe zalm. Vandaag doen we de rayon met groenten en fruit’, zegt monsieur Pierre gedecideerd. ‘Zijt ge klaar?’

Ze knikt.

Ze gaan binnen en lopen snel langs de rekken met ondergoed en wasknijpers, gaan dan langs de rekken met wijn, blijven even staan bij de poetsprodukten en komen tenslotte aan bij de afdeling *Fruit en Groenten*.

Ze nemen zij aan zij plaats voor één van de stalletjes met zelfbedieningsartikelen. Er liggen bakken met peren, Doyenn de Comice en Beurre hardy, zacht en geurig. Er liggen korfjes met aardbeien. Er liggen perziken en pruimen, aalbessen en frambozen, appels van Jonagold en Granny Smith.

Monsieur Pierre en madame Flora gaan snel en onverstoorbaar tewerk. Ze stoppen in hun mond wat ze kunnen, eten zonder op te kijken.

Geregeld stoot monsieur Pierre haar aan om iets te zeggen in de trant van: ‘Mmmh de fraises zijn goed. Die moet ge echt eens proeven.’ Of: ‘Die peer smelt in mijn mond.’ En: ‘Ooh, wat een lekkere frambozekes.’ Madame Flora, die weet dat hij dit doet om de situatie voor haar wat draaglijker te maken, heft telkens snel het hoofd op om even naar hem te glimlachen. Ze zorgt er daarbij altijd voor geen enkele blik te kruisen.

Ze weet wel hoe ze staan te kijken. De vrouwen met de verzorgde kapsels, die wegkijken en niet dichter durven te komen. De christelijken die zich schamen en eerst nog een rondje langs de diepvriezers doen. Ze zullen hun aardbeien straks wel komen ophalen. De verontwaardigden, die elkaar aanstoten en luidop spreken van diefstal en schande. De hen aangapende jongetjes en het kleine meisje met de sproeten, die niet weten wat armoede is. Diegenen die zichzelf gelukkig prijzen omdat het hen niet overkomen is. Diegenen die innerlijk huilen van medelijden en toch niets doen. Madame Flora weet maar al te goed hoe ze staan te kijken.

De verantwoordelijke *Fruit en Groenten*, een jongen in een T-shirt met het logo van GB, wandelt hulpeloos heen en weer. Hij durft niet in te grijpen. Zijn neus bloedt. Laat hem eerst nog maar een klusje opknappen in het magazijn, denkt ze, daar is altijd werk genoeg. Ze kijkt naar haar magere, kromme, voorovergebogen echtgenoot, naar zijn smalle hoofd, de bruine vlekken op zijn handen. Hij knabbelt wat appel, grijpt wat aardbeien. Zijn tanden zitten los. Het sap loopt langs zijn wangen. Er zit een vlek op zijn regenjas.

Terwijl ze hem aankijkt, wil ze hem zeggen hoe het komt dat hij elke dag wat kleiner wordt. Ze wil het hem al lange tijd zeggen. Maar hij zal het weer niet horen, zijn gehoorapparaat staat af.

Ze kijkt hem aan en zegt stilletjes, luider spreken heeft geen zin: ‘Het is niet van de ouderdom dat ge kleiner wordt, dat ge krom groeit, dat ge uw hoofd dichter bij de grond moet houden. Daar is 't niet van. 't Is omdat ge u schaamt. Ge laat uw hoofd hangen. Da's alles. Ge buigt. Da's het ergste.’

De jongen van *Fruit en Groenten* komt terug met een man in maatpak aan zijn zij. Monsieur Pierre tikt madame Flora aan. Ze proppen beiden nog gauw de mond vol en haasten zich naar buiten.

Op straat wrijft monsieur Pierre tevreden over zijn buik. Hij zegt: ‘Morgen moeten we die nieuwe Match aan 't Pannenhuis toch eens proberen.’

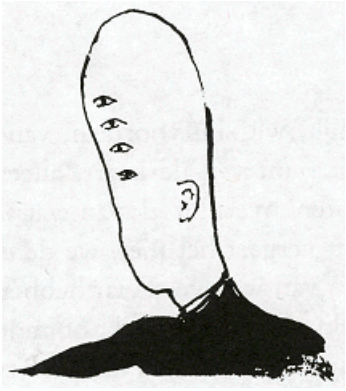

Jacques Derrida
Mijn kleine bibliotheekapocalyps

Fragmenten uit Envois
Vertaling: Winibert Segers en Henri Bloemen

Derrida's Envois, *een reeks prentbriefkaarten die tussen 3 juni 1977 en 30 augustus 1979 werden geschreven, is een tekst over het verzenden, de telecommunicatie, de psychoanalytische bewegingen enz. 'Onze' vertaling is een poging tot enting op een tekst die zelf op een aantal stammen is geënt (het postjargon, de psychoanalytische terminologie enz.) en dus in geen geval als origineel mag worden gezien. Of deze nieuwe ent vruchten draagt, dan wel of ze alleen maar een lelijk litteken achterlaat, staat op dit ogenblik nog lang niet vast*.

3 juni 1977

Ja, je had gelijk, we zijn voortaan, vandaag, nu, op elk ogenblik, op dit punt van de kaart, alleen maar een heel klein 'achtergelaten' overblijfsel: van wat we elkaar hebben gezegd, van wat, vergeet het niet, we de een van de ander hebben gemaakt, van wat we elkaar hebben geschreven. Ja, deze 'briefwisseling', je hebt gelijk, onmiddellijk is ze over onze kant gegaan, het is daarom dat alles zou moeten wor-

den verbrand, alles, tot aan de as van het onbewuste - en ‘ze’ zullen er nooit iets van weten. ‘Achtergelaten’, ik zou liever zeggen van wat we elkaar de een aan de ander, eniglijk, hebben *bestemd*. Ik heb schaamte te onderstrepen, verstaanbaar en overtuigend te willen zijn (zoals voor anderen, uiteindelijk), ik heb schaamte in de gemene tong te zeggen, te zeggen, dus, te schrijven, wat het ook zij te betekenen in jouw richting alsof

Ik gelijk op een boodschapper van de oudheid, een loopjongen, de bode van wat we elkaar hebben gegeven, nauwelijks een erfgenaam, een gebrekkige erfgenaam, onbekwaam om zelfs te ontvangen, om zich af te stemmen op dat waarover hij de bewaring heeft, en ik loop, ik loop om hen een bericht dat geheim moet blijven te dragen, en ik val de hele tijd. Goed, we zullen het hierbij laten. Geen tijd vandaag weer, alleen deze kaarten. Nooit de tijd genomen eigenlijk om je te schrijven wat ik zou hebben gewild, hij werd me nooit gelaten, en als ik je zonder onderbreking schrijf

Ik zal je alleen maar kaarten hebben verzonden. Zelfs als het brieven zijn en als ik er altijd meer dan een in dezelfde omslag doe

Na de bijeenkomst, werden de gedachtenwisselingen op het grasperk van Balliol voortgezet. Je vermoedt boven, achterin en aan de linkerkant, het kleine appartement van het college waarin ik heb geslapen, boven een heel nauwe stenen trap (deze bloem, wat is het? komt van daar)

Te veel bedden overal die noemen

Ik noem je straks.

3 juni 1977

en wanneer ik je mijn liefde noem, mijn liefde, ben jij het dan die ik noem of mijn liefde? Jij, mijn liefde, ben jij het

dan die ik zo benaam, verstuur ik me dan aan jou? Ik weet niet of de vraag goed is gevormd, ze maakt me bang. Maar ik ben zeker dat het antwoord, als het me op een dag overkomt, me van jou zal zijn gekomen. Jij alleen, mijn liefde, jij alleen zal het hebben geweten.

hebben elkaar het onmogelijke gevraagd, als het onmogelijke, alle twee.

'Ein jeder Engel ist schrecklich,' heel lief gehad.

wanneer ik je mijn liefde noem, noem ik je dan, jij, of zeg ik je dan mijn liefde? en wanneer ik je mijn liefde zeg verklaar ik je dan mijn liefde of zeg ik *je* dan, jij, mijn liefde, en dat je mijn liefde bent. Ik zou je zoveel willen zeggen

3 juni 1977

en jij, zeg mij

ik heb al mijn benoemingen van jou lief en dan zouden we alleen maar een lip hebben, een alleen om alles te zeggen

uit het Hebreeuws vertaalt hij 'tong', als men dat vertalen kan noemen, door lip. Ze wilden zich verheven verheffen om hun lip, de enige, aan de wereld op te dringen. Babel, de vader, vermenigvuldigde de lippen, door zijn naam verwarring te geven, en daarom zijn we gescheiden en verga ik ogenblikkelijk, ik verga van zin je te zoenen met onze lip die alleen wil ik horen

4 juni 1977

ik herinner me niet meer maar ik had ongelijk. Ongelijk te denken dat me niet was gelaten wat ik me eigenlijk niet heb gegeven - voor jou, aan jou. aan jou, wat wil dat zeggen? Goed, we zullen het hierbij laten, je weet het - geen uiteenzetting.

Bekijk deze kaart goed, het is een weergave

Ik maak je vertrouwen van deze plechtige en bondige spreuk: is tussen ons niet alles met een weergave begonnen? Ja, en tegelijkertijd is niets eenvoudigweg onjuister, dat is het treurspel. Ik herinner me ongeveer van buiten wat je me de eerste keer hebt geschreven: ‘De postale kaart kiezen is voor mij een vlucht die u, tenminste, de te overvloedige literatuur zal besparen die u zou hebben moeten ondergaan als ik had gedurfd u te spreken over.’

We hebben de postale kaart tegen de literatuur uitgespeeld, de ontoelaatbare literatuur.

Je hebt deze kaart gezien, de prent op de achterkant van deze kaart? Ik ben erop gevallen, gisteren, in de Bodleian (de beroemde bibliotheek van Oxford). ik zal je vertellen. Ik ben in ophouding gevallen, met het gevoel van de zinsbegoocheling (hij is waanzinnig of niet soms? hij heeft zich in de namen vergist!), en tegelijkertijd van een openbaring, een apocalyptische openbaring: Socrates die schrijft, die schrijft voor Plato, ik had het altijd geweten, het was gebleven als het negatief van een foto die al vijfentwintig eeuwen moet worden ontwikkeld - in mij dat spreekt vanzelf. Voldoende dat in volle licht te schrijven. Dat is de ontwikkelaar, tenzij ik nog niets van deze prent weet te ontraadselen, en dat is inderdaad het meest waarschijnlijk. Socrates, hij die schrijft - gezeten, geplooid, pennelikker of onderdanige overschrijver, de geheimschrijver van Plato, hè. Hij is voor Plato, neen, Plato is *achter* hem, kleiner (waarom kleiner?) maar rechtop. Met uitgestoken vinger lijkt hij aan te wijzen, aan te duiden, de weg te wijzen of een opdracht te geven - of voor te zeggen, autoritair, meesterachtig, gebiedend. Bijna boosaardig, vind je niet, en bewust. Ik heb er een hele voorraad van gekocht.

Alvorens deze kaart op de bus te doen, zal ik je hebben genoemd.

Ziezo, ik kom in de kleine rode cel op te hangen, ik sta op straat, ik bewaar jouw stem, ik weet niet waar, ik begrijp het ook niet meer, zo is

4 juni 1977

Ik ben met dat heen-en-weergeloop doorgegaan. Daarna ben ik naar buiten gegaan om zegels te kopen en terwijl ik weerkwam, terwijl ik die stenen trappen weer opging, vroeg ik me af hoe we het zouden hebben gemaakt om elkaar lief te hebben in 1930 in Berlijn toen men kruiwagens vol marken nodig had om een zegel te kopen, zoals men zegt

Wat zet me aan om je de hele tijd te schrijven? Voor ik me zelfs kan omkeren om te zien, vanaf de enige bestemming, enig je hoort me, onbenaambaar en onzichtbaar, die jouw naam draagt en geenander gezicht heeft dan het jouwe, voor ik me zelfs kan omkeren voor een vraag, is de opdracht op elk ogenblik gegeven je te schrijven, om het even wat maar je te schrijven, en ik heb lief en daardoor herken ik dat ik liefheb. Neen, niet alleen daardoor, ook

Jouw stem daarstraks weer (kleine rode glazen cel in de straat, onder een boom, een dronkeman bekeek me de hele tijd en wilde met me spreken; hij keerde rond de glazen kooi, hield zich van tijd tot tijd op, een beetje schrikwekkend, plechtig, als om een vonnis te vellen), jouw stem dichterbij dan ooit. Het toeval van de telefoon - nooit een gelegenheid verliezen -. hij geeft ons de stem weer, sommige avonden. 's nachts vooral, nog beter wanneer ze alleen is en het toestel ons voor alles verblindt (ik weet niet of ik je ooit heb gezegd dat ik, bovendien, vaak de ogen sluit ter-

wijl ik met je spreek), wanneer het goed doorkomt en de zegel een soort ‘geschifte’ zuiverheid weervindt (het is een beetje in dat element dat ik me de weerkeer van de spoken voorstel, door de werking of de gunst van een scherpzinnig en verheven, wezenlijk sorteren - tussen de parasieten, want er zijn alleen maar parasieten, je weet het goed, en dus hebben de spoken geen enkel toeval, tenzij er altijd, vanaf het eerste ‘kom’, alleen maar spoken zijn. Ik heb de andere dag gemerkt, bij het schrijven van een klein werk, dat dat woord ‘parasiet’ zich regelmatig aan mij had opgedrongen, een onberekenbaar aantal keren, sinds jaren, van ‘hoofdstuk’ tot ‘hoofdstuk’. Welnu parasieten, ja, kunnen elkaar liefhebben. We

het is die zegel die je me dan verstuurt, geen enkele boodschap, geen enkele andere die telt, en ik drink en ik verdrink in wat ik drink. En nochtans verzamel ik me er elke keer, en van de ene keer op de andere. Ik ben heel deze zegel, deze reeks, die weerslag van alle keren... Nochtans, terwijl ik met je sprak met dat gevoel van begoochelende nabijheid (maar gescheiden en zelfs de scheiding was goed), staarde ik naar de Engelse dronkeman, keerde ik mijn ogen niet van hem af (hij droeg een soort uniform), bekeken we elkaar alle twee, vergeef me, met een aandacht die mijn oneindige verstrooidheid in niets verstoorde. Ik was zeker dat hij op iemand geleek (zoals ik altijd geloof, niet) maar onmogelijk te weten op wie, nu nog. Vergeef me weer (ik zal mijn leven zijn doorgekomen met je om vergeving te vragen), ik had niet aan het tijdsverschil gedacht

Maar ik schrijf je morgen, ik zeg het altijd in de tegenwoordige tijd.

5 juni 1977

Ik zou je zo eenvoudig, zo eenvoudig, zo eenvoudig willen schrijven. Zonder dat iets ooit de aandacht ophoudt, behalve die van jou eniglijk, en misschien nog niet eens, door alle, zelfs de minst in het oog vallende, trekken uit te wissen, zij die de toon aangeven, of het behoren tot een genre (de brief bijvoorbeeld, of de postale kaart), opdat vooral de tong vanzelfsprekend geheim blijft, alsof ze op elk ogenblik werd uitgevonden, en alsof ze onmiddellijk verbrandde, vanaf dat een derde de ogen erop zou zetten (overigens wanneer zal je aanvaarden dat we dat alles daadwerkelijk verbrandden, wijzelf?). Het is een beetje om het geheim van het enige treurspel 'alledaags te maken' dat ik de kaarten, honderd kaarten of weergaven in dezelfde omslag liever heb, eerder dan een 'echte' brief alleen. Terwijl ik 'echte' brief schrijf, herinner ik me de eerste die van jou kwam, die precies dit zei:

'ik zou er onmiddellijk op hebben willen antwoorden: maar door over 'echte brieven' te spreken, verbood u mij er te schrijven

'Ik zend je weer eens Socrates en Plato

mijn kleine bibliotheekapocalyps. Weer gedroomd van de Engelsman die rond de telefoon waggelde: hij wreef een nieuw potlood tegen een luciferdoosje en ik probeerde het hem te verhinderen. Hij zou zijn baard hebben verbrand. Dan heeft hij jouw naam met een merkwaardige tongval uitgeschreeuwd en

Ik ben nog niet weergekomen van deze openbarende ramp: Plato achter Socrates. Achter is hij altijd geweest, dacht men, maar niet zo. Ik heb het altijd geweten, en zij ook, zij twee wil ik zeggen. Wat een koppel. Socrates keert plato de *rug* toe, plato die hem heeft gemaakt schrijven wat

hij wilde door te maken schijnend het van hem te ontvangen. Men verkoopt hier deze weergave als *post card*, je hebt het gezien, met *greetings* en *address*. Socrates die schrijft, stel je voor, en op een postale kaart. Ik weet er niet meer over dan wat het onderschrift erover zegt (ze komt dus uit een *fortune-telling book*, een boek over sterrenwichelarij: het goede avontuur, het boek van de lotsbestemmingen, het noodlot, het lot, de ontmoeting, het toeval, ik weet het niet, ik zal moeten zien, maar ik heb die gedachte lief), ik had zin om je ze onmiddellijk te versturen, zoals een bericht, een avontuur, een toeval dat terzelfder kere onbeduidend, kenschetsend en ontstellend is, het oudste en het laatste.

een soort persoonlijke boodschap, een geheim tussen ons, het geheim van de weergave. Ze zouden er niets van begrijpen. Niet meer dan van alles wat we voor elkaar hebben bestemd. En nochtans is het een postale kaart, twee drie precies dezelfde postale kaarten in dezelfde omslag. Het wezenlijke, indien mogelijk, is dat het adres enig is. Wat ik aan de postale kaart liefheb, is dat ze zelfs in een omslag, is gemaakt om als een open maar onleesbare brief rond te gaan

ik schrijf je morgen maar ik zal waarschijnlijk, een keer te meer, voor mijn brief overkomen

In het tegenovergestelde geval, als ik je niet meer overkwam, weet je wat altijd

ik vraag je te vergeten, in het vergeten te bewaren

5 juni 1977

Je geeft me de woorden, je bezorgt ze, een voor een

uitgedeeld, de mijne, door ze naar jou te keren en ze jou te versturen - en ik heb ze nooit zo liefgehad, de meest gemene die heel zeldzaam zijn geworden, noch zo liefgehad ze ook te verliezen, ze met vergeten te vernietigen op het ogenblik zelf waarop je ze ontvangt, en dat ogenblik zou bijna alles voorafgaan, mijn verzending mezelf, ze met vergeten vernietigen, voor mij, opdat ze alleen maar een keer plaats hebben. Een keer alleen, zie je de waanzin voor een woord? Of voor welke trek ook?

Eros in het tijdperk van de technische weergeefbaarheid. Je kent dat oude verhaal van de weergave, met de droom van de geheimtong

Zin om een groot verhaal, een grote encyclopedie van de post en van het geheim te schrijven, maar om het in geheimschrift te schrijven weer om het je vlug toe te zenden, door alle schikkingen te nemen zodat voor altijd jij alleen het kan ontraadselen (het kan schrijven, dus, en kan tekenen), er jouw naam in kan herkennen, de enige naam die ik je heb gegeven, die je me aan jou hebt laten geven, heel deze brandkast van liefde die veronderstelt dat mijn dood er is ingeschreven, beter, dat mijn lichaam erin is opgesloten met jouw naam op de huid, en dat in ieder geval mijn overleven of het zijne is begrensd tot het leven van - jou.

En zoals vaak zonder het te weten geef je me het woord, ben jij het weer die het verhaal schrijft, ben jij het die voorzegt terwijl ik me afsloof door aan de tong te trekken, brief na brief, zonder me ooit om te keren

wat ik nooit zal besluiten, is iets anders dan postale kaarten te publiceren, *ertegen* te spreken. Niets zal me dat ooit lijken te rechtvaardigen. Adolescent, toen ik de liefde maakte tegen de muur, en ik bij mezelf over hen zei - je weet wel, ik heb je verteld

Wat ik in de postale kaart liever heb, is dat men niet weet

wat voor is of wat achter is, hier of daar, dichtbij of veraf, de Plato of de Socrates, recto of verso. Noch wat het meest van belang is, de prent of de tekst, en in de tekst, de boodschap of het onderschrift, of het adres. Hier, in mijn apocalyps van een postale kaart, zijn er eigennamen. S. en p., boven de prent, en de omkeerbaarheid is ontketend, ze wordt waanzinnig

Ik had het je gezegd, de waanzinnige dat ben jij - niet om los te lopen. Op voorhand keer je alles wat ik zeg af, je begrijpt er niets van, maar dan ook niets, helemaal niets, ofwel alles, wat je meteen ongedaan maakt, en ik kan niet meer ophouden met spreken

Hij heeft zich vergist of zo, die Matthew Paris, vergist van naam zoals van hoed door die van Socrates boven het hoofd van Plato te zetten, en vice versa? Boven hun hoed, eerder, plat en puntig, als een paraplu deze keer. Over de eigennaam als kunst van de paraplu. Er zit iets grappigs in deze prent. Stomme film, ze hebben hun paraplu's verwisseld, de geheimschrijver heeft die van de baas genomen, de grootste, je hebt de hoofdletter van de ene, de kleine letter van de andere met nog een klein punt op de *p* opgemerkt. En daaruit volgt een intrige van een heel lange film. Ik ben er zeker van dat ik op dit ogenblik niets van deze iconografie begrijp, maar dat spreekt in mij de zekerheid niet tegen dat ik altijd heb geweten wat het in het geheim vertelt (iets zoals ons verhaal, tenminste een geweldige sequentie waarvan ons verhaal kan worden afgeleid), wat er zich doorkomt en zich doorkomt van het weten. Op een dag zal ik uitzoeken wat ons is overkomen in dat *fortune-telling book* uit de XIIIde eeuw, en wanneer we alleen zullen zijn, wat ons wacht

Je hebt me aan de telefoon gezegd, alsof je me weerzond, en me weerzond wat ik je zelf in die beroemde kunsthandel had gezegd

dat ik jouw schrikwekkend ‘boven-ik’ ben (wat een onzin, sta me toe dat vast te stellen) en dat je daarom me altijd ‘ga weg’ zal zeggen wanneer ik ‘kom’ zeg. Ho, ho, zou je je niet van het boven-ik willen ontdoen en me bewaren, mij? Neen, ik weet dat het ernstiger is en voor mij is het een beetje hetzelfde. Dat alles omdat je de eerste brieven niet hebt willen verbranden. Het ‘boven-ik’ heeft zich daar gevestigd, het is in die kleine houten kist gaan wonen. Ik heb het je heel vlug gegeven, wat een onheilspellend klein geschenk, met een soort herkenbare geruststelling maar terwijl ik een voorgevoel van het ergste had. Het is op dat ogenblik dat we de neurose hebben geweven zoals een cocon of slecht katoen, heel zacht maar slecht, met de minnenijd. Je hebt me zelf goed uitgelegd dat hij met de eerste brief begint

Zoals ik je daarstraks aan de telefoon heb gezegd, het is nutteloos me hier te schrijven, ik blijf er te weinig, zelfs niet in blijvende post in Londen. Ik verzend je de kalender afzonderlijk (zegt men ‘gescheiden plooi’ voor dat?).

Ik had de deur van de telefonische cel open gelaten, maar hij is niet weergekomen. Op jouw voorstel, heb ik me hem de bijnaam Ellie gegeven, je kent het geheim. Ik had in zijn blik gelezen dat hij het onmogelijke bedoelde

Greta Seghers
Een dunne wand

‘Jezus, wat een lullige beeldspraak altijd!’ In een lege vensterbank zat Gerda op een stuk krant van weken tevoren. Wat ervan overbleef hield ze met gespreide armen voor zich uit. Ook aan haar voeten lagen opengevouwen kranten, de hele parketvloer was ermee bezaaid.

‘Wat zit je nu weer dwars?’ vroeg Leo kregelig en zonder zich met zijn gezicht naar zijn vriendin te keren. Staande op een dubbelladder streek hij met een rolborstel een kleurloze verf - de grondlaag - uit op een stukje plafond. Een geur van schimmel vulde de kamer.

‘Steden die *als paddestoelen* uit de grond schieten, dat soort clichés!’ Gerda was lerares en moralistisch van aard.

‘Wat niet wegneemt dat ze duidelijk én waarheidsgetrouw zijn. In deze bij voorbeeld,’ - Leo schakelde over op een persiflerend leraarstoontje - ‘wordt visueel gerefereerd aan het fenomeen tijd. En aan het menselijk vernuft.’ Intussen doopte hij zijn verfrol in een plastic bakje van vulgair rood (het stond op het treefje dat de ladder bijeenhield) en streek hem vervolgens - opdat geen druppel verf zou worden gemorst - over het inlegrooster.

Al een jaar had Leo zijn bul bouwkundig ingenieur op zak. Van top tot teen een bêta-man, de stabiele bezitter van een abstract-denkende, analytische geest. Gerda bezat enkel het vermogen te denken in beelden. Omdat ze er het zwijgen toe deed - gefascineerd door het plots opdoemende visioen van Hiroshima's reuzenpaddestoel - voelde Leo de lust in zich opwellen zijn vriendin nog wat te jennen. Nochtans was hij niet echt een ruziestoker van nature. ‘En

nu maar mokken hé,' sneerde hij. 'Wat wil je: witte of zwarte stippen op je hoed? De laatste zijn giftig!'

Het viel niet mee werkloos te zijn, allerminst nog in een periode van economische hoogconjunctuur. Toch stak het Gerda dat haar vriend - om welke reden dan ook, maar altijd wees die in de richting van disharmonie, onmin - zich haar idioom toeëigende en er eigenmachtig op voortborduurde. Behalve door zijn lichaam werd ze juist door zijn wezenlijk andere manier van denken tot hem aangetrokken. Onderlinge fascinatie, erotiek - leven zij niet bij de genade van wederzijdse tegenstellingen?

Ze waren bedreven minnaars al voor Leo was afgestudeerd. Strikt genomen stond niks hun samenwonen nog in de weg. Alleen, - Leo's mannentrots verbood hem zich door zijn vriendin te laten onderhouden. Daarom dat hij nog altijd thuis hokte. Ook Gerda woonde bij haar ouders in, om reden dat haar vader haar salaris bijna integraal voor zich hield. 'Ik moet geen kostgangers in mijn huis,' had hij gedecreteerd bij het achteroverdrukken van haar eerste maandloon. En daarbij was het gebleven. Het alternatief was trouwen. Maar dat stuitte dan weer op verzet van haar vriend: eerst vast werk, dan een vaste stek. Was Leo wel aan een huwelijk toe? Al had ze vaak een grote mond: als puntje bij paaltje kwam bond ze in en plooide zich noodgedwongen naar de macht boven haar. Ze had gelukkiger kunnen zijn dan ze was.

Het geld voor hun uitjes verdiende Leo met het in de grondverf zetten van de interieurs van pasgebouwde flats. Zijn vader was aannemer-schrijnwerker in een combine sleutel-op-de-deur. Op zaterdagavond mocht Leo de gezinsauto van hem lenen, een zwarte ouderwetse Packard. Hij was ruim en luxueus en Gerda was er, met haar volle instemming overigens, in ontmaagd. *Love by the dashboard-*

light. Het had zijn charme. Maar mettertijd kregen de nadelen en obstakels de bovenhand. Eens - het was voorbij middernacht, ze stonden op een landweggetje met de autolampen uit -waren ze op *le moment suprême* betrapt door twee norse gendarmes die tot hun broekspijpen in de modder stonden. Gerda was het zat. Gedaan met het geklungel, het experiment. Ze wilde vastigheid, een solied nest waarin ze ongestoord de liefde konden bedrijven al naargelang het hen zinde. Een soortgelijke ruime en lichte flat zoals Leo er nu al een achttal in de grondverf had gezet. Nooit zouden ze het zich in de eerstkomende jaren kunnen veroorloven: de huur was exorbitant hoog.

Na haar werk zocht Gerda haar vriend op. Ze bracht hem zijn avondboterham waarna ze vreeën op de met oude kranten belegde vloer. Gerda verbeeldde zich dan dat ze vreeën in hun eigen flat. In gedachte kleedde ze hem geraffineerd aan met dikke tapijten, crapauds, overgordijnen, spiegels, een stereo-keten, boeken, levende planten, schilderijen.

Nu er vrijwel geen gevaar meer bestond dat ze tijdens het liefdesspel zouden worden betrapt, gaf Leo eigenaardig genoeg blijk van een vreemde onrust en haast: te weinig tijd vòòr, te weinig tijd na. De keer dat hij ook nog, terwijl ze het uitkreet van verrukking, zijn hand in een hatelijke reflex op haar mond drukte, was er voor haar te veel aan. Als excuus voerde Leo aan dat de harde akoestiek van de kale ruimte hem uit zijn gewone doen had gehaald. 's Anderendaags zocht Gerda hem - inclusief het pakje met sandwiches - op het vaste uur op, maar ze weigerde te vrijen met hem. Toch bleef ze tot zijn werk erop zat. Hetzelfde herhaalde zich de daaropvolgende dagen. Ze kibbelden om de absurdste dingen, zoals over de taal waarvan krantenjongens zich plegen te bedienen. Eigenlijk kon het geen van

beiden wat schelen. Desondanks bleef Gerda koppig bij haar standpunt dat cliché-beelden een soort hoeren van de taal zijn, terwijl Leo van zijn kant de directheid, hun pregnantie etcetera als positieve eigenschappen naar voren schoof. Verongelijkt stond hij boven op zijn ladder, mokkend zat zij verschanst in haar bastion van oude kranten. Hun verhouding hing aan een zijden draadje.

&&&

Nog geen week na het paddestoel-incident ontving Leo een brief met op de envelop het logo van een wereldvermaarde firma. De bal die maandenlang - zelfs niet met vereende kracht - voor geen millimeter te bewegen was geweest, begon plots uit zichzelf te rollen. In een handomdraai was het beklonken: Leo kreeg, in hun eigen stad nog wel, het soort werk aangeboden waarvan hijzelf anticiperend had gevonden dat hij ervoor in de wieg was gelegd. Onmiddellijk herstelde zich zijn zelfrespect, - als een taaie veerkrachtige kat. Het restje vrije tijd benutte hij voor de afwerking van wat ineens ‘mijn laatste flat’ heette. In elkaar gestrengeld rollebolden ze er over de vloer. ‘Wat te zeggen van: *Als de nood het hoogst is, is de redding nabij*?’ riep Leo, haar intussen kittelend waar hij maar kon. ‘Schurk!’ kaatste Gerda terug, maar ergernis of geprikkeldheid was er niet meer bij. Ze vond het integendeel een geslaagde grap van haar vriend. ‘Cliché touché!’ pareerde ze, waarna ze hem speels in zijn oor beet. Al evenmin stoorde hij zich aan de harde weerkaatsing van Gerda's hilarische pretuitbarsting.

Ongelooflijk hoeveel daadkracht een gelukkig mens aan de dag vermag te leggen. Terwijl Leo zich in geconcentreerde ernst over zijn calculaties boog, struinde Gerda de stad en de woonbureaus af. Geen straat waar geen hijskraan

opereerde, de bouwwoede heerste alom, maar de ‘geschikte flat’ was al even moeilijk te vinden als een parel in een oesterschelp. Zeker nu de tijd drong want Gerda had het in haar hoofd gezet nog tijdens die zomervakantie te trouwen. Van Leo kreeg ze carte blanche. Als ze hem met zijn gedachten maar bij zijn werk liet.

Nee, Gerda trapte niet in ronkende uithangborden als: Résidence Chambord, Petit Trianon, Sunside. Behalve de schandalig hoge huur viel meestal ook hun binnenkant tegen. Toen ze op nummer zeventien aan de Spoorweglaan aanbelde voelde ze intuïtief dat dit het zou worden. Het naamloze, vier etages tellende flatgebouw was opgetrokken in ordinaire rode baksteen en de ramen waren van roestvrij staal, - een vloek voor een schrijnwerkerszoon. Op de derde verdieping, aan het straatraam van het linker appartement - elke etage telde er twee - kleefde een TE HUUR-sticker. Gerda belde aan en nam de lift, een krappe grijsgeverfde ijzeren doos. Ze werd opengedaan door een overdadig opgemaakte vrouw van middelbare leeftijd. (‘Geschilderde vrouw, afbladderend huis,’ orakelde haar moeder vaak.) Ze sprak met een Duits accent. ‘Ich hier gerne wohnen,’ zei ze met klem. Waarom dan verhuizen? Gemakshalve ging Gerda ervan uit dat de vrouw noodgedwongen naar de heimat terugkeerde. Volgde een snelle, oppervlakkige rondleiding. Er heerste inderdaad de chaos, Gerda moest uitkijken waar ze haar voeten plaatste. Daarenboven was de flat tot op de draad afgeleefd. Ook het met smurrie aangekoekte sanitair bevestigde haar moeders voorspelling. De woonkamer maakte dan weer alles goed, die was ruim en baadde in het licht. Een vers laagje verf en het geheel zou er als nieuw uitzien.

&&&

‘Als de flat jou aanstaat, is het voor mij ook goed,’ zei Leo tegen Gerda. Zijn werk eiste bovenmenselijk veel van hem. 's Avonds was hij uitgeteld en ook dàn was het denkwerk niet ten einde. De dag dat de Duitse haar biezen had gepakt, zou hij het allemaal wel bekijken. Dat kwam Gerda goed uit, eerst nog zou ze hun liefdesnest een beurt geven met flink veel zeepsop en vuilverslindende detergenten. Dit was immers ernst, hier zou het fundament worden gelegd van hun toekomstige geluk. Ze betaalde alvast het voorschot bij het woonbureau.

Toen Leo hun appartement zag trok hij bleek weg. ‘Je zusmaria!’ zuchtte hij.

‘Wacht tot alles in de verf zit,’ repliceerde Gerda enthousiast.

‘En ik die dacht in jaren geen verfkwast meer te moeten aanraken! Gezien wat voor putten er in het pleisterwerk zitten?’

Gerda had het niet gezien, niet *willen* zien. Ze waren te jong om zich al te kunnen veroorloven kieskeurig te zijn.

Het duurde geruime tijd vooraleer ze ertoe kwamen te vrijen in hun eigen flat. Het leek hen alsof ze niet alleen waren. Nochtans keken ze aan de overkant enkel tegen een spoorwegberm aan. Op de hoogte waarop ze zaten hadden ze al evenmin inkijk te vrezen. Treinen oefenden op Gerda een magische aantrekkingskracht uit. Telkens er een voorbijdenderde werd ze naar het raam toegezogen. Omdat het station dichtbij was hielden ze geen hoge snelheid aan en kon ze een glimp van de reizigers opvangen. Vaak fantaseerde ze een erotiserend verhaal over een paar van hen. Ze was dol op de roodgestreepte fauteuils uit de eerste klasse.

Naar waarheid waren de medehuurders oorzaak van hun onuitgesproken gevoel van onbehagen. Gerda noch Leo - hij was eertijds spoorstudent en haatte reizen met de trein-

had enige ondervinding in het met vreemden samenwonen onder hetzelfde dak. Toch sloot Gerda al vanaf de eerste dag vriendschap met de oude heer Demartelaere; hij betrok de ene grote flat op de gelijkvloerse verdieping. Spontaan had hij aangeboden de buitendeur voor haar open te maken zolang zijzelf er nog geen sleutel van had. Meestal zat hij voor het raam in een decent driedelig pak, een gouden horlogeketting over de buik. Als hij haar zag stak hij zijn hand op en glimlachte alsof hij glimlachte tegen zijn eigen jeugd. Hij was weduwnaar, gewezen fabrikant van knopen en had drie volwassen zonen van wie er twee hem nooit opzochten. De jongste, een in zichzelf gekeerde celibatair, trok bij tussenpozen bij hem in. Ook deze zoon had Gerda nog niet gezien. Enkel via de verhalen van zijn vader had hij ook voor haar bestaansrecht gekregen.

Geluidsoverlast kwam er vooral van de twee jonge stellen onder hen, zij ruzieden om ter vaakst. De vrouw van het ene paar deed er alles voor om op Brigitte Bardot te lijken: kapsel, brillen, minijupe. Het was een publiek geheim dat ze haar echtgenoot de horens opzette met meerdere mannen tegelijk. Gelukkig was ze niet veel thuis, haar stem klonk onverdraaglijk scherp en hoog.

De man van het andere paar was van beroep wijnconsulent bij het warenhuis Delhaize. Hij had de roep geregeld dronken te zijn, zij het niet van de wijn maar van het bier. In die toestand zat hij achter zijn vrouw aan, sloeg haar onbarmhartig. Een keer had Gerda haar beneden in de hal ontmoet: een smaakvol geklede, beschaafde en toch meelijwekkende vrouw (omdat Gerda ongevraagd haar intimiteit was binnengedrongen?). De vrouw droeg een haar gezicht voor de helft bedekkende zonnebril. Buiten motregende het. Ze had haar rosharige dochtertje op de arm. Ook de wijnconsulent was rosharig. Het verwijt aan het adres van

zijn echtgenote dat ze een bastaard ter wereld had gebracht, was hoogst twijfelachtig.

Gerda vergaarde haar informatie gewoon door in haar keuken te staan. Die was helaas ingebouwd, zonder kunstlicht was het er ook overdag aardedonker. Ze had zich voorgenomen er zo weinig mogelijk tijd in te spenderen. Als ze het luik van de luchtkoker openklapte kon ze alles opvangen, woord voor woord. Het was niet netjes, laagbij-de-gronds zelfs, maar het was sterker dan haarzelf: als ze alleen was en ze hoorde onder zich de hel losbarsten, repte ze zich naar de keuken en opende de koker. De weeë geur die eruit opsteeg nam ze er op de koop toe bij. Voor Leo, de bouwdeskundige, viel of stond een flatgebouw bij een al dan niet goede isolatie. Mensen, poneerde hij, hadden recht op afzondering, rust. Zeker nu het leven met de dag jachtiger werd. Schuldig waren vastgoedspeculanten die enkel dachten aan hoe de grootste winst uit hun krakkemikkige bouwsels te slaan. Op een avond belde de wijnconsulent bij Leo en Gerda aan. Roodaanlopend sommeerde hij hen onmiddellijk met hameren op te houden. *Hun* lawaai was oorzaak dat *zijn* dochtertje niet kon inslapen. Werd een kind dat ook 's middags een hazeslaapje hield al zo vroeg naar bed gebracht? Gelukkig waren ze aan de laatste werkfaze toe: het aanbrengen van de wandversiering. Hun flat glinsterde en glom. Gerda's vader die zich tot voor kort als *De Vrek* van Molière gedroeg, schoof nu grote sommen geld naar haar toe waarmee ze zich degelijk meubilair zou aanschaffen: ‘meubels waarmee ze het een heel leven konden doen’. Geen sobere of dronken wijnconsulent die daaraan wat veranderde.

Ze wist niet waarom maar ze dacht de laatste tijd vaak aan een kind, - een kind van Leo en haar. Ze hoedde er zich voor er bij hem al over te gewagen, hij zou het idee beslist

verwerpen als zijnde prematuur en absurd. Leo was de man van ‘alles op zijn tijd’, er was vanzelf al genoeg chaos op dit ondermaanse. Als substituut kocht Gerda een poster met de close-up van twee volgroeide edelweiss-exemplaren en één kleintje. Er woei, objectief gezien, een banale, zelfs melige symboliek vanaf. Maar voor Gerda had hij de magische kracht van een fetisj waarmee ze Leo zou beheksen. Pal voor hun bed hing ze de poster op.

&&&

Wie direct profijt had van Gerda's geluk (of dwaasheid: wie gelukkig is, is altijd een beetje dwaas) was de oude mevrouw Verbeeck, Gerda's overbuur. Hun deuren kwamen uit op dezelfde overloop. Eertijds had ze, in een Brusselse randgemeente, met haar man aan het hoofd gestaan van een florissante zuivelhandel; niet minder dan de grafelijke familie d'Ursel had ze van boter en melk voorzien. Sterven op de plek waar je was opgegroeid, dat had haar - met het vorderen der jaren - het hoogste goed geleken. Zoiets als Japanse oudjes die, als ze hun einde voelen naderen, alles achter zich laten en alleen de berg opgaan. Ook zij had zich, kinderloze weduwe, van het overbodige ontdaan, waarna ze was teruggekeerd naar haar geboortegrond. Het was - maar dat inzicht kwam helaas te laat - door-en-door fout: je kon je herinneringen niet terugvorderen, evenmin als de vervlogen tijd. Inmiddels werd ze verteerd van heimwee naar de vleespotten van Brussel. Opnieuw verhuizen zou echter haar dood betekenen. Nochtans zag de oude mevrouw er met haar zesentachtig jaar - haar imposante lichaam steunde op twee massieve pijlers - levensvatbaarder uit dan de oude heer Demartelaere die, tenger en beverig, de kaap van de tachtig nog net niet was gepasseerd.

Mevrouw Verbeeck had als eerste bij Gerda aangebeld en haar op de koffie gevraagd. Ze miste, zei ze, de Duitse zeer. Die had haar elke avond voor het slapengaan de rug met een zalfje ingesmeerd en gemasseerd. Gerda begreep de hint. Ze bood aan het ritueel meteen te continueren, *wat betekenen die paar minuutjes?* Voor het eerst in haar leven betastte ze intensief een massa lubberend oudemensenvlees. Binnen afzienbare tijd zou het liggen rotten en uiteenvallen in een kist. De koffie was opgewarmd en smaakte bitter, toch dronk ze hem tot op de laatste druppel op.

&&&

Vooraleer ze hun liefdesnest vast betrokken stierf plotseling mevrouw Verbeeck. Vredig, in haar slaap. Het werd hun verteld toen ze van honeymoon terugkeerden. Haar kamers waren intussen helemaal leeg gehaald. Voor Gerda was het een schok. De oude mevrouw had haar de unieke geschiedenis van haar leven toevertrouwd en nu was die abrupt afgebroken, er kwam geen vervolg. Evenmin had de begrafenisondernemer er een gemakkelijke klus aan gehad dat kolossale lichaam, dat niet meegevende vlees, tot op de begane grond te krijgen. Ten einde raad hadden ze de kist - weinig respectueus - rechtop gezet in de lift.

In extremis ontving Gerda een presentje van de dode: een tenen mand met deksel, een ouderwetse kindskorf. Hij werd haar overhandigd door een verre nicht van de overledene, een kleine spichtige vrouw van buiten hun stad. Er had, verduidelijkte ze, een kaartje in gelegen met *Voor mijn buurvrouw Gerda* erop. ‘Ik vraag me af,’ mijmerde de nicht, ‘waar tante de mand vandaan heeft. Wat voor nut had die trouwens voor haar?’

Het geschenk deed Gerda wat. Het was de eerste keer dat

[advertentie]

ze erfde, de schenkster had er ongetwijfeld haar bedoeling mee gehad. Nochtans had ze de oude mevrouw niet de geringste blijk gegeven van haar verlangen naar een kind. Met niemand had ze erover gepraat, ook niet met haar moeder, het was haar eigen particuliere geheim. Ze gaf de korf een vaste plaats op de slaapkamer, onder de poster. Haar bruidsboeket van stefanotes, verschrompeld en bruin uitgeslagen, legde ze bovenop het deksel.

De lege flat zat Gerda dwars, een onbestemd gevoel alsof ze haar echtelijk leven onder een slecht gesternte was begonnen. Ze spitste de oren of ze, vanaf de andere kant van de wand, niet het geluid van stromend water opving of de voetstappen van aspirant-huurders. Leo had van dergelijke vaagheden geen last, ten volle genoot hij van zijn laatste vrije dagen.

Omdat het onophoudend regende brachten ze hele dagen door in bed. Eén keer waren ze te roekeloos. 's Anderendaags al wist Gerda dat ze zwanger was. Die zekerheid had ze van haar moeder, die had ook exact dag en uur geweten van ‘toen het zover was’.

Enkele weken later, vroeg in de ochtend, repte Gerda zich naar het toilet om te braken. ‘Iets verkeerd gegeten?’ vroeg Leo bezorgd. Hij had zijn jas al aan, de hoogste tijd om naar zijn werk te vertrekken. ‘Zou kunnen’, stelde ze hem gerust. Ook de volgende ochtend moest ze overgeven, en de dag nadien. ‘Dat kan toch niet’, opperde Leo. ‘Ik vrees van wel.’ Gerda stond zichzelf een schalks toontje toe, tegelijk deed ze haar best niet al te verzaligd te kijken. Enkel in streekromans en onze illusies hebben dergelijke aankondigingen een romantisch karakter. Maar Leo was jong en veerkrachtig, het duurde niet lang of zijn verbijstering werd omgezet in louter positieve energie. In zijn geest had het project ‘eigen huis’ nu definitief postgevat. Hij

scherpte zijn potloden en rolde doorzichtig tekenpapier uit op tafel: je deed het een opgroeiend kind niet aan in uitgespaarde ruimtes te leven waarin de kans op avontuur al bij voorbaat verkeken is. ‘Ik zal met hem naar het park gaan,’ verzekerde Gerda, ‘het is niet ver en er zijn schommels, wippen, een zandbak.’ Sinds haar zwangerschap had ze de blik op ver. Hoewel het nog maanden duurde vooraleer ze haar kind zou voelen in haar schoot had ze er al een onlosmakelijke band mee. Eigenlijk had ze die al van voor het bestond. De lege flat naast de hare beklemde haar niet langer en als onder haar de echtelijke ruzies losbarstten, ging ze op bed liggen en sloot de deur. Ze was passief, gelukkig. Ze gaf enkel gehoor aan die signalen die haar van belang leken.

&&&

Gerda's rust werd bruusk verstoord toen zich de nieuwe huurders aanmeldden in de belendende flat. Voor ze de kans kreeg om - zoals mevrouw Verbeeck met haar had gedaan de nieuwe buurvrouw op de koffie te vragen, klopte deze al bij haar aan. Gerda schatte haar om en bij de dertig jaar. Ze was lelijk en een bundel zenuwen. Om de paar zinnen schoot haar stem uit in een soort hik, tegelijk snokte haar hoofd achterover alsof het door een kogel was geraakt. Gerda probeerde beeld én geluid te negeren: ze voelde zich plaatsvervangend beschaamd. Ook werd ze, binnen de kortste tijd, onder zoveel informatie bedolven dat ze achteraf even moest gaan zitten om bij te komen. Jacqueline was verpleegkundige, maar ze oefende haar beroep niet uit aangezien haar voor onbepaalde tijd rustverlof was voorgeschreven. Haar elf maanden oud jongetje dat Björn heette was bij haar moeder: een pokkewijf, een hoer, een smerige

teef. Ook haar vader en de medische wereld waren klote. Omdat er anders geen einde kwam aan de hysterie zei Gerda dat zijzelf in een hechte vriendschap leefde met haar moeder, daar ging niets boven. Ze noodde Jacqueline niet op de koffie. Nu al wist ze dat ze dat evenmin in de toekomst zou doen: je kon net zo goed je deur openzetten voor een orkaan. Ze nam zich voor correct maar afstandelijk te blijven.

De voordeur afsluiten bleek evenmin voldoende. De kreten, het geraas - voor wie hield Jacqueline haar eenzame monologen? - waren sterker dan hun gemeenschappelijke bakstenen muur. Gerda schrok zich telkens verrot. De eerste keer dat ze erdoor werd verrast - ze was bezig de tafel te dekken - liet ze pardoes een kopje vallen. ‘Sorry’, zei ze tegen haar kind. De eerste na-huwelijkse scherven. Ook ving ze flarden van zinnen op, scabreuze verwensingen aan het adres van de echtgenoot. Gerda had hem slechts een paar keer gezien, bij toeval op de overloop. Een sluipende donkere figuur met bril, die haar niet aankeek en ternauwernood haar groet beantwoordde. Op zijn borst, boven een zwarte trui met rolkraag, bengelde een houten kruis aan een koord. Hij zag eruit als een fanatiek lid van een of andere godsdienstige sekte. Een malicieus lachje kringelde bijna onzichtbaar om zijn mond. De kans was groot dat hij haar minachtte en, met haar, de gehele mensheid. Voor zijn werk stookte hij gezondheidslikeuren in de familiezaak buiten de stad.

Gerda's grootste zorg was Leo: zou hij haar nu niet verwijten dat zij de flat koste wat het kost had gewild? ‘Hoe zijn de nieuwe buren?’ had hij onlangs nog gevraagd. ‘Zijn ze al helemaal vergekast?’ Ze had hem verteld dat ze niet veel ouder leken dan zij en dat ze een baby hadden. Ze hoopte en bad dat Jacqueline een eenmalige crisis had door-

gemaakt. Verkassen brengt altijd spanningen teweeg, zelfs bij de evenwichtigste personen. Ze wist dat ze zichzelf maar wat wijsmaakte. Gelukkig kwam Leo pas 's avonds laat thuis. Terwijl ze aten, zette ze zijn lievelingsmuziek op, praatte uitbundig en porde hem vervolgens aan tot het maken van een fikse wandeling: ze had behoefte aan frisse lucht en hem zou het ook goed doen. ‘Wat een raar geluid is dat?’ vroeg Leo toen ze op de lift wachtten. Met veel omhaal klikte Gerda de sleutel in het deurslot om. ‘Ik heb niets gehoord,’ loog ze. Ze zorgde ervoor dat ze aan het eind van hun wandeling in een kroeg belandden en dat ze er geruime tijd bleven. Sinds haar zwangerschap hadden de avonduren een aparte glans, ze genoot van iedere minuut. Rond middernacht kwamen ze thuis. Ze gingen naar bed en vielen - verstrengeld in elkaars armen - in een diepe slaap.

Tegen de morgen, het was nog donker, werden ze opgeschrikt door een afschuwelijk kabaal. Krijsend bonkte Jacqueline op de gemeenschappelijke muur. Als één man veerden ze uit hun kussens op. Of ze het wilden of niet: er werden hun zulkdanige intieme details in de oren geramd dat ze er allebei niet goed van werden. ‘Die vrouw is ziek,’ constateerde Leo, een en al verbijstering. Als gisanten lagen ze naast elkaar op bed. Verstijfd en bezoedeld. De echtgenoot, stoker van gezondheidslikeuren, had niet één keer zijn stem verheven, niet één keer ingegrepen.

Toen Gerda 's anderendaags van school terugkeerde stapte bij de overburen een bejaard echtpaar naar buiten. Kruiperig minzaam stelden ze zich aan haar voor als Jacquelines ouders. De vrouw droeg een tulbandachtige hoed, haar ogen waren roodomrand alsof ze pas had gehuild. Ze had alles van een gepatenteerde ruziestookster, het slag dat zelfs de stenen uit de grond kan pesten. De vader, een lijkbleke man met hoge rug, droeg op een irritant slachtofferi-

ge manier een boodschappentas waaruit het gifblauwe groen van een bussel prei stak. Blijkbaar wisten ze met zichzelf geen raad. Bang dat Gerda zich bij hen zou beklagen over de door hun dochter veroorzaakte geluidshinder? Leo noch zij hadden de rest van de nacht een oog dichtgedaan, evenmin hadden ze gevreeën. Ze voelde zich moe, prikkelbaar: de communicatie met haar kind was verdwenen, foetsjie.

&&&

's Avonds trok Leo er vaak met de fiets op uit, zogezegd op speurtocht naar een geschikt perceel bouwgrond. Tijdens de weekends gingen ze om beurt bij hun ouders op visite. Gerda zou het nooit hebben geloofd als men het haar van tevoren had gezegd. Als bij stille afspraak reduceerden ze de uren die ze op hun flat doorbrachten tot het strikte minimum. De onverbiddelijke tijd had met een sneltreinvaart doorheen hun liefdesnest geraast, het stof van alledag was erop neergedwarreld.

Gerda begon abnormale hoeveelheden voedsel tot zich te nemen. Ook 's nachts stond ze met een knagende honger op en plunderde de koelkast. Het hielp niet, haar inwendige stem bleef stom. Leefde haar kind nog? Misschien beviel ze binnen afzienbare tijd van een monster. Haar borsten zwollen op, haar taille zette uit, haar buik bolde op. Ze liet haar zwangerschap officieel door een gynaecoloog bevestigen. ‘Terugkomen als je leven voelt,’ zei hij, ‘eerder mag ook.’ Gerda leefde in de stellige overtuiging dat ze de dood met zich meedroeg. Ze tartte hoedanook het lot en schreef zich in voor een cursus prenatale gymnastiek. De toekomstige moeders - sommigen waren er voor hun tweede, hun derde kind - gedroegen zich in hun kleurrijke maillots als uitgela-

ten bakvissen. Ze had de meeste last met de oefening ‘volledig ontspannen’, het lukte haar nooit. De lerares tilde bij voorbeeld haar arm op en liet hem vervolgens plompverloren los. Bedoeling was dat hij als ‘een dood gewicht’ op de stretcher neer zou ploffen. Gerda kon, vreemd genoeg, haar arm niet uit haar hersenen bannen. In de speciale ademtechniek voor-tijdens-de-bevalling excelleerde ze dan weer. Thuis begon ze, telkens de hikachtige uithaal van Jacqueline haar deed opschrikken, schoksgewijs en versneld te ademen. Het hielp waarachtig, ze reageerde er al minder nerveus op. Eerlijkheidshalve was Jacqueline in die periode iets rustiger, alle verhoudingen in acht genomen. Haar zoontje bleek nu zelfs bij haar in te wonen. Gerda kon het nauwelijks geloven omdat ze het niet één keer had horen huilen. Maar de oude heer Demartelaere, dé autoriteit aangaande wie en wat er door de dubbeldeur passeerde, was formeel. De verleiding was groot om Jacqueline naar haar kind te vragen. Maar ook nu vermande ze zich en hield het bij enkele vrijblijvende frases. Op een dag, Jacquelines deur stond op een kier, hoorde ze het jongetje tateren. Achter haar eigen deur had ze haar hand een tijdlang op haar lichtwelvende, doodstille buik gelegd.

Op een van Gerda's vrije woensdagen brak opnieuw de hel los. De dag voordien was er bij Jacqueline een telefoon geïnstalleerd en daarin stond ze, intussen met haar vuist op de gemeenschappelijke muur bonkend, luidkeels te schelden. ‘Ze meent het niet, ze speelt het, de trut.’ Met een schok realiseerde Gerda zich dat Jacqueline haar bedoelde. Nog schokkender dat ze niet helemaal ongelijk had. Gerda had haar duidelijk onderschat.

Niet veel later hoorde ze de lift stilvallen op hun etage. Tegen Jacquelines getier in klonk het gekift van de moeder, die probeerde haar dochter tot bedaren te brengen. Daar-

door goot ze pas olie op het vuur. ‘Waarom is Jacquelines vader niet meegekomen?’ prakkezeerde Gerda. ‘Als er iemand is die haar min of meer kan kalmeren is hij het. Gewoon door er als een ingedeukte meelzak bij te staan.’ Wellicht was hij doodsbenauwd, of doodsbedroefd en genoot de moeder al bij al van de opwinding, het spektakel. Intussen was het jongetje begonnen te huilen alsof er aan twee kanten tegelijk aan hem werd getrokken. Voor Gerda was de maat vol. Zou ze de heer Demartelaere vragen of ze bij hem de politie mocht bellen? Het trof slecht, het was de tijd van zijn middagdutje. Gelukkig voor hem was hij hardhorig. Terwijl ze de deur uitging om bij de beklagenswaardige vrouw van de wijnconsulent aan te kloppen, botste ze tegen Jacquelines moeder op. ‘Doe iets’, beval deze haar zwaar hijgend en zonder veel plichtpleging. Andermaal werd ze getroffen door het boosaardige lijnenspel in het gezicht van de vrouw. Ook nu droeg ze haar tulbandachtige hoed. Ineens stokte het gehuil. Wat gebeurde er in hemelsnaam met de baby? Gerda duwde de vrouw opzij, rende naar binnen. In de woonkamer, die qua ruimte een duplikaat was van de hare, stond Jacqueline voor haar kind. Het lag scheefgezakt in zijn zitje. Boven haar hoofd, werpensgereed, hield Jacqueline de buste van Van Beethoven. *Alle Menschen werden Brüder*. Nog net op tijd kon Gerda zich voor het kind werpen en met een armbeweging ook de buste van zich afweren. Hij was van gips. Hij viel in duizend stukken op de vloer. Misschien kreeg ze wel een miskraam; ze was hard op haar buik terechtgekomen. Ze tilde het kind op uit zijn zitje, drukte hem een tijdlang tegen zich aan. Ze voelde haar bloes nat worden op de plaats waar zijn hoofdje lag. Het naschokken van zijn lijfje. Op de hals zaten rode strepen. Ze streelde ze met zachte vingers.

Nadat ze zichzelf onder controle had zocht ze in de klap-

per naar het nummer van de likeurstokerij. Jacquelines moeder was in geen velden te bekennen. Haar dochter had zich in de keuken gebarricadeerd, rommelend en grommend als een aardbeving. Kort nadien verscheen de echtgenoot in zijn zwarte coltrui en met zijn houten kruis. Hij stapte over de brokstukken die in niets meer herinnerden aan het muzikale genie, ging op zijn knieën zitten voor het stoeltje van zijn zoon en zegende hem plechtig. Haar keurde hij met geen blik waardig.

&&&

‘Je bent zo stil, hapert er wat?’ vroeg Leo 's avonds.

‘Ik heb hoofdpijn,’ weerde ze hem af.

‘Heeft die van hiernaast weeral keet geschopt?’

‘Ach, het courante gekrijs.’ Er was iets met haar dat ze niet onder woorden kon brengen. Toch niet onmiddellijk.

Ze gingen vroeg naar bed. Hij schoof haar nachthemd op tot aan haar kin en legde zijn hoofd op haar buik. Zo luisterde hij elke avond naar wat hij placht te omschrijven als ‘checken of het mijn zoon behaagt al enig teken van leven te geven’. Soms dommelde hij op haar buik in en diende ze hem behoedzaam van zich af te wentelen.

Ze kwam die nacht maar moeilijk in slaap. Met open ogen dacht ze aan de merkwaardige erfenis die de gewezen zuivelhandelaarster haar had nagelaten. Mensen zijn nooit helemaal te begrijpen. Maar ze had nog een heel leven voor zich om zich daarmee te verzoenen.

[advertentie]

Marc Impens
Ui

1 Als ajuin

Ik ken er van Ensor naast kool,
goudgele uit de 19de eeuwse school,
een Vlaams-Britse variëteit
van uitstekende kwaliteit.

Maar ook boven Broodthaers' mosselpan
herken ik de huiselijke geur van
de Allium Cepa L., van ui als nar
gespannen voor de kok zijn kar.

Voor mijn tuin twijfel ik louter op het oog
- als gevoelige kijker,
tussen de Rijnsburgher en de rode Brunswijker
in Bakker's nieuwste zaadcataloog.

En waarom mij niet van de wijs
laten brengen door zo'n ui van Jef Gijs?
Reuzegroot tegen de steriele wand van een museumzaal
benaderde hij lang het dichtst mijn ideaal.

Tot ik dat trio bij Josef Sudek op de foto zag.
Hoe dat zonder valse schijn op een stuk papier lag
ajuin te zijn, geen proefkonijn, geen titanen,
gewoon ajuin waarvan de ogen tranen.

2 Als methode

Ik kleed je uit als een ui
pel per pel tot op je vel

pluk je truitje en je rok
als schubben van een artisjok

strip het nylon van je dijen
als schutbladen van opgeschoten preien

en terwijl je bloot
je nageltjes roodt

brengen je voetjes me van de kook
met tweemaal vijf teentjes look.

3 Als tweeklank

De som van uw samenstellende delen
vermag als geen ander diftong
mijn verhemelte te strelen.

In klinkers van elkaar gescheiden
valt het mij moeilijk de puntjes
op de i te zetten bij u beiden.

Gelukkig blijkt de u formeel bereid
af te zien van een onderscheidingsteken
in ruil voor enige vormen van beleefdheid.

Wat ui op het vlak van fonetica
de smaakmakende positie verleent
van ajuin in sla.

Prevot van der Merwe
Die einde van die struggle

Die middag voor hy dood is, het hy weer vir Shanaaz gesien. Heel toevallig, en sonder dat hy in jare aan haar gedink het, die sexy skoolmeisie van die skool op die Vlakte, waar hy vroeër geproef het.

Die aanloop tot die onverwagte weersiens was Juffrou Toesie se video oor die aanval op Spine Road. Nou Spine Road onthou hy goed, 'n gewone township-skool in die Skiereiland, soos 'n honderd ander. Nie slegter nie, nie beter nie, 'n tweeverdieping-gebou op 'n paar duisend vierkante meter. 'n Skool wat beplan is om redelik ekonomies en redelik dienlik te wees, nie noodwendig onaansienlik nie, maar met heelwat brandwerende kitsbeton en gipsbord eerder as hout, waar die konstruksie dit enigsins toelaat, om moontlike brandskade te minimaliseer. Lelik, en hier en daar geplunder, maar eintlik 'n heel skaflike kompleks.

Met die proefonderwys in sy derdejaar het hy daar vir twee weke kritiese waarneming gedoen. Die personeel was gaaf, veral Juffrou Toesie, wat hom 'n paar Afrikaans-klasse laat waarneem het, sodat sy vir die seniors in die lab kon wys hoe om petrolbomme te maak.

Dan was daar daardie uitwaartse standerd nege-meisie-kind, Shanaaz, wat hom so laat rondtrap het met haar direkte bespreking van geslagsaangeleenthede toe hy een dag 'n Voorligtings-klas moes lei:

‘Jij vat 'n liter Coke, Meneer weet?’

‘Ja Shanaaz?’

‘Dan swirl jy hom nou so bietjie, vir die skuim sien?’

Hy 't maar sy kop geknik, nie eintlik wetende wat om te verwag nie. Die hans jongmeisie het ernstig voortgegaan.

Sy was besig met 'n deeglik voorbereide en kennelik nagevorsde groepbespreking.

‘Nou dan druk jy hom in jou doos op, en jy flush al die creepy-crawly's uit.’

Dit was een van die lesse wat Shanaaz hom by Spine Road geleer het, terwyl hy daar geproef het, 'n paar jaar gelede.

En toe kom wys Juffrou Toesie vanoggend die video vir die universiteit se studenteraad. Die video wat haar pa uit sy apteek in die winkelsentrum geneem het, in daardie tyd wat die Vlakte so gebrand het; die tyres, die skole, die emosies van die mense.

Op die film is dit dadelik doodduidelik dat die skool dolleeg is. Daar is nie motors van die personeel buite nie, die vensters wat heel is, is toe. Die hekke is gesluit met groot bronsslotte. Seker die soort wat ou Pat Rogers so treffend op die TV demonstreer, die Viro's wat die dinamietaanslae kan weerstaan.

Ietwat oorbodig, die kastige slotte, aangesien groot dele van die omheining platgetrap, weggevoer, of vir ander doel-eindes as die afkamping van 'n skoolterrein gerequisition is. Private enterprise.

Maar mens weet ook nie waar die Boere hulle inligting vir hulle kragdadige operasies vandaan haal, hoekom die aanval op Spine Road nodig was, was die teks van hulle meesterplan is nie.

Want op die film wat Juffrou Toesie se pa so lewensgetrou vasgelê het, ry Caspir op Caspir oor wat oor was van die armsalige hoofingang van die skool. Stroom daardeur dat die heining hop. Die voertuie word strategies opgestel rondom die Admin-blok van Spine Road Senior Sekondêr.

Dosyne pajama-uniforms onder perspex onlus-helmette swerm uit die voertuie uit, en omsingel die skoolgeboue.

Etlike traangaskannetjies word vanuit die pajama-linies op die niksvermoedende skoolgeboue afgevuur.

Onder dekking van haelgeweervuur, donshael, want die geboue word nie eintlik gemerk nie, beweeg die skoktroepe meedoënloos af op die magtelose skool. 'n Afdeling genie-ouens breek die kantoordeur oop met semi-koevoete, en die vreeslose bewaarders van die vrede storm die verlate gebou bine, knuppels in gereedheid, bloedlus gewek. Maar die aanval word netjies gedoen, sistematies en met dissipline, duidelik strategies en logisties haarfyn beplan, gerepiteer en uitgevoer.

Met die geleidelike besef dat die vyand die gevegsterrein klaarblyklik ontruim het, dat die weerstand nie net verkrummel het nie, nie bloot sporadies was nie, maar dat daar trouens niemand was om te weer of te staan of te enigiets nie, het die Boere netjies en onverstoord die voertuie weer bestyg, en agt swaar stelle Casperwiele het die skoolterrein se voorhek die finale nekslag toegedien.

Die slag om Spine Road Senior Sekondêr was iets van die verlede. Om sporadies voort te flikker op Apteker Toesie se sprekende, klankbaanlose filmiese argief.

Juffrou Toesie se video was die oggend by die SR se krisis-meeting, en die Mass Meeting was om twaalf. Dis daar waar die einste Shanaaz van die Voorligtings-klas van Spine Road van twee jaar gelede hom skielik byloop:

‘Hoe gaan dit Meneer? Onthou Meneer nog vir Spine Road?’

‘Shanaaz! Hoe lank is jy al op kampus?’

‘Ek het die jaar begin. Ek dag Meneer hou al skool?’

‘Ek doen 'n M. In Afrikaans.’

‘Ek sou dink Meneer sal eerder Sielkunde doen. Meneer is dan so goed met counselling. Ek doen Sielkunde. Ek stel baie in die siel belang, Meneer weet?’

Maar die marshalls het die mense in die groot saal toe begin stilmaak, stoele toe gestuur. Die vergadering sou in aanvang neem. Die protest meeting.

Maar met Shanaaz wou hy graag nog verder praat, die drade optel. Daar was net iets aan haar wat hom op 'n gut-level aangespreek het, iets onweerstaanbaar aan die donker, statige Moslem-meisie met die sardoniese, groot amandeloë.

Die eerste spreker was 'n rep van die stakende Spekenham-werkers, wat 'n beroep op die studente se solidariteit kom doen.

Hennie Olifant was 'n klein mannetjie, en hy het ietwat tentatief begin, maar toe hy eers aan die gang kom, vat hy die hele gehoor met hom saam:

‘Nou weet ek nie of die comrades Afrikaans praat nie,’ begin klein Hennie Olifant van Spekenham.

‘Ja,’ sê die comrades.

‘Ek weet nie of die comrades weet wat kry 'n slagter by Spekenham nie?’

‘Nee,’ sê die comrades.

‘Vier honderd en tagtig rand!’

‘Shame!’ sê die comrades.

‘In die week!’

Toe sê die comrades nie eintlik iets nie, want hulle was almal maar arm studente.

Op die gewone patroon het die vergadering gewissel tussen die rou aanklagte van uitbuiting, soos van die Spekenham rep, en die skyn van demokratise besluitneming wat deur die SR, die beheerders van die mikrofoon, gehandhaaf word. Soos alle Mass Meetings op kampus, eindig dit natuurlik met die ‘hek toe’ kreet, vir die gebruiklike peacefull protest en solidariteitsbetoning oor die nuutste onregte en brandpunte.

Hy het gesorg dat hy Shanaaz met die optog in die oog hou, en begin beplan hoe hy haar na die computer-lab toe kan lok, die paar woorde wat hy met haar in die saal gewissel het, was genoeg om die ou bekende onrus te ontketen, hy kon aanvoel daar is 'n buzz tussen hulle.

Die marshalls sien natuurlijk toe dat die protest ontaard. Goedgemikte klippe hier en daar, 'n paar plastiekdromme word brandgesteek, vir die nodige sielkundige en fotografiese effek.

En dit duur nie te lank voor die Boere byt nie.

Gewoonlik hardloop hy nie sommer vir die Boere nie, maar vandag was anders. Hy 't gehol soos 'n hygende hond.

Met die traangas het hy nog gestaan en sy Arafat-serpie om sy neus gewikkel, maar toe die rubberkoeëls uitgepomp word, dofsware plof van koeëls in die stof, het hy 'n strategie retreat gebeat.

Want vandag het die Boere verneuk. Mens verwag darem die gewone show of force, darem 'n vyf minute warning om te disperse, en dan gaan onderhandel die Rektor met hulle oor betreding van die kampus en sulke goed; maar vandag hat hulle sommer geskiet en gebatoncharge, sonder enige waarskuwing, en hy kon nie help nie, Shanaaz of te not, toe hy hom kry, het hy gehol.

Die struggle is ook nie meer wat dit was nie.

En vandag was hy boonop oorgehaal vir groot heldedade. Na die meeting, na die speeches en die theatre in die saal, na Dikini se gevoelvolle rendering van die bewese en bewoë ‘daar is kak in die land’, was hy gereed om ook sy deel te doen, saam te piepie in die pot.

Daar was heel gou polisie by die hoofhek, en die deur-verkeer voor die universiteit verby, is weerskante van Modderdamweg afgesper. Dit beteken daar was nie civilian targets, geel Transnet lorries, of gewone mense in Toyotas en

Volkswagens nie. Die drie geel polisiebakkies was legitimate targets, en vandaag was hy reg vir hulle.

Soos met 'n bestiering van Bo was daar 'n lekker gooibare klip op die teerblad waar hulle gestaan en toyi toyi en viva en rondkarring het, en die gees het hom gelei om die klip op te tel. 'n Lekker klip, 'n dienlike klip, swaarderig en platterig, wat goed gelê het in die span van sy voorvinger.

'n Vrot gooi. 'n Groot vlooi. Hy't amper die Rektor geraak. Own goal.

Almal weet die troepe is net vir die show. Dis die plain-clothes Boere in die ongemerkte wit Sierra wat mens optel. Soos vir arme Abdul 'n vorige keer. Hulle moet van videofilms af werk, en met verkykers verken, want time en again tel hulle die regte targets op, sif hulle tussen die massa die paar ouens uit wat regtig saak maak, die ouens met kop.

Maar hier is nou net 'n klop in sy slape en sy kop. En sy ore pyn van die koue.

Die man het hom duidelik getarget. 'n Groot bot Boer vol spiere en kliere. Die man het sy knuppel geswaai, en met 'n vaste sekerheid op hom afgeteiken. Die man het nie eers gestop om ou Piesang, wat gegly het in die gang, te skop nie, hy't op hom afgekom met 'n onwrikbare drang om te donder. Hy't gewag tot hy die rooi van die Boer se oë kon sien, en toe het hy gehardloop. Maar die Boer het aanhou kom, selfs deur die gang, en anderkant uit, oor die Freedom Square.

Dis toe dat hy besef hy is vandag in die gemors. En toe het hy begin bang raak, vol panic. Shit leer bid.

Die studentesentrum in. Met sy verbasend vinnige antagonis so 'n twintig tree agter hom, is hy by die swaaideur van die studentesentrum in. Verby die kombuis, vlak agter die verbaasde kokke verby, fok die kok (gebruiklike frase, die mag van gewoonte) en dit is toe hy by die vrieskamer ingehardloop het.

Laat hy my hier kom kry, ek is reg vir hom, het hy gedink. En hy het 'n kostrollie teen die deur gestoot en in die donker gewag, met sy hart in sy keel, die yskoue lug in sy longe. En gewag. En gewag.

Sewe uur lank nou al.

Dis koud hier, Braam van Wyk.

Dis stil. Geen blaartjie roer nie. Geslote, ten halwe die lyke. En die varkie, stil brommend van innig genot. Hele paar varklyke hang hier aan penne, ry aan die pen, en skape en beeste. Maar dis wragtag koud.

Flick 'n BIC.

Daar is 'n ligskakelaar, soort van in rubber verseël. Die deur van die vrieskamer is ook verseël. En daar is geen knip aan die binnenkant nie. Rot. Vasgekeer soos 'n rot. In 'n ys-paleis, vol visvingers, en prepacked vleis, en sinkbadgrote blokke ys. What a way to go.

Maar in volkome ooreenstemming met die absurditeite van die video van vanoggend en bisarre helikopscene vroeër: ‘GO BACK TO YOUR CLASSROOMS, GAAN NA JULLIE KLASSE TOE!’ sê die blikstem bliksem van die helikopter wat oor die skare mense by die hoofhek dwiep-dwiep-dwiep.

‘THIS IS AN ILLEGAL GATHERING, DIS 'N ONGEMAGTIGDE BYEENKOMS!’

Groot golwe lagbuie speel deur die aangesprokens. Vele vuiste met obsene tekens word helikopterwaarts gelig. Maar hy wonder of die helikopterboere die navrante humor in die situasie insien. Hy weet, met 'n week *tristesse*, dat die helikopterboere nie Magerfontein gelees het nie. Of Kundera, klippe teen tenks in Praag.

‘Die situasie is onder beheer, ons herhaal, die situasie is onder beheer.’

Wat sou McGyver gedoen het?

Natuurlik. Sy Switserse army-mes. If the blade does not say Victorinox it is not a true Swiss Army Knife. Gelukkig het Ashiek ook 'n mes in sy sak. Hy dop ywerig uit: twee vyftigsent-stukke, 'n pakkie klipharde Stimirol wat al 'n paar wasdae in sy jeans se sak deurleef het, toiletpapier vir tissues, en sy MES. ‘Made in the People's Republic of China’ staan daar op die lem, en ‘stainless steel’, maar dis 'n lieg, want die lem is woes geroes. Miskien kan mens dit nog met 'n olielappie afpoets, nou nie dat daar op die oomblik 'n olielappie byderhand is nie. Landgoed-olyfolie, PAARL staan daar op 'n paar vyfliter plastiekkanne in die hoek.

Die mes word flink aangewend op die deurskrefie waar die slotmeganisme vermoedelik is. Wikkel-wikkel, girts-girts, en *tjips*, daar breek die ‘stainless steel’ lem, so skoon soos langs 'n voeg. Smal swaard en blink.

Small, Brink. Bleddie kombuismuur van die pes. En in my hand was my kitaar. Kô, lat ons sing.

Jy in jou klein hoekie, en ek in my glory.

Prepare to meet thy doom, ‘religious fanatic in 'n Don Martin cartoonstrip.

When in heat strip. Ancient made in chinese proverb. Te koud om te strip, catch your death of a cold.

Die dood begin by die voete. Die voete is te geheim om pyn nie te voel nie. Om puin nie te fool nie.

Die dood kruip nader, Adriaan Hugo, Gerrie Radloff. En genote, notarisse en akte-besorgers. Boedelbeplanning, boedel oorgee. Wat nou weer? O ja, hy dink weer aan die noodsaak vir 'n TESTAMENT. Waarop kan hy dit skryf? Nie eintlik wit papier nie. Net plastieksakke. Maar Ashiek is nie 'n man wat hom maklik laat afskrik nie. 'n Boer maak 'n plan (se moer). 'n Man maak 'n plan. Daar is groot vlakke witgeverfde sementure, en die swart van sy skoenrubber

maak redelik leesbare strepe daarteen. Dit sal nou wel beteken dat hy sy skoen sal moet uittrek. Nee. Frostbite. Dan hou hy maar sy skoen aan en begin sy testament teen die muur skop. Met die eerste ‘laatste wil en testament’ hier op heuphoogte gaan dit nog skaflik, maar met die eerste ‘nademaal’ gooi hy handdoek in. 'n Handdoek sal nogal goed te pas kom nou, dink hy, as mens dit nou styf om jou kan draai, so 'n lekker groot donsige strandhanddoek soos hulle daar in Shoprite gehad het, maar toe vergeet hy al weer die handdoek, en nou steek sy gedagtes vas by die Deli-toonbank in die winkel. Gerookte vleis. Spekenham. Olifantvleis. Maar hier is baie vleis. Hier is stapels en stapels hamburger mix, maar miskien is dit nie gesond as dit nie gaar is nie, en dit voel ook so bietjie onaptytelik as dit so bevrore is. Wat kan brand? 'n Lekker braai? 'n Burger gegrill op 'n Bic? Vrieskamerweer. Maak mens moeg. Roep iemand. Maak alarm. Maak mens warm. Make love not war. Maak nie mooi nie. Maak nie saak nie.

Saam met catering grade bulkback frozen vegies, strictly halaal, struggle Ashiek al hoe minder, die ysige asemteue word al minder aantreklik vir sy brandende yskoue longe, om net te slaap word onoorkomelik aantreklik. Wat is die slaap 'n wondersoete ding. So warm soos Klara Majola. Want groter liefde het niemand nie, as dat hy sy lewe gee vir sy vriende. Sy enig gebore seun gegee het, gegee het, sodat elkeen wat in Hom glo nie verlore mag gaan nie, maar die ewige lewe.

Sy NAGESLAG. Hoe kan hy sy nageslag verseker? Shanaaz is op die pil, so die kanse dat enigiets wat hy met haar kon regkry tot iets kon lei, iets kan oplewer in die lyn van die voortbestaan van die trotse naam van Falkier, is skraal. En o koud is die windjie, en blink in die doflig en kaal. So wyd as die Heer se wye en droewe land. What might been.

Wat sou kon word. Wat wou hy hê moet word? Wat het hy verwag van die lewe? Write a book, plant a tree, father a son? Wie was dit? Hume, Locke, nee, James Hunt. Maar dan skiet 'n briljante ingewing hom te binne. 'n Skietseltjie semen sal in die higiëniese toestande in die vrieskis seer sekerlik behoue bly. Hoe doen hulle dit by spermbanke, after all. Druppel, die salf van eie gom. Maar hy sal iemand daarop moet attent maak. 'n Kodisil by die testament? Hy begin angstig losknoop, vroetel onderlangs, maar die aanslae van die temperatuur is te veel vir die armsalige manlike lid om kop uit te steek. Vinnig verbleek dit tot rape in die kou.

Komas. Kommas ,,,,,,

Dis 'n slang in die gras, dis 'n vallende traan.

Dis die einde van die struggle, dit voel so; dit voel so soos... niks

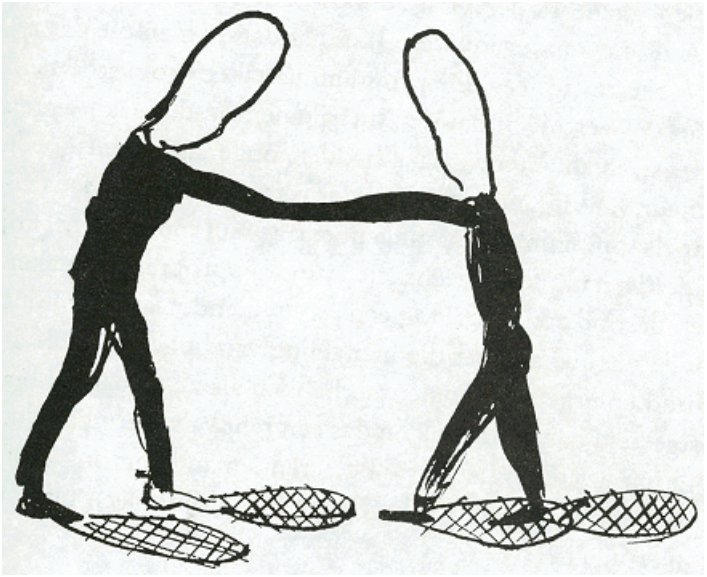

Dirk van Eylen
Montaigne, Flaubert, Sartre

13 september 1993,

Beste Frank,

Een apologie voor het lezen van Montaigne lijkt me onzin, of liever overbodig. Montaigne heeft zelf ook geprobeerd een apologie te schrijven voor *De Natuurlijke Theologie of het Boek der Schepselen van Raymond Sebond*. Het heeft weinig gebaat. De apologie wordt nog druk gelezen, maar het boek van Sebond zo goed als niet meer. God geve dat het nooit nodig zal zijn een apologie te schrijven voor het lezen van de *Essays* van Montaigne. Een boek dat zichzelf niet kan verdedigen, heeft eenvoudigweg geen bestaansrecht.

'Onzin, iedereen kan wat stoffige stenen in een vitrinekastje leggen.' Ik denk dat het zowat de eerste t.v.-wijsheid is die ik me kan herinneren. Ik schat dat de man die dat zei ongeveer zestig was. De programmamaker probeerde hem ervan te overtuigen dat de Amerikanen op de maan waren geweest en die stenen daar hadden opgeraapt. Het goede humeur van de oude kerel was onverwoestbaar en de lachrimpels om zijn ogen gingen extra-wijd openstaan. Hij twijfelde aan de oprechtheid van de programmamaker, keek desondanks toch nog eens welwillend naar de inhoud van de vitrinekast met die mengeling van ongeloof, beleefd geduld en ergernis die mensen hebben als ze te laat hebben vastgesteld dat onder pak en das een Jehova's Getuige blijkt te zitten. Oefening: Als we beweren iemand van ons gelijk te willen overtuigen, proberen we dan altijd alleen onszelf te overtuigen?

Maar goed, ik ging het over Montaigne hebben. Die ‘gezapige hansworst’ zoals jij zegt, zonder ooit een letter van Montaigne gelezen te hebben. Je bent dan ook een onwaarschijnlijke domoor en hoe evident het meesterschap van Montaigne mij ook lijkt, ik kan het echt niet helpen dat jij te dom bent om te weten wat goede literatuur is. Nu ja, misschien ben ik ook wel te dom, want het overkomt me vaak genoeg dat ik een boek weer ter hand neem en me afvraag wat ik er ooit goed aan heb gevonden. Of ik voel me ongemakkelijk worden, net zoals bij het herlezen van oude dagboeknotities: niet de persoon die je was komt je tegemoet, maar de persoon die je had willen zijn. Vaak herinner ik me bewondering gehad te hebben voor iets wat me nu lachwekkend voorkomt. Blijkbaar omgeeft de stompzinnigheid die het hebben van opinies met zich meebrengt, me als een onzichtbare wolk die pas veel later tot iets zichtbaars condenseert. Iemand een onwaarschijnlijke domoor noemen helpt meestal om die ietwat deprimerende onzekerheid te verdrijven. Toch is het voornamelijk de stompzinnigheid van anderen die me perplex doet staan: *Maar hoe het mogelijk is dat een geest die met kennis van zoveel zaken verrijkt is daar niet sneller en alerter door wordt, en dat een grove en vulgaire geest theorieën en meningen van de meest uitnemende geesten die de wereld heeft voortgebracht, in zich kan opnemen zonder er beter van te worden, daar ben ik nog steeds niet uit*. (Boek I, Over de betweterij)

Dit, lezer, is een eerlijk boek. Dat, Frank, is het eerste zinnetje van het *Aan de lezer* dat de eerste editie van de *Essays* van Montaigne voorafgaat. Een boek en toch eerlijk? Wel, wel, dat zou ongehoord zijn. De derde zin: *Ik heb geen moment gedacht aan het nut voor U of aan mijn eigen glorie*. Hmmm. Ik weet wel dat zo'n voorwoordje een konventie is, maar toch, *geen moment* is op zijn zachtst gezegd

een beetje sterk uitgedrukt. Denken we niet allemaal wel eens aan onze eigen glorie, zelfs als we toevallig geen essays schrijven?

Als het mij er om te doen geweest was de gunst van de wereld te winnen, had ik mij mooier uitgedost en mij in een bestudeerde houding aan haar voorgesteld. Ik wil dat men mij in mijn gewone doen ziet, eenvoudig en natuurlijk, zonder gezochtheid en gekunsteldheid, want ik beschrijf mezelf.

Vroeger dacht ik dat een essay over een of ander onderwerp ging. Het onderwerp kon alles zijn, behalve, zo dacht ik toen, de persoon van de schrijver zelve. Een essay was in mijn verbeelding aan strengere eisen onderworpen dan stukjes in de krant of nieuwsberichtjes in het journaal, en werd slechts in objectieve gestrengheid overtroffen door het zgn. wetenschappelijke artikel dat bij voorkeur bol stond van de voetnoten en de verwijzingen. Tegenwoordig denk ik nog steeds dat een essay over een onderwerp gaat. Het onderwerp kan nog steeds alles zijn, maar in de eerste plaats, zo denk ik nu, gaat een essay over de schrijver zelve. Je moet Montaigne heten om daaruit de volgende conclusie te trekken:

Derhalve, lezer, ben ik zelf de enige stof van mijn boek. Er is dan ook geen reden waarom U aan zulk een ijdele en onbeduidende materie uw tijd zou verdoen. Gegroet dus; Montaigne, deze eerste maart 1580.

Montaigne bedoelt waarschijnlijk geen *hoogstdringende* reden. Zo onbelangrijk vindt hij zichzelf nu ook weer niet. Oefening: Hoe onbelangrijk kan een schrijver zijn werk vinden als hij er twintig jaar van zijn leven aan heeft besteed?

Maar goed, waar het om gaat is die Montaigniaanse kronkel die oprechtheid verbindt met onbeduidendheid. De

keurig bestudeerde houding die Montaigne aanneemt om zich aan de wereld voor te stellen, is dezelfde houding die ik ook wel eens aanneem als ik kritiek vrees: de strategische eerlijkheid. Ik heb, geloof ik, geenszins de bedoeling eerlijk te zijn als ik zeg: ‘Om eerlijk te zijn, ...’ Misschien heb ik wel de bedoeling eerlijk te zijn, maar dat is lang niet alles, ik wil punten scoren. Als ik zeg: ‘Eerlijk gezegd vind ik hem lang zo onsympathiek nog niet,’ zeg ik, naast de al dan niet oprecht gemeende zinsinhoud, ook a) ik ben een eerlijk iemand en b) deze uitspraak is niet vatbaar voor kritiek want eerlijk. Zo'n zinnetje dient dan ook vaak om iets in te leiden waarover ik niet wens te discussiëren, een soort van terloops ultimatum: als je aan deze woorden twijfelt, heeft het geen zin dat we nog verder praten. Te nemen of te laten.

Sterk verwant daarmee zijn zinnetjes als: ‘Het doet misschien pijn, maar het is tenminste eerlijk.’ Praten of schrijven is altijd ook een beetje vechten en eerlijkheid lijkt mij een van de meest gebruikte wapens in de beschaafde conversatie. De beste voorbeelden daarvan kan je vinden in de conversatie van verliefde stelletjes. In de eindeloze gesprekken die aan de relatie-op-vaste-basis vooraf gaan, wemelt het van dit soort strategische zinnetjes. Lees de brieven van Flaubert aan Louise Colet er maar eens op na. Al in zijn tweede brief begint hij haar een eerlijk zelfportret te schetsen dat hem later in staat zal stellen uit te roepen: Zeg niet dat ik je niet gewaarschuwd heb! Of hij nu wou verbergen dat hij meer van zijn vrijheid hield dan van Louise, of dat hij bevreesd was voor de afkeuring van zijn moeder, of nog dat hij werkelijk geloofde een harteloze idioot te zijn, geen mens die dat nog kan uitmaken, wat ook de bedoeling is, want de beste manier om je te verbergen is eerlijk te laten zien wie je bent.

Eerlijk gezegd ben ik nogal op Montaigne gesteld. Hij

spreekt tot mij zoals ik zelf ook spreek tegen vrienden: met het mes van de eerlijkheid in de hand. We proberen eerlijk met mekaar te zijn, maar we houden altijd iets achter en het is nog maar de vraag of we tot het uiterste eerlijk met mekaar zouden kunnen zijn als we dat door een of andere karakterstoornis werkelijk zouden willen. Het ontbreekt onze woordenschat nu eenmaal aan werkelijkheid. Montaigne is trouwens de eerste om Aristoteles te citeren als hij over vriendschap schrijft: *Mijn beste vrienden. Vrienden bestaan niet*. (Boek I, *Over vriendschap*) Een mooi aforisme dat voortkomt uit de kortsluiting tussen ideaal (Vrienden, met hoofdletter) en conventionele werkelijkheid (Mijn beste vrienden..., aanspreking), tegelijk leugenachtig en waar, dubbelzinnig als de vriendschap zelf. Bij Montaigne heb ik het gevoel onder vrienden te zijn, met al de halfheden die dat met zich meebrengt. Aan de hand van een voorwoord bij een ander beroemd essay, hoop ik je straks te laten zien dat dit niet zo vanzelfsprekend is als het lijkt.

Om eerlijk te zijn... Het klinkt gek. Meestal zeggen we het ook met een ondertoon van tegenzin, alsof eerlijkheid onfatsoenlijk is en beter achterwege zou worden gelaten tenzij in bepaalde dwingende omstandigheden. Ach welneen, eerlijkheid heet pijnlijk te kunnen zijn, daarom zijn we het met tegenzin en zijn we er tegelijk zo dol op. In één vloeiende beweging iemand tegen de schenen schoppen én excuses maken. Of zoals Montaigne het zegt: *Ik geef toe dat er bij mij wellicht een tikje trots en eigenzinnigheid bij komt kijken als ik zo open en helemaal mezelf blijf zonder met anderen rekening te houden; en het komt me voor dat ik nog iets vrijmoediger word op momenten dat ik het juist wat minder zou moeten zijn, en dat ik in vuur raak wanneer respect voor de ander mij het tegendeel gebiedt*. (Boek II, *Over eigendunk*)

De mensen geven zich geen rekenschap van de aangeboren zwakheid van hun geest: die doet niet anders dan snuffelen en speuren; hij draait voortdurend rond, construeert, raakt dan, als de zijderupsen, verstrikt in zijn eigen werk en stikt erin. (Boek III, Over de ervaring)

Montaigne leefde en schreef voor het *Discours de la methode* van Descartes werd gepubliceerd. In mijn romantiserende verbeelding is het zo dat redelijkheid toen nog redelijkheid was en dat Montaigne de dogmatische vernauwing van redelijkheid tot rationaliteit zeer vreemd gevonden zou hebben. Dat meen ik te moeten opmaken uit de erg verschillende manier waarop beiden met de twijfel omgaan. De methodische twijfel van Descartes heeft iets onwerkelijks. Het is een soort van muziekdoosmechaniekje dat al twijfelt voor er iets gezegd is. Onwerkelijk, want het is onmogelijk je een persoon voor te stellen met een geestelijke handicap van dit kaliber. Het mechaniekje weet maar één ding en dat is dat het, volgens de wetten van de muziekdoosmechanica, noodzakelijkerwijs moet bestaan. Nu ja, Descartes hield zich natuurlijk niet op in het drijfzand van de werkelijkheid; hij was, zoals iedereen weet, een metafysicus. De twijfel zoals Montaigne die beschrijft, heeft te maken met de grenzen van onze kennis, of van ons denkvermogen zo je wil. Denken is zoeken, tasten, mislukken en opnieuw beginnen. Ons denken is niet zo erg geschikt om zekerheden mee op te bouwen, al proberen we dat wel. *Essayer,* daar heb je het al: de agressief-eerlijke titel van Montaignes levenswerk. Oefening: Probeer je voor te stellen dat we door het leven moesten met de *Probeersels* van Montaigne.

Montaigne geeft geen definitief antwoord op het Que sais-je?, de vraag die hij zich voortdurend lijkt te stellen. Met een dergelijke ‘aangeboren zwakheid van onze geest’ zou dat trouwens ook niet kunnen. Het opbiechten van

zijn zwakheid is natuurlijk niet vrijblijvend, dat zijn vrijwillige bekentenissen nooit. De implicatie van Montaignes nederigheid is altijd ook een aanval op de hoogmoedigheid der dommen met hun zekerheden.

Doordat hij penibele bekentenissen niet uit de weg gaat, ontzegt hij zichzelf echter officieel elke aanspraak op autoriteit. Het is een geriskeerde strategie en om kritiek de wind uit de zeilen te nemen, zet hij de lezer aan de *Essays* ongelezen te laten, want onbeduidend, want veel te oprecht. In zijn oprechtheid schrikt hij er natuurlijk niet voor terug om te liegen, want als hij zegt dat er 'derhalve' geen enkele reden is om je tijd aan dergelijke onbeduidende materie te verdoen bedoelt hij op een niet-officiële manier het omgekeerde. Net zoals een romancier weet dat een geloofwaardig personage een aantal gebreken moet bezitten waarin de lezer zich met vreugdevolle schaamte kan herkennen, zo weet Montaigne dat er niets zo onweerstaanbaar overtuigend is als penibele bekentenissen. Er is, denk ik, geen sterkere strategie om sympathie te winnen voor wat je te zeggen hebt.

Neem nu de kannibalen van Montaigne. In 1562 verbleef Montaigne aan het hof van Karel IX dat toen in Rouaan was gevestigd. Brazilianen, Antillianen of wat voor Zuidamerikaanse inboorlingen het ook geweest mogen zijn - de wereldkaart zag er heel anders uit en wat nu Brazilië heet, werd toen nog Frans Antarctica genoemd-, de ambassade van de 'kannibalen' die het hof bezocht, maakte een diepe indruk op Montaigne. Zoals te verwachten, werd er aan het hof heel wat afgelachen met die wilden en dat wekte uiteraard de wrevel van onze nederige oplichter. In de *Apologie* heet het: *Ik heb onlangs mensen gezien die uit verre landen over zee in ons midden waren gebracht: van hun taal begrepen we geen woord en daarbij waren hun manier manier*

van doen, voorkomen en kleren volkomen van de onze afwijkend. Was er iemand van ons die ze niet als onbeschaafde wilden zag? Was er iemand die het niet aan domheid en stompzinnigheid toeschreef dat zij zwegen, de Franse taal niet kenden, noch onze handkus, onze slangachtige buigingen, onze houding en onze manieren, wat de menselijke natuur uiteraard als haar voorbeeld moet nemen? Montaigne sluit zichzelf niet uit en hoewel hij het niet met zoveel woorden zegt, laat hij merken dat hij de kannibalen zelf ook wel grappig vond. Hij ergert zich aan zijn chauvinisme.

De wilden in het essay *Over de kannibalen,* zijn op een meer polemische manier omgevormd tot ideale tegenvoeters van de Fransen en de Franse natie.

Montaigne doet dit door een nogal onconventionele bronnenbehandeling. Hij kende namelijk een matroos die tien of twaalf jaar lang in de nieuwe wereld had doorgebracht. Welnu:

Die man, die ik in huis had, was een eenvoudige, ruwe klant, wat iemand geschikt maakt om als getuige de waarheid te spreken. Want ontwikkelde mensen observeren zorgvuldiger en merken meer dingen op, maar zij voorzien ze van commentaar; en om hun interpretatie gewicht en overtuigingskracht te geven kunnen zij er niet aan ontkomen de geschiedenis enigszins te veranderen; zij geven de dingen nooit louter weer zoals ze zijn, maar verdraaien en verhullen ze om in het beeld te passen dat zij ervan hebben. En om hun oordeel geloofwaardig te maken en u ervoor te winnen, aarzelen ze niet in die richting iets aan de zaak toe te voegen, haar wat op te blazen en uit te breiden. We hebben dus ofwel een zeer betrouwbaar iemand nodig, ofwel één die zo eenvoudig is, dat hij niet de mogelijkheid heeft om onware ideeën te ontwikkelen en een schijn van waarheid te geven, iemand die niet met een theorie getrouwd is. (Boek I, *Over de kannibalen*)

Je zou zweren dat hij het over onze journalisten heeft. Ik ga je niet nog eens vermaken met verhalen over journalisten die ik tijdens mijn verblijf in Egypte aan het werk heb gezien. Het is trouwens zeer de vraag of het mogelijk is de ‘dingen weer te geven zoals ze zijn’. Elk medium heeft zijn eigen fictiviteit. Ik bedoel, een lijk op t.v. maakt heel wat minder indruk dan een lijk in je badkamer. Een t.v.-lijk is plat, met een illusie van diepte, het verdwijnt als je van zender verandert en het gaat niet stinken hoe lang het ook op het scherm zou blijven. Een t.v.-lijk verschijnt trouwens maar zeer kort op het scherm omdat het al snel gaat vervelen. Het maakt zo weinig indruk dat ik niet ophoud met neuspeuteren als ik daar toevallig mee bezig ben. Als zo'n t.v.-lijk in het journaal verschijnt, hoor je meestal een stem die een verhaaltje vertelt. Dat verhaaltje heet ‘nieuwsbericht’ en heeft bepaalde stilistische kenmerken. Het blinkt voornamelijk uit in beknoptheid en soberheid en om de dramatiek nog wat meer op te drijven wordt het voorgelezen met een neutrale intonatie alsof men de ‘feiten voor zich wil laten spreken’. Dat kan natuurlijk niet, want feiten zijn feiten en die spreken doorgaans niet. Wat we zien en horen is een weergave. Om die weergave overtuigend te maken wordt er onuitgesproken aan toegevoegd dat het gaat om dingen die ‘echt’ gebeurd zijn, een beetje zoals van films die te slap zijn om op eigen benen te staan, gezegd wordt dat ze gebaseerd zijn ‘op een waar gebeurd verhaal’. Niet iedereen laat zich echter overtuigen en doorslaggevende argumenten zijn er niet. Ook niet voor die oude knakker die niet geloofde dat de Amerikanen op de maan waren geland. Vertrouwen moet je hebben.

Om van de ‘werkelijkheid’ een weergave te maken is een bepaalde stijl nodig (selecteren, knippen, plakken, monteren, commentaar) en een stijl doet de ‘waarheid’ altijd een

beetje geweld aan. Of je nu een ruwe zeebonk verslag laat doen, of een journalist, of een nederige essayist, een betrouwbaar persoon of een onbetrouwbaar persoon, de 'dingen zoals ze zijn' blijven immers altijd aan de weergave ontsnappen. Nu is Montaigne een te goed stilist om niet wantrouwig te zijn: *Woorden als macht, waarheid en gerechtigheid, woorden die iets groots betekenen, gebruiken we wel, maar dat 'iets' zien of begrijpen we volstrekt niet. (De Apologie voor Raymond Sebond)* Vanaf de eerste editie van de *Essays* tot aan zijn dood hield hij niet op in zijn teksten te schrappen, toe te voegen en te veranderen. Ongeveer twintig jaar hard labeur. Toch excuseert hij zich bij tijd en wijle zeer nederig voor zijn eenvoudige directe stijl.

Kennis is zeker niet noodzakelijk een voordeel en ik heb alle begrip voor het wantrouwen van Montaigne. Kennis doet ons indien niet meer, dan toch zeker andere dingen opmerken. Hoe meer verhalen je hebt gehoord hoe makkelijker je die verhalen ook gaat zien: *Maar hij had het zo vast in zijn hoofd dat het reuzen waren, dat hij het schreeuwen van zijn schildknaap niet eens hoorde, en ook niet zag, wat het wél waren, zelfs toen hij er vlak bij was; verre van dat, hij riep uit volle borst: 'Vliedt niet, laffe en verachtelijke creaturen: één enkel ridder slechts valt u aan. (Don Quichote &Het gevecht met de windmolens)* Omdat we het niet onaanzienlijke voordeel genieten over de schouder van Cervantes te mogen meekijken, vinden we dit grappig. Wat stelt de kennis van Don Quichote trouwens voor? Een bende fantastische ridderverhalen en verzinsels, ja toch? Heel wat minder grappig is de standaard-retoriek van de zogenaamde verslaggever ter plaatse: 'Ogenschijnlijk is alles rustig maar...' etc. Exact dezelfde Don Quichotesque beweging: 'Ogenschijnlijk zijn dit gewone windmolens, maar ik weet wel beter.' Niet grappig, want we kunnen niet

‘meekijken’. Je hebt ook geen idee van de voorkennis die zo iemand heeft. Afgezien van een stem die je zegt dat er niet te zien is wat er te zien is, heb je eigenlijk nergens een idee van. Er wordt onvoorwaardelijk vertrouwen van je gevraagd. Dat kan je opbrengen of niet.

Montaigne beweert dus niet veel vertrouwen te hebben in verslagen van geletterde reizigers en zijn bewust nederige keuze valt op een matroos die te dom is om te liegen. Niet bepaald een bron die mijn vertrouwen opwekt, maar hij heeft zijn slag binnen.

Daarom stel ik me met zijn informatie tevreden zonder me op de hoogte te stellen van wat de kosmografen erover te zeggen hebben. (Boek I, *Over de kannibalen*)

Het is zeer onwaarschijnlijk dat de bronnen van Montaigne zich beperken tot de praatjes van zijn eerlijke ruwe klant. Naar het zich laat aanzien heeft hij ook nog wat boeken van fijne luiden geraadpleegd, maar zoveel belang heeft dat niet aangezien Montaigne het eigenlijk niet over de kannibalen wil hebben. Hij wil het onrechtstreeks over zijn landgenoten hebben en wel op een manier die hun zelfgenoegzaamheid, hun lafheid en hun zogenaamde beschaving, belachelijk maakt.

Hier leeft een volk, zou ik tegen Plato zeggen, dat geen enkele vorm van handel kent, geen schrift heeft, geen getallen en geen rekenkunst, geen aanduidingen voor gezagsdragers of overheidsfuncties, geen horigheid, rijkdom of armoede, geen contracten, geen erfrecht en boedelverdelingen, geen andere bezigheden dan tijdverdrijf, een volk dat niet meer respect voor verwanten toont dan voor de mensen in het algemeen, dat geen kleren, geen landbouw en geen metalen heeft en het gebruik van wijn of koren niet kent. Bij hen hoort men geen geen woorden voor leugen, verraad, huichelarij, hebzucht, afgunst, laster en vergiffenis. Hoe ver

zou Plato de staat die hij uitgedacht heeft niet van deze volmaaktheid verwijderd vinden? (Idem)

Ah! 'Wat een paradijs is het toch, daar bij die wilden. Het is een oud probleem. Beschaving corrumpeert, maar op een of andere manier lijken alleen beschaafde lieden zoals Montaigne daar echt veel last van te ondervinden. Oefening: Probeer je Montaigne voor te stellen. In plaats van in zijn bibliotheek op het landgoed *Montaigne* waar vijfhonderd dienaren klaar staan om zijn wensen te vervullen, zit hij in een met boombast bedekte hut. In plaats van rancuneuze essays te schrijven en ingebeelde gesprekken te voeren met Plato, verdoet hij zijn tijd met jacht en visvangst, louter en alleen uit tijdverdrijf. Oorlogen met naburige stammen worden alleen gevoerd om het bestaan van deugden als moed en rechtvaardigheid te bevestigen, en op de kannibalenfeestjes die daar bij gelegenheid uit ontstaan troost hij zich met de gedachte dat hij tenminste niet in dat barbaarse Frankrijk woont waar de mensen mekaar ook levend villen en roosteren, maar dan in waanzinnige godsdienstoorlogen.

Ach, welneen, als er ergens gejaagd wordt, louter en alleen uit tijdverdrijf, is dat op het landgoed *Montaigne*. Hij zou wel goed gek geweest zijn als hij dat landgoed had willen ruilen voor een hut van boombast. Maar beschaving is een raar ding.

...ik vind, te oordelen naar wat men mij over hen verteld heeft, dat er niets barbaars of wilds aan dat volk is, daargelaten dat iedereen barbaars noemt wat niet strookt met wat hij gewend is; want het schijnt inderdaad dat we geen ander criterium voor het ware en het redelijke hebben dan het voorbeeld en onze voorstelling van de opvattingen en gebruiken in ons eigen land. (idem)

Als je je beperkt tot de logische inhoud, merk je op dat beide delen van de zin niet tegelijk waar kunnen zijn. Als

Montaigne, net zoals alle andere mensen, geen ander criterium heeft voor het ware en het redelijke dan het Franse of Europese model, dan volgt automatisch dat het eerste deel van de zin onwaar is. Dan vindt hij met andere woorden, net zoals zijn soortgenoten, dat de anderen barbaarse wilden zijn. En omgekeerd, als het eerste deel van de zin waar is, vervalt het tweede deel.

Maar waarom zouden we ons beperken tot de logische inhoud? Montaigne was zoals gezegd geen liefhebber van de muziekdoosmechanica. Bovendien is logica of rationaliteit hier niet aan de orde, want de keuze de anderen geen barbaren te vinden is een morele keuze. Elke cultuur heeft een identiteit die maar kan bestaan doordat ze de wereld in twee kampen verdeelt: Wij en Zij. Wij en de rest. En de rest, dat zijn de barbaren, de stotteraars die onze taal niet spreken. Wat Montaigne zegt is dat hij ondanks de racistische chauvinist in zichzelf toch verkiest de anderen geen barbaren te vinden.

Van anti-racistische zijde hoor je wel eens dat racisme irrationeel is. Meestal op een toontje alsof daarmee het laatste woord gezegd is. En in zekere zin is dat ook zo, want wie zal ontkennen dat een cirkel rond is, of het gras groen? Maar aan de andere kant, wie zal ontkennen dat mensen irrationeel zijn? Uit de afkeurende toon waarop dergelijke argumenten worden uitgesproken hoor je bovendien op te maken dat de persoon die het gebruikt zichzelf tot de onbestaande klasse der rationele wezens rekent.

Het zou allemaal grappig zijn, ware het niet dat in discussies waarbij dit soort logica wordt gebezigd er altijd wel iemand is die, moegetergd, plots gaat uitroepen: welja, dan ben ik maar racist! Einde discussie. Je vraagt je af hoe zo'n weinig relevant argument zo'n grote kracht kan uitoefenen. Als iemand mij onredelijkheid aanwrijft, voel ik me ook in

het nauw gedreven, vooral als het verwijt terecht is en dat terwijl ik toch goed weet dat zelfs de meest redelijke beslissingen me worden ingeblazen door onredelijke verlangens van uiteenlopende aard. Misschien zou ik liever minder menselijk willen zijn dan ik ben. Misschien is dit het oprecht gemeende excuus achter een zinnetje als ‘Om eerlijk te zijn’. Het zou dan betekenen ‘Neem me mijn menselijkheid niet kwalijk’ en meteen verklaren waarom we het uitspreken met tegenzin, omdat het ons niet zo makkelijk valt het vernederende feit op te biechten dat we mensen zijn.

Het stelselmatig voorbijgaan aan het menselijke is wat Montaigne aanvoelt als zelfverzekerde stompzinnigheid. Dat de mens zichzelf een redelijk wezen acht, maakt hem razend. Het besef zelf ook aan de mens te lijden, maakt hem nog woedender en dan wordt de kannibaal opeens beter dan de fransoos, de dieren superieur aan de mens, de domoren beter dan de fijne luiden.

Elke eeuw heeft zijn schare van *Montaignards*. In de vorige eeuw bijvoorbeeld had je, onder anderen, Flaubert, niet toevallig ook een groot tegenstander van de menselijke stompzinnigheid en lijder aan teveel beschaving. Zijn eerste grote Montaigne-bevlieging maakt hij mee als hij zeventien of achttien is en zijn tijd beter zou gebruiken om zich voor te bereiden op zijn baccalaureaatsexamen. Vanaf dat ogenblik wijkt zijn editie van de essays niet meer van zijn zijde. Zo schrijft hij bijvoorbeeld in 1847 aan Louise Colet dat hij Montaigne las toen hij waakte bij zijn overleden zus. Zijn ogen gingen van het boek naar het lijk en hij ‘beefde van geestdrift bij sommige zinnetjes van de schrijver’. Als de oude vrijster, Mlle. Leroyer de Chantepie, hem na de publikatie van *Madame Bovary* in lange epistels haar schier onoplosbare levensproblemen uit de doeken begint te doen, is dit het meest troostrijke wat hij kan bedenken:

'Et résignez-vous à l'ignorance. Vous me demandez quels livres lire. Lisez Montaigne, lisez-le lentement, posément!Il vous calmera. Et n'écoutez pas les gens qui parlent de son egoïsme. Vous l'aimerez, vous verrrez. Mais ne lisez pas, comme les enfants lisent, pour vous amuser, ni comme les ambitieux lisent, pour vous instruire. Non. Lisez *pour vivre'*. (6 juni 1857; cursivering van Flaubert)

Dat Montaigne zijn kannibalen ontmoet aan het hof in Rouaan, is Flaubert natuurlijk niet ontgaan.

Op een winteravond in december 1853 bezoekt Flaubert op nr. 11 van de Grande Rue te Rouaan een zogenaamde Afrikaanse tentoonsteling. Er waren een stuk of vier authentieke wilden te bewonderen, leden van de stam der Bosjesmannen, door Flaubert betiteld als *Cafres*. Hun manager, ene M. Allen zal hen kort daarna aan hun lot overlaten, waarschijnlijk omdat hij er niet genoeg aan verdient. De negers dienen klacht in bij de consul van Engeland. Die betaalt de vierhonderd franken achterstallige huur aan eigenaar van het hotelletje waar de Bosjesmannen gelogeerd zijn en stuurt ze naar Parijs alwaar ze op 3 januari debuteren. Dit alles staat te lezen in de noten bij de Pléiade-editie van Flauberts brieven.

Flaubert heeft die noten natuurlijk niet zelf geschreven. Hij ging gewoon kijken en schreef er daarna een mooie brief over aan zijn boezemvriend Bouilhet:

'Het zijn Kaffers die men voor de somma van vijf stuivers kan bezichtigen in de Grande Rue 11. Zij en hun geleider hebben zo te zien nauwelijks wat te eten en de high society van Rouaan komt niet opdagen. De enige toeschouwers waren zeven à acht arbeiders die zich in een armoedig rokerig vertrek bevonden, alwaar ik enige tijd heb gewacht. Waarna een soort van wild beest, dat een tijgervel op zijn rug droeg en ongearticuleerde kreten slaakte, verscheen en

vervolgens nog een paar anderen. Ze klommen op het podium en hurkten als apen rond een pot gloeiende kolen. Het waren er vier en ze waren afzichtelijk, schitterend, overdekt met amuletten en tatoeages, en mager als een skelet; ze hadden de kleur van een doorrookte oude pijp, een plat gezicht, witte tanden en enorme ogen, hun verdwaasde blikken drukten verdriet, verbazing en afstomping uit en ze krioelden rond die pot gloeiende kolen als een nest konijnen. De schemering en de sneeuw op de daken aan de overkant gaf hun een vale tint. Het leek wel of ik de eerste mensen van de wereld aanschouwde. Ze waren net geboren en ze kropen nog samen met de padden en de krokodillen rond. Ik zag een onbekend landschap. De hemel is laag, de wolken zijn leikleurig. Uit een gele bamboehut stijgt de rook van droog gras op en een muziekinstrument met slechts één snaar herhaalt steeds dezelfde schrille toon om de stamelende weemoed van een zwakzinnig volk in slaap te sussen en te betoveren. Een van hen is een oude vrouw van 50 die mij op *ontuchtige* wijze heeft benaderd; ze wilde mij omhelzen. Het gezelschap was er onthutst van. Ik ben er een kwartier geweest en het was één lange liefdesverklaring van die primitieve vrouw aan mijn adres. Jammer genoeg verstaat hun begeleider ze nauwelijks en hij heeft niets voor me kunnen vertalen. Hoewel hij beweert dat ze een beetje Engels kennen, begrijpen ze er geen woord van, want ik heb ze een paar vragen gesteld die onbeantwoord zijn gebleven. Ik kon met Montaigne zeggen: ‘En ick werd seer bemoeyelickt door mijn tolk’, toen ook hij, en dat in Rouaan, ten tijde van de wijding van Karel de negen Brazilianen zag. (Misschien was Flauberts Engels wel niet zo goed als hij zelf dacht dat het was. Wat Montaigne betreft: hij zegt dat de tolk aan het hof te dom was om zijn gedachten te volgen, laat staan te vertalen. Jammer, want dan heb

je al eens de beschikking over een eerlijke domoor, DvE.)

Wat heb ik toch in me dat al wat zwakzinnig, gek, idioot en wild is op het eerste gezicht voor mij in liefde ontvlamt? Begrijpen die arme schepsels dat ik een van hen ben? Voelen zij dat er tussen ons een of andere band bestaat? Het *moet wel zo zijn*. De kropmensen van de Valais, de zwakzinnigen van Kaïro, en de santons van Opper-Egypte hebben mij met hun sympathiebetuigingen achtervolgd! Waarom? Het bekoort en beangstigt me tegelijkertijd. Vandaag bonsde mijn hart uit mijn lijf, zo lang dat bezoek duurde. Ik ga er weer heen. Ik wil dat tot op de bodem uitdiepen.

Ik heb enorm veel zin die wilden uit te nodigen om in Croisset te komen lunchen. Het zou een mooie grap zijn, als jij hier was. Eén ding weerhoudt me en zal me blijven weerhouden en dat is de angst een poseur te lijken. Wat een concessies doen wij niet uit vrees voor schijnbare excentriciteit!' (aan Louis Bouilhet, 26 december, 1853. Cursivering van Flaubert)

Wat heerlijk, die eeuwige angst van Flaubert om in de ogen van de anderen door te gaan voor een poseur. Let wel: hij zegt niet dat hij het poseurschap verafschuwt, integendeel, (het zou immers 'een mooie grap' zijn) hij is zo gehecht aan het poseurschap dat hij alleen niet de *indruk* zou willen geven zich aan te stellen. Als hij zich kan aanstellen zonder dat de anderen dat door hebben, dan is dat mooi meegenomen. Ach, na honderdveertig jaar gaat het natuurlijk wél opvallen dat hij zich graag aanstelt en het is nog maar zeer de vraag of ook Bouilhet niet even heeft geglimlacht toen Flaubert voor de zoveelste maal begon door te drammen over zijn vermeende (of echte, wie zal het zeggen?) verwantschap met alles wat debiel, gek, idioot en wild was. En het weze gezegd: op een of andere manier vind ik Flaubert er alleen maar aardiger om. Iedereen heeft recht op

een eigen masker. Je zou anders nog op de onzalige gedachte kunnen komen dat hij *Bouvard en Pécuchet* heeft geschreven, alleen om met de anderen te lachen en niet ook met zichzelf.

Anderzijds kan het best zijn dat Bouilhet helemaal niet heeft geglimlacht. In die tijd van smachtend exotisme werd je in artistieke kringen niet ernstig genomen als je niet een paar druppels on-Frans bloed in je aderen had stromen. Op zijn minst hoorde je een praatje te hebben dat in de richting van een niet-Franse origine wees. Een duister gebleven betovergrootmoeder kon meestal volstaan. Beroemde Flaubert zich bij gelegenheid niet op zijn 'indianenbloed'? Oefening: Is het belangrijk dat ook Flaubert met veel plezier meedeed aan de stompzinnigheid van de eeuw die hij zo verafschuwde?

Soms vraag ik me af wat Montaigne en Flaubert nu eigenlijk verwachtten van een gesprekje met een zogenaamde wilde. Ik bedoel, afgezien van het feit dat je aan een kanibaal natuurlijk de onweerstaanbaar stompzinnige vraag zou stellen hoe mensenvlees smaakt. Wat zouden ze elkaar te vertellen hebben?

Fl.&M.: Wat vind je van Frankrijk?

Wilde: Frankrijk goed. Mooi land, vriendelijke mensen. Frankrijk goed. Parijs mooi.

Fl.&M.: Niks van, een kloteland is het. De Fransen zijn klote, man. Niks is meer provinciaal dan Parijs, omhooggevallen boertjes, en buiten Parijs is het al helemaal huilen met de pet op.

Wilde: Dat spijt me voor u. Ik zou hier graag wonen. Advocaat worden en veel geld verdienen.

Fl.&M.: Maar, beste wilde, je snapt er niks van. Geld verdienen als advocaat, dat is voor de burgermannen. Jacht en visvangst, een goed leventje onder de zon, wijven om

mee te neuken. De ganse dag geen klap uitvoeren. Zààlig.

Wilde: (enkele ogenblikken verbijsterd, dan hoopvol) U wil ruilen?

Fl.&M.: Als we hier weg konden, onmiddellijk, maar dat gaat zomaar niet, dat begrijp je wel. Wij zijn schrijvers, wij moeten de Fransen en hun nep-beschaving belachelijk maken.

Ach, ik overdrijf natuurlijk. Maar het valt wel op dat Montaigne met een enkele bladzijde genoeg heeft om zijn ontmoeting met de kannibalen te beschrijven. Naast de verregaande domheid van zijn tolk, weet Montaigne zich van het gesprek met een 'bevelhebber' in de delegatie ook nog te herinneren dat die in oorlogstijd het voorrecht had voorop te mogen gaan in de strijd. In vredestijd genoot hij het voorrecht dat er paden voor hem werden gebaand als hij van dorp tot dorp ging. Ietwat abrupt volgt Montaignes ironische slotzin: *Dit alles klinkt zo slecht nog niet: maar ja, zij dragen nu eenmaal geen broeken!*

Niet bij alle essays heb ik het gevoel met iemand van doen te hebben die mijn vriend zou kunnen zijn. Zo heeft Sartre bijvoorbeeld een essay over Flaubert, een essay dat meer bladzijden telt dan alle essays van Montaigne tesamen.

L'idiot de la familie, essay. Sartre zou het dus voornamelijk over zichzelf gaan hebben, dacht ik, door het lezen van Montaigne wijs geworden.

Dat pakte enigszins anders uit. Het eerste wat Sartre je in zijn voorwoord laat weten is dat hij hoegenaamd niet in Flaubert geïnteresseerd is. De vraag die hem kwelt is in eerste instantie: *Que peut-on savoir d'un homme, aujourd'hui?* Niet *ik,* maar *men*. Niet Flaubert, maar een mens. Jan met de pet, Piet met de pet, Jean-Paul met de pet, enfin te veel om op te noemen. Geen sprake van Flaubert, noch van Sartre. Een zuiver epistemologisch vraagstuk.

Eerste herformulering volgt al na een paar zinnen: *Que savons-nous - par exemple - de Gustave Flaubert?* Het onpersoonlijke *men* is *we* geworden en de geheugenloze roulette heeft Flaubert aangeduid om dienst te doen als specimen van de soort mens. Let toch op dat *par exemple* dat daar zo semi-onopvallend tussen gedachtestreepjes hangt te bungelen. Wat Sartre wil is een vraag met universele pretenties beantwoorden door middel van één concreet geval. Voor die merkwaardige procedure heeft hij ook wel een uitleg. Een mens is geen individu maar een 'universel singulier: totalisé et, par là même, universalisé par son époque, il la retotalise en se reproduisant en elle comme singularité. Universel par l'universalité singulière de l'histoire humaine, singulier par la singularité universalisante de ses projets...' Lees dit net zo vaak tot je duizelig wordt van de heen en weer schietende dialektiek tussen een universele singulariteit en een singuliere universaliteit. Laat vervolgens tot je doordringen dat ook Jean-Paul een singulier univerum is dat geüniversaliseerd wordt door de tijd waarin hij leeft, die tijd daardoor hertotaliseert door zich in die tijd te reproduceren als singulariteit, onder andere, als ik nog kan volgen tenminste, door het schrijven van een essay over Flaubert, die meer is dan Flaubert alleen, want ook de hele negentiende eeuw en misschien ook nog wel een paar ander eeuwen, want waar houdt dit ooit op?

De ondertitel luidt trouwens *Gustave Flaubert de 1821 à 1857*. Flaubert stierf pas in 1880. Maar goed, waarom niet? De totaliserende hocus-pocus laat er geen twijfel over bestaan dat Sartre ook met een halve seconde van Flauberts leven had kunnen volstaan. Maar alle gekheid op een stokje, had Sartre dezelfde universele vraag kunnen beantwoorden door bijvoorbeeld over de tuinman van Flaubert te schrijven?

Enigszins besmuikt geeft Sartre ook nog een drietal andere redenen voor de keuze van Flaubert en de eerste daarvan lijkt mij erg interessant:

'La première toute personelle, il y a bien longtemps qu'elle ne joue plus, bien qu'elle soit à l'origine de ce choix: en 1943 relisant sa correspondence dans la mauvaise édition Charpentier, j'ai eu le sentiment d'un compte à régler avec lui et que je devais, en vue de cela, mieux le connaitre.'

Het gevoel hebben een rekening te moeten vereffenen met een dode schrijver, ik kan me bijna geen boeiender onderwerp voor een essay voorstellen. Sartre moet wel erg gehecht zijn geweest aan autoriteit. Hij probeert mijn sympathie niet te winnen en krijgt die dan ook niet. Dat hij zijn gevoelens probeert te minimaliseren is begrijpelijk maar gênant, vooral omdat hij elders schrijft zijn ganse leven een liefde-haat verhouding met (het werk van) Flaubert te hebben gehad. Oefening: De *ex* van je beste vriend vertrouwt je de 'objectieve' analyse toe van het mislukte huwelijk. Ze is niet eens dronken. Welk gevoel voert de boventoon terwijl je op een beleefde manier van haar af probeert te raken, gêne of medelijden of ergernis?

De derde reden is zo mogelijk nog boeiender. De jeugdwerken en de correspondentie van Flaubert werden gepubliceerd en *'on croirait entendre un névrosé parlant "au hasard" sur le divan du psychanalyste.'* Nu wil ik er nog vanafzien dat de psychoanalyse van verhalen en brieven een dubieuze zaak is (als onschuldig tijdverdrijf kan alles dienen) maar de psychoanalyse is de vorm van kennis die binnen de menswetenschappen het minst pretenties heeft wat het vormen van een algemeenmenselijke theorie aangaat. Laat staan dat je er epistemologische vraagstukken mee gaat oplossen genre Que peut-on savoir etc.

Eerlijk gezegd weet ik niet wat ik ervan moet denken.

Als je alle burleske pretenties kan wegdenken, kan je in *L'idiot de la famille* best nog interessante dingen lezen. Sartres vaste besluit Flaubert als een zenuwzieke af te schilderen doet hem soms meesterlijke interpretaties opbouwen. Soms krijg ik het gevoel dat hij Flaubert door en door kent. Zo sterk zelfs dat ik me afvraag of Sartre met zijn studie niet eerder een zelfportret heeft geschetst dan een beeld van Flaubert. Wat kan hem in de correspondentie van Flaubert zo diep getroffen hebben dat hij het gevoel had een rekening te vereffenen te hebben met een dode schrijver? Die vraag blijft me achtervolgen. *'Want maar al te graag wil men met de voeten treden, waarvoor men vroeger veel ontzag had.'* (Lucretius, geciteerd door Montaigne, *Apologie voor Raymond Sebond*)

Oefening: Stel dat Sartre leefde in de 19de eeuw. Op welke manier zou Flaubert in *Bouvard en Pécuchet* brandhout gemaakt hebben van het existentialisme? Ik zie onze twee imbecielen voor me, ze wandelen over een landweggetje en ruziën over het feit of de existentie aan de essentie vooraf gaat, dan wel omgekeerd. Ze doen het zo klunzig (zonder de artistieke inspiratie die een filosoof als Jean-Paul Sartre bezielde) dat je moet lachen, net zoals je moet lachen als de ideeën van Saint-Simon, Fourier, Comte, Proudhon, Lamennais, Cousin, de positivisten, de occultisten, de kwakzalvers enz. de revue passeren. Allemaal globale visies, vaak met eenzelfde Hegeliaanse hocus-pocusallure waar Sartre ook wel pap van lust.

Flaubert stierf voor hij zijn komische meesterwerk kon beëindigen. Flaubert noemde het Het boek der Wraak.

'Ce roman l'occupait exclusivement; il disait: "Ça, ce sera le livre de vengeances!" Vengeance de quoi? [...] Vengeance de quoi? J'y reviens sans pouvoir me répondre, de la bêtise humaine sans doute, qui l'offusquait et qui le faisait rugir de

fureur quand elle ne le faisait pâmer de rire.' (Souvenirs Littéraires, Maxime du Camp)

De menselijke stompzinnigheid.

'Ik ben het eens met mijn pleegvader Montaigne: het lijkt me dat we nooit genoeg naar verdienste geminacht kunnen worden. Ik houd ervan de mensheid en alles wat zij respecteert, vernederd te zien, belachelijk gemaakt, gehoond en uitgefloten.' (Aan Louise Colet, 2-3 maart 1854)

Zijn leven lang verzamelde Flaubert voorbeelden van de mateloze stompzinnigheid der mensen in een archief. Hij zou uit dat archief hebben geput bij het schrijven van *Bouvard en Pécuchet* en het *Woordenboek van conventionele ideeën*. De gedachte de menselijke idiotie in een archief te verzamelen komt van Montaigne: *'Wie met het nodige verstand de ezelachtigheden van de menselijke wijsheid verzamelde en bundelde, zou ons wonderlijke dingen kunnen vertellen. Ik verzamel ze graag als demonstratiemateriaal, dat in sommige opzichten niet minder nuttig is om te bestuderen dan de gezonde en redelijke opvattingen.' (De apologie)*

De oorzaak van de menselijke stompzinnigheid is voor Flaubert dezelfde als voor Montaigne: hoogmoed. De hoogmoed van de globale ideeën, van de mens die zichzelf een redelijk wezen acht; kortom, van de mens die geen mens wil zijn. Nu had Flaubert het gevoel dat hij machteloos stond tegen de stompzinnigheid en niet in de laatste plaats omdat hij zichzelf zo vreselijk stompzinnig vond. Veel van de conventionele ideeën in zijn woordenboek, zijn zijn eigen ideeën. En de dingen die in *Bouvard en Pécuchet* het meest worden belachelijk gemaakt zijn dingen die hij zelf had geloofd of nog geloofde. Omdat het vaak zijn eigen ideeën zijn, kan hij ze ook zeer overtuigend ridiculiseren en ik denk niet dat ik een boek ken dat op een innigere manier tragikomisch is.

Oefening: hoe wraakzuchtig is iemand die wraak neemt op papier? Hoe moeilijk is het om uit wraak een meesterwerk te schrijven?

Montaigne, Flaubert, Sartre, vrienden, vijanden, mensen.

Maar wie moeten we in zo'n verdorven tijd nog geloven als hij het over zichzelf heeft, nu er weinig of geen mensen zijn die we kunnen geloven als ze het over anderen hebben, terwijl ze er dan minder belang bij hebben om te liegen? (*Over loochenen*, Boek II)

En: *We verlenen onze stompzinnigheden prestige door ze naar de drukker te sturen*. (Boek III, *Over de ervaring*)

Waar wacht ik nog op?

Dirk

[advertentie]

Biografische notities

Vital Baeken (1971), germanist, redacteur *De Kantieke Schoolmeester*, publiceerde in *D.B.H.* en *Brain Drain*
Henri Bloemen (1957), docent aan de KVH in Antwerpen afdeling vertalers en tolken, vertaalde Robert Walser, Walter Benjamin, e.a.
Patrick Conrad (1945), dichter, schilder, scenarist en filmregisseur, laatste publikatie de roman *Ba!*
Didi de Paris (), hoofdredacteur van *Brain Drain*, publiceerde de romans *Maladie 'amour* en *Hors d'oeuvre*
Bart de Man (1951), collectief van specialisten modernisme en deconstructie in beeldende kunst en literatuur
Rik D'Hiet (1965), studeerde voor radio- en tv-regisseur in Brussel, schrijft scenario's voor tv-series
Micheline Dhondt (1966), zelfstandig vertaalster, publiceerde al eerder vertalingen in *D.B.H., Deus ex Machina* en *Poëziekrant*
Bart Janssen (1959), licentiaat geschiedenis, redacteur *D.B.H.*
Marc Impens (1963), regent Nederlands, Engels, geschiedenis, publiceerde eerder in *Yang* en *D.B.H.*
Ivan Ollevier (1960), BRTN-journalist, publiceerde de dichtbundels *Een ruime tijd* en *Residu*
Winibert Segers (1965), assistent Frans aan de KVH in Antwerpens
Greta Seghers (1942), publiceerde ondermeer *Afkeer van Faulkner, Hoe moordend is mijn school* en *Het eigenzinnige leven van Angèle Manteau*
Prevot van de Merve (1954), auteur van twee jeugdromans en de dichtbundel *Boerejive*
Dirk van Eylen (1965), germanist, redacteur *D.B.H.*
Balen Vlas (1956), pseudoniem, verpleegkundige, winnaar verhalenwedstrijd *D.B.H.* 1993

grafici

Carlotta (1961), publiceert regelmatig in *D.B.H.*
Joris Ghekiere stelt tentoon in het De Brakke Grond in amsterdam van 19 maart tot 17 april 1994
Marc vanderleenen (1952), redacteur *D.B.H.*

[advertentie]

[nummer 42]

De 'Grote sprong voorwaarts' van de Chinese literatuur

> 'Dit China, dat vele jaren stom was, opnieuw tot leven wekken, is geen gemakkelijke taak... Het is alsof men tot een dode zou zeggen: "Je moet leven". Hoewel ik absoluut niets van godsdienst begrijp, geloof ik toch dat dit iets is wat de gelovige een wonder zou heten. Dit te bereiken werd nochtans gepoogd, voor het eerst door de "literaire revolutie".'

De aanloop

Bovenstaand citaat van de schrijver-essayist Lu Xun vat treffend de ontstaansgeschiedenis van de moderne Chinese literatuur samen. Deze is nauw verweven met een ethisch-sociale-politieke revolutie die tussen 1917 en 1919 door de grote Chinese steden waaide. Ze was gericht tegen de traditionele moraal, die door velen als voornaamste reden van China's onderontwikkeling werd beschouwd. De omverwerping van het keizerrijk en de stichting van de Republiek (1912) had niet de verhoopte veranderingen teweeg gebracht. Er werden hoopvolle blikken gericht op het westen. De schrijver-filosoof Chen Dusciu - later medestichter van de Chinese communistische partij - lanceerde *Mr. Science* en *Mr. Democracy*. Het werden dé slogans van die periode.

Deze belangstelling voor het westen was al langer aan de gang. Sedert het begin van deze eeuw was een aanvang gemaakt met de vertaling van westerse filosofen (Huxley, Adam Smith, Montesquieu) en op het hoogtepunt van de beweging spraken westerse filosofen (Dewey en Russell) voor nokvolle auditoria. Ook de vertalingen van westerse literatuur werden gretig gelezen. Dickens, Balzac, Tolstoj, Hugo en Byron waren al sedert de eeuwwisseling naar de klassieke schrijftaal vertaald. In de talrijke literaire tijdschriften die tijdens deze periode ontstonden, verscheen nu een niet aflatende stroom vertalingen van proza, poëzie, literaire theorieën en filosofie. Westerse literatuurtheo-

rieën uit zeer uiteenlopende periodes waren nu gelijktijdig in de Chinese taal beschikbaar.

Dit alles had in het decennium dat volgde zowel naar vorm als naar inhoud een grote impact op de ontwikkeling van de moderne Chinese literatuur.

Een 'nieuwe literatuur'

Eén van de meest opvallende verschilpunten tussen de moderne Chinese literatuur en haar klassieke voorganger is ongetwijfeld het gebruik van de spreektaal in plaats van de klassieke schrijftaal. In het tijdschrift *Nieuwe Jeugd* werd opgeroepen tot het creëren van een 'nieuwe literatuur', geschreven in de voor ieder geletterde mens toegankelijke spreektaal. (De meerderheid van de Chinese bevolking was toen wel nog ongeletterd.) De literatuur mocht 'niet meer tot de exclusieve voorrechten van enkelingen behoren' maar moest 'een machtige stroom worden, in staat om de massa in zich op te nemen en haar te dragen'. De literatuur mocht 'niet van het leven worden gescheiden.' De Vier Mei Beweging (1919), ontstaan uit het protest van studenten tegen het verdrag van Versailles - waarbij de Duitse concessies aan Japan werden toegewezen - zorgde voor een wijde verspreiding van dit nieuwe gebruik. Omdat de pamfletten en andere publikaties voor een ruim publiek toegankelijk moesten zijn, waren ze vrijwel volledig in de spreektaal gesteld.

Doordat de 'nieuwe literatuur' zo nauw was verbonden met een maatschappelijke beweging konden vele schrijvers zich herkennnen in de sociale bewogenheid van het realisme. Dit droeg bij tot de heropleving in het geloof van de rol van de schrijver als maatschappijcriticus en hervormer.

Toch werd literatuur niet louter als een medium voor sociale kritiek beschouwd. Ook de expressie van individuele gevoelens kreeg een ruime plaats toebedeeld, al kan het individualisme in de Chinese literatuur ook gezien worden als een reactie op het confucianisme dat de groep boven het individu stelt.

Het korte verhaal en de novelle konden hun minderwaardige status van zich afschudden. De eerste helft van de jaren twintig

kende een bloeiperiode van het korte verhaal en tot op heden is het één van de meest beoefende genres.

In de tweede helft van de jaren '20 en begin jaren '30 trad een hele generatie romanschrijvers op de voorgrond. Ook hier zijn zowel sterk autobiografisch getinte als sociaal bewogen werken terug te vinden.

De Liga van Linkse Schrijvers

De kater na WO I, het verdrag van Versailles en het slagen van de Russische revolutie maakten een einde aan de aanvankelijk blinde aanbidding van het westers heilsmiddel.

Twee politieke gebeurtenissen zorgden voor een nieuwe radicalisering van de beweging: het 30 Mei-Incident (1925), waarbij de Britse politie het vuur opende op een betogende massa en de breuk tussen de Guomindang (Kuomintang, De Nationalistische Partij) en de Chinese Communistische Partij (CCP) na het uiteenvallen van het eerste verenigd front. Geconfronteerd met een overheid die meer en meer naar rechts neigde, verlegden de linkse schrijvers hun doelstelling: ‘literaire revolutie’ werd ‘revolutionaire literatuur’.

In 1930 werd een Liga van Linkse Schrijvers opgericht, die het proletarisch internationalisme als leidraad nam. Aan het hoofd van de Liga stond Lu Xun die haar een onafhankelijke uitstraling moest geven. Hij zorgde ervoor dat vele niet-marxistische progressieven in de Liga een thuishaven vonden. Maar de werkelijke macht binnen de liga lag in handen van partijbureaucraten van de CCP.

‘Revolutionaire literatuur’ in de Bevrijde Gebieden

Toen Japan vanuit zijn basis in Mantsjoerije in 1937 de meeste grote Chinese kuststeden bezette en net als de Guomindang een repressieve politiek voerde tegen alles wat naar progressief of naar links rook, zochten vele schrijvers hun toevlucht in de door de CCP bevrijde gebieden. Vooral het communistische hoofdkwartier te Yan'an in de noordelijke provincie Shaanxi

werd een toevluchtsoord voor al wie naar verandering streefde. Het linkse patriottisme van de CCP ging recht naar het hart van talrijke schrijvers. Velen ondernamen dan ook de gevaarlijke tocht vanuit de steden aan de oostkust naar het ‘beloofde land’, Yan'an.

Aanvankelijk werden de nieuwkomers in Yan'an met open armen ontvangen, de CCP kon de intellectuelen goed gebruiken voor de omkadering van haar programma. De toevloed van kritische intellectuelen werd door de CCP echter ook als bedreigend ervaren. Velen droegen de CCP een warm hart toe maar dit belette hen niet om in hun geschriften de tekortkomingen van de communisten aan te vallen. De CCP die met gedisciplineerde en gesloten rangen in een wankele alliantie met de Guomindang de strijd tegen de Japanse bezetter wilde aangaan, reageerde tegen de talrijke onverholen kritieken met een eerste hervormingscampagne.

Toen de kritiek bleef aanhouden en enkele schrijvers zelfs in de tegenaanval gingen, reageerde Mao met zijn beroemde *Toespraken over kunst en literatuur*. De schrijvers mochten niet langer de subjectieve realiteit van het leven portretteren. De kunst en de literatuur moesten een weerspiegeling zijn van het leven en de maatschappij zoals de partij die zag. Schrijvers dienden op een door de arbeiders, boeren en soldaten te vatten manier te schrijven over ervaringen waarin die zich konden herkennen. Om een zo breed mogelijk publiek te bereiken diende de boodschap in de geliefde traditionele vormen te worden gegoten. Het volkstoneel was het meest geschikte genre om de revolutionaire boodschap uit te dragen en om de boeren een minimum aan politiek bewustzijn bij te brengen.

Poëzie

Net zoals dat met het proza het geval was, werd de moderne Chinese poëzie geboren tijdens de ‘literaire revolutie’ aan het eind van het tweede decennium van deze eeuw. Het was Hu Shi die met zijn toepasselijk *Experimenten* getitelde dichtbundel bewees dat het mogelijk was om poëzie ook in de spreektaal te

schrijven en zich te ontdoen van de eeuwenoude normen en regels.

Eén factor is constant aanwezig in de moderne poëzie uit de pre-communistische periode: de westerse invloed. Aanvankelijk domineerde de invloed van de Europese romantiek, vooral dan de Engelse (Byron, Shelley, Keats). Een blijvende impact (tot op heden) kende ook het werk van Walt Whitman. Naarmate meer en meer jonge schrijvers enkele jaren in het buitenland gingen studeren, raakten ook de modernste stromingen binnen de westerse poëzie (zoals het Franse symbolisme) beter bekend in China.

Typerend voor de Chinese poëzie in de jaren '20 is de sterke polarisatie tussen enerzijds de linkse, proletarisch georiënteerde dichters, en anderzijds de estheten met hun klemtoon op l'art pour l'art.

De Japanse invasie van China in de jaren '30 zorgde echter voor een groeiende toenadering tussen beide kampen. Vaderlandsliefde werd een veel beschreven thema. Sommige dichters gingen zich zelfs vrijwel geheel wijden aan de (anti-Japanse) oorlogspoëzie.

Literatuur onder het Maoïstische bewind

Op 1 oktober 1949 riep Mao Zedong vanop het rostrum van de verboden stad de Volksrepubliek China uit. Vanaf dat moment werden alle Chinese schrijvers verplicht om de Yan'an-beleidslijnen nauwgezet te volgen. Vele schrijvers werden voor een half jaar naar het platteland gestuurd om mee te helpen bij de landhervormingen en om de ‘juiste’ ervaringen op te doen in de ‘juiste’ omgeving. Bovendien moesten ze deelnemen aan marxistische studiesessies om hun een ‘correcte’ visie op de maatschappelijke fenomenen bij te brengen. Tekenend voor de greep van de CCP op het literaire klimaat is dat na de communistische machtsovername een aantal van de grote schrijvers van voor de bevrijding nauwelijks meer literair actief was. Schrijvers liepen voortdurend het risico aan kritiek te worden blootgesteld.

De grote thema's in de literatuur van de eerste helft van de jaren '50 waren de strijd van de CCP tegen de Japanse bezetter, de klassestrijd op het platteland en verschillende aspecten van de socialistische opbouw. Het lot van de literatuur en de cultuur in het algemeen was onlosmakelijk verbonden met het zeer wisselvallige politieke gebeuren. Meer nog, literatuur werd door Mao Zedong gebruikt als een strijdmiddel in een politiek machtsspel. Tegenover de schrijvers stelde Mao Zedong de bureaucratie. Mao wist op een handige manier beide groepen tegen elkaar uit te spelen. Zo spoorde hij tijdens de Honderd Bloemen Campagne de literaten in 1956-57 aan om in hun werk vrijelijk kritiek te uiten op de functionering van de bureaucratie. Toen deze kritiek zich echter tegen de hoogste regionen van de partij begon te keren en zelfs het socialisme als staatsbestel in vraag stelde, gaf hij de bureaucraten de vrije hand om onder de intelligentsia en de schrijvers in het bijzonder een zuiveringscampagne door te voeren: de Anti Rechtsen Campagne. Iedereen die ook maar een beetje kritiek had gespuid, kreeg het etiket ‘rechts’ opgespeld en werd ter heropvoeding naar het platteland gestuurd. Velen zijn deze rechtse ‘muts’ tot aan de dood van Mao blijven dragen.

Op de Anti Rechtsen Campagne volgde de Grote Sprong Voorwaarts, Mao's visionaire utopie die China in een mum van tijd door puur voluntarisme in een links paradijs moest omtoveren. Ook de schrijvers moesten hun steentje bijdragen aan de uitbouw van Mao's paradijs. Terwijl de boeren door middel van hoogoventjes in hun achtertuin geacht werden om binnen de tien jaar Engeland voorbij te steken in de staalproduktie, kregen ook de schrijvers quota opgelegd. In de periode van één jaar moesten China's professionele schrijvers 38 romans en 700 korte verhalen, gedichten en toneelstukken schrijven. Deze verhalen moesten bevolkt worden door de ‘nieuwe helden’: arbeiders, boeren en soldaten. Terzelfdertijd werden de boeren en arbeiders opgeroepen om een leidende rol te vervullen op het literaire en artistieke front. Hun creativiteit werd tijdens massameetings door de kaderleden opgepend en gepubliceerd.

Na het falen van de Grote Sprong Voorwaarts, waarbij Mao

naar het achterplan werd geschoven, volgde een korte adempauze waarin de schrijvers en kunstenaars enige vrijheid kregen. De grote roerganger bleef echter niet bij de pakken zitten en lanceerde in 1966 de Grote Proletarische Culturele Revolutie. Die had echter evenveel met cultuur te maken als u met het ondergoed van Socrates. Heel het culturele leven werd herleid tot de acht modelopera's uitgewerkt onder de vleugels van Mao's derde vrouw Jiang Qing. Een pak schrijvers die in 1957 de rechtse 'muts' kregen opgezet, werden na 1966 eigenaar van een aantal nieuwe ronkende titels: reactionair, contra-revolutionair, revisionist ... De hele intelligentsia werd nu bestempeld als de 'stinkende negende klasse'. Voor veel schrijvers betekende dit een inactiviteit van meer dan twintig jaar.

Het zou duren tot de dood van Mao Zedong in 1976 voor er veel verandering kwam in het dorre artistieke klimaat.

Literatuur sinds de dood van Mao.

De dood van Mao Zedong en de val van de Bende van Vier gaven de moderne Chinese literatuur een tweede adem. De veranderingen in het politieke klimaat leidden tot een sinds de dagen van de Vier Mei Beweging niet meer geziene literaire bloei. Met Deng op de keizerstroon en de Vier Modernizeringen werd het toegestaan om de wonden van de Culturele Revolutie te likken.

De Littekenliteratuur kreeg alle vrijheid om de rode excessen uit de periode 1966-76 tot op het bot te ontleden. In tegenstelling tot het recente verleden waar boeren, arbeiders en soldaten de verhalen bevolkten, waren nu hoofdzakelijk intellectuelen de protagonisten van deze Littekenliteratuur. Deze literatuur betekende een catharsis voor de gedesillusioneerde intelligentsia en verstevigde de machtsbasis van de hervormers in hun strijd tegen de linkse conservatieven.

De afrekening met het verleden zou zich niet beperken tot de Culturele Revolutie. Al vlug breidden de schrijvers hun terrein uit tot alle wantoestanden die zich sedert de oprichting van de Volksrepubliek hadden voorgedaan. In de zogenaamde Onthul-

lingsliteratuur werden de corruptie van de kaderleden, de kortzichtigheid en logheid van de bureaucratie, en sociaal onrecht in het algemeen op een voor de Chinese lezer zeer herkenbare manier beschreven. De werken van de ook in het Nederlands vertaalde Gu Hua en Gao Xiaosheng zijn pareltjes in dit genre.

Onder invloed van een aantal filosofen die een humanistische visie op het marxisme had, waren de schrijvers begin jaren '80 meer aandacht gaan besteden aan de complexe natuur van het menselijk individu en aan de relaties tussen individuen. De literatuur was bevrijd van de marxistische theorie dat alle menselijke handelingen door klassebelangen worden gestuurd. De menselijke aard werd steeds meer vanuit individuelere hoeken belicht. De persoonlijke gedachten en gevoelens van de personages kregen in de zogenaamde Reflectieve Literatuur volop aandacht. Hierbij vinden we de meermaals in het Nederlands vertaalde Wang Anyi.

Deze 'humanistische' tendens werkt nu nog verder door. Ook de verhalen van de in deze bundel opgenomen Tie Ning pogen een licht te werpen op de complexe aard van de menselijke natuur. Zelf zegt ze over haar werk: 'Wat ik beschrijf heeft gewoonlijk veel te maken met de relatie tussen de mens en de natuur, tussen de mens en de wereld. Ik ben geïnteresseerd in het beschrijven van jonge mensen omdat ik er zelf een ben. Ik ben geïnteresseerd in het beschrijven van oudere mensen omdat ik er zelf een zal zijn. ... Via hoop en wanhoop moeten we proberen het leven te vatten, moeten we proberen te zoeken naar liefde tussen de mensen... Het doel van literatuur is het teweegbrengen van begrip.'

In *De achtste dag van de week* schetst Tie Ning de strijd die een pas gescheiden, jonge vrouw voert tegen de vooroordelen van haar omgeving. Het verhaal volgt het hoofdpersonage, Zhu Xiaofen, de eerste acht dagen na haar scheiding. De vooroordelen over en de reacties op haar scheiding worden geschetst zoals Zhu die ervaart.

Parallel met deze verschuiving was er ook een sterk verhoogde interesse voor westerse literatuur in vertaling. Zowel in China als in Taiwan was er een grote belangstelling voor de werken van o.a. Marquez.

Deze twee tendensen leidden tot een grote diversificatie binnen het literaire landschap. Merkwaardig genoeg heeft het bloedbad van '89 en de daaropvolgende repressie deze tendensen niet beïnvloed.

Doorgaans onderscheidt men bij de nieuwe stromingen: Literatuur van de Verloren Generatie, Op-zoek-naar-de-Roots-Literatuur en de Avantgardistische Literatuur van o.a. Can Xue. Het zou evenwel onjuist zijn om tussen deze strekkingen een strikte scheiding te handhaven.

Wie deze stelling zeker zou onderschrijven is de auteur Chen Guokai. In *Cao Xueqin gaat vergaderen* laat hij het hoofdpersonage de draak steken met literaire etiketten en categorieën. Dat is lang niet het enige onderwerp dat door Chen Guokai's in absurdistische inkt gedrenkte pen wordt belachelijk gemaakt. Chen Guokai plaatst zich in de oude Chinese traditie van het ridiculiseren en bekritiseren van het heden door middel van het verleden. Zo krijgen de literaire ambities van Mao Zedong een ferme veeg uit de pan door de spot te drijven met de dichtkunst van een groot Chinese keizer. Ook de vergrijzing, logheid en hiërarchisering van de Chinese bureaucratie, de haarkloverijen van de literatuurwetenschap, de tendens om schrijvers pas te lauweren als ze onder de zoden liggen, worden door Chen Guokai niet ontzien.

De Literatuur van de Verloren Generatie wordt gekenmerkt door een al dan niet verregaande vorm van scepticisme en nihilisme. In Liu Xihong's *Waarom zijn de bloemen zo rood? Waarom zijn ze zo rood?* wordt dit nihilisme treffend verbeeld wanneer het hoofdpersonage wil dat haar vriend al zijn filosofieboeken verbrandt en enkel nog biologieboeken bijhoudt. Het is de ultieme wens van het hoofdpersonage om na haar dood in het lijkenhuisje van de universiteit, waar ze al haar hele leven verblijft, te worden opgebaard. Niet bepaald een opbeurend verlangen!

Ook Chen Cun wordt tot de schrijvers van de Verloren Generatie gerekend. In *Voetstappen op het dak* schetst hij tegenover de achtergrond van een nieuwbouwwijk in een ontmenselijkte grootstad de onmogelijkheid tot communicatie tussen

twee individuen. De hoofdpersonages vertonen een totale onverschilligheid tegenover de kilheid en grauwheid van deze nieuwbouwwijk. Een nieuwbouwwijk die trouwens reeds een vervallen indruk maakt nog voor hij volledig is afgewerkt. Het gebruik van magisch-realistische elementen (de titel!) hult de personages in een onwezenlijkheid, die nog wordt versterkt door een zeer duidelijke tekening van de grauwe kilheid.

Poëzie sinds 1949

Gedurende de eerste drie decennia van de Volksrepubliek is er van het poëtische front weinig verheugends te melden. Als gevolg van Mao's richtlijnen, geformuleerd in Yan'an (1942), hield poëzie op een uitdrukking te zijn van persoonlijke, subjectieve gevoelens. Ze werd gesteriliseerd, geconventionaliseerd en gereduceerd tot een radertje in de grote maoistische machine.

Het zou duren tot de Papieren Lente, de democratie-beweging aan het einde van de jaren '70, vooraleer een generatie dichters op de voorgrond trad die de moderne Chinese poëzie een tweede jeugd zou bezorgen. Deze dichters, van wie de meesten geboren werden kort voor of na de communistische machtsovername in 1949, kregen van de officiële literatuurcritici het etiket ‘wazig’, ‘obscuur’ of ‘hermetisch’ (Engels: *misty*) opgekleefd. Ze kregen deze stempel opgedrukt omdat de nieuwe poëzie vaak onmogelijk rationeel of allegorisch was te verklaren. De *Misty Poets*, onder wie Bei Dao en Duo Duo, waren allen opgegroeid tijdens de desastreuze Culturele Revolutie. In hun gedichten rekenden zij af met de ontmenselijking, de absurditeit en de onrechtvaardigheid van de Culturele Revolutie. Gewapend met de ideeën van het humanisme en het existentialisme en artistiek beïnvloed door de hedendaagse poëzie, schreven zij gedichten waarin de klemtoon lag op het individu en op de ontplooiing ervan, op desilluzie en verontwaardiging, op protest en de eis tot meer gerechtigheid. Pas in 1984 kregen de *Misty Poets*, die hun literaire produkten aanvankelijk enkel kwijt konden in de onofficiële publikaties, nationale erkenning.

Tegen die tijd stond reeds een nieuwe, jongere generatie dich-

ters klaar om de fakkel over te nemen: de zogenaamde *Post-Misties* of ‘post-hermetici’. Minder gefixeerd op de periode van de Culturele Revolutie (de meesten zijn geboren in de jaren '60), zetten zij het poëtische experiment, begonnen door de ‘hermetici’, verder

Binnen de *Post-Misty*-generatie kan men verschillende strekkingen onderscheiden. Sommige van deze dichters concentreren hun aandacht op filosofische, metafysische, religieuze en culturele onderwerpen en worden dan ook soms als ‘visionaire’ dichters bestempeld. Anderen leggen de nadruk op de verkenning van de menselijke psyche en van het onderbewuste, in heel intense en introspectieve poëzie, die vaak een gevoel van wanhoop, faling en frustratie uitademt. Nog anderen rekenen als geamuseerde toeschouwers met de werkelijkheid af. In hun gedichten gaat de aandacht vooral uit naar het triviale en dagdagelijkse, dat zonder pathos en met veel ironiserende afstandelijkheid wordt beschreven.

Yu Jian, van wie hier het lange poëtische experiment *Dossier O* wordt vertaald, behoort toe deze laatste strekking. Volgens Yu Jian ‘maakt het niets uit wat je schrijft of hoe origineel je probeert te zijn. Belangrijk is enkel dat je poëzie direct voortkomt uit het leven, dat ze als het ware “gegoten” wordt door het leven. Je poëzie wordt dan automatisch diepgaand, ontroerend en origineel.’

In *Dossier O* krijgen we de inventaris van iemands leven (dat van de auteur zelf?) gepresenteerd. Op een ogenschijnlijk kille, steriele manier, een beetje als een wetsdokter die een dissectie van een anoniem lijk becommentarieert, confronteert Yu ons met een overvloed aan fragmentjes taal, waaruit de lezer zelf maar gaandeweg zijn verhaaltje moet distilleren. Door scherven taal uit heel uiteenlopende levenssferen (stroeve ambtelijke taal, kindertaal, geheime geneeskundige rapporten, klassieke poëzie, holle politieke retoriek enz.) onderling te vermengen, vernietigt Yu de aanvankelijke indruk van kille afstandelijkheid. De zeer diverse fragmentjes taal ontwapenen en ontladen elkaar en relativeren met een stevige dosis humor de absurde willekeur die het leven kenmerkt.

De literatuur op Taiwan sinds 1949

Toen in 1949 de Volksrepubliek China het leven zag, werd de Republiek China (1912) op het eiland Taiwan onder de militaire noodtoestand verder gezet. De moderne Chinese literatuur, die in de eerste decennia van deze eeuw op het vasteland uit een bredere maatschappelijke ontwikkeling was ontsproten, kende op Taiwan tot aan de tweede helft van de jaren '80 een geheel eigen ontwikkeling. Vanaf de tweede helft van de jaren '80 zien we zowel in Taiwan als in China een grote diversificatie in het literaire landschap.

Door de plotse ‘volksverhuizing’ en de censuur onder de noodtoestand (bijna alle degelijke literatuur uit de jaren '20 en '30 was wegens haar ‘linkse’ inslag verboden) kwam de ontwikkeling van de Taiwanese literatuur aanvankelijk maar traag op gang. In de jaren '50 verschenen naast de traditionele Chinese literatuur talrijke anti-communistische romans.

Tegen het einde van dat decennium begonnen vele inwijkelingen te beseffen dat de scheiding van ‘het moederland’, ondanks alle tegenovergestelde beweringen van overheidszijde, wellicht van lange duur zou zijn. Een belangrijk thema in de literatuur was dan ook het leven in ballingschap. Uitzonderingen hierop waren enkele romans die veel aandacht trokken door hun levendige en genuanceerde beschrijving van het China van de jaren '20 en '30.

Terwijl de literatuur in China gedurende de jaren '60 in naam van de Culturele Revolutie bijna tot een linkse bijbel werd herleid, kende de moderne Chinese literatuur op Taiwan een grote bloei. Onder invloed van de westerse experimentele literatuur groeide de belangstelling voor het psychologische korte verhaal. De westerse invloed in deze experimentele literatuur zorgde voor veel niet-Chinese thema's en beelden. Dit cosmopolitisme zorgde voor een reactie die nog werd versterkt doordat de VN in 1971 de Volksrepubliek China de zetel van Taiwan liet innemen. Velen vonden dat de invloed van de VS op het leven en de cultuur van het eiland veel te groot was geworden. De Heimat-Literatuur die tot dan een sluimerend bestaan leidde en zich

hoofdzakelijk tot sympatieke plattelandsbeschrijvingen had beperkt, reageerde nu heviger tegen de clichématige splitsing tussen enerzijds het platteland als drager van de Chinese cultuur en anderzijds de stad als drager van de westerse cultuur. De schrijvers van de Heimat-Literatuur zetten zich bovendien af tegen de in hun ogen elitaire experimentele literatuur. Ze pleitten voor een grotere sociale bewogenheid en voor meer herkenbaarheid. Het alledaagse leven van de 'oorspronkelijke'[(1)] Chinezen op Taiwan, vaak sociaal benadeeld door de 'nieuwkomers', was een belangrijk thema in de werken van deze schrijvers. Via satire, realisme en half-fictionele reportages werd een beeld geschetst van het lijden, de moed en de absurde situaties die de schrijvers van deze literatuur zagen bij de 'oorspronkelijke' bevolking die zich vaak onderaan de sociale ladder bevond. Het verbod op de kritische literatuur uit de Vier Mei Beweging en haar nakomers had het ontstaan van een groep kritische schrijvers met oog voor de sociale wantoestanden niet kunnen verhinderen. Een aantal onder hen vormde een doorn in het oog van de overheid en belandde dan ook in de gevangenis.

De nieuwe aandacht voor het onrecht binnen de eigen maatschappij leidde in de tweede helft van de jaren '80 tot een herbezinning op de eigen geschiedenis. Literatuur werd gebruikt om het door de overheid verstoorde beeld van de Taiwanese geschiedenis te deconstrueren of om er een eigen kijk op te geven. Het thema bij uitstek voor de auteurs die met hun pen de officiële geschiedschrijving te lijf gingen was het 28 Februari-Incident (1947). Taiwan dat nog maar pas van de Japanse bezetter was bevrijd, ontving de Guomindang die zich vanop het vasteland terugtrok niet met open armen. De wederzijdse vijandigheid tussen de 'oorspronkelijke' bewoners en nieuwkomers ontaardde die dag in een bloedbad onder de eerstgenoemden.

Hoe gevoelig dit thema bij de overheid wel lag heeft de schrijver Wu Zhuoliu (Wu Cho-liu) ondervonden. Wu Zhuoliu was ten tijde van het bloedige incident journalist voor de *Taiwan Min Bao*. In 1968 publiceerde hij een boek over zijn persoonlijke ervaringen tijdens het 28 Februari-Incident. Het werd prompt verboden. Een tweede publikatie in 1985 werd opnieuw

onmiddellijk verboden, maar met het opheffen van de noodtoestand in 1987 en de opkomst van oppositiepartijen moest de censuur de geschiedenis wel aan de creativiteit van de Taiwanese schrijvers overleveren.

Ondertussen had het werk van de Columbiaanse schrijver Gabriel Garcia Marquez in Chinese vertaling een enorme bekendheid verworven in zowel China als Taiwan. De aandacht voor de eigen geschiedenis en de grote invloed van Marquez zorgde voor verhalen waarin beide door elkaar werden verweven: deconstructie van het eigen verleden geschreven door schrijvers op wie het magisch realisme een sterke aantrekkingskracht had. De experimenten in de jaren '60 en '70 leidden in de jaren '80 tot een enorme diversiteit van stijlen en thema's. De kruisbestuiving van realisme, satire, sociale bewogenheid en psychologische uitdieping zorgde ervoor dat er zich in Taiwan in de jaren '80 een volwassen literatuur ontwikkelde.

Merkwaardig genoeg zien we in de literatuur van de Volksrepubliek China dezelfde tendens tot diversificatie. Het werk van de twee hierin opgenomen schrijvers Huang Fan en Zhu Tian-wen (Chu T'ien-wen) getuigen daarvan.

De gekozen verhalen komen allebei uit een bundel waarin beide schrijvers hun beeld schetsen van de mensen die de Taiwanese hoofdstad bevolken, een hoofdstad die in enkele decennia tijd een spectaculaire economische, sociale en politieke omwenteling heeft gekend. Beide verhalen getuigen van groot psychologisch inzicht dat echter bij beide op een verschillende manier wordt aangewend.

Huang Fan's bundel *Het hoofdstedelijk leven* (1987) is een caleidoscoop van allerhande types die in de hoofdstad leven: handelaars, politici, kunstenaars.... Ze worden door Huang Fan's pen op een luchtige manier vakkundig ontleed. In *Terug naar vroeger* geeft Huang Fan een lichtvoetige satirische kijk op de hypocrisie van de parvenu's. Qi Huipu is lid van de Lions Club maar dreigt vanwege zijn lage status te worden uitgesloten. De onderkruiperij van het hoofdpersonage komt in het verhaal vaak op een hilarische manier tot uiting. Ook de nevenpersonages worden in hun hemd gezet: de inhoudsloze, formalisti-

sche toespraak van de burgemeester, de voorzitter van de Lions Club die Qi Huipu binnen de club een hand boven het hoofd houdt maar hem anderzijds laat opdraaien voor alle vervelende klussen. Ondanks het feit dar. Huang Fan zijn figuren in hun blootje zet, straalt zijn werk toch een diepmenselijk, warm gevoel voor zijn personages uit. Wellicht omdat ze, zoals hij zelf zegt, allemaal een deeltje van zijn eigen aard in zich hebben.

Zhu Tianwen's recentste bundel *De schoonheid van het fin de-siècle* (1990) is eveneens volledig gewijd aan het moderne leven in de Taiwanese hoofdstad Taibei (Taipei). Hier zijn de personages de nieuwe jongeren die het hedendaagse Taibei bevolken. Jonge mannen en vrouwen op scooters, serveersters van McDonald's, mannequins, architecten, regisseurs van soap-opera's en homoseksuele artiesten. Allen worstelen ze met de vervreemding die het gevolg is van een maatschappij die in korte tijd evolueerde van een agrarische naar een hoogtechnologische samenleving.

Zhu Tianwen heeft zeker oog voor de keerzijde van deze razendsnelle evolutie. In *Een lange hete zomer* omschrijft ze Taibei als een stad die ‘dreunt en schudt als de machinekamer van een met kolen aangedreven stoomschip... waar de kreken volstromen met het door de stad uitgekotste en uitgescheten vuil... waar de stegen bestrooid liggen met opeengehoopte vuilniszakken, sommigen opengeklauwd door katten en honden die darmen en botten rondstrooien.’

Ook het hier opgenomen verhaal *De bodhisattva van vlees en bloed* baadt in een zelfde donkere sfeer, geschreven in een dichte, soms poëtische taal. Het verhaal schetst de innerlijke leefwereld van de door met schuld beladen lust en frustratie verteerde, homoseksuele artiest Kleine Tong. Die wordt verliefd op Zhong, een leeftijdgenoot die nog twijfelt aan zijn seksuele geaardheid. Kleine Tong werd op vijftienjarige leeftijd ontmaagd door een dorpsgenoot, Jia Ba.

In het verhaal lopen heden en verleden voortdurend in elkaar over, waarbij we nog enkele andere vluchtige liefdes van het hoofdpersonage leren kennen. De ontmoeting met Jia Ba duikt telkens opnieuw op als symbool voor de schuld die het hoofd-

personage sedert zijn ontmaagding met zich meesleept. Een schuldgevoel dat Xiao Tong op het einde van het verhaal misschien van zich af weet te schudden. De vage tijds- en plaatsbeschrijvingen, het mistige en regenachtige weer (mist en regen stonden in het klassieke China symbool voor erotiek), het gebruik van beelden en termen ontleend aan de klassieke cultuur, hullen het verhaal in een waas waarbij alleen de innerlijke leefwereld van het hoofdpersonage duidelijk is afgelijnd.

Zhu Tianwen hanteert in dit verhaal een heel eigen schrijfstijl waarbij de innerlijke verwarring van het hoofdpersonage gesuggereerd wordt door het naadloos in elkaar laten overlopen van flash-backs, indrukken en dialogen. Het achterwege laten van aanhalingstekens draagt nog bij tot de sfeer van verwarring. Via het verhaal kan de lezer volledig in de huid van Xiao Tong kruipen, wat niet altijd een prettige ervaring is.

U weze gewaarschuwd!

Poëzie in Taiwan

Net zoals het proza kent de moderne Chinese poëzie in Taiwan een geheel eigen ontwikkeling. Opvallend is overigens dat het niet de prozaschrijvers maar wel de dichters waren die in Taiwan het voortouw namen om verschillende modernistische, westerse technieken en thema's te introduceren. Daardoor kenmerkte het Taiwanese poëtische landschap zich reeds vroeg door een vrij gediversifieerde en levendige produktie. Onvermijdelijk heeft de proliferatie aan poëtische scholen ook gezorgd voor de nodige controversen, in de eerste plaats tussen de door het westen beïnvloede avantgardisten met hun eigenzinnige, individualistische en technisch verfijnde poëzie en de meer in de oorspronkelijke Chinese traditie gewortelde dichters.

Ook vandaag is verscheidenheid nog steeds een van de sleutelbegrippen in de Taiwanese poëzie. Van één echte mainstream is geen sprake. De meest uiteenlopende stromingen (realisme, neo-classicisme, surrealisme, postmodernisme enz.) coëxisteren zij aan zij, vaak binnen één en hetzelfde poëtische tijdschrift. Toch bekijken vele Taiwanese dichters en literatuurcritici de re-

cente ontwikkelingen met een argwanend oog. Sinds het midden van de jaren '80 werd de Taiwanese maatschappij overspoeld door een golf belangrijke gebeurtenissen of invloeden, waaronder de opheffing van de noodtoestand (1987), de mogelijkheid voor Taiwanezen om familieleden in de Volksrepubliek China te gaan bezoeken, de democratisering van het politieke systeem en de pers, de toelating om Oost-Europa te bereizen sinds de val van de communistische regimes daar, de koortsachtige speculatie op de aandelenmarkt (1989-90), de groeiende onafhankelijkheid van de vrouw en de immer voortschrijdende verstedelijking en vervreemding. Eigenaardig genoeg heeft dit alles geleid tot een sterke daling van het aantal actieve dichters, van de hoeveelheid gepubliceerde poëzie en van het aantal tijdschriften. Volgens sommigen hebben heel wat Taiwanese dichters de pen neergelegd tijdens hun zoektocht naar een nieuw innerlijk evenwicht te midden van een snel evoluerende maatschappij.

Een grote uitzondering hierop is de dichter Hong Hong (Hung Hung) wiens hier opgenomen gedichten juist een uiterst individuele reactie zijn op de razendsnelle transformatie van de Taiwanese samenleving. Hong Hongs weemoedige poëzie contrasteert de moderne samenleving met de gevoelsgeladen beelden van de dichter, met een melancholisch verlangen naar niet-technologische tijden. Het gedicht *Stadszoo* is de uitdrukking van de vervreemding van het individu in een samenleving die in een hoog tempo overging van een traditionele maatschappij met buffels en rijstvelden naar een moderne maatschappij met stinkende files, schreeuwende tv's... De dieren symboliseren in hun slachtofferrol de menselijke machteloosheid tegenover deze razendsnelle evolutie. Een zelfde weemoedig gevoel is aanwezig in het korte maar treffende *Lente 1990*. Met één zin en één beeld weet Hong Hong de gapende kloof tussen traditie en moderniteit te verwoorden.

Literatuur in Hong Kong.

Momenteel is het bijna onmogelijk een overzicht te schetsen

van de literatuur in Hong Kong en van de maatschappelijke invloeden die de Hongkongse literatuur mee gestalte geven. Grondig onderzoek naar de eigenheid van de literatuur in de Britse kroonkolonie staat nog in haar kinderschoenen en het reeds gepubliceerde onderzoek van Hongkongse en andere literatuurcritici geeft een verre van eenduidig beeld.

Feit is in elk geval dat de aard van de Hongkongse literatuur mee wordt bepaald door de diverse achtergronden van de Hongkongse schrijvers. Er kan een onderscheid worden gemaakt tussen auteurs die in de Britse kroonkolonie geboren en getogen zijn en dus hun hele leven in Hong Kong hebben gewerkt en een hele groep schrijvers die uit de Volksrepubliek zijn uitgeweken.

Onder deze laatste valt Zhou Mimi, een schrijfster die in 1979 naar Hong Kong emigreerde. In *Moe* is de schrijfster erin geslaagd een indringend portret te schetsen van de dagdagelijkse gejaagdheid die deze stadstaat in haar greep houdt. In Zhou Mimi's *Moe* volgen we gedurende één dag de lijdensweg van een begoede bewoonster van Hong Kong. Moe, dát is ook het gevoel dat vele bezoekers hebben na vijf dagen in deze ogenschijnlijk op hol geslagen stad.

Ook in de selectie van Hong Kong-poëzie wordt gepoogd een zo ruim mogelijke weergave te geven van de gevoelens en beelden die deze stad oproept. Zoals: de nabijheid van het vasteland (de Chinese Volksrepubliek), het grote contrast tussen arm en rijk, 1997 of het einde van de Kroonkolonie.

Vrouwenliteratuur in de drie China's

Onder de auteurs die in deze bundel zijn opgenomen bevinden zich heel wat vrouwen. Vrouwen hebben hun plaats veroverd in de Chinese literatuur en sommige critici gaan zover te stellen dat de Chinese literatuur in de tweede helft van de jaren '80 door vrouwelijke auteurs werd gedomineerd. Populair zijn ze in ieder geval: de maandelijkse bestsellerslijst in Taiwan is vaak een zuiver vrouwelijke aangelegenheid en de helft van Hong Kong-auteurs met een internationale bekendheid zijn van

vrouwelijke kunne. Dat is niet altijd zo geweest. In het oude China was literatuur vooral een mannenzaak, maar sedert het ontstaan van het keizerrijk zijn er altijd vrouwen geweest die koppig de spreekwoordelijke uitzondering in stand hielden. Met de ‘literaire revolutie’ en de Vier Mei Beweging konden ze de status van uitzondering van zich af werpen. Sedertdien zijn ze niet meer weg te denken uit het literaire landschap.

Vaak vervullen ze een pioniersfunctie: Chen Ruoxi was de eerste auteur die de excessen van en het lijden tijdens de Culturele Revolutie in literaire vorm naar buiten bracht. Vaak zijn het de vrouwelijke auteurs die het best de menselijke gevoelens die met allerhande maatschappelijke strubbelingen gepaard gaan, weten te verwoorden. Denken we maar aan Zhang Jie, Sheng Rong, Wang Anyi.

Ook op het vlak van literaire vernieuwing spelen de vrouwelijke auteurs een belangrijke rol: het avantgardisme van Can Xue en de eigenzinnige Zhu Tianwen. Deze laatste bewijst trouwens dat de vrouwenliteratuur - voor zover van een aparte categorie sprake kan zijn - zich zeker niet beperkt tot vrouwelijke thema's.

Karel Depauw en Jan De Meyer

Eindnoten:

(1) Oorspronkelijke bewoners verwijst niet naar de autochtone minoriteiten, maar naar de Chinese inwijkelingen die aan het einde van de Ming-dynastie (1368-1644) op vlucht voor de inval van de Mantsjoes - de stichters van de Qing-dynastie (1644-1912) - op het eiland Taiwan hun toevlucht zochten.

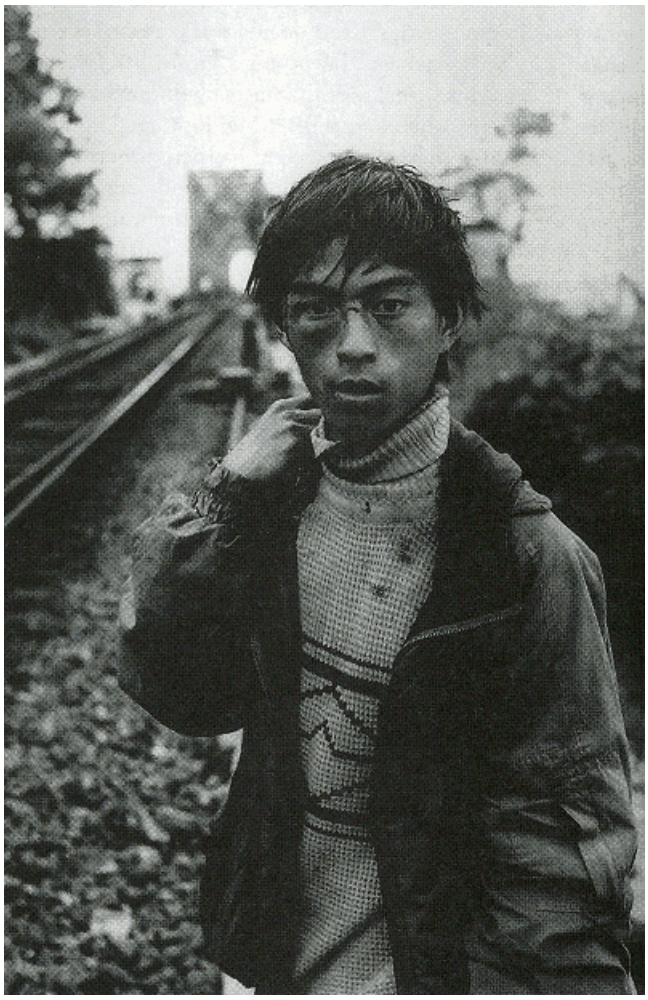

Shitan, Guangdong Province 1992 Han Lei

中國大陸

Mainland China

Liu Xihong

Liu Xihong is een vrij onbekende auteur. De critici brengen Liu onder bij de Literatuur van de Verloren Generatie, een ‘stroming’ die gekenmerkt wordt door al dan niet vergaand nihilisme en scepticisme.

In *Waarom zijn de bloemen zo rood ...* volgen we een universiteitsstudente die niet veel meer van het leven verwacht dan na haar dood te worden opgebaard in het lijkenhuisje van het universitair ziekenhuis waar ze al heel haar leven verblijft. De ontknoping van het verhaal is lange tijd taboe geweest in de Volksrepubliek China.

Waarom zijn de bloemen zo rood?
Waarom zijn ze zo rood?
Liu Xihong

Lin Xiaomei was dit jaar tweeëntwintig geworden. Ze was een tweedejaars postgraduaatstudente aan de faculteit chemie. Ze had een voornaam en elegant voorkomen, ondanks haar grote gestalte - een meter zevenenzestig - droeg ze toch schoenen met hoge hakken. Als ze met haar klasgenotes samen op stap was, stak ze er altijd een kop bovenuit. Haar haar was altijd op schouderlengte, zelfs als het niet werd bijgeknipt, kwam het niet over haar schouders heen. Wanneer Lin Xiaomei het over haar haar had dan klonk ze zorgelijk: ‘Als het haar snel groeit, groeien de nagels traag. Als de nagels snel groeien, groeit het haar traag. Mensen wier haar snel groeit zijn gezond, mensen wier nagels snel groeien zijn ongezond. Hebben jullie al gemerkt dat mijn gezondheid te wensen overlaat?’

De meisjes uit haar klas lieten helemaal niks merken. Wel zagen ze vaak Lin Xiaomei met gekruiste benen op bed zitten, met een opengevouwen krant op de knieën knipte ze haar nagels, wat met een knetterend geluid gepaard ging. Ze knipte ze toegewijd en zorgvuldig, meer dan wie ook. Na een half uur vouwde ze de krant dicht en schudde ermee. Ze schudde er een hoopje halvemaanvormige nagels uit, net gedroogde lelies, hard en dik. Het was heel beangstigend.

Lin Xiaomei was een bijdehante juffrouw. Ze had nooit echt gitaar leren spelen. Als ze anderen zag spelen, ontleende ze enkele dagen hun gitaar om te tokkelen. Dan kon ze zichzelf begeleidend zingen: ‘O, zo teder en lieftallig. Oh, zo mooi en ongedwongen.’ Een klasgenote zei: ‘Lin Xiaomei kan enkel maar akkoorden aanslaan.’ Maar verschillende mensen spraken haar onmiddellijk tegen: ‘Akkoorden aanslaan is ook niet makkelijk.’

Lin Xiaomei's ouders gaven les aan het instituut voor hydraulica. Haar vader was haar stiefvader. Lin Xiaomei praatte nooit in het openbaar over haar stiefvader. Met geen woord repte ze er over, alsof hij gewoonweg niet bestond. Anderen konden echter niet uitmaken op welke manier haar stiefvader niet goed was voor haar. De moeder van Lin Xiaomei sukkelde met haar gezondheid. Bijna geen van de studenten aan het instituut voor hydraulica wist dat Lin Xiaomei's moeder lerares was. Omdat ze haar heel hun schooltijd lang nooit les zagen geven. Ze was nog geen vijftig toen ze omwille van haar gezondheid voor lange tijd met ziekteverlof ging. Haar stiefvader trok bij de familie in toen Xiaomei drie jaar oud was. Vier kinderen bracht hij mee, de jongste was drie dagen ouder dan Xiaomei. Toen haar klasgenotes op een zondag op bezoek kwamen, zagen ze dat er achter de keukendeur een schema kleefde: ‘Beurtrol voor de afwas: maandag, woensdag, vrijdag, zondag Xiaomei; dinsdag, donderdag en zaterdag Linlin.’ De klasgenotes vroegen wie Linlin was. Xiaomei zei: ‘Mijn oudere broer,’ en wees naar Linlin die een kop kleiner was dan haar. Linlin zei: ‘Zij is drie dagen jonger dan ik.’

Die tijd sprongen haar drie oudere zusters niet goed met haar om, Linlin daarentegen was goed voor haar. Xiaomei's klasgenotes stookten haar op: ‘Xiaomei, je drie dagen oudere broer is ook niet eerlijk met je. Jij wast één dag meer schotels dan hij.’

Eigenlijk moest Xiaomei thuis niet zo vaak schotels wassen, het was enkel tijdens de winter- en zomervakantie. Doorgaans woonde ze op school, al meer dan tien jaar was ze intern.

Omdat het instituut voor hydraulica een kleine school is, sprak haar moeder - toen Xiaomei drie jaar oud was - iemand aan om te helpen zoeken naar een ‘lange arm’ die haar in de aan-

palende peutertuin van de rijksuniversiteit kon plaatsen, een internaat. Toen Xiaomei zeven jaar oud was volgde ze les in de lagere school die bij de rijkssuniversiteit hoorde. Nadat ze de lagere school had doorlopen, slaagde ze in het toelatingsexamen voor de middelbare school die bij de rijksuniversiteit hoorde. Nadat ze van de middelbare school af was, slaagde ze voor het toelatingsexamen van de discipline organische scheikunde van de rijksuniversiteit. Na de universiteit slaagde ze voor het toelatingsexamen voor postgraduaatstudente aan deze school.

In de heuvels waar de universiteit was gelegen verhuisde Lin Xiaomei van de ene campus naar de andere: in zeven studentenkantines ging ze eten, in zes waszalen waste ze zich en op elf basketbalvelden deed ze aan sport. Per maand keerde ze vier maal naar huis terug, telkens voor hoogstens anderhalve dag. Het instituut voor hydraulica bevindt zich aan de voet van de zuidelijke heuvel van de staatsuniversiteit. Soms geven beide instituten de zaterdagavond een filmvoorstelling. Xiaomei koos er een voorstelling uit en als ze de voorstelling van de universiteit goed vond, ging ze nogmaals kijken naar de andere voorstelling op het sportveld van het instituut voor hydraulica. Om elf uur, als de voorstelling was afgelopen, keerde ze ongehaast terug naar de slaapvertrekken van de universiteit, ze had geen zin om thuis te gaan slapen. Alhoewel haar woning op het instituut voor hydraulica langs het sportveld lag en ze thuis van in een stoel op het balkon eveneens naar de film kon kijken, deed ze het toch niet.

Wiebelend met haar benen lag ze op haar buik op de gevoerde deken van haar bed in de slaapkamer. Ongeïnteresseerd vroeg ze aan de anderen op de slaapkamer: '... wat vinden jullie, zou ik doctoreren of niet? Als ik doctoreer dan moet ik zeker hier blijven. Vervolgens doe ik hier het examen voor assistent, voor docent en als ik zestig ben kan ik hier in het rustoord gaan.'

'Mijn moeder zette mij in het ziekenhuis van de rijksuniversiteit op de wereld, iemand anders bracht haar met een handkar Lin Xiaomei vanuit het instituut voor hydraulica hierheen.' Xiaomei zegt in alle ernst: 'Als er een ziekenhuis is dan is er een lijkenhuis, als ik sterf wil ik in het lijkenhuis van het ziekenhuis van de rijksuniversiteit opgebaard liggen.'

Al haar klasgenotes vonden dat Lin Xiaomei zo was weggelopen uit een Chinees wonderverhaaltje. Eigenlijk hadden maar heel weinig mensen de mogelijkheden die zij had: van bij de geboorte tot aan de dood op de rijksuniversiteit verblijven.

‘Als ze bereid zijn om mij te leren kennen dan kan iedereen op de school mij leren kennen,’ zei Xiaomei.

Haar kamergenotes vonden dat ze rare praat uitsloeg en vroegen: ‘Wat bedoel je?’

Xiaomei dacht even na maar kon zelf niet zeggen wat ze er mee bedoelde. De kamergenotes zeiden: ‘Eigenlijk moet je zeggen dat als jij bereid bent om iedereen op de rijksuniversiteit te leren kennen, je ze allemaal kan kennen.’

Lin Xiaomei knikte: ‘Je hebt gelijk. Ik ben niet van het instituut voor hydraulica. Ik ben van de rijksuniversiteit.’

De leraars en de klasgenotes van Xiaomei vonden allemaal dat ze wisselvallig van gemoed was. Van de verpleegsters uit haar vroegere peutertuin tot en met de promotor die haar begeleidde, was er niemand die er anders over dacht. Van de tien mensen die Lin Xiaomei tegen het lijf liep als ze op de schoolpaden rondwandelde, waren er zes of zeven kennissen van haar. Doorgaans zou ze ze niet allemaal groeten, maar zou ze zomaar de één of de andere blijhartig gedagzeggen. Soms ontmoette ze op de schoolmarkt plots twee kennissen die samen op stap waren, enthousiast begroette ze één van hen terwijl ze de andere uitdagend liet draaien. Wat later speelde ze het net andersom; als ze de twee van daarnet opnieuw ontmoette, veranderde ze totaal van houding en sloeg enthousiast een praatje met de andere, terwijl ze de eerste sarrend negeerde. Ze deed dit allemaal heel natuurlijk en ontspannen, er viel niet de minste kunstmatigheid aan te bespeuren. Maar van zodra ze zich omdraaide, scholden de twee kennissen haar uit: ‘Die is ook rijp voor de psychiatrie!’

Als er iemand zei dat Lin Xiaomei beminnelijk was, stond er onmiddelijk iemand op die tegenwierp dat je dan wel helemaal niets van haar snapte.

Op die manier deed er wel wat de ronde over Lin Xiaomei. Zo werd er onderzocht of ze al dan niet optimistisch was, of ze al dan niet spontaan was.

Ongeacht om welk kommentaar het ging, het was nooit eensluidend. Toch waren er twee unanieme verdicten. Een ervan was dat de veranderingen in Lin Xiaomei's gemoedsgesteldheid niet in het minst volgens een regelmatig patroon verliepen. Sommige mensen voorspelden dat zolang Lin Xiaomei niet stierf haar gemoedsgesteldheid onvoorstelbaar wispelturig zou blijven. Het tweede was dat Lin Xiaomei van nature uit een gemene humor had. Over de vrouw die in het schoolwinkeltje gezouten pindanoten verkocht, zei ze: ‘Ze is zodanig vet dat je het niet in het algemeen beschaafd Chinees kan uitdrukken!’ Over de oude portier die beneden aan de deur van slaapzaal twaalf de wacht houdt, zei ze: ‘Zijn gezicht is een gegiste deegmassa. En zijn ogen, je neemt een luchtkarabijn, je stopt er twee groene bonen in, je richt op de gegiste deegmassa, “pang-pang” en de twee groene bonen zijn in de gegiste deegmassa ingelegd.’

‘Wat is er nu mooi aan de bergen van Guilin[(1)]? Van ver gezien zijn de stenen groot, van dicht gezien zijn het grote stenen.’

Maar al bij al kwam Lin Xiaomei niet zo vaak humoristisch uit de hoek, vooral niet nadat ze haar licentie had afgemaakt. Haar kamergenoten hoorden haar soms gedurende een week geen woord zeggen en vroegen zich af of ze haar ergens slecht hadden bejegend. Ze maakten enkele goed bedoelde opmerkingen, maar Xiaomei liep mompelend naar de badkamer. Ze kwam terug met een mondvol koud water en wees er grommend naar. Zonder nog een woord te zeggen hield ze heel de avond het water in haar mond en liet de mensen weten dat ze last had van tandpijn.

De week daarop klampte ze iemand aan en zei: ‘Ik probeer een maand niet te spreken, je hebt me doen mislukken. Het is jouw schuld.’

Ze lag opnieuw omgekeerd op het kussen en starend naar het plafond lag ze te murmelen, alsof ze boeddhistische teksten reciteerde: ‘Wat is er nu goed aan een postgraduate opleiding? Er valt wel wat voor te zeggen! Je kan met zijn drietjes één kamer delen. Maar ik heb al ergere misère gekend. Tijdens de kandidaturen zaten we met acht op een kelderkamer, het was tijdens de zomer zo warm dat we een natte handdoek op onze navel moesten leggen, en dat heb ik ook overleefd.’

Ze begreep het niet:

‘Waarom zijn er mensen die zo een oppervlakkige verering koesteren voor Marlyn Monroe? Zakenvrouwen hebben allemaal geen overtuiging. Ik aanbid alleen maar mijn promotor. Op zijn zestigste verjaardag schonk hij al zijn filosofieboeken aan de leerlingen, enkel zijn biologieboeken hield hij voor zichzelf.’

Zij zei: ‘De universiteit is toch maar een zootje. De thesissen van de licentiaten en de doctores zijn allemaal uit de bibliotheek gecopieerd.’

Lin Xioamei's vriendje was ook licentiaatsstudent, hij volgde filosofie. Lin Xiaomei zei tegen hem: ‘Op je dertigste moet je je filosofieboeken van de eerste tot de laatste wegschenken.’

Het vriendje vroeg: ‘Welke boeken zal ik dan nog behouden?’

Xiaomei antwoordde: ‘De biologieboeken die we hebben gekocht.’

Het vriendje lachte: ‘Dit jaar ben ik er al negenentwintig, op mijn dertigste is mijn thesis nog niet af. Ik ben van hen afhankelijk, ik kan ze niet wegschenken.’

Xiaomei hield enorm veel van haar vriendje, dat was voor iedereen duidelijk. Als ze hem een dag niet zag dan was ze in paniek. Gelukkig zijn er aanzienlijke verschillen tussen de postgraduaatstudenten en de licentiaatsstudenten. De postgraduaatstudenten krijgen iedere maand een toelage van zestig Yuan[(2)], behalve het uitvoeren van experimenten en het schrijven van een thesis moeten ze niet echt naar het auditorium om lessen te volgen. Ze hebben dus meer geld en meer tijd dan de licentiaatsstudenten. Lin Xiaomei en haar vriendje legden hun toelage samen, op de schoolmarkt schaften ze zich met de nationale voedselbonnen eieren aan en kochten ze varkensreuzel. Onder het bureau staken ze een stuk steen om hem waterpas te maken en met een groot elektrisch kookvuur van duizend watt bakten ze een omelet. Van drie uur in de middag tot elf uur in de avond was het kokkerellen en smullen geblazen. In heel de gang hing een alles doordringende vetgeur. Iedere avond deed Lin Xiaomei

haar vriendje na het eten uitgeleide, klopte vervolgens puffend op haar rondgegeten buik en klaagde tegen haar kamergenotes: ‘Eua, eua, ik ben zo misselijk dat ik moet kotsen.’

Later liet Lin Xiaomei voor haar vriendje een sleutel van haar slaapkamer bijmaken; die deed nu iedere keer dat hij langskwam zonder aankloppen de deur open, net alsof het zijn eigen huis was. De twee andere meisjes op de kamer waren hier niet mee opgezet en tactvol lieten ze het Lin Xiaomei weten. Niet van plan om toe te geven, wendde Lin Xiaomei het hoofd af, evenmin reageerde ze er op. De volgende dag zei ze tegen haar vriendje: ‘Trek het je niet aan, blijf maar komen. Als ze het overbrieven aan de universteit dan zal de school mij mogelijks een éénpersoonskamer toewijzen. Hoe zou je mij niet kunnen bezoeken? Iedere dag moet je komen. Zonder jou kan ik gewoonweg niet verder leven.’

Stilletjesaan begon ook het vriendje te beseffen dat het op deze manier niet hoorde. Hij zei: ‘Xiaomei, hoe komt het dat je zo van mij afhankelijk bent geworden? Indien ik volgend jaar een beurs krijg, zal je mij dan niet naar Amerika laten vertrekken?’

Xiaomei keek hem aan en zei: ‘Ik denk niet dat dit probleem zich zal voordoen. Ik ben er nogal zeker van dat je geen beurs zal krijgen.’

Het vriendje werd ernstig: ‘Denk jij er echt zo over? Ik word echt bang van jou.’

Lin Xiaomei begon grimassend te huilen: ‘Ik heb geen thuis. Ik heb al mijn hele leven geen thuis. En jij zit nog op mijn kap ook! Hnn, hnn, èèèèè... èèèèè...’

Het vriendje werd er door ontroerd en hield op met haar te berispen.

Toen ze aan de zeventiende week van haar tweede postgraduate studiejaar bezig was, stierf Xiaomei's moeder aan haar ziekte. Haar drie dagen oudere broer Linlin kwam haar op school opzoeken, hij vond haar in haar laboratorium. Nadat Lin Xiaomei het had aanhoord, viel ze languit op tafel neer en stond een hele tijd niet meer op. Vervolgens hief ze schuin haar scherpe kin op en zei tegen Linlin: ‘Ik ga er niet heen. Ik ga er niet heen. Ik ga geen laatste groet brengen. Ik ben een mens die

nogal onverschillig staat tegenover de wereld. Toen ze nog in leven was heb ik ook niet zoveel zorg besteed aan haar, wat valt er nog te zeggen nu ze dood is? Ik ga er niet heen.'

Ze draaide haar kin naar de andere kant en sprak verder: 'Ik veracht mijn moeder, als ze *mahjong* speelde was ze altijd tevreden met kleine overwinningen, ze speelde altijd op veilig, het was zo'n bekrompen mens.'

Linlin kreeg rode kringen om de ogen en zei: 'Xiaomei, je bent zo angstaanjagend geworden.'

Lin Xiaomei stond schreeuwend op, nam haar stoel en draaide hem om. Hardvochtig zei ze: 'Jij bent anders ook wel veranderd, je bent zo lelijk en ruig geworden!'

Nu stak Linlin een kop boven haar uit, een zwarte baard bedekte heel zijn gezicht. Op erg koude dagen droeg hij enkel een dunne T-shirt en net als een zatlap heeft hij een zware stap, zo zwaar dat hij bijna putten in de grond maakt.

Lin Xiaomei zei met wijd opgengesperde ogen: 'Als jij mij niet was komen vertellen dat moeder was gestorven en ik zelf niet naar huis zou gaan, wie van jullie zou me dan komen opzoeken?'

Linlin drong niet verder aan en vertrok.

Lin Xiaomei viel opnieuw languit op tafel neer, zelfs haar avondeten at ze niet op. 's Avonds na énen hielpen de klasgenotes haar opstaan en naar de leefvertrekken terugkeren, traagjes liepen ze langs de rij privaat uitgebate eetkraampjes die voor de schoolgebouwen stonden opgesteld. Binnen schenen de lampen helder, de klanten verdrongen elkaar. Xiaomei kwam wankelend tot stilstand. De klasgenotes vroegen: 'Heb je soms honger gekregen, wat zullen we bestellen?'

Xiaomei schudde enkele keren het hoofd en zei stomverbaasd: 'Zoveel mensen die aan het ontbijten zijn, hoe kan dat nu? De zon is nog niet eens op, waarom zijn ze dan zo vroeg uit de veren en fris aan het ontbijten?'

Lin Xiaomei lag een week in bed, elke dag bestelden de twee kamergenotes voor haar om beurten in de kantine rijstebrij en pikante radijzen, het vriendje bracht haar éénmaal met eieren gebakken rijst.

De negentiende week kwam Lin Xiaomei uit bed, keurig gekleed vertrok ze naar haar eigen laboratorium. Ze was buitengewoon actief geworden, in het lab schudde ze met proefbuizen en bekers, haar beide handen werden vaak - zonder dat ze het merkte - blauw en paars geverfd. Elke dag vertrok ze vroeg en keerde ze laat terug, om eten te koken was ze evenmin op haar kamer. Op een dag kwam de veiligheidsinspectie die de elektrische fornuizen aan een onderzoek onderwierp bij haar aankloppen. Xiaomei was niet aanwezig. De inspecteur zocht haar groot elektrisch fornuis, nam het mee en liet een ontvangstbewijs achter. Toen Xiaomei terugkwam morde ze er niet over, ze zei enkel: ‘Dat hij maar doet. Ik heb in elk geval geen elektrisch fornuis meer nodig.’

Als het vriendje haar zocht, kon hij haar ook alleen maar in haar laboratorium vinden. Op de trap wisselden ze enkele woorden uit en dat was het.

Het vriendje zei: ‘Ik zou graag lotuswortelsoep eten, zal jij die klaarmaken?’

Xiaomei zei: ‘Nee, ik heb geen zin om te koken.’

Het vriendje zuchtte. Even later zei hij: ‘Xiaomei, volgende maand zal ik mijn loon zelf wel spenderen, O.K.? Als jij geen lotuswortelsoep klaarmaakt zal ik er zelf wel koken. Ik zou er graag drinken, het weer is te droog.’

Xiaomei verzonk een tijd in stilzwijgen, haar tranen vielen in een rij naar beneden: ‘Je wil mij niet meer! Je weet heel goed dat ik geen thuis heb en toch heb je geen beetje geduld met mij. Hnn, Hnn Hnn... èèèèèè...’

Het vriendje zuchtte en ging er met gebogen hoofd vandoor. Xiaomei liep hem niet achterna, met een krop in haar keel bleef ze aan de deur van het laboratorium staan huilen. Een heel aantal dagen kwam het vriendje haar niet meer opzoeken.

De zaterdagavond was er een filmvoorstelling op het sportveld van de school, *IJs en Vuur* werd vertoond. Xiaomei kocht twee jetons en zocht haar vriendje op in zijn slaapkamer. Ze vroeg hem: ‘Vanavond ga ik met jou naar de film, ga je mee?’

Het vriendje zei: ‘Ik heb hem al gezien.’

Xiaomei was verrast: ‘Wanneer? De school heeft hem nog nooit vertoond.’

Het vriendje legde uit: ‘Ik heb hem op video gezien. Xiaomei, je moet niet gaan kijken, het is een slechte film.’

Xiaomei zei: ‘Ik sta er op! Ga je mee? Onze relatie is als de titel van de film, als ze niet ijzig is dan is ze vurig. Ga je?’

Het vriendje stond er een hele tijd perplex van, tenslotte zei hij: ‘Ik krijg er kop noch staart aan, ik weet ook niet meer wat ik indertijd in jou zag.’

‘Wil je dat nog eens herhalen?’ Lin Xiaomei's ogen zwollen rood op.

Het vriendje zag dat zijn kamergenoot er ook was, hij zat heel erg met de situatie verveeld, ontwijkend zei hij: ‘Xiaomei, al bij al ben je veel te afhankelijk van mij. Ik weet ook niet waar ik je zo heb verwend. Denk je echt zelf dat je nu nog redelijk bent?’

Lin Xiaomei zei een hele tijd niets. De kamergenoot zag dat de situatie niet zo best was, stak een boek in zijn tas en glipte langs hen heen naar buiten.

Toen de kamergenoot was vertrokken, werd Xiaomei wat milder, toch vroeg ze nogmaals: ‘Ga je nu mee of niet?’

Haar vriendje liet een hele tijd het hoofd hangen en zei met veel tegenzin: ‘Laten we gaan.’

's Avonds stond Xiaomei beneden te wachten, pas na twintig minuten kwam deze jongen traagjes naar beneden gesloft.

Xiaomei leunde tegen een boomstam langs de kant van de weg en zei kil: ‘Ik weet ook niet wat ik ooit in jou gezien heb. Ik weet dat ik voor het ongeluk ben voorbestemd.’

Het vriendje zei niets.

Xiaomei klampte zich vast aan de boomstam en zei: ‘Al dat getreuzel en gedrentel, wat valt er nog te zien vanavond?’

Het vriendje zei: ‘Gaan we niet meer kijken? Wel, dan ga ik terug naar boven.’

Zijn humeur was helemaal verbrod.

Xiaomei stond een tijd versteld, onder de straatlantaarns scheen haar gezicht scherpe en jong. Ze deed een stap vooruit, zwaaide met haar hand en gaf de jongen een klap in het gezicht. ‘Plets!’

‘Ik weet heel goed dat ik enkel op jou kan steunen, maar je

geeft me helemaal geen steun. Jij, hnn, hnn, èèèè...èèèè...' Ze begon te huilen, haar schouders schokten.

Het vriendje zei vliegensvlug enkele zinnen: 'Jouw soort krijgt zelfs boeddha kwaad. Ik ben nog geen boeddha, is het dan niet meer dan normaal dat ik kwaad ben?' Een hand. 'Plets!' Hij gaf Xiaomei een klap in het gezicht.

Xiaomei was compleet de kluts kwijt, ze wees naar de jongen en zei: 'Je hebt me geslagen! Je hebt me geslagen!'

Haar vriendje keerde haar verontwaardigd de rug toe.

Achter zijn rug schreeuwde Xiaomei zich schor: 'Je hebt me geslagen! Je zal wel anders praten als ik dood ben!'

De jongen deed geschrokken een kleine stap achteruit en onmiddelijk zette hij het op een lopen zonder zich ook maar een keer om te draaien.

De volgende dag, de zondag, wilden de twee kamergenotes van Xiaomei de straat op gaan om tandpasta, zeep en tussendoortjes te kopen. Daarom stonden ze om halfacht op. Toen ze buitengingen, zagen ze dat Xiaomei nog aan het slapen was. 's Middag's keerden ze na vier uur terug en zagen dat Xiaomei nog steeds aan het slapen was, ze lag nog altijd in dezelfde houding. Maar eigenlijk was Xiaomei 's morgens en 's middags opgestaan om te plassen en iets te eten, na het eten was ze weer in haar bed gekropen. De twee meisjes hadden dat niet gezien en dachten dat Xiaomei een hele dag niet wakker was geworden.

De derde dag, de maandag. Xiaomei ging met een lederen boekentas op haar rug naar haar eigen laboratorium. 's Middags om halftwaalf keerde de kamergenote terug naar de slaapzaal om te eten en een uiltje te knappen, Xiaomei zei dat zij niet terugging en haalde een lunchbox uit en at de 's morgens meegebrachte rolletjes met zoute pijpajuintjes op.

Ongeveer halfdrie in de middag. De kamergenote keerde terug naar het laboratorium. Van zodra ze de deur openduwde, gaf ze een tragische gil en kwam als een gek naar buiten gestormd.

De mensen vatten moed en gingen binnen. Lin Xiaomei lag omgekeerd onder het rek met proefbuisjes, haar kin was door een bijtende vloeistof tot een vormeloze massa weggevreten,

van haar kin tot aan haar hals. Ook de haarlok die normaal langs haar oor hing, had geen vorm meer. Haar linkerpols was overgesneden, in haar lichtjes opgeheven hand lag een plasje vers bloed en vanuit de gapende wonde sijpelde het bloed op de grond waar de dikke vloeistof een plas vormde. Zowel aan haar linkerslaap als aan haar rechterslaap had ze een steekwonde, één diep en één ondiep. De oppervlakte van de wonden was heel groot, het bloed was op de poten van de krukjes gespat, op de rug van de stoel, op de tafel, op de muur, op de lege glazen potten, op de ammoniakflessen, op de zwavelzuurflessen en op de flessen met keukenzout. Heel de grond was bedekt met een rode, kleverige brij. Alleen haar rechterhand, die losjes een klein scherp mes met een koperen handvat vasthield, was van aan de pols tot aan de palm smetteloos wit, niet bespat door het druipende bloed.

Ze had besloten om voor de dood te kiezen. Ze had er niets over gezegd om niemand te doen schrikken.

Lin Xiaomei is het lijkenhuis van de rijksuniversiteit niet binnengegaan, ze werd rechtstreeks van haar laboratorium de rouwkamer binnengedragen.

Vertaling Karel Depauw

Eindnoten:

(1) Een alom gekend karstlandschap in de buurt van Guilin, de hoofdstad van de Zuidchinese provincie Guanxi.
(2) Yuan of 1 Kuai was voor de devaluatie van januari dit jaar ongeveer 6 BF.

Chen Cun

Chen Cun werd in 1954 in Shanghai geboren. Hij behoort niet tot de Han-meerderheid maar tot de dichtst bij de Han aanleunende etnische minderheid, de Hui (hoofdzakelijk Moslims). Na zijn schoolopleiding werkte hij ooit als arbeider en landbouwer. Daarna begon hij verder te studeren en stond ook enige tijd in het onderwijs. Hij is gehuwd en heeft een dochter. Naar eigen zeggen voelt hij zich op zijn best wanneer hij zich kan bevrijden van elke vorm van ambitie. Sinds het midden van de jaren tachtig publiceert Chen Cun proza. Hij is de auteur van twee romans en vier verhalenbundels. Het hier vertaalde *Voetstappen op het dak* is het titelverhaal van zijn recentste bundel. Zelf laat Chen Cun zich heel relativerend uit over zijn literaire produktie: het gaat volgens hem om niets meer dan beschrijvingen van onbeduidende feiten en onbeduidende mensen, door de auteur aan het papier toevertrouwd in zijn vrije uren, met als enige bedoeling de lezer een glimlach te ontlokken. In werkelijkheid is Chen Cun een van de origineelste schrijvers van het moment. Net zoals de eveneens uit Shanghai afkomstige Jiang Danwen slaagt hij erin om met heel eenvoudige middelen de vervreemding van het leven in China's grootste stad treffend te suggereren.

Chen Cun plaatst het verhaal in Pudong, het nieuw ontwikkelde gebied ten oosten van de Huangpu-rivier (het oude centrum van Shanghai bevindt zich ten westen van de Huangpu). Pudong is Shanghai's antwoord op de zogenaamde Speciale Economische Zones aan de kust van Zuid-China. De bedoeling is zoveel mogelijk buitenlands kapitaal aan te trekken. Daartoe wordt een geheel nieuwe stad uit de grond gestampt, met een nieuwe luchthaven, een vrije handelszone, een reusachtig financieel centrum en alle denkbare faciliteiten.

Overigens mogen we van Chen Cun in de toekomst nog bergen literatuur verwachten: volgens de auteur wachten nog meerdere miljoenen karakters aan proza, poëzie en toneelscenario's op publikatie.

Voetstappen op het dak
Chen Cun

1.

Zoals iedereen weet woon ik in de Pudong-regio in Shanghai. Slecht om wonen is het er niet; alleen wanneer je de straat opgaat kan het gevaarlijk worden. Onder de Huangpu-rivier loopt een tunnel die ruim tien jaar geleden werd gegraven en die de beide oevers verbindt. In de tunnel is de lucht heel slecht. Vaak staan er honderden wagens hun uitlaatgassen uit te spuwen, zonder ook maar enigszins vooruit te raken. Wat een diepe indruk nalaat is dat er door de muur aan beide kanten water sijpelt; sporen van verontreiniging zijn alomtegenwoordig. De lampen geven een schemerig licht af.

Telkens de bus zich een weg door de tunnel heeft gebaand, heb ik het bevrijdende gevoel eindelijk weer het daglicht te zien, zelfs wanneer het regent.

Daarom geef ik mensen met wie ik verder niets te maken heb steeds de raad niet bij mij thuis te komen. Als er iets te bespreken valt, moet dat maar telefonisch gebeuren. Als ze dan toch komen, verontschuldig ik me voor de tunnel, niet te uitvoerig, want dat ligt me niet.

Al enige tijd vind ik het bijzonder aangenaam om 's avonds de tunnel te doorkruisen. 's Avonds is het in de tunnel iets helderder dan op straat; zo blijf je je ervan bewust dat de tunnel ook zijn voordelen heeft. De tunnel is verlaten. Soms ontmoet je meer dan tweeduizend meter lang geen enkele tegenligger. Het doorsijpelende water hangt dan nog aan de muren, als een bovennatuurlijk schilderij. Soms kan je een diepe scheur waarnemen. De Huangpu-rivier bevindt zich boven je hoofd; je weet nooit zeker of er op dat moment een veerboot de overtocht maakt. De tunnel is vierkant en bochtig; de uitgang is niet te zien. De weg lijkt voor je te hangen. Heel kalm is het, je hoort slechts het geluid van de wagen waarin je je bevindt. Op deze afstand van meer dan tweeduizend meter is er helemaal geen mens te bespeuren. De eenogige monitors op de muren ga-

pen je koud aan; stuk voor stuk volgen ze je starend. Op een keer stopte het voertuig in het midden van de tunnel; er was niet het minste geluid te horen. Ik zat in een autobus; acht mannen en drie vrouwen. Iedereen zat daar kalmpjes, zonder een geluid te maken. Het leek wel alsof we wachtten op een soort van aankomst.

2.

Wanneer je uit mijn venster kijkt, kan je de Pudong-uitgang van de tunnel zien. Wanneer ik me verveel neem ik vaak een kijkje, om te zien of de tunnel niet geblokkeerd is, en of er op straat geen honderden wagens staan aan te schuiven. Heel het jaar door weerklinkt onder mijn raam het geluid van wagens, en ook van schaarse tractors.

Ik woon op de zesde verdieping, de hoogste.

Op mijn verdieping is plaats voor vier huishoudens, twee aan elke kant van de trap. Binnen het traliewerk kom je eerst voorbij kamer 602; daarna is er mijn kamer, 601. 602 staat heel vaak leeg. In de twee ruime kamers staan slechts één bed, één tafel en enkele zitjes, en verder nog een beetje keukengerei. De eigenaar heeft nog een andere goede woning aan de westkant van de Huangpu. De kamers hier worden meestal verhuurd aan mensen die tijdelijk in Shanghai verblijven, zoals jonggehuwde echtparen op reis.

Door de macht van het traliewerk heb ik bijna nooit contact met 603 en 604 aan de andere kant. Het enige wat we van elkaar te zien krijgen zijn de kleren die de ander buiten hangt te drogen.

Ik kom heel zelden buiten. Alleen om de krant te halen en de vuilnisemmer leeg te maken ga ik naar beneden. Ik woon alleen, heel rustig. Soms rinkelt de deurbel. Dan open ik de deur en zie dat het een goede vriend is. Dan ben ik heel blij. Soms gaat de telefoon. Dan ben ik ook heel blij.

Ik heb twee kamers. In het bureau staan enkele boeken. In de slaapkamer is er een manshoge spiegel. Ik ga heel zelden voor de spiegel staan, behalve wanneer ik me moet scheren. Aan de andere kant van het slaapkamerraam is een balkon. Het is er steeds

zeer winderig. 's Nachts gebeurt het vaak dat er geluiden opklinken van dingen in beweging. Heel angstaanjagend om te horen.

Vandaar leg ik een stalen mes naast mijn hoofdkussen. Wanneer ik 's nachts uit mijn slaap word gewekt, hoef ik er maar één blik op te werpen om me innerlijk bevrijd te voelen van mijn angst en weer verder te slapen.

3.

Ik ben een half jaar geleden naar hier verhuisd. De dag ervoor ontmoette ik bij een vriend thuis iemand die beweerde een waarzegger te zijn. Van zodra hij me zag wenste hij me geluk met mijn nieuwe woning. Ik moest daar even om glimlachen: dat ik ging verhuizen was allerminst een geheim. Ik vroeg hem kortaf wat voor andere blijde gebeurtenissen mij nog wachtten. Hij trok mijn hand naar zich toe, bekeek hem aandachtig en zei dat ik een turbulent liefdesleven[1] zou kennen. Toen hij dit had gezegd, keek hij weer naar mijn hand gedurende lange tijd.

'Echt vreemd hoe turbulent je liefdesleven zal zijn. Kijk, het ligt verborgen in de lijnen van je handpalm.' Met zijn wijsvinger beroerde hij even mijn handpalm. 'En meer nog, het element *yin* overheerst heel sterk.'

'Impliceert dit een of andere belemmering of zo?' vroeg ik.

'Dat kan ik niet duidelijk zien.'

Deze amateur-waarzegger was de eerste eerlijke persoon die ik zag, want hij was bereid zelf toe te geven 'het niet duidelijk te kunnen zien'. Dus, dacht ik, heeft hij de rest van wat hij zei zeker en vast wel gezien.

De volgende dag verhuisde ik.

Ik moet hier duidelijk stellen dat voor mijn verhuis mijn liefdesleven allesbehalve turbulent was.

In mijn bloempot groeide een chrysant. Hij stond net in bloei. De bloem was geel, het soort waarover Li Qingzhao[2] zo graag schreef. De chrysant versierde het balkon als een minuscuul kerkhofje.

Maar toch nog iets meer over de verhuis. Het huis waarin ik woon werd nog niet zoveel jaren geleden opgetrokken. Toch

ben ik al de derde bewoner. Op de dag van de verhuis was de lucht betrokken. Onze wagen had een uur lang in de tunnel vastgezeten. Het was er zo benauwd dat ik helemaal duizelig werd. Toen we dan toch uit de tunnel kwamen stelde ik vast dat het buiten net zwaar had geregend. De hemel was nog steeds bewolkt. In de cementen vloer aan de hoofdingang van mijn nieuwe woning was er een voetafdruk, lichtbruin van kleur. Aanvankelijk had ik er helemaal niet op gelet, maar toen ik er met een voet op stapte, voelde het glibberig aan. Terwijl ik daarover stond te piekeren, begonnen mijn vrienden mijn spullen naar boven te dragen. Ik kwam tot mezelf en haalde hen in.

Gedurende de hele verhuis kwam niet één buur kijken wat er aan de hand was.

Toen ik mijn vrienden uitgeleide deed was de duisternis reeds ingetreden. Ik stond aan de kant van de straat en keek naar het gebouw. Slechts hier en daar brandden lampen, twee ervan in mijn eigen woning. Aan de rand van de straat lag een hoop bouwafval. Er groeide gras op. De straatlichten waren stuk, zodat het overal zeer duister was.

De klim naar de zesde verdieping was heel vermoeiend. Toen ik het traliewerk openduwde, ontdekte ik dat er iemand op de gang stond, die tegen de balustrade leunend naar beneden keek. Ik hoestte eens.

‘Ben jij degene die pas naar hier is verhuisd?’

Het was een vrouw. Haar stem klonk heel zacht. De deur van haarkamer stond halfopen; het licht van een lamp bescheen het topjevan haar neus. Vanuit haar kamer klonk muziek, het soort muziekdat je deed wensen doof te zijn.

‘Ben jij de eigenaar van 602?’ vroeg ik.

‘Neen. Vroeger heb ik hier gewoond, in de 601. Ik kwam even kijken. Ik ben niet de eigenaar.’

Ik vond het ongepast om verdere vragen te stellen, wisselde met haar nog enkele beleefdheidsformules uit en keerde terug naar mijn eigen woning.

Wanneer je naar een nieuwe woning verhuist, heb je steeds de indruk dat ook de muren kil zijn. Ik was niet van plan hier lang te blijven wonen. Daarom witte ik de kamers ook niet. Het ge-

luid van wagens die uit de tunnel kwamen drong tot me door. Ik ging naar het balkon en keek enige tijd rond. Ik plaatste de gele chrysant op de vensterbank. Heel fris zag de chrysant er al niet meer uit.

Ik was druk in de weer mijn spullen een plaatsje te bezorgen. Om mezelf op te monteren stak ik alle lichten in de woning aan, zonder evenwel het gevoel te krijgen dat het veel helderder werd. De muren waren crèmekleurig, het schilderwerk dateerde nog van de eerste bewoners. Op de muren had een klein kind in het wilde weg zitten krabbelen. Het zag er heel sympathiek uit. Ook was er een heel lichte voetafdruk. Aan de muren kleefden verder nog enkele muggelijkjes.

Op dat ogenblik ging de deurbel.

Terwijl ik de afstand tot de deur aflegde probeerde ik me voor te stellen wie dat wel kon zijn. Toen ik de deur opende bleek het de buur van daarnet. Ik vroeg of er iets scheelde. Ze zei breedlachend:

‘Als jij een of ander probleem hebt, of iets niet begrijpt, kom dan maar gerust bij mij langs.’

‘Prima, ik red me wel.’

In het schijnsel van de lamp leek haar gelaat heel bleek, en haar lippenstift des te roder. Ze had een mooie hals; haar handen hield ze ongedwongen tegen de deurlijst. Haar handen waren nog jong. Ze stond heel dicht tegen me, ik kon haar figuur niet goed zien. Ze had een typisch kindergezichtje, met rimpeltjes om de ooghoeken.

‘Het verschilt hier nogal van de westkant van de Huangpu,’ zei ze, ‘je ziet hier zelden iemand. Misschien raak je het hier wel niet gewoon.’

‘Ze glimlachte even en ging terug haar eigen kamer binnen.

Op dat ogenblik moest ik terugdenken aan het ‘turbulente liefdesleven’ dat de waarzegger me had voorspeld. Zou het mogelijk zijn het ‘geluk van de perzikbloesem’ te kennen op het moment dat mijn eigen chrysant aan het verwelken was?.

Opnieuw gaf ik mijn spullen een plaats tegen de crèmekleurige muren. Terwijl ik zo in de weer was, voelde ik me vreselijk eenzaam. Mijn cassetterecorder zat nog ingepakt in een koffer,

daar was dus ook geen geluid uit te krijgen. Ik hield op met werken, ging naast de muur staan en drukte er mijn oor dicht tegen aan, maar ik hoorde niet de minste beweging. Ik opende de deur om een kijkje te nemen, maar in de aangrenzende woning brandde geen licht. De gang was in inktzwarte duisternis gehuld. Het traliewerk was stevig gesloten; op de metalen staven trokken lichtspoortjes samen, afkomstig van verre plaatsen.

Na op de gang een sigaret te hebben gerookt, ging ik weer mijn woning binnen. De deur liet ik open.

Daarna ging ik op een stoel zitten en stak opnieuw een sigaret aan. Ik hield de deuropening in de gaten.

4.

Toen ze binnenkwam deed ze de deur niet dicht. Ze stapte direct het bureau binnen en stopte, zonder iets te zeggen, de boeken voor me in de boekenkast. Haar taille was heel jeugdig. Ze had een mooi figuur. Ik observeerde het rijzen en dalen van haar bovenlichaam. Toen ze voorover boog leek haar achterwerk, nauw omsloten door haar jeans, op een vervormd gezicht dat iets wou zeggen. Haar borsten waren niet groot, gewoon zichtbaar zonder meer. Toen ze beide armen optilde om boeken in het rek te plaatsen, waren haar borsten niet meer te zien.

Ook toen mijn sigaret was opgerookt, bleef ik bewegingsloos zitten.

Toen twee boekenkasten waren gevuld hield ze op, ging op de sofa zitten en nam een sigaret van het salontafeltje. Ik gaf haar vuur.

‘Wil je iets drinken?’

Ze knikte.

Ik ging uit de ijskast een fles bier halen, voor elk van ons een glas.

‘Proost!’

‘Proost!’

In één teug dronk ze de helft van haar glas leeg. Daarom kipte ik heel mijn glas naar binnen. Het bier was lauw.

‘Wil je nog?’

Ik knikte.

Ze ging bier halen en schonk mijn glas vol. Daarna schonk ze haar eigen glas vol.

‘Laat ons eens naar buiten gaan.’

Dat deed ik dan ook. Ik leunde tegen de balustrade van het balkon. Auto's waren er al niet zo veel meer. Haastig reden ze de tunnel in en uit. Ik moest eraan denken dat door de muren van de tunnel water binnensijpelde.

‘Pudong lijkt op een eiland,’ zei ik, ‘en dit gebouw is een eilandje op een eiland.

Zonder het hoofd op te richten zei ze dat ze het wat koud had, en dus gingen we weer naar binnen. Binnen scheen helder de lamp.

“Vroeger stond mijn bed ook hier,” zei ze achteloos. Een bed lijkt op een eiland, en ook op een stuk water. Als de mens op bed ligt, is hij een scheepje.’

Ik begreep dat ze met haar vermelding van het bed slechts een soort metafoor maakte, en dat ze er niets uitdagends mee bedoelde. We gingen door met bier drinken.

‘Je hebt heel wat boeken.’

‘Lees jij graag?’

‘Nee, ik lees heel weinig.’

Ze zag eruit als een belezen vrouw. Het is echter zo dat de intellectuele vrouwen van vandaag, eenmaal ze de school hebben verlaten, inderdaad heel weinig lezen. En bij de mannen is dat niet anders.

‘Ik lees meestal boeken over geneeskunde,’ zei ze, ‘ik geniet van elk hoofdstuk. Ziek zijn lijkt wel een kunstvorm. Bacteriën, virussen en zo meer zijn de kunstenaars, en de mens is het doek waarop geschilderd wordt, of het plaaster dat een beeld wordt.’ Ze zei: ‘Ik stel me voortdurend voor dat de ene ziekte na de andere in me ontkiemt. Ik heb al alle ziekten gehad. Elk van die ziekten is heel pijnlijk, en ook heel artistiek.’

‘Ik word liever niet ziek,’ zei ik.

‘Ik ook niet. Maar ik beeld me graag in dat ik ziek ben; het denken eraan vind ik gewoon fascinerend.’

‘Ik vind eraan denken al niet eens leuk.’

Ze zei: ‘Jij en ik verschillen nogal van elkaar.’

Ik wou uit mijn boekenrek een geneeskundig werk halen en het haar geven. Toen ik er een had gevonden, merkte ik dat ze reeds bij de deur stond. Toen ze zag dat ik naar haar keek, lachte ze even naar mij en ging naar buiten. Ik stapte langzaam naar de deur en sloot ze.

5.

Daarna liet ik me neer op de sofa waarop zij daarnet had gezeten, en dronk met kleine, trage teugjes het bier uit haar glas. Het bier was lauw en een beetje bitter. Ik hield het glas in beide handen omhoog, tot het leeg was.

Ik doofde alle lichten.

Op het balkon hoorde ik iets bewegen, een ritselend geluid dat op dat van voetstappen leek. Toen ik ging kijken was er helemaal niets te zien. Een stuk dun touw hing van de dakrand en werd door de wind heen en weer gewiegd. Buiten was het weer aan het regenen, maar heel zachtjes, je kon je hand een hele tijd naar buiten steken zonder dat hij nat werd.

In de verte was de ingang van de tunnel in nevels gehuld.

Ik was moe en ging op bed liggen, maar kon de slaap niet vatten. Op het dak bewoog iets, het leek op het geluid van een stappende mens. Ik hoopte dat ik een kat zou horen miauwen, dat soort van droevig en schril geluid.

Mijn spullen stonden verspreid over de hele kamer, alsof ze in bosjes om me heen groeiden. Ik dacht aan wat zij had gezegd, dat ze zelf een scheepje was. Ik ben een scheepje, gestrand op een eiland. Misschien bevonden alle schepen van de hele wereld zich op dat moment wel op een eiland. Ik wilde iemand opbellen, maar toen ik op mijn horloge keek, was het al te laat. Toch had ik verschrikkelijke lust om te telefoneren, en om te luisteren.

‘Nul uur zesenvijftig, nul uur zesenvijftig, nul uur zesenvijftig...’

Ik legde de hoorn pas neer toen ik hoorde dat het één uur was. Het juiste uur werd meegedeeld door een vrouw, haar stem leek heel goed op die van mijn buurvrouw, ze klonk heel zacht. Mijn buurvrouw zei dat we verschillende types van men-

sen waren. Toen ze dat had gezegd ging ze weg. Misschien lag ze nu ook net op haar eigen eilandje, denkend aan alle mogelijke ziekten. Iets artistieks, volgens haar.

Ik dacht, ach laat ik toch maar opstaan, dan ga ik bij 602 aankloppen en zeg ik dat ik mijn sleutel in mijn kamer heb achtergelaten, en dat de deur door de wind is dichtgewaaid.

Toen mijn deur dichtsloeg gaf dat een vreselijke knal, die me de stuipen op het lijf joeg.

6.

Ik klopte voorzichtig aan, maar hoorde geen beweging. Ik bleef een tijdlang kloppen, maar gaf uiteindelijk alle hoop op. Ik dacht, ze heeft geen enkele reden om open te doen. Misschien was ze ook bang geworden, misschien had ze zelfs helemaal niets gehoord. Ik kon niet te luid kloppen. 's Nachts hoef je maar het minste geluid te horen om opgeschrikt te worden.

Ik voelde me wat terneergeslagen. Op dat moment ging het traliewerk open.

‘De deur is open,’ ze gaf er nog een duw tegen. Ik overlegde of ik nu al dan niet samen met haar kamer 602 moest binnengaan. ‘Kom binnen.’

‘Ik ben door de wind buitengesloten. Ik wou je vragen of je nu nog de rivier kan oversteken. En daarnaast zou je me best ook een beetje geld lenen.’

Ze keek naar mijn pyjama en schudde lachend het hoofd. Ze sloot de deur. ‘Kom toch binnen.’

Helder lamplicht. Ik zag een bed, een tafel en enkele zitjes. Op het bed was een gewatteerde deken uitgespreid. Het hoofdkussen zag er beslapen uit. ‘Ik ga wat water opzetten.’

Mijn blik gleed door de lege kamer. Ik plaatste twee stoeltjes voor het bed; het dekbed rolde ik op en duwde ik tegen de muur aan; het hoofdkussen legde ik naast het dekbed. Ik ging met de rug tegen het hoofdkussen zitten. Met de voeten op een zitje wachtte ik op haar.

‘Wil je een asbak?’

Ik zei dat het niet nodig was.

‘Ik zou willen roken, maar ik heb geen sigaretten meer. Heb jij er nog?’ vroeg ze.

Ze stak een boek onder de asbak en plaatste het geheel op het laken naast mij.

‘Ik heb geen sigaretten bij me.’

‘Ga ze dan even halen.’

Toen ik met de sigaretten terugkwam, rustte ze al tegen de gewatteerde deken, haar voeten op het andere zitje.

‘Het is hier niet zo leuk als bij jou.’

‘'t Is hier toch prima.’

‘Ik slaap vaak de hele nacht niet. En jij?’

‘Ik slaap alleen in de kleine uurtjes.’

‘Ik ben het gewend. En jij?’

‘Ik ben het ook gewoon.’

Zij rookte. Ik ook. We gebruikten samen de asbak die tussen ons stond. Haar manier van roken had iets onhandigs. Ze liet de as maar langer worden en dacht er pas aan de sigaret af te tikken toen de as al neerviel.

‘Het water kookt, ik neem even een bad. Blijf jij hier maar zitten.’

Nadat ze was weggegaan, nam ik het boek van onder de asbak vandaan. Het was een geneeskundig werk, een cursus inwendige geneeskunde, een heel lijvig boek. Het was samengesteld door een Amerikaan en vertaald in het Chinees. Ik bladerde onmiddellijk door naar het hoofdstuk over hepatitis. De lever sprak me niet aan, en dus klapte ik het boek weer dicht en stak het terug onder de asbak.

Het geluid van water kwam in vlagen op me af, een waarneming die me een sterk gevoel van eenzaamheid gaf. Ik ging tot aan de badkamer en duwde even tegen de deur, die open was. Ze hurkte in het bad en zeepte voorovergebogen haar rug in. Ik nam de zeep van haar over en zeepte haar rug in, daarna schrobde ik haar rug, daarna spoelde ik hem schoon met water. Ik wilde heel graag mijn hand op haar schouder leggen. En dus strekte ik mijn hand uit.

Ze had een heel bleke en gladde huid, en een lichaam dat best mooi om te zien was. De enige smet op die schoonheid was haar navel; die was heel lelijk. De navel is de kern van de mens.

‘Wil jij een bad nemen?’

‘Nee.’

Ik bleef haar aankijken tot ze klaar was met baden en ze haar nachthemd had aangetrokken.

We gingen weer op het bed zitten.

‘De hoeveelste zijn we vandaag?’ vroeg ze.

‘Ik ben het ook vergeten, maar 't is zondag.’

‘Vandaag is ook God aan 't rusten.’

Alleen God rust. Hoe zouden wij, gewone stervelingen, ooit kunnen rusten?

Vanop het dak klonk licht het geluid van voetstappen.

‘Je moet niet bang zijn. Het is elke dag hetzelfde. Eens je het hier gewoon bent, weet je dat wel. Je moet je er niets van aantrekken.’

‘Wat voor geluid is dat?’

‘Weet ik niet. Het lijkt wel of het een of andere mens is, en anderszijds lijkt het dan toch weer geen menselijk geluid.’

Ze nam de asbak weg, nam een deken en bedekte er ons beiden mee.

‘Het is al in de kleine uurtjes. Wil je slapen?’

Ik sloot de ogen en antwoordde haar dat ik zo wel wilde slapen, indien ik tenminste de slaap kon vatten. Ik vroeg haar me niet wakker te maken.

‘Je raakt toch niet in slaap.’

‘Wel, praat dan maar tegen me, het doet er niet toe waarover. Ik luister wel.’

7.

‘Ik ben nog een meisje, geloof je dat?’

Ik schudde van nee.

‘Hoe zou ik ook nog een meisje kunnen zijn?’ Met haar handpalm streek ze zich over het gezicht. ‘Maar toch, soms stel ik me graag voor dat ik een meisje ben.’

Ik knikte. ‘Dan ben je toch een meisje.’

‘Vroeger was er een tijd dat ik het geslachtsonderscheid iets heel boeiends vond. Het feit dat er bij de mensheid zoiets als geslachtsonderscheid bestaat ontroerde me. Later dacht ik daar niet meer zo over.’

‘Mij is het ook zo vergaan.’

‘Wij beiden behoren tot een verschillend slag van mensen.’

Ik zei dat we op dit punt wel overeenstemden.

‘Ik ben een vrouw. Hoe zou jij dan aan mij gelijk kunnen zijn?’

Ze glimlachte sluw naar me.

‘Ik ben toch ook een mens!’

Ze zei: ‘Het is heel lang geleden dat er nog eens twee mensen samen op dit bed zaten.’ Ze zei: ‘De vorige keer is een half jaar geleden. Bijna prehistorie dus.’

Ik luisterde.

Ze zei: ‘De laatste persoon voor mij die op dit bed zat was ook een vrouw.’

Ik had haar gezien toen ze uit bad kwam, en toen ze de badkamer verliet. Ik wist dat ze zich niet had geschminkt. Maar haar gelaat had voortdurend een witte kleur, alsof het door een laagje mist werd omhuld. Haar hals was prachtig. Met een heel lichte boog ging hij over in haar schouders. Haar schouders waren iets breder dan bij de meeste vrouwen, minder afhangend.

‘Ben ik aantrekkelijk?’

‘Ja, dat ben je.’

‘Wil je me omhelzen?’

Ik nam haar even symbolisch in de armen, en liet haar onmiddellijk weer los.

De sigaretten smaakten bitter. De nacht sleepte zich voort. Misschien regende het ook nog. In deze kamer was het geluid van de wagens op straat niet hoorbaar. Geen enkel geluid drong tot hier door, behalve nu en dan de voetstappen op het dak.

Ze stak een andere bureaulamp aan en richtte die op de muur.

‘Weet je waar ik daarnet naar toe ben gegaan?’

Ik schudde het hoofd.

‘Ik ben met de bus naar de westkant van de Huangpu gegaan en daarna ben ik te voet door de tunnel teruggekeerd. Het was heel vochtig daar.’ Ze haalde de kleren die ze had uitgetrokken om zich te wassen. De kleren leken op de tunnelmuren, met roestgele watervlekken erop. ‘Die tunnel is enorm. Zelfs als je heel snel stapt heb je nog een half uur nodig.’

‘Lieten ze je door?’

‘Er was niemand. Er zijn me maar twee bussen voorbijgereden. Het was pikdonker in de bussen. Je kon geen mens zien.’

‘Was je bang?’

‘Ik bang? Kom nou! Op de grond was het ook nat; het was nogal glibberig aan de voeten.’

Ik moest aan de oude voetafdruk beneden aan het gebouw denken.

‘Was het zo fluweelachtig glad, zoals die plek hier beneden?’

Ze keek me eens aan en liet toen het hoofd zakken, zonder nog een kik te geven.

8.

‘Wil je niet even in de tunnel gaan wandelen?’

‘Nee.’

‘Wanneer ik me ongelukkig voel, ga ik vaak alleen wandelen. De tunnel is leeg en verlaten, alsof hij niet meer wordt gebruikt. Heel wat fluorescerende lampen in het plafond zijn al stuk. Soms is er een lang stuk van de tunnel donker. In de duisternis op stap zijn en voor je het licht van de lampen zien, dat heeft iets poëtisch. Het gebeurt dat een lamp plotseling weer begint te schijnen; net boven je hoofd flikkert ze dan aan en uit. Dan ga je heel makkelijk aan geesten en spoken denken. Wil je wat gaan wandelen?’

‘Nee.’

‘Vind ik niet leuk.’

Het is mijn gewoonte om in de kleine uurtjes te slapen. Nu was ik echt moe. Ik zocht mijn sleutel. Ik wou teruggaan en op mijn eigen bed liggen. Ook al ben je in je dromen dan eenzaam, je bent tenminste aan het dromen. Ik kon mijn sleutel niet vinden; misschien had ik hem, toen ik sigaretten ging halen, werkelijk in mijn kamer vergeten.

‘Ik wil slapen.’

‘Slaap dan toch.’

Ze maakte het bed op en liet me aan de kant van de muur slapen. Ze deed het licht uit en ging naast me liggen. Het bed was smal. Ik werd me bewust van de koelte van haar huid.

‘Is het goed als ik je omarm?’

‘Okee,’ zei ze.

Ik nam haar losjes in de armen.

‘Wat voel je?’ vroeg ze.

‘Je bent nog jong.’

‘Dat is niet wat ik wil weten. Ik bedoel, voel je je innerlijk al een beetje meer op je gemak?’

‘Gaat wel.’

‘Jij bent nog eerlijk,’ zei ze. ‘Vroeger dacht ik ook nog dat ik me meer op mijn gemak zou voelen door iemand te omarmen. Wanneer ik alleen ben dwing ik mezelf vaak om er zo over te denken.’

‘Nu ook?’

‘Ja.’

Ze strekte een arm uit en legde die om mijn middel.

‘Wil je verder gaan?’ vroeg ze.

‘Nee.’ Maar onmiddellijk nadat ik dat had gezegd, verbeterde ik mezelf. ‘Ach, misschien toch liever wel. Als ik moe ben zal ik direct kunnen slapen.’

‘Kom dan maar.’

‘Ik wil wel dat het licht brandt, heb je daar iets op tegen?’

Ze stak de bureaulamp aan.

Ik hielp haar haar nachthemd uittrekken; daarna ging ik zelf uit de kleren. Toen boog ik me over haar heen. Ik keek haar aan. Ze staarde naar een punt ver weg op het plafond, met een air van onverschilligheid. Op het dak klonk weer het geluid van voetstappen. Ik omhelsde haar uit alle macht. Ze glimlachte eens naar mij, en keek toen weer naar die verafgelegen plaats. Zoals het protocol dat vereist gaf ik haar een duwtje tegen de borsten, streelde dan haar gezicht en trok me terug naast haar. Ze vroeg:

‘Klaar?’

‘Klaar.’

Het was vreselijk stil in de kamer, zo stil dat je alleen het geluid van de voetstappen kon horen. Het was een heel trage tred, die heen en weer, van hier naar daar ging. Elke stap was heel duidelijk hoorbaar.

‘Niet bang zijn.’ Ze klopte zachtjes op mijn rug. ‘Als de voetstappen ophouden, dan word je pas bang.’

Het geluid van de voetstappen hield op. Ik wachtte tot het weer hoorbaar zou worden, maar tevergeefs.

Ze ging rechtop zitten en zocht een sigaret.

‘Wat is er?’

‘Ga toch slapen. Ik wil wat slapen. Ik dacht eerst dat ik, met jou in de buurt, zou kunnen slapen, maar het lukt toch niet.’

‘Ik zal je een beetje helpen.’

Ik gooide haar sigaret weg, trok haar onder de deken en streelde haar aandachtig. Om haar gezicht niet te zien, uit angst de stemming te breken, werd het licht gedoofd. Ieder plekje van haar was heel aangenaam om aan te raken, het was alsof ik een ivoren beeldhouwwerk streelde. Ik ben altijd iemand geweest die vrij gemakkelijk opgewonden raakt, maar vreemd genoeg bleef ik deze keer innerlijk buitengewoon kalm. Wat mijn handen voelden beroerde mij helemaal niet.

‘Gaat het een beetje?’ zei ze ruw, en ging met een ruk rechtop zitten. ‘Verspil je energie maar niet.’

Ze stapte uit het bed, stak het grote licht aan en trok de jeans en het hemd aan waarop nog steeds de watervlekken van in de tunnel zaten. Ze trok ook een overjas aan.

‘Het is niet dat ik kwaad op je ben. Ik voel me een beetje geïrriteerd en ik wil buiten wat gaan stappen.’ Haar stem was weer zacht geworden. Ze voelde in een van haar zakken en viste er een sleutel uit op. ‘De sleutel geef ik je toch maar. Oorspronkelijk was ik van plan om je hier met deze sleutel op te sluiten. Ik ben te lang alleen gebleven. Toen je vandaag kwam was ik heel blij. Ik wou 's avonds eens stevig slapen, en jij hebt me daarbij geholpen, maar toch tevergeefs. Het is niet jouw schuld.’

‘Het is midden in de nacht, wil je dat ik meega?’

‘Niet nodig. Ik ga altijd alleen wandelen. Vandaag ben je me in alles gevolgd. Ik wil je daarvoor heel erg bedanken. Laat jij me maar alleen gaan wandelen. Je kan bij je thuis slapen, maar je mag even goed hier blijven slapen.’

Ik hoorde de deur in het slot vallen en vervolgens ook het traliewerk buiten dichtschuiven. Daarop weerklonk vanop het dak weer het geluid van de voetstappen - het was een hele tijd niet hoorbaar geweest. Ik richtte het hoofd op en staarde naar het

plafond. Het plafond leek doorschijnend: ik kon zien hoe onder het inktzwarte hemelgewelf een paar voeten zich op en neer bewoog. Het plafond was als een stuk halfdoorschijnend matglas. Op het moment dat een zool erop neerkwam werd het helder, zo helder dat ik de lijnen van de zool kon zien.

De voetstappen bewogen zich voorwaarts.

Ik volgde hen, en kwam weer in mijn eigen woning.

Ik probeerde het wezen van de voetzolen die boven me stapten te doorgronden, maar het enige wat ik met zekerheid kon vaststellen was dat ze geluid maakten. Het geluid leek op haar stem, zacht en jeugdig, maar niet verleidelijk. Zowel haar uiterlijk als haar stem waren prachtig, maar niet verleidelijk, ze hadden eerder iets afwerends. Het was dit soort afwerende houding die me verleidde. Op dit eigenste moment bezweek ik voor haar afwerende voetstappen, niet met mijn stem en lichaam, maar alleen innerlijk. Ik had het geprobeerd, maar het bleek nutteloos.

Ik weet niet hoe lang het nog duurde, maar uiteindelijk viel ik toch in slaap. Het lawaai van de eindeloze stroom wagens kreeg me niet wakker. Ook in mijn droom was het geluid van voetstap na voetstap boven me onafgebroken aanwezig. Plots moest ik eraan denken dat het, van het hele menselijke lichaam, alleen de voeten zijn, de nederigste delen dus, die vaak sporen nalaten op deze grote aarde. Het minst in staat om sporen na te laten zijn hoofd en geslachtsdelen.

Zo versuft sliep ik en dan begon de deurbel onophoudelijk te rinkelen.

9.

Aan de deur stond een vrouw van middelbare leeftijd. Ze maakte een heel enthousiaste indruk en was nogal praatziek. Ze zei dat ze mijn buurvrouw was, de eigenares van nummer 602. Ze kwam hier vandaag in het voorbijgaan eens een kijkje nemen.

‘Ik weet niet hoe het komt, maar de deur van mijn woning was niet op slot,’ zei ze, ‘vroeger is dat ook eens gebeurd.’

‘Heb je de sleutel misschien aan iemand gegeven?’

‘Neen, toch niet.’

Ik ging met haar nummer 602 binnen en rook de lichte geur van sigaretten.

De kamer zag er heel netjes uit. Op de tafel lag een heel dun laagje as. Ik vroeg: ‘Ontbreken er dingen of zo?’

‘Ik laat hier geen dingen van mij rondslingeren. Welke dief zou er nu een dekbed komen stelen?’ Ze zei: ‘Ik zou van woning willen veranderen, maar momenteel heb ik er nog geen geschikte gevonden.’

‘Waarom wil je van woning veranderen?’

‘Het spookt hier,’ zei ze op mysterieuze toon, terwijl ze me aankeek. ‘Het eerste paar dat in jouw kamer, de 601, is komen wonen, toen het gebouw net klaar was, waren twee jonge mensen. De vrouw was heel aantrekkelijk, met een typisch kindergezichtje. De man bruiste van vitaliteit. Hij kon een fiets helemaal tot op de zesde verdieping dragen en was toch niet buiten adem. Later is de vrouw naar Xinjiang[3] gegaan voor haar werk, en de man is van de bovenste verdieping naar beneden gesprongen.’

Ze leidde me de gang op en wees naar een plaats aan de voet van het gebouw. Deze keer was er geen spoor van ook maar één voetafdruk.

‘Was hij dood?’

‘Tuurlijk was hij dood. Kan ook moeilijk anders, van de zesde verdieping.’

‘Daarna is hier een heel eenzame vrouw ingetrokken. Ze had een opvallend witte huid, en sprak heel minzaam. Ze had ook zo'n kindergezichtje. Ze maakte nooit een geluid terwijl ze hier woonde. Niemand wist of ze thuis was of niet.’

‘Kreeg ze geen bezoek van vrienden?’

‘Blijkbaar niet.’ Ze wees naar de tunnel in de verte. ‘Op een nacht heeft de schoonmaakploeg haar in de tunnel ontdekt.’

‘Was ze dood?’

‘Ja. Door een of andere wagen doodgereden. Naar het schijnt werd ze tegen de muur aangedrukt en had ze inwendige bloedingen, misschien was haar lever geperforeerd. De wagen is nooit teruggevonden.’

Ik slaakte een lange zucht.

‘Vandaar dat ik hier koste wat het kost weg wil. Dit huis brengt ongeluk. Oorspronkelijk was er hier een begraafplaats.’

Ik vroeg haar bij me binnen. Ze ging met mij de kamer in en keek eens rond. Ze zei dat ze iets te doen had en snel weer weg moest, ze zou op een andere dag nog wel eens langskomen. Net voor ze wegging vroeg ze me stilletjes: ‘De mensen zeggen dat je hier elke avond voetstappen kan horen op het dak. Ik overnacht hier nooit. Heb jij gisteravond iets gehoord?’

‘Ik was te moe van de verhuis, ik ben als een blok in slaap gevallen, ik heb niets gehoord.’

‘Da's juist, van een verhuis ben je altijd doodop.’

‘Het beste nog.’

10.

Het afgelopen halfjaar heb ik er vaak op gelet of ik in de aangrenzende woning geen beweging hoorde, maar het bleef er altijd muisstil. Op zekere dag zag ik dat er licht brandde. Opgewekt ging ik aankloppen. Er kwam een kerel buiten, op de voet gevolgd door een meisje uit het noorden. Ze waren naar Shanghai gekomen op huwelijksreis. Op regenachtige dagen wordt, op die plaats daar bij de deur onderaan het gebouw, heel vaag die voetafdruk zichtbaar. Ongeacht of het regent of niet, loop ik er steeds met een boogje om heen. Nu ik hier een half jaar woon, ben ik gewend geraakt aan het geluid van de voetstappen op het dak. Meer nog, op avonden waarop het geluid er niet is, heb ik het gevoel dat er iets ontbreekt.

Ik ben op het dak geklommen om een kijkje te nemen. Op het dak stonden enkele televisieantennes, net vogelverschrikkers. Moeiteloos maakte ik hun voedingskabels los. Ze waren heel fragiel. Er lag een colablik en een sigarettepeuk. Op het dak liep ik te ijsberen. Het was een groot dak, minstens groot genoeg om er een basketbalveld op aan te leggen. Niet zo ver daar vandaan kwamen wagens de tunnelmond in- en uitgereden. De wagens zagen er alle minuscuul uit. Het waaide hard op het dak. In het verafgelegen Puxi, ten westen van de Huangpu, staan heel wat pas opgetrokken torengebouwen. Ik kon zien welk het Hilton was, en welk het nieuwe Jinjiang Hotel.

Ik stond heel lang op het dak. Ik leek ook op een vogelverschrikker. Toen ik naar beneden klom was ik onvoorzichtig

en struikelde. Ik had een schaafwonde op de arm. De wonde was rood en er sijpelde lichtrood water uit. Ik opende de poort, ging het traliewerk binnen en deed het op slot. Ik opende de deur om mijn eigen woning binnen te gaan en deed ook die op slot. Ik opende alle deuren in mijn woning: toilet, slaapkamer, bureau, bergkast, en de deur naar het balkon. Ook de vensters opende ik allemaal.

Op het balkon hing het dunne stuk touw nog steeds lichtjes heen en weer te wiegen. De zijdelings invallende zonnestralen wierpen de schaduw van het touw op de muur. Mijn chrysant was al lang geleden verdord; al wat ervan overbleef was de knisperende, naakte stengel, waarvan de schaduw op de muur zichtbaar was. Ook de schaduw was doodgegaan, bevroren in bewegingsloosheid.

Ik keek naar de voet van het gebouw. Een tijdlang bekroop me de lust om naar beneden te springen. Ik wilde wat graag op een ander stukje cementen vloer mijn eigen, eeuwige afdruk nalaten. Met mijn eigen hoofd een afdruk nalaten.

Springen was doodsimpel.

Later ging ik toch maar weer mijn kamer binnen en sloot alle deuren en ramen. Ik ging zitten op de sofa waar zij ooit had gezeten, en schonk mezelf een glas bier in.

Aan het bierglas kleefde heel wat schuim. Het verdween pas nadat ik een sigaret had opgerookt. Het schuim was wit, net als de tunnelmond op regenachtige dagen, net als haar hals.

Terwijl ik dronk schoot me een vergelijking te binnen. Haar lelijke navel leek op de tunnel waarlangs ik weg zou moeten gaan.

Zo zat ik daar, tot diep in de nacht. Ik wist dat ik de komende dagen niets te doen zou hebben, en dat dit zou duren tot op een regenachtige nacht. Die regenachtige nacht zou ik buiten gaan wandelen, de tunnel binnengaan, de vochtige en verontreinigde lucht inademen, en de smerige vlekken op de muren bestuderen. Misschien zou achter mij het geluid van de voetstappen op het dak weerklinken. Ik zou niet omkijken.

Op dat ogenblik ging de deurbel.

Ingeleid, vertaald en geannoteerd door Jan De Meyer

Eindnoten:

(1) Letterlijk: ‘het geluk van de perzikbloesems’. De perzik is in China van oudsher een symbool van de onsterfelijkheid en van de lente, maar ze verwijst ook naar ongeoorloofde verhoudingen tussen man en vrouw. Het is belangrijk de perzikbloesems in het achterhoofd te houden: de auteur zal ze later contrasteren met een andere bloem.

(2) Li Qingzhao (1084-1151?), waarschijnlijk China's beroemdste dichteres. Haar eigen kommervolle leven als verjaagde en verarmde weduwe was de voornaamste inspiratiebron voor haar gevoelvolle poëzie.

(3) China's meest westelijke autonome regio, voor 60% bevolkt met etnische minderheden.

Chen Guokai

Chen Guokai werd in 1938 geboren in Wuhua in de provincie Guangdong. Na de middelbare school begon hij in 1958 in Guangzhou (Canton) te werken als fabrieksarbeider en in zijn vrije tijd te schrijven. Hij is van dezelfde generatie als Wang Meng en zijn schrijverscarrière verliep op een vergelijkbare manier: enkele jaren van literaire activiteit, gevolgd door 'heropvoeding door arbeid' tijdens de periode van de Culturele Revolutie (1966-1976). Tijdens deze periode zwoer hij nooit meer literair actief te zijn; de paar verhaaltjes die hij voor 1966 had geschreven hadden hem immers alleen maar narigheid gebracht. Na de val van de zogenaamde Bende van Vier (eind 1976) werd de verleiding toch weer te groot. Sindsdien legt Chen Guokai zich als lid van de afdeling Guangdong van de Chinese Schrijversbond volledig op de literatuur toe. Een deel van zijn proza werd reeds vertaald in het Engels, Frans, Duits, Japans en Nederlands.

Het verhaal *Cao Xueqin gaat vergaderen* komt uit de in 1985 verschenen bundel *Vreemde verhalen uit de literaire wereld,* de eerste bundel waarin Chen een aantal van zijn absurdistische verhalen liet verschijnen. In 1988 werd het ook opgenomen in het eerste deel van een in Hong Kong gepubliceerde *Bloemlezing van Chinese hedendaagse verhalen*, een gezaghebbend verzamelwerk waarin zowel fictie uit de Volksrepubliek, Taiwan als Hong Kong zijn opgenomen. De hoofdfiguur uit het verhaal, de schrijver Cao Xueqin (1715-1764), stamde uit een schatrijke familie die na het ontslag van Cao's vader gestaag verarmde. Cao's roman, *De droom van de rode kamer,* waarschijnlijk China's beroemdste traditionele roman, beschrijft uiterst gedetailleerd het leven van de machtige familie Jia. Een van de hoofdlijnen van het verhaal vormt de relatie tussen Jia Baoyu en twee van zijn nichtjes, Lin Daiyu en Xue Baochai, en de gelukkige tijden die ze beleven in Daguanyuan ('de tuin van het grote schouwen'). Alhoewel Jia Baoyu verliefd is op de ziekelijke Lin Daiyu, wordt hij uitgehuwelijkt aan de van vitaliteit bruisende Xue Baochai. Lin Daiyu sterft niet lang daarna.

Jia, die ongetwijfeld veel gelijkenissen vertoont met de schrijver Cao Xueqin, zegt later het wereldse vaarwel. Overtuigd dat de waarneembare realiteit slechts schijn is, gaat hij in de leer bij een daoistische meester en een boeddhistische monnik.

Chen Guokai situeert zijn verhaal in het jaar 3999. Cao Xueqin bevindt zich in de hemel, samen met Hitler, Don Quijote en andere historische en literaire figuren. Hij wordt uitgenodigd naar de aarde, om een congres over zijn eigen persoon en werk bij te wonen, voor Chen Guokai een gelegenheid om een aantal wantoestanden en menselijke zwakheden met veel gevoel voor humor aan de kaak te stellen. Staatshoofden die graag grote dichters zouden worden, de saaiheid van de Chinese televisieprogramma's, de personencultus rond dode schrijvers die tijdens hun leven even onbekend als onbemind waren, de hiërarchisering, logheid en vergrijzing van het Chinese overheidsapparaat, de literatuurtheoretici die niets van literatuur begrijpen enzovoort worden door Chen Guokai vakkundig gehekeld.

Cao Xueqin gaat vergaderen
Chen Guokai

1.

In de hemel.

Cao Xueqin had samen met Li Bai[1] enkele glaasjes wijn gedronken. Enigzins aangeschoten stond hij op om afscheid te nemen van zijn gastheer. Li Bai zei: ‘Komaan, we hebben nog maar een paar glaasjes op, ik wil nog van geen ophouden horen. He Xiangu[2], breng eens de grote glazen!’

Prompt zei Cao Xueqin, terwijl hij de handen eerbiedig voor de borst samenbracht: ‘U hebt de gave om na het drinken van een decaliter wijn wel honderd gedichten te schrijven. Mensen van mijn slag kunnen daarmee niet concurreren.’

Li Bai streek zich over de baard en zei lachend: ‘Xueqin, jij kon vroeger ook geen glas leeg zien staan!’

Lachend antwoordde Cao Xueqin: ‘Ik heb op aarde alleen alcohol op basis van zoete aardappelen gedronken, heel licht spul, bijlange niet te vergelijken met de wijn hier in de hemel. Verder dan drie glaasjes kom ik hier niet. Drink ik meer, dan ben ik zo zat als een kanon.’

Li Bai knikte en zei lachend: ‘Alcohol is de beste vriend van de dichter, wanneer die zingend door de mooie natuur wandelt. Dichters kunnen meestal beter drinken dan romanschrijvers. Dichters hebben ook minder vaak last van maagzweren. Maar goed, wij kennen elkaar al te lang om ons nog aan de etiquette te storen. Doe maar zoals je wil.’

In vergelijking met de mensenwereld zijn beleefdheidsvormen in de hemel eerder zeldzaam. Literaire vrienden komen en gaan zoals ze dat zelf beslissen. Cadeautjes meebrengen hoeft niet, en ook aan hiërarchie of leeftijdsverschillen wordt weinig aandacht besteed. Neemt men vaardigheid of anciënniteit als criterium, dan is Cao Xueqin naast Li Bai niet meer dan een broekventje. Maar in de hemel is dat geen probleem. Qu Yuan[3], Li Bai, Luo Guanzhong[4], Shakespeare, Cao Xueqin, Balzac, Tolstoi, Hemingway enzovoort, iedereen komt hier met iedereen in contact; allen beschouwen ze de anderen als broeders, en ze worden goede vrienden, ondanks de aanzienlijke leeftijdsverschillen. Ze hebben ook een Hemelse Schrijversbond[5] opgericht, zonder evenwel functies als die van voorzitter of secretaris in het leven te roepen. Er is alleen een persoon die verantwoordelijk is voor de administratieve aangelegenheden. De Hemelse Schrijversbond verdedigt de rechten van de vrouw. In hun statuten staat dan ook duidelijk gestipuleerd dat deze administratieve functie dient te worden waargenomen door een beroemde vrouw uit een literair werk van vroegere tijden. Vrouwen als Lin Daiyu, Anna Karenina, Madame Bovary en dergelijke waren de meest voor de hand liggende kandidaten voor deze functie. Zij organiseerden de activiteiten. Ah Q[6] had de verantwoordelijkheid over de losse karweitjes, oude Gao was portier. Jia Baoyu was al lang geen boeddhistisch monnik meer. Na afgestudeerd te zijn aan de technische school in de hemel, had hij in de Hemelse Schrijversbond de job van taxichauffeur toegewezen gekregen, een job waarin hij overigens schitterde.

Hij reed heel veilig. Zijn air van prikkelbaar rijkeluiszoontje was hij helemaal kwijt.

Op dat ogenblik parkeerde Jia Baoyu zijn auto aan Li Bai's deur. Hij ging languit in de wagen liggen, en terwijl hij naar kosmische muziek luisterde, las hij zijn *Paradijsgazet*. Deze *Paradijsgazet* werd bereid uit voedingsstoffen van hoge kwaliteit. Elk leesteken zat boordevol vitamines en proteïnen. Na lezing hoefde je de krant maar in de mond te stoppen en op te peuzelen. Het was een voortreffelijke versnapering[7]. Aangezien de mensen in de hemel zelfs kranten konden eten, absorbeerden ze ook heel snel kennis: een hoofdartikel was in enkele seconden verteerd.

Jia Baoyu was aan het wachten tot Cao Xueqin buitenkwam.

Cao Xueqin opende het portier van de wagen. Het was een heel comfortabele limousine op luchtkussens, met air-conditioning. Cao Xueqin nam plaats en vroeg: ‘Baoyu, hoe is het de laatste tijd in Daguanyuan?’

‘Prima,’ antwoordde Baoyu, ‘er zijn een paar organisatorische vernieuwingen doorgevoerd. Ze hebben een overkoepelend bedrijf voor de handel in landbouw- en industriële produkten opgestart.’

‘Dat is nog 's goed nieuws. Wie is de manager?’

‘Qingwen.’[8]

‘Deugt dat meisje wel voor zo'n baan?’

‘En of! Ze was een briljante studente aan de Hemelse Financiële en Economische Hogeschool, zeer intelligent, zeer scherpzinnig. Ze kent de knepen van het vak, kortom, een gedroomde manager.’

Cao knikte opgewekt: ‘Goed zo! Oorspronkelijk liep die meid over van de goede bedoelingen, maar omdat ze van zo lage afkomst was, kon ze haar talenten niet ontplooien. Maar nu ze een stuk vrijer is, en de omstandigheden verbeterd zijn, is ze wel in staat een onderneming te leiden.’ Hij Held even op met spreken en vroeg toen: ‘En Fengjie?’

‘Qingwen had haar de verantwoordelijkheid gegeven over bepaalde financiële aangelegenheden. Nu hebben ze onlangs onregelmatigheden in de boekhouding vastgesteld. De Hemelse Handelsrechtbank heeft nu haar zaak in behandeling.’

Cao slaakte een zucht: ‘Dat vrouwmens zal wel altijd een berekenende intrigante blijven. Te sluw zijn is nooit goed. Ben jij nu gescheiden van Baochai?’

‘Ja, we zijn gescheiden. We zijn zonder ruzie uit elkaar gegaan. Mijn overste, Lu Zhishen[9], heeft haar na een ideologische opvoedingssessie kunnen overtuigen. We woonden toch al lang apart. Op het ogenblik van de scheiding begon zij moeilijk te doen over de eigendommen. Ik heb alle apparaten die ik gekocht had aan haar overgelaten: ijskast, kleurentelevisie, cassetterecorder... Zelfs dat stuk magische jade heb ik haar gegeven. Ze heeft het trouwens verkocht voor drie miljoen yuan. Ze had niet te klagen. Ze heeft met de grootste bereidwilligheid haar handtekening op de echtscheidingsformulieren gezet en ze heeft geen traantje gelaten. Nu runt ze een eenmansbedrijf voor elektronische produkten in Daguanyuan. Ze is echt geknipt als manager. De elektronische polshorloges die haar bedrijf maakt worden zelfs al geëxporteerd naar Jupiter en Venus. Ze heeft een miljoenenomzet. De mensen zeggen dat ze er heel welstellend uitziet, en gelijk hebben ze.’

Ontroerd zuchtend zei Cao: ‘Als het om haar carrière gaat, weet Baochai wel hoe ze te werk moet gaan, maar in de liefde is ze maar een sukkel. Dat hoeft natuurlijk ook niet te verwonderen, want ze is afkomstig uit een familie van zakenlui, en dus bekijkt ze alles liefst vanuit het financieel oogpunt. Nu jullie goed en wel uit elkaar zijn, doet dat eigenlijk niet meer terzake.’ Hij dacht even na, en vroeg dan bezorgd: ‘Daiyu is secretaresse in de Schrijversbond, en ze doet het schitterend. Heb jij haar al opgezocht?’

Van zodra hij Daiyu hoorde vernoemen, betrok Baoyu's gelaat: ‘Ja, ik heb haar eens opgezocht, maar ze doet zo koud en onverschillig tegen me.’

‘Hoezo?’

‘Ik snap het ook niet. Misschien heeft het iets te maken met het feit dat haar *Gedicht van de begraven bloemen* de Nobelprijs gekregen heeft. Nu ze beroemd is, ziet ze een taxi-chauffeur natuurlijk niet meer staan,’ zei Jia Baoyu somber.

Cao zuchtte eens en zei: ‘'t Is niet gemakkelijk bekroond te worden en toch nederig te blijven. Niemand schijnt er nog aan

te denken dat in dit leven alles op voorhand is beslist, en dat is erg. Onlangs zag ik Nobel en ik zei hem: “Dat jij je dynamiet-handeltje drijft vind ik prima, maar waarom in hemelsnaam al die prijzen uitreiken? Waar is al die publiciteit goed voor? Als er te veel beloningen zijn, verliezen ze dan niet hun betekenis? George Bernard Shaw heeft geweigerd jouw prijs in ontvangst te nemen omdat je een buskruitfabrikant bent. En dan die beraadslaging over wie in de prijzen valt! Het is toch omdat daar fouten gemaakt worden dat de jongere generatie het verkeerde pad op raakt!” Baoyu, je moet niet zo treuren. Ik vind wel een geschikt moment om eens met Daiyu te praten. Onder mensen is vriendschap toch belangrijker dan rijkdom en roem, of niet soms?’

‘Dat spreekt vanzelf. Ware het niet voor haar, dan was ik destijds geen monnik geworden...’

Terwijl ze zo aan het praten waren, kwamen ze bij Cao Xueqin's huis. Cao vroeg: ‘Kom je niet even mee binnen?’

‘Nee, toch niet. Ik moet Liu Xianglian en You Sanjie nog naar het Qiongtai brengen voor een balletopvoering. Ik heb het nogal druk. Bye bye!’

‘Bye bye!’ Cao keek Jia Baoyu na, die aan boord van zijn ruimtewagen weggleed. Opgewekt dacht hij bij zichzelf: die jongen maakt vooruitgang. Dat er uit een bepoederd verwend rijkeluiszoontje zo een eersterangs taxichauffeur is geworden... De hemel is echt een uitstekende plaats om mensen te hervormen. Daguanyuan is serieus veranderd.’

2.

Bij de bovennatuurlijke wezens in de hemel zijn alle mogelijke kopzorgen natuurlijk afwezig. *De droom van de rode kamer* werd door de hemelse uitgeverij keer op keer herdrukt. Manuscripten werden rijkelijk vergoed. Bovendien was het innen van personenbelasting hier onbestaande. Cao's leven kon op geen manier vergeleken worden met de bittere armoede die onder de gewone stervelingen heerst. Geen verplichting voor hem dus om met de verkoop van zijn schilderijen zijn dagelijkse kom rijst te verdienen. Het leven dat Cao leidde was niet te onderscheiden van dat van een onsterfelijke.

Hij dronk een kopje Guanyuan oploskoffie, een lokaal produkt. Hij deed er geen suiker in. Onsterfelijken houden van de elegantie der eenvoud en drinken niet graag zoet spul. Voor gerechten als verse vis, varkenspootjes en kippeklauwen was hier absoluut geen markt. Niemand kweekte hier kippen, om nog maar te zwijgen van varkens. In een vlaag van waanzin had een Amerikaan ooit eens gepoogd de hemelse markt te penetreren. Hij had met de space shuttle een lading geslachte stieren naar de hemelse markt gebracht. Het resultaat was dat hij inbreuk pleegde op het hemelse reglement; het scheelde niet veel of ook de space shuttle was geconfisqueerd geworden. Vandaar zijn er vaak problemen met de space shuttle en zitten de Yankees in een lastig parket.

Omdat de hemelbewoners vlees- en visgerechten niet op prijs stellen, en het verboden is levende wezens te doden, worden er op de eetwarenafdeling van de supermarkt die de Koningin-moeder van het Westen[(10)] uitbaat geen eieren te koop aangeboden. Hele zwermen feniksen doorklieven de hemelse luchten. Overal kan je fenikseieren vinden, maar niemand eet ze. De hemelburgers eten enkel fruit, groenten, zwarte paddestoelen, brood en zomeer. Vandaar dat aandoeningen als hypertensie, diabetes en kwaadaardige tumoren uiterst zelden in de hemel aangetroffen worden. Sigaretten worden er wel gerookt. De produkten van de rookwarenfabriek in Daguanyuan vinden zelfs gretige aftrek. Jia Zheng, ooit feodaal uitschot, maar die, na blootgesteld te zijn aan de kritiek van de massa's, radikaal het roer omgooide, werd een arbeider in de rookwarenfabriek. Omdat hij goed presteerde werd hij later gepromoveerd tot bedrijfsleider. Hij viel op door de gedisciplineerde wijze waarop hij de fabriek beheerde. Corruptie, smeergeld of het onbeteugeld toekennen van bonussen, waren hem onbekend. Daarom hebben de mensen hem zijn vroegere misdaden vergeven. Nadat Jia Lian vrijkwam uit de Hemelse Instelling voor Heropvoeding door Arbeid, vond hij in de rookwarenfabriek werk op de afdeling bevoorrading en marketing. De zaak bloeide, en Jia Lian hield zich ver van ongewenste intimiteiten op het werk. Jiao Da werd hoofdingenieur en wist door een aantal pientere hervormingen de produktielijn van de sigarettenfabriek volledig te au-

tomatiseren. De sigaretten van het merk Paleis der Onsterfelijken, die in dit bedrijf werden vervaardigd, kregen na evaluatie door de hemelse tabaksindustrie het etiket van kwalitatief meest hoogstaande sigaretten. Ze bevatten totaal geen nicotine. Het was precies een sigaret van dit merk die Cao Xueqin nu rookte.

Cao ging op zijn kosmische schuimrubberen sofa zitten en rookte. De armleuningen van de sofa waren uitgerust met tal van elektronische druktoetsen. Cao drukte er een in en onmiddellijk lichtte het 88 duim brede scherm van zijn driedimensionele kleurentelevisie van het merk Kosmos op. Op het scherm verscheen het beeld van de kosmische film- en televisieactrice Cixi[11], die met haar gekunsteld lieve stemmetje zei: 'Beste hemelbewoners...'

Hier moet even het volgende verduidelijkt worden: alle beroemde keizerinnen en keizerlijke concubines op aarde worden, eens ze ten hemel zijn gevaren, zonder onderscheid door de president van de hemel als actrice toegewezen aan het kosmische televisiestation. Zodoende wordt het kosmische televisiestation dagelijks overspoeld door een indrukwekkende stoet van keizerlijke en koninklijke actrices. Cixi zelf was onderhand een razend populaire filmster geworden.

Cao Xueqin vond Cixi's eerbiedige gelaatsuitdrukking een belediging voor het oog; haar geforceerde accent vond hij allerminst aangenaam voor het oor. Ook haar brede mond kon hem niet bekoren. Hij was niet in de stemming om naar deze filmster te kijken die als mens arrogant en bazig was geweest en die haar land en volk enkel ellende had gebracht. En nu verschool ze zich achter lagen make-up en probeerde de kijkers te vleien met haar geouwehoer! 'Klik!' Hij drukte een andere knop in. De kosmische televisieomroep beschikte over 1.800 frequentiekanalen, zodat de programma's van elk hemellichaam konden uitgezonden worden. Aan televisieprogramma's ontbrak het dus niet in de hemel, dit in tegenstelling tot de mensenwereld, waar op dit vlak monotonie troef is.

In plaats van Cixi verscheen nu de heel wat aantrekkelijkere filmactrice Yang Guifei[12] op het glinsterende scherm. Dat was eindelijk nog eens een natuurlijke schoonheid, die ook zonder opsmuk tot de mooisten van het land behoorde. Eén bewe-

ging van de ogen, één lachje, waren voldoende om haar onweerstaanbaar te maken. Geen wonder dat de geile Tang-keizer Xuanzong in haar bijzijn volledig het hoofd verloor, tot zij zelf uiteindelijk letterlijk het hoofd verloor bij Mawei. Later hebben enkele droogkloten van historici de schuld in Yang Guifei's schoenen geschoven, wat een onrechtvaardigheid is. Nu Yang Guifei, overeenkomstig de hemelse beleidslijnen, een actrice geworden was, straalde ze van voldoening, waardoor ze zo mogelijk nog knapper werd. Haar haar zat in een kosmisch permanent, zij zelf droeg een body-stocking uit flinterdunne space-nylon met een waanzinnig diep uitgesneden decolleté. Daardoor leek ze wel een pornoster. Het enige dat er gênant uitzag was haar glinsterende halsketting, vervaardigd uit aaneengeregen meteorietjes. De associatie met het touw waarmee ze in Mawei gewurgd werd, was snel gemaakt. Zonder deze associatie had ze er nog lieftalliger uitgezien.

Een glimlach ontlook op het jaden gelaat van Yang Guifei, de vrouw van wie alleen al de ranke, sierlijke armen een monument verdienden. Met een stem zoet als die van een nachtegaal zei ze: ‘Beste hemelbewoners allemaal! Het schitterende programma dat nu volgt is een superproduktie uit de filmstudio's van Mars, bekroond met het Kosmische Gouden Varken: Liefdesfantasie uit de Melkweg...’

Wat toen volgde was knetterende martiaanse muziek en wazige beelden van Marsbewoners. Alleen de Hemel wist wat dit spektakel eigenlijk moest voorstellen. Het scherm vulde zich met ondefinieerbare verschijningen, begeleid door oorverdovend gebrul en gehuil, dat herinnerde aan wilde dieren in het diepe bos tijdens de paartijd. Het ging hier ongetwijfeld om het meest modieuze en modernste meesterwerk van de martiaanse populaire kunsten. Literatuur- en kunstcritici uit Mars prezen dit ding de hemel in; het moest dus vast en zeker bepaalde artistieke mysteries bevatten die voor hogere en lagere diersoorten van andere hemellichamen evenwel met te vatten waren. Naar het schijnt was er ook op aarde ooit eens een briljante literaire theorie populair geweest, volgens dewelke de artistieke kwaliteiten van iets groeiden naarmate het ding onbegrijpelijker werd. Mentaal vertoefde Cao Xueqin reeds in onsterfelijke sfe-

ren. Breeddenkend als hij was, was er weinig dat hij mentaal niet aankon. Bovendien wist hij dat literatuur en kunst de grenzen van land, planeet, ja zelfs van de kosmos, transcenderen. Maar hoe lang hij hiernaar ook keek, verder dan verbijstering en totaal onbegrip raakte hij niet. Indien hij een gewone sterveling was geweest, had hij aan het bekijken van dit televisieprogramma zeker en vast een zenuwziekte overgehouden. ‘Klik!’ Nogmaals drukte hij een andere toets in. Nu verscheen de actrice Wang Zhaojun[13] op het scherm. Alhoewel ze het tot op heden niet over haar hart had kunnen krijgen haar luit uit handen te geven, had ze toch niet meer dat deerniswekkende uiterlijk van vroeger. Toen trof men ze enkel huilend aan, of te paard tokkelend op haar luit. Eén blik op haar opgeheven hoofd volstond om te weten dat ze grote plannen koesterde met betrekking tot het voortbestaan van het heersershuis van de Han. Galloperend door de gebieden buiten de Lange Muur deed ze aan liefdesdiplomatie met de koning van de Hunnen, deze ijzersterke dame die in haar eentje de Handynastie overeind hield. Nu ze in de hemel als actrice werkte, had ze nog steeds dat heroische en bezielde karakter. Eerst tokkelde ze een stukje op haar luit, vol geluiden van glinsterende speren en geharnaste paarden. Het deed onwillekeurig terugdenken aan hoe ze vroeger met dit dappere luitspel de legers buiten de Lange Muur alle moed had ontnomen, en hoe ze de koning der Hunnen, met zijn hart van steen, plat kreeg. Alleen dankzij deze heldin kon de Han-keizer stevig op zijn troon blijven zitten.

Toen haar stukje luitspel ten einde was, sprak Wang Zhaojun met de heldere en volle stem, eigen aan een verheven persoon: ‘Beste hemelbewoners, dan is het nu tijd voor nieuws van de planeet Aarde...’

Daarnet nog voelde Cao Xueqin zich wat verdoofd door het bekroonde meesterwerk van de martiaanse filmindustrie. Van zodra hij echter hoorde dat er nieuws van de Aarde op komst was, kwam hij weer bij zijn positieven. Het was toch nog steeds wat er op aarde gebeurde dat hem het meest boeide.

‘Beste hemelbewoners, indien jullie niet al te vergeetachtig zijn, moeten jullie je nog herinneren dat er op aarde, in China, een roemrijk schrijver heeft geleefd: Cao Xueqin-moge hij gelukkig zijn in de hemel...’

Cao Xueqin schrok op. Onwillekeurig stond hij op en mompelde bij zichzelf: ‘Roemrijk? Ik roemrijk? Hoe komt het dat ik daar zelf zo weinig van gemerkt heb?’ Hij haalde zich zijn leven op aarde weer voor de geest. Eén lange lijdensweg was het geweest. Zijn hele familie at rijstebrij; wijn moest vaak op krediet worden gekocht; bedrinken kon je je nooit, en je buik rond eten was er ook nooit bij. Kan men echt als roemrijk beschouwd worden als men nog niet eens het probleem van een lege maag kan oplossen?

‘Inderdaad, mijnheer Cao Xueqin - moge hij gelukkig zijn in de hemel - was de meest roemrijke romancier van China,’ zei Wang Zhaojun gedreven en met forse stem. ‘Zijn meesterwerk, *De droom van de rode kamer*, wordt tot de kostbaarste intellectuele schatten van het mensdom gerekend. Lang geleden reeds maakte iemand de opmerking dat alle kennis van de totaliteit van de Chinese literatuur van geen waarde is indien men niet kan meespreken over *De droom van de rode kamer*. Dit meesterwerk, in al zijn grootsheid en pracht, is als geen ander in staat om mensen te ontroeren en aan te grijpen! Heel wat levende en gestorven mensen houden zich bezig met de studie van deze magistrale roman. Het laatste nieuws dat ons zopas vanop de Aarde bereikte is dat er een belangrijke doorbraak is op het gebied van de studie van *De droom van de rode kamer*...’

Alweer voer een schok door Cao Xueqin. Was *De droom van de rode kamer* niet gewoon *De droom van de rode kamer?* Er was toch geen oliebron blootgelegd of een tunnel gegraven, waarom dan gewagen van een ‘doorbraak’? Wie werd hier ‘doorbroken’, de roman, of de schrijver zelf? Het mensdom legde op het vlak van het uitvinden van nieuwe terminologie een zodanige ijver aan de dag dat het zelfs voor onsterfelijken soms moeilijk om begrijpen werd. ‘Recentelijk heeft een team van ongeëvenaard kundige specialisten na een lange periode van grondige studie en nauwlettende tekstkritiek ontdekt dat Gongwangfu[14] in China, op de planeet Aarde, niets anders is dan Daguanyuan uit *De droom van de rode kamer;* of om het in andere woorden te zeggen, dat Daguanyuan niets anders is dan Gongwangfu. Hier volgen live-beelden van Gongwangfu - en dus ook van Daguanyuan...’

Cao Xueqin stond als aan de grond genageld. In gedachten had hij zelf wel een ideëel Daguanyuan, net zoals iedere lezer voor zichzelf een mentaal beeld had geschapen van zijn eigen Daguanyuan. Maar vanwaar die associatie van Gongwangfu met Daguanyuan in zijn roman? Terwijl hij zo naar de televisie aan het kijken was, kon hij een lach niet onderdrukken. ‘Haha! Haha!’ lachte hij een paar keer, en slaakte toen een lange, troostende zucht: ‘Sommige mensen doen een heel leven lang niets anders dan romans lezen en weten uiteindelijk nog niet eens wat een roman nu eigenlijk is! Als dat niet droevig is!’

Met een klik! zette hij de televisie uit. Eén druk op een knop aan de rechterzijde van de armleuning van de sofa, en uit de stereoketen met twintig luidsprekers van het merk Kosmos weerklonk het oude deuntje voor luit *Water stroomt van de hoge bergen*. Cao Xueqin voelde zich onmiddellijk verkwikt. Toen weerklonk eensklaps de muzikale deurbel.

3.

Van zodra het groene licht aanflitste, verscheen op het monitorscherm het beeld van de ruimtepostbode. Hij knikte, een toestel registreerde deze informatie, en de automatische deur schoof open. De ruimtepostbode overhandigde Cao een grote, rode uitnodiging en zei: ‘Mijnheer Cao, ziehier een uitnodiging die ons zopas via de kosmische communicatiesatelliet bereikte. U wordt uitgenodigd om in de stad Miereneukegem aan een vergadering deel te nemen.’

‘Op welke planeet is Miereneukegem gelegen?’ Cao Xueqin had nog nooit van deze plaats gehoord.

‘Op de aarde.’

‘Is er op aarde een stad Miereneukegem?’

‘Jazeker.’ De ruimtepostbode was heel goed onderlegd in de astronomische geografie. De modale postbode had hier een doctorstitel; zonder doctoraat kon men zelfs geen postbode worden. Ze waren allen goed vertrouwd met de taal en aangelegenheden van elk hemellichaam: ze waren nog doctorder dan een doctor.

‘En waar ligt dat Miereneukegem precies?’

‘U hoeft maar space-shuttle 10008 te nemen en de juiste

plaatsnaam aan te vragen. Don Quijote heeft de leiding over deze vlucht.'

Cao Xueqin schrok even. 'Is dat wel veilig, Don Quijote aan het stuur van een vliegtuig? Is er geen gevaar dat hij tegen een windmolen aanvliegt?'

De postbode zei lachend: 'Het is absoluut veilig. Sinds hij in de hemel is heeft hij het roer helemaal omgegooid. Van zijn slechte riddermanieren is niets meer overgebleven. Je zal hem geen blinde gevechten meer zien leveren met windmolens of wijnzakken. Hij is beter als piloot dan als ruiter. Vliegtechnisch gesproken is hij één van de meest begaafde ruimtevaarders van de kosmos.'

Toen de postbode uitgesproken was, vloog hij weg.

Cao Xueqin vouwde de uitnodiging open. Op de indrukwekkende, prachtige uitnodiging stond de volgende boodschap gedrukt in gouden karakters:

'Met het oog op de bevordering van de bloei van de literatuur en de evaluatie van de grootse resultaten op het vlak van de studie van *De droom van de rode kamer,* werd beslist op de negentiende van de negende maand van het jaar 3999 in Miereneukegem op plechtige wijze een congres te openen over de studie van *De droom van de rode kamer*. Te dezer gelegenheid wordt U eerbiedig uitgenodigd, Lid van de Hemelse Schrijversbond en Doctor in de Letteren, Cao Xueqin.

Indien Mr. Cao Xueqin, ondanks zijn andere dringende bezigheden, toch de tijd zou vinden om ons de eer van zijn aanwezigheid en advies te gunnen, zouden wij hem daarvoor in de hoogste mate dankbaar zijn. Hoogachtend, De collega's van de afdeling Miereneukegem van de Vereniging voor de Studie der Literatuur van de Planeet Aarde.'

Ontsteld keek Cao Xueqin naar de titel 'Doctor in de Letteren' op de uitnodiging. Hij kon zich niet herinneren dat iemand hem ooit een academische graad had verleend. Misschien had men op aarde de manie om te veel belang te hechten aan diploma's, en had men zich daarom verplicht gevoeld hem met een doctorstitel op te zadelen. In werkelijkheid hebben dergelijke titels, wat romanschrijvers betreft, weinig te betekenen. Onlangs, toen Cao met Tsjechov aan het kletsen was, zei deze laat-

ste niet zonder enige zin voor humor: ‘Aan de universiteit worden heel wat vaardige lui opgeleid, met inbegrip van hen die vaardig zijn in geklungel.’ Wijze woorden waren dat! Alsof al die grote geleerden van de keizerlijke academie iets deftigs konden schrijven! Cao nam aanstoot aan deze titel van Doctor in de Letteren. Hij was niet van plan om deel te nemen aan een congres waar hij onder dwang een academische graad toebedeeld kreeg. Maar toen herzag hij zijn mening. Dit congres werd speciaal georganiseerd om zijn werk te bespreken. Niet deelnemen zouden de mensen gemakkelijk als verwaandheid of aanstellerij van zijn kant kunnen interpreteren. Ze zouden kunnen zeggen dat de roem hem naar het hoofd was gestegen. En roddel is een vreselijk ding. Zelfs onsterfelijken moeten af en toe plooien voor conventies. Dus zat er voor Cao niets anders op dan zijn ruimteplunje aan te trekken, zijn ruimtepetje op te zetten, zijn huisje gedag te zeggen en de hemelse wegen te bewandelen.

Baoyu's wagen was nergens te bespeuren. De hemelse wegen krioelen van de ruimtetaxi's, die in een nooit aflatende stroom langsrijden en het vervoer aanzienlijk vergemakkelijken. Cao Xueqin hoefde maar één keer met de hand te wenken, en een gloednieuwe taxi stopte vlak voor hem. Aan het stuur zat Lu Zhishen. De 108 helden van Liangshan waren op aarde de verdedigers geweest van al wat nobel was. In de hemel runden ze nu een financieel volledig onafhankelijk taxibedrijf. Song Jiang was de manager, Wu Yong[15] had de verantwoordelijkheid over het eigenlijke werk. En het moet gezegd, de handel bloeide. Lu Zhishen was gestopt met drinken en stond nu aan het hoofd van een team van taxichauffeurs. Zijn functie van coördinator verhinderde hem niet om vaak zelf achter het stuur van een taxi plaats te nemen. Van zodra hij Cao Xueqin zag, riep hij opgewekt uit: ‘Hé broeder Xueqin, waar moet je heen?’

‘Naar de ruimteluchthaven,’ zei Cao Xueqin met een glimlach.

‘Is het iets belangrijks?’

‘Een congres op aarde.’

Toen hij de aarde hoorde vernoemen, werd Lu Zhishen ietwat boos, en met een zekere dreiging in de blik vroeg hij: ‘Het

is toch weer geen vergadering om ons aan kritiek bloot te stellen? Gaan ze ons misschien nog eens als capitulationisten brandmerken?'[16]

Cao Xueqin antwoordde lachend: 'Nee nee nee, dat is al lang verleden tijd. Op aarde zijn ze nu zelfs het Liangshan-moeras nieuw aan het aanleggen, had je dat nog niet gehoord?'

Lu Zhishen werd onmiddellijk een stuk opgewekter: 'Ik ben maar een lomperik. Boeken of kranten lees ik niet, en van het nieuws ben ik niet op de hoogte. Maar het doet me echt plezier te horen dat er op aarde zo'n filantropische projecten uitgevoerd worden!'

Ondertussen waren ze al op de luchthaven aangekomen. Cao Xueqin grabbelde een handvol hemelmunt bij elkaar om Lu Zhishen te betalen, maar deze maakte met de hand een afwerend gebaar en zei dat hij niets zou aannemen. Verbaasd vroeg Cao Xueqin waarom. Brullend van het lachen antwoordde Lu Zhishen: 'Let maar niet op een lomperik als ik. Ik heb veel respect voor intellectuelen. Bye bye!' Hij was nog niet uitgesproken of daar verdween hij al in een wolk van rook.

Napoleon, de luchthavenbediende, leidde Cao Xueqin hoffelijk de luchthaven binnen. Om losbandigheid onder de hemelbewoners te voorkomen, bestond het personeel op de luchthaven en de vliegtuigen uitsluitend uit mannen. Alle koningen en keizers op aarde werden, nadat ze ten hemel waren gestegen, door de president van de hemel zonder uitzondering tewerkgesteld als bediende bij het vliegwezen. Het schenken van thee en andere drankjes voor de hemelbewoners was één van de taken die onder hun bevoegdheid vielen. Die smeerlap met het afzichtelijke, absurde snorretje, Hitler, was schoonmaker in de toiletten op de luchthaven. Hij was net met een grote zwabber de toiletten aan het reinigen. Hoffelijk bood Napoleon Cao Xueqin een kopje aromatische thee aan, waarna hij hem als een toonbeeld van welvoeglijkheid space-shuttle 10008 binnenleidde. De bediende op deze vlucht was Qianlong[17], een keizer die altijd dol was geweest op reizen, en die, als gevolg van zijn talrijke contacten met literaren, zelf ook heel wat gedichten had geschreven. Hij had zich ooit kandidaat gesteld voor het lidmaatschap van de Hemelse Schrijversbond en had bij zijn aanvraag

een groot aantal eigen gedichten gevoegd. Toen Lin Daiyu, die in de Schrijversbond de touwtjes in handen had, die stapel poëzie, die door de keizerlijke broodschrijvers overdadig werd bejubeld, had doorbladerd, schreef zij er de volgende beoordeling op: ‘Decadente schrijfsels; uitvloeisel van slechte vorstelijke gewoonten.’ Daarop liet ze hem de gedichten samen met de aanvraagformulieren terugbezorgen. Qianlong had niet langer de macht om over andermans leven of dood te beschikken, en die hufters van broodschrijvers die zo zijn lof hadden gezongen waren nu natuurlijk nergens meer te bekennen. Hij moest Lin Daiyu dus wel laten betijen.

Toen Qianlong Cao Xueqin in de gaten kreeg, was hij haastig op hem toegestapt. Toen hij keizer was, was Cao's *De droom van de rode kamer* al in circulatie. Qianlong meende toen echter dat het ding weinig meer was dan een verzameling anekdoten, vol afgezaagde sentimentaliteit en zonder diepere betekenis. Cao Xueqin zou hij toen geen blik hebben gegund. Nu Cao echter in de hemel een beroemdheid was geworden, was de onbeduidende bediende hem natuurlijk met steeds meer respect beginnen bejegenen.

Terwijl Qianlong Cao Xueqin het passagierscompartiment binnenloodste, zei hij lachend en op zangerige toon (geen andere bediende kon dat beter dan hij): ‘Mijnheer Xueqin, wij heten U welkom op deze vlucht en wensen U een aangename reis toe.’

Ook Cao Xueqin glimlachte eens toen hij bedankte.

‘Alstublieft.’ Qianlong reikte Cao Xueqin een met geparfumeerd warm water besprenkeld handdoekje aan en verzocht hem zijn gezicht schoon te wrijven.

Toen de passagiers rustig waren gaan zitten, ging Qianlong rond met gekoelde frisdranken, bier, perziken, gebakjes, en andere dranken en etenswaren, die hij met een stralende glimlach aan de passagiers uitdeelde. Toen hij bij Cao Xueqin kwam, vroeg hij vol eerbied: ‘Mijnheer Xueqin, wat had U gewenst?’

‘Even kijken, een fles bier, enne... twee perziken.’

Terwijl hij het gevraagde aanreikte, vroeg Qianlong met een glimlach: ‘Mijnheer Cao, zou U mij een dienst kunnen bewijzen?’

‘Zeg es.’

Hielenlikkend zei Qianlong: ‘Zoals U weet heb ik vroeger stapels poëzie geschreven. Ik denk niet dat het overdreven is te stellen dat ik in de mensenwereld een zeer produktief auteur was. Al mijn gedichten zijn in gouden karakters gedrukt. Niemand durft te beweren dat mijn gedichten slecht geschreven zijn. Ik heb nu al verscheidene malen mijn kandidatuur ingediend om lid te worden van de Hemelse Schrijversbond, maar telkens werd ik door juffrouw Lin Daiyu geweigerd. U bent één van de reuzen van het literaire wereldje in de hemel, en U kan ook heel goed opschieten met juffrouw Lin Daiyu. Kan U voor mij niet een goed woordje doen?’

‘Schrijf je nu nog steeds gedichten?’ vroeg Cao Xueqin.

‘Nu ik geen keizer meer ben, zegt het me niet meer zo veel.’

‘Dat wordt dan redelijk moeilijk. Ofwel ben je keizer, en dan schrijf je geen poëzie, ofwel ben je dichter, en dan word je geen keizer. Jullie keizers beschikken heel zelden over de kwaliteiten die nodig zijn om een dichter te worden, met de uitzondering dan wel van het “laatste keizertje” Li[18]. Al die dichterlijke aanleg en romantische emoties zijn per slot van rekening van weinig nut bij het regeren van het rijk, juist of niet? Je hebt echt wel wat meer nodig dan een meute broodschrijvers om echte literatuur voort te brengen. En al staan je gedichten in gouden karakters gedrukt op uithangborden, dat heeft ook niets te betekenen. Je zit daar maar de hele dag hoog op je troon te prijken, zonder voeling met de massa's. Nogal logisch dat je dan geen goede poëzie kan schrijven! Ik heb er enkele van gelezen, van die keizerlijke gedichten van jou. Vergeef me als ik een beetje bot klink, maar die verzameling vergezochte woordjes is gewoon geen poëzie. Je hebt geen dichterlijk talent, waarom wil je dan per se gedichten schrijven? Nu Uwe Excellentie een bediende geworden is, zou U er veel beter aan doen wat reisverhaaltjes over de ruimte te schrijven en die te publiceren in *De Kosmische Toerist*.’

Toen Qianlong zag dat Cao Xueqin hem niet toestond om via een achterpoortje binnen te raken in de Schrijversbond, neen, dat hij hem integendeel zelfs de les spelde, voelde hij zich wat ongelukkig. Indien hij nog keizer was geweest, had hij het miserabele ventje dat Cao oorspronkelijk was, beslist laten afmaken.

Maar nu had hij die macht niet meer, en kwamen dergelijke overpeinzingen niet eens meer bij hem op. In de hemel werden zelfs geen kippen afgeslacht, laat staan mensen. Eigenlijk ging hij ook wel akkoord met wat Cao Xueqin had gezegd. Van onderwerp veranderend vroeg hij: 'Mijnheer Cao, schrijft U nog steeds littekenliteratuur?'

'Wat is littekenliteratuur?' vroeg Cao Xueqin verbaasd.

'Wel, ik heb uw *De droom van de rode kamer* gelezen. Het is zo ellendig wat daarin beschreven wordt, en dus dacht ik, dat moet wel littekenliteratuur zijn. Schrijft U nog steeds zo?'

Cao Xueqin antwoordde lachend: 'Mijnheer Qianlong, gebruik toch eens wat minder nieuwe terminologie uit de mensenwereld. Sommige van die nieuwe termen die de mensen verzinnen zijn o zo onnauwkeurig. En dan zijn er nog die mensen die denken dat ze met de wetenschap bezig zijn, terwijl ze niets anders doen dan etiketjes verzinnen voor literaire werken.'

Zonder erg goed begrepen te hebben wat Cao Xueqin nu eigenlijk bedoelde, knikte Qianlong instemmend en nam toen eerbiedig afscheid.

Maar genoeg hierover. Het duurde niet lang vooraleer de spaceshuttle met Don Quijote aan het stuur en Cao Xueqin aan boord in Miereneukegem landde. Van op een afstand leek het alsof er in Miereneukegem een reusachtige windmolen stond die wel tot in de wolken reikte. Don Quijote vloog er recht op af. Cao verstijfde van de schrik bij de gedachte dat Don Quijote in zijn oude ziekte herviel en weer tegen windmolens wou gaan vechten. Maar toen zag hij dat het een landingsplatform in de vorm van een windmolen was. Don Quijote liet de shuttle probleemloos op het platform landen. Cao Xueqin verliet het passagierscompartiment, terwijl Qianlong hem herhaaldelijk buigend uitgeleide deed. Cao Xueqin stapte in een windmolenvormige automatische lift en landde na één wentelende beweging op de grond. Op de luchthaven wachtte reeds geruime tijd een groep researchers uit Miereneukegem. Toen ze de literaire grootmeester Cao Xueqin vanuit de hoogte hadden zien neerdalen, waren ze onmiddellijk in een kring rond hem gaan staan. Het nieuws dat Cao Xueqin in hoogsteigen persoon naar Miereneukegem kwam om deel te nemen aan het congres, had in de

hele stad voor grote opschudding gezorgd. De lui van het lokale televisiestation verdrongen elkaar om haastig enkele shots van de literaire grootheid te maken. Prompt kreeg Cao Xueqin enkele tientallen microfoons onder de neus geduwd: het was de bedoeling dat de literatuurgigant die pas uit de hemel was neergedaald een kleine speech ten beste zou geven. Onophoudelijk fonkelden de flitslampjes van de verslaggevers. Er heerste een drukte van jewelste. Cao Xueqin verdronk zowat in de hem omstuwende mensenzee. De aanblik van dit tafereel deed hem terugdenken aan toen hij *De droom van de rode kamer* schreef, aan de koude die hij leed in zijn bouwvallige huis. Tien jaar lang had hij de eerste versie van zijn roman herlezen; tot vijfmaal toe had hij bepaalde zaken geschrapt en andere er weer aan toegevoegd. Toch had geen enkele uitgeverij zijn werk willen publiceren. Alleen via handgeschreven kopies van vrienden had zijn roman zich kunnen verspreiden. Hoe genegeerd, hoe eenzaam, hoe ellendig had hij zich toen niet gevoeld! De roem was pas na zijn dood gekomen. En nu droegen de mensen hem zo fanatiek op handen. De menigte die hem verwelkomde leek wel gek geworden. Gelukkig genoeg bestond hij nu uit onsterfelijk materiaal, zoniet had de zich om hem heen verdringende mensenmassa hem beslist enkele ribben gebroken of hem de wervelkolom gekraakt. Te midden van deze wervelstormachtige mensenstroom moest de grote letterkundige van ontroering zuchten: de verering van beroemdheden had abnormale proporties aangenomen, en dat voorspelde beslist weinig goeds.

Pas nadat de mensen van het congres het politiebureau hadden opgebeld en er enkele tientallen politiecombi's en verschillende honderden agenten ter plaatse waren gekomen, kon Cao Xueqin uit de klauwen van de menigte fanatici gered worden. Hij mocht plaatsnemen in een combi uitgerust met kogelvrij glas. Daar kreeg hij het gezelschap van de voorzitter van het congres, een academicus met een hoge hoed, een brede gordel een wapperende baard, en van de hoofdcommissaris van politie, die gewapend was met een mini-atoombom. Zij brachten hem naar het hotel *De Rode Kamer,* het schitterende hotel waar ook het congres werd gehouden en waar voedselbonnen reeds lang tot het verleden behoorden.

4.

De sfeer in de conferentieruimte was er een van buitengewoon enthousiasme. De roterende hall was uitgerust met de meest geavanceerde geluidsapparatuur en de meest geavanceerde video-installaties. Bij het betreden van de hall kon je geen tafels of stoelen waarnemen. De robot die bij de deur stond geposteerd hoefde maar één elektronische toets in te drukken om een flink aantal mooi opgestelde, prachtige tafels en stoelen uit de vloer omhoog te doen rijzen. De stoelen waren het allernieuwste Miereneukegemse produkt: de doctorsstoel voor wijsheid en kunde! Leed je bijvoorbeeld aan neurasthenie of slapeloosheid, zag je gelaat wat bleekjes, voelden je ledematen wat slapjes aan, of voelde je je niet fris, geen probleem, je hoefde maar even op zo'n stoel te gaan zitten en een bijzonder stimulerende elektronische stroom, die je ledematen versterkte en je hersenschors prikkelde, stroomde vanaf je staartbeentje via je wervelkolom direct naar je hersenschors. Dat veroorzaakte in het lichaam een verhoogde hormonale afscheiding, waardoor het gelaat onmiddellijk gezond begon te blozen, de mens begon te stralen van vitaliteit, de creativiteit opbruiste en men zich machtig als een buffel voelde. Van zodra Cao Xueqin op de doctorsstoel voor wijsheid en kunde plaatsnam, kreeg hij het gevoel dat minuscule beestjes op zijn rug aan het rondklimmen waren. Hij vreesde even dat zijn verbeelding wilde sprongen zou gaan maken, maar per slot van rekening was hij geen gewone sterveling meer, en slaagde de stoel er ook niet in hem het hoofd op hol te brengen. Door zich te concentreren hield hij zijn geest in toom, zodanig dat niets hem nog uit zijn evenwicht kon brengen.

De conferentieruimte was tot de nok gevuld met de voltallige intellectuele elite van Miereneukegem. Aangezien alle produktieve activiteit in Miereneukegem in handen was van robots, en de totale afwezigheid van efficiënte contraceptiva geleid had tot een pijlsnel toenemende bevolking, zaten talloze mensen zonder werk.

Deze grepen dan vaak naar de pen, wat onder meer leidde tot een ware wildgroei van instituten, genootschappen en onderzoekscentra. Alleen al het aantal instellingen dat zijn medewerking verleende aan dit congres was astronomisch groot. Zo wa-

ren er instituten gespecialiseerd in de studie van de architectuur in De droom van de rode kamer, in het analyseren van de gerechten die werden geserveerd in De droom van de rode kamer, in de studie van de geneesmiddelen vermeld in *De droom van de rode kamer,* in het onderzoek van de gebakjes in *De droom van de rode kamer,* in de studie van de tekstkritiek over *De droom van de rode kamer,* in het onderzoek van de gouden haarspelden in *De droom van de rode kamer,* in het opsporen van de achttien generaties voorouders van Cao Xueqin, in de studie van de vergelijkingspunten tussen Cao Xueqin en Jia Baoyu, in het zoeken naar bewijzen dat Cao Xueqin en Jia Baoyu een en dezelfde persoon zijn, in de studie van Wang Xifeng's financiële toestand, in de studie van de homoseksualiteit in Daguanyuan, kortom, een duizelingwekkende variëteit aan onderwerpen[19]. De instelling waaraan Cao Xueqin zich wel het minst had verwacht was die ter bestudering van de poëzie van Xue Pan. Het horen van de naam Xue Pan bracht Cao hevig in de war: Xue Pan was toch die playboy die bij gelegenheid wat inferieure gedichtjes afscheidde... Vanwaar dan de noodzaak van een instituut dat zich helemaal toelegde op de studie van die gedichtjes? Hoe hij ook zijn hersenen pijnigde, Cao vond geen afdoende antwoord.

Elk van deze instituten werd bevolkt door hele scharen competente lieden, waaronder ere-adviseurs, adviseurs, een ere-voorzitter, een voorzitter, vice-voorzitters, alles samen enkele dozijnen mensen. En dan waren er nog de raadsleden, even talrijk als de sterren aan de hemel. Elk instituut had een eigen tijdschrift, produceerde artikelen, deed aan research, en bood geleerden en beroemdheden de kans om hun talenten te demonstreren. Cao Xueqin had nooit kunnen denken dat zijn roman zoveel mensen een onderkomen zou bieden. Hij had ook de indruk dat de meesten van hen in de eerste plaats begaan waren met hun eigen roem, en nauwelijks met feitelijk onderzoekswerk. Ongewild slaakte hij een lange, diepe zucht.

Alles was hier zwaar gemoderniseerd. Daarom was het des te verbazender dat de kledij van de beroemde geleerden zoveel weg had van die uit de oudheid. Iedereen droeg een torenhoog hoofddeksel, een brede gordel en een lang gewaad met wijde

mouwen. Aan hun voeten droegen ze met borduursel versierde klompen en schoenen met witte zolen in de vorm van schuiten. Blijkbaar diende men rekening te houden met de mogelijkheid dat een beschaving een zo extreme graad van ontwikkeling bereikte dat het atavisme weer de kop opstak.

De voorzitter van dit congres was een groot geleerde met een lange wuivende baard. Hij was dit jaar 289 jaar oud geworden. Dankzij de ontwikkeling van de wetenschap had het mensdom een soort onsterfelijkheidsmiddel ontdekt. Het leven van de mensen bleef hier ononderbroken voortduren, zodat begrippen als ouderdom, middelbare leeftijd en jeugd een geheel nieuwe betekenis hadden gekregen. Wie ongeveer 200 jaar oud was, werd gerekend tot de middelbare leeftijd. Was je circa 150 jaar oud, dan werd je tot de jeugd gerekend. Honderdjarigen werden beschouwd als pubers. Vijftigjarigen tenslotte werden kinderen genoemd. Van de aanwezige beroemde geleerden was niemand jonger dan honderd. Tijdens de vergaderingen kregen ze een plaats toegewezen afhankelijk van de lengte van hun baard. Reeds lang heerste in Miereneukegem de goede gewoonte respect te hebben voor baarden en hun dragers. Scheren was hier illegaal.

De voorzitter streelde even de lange baard, schraapte de keel en richtte eerst en vooral een hartelijk welkomstwoordje aan mijnheer Cao Xueqin omdat hij zo vriendelijk was geweest in eigen persoon aanwezig te zijn (donderend applaus). Daarna kwam de openingsspeech. Deze werd niet voorgelezen door de voorzitter die de tekst in de handen hield. De tekst was aangebracht op een uitstekend leestoestel met roterende cylinders. Het moet wel een ton papier geweest zijn dat daar werd afgedraaid. De voorzitter las voor terwijl zijn blik door de vergaderruimte gleed. Toen Cao Xueqin de enorme rol papier zag, leek het hem alsof zijn hoofdhuid gevoelloos werd...

Cao Xueqin kon al niet meer met zekerheid zeggen hoe lang de voorzitter al aan het spreken was. Hij dommelde in. Wat voor een onsterfelijke slechts dagen lijkt, duurt op aarde vele, vele jaren. Toen Cao Xueqin de volgende keer wakker werd, stelde hij vast dat de baarden en snorren van de deelnemers aan het congres gemiddeld zo'n twintig centimeter gegroeid waren.

Welke dag van welk jaar het eigenlijk was kon hij al niet meer zeggen. Pas na nog eens kolossaal lang te hebben gegeeuwd, leek de openingsspeech uiteindelijk een einde te gaan nemen. Daarna werd de naam van de eerste spreker omgeroepen: Dr. OK, voorzitter van het Instituut voor de Tekstkritische Studie van Cao Xueqin's Hoofdhaar, zou een uiterst gesofistikeerd wetenschappelijk rapport voorstellen.

De voorzitter van het congres daalde af van het podium, dat prompt ingenomen werd door een geleerde met een wapperende baard die tot op zijn borst reikte. Hij was even in de weer met het P.A.-systeem, een apparaat zo volumineus dat het wel een bulldozer leek. Met zijn stentorstem had de spreker eigenlijk helemaal geen geluidsversterking nodig.

‘Beste specialisten, beste wetenschappers, de titel van mijn lezing van vandaag is: Tekstkritisch onderzoek naar het hoofdhaar van de formidabele schrijver Cao Xueqin...’

Alweer schrikte Cao Xueqin op. Vanwaar de noodzaak om tekstkritisch onderzoek te doen naar zijn haar? Wat had zijn haar nu te maken met *De droom van de rode kamer?* Hij kon niet weerstaan aan de impuls om zijn hoofddeksel af te nemen en zich even over de kruin te strijken. Hij had toch doodnormaal haar! Gisteren nog had hij zijn haar in het hemelse kapsalon laten knippen. Zijn gedemodeerde vlecht had hij eeuwen geleden reeds laten verdwijnen. Zijn kapsel was het nu gangbare ruimtekapsel, niet te lang en niet te kort. Waarom deze dr. OK nu zo geleerd moest staan doen over zijn haar, bleef voor hem een mysterie.

Maar de geleerde had helemaal geen oog voor het haar van Cao Xueqin of voor het hoofddeksel in diens hand. Alhoewel Cao vlak voor hem zat, leek de ander hem als lucht te beschouwen. Met zijn donderende stem en de energie van een pletwals ging de geleerde door met spreken: ‘Beste specialisten, dierbare geleerden, na langdurig, grondig en nauwgezet onderzoek, steunend op het meest uiteenlopende materiaal, ben ik erin geslaagd om met zekerheid aan te tonen dat de grote schrijver Cao Xueqin een vlecht draagt. Ik beschik over voldoende elementen om te bewijzen dat de totale lengte van de formidabele vlecht van de formidabele schrijver twee voet en één duim bedraagt...

Beste geleerden en specialisten! Bewaart U alstublieft de kalmte! Ik heb het over voeten, niet over meters. Meters zijn voor mijn onderzoek van geen enkel nut. “Meter” en “voet” zijn twee totaal verschillende concepten. Indien wij de vlecht van de formidabele auteur zouden meten met gebruikmaking van de heden ten dage courante meter, dan zou dat niet de minste wetenschappelijke waarde hebben, dan zou dat volkomen betekenisloos zijn...’

Cao wist niet meer waar hij het had. Hij had een heel leven achter de rug en wist niet eens dat de vlecht die hij niet meer had twee voet en één duim mat. Enige aandrang om zichzelf op te meten had hij trouwens nooit gevoeld. In zijn tijd op aarde ging hij zodanig op in het schrijven dat hij er soms niet eens op lette of zijn snor of baard wel bijgeknipt waren, laat staan dat hij zich druk zou hebben gemaakt om de lengte van zijn vlecht. Misschien was er wel een of andere geleerde specialist die onderzoek deed naar zijn wenkbrauwen? De zin daarvan ontging hem enigszins.

De academicus met de stentorstem ging een octaafje hoger spreken: ‘Dierbare specialisten en geleerden, blijft U toch rustig alstublieft! Dames en heren, na verschillende decennia van herhaald tekstkritisch onderzoek, merkt U alstublieft op, herhààld tekstkritisch onderzoek, geen gewoon tekstkritisch onderzoek, kan ik nu een wereldschokkende ontdekking bekendmaken: het staat nu onomstotelijk vast dat het aantal formidabele haren op het hoofd van de formidabele auteur Cao Xueqin vijftienduizend vijfhonderd drieënzestig bedraagt...’

Dit zette de zaal in rep en roer. Er weerklonk stormachtig applaus. Deze buitengewoon belangrijke ontdekking werd op groot gejuich en handgeklap onthaald. Een nieuw hoogtepunt was bereikt in het Miereneukegemse wetenschappelijk onderzoek, een nieuw tijdperk was aangebroken, een baanbrekende triomf was geoogst...

Cao Xueqin werd enkel een oorverdovend geraas gewaar dat hem wat duizelig maakte - zelfs onsterfelijken kunnen in een dergelijke situatie draaierig worden. Zijn duizeligheid leek echter op een soort slaap. Zo sereen en zo kalm bleef onze literaire beroemdheid dat geen van de gewone stervelingen in de zaal iets eigenaardigs aan hem opmerkte.

Van wat daarna volgde snapte Cao Xueqin niet zo veel. Het was in elk geval een drukke bedoening, waarbij de een na de ander het podium besteeg. Toen Cao weer bij zinnen kwam, kon hij onmogelijk zeggen hoeveel mensenjaren er voorbijgegaan waren. De baarden van het publiek waren weer wel een halve voet gegroeid. Een academicus was net vol overtuiging en vurigheid aan het demonstreren dat de gouden broche van de intrigante Xue Baochai zich bij haar geboorte nog niet op haar lichaam bevond, dat de broche vals was, nagemaakt door een gewetenloze handelaar. En bovendien was het helemaal geen achttien karaats goud, maar wel een vergulde koperen broche. En bovendien was dat koper helemaal geen zuiver koper, er zat namelijk ook lood in...

Het viel echt niet mee te wachten tot de academicus klaar was met zijn vertoog over de echtheid van de gouden broche. Een korte rustpauze was nodig. Toen pas leek de voorzitter met de tot op de grond neerhangende baard zich het bestaan van Cao Xueqin, die naast hem zat, te herinneren. Uiterst hoffelijk vroeg hij: 'Mijnheer Cao, zou U zo vriendelijk willen zijn ons enkele richtlijnen te geven?'

Cao Xueqin zuchtte en zei: 'Ik zou echt niet weten wat ik hieraan kan toevoegen. Maar ik heb een voorstel: Ban'er, de kleinzoon van opoe Liu, heeft nu een winkeltje in Daguanyuan waar hij *youtiao*[20] verkoopt. Als jullie zonder werk zitten, zouden jullie daar dan geen *youtiao* willen gaan frituren?'

Ingeleid, vertaald en geannoteerd door Jan De Meyer

Eindnoten:

(1) China's meest geliefde dichter, Li Bai (701-762), is in het Westen beter bekend als Li (Tai-)po. Dronkenschap is één van zijn favoriete thema's.
(2) De enige vrouw in de legendarische groep van de zogenaamde Acht Onsterfelijken, zeer populair in het daoistische volksgeloof.
(3) China's eerste met name bekende dichter (343?-290 v. Chr.), auteur van het lange gedicht *Lisao* ('Klacht bij het afscheid').
(4) Aan Luo Guanzhong (ca. 1330-1400) wordt o.m. *De roman van de geschiedenis van de Drie Staten* toegeschreven, één van de vier grote romans van de Ming-dynastie (1368-1644).
(5) In China worden sinds 1953 alle door de staat erkende auteurs vertegenwoordigd door de Chinese Schrijversbond.
(6) Ah Q is het hoofdpersonage uit Lu Xun's (1881-1936) novelle *Het ware verhaal van Ah* Q (1922). Hij is een zielepoot die elke tegenslag als een overwinning beschouwt en onwetend zijn eigen executie tegemoet wandelt.
(7) Een sarcastische verwijzing naar de rampzalige hongersnood van de vroege jaren zestig. Bij wijze van experiment kregen gevangenen toen o.m. papierpulp toebedeeld als voedsel. Het papier absorbeerde het vocht uit de darmen, waardoor velen stierven door constipatie. Beschreven in Bao Ruo-wang, *Gevangene van Mao*, Utrecht 1974, pp. 201-206.
(8) Chen Guokai vermeldt in dit verhaal heel wat figuren uit de roman *De droom van de rode kamer*. Aangezien deze figuren voor de ontwikkeling van het verhaal nauwelijks van belang zijn, volstaat het ze even op te sommen: Qingwen, een dienstmeisje; Fengjie, Jia Baoyu's schoonzuster; Baochai, Jia Baoyu's echtgenote; Liu Xianglian, een acteur; You Sanjie, een vrouwelijk familielid van Jia Baoyu; Jia Zheng, Baoyu's vader; Jia Lian, Baoyu's oudere broer;

Jiao Da, een bediende; Wang Xifeng, een schoondochter van de familie Jia, verantwoordelijk voor de verarming van de familie; opoe Liu en Ban'er, verre verwanten van Jia Baoyu.

(9) Eén van de hoofdfiguren uit de roman *Het verhaal van de wateroever* (veertiende eeuw), waarin de avonturen van 108 nobele bandieten van het Liangshanmoeras worden beschreven.

(10) Belangrijke godin uit de daoistische volksreligie, vaak afgebeeld met menselijk lichaam, panterstaart en tijgertanden.

(11) Keizerin-moeder Cixi was tussen 1861 en 1908 de dominerende figuur aan het keizerlijke hof.

(12) De favoriete concubine van keizer Xuanzong (regeerde 713-756). Op de vlucht voor een opstandige generaal werd de keizer nabij het koerierstation Mawei gedwongen Yang Guifel te laten terechtstellen.

(13) Wang Zhaojun, uit de keizerlijke harem van de Han-dynastie, werd in 33 v. Chr. geschonken aan de vijandige Xiongnu (Hunnen). Ze werd de vrouw van twee opeenvolgende Hunnenaanvoerders.

(14) Gongwangfu (Huis van Prins Gong), een van de grootste nog overgebleven traditionele huizen in Beijing; tijdens de Qing-dynastie (1644-1911) was het de woonplaats van de zoon van een der keizers.

(15) Twee personages uit *Het verhaal van de wateroever*. Song Jiang was de aanvoerder van de 108 nobele bandieten.

(16) Eind 1975 veroordeelde de zowel mentaal als fysiek sterk afgetakelde Mao Zedong (1893-1976) *Het verhaal van de wateroever* als ‘capitulationistisch’. In zijn jeugd was het Mao's lievelingsroman geweest.

(17) Qianlong regeerde van 1736 tot 1795 de laatste keizerlijke dynastie in China, de Qing.

(18) Bedoeld wordt Li Yu, laatste heerser van de Zuidelijke Tang-dynastie (937-975), beroemd om zijn gevoelvolle lyrische poëzie.

(19) De opsomming kan overdreven lijken, maar is het nauwelijks. Rond *De droom van de rode kamer* is een hele industrie ontstaan, met een driemaandelijks verschijnend tijdschrift waarin enkel artikels over deze roman worden opgenomen, torens naslagwerken, monografieën, internationale congressen enz.

(20) Gefrituurde deegstrengels, vaak gegeten als snack.

Tie Ning

De schrijfster Tie Ning werd geboren in 1957. In 1975 werd ze net als vele jongeren toen naar het platteland gestuurd om ‘ervaring op te doen over het plattelandsleven’. Sedert 1975 publiceerde ze meer dan zestig korte verhalen en novellen. Daarnaast schreef ze twee filmscenario's.
Eén van haar novellen, *De rode jurk zonder knopen,* werd verfilmd. Deze film *Het meisje met de rode jurk* won in 1985 een nationale prijs. De verhalen van Tie Ning werden in China meermaals bekroond.

Tie Ning besteed in haar verhalen vooral aandacht aan de gevoelens en relaties van de gewone mensen. Zelf zegt ze over haar verhalen dat ze geschreven zijn om meer begrip teweeg te brengen.

De achtste dag van de week past volledig in Tie Nings ‘humanistische’ literatuurvisie. Het verhaal breng dag aan dag de eerste acht dagen uit het leven van een gescheiden vrouw, Zhu Xiaofen. Doorheen die acht dagen worden de vooroordelen van de mensen uit haar omgeving en de innerlijke reacties die deze vooroordelen bij het hoofdpersonage teweegbrengen treffend in beeld gebracht. Het verhaal vangt aan bij Zhu Xiaofen die, de dag nadat ze besloten had te scheiden, fietsend op weg is naar haar werk. De mysterieuze titel wordt aan het eind van het verhaal duidelijk.

De achtste dag van de week
Tie Ning

De eerste dag van de week.

De zon drenkt de straat in een overdadige schijn. Een klein jongetje op het voetpad, een boekentas op de rug, bespat de haastige fietsers met een in het oog springende, kleddernatte voetbal. In de onstuitbare stroom fietsers bespeur je de cosmetica van de vrouwen en de sigaretterook van de mannen. Alle meisjes hebben een gele hals die overloopt in een wit gezicht, een openvallende rode mond en fijne, zwarte, boosaardige

wenkbrauwen. Zhu Xiaofen glijdt fietsend langs hen heen, ze heeft helemaal niks op hen aan te merken. Je kan toch niet, terwille van een natuurlijke meisjeslook, de fabrikanten van wenkbrauwstiften en gezichtspoeder werkloos laten worden.

Zhu Xiaofen is heel ruimdenkend.

Zhu Xiaofen is lange tijd, sedert haar huwelijk, niet meer zo zorgeloos, zo tolerant geweest. Nu is ze gescheiden, tijdig en snel, ze is pas vierendertig. Telkens als ze aan haar leeftijd en aan haar scheiding denkt is ze blij, zo blij dat ze wil touwtjespringen, de 'dubbele draai' springen, deze beweging waar ze sinds haar kindertijd verzot op is. Vol overtuiging trapt ze krachtig door, haar beenspieren geven mee, ze rekken zich uit en spannen zich op. Daarop wordt ze zich bewust van haar achterste. Sedert de geboorte van haar kind is haar achterste duidelijk mollig geworden, maar wat doet het er toe? Ze kan touwtjespringen. Touwtjespringen brengt elk lichaamsdeel in beweging, versterkt de werking van het zenuwstelsel, versnelt de bloedcirculatie, vergroot de longomvang, verbetert de spijsvertering en versnelt de stofwisseling, enzovoort, enzovoort. Ze moet springen, wat zou het goed zijn als mensen konden springen! Springen is de aanzet tot vliegen, stel dat de mens ooit kan vliegen, dan zal hij vast en zeker al springend beginnen.

Zhu Xiaofen heeft een kind, het is eerder al vermeld, ze baarde een kind. Na de scheiding moest zij koste wat het kost het kind hebben. Momenteel verblijft de tien maanden oude baby bij haar ouders. Ze houdt erg veel van haar kind, sedert de scheiding is de liefde nog groter geworden. Pa en ma raadden haar aanvankelijk aan om niet te scheiden. Ze gebruikten het kind als argument: 'Kijk naar het gezicht van het kind,' zeiden ze. 'Inderdaad, kijken jullie beiden eens naar het gezicht van het kind,' zei zij. De twee ouderen wisten wel dat met het 'kind' Zhu Xiaofen zelf werd bedoeld.

Zhu Xiaofen was niet altijd even rad van tong, met haar man maakte ze zo goed als nooit ruzie. Toen ze instemde met het huwelijk betreurde ze deze beslissing bijna onmiddellijk. Ze had alle interesse in hem verloren, bijgevolg kwamen ze nooit aan ruziemaken toe. Eens getrouwd was ze voortdurend op zakenreis. Ze was redactrice bij de afdeling proza van een provin-

ciaal literair tijdschrift. Geen enkele inspanning was haar te veel. Ze reisde het land rond om bijdragen te selecteren, las de gezichten van schrijvers, las de gezichten van hun mannen en vrouwen, liep uit beleefdheid langs bij allerhande nieuwe sterren, koel als ze waren en steunde in alle hoeken van het land verlegen en toch ongeduldige nieuwelingen waarover ze iets had opgevangen. Ze was dolgelukkig. Ze onderbrak zelfs de borstvoeding van haar amper twee maanden oude baby en vertrok naar een schrijversconferentie in de provincie Xinjiang. De voorkant van haar kleed was constant nat door haar uitstaande gezwollen borsten. Het onthulde haar onbaatzuchtigheid. Haar oprechtheid stelde haar in staat om telkens weer op zijn minst tweederangs manuscripten bijeen te brengen. Later won een eerste klasse werk dat door haar toedoen verscheen onverwacht een nationale prijs. Voor Zhu Xiaofen brak een mooie tijd aan: bij de eerstvolgende jobevaluatie beschouwde de redactie haar unaniem als een uitverkorene, die bij uitzondering gepromoveerd mocht worden. Later schopte ze het inderdaad tot vice-eindredacteur. Van al haar kennissen was haar man de laatste die dit heuglijke feit vernam. Zhu Xiaofen verafschuwde het om haar eigen meevallers aan hem te vertellen. Van de tegenslagen bracht ze haar man met genoegen op de hoogte. Wou ze hem nu woedend krijgen of terneergeslagen, ze wist het zelf niet goed. Haar man herhaalde thuis keer op keer die tik van hem. Hij hief zijn pink op en wiste op zijn kledij een onzichtbaar vuiltje heen en weer. Zhu Xiaofen werd duizelig van zodra ze deze beweging zag.

Uiteindelijk kwam ze eens terug van een maandje manuscriptenjagen, haalde haar sleutels boven maar de deur bleef op slot. Tijdens het kwartier dat ze buiten bij de deur zat, kreeg ze plots een voorgevoel. Ze besefte dat ze zich moest bevrijden en was er de gesloten deur bijna dankbaar voor. Even later opende haar man de deur. Binnen stond een meisje met een wit gezicht en een gele nek.

Zhu Xiaofen nam rustig afscheid van haar man. ‘Ik weet het wel, je kijkt al lang uit naar de dag waarop je je sleutels bovenhaalt en de deur niet openkrijgt,’ zei die hatelijk. Zhu Xiaofen lachte even maar zei helemaal niets. Diep in zijn hart begreep hij

haar eigenlijk, hij kon echt wel meer dan enkel zijn pink opheffen en die op zijn lichaam heen en weer wrijven. Begrijpen betekent niet noodzakelijk liefhebben, mischien zat het wel zo in elkaar: hoe meer je begreep, hoe meer je het beu werd.

Zhu Xiaofen fietst vliegensvlug, alsof ze een golf spetterende kracht achter zich heeft of vanzelf gezwind wordt voortgestuwd. De ochtendwind fluit op haar gezicht en streelt zachtjes over haar kleine benen onder haar rok, die gebruinde benen, bedekt met goudkleurige dons.

Ze werpt haar fiets zomaar ergens in de fietsenstalling. Met montere passen loopt ze naar de tweede verdieping en gaat de redactie binnen. Ze merkt dat bijna de voltallige redactie zich in haar kantoor heeft verzameld, ogenschijnlijk toevallig bij elkaar, maar schijnbaar toch eerbiedig op haar aan het wachten. Ze vindt dat de lucht vervuld is van een treurigheid die er vroeger niet was.

Tweede dag van de week.

‘Verfoeilijk!’

Het is de hoofdredacteur, oudere zus[1] Zou, die het woord voert. Nadat gisteren alle redacteurs beurtelings hun medeleven hadden betuigd, begonnen ze vandaag openlijk en ongenuanceerd Zhu Xiaofens man te bekritiseren, oudere zus Zou met haar ‘verfoeilijk’ op kop.

Natuurlijk leven ze mee met de gescheiden Zhu Xiaofen, misschien is het juist omdat ze scheidt dat ze hun medeleven betuigen. Zhu Xiaofen is mentaal niet voorbereid op deze golf van medeleven, toch kan ze er mee overweg. Diep in hun hart hebben de mensen nog gevoel, ze heeft het oude leven achter zich gelaten, voor haar ogen ontluikt een nieuw leven, in de overgang van het oude naar het nieuwe kan ze rekenen op de steun van haar collega's, en al bij al is het geen slechte zaak. Terwijl ze aandachtig de steunbetuigingen aanhoort, vindt ze dat niemand gebaat is bij dergelijke treurigheid, dergelijke overbezorgdheid. Dat ze helemaal niet in zo'n stemming verkeert, doet voor hen niets ter zake. Eigenlijk doet deze gekunstelde collectieve treurigheid haar vermoeden dat het allemaal, lang geleden en achter haar rug, grondig is ingeoefend.

‘Verfoeilijk!’ zegt oudere zus Zou opnieuw. ‘Het kind is amper tien maanden oud. En hij kan daar nog mee leven ook.’ ‘Wat noem je gevoelloos? Dit noem je dus gevoelloos,’ valt iemand haar bij.

Zhu Xiaofen nuanceert dat haar man niets te verwijten valt, ze heeft namelijk zelf op een scheiding aangestuurd. Oudere zus Zou laat haar echter niet uitspreken. De hedendaagse vrouw is echt te beklagen. Ze gaat gebukt onder de grootste onrechtvaardigheid en toch poogt ze haar gezicht te bewaren. Vervolgens vraagt ze of Zhu Xiaofen ontbeten heeft. Alsof Zhu Xiaofen, nu ze is gescheiden, zelfs niet meer aan ontbijten toekomt. Ze heeft ontbeten. Terstond spoort oudere zus Zou de redactiesecretaresse aan, haar bijnaam is ‘Binnen Buiten Binnen’, om voor Zhu Xiaofen een kop thee te zetten. Zhu Xiaofen heeft helemaal niet de gewoonte om in de voormiddag thee te drinken. Maar ‘Binnen Buiten Binnen’ stopt haar reeds een kop kokendhete thee in de handen. Verduidelijkend voegt ze er aan toe dat het zwarte thee van het merk *Maifanshi* uit de provincie Yunnan is. Het is een nieuw gezondheidsdrankje, ze heeft het vorige maand van haar zakenreis in de provincie Liaoning meegebracht. Nu zit iedereen te staren naar Zhu Xiaofen, wier handen een kop thee omklemmen. Dit herinnert haar aan een scene uit *Het Onweer* waarin Zhou Puyuan Fanyi dwingt om een medicijn op te drinken. Een hele tijd vraagt ze zich af wie van hen allen de Duitse dokter Kramer zou zijn[(2)]. Eventjes stelt ze zich voor dat het oudere zus Zou is. Dan denkt ze dat het ‘Binnen Buiten Binnen’ is. Op nog een ander moment vermoedt ze dat het iemand van het bedrijf moet zijn dat de *Maifanshi* thee produceert. Ze tuit haar lippen en neemt een slok. Omdat ze niet meer drinkt zou het wel mogelijk zijn dat iemand voor haar zal knielen[(3)]. Ze zwelgt de thee in en kan een lachje niet onderdrukken. Wat zou ze iedereen graag eens zeggen dat ze zich over haar geen zorgen moeten maken. Eigenlijk is er niks aan de hand. Ze is heel tevreden. Ze voelt zich jong en staat te popelen om de ‘dubbele draai’ te springen. In haar tas zit een met leer omwikkeld katoenen springtouw. Niemand geeft haar echter de kans om iets te zeggen. Oudere zus Zou streelt zelfs enkele malen over haar schouder, als teken dat ze niks meer hoeft te zeggen, ze begrijpen haar volledig.

Oudere zus Zou is jong weduwe geworden. Op haar eentje heeft ze vijf kinderen grootgebracht. Het leven is hard, dat weet zij maar al te goed. Ze vertelt aan iedereen altijd het betreurenswaardige lot dat haar kinderen te beurt viel toen zij tijdens de Culturele Revolutie in een ‘koeiestal’ werd gestopt: de oudste stoomde een pot ribbetjes. Van zodra die op het vuur stond, omringden de vijf het fornuis, de handen uitgestoken, bedelend om wat eten. Toen de ribbetjes klaar moesten zijn, restten er in de pot nog maar enkele botjes en een bodempje soep. Iedereen kent het ribbetjesincident van oudere zus Zou's gezin. Het staat steevast op het repertoire van de redactie. Oudere zus Zou won er het respect van de volledige redactie mee. ‘Echt niet makkelijk’ - met dit zinnetje opent steevast elke conversatie over haar. Deze woorden kunnen zowel van nederig respect als van minachtende superioriteit getuigen. Oudere zus Zou ervaart beide afwisselend. Op het moment zelf dat ze het medeleven proeft, heeft het toch altijd de bijsmaak van de hulpeloze verlatenheid van de verstotenen, opgenomen in de *lingce*[(4)]. Nu is Zhu Xiaofen gescheiden. Ze is wel geen weduwe, maar toch is ze een alleenstaande vrouw geworden. Oudere zus Zou voelt er zich een moment minder ellendig door. ‘Echt niet makkelijk.’ Deze woorden kan ze nu met Zhu Xiaofen delen. Er zijn van die momenten waarop een mens behoefte heeft om het gebruik van een uitdrukking te delen. Waarom zou zij het patent hebben op die éne zin, vraagt oudere zus Zou zich af. Oudere zus Zou vervloekt Zhu Xiaofens man. Ze plant concrete stappen om haar door deze eenzame crisis te helpen. Na het werk zal ze wat melkpoeder en fruit kopen en een bezoekje brengen aan de tien maanden oude baby in Zhu Xiaofens ouderlijk huis. Daarna...

‘Neem nog een slok’ en ze wijst naar de grote theekop in Zhu Xiaofens handen.

De derde dag van de week.

Zhu Xiaofen ontving in twee dagen tijd talrijke geschenken: meloenen, Cola, een fruitmand, honing van de koninginnebij,... Ze heeft al een grondige hekel aan de mensen die bij haar ouders met geschenken aankloppen. Dit bemoeizieke geklop, het verstoort de rust in het hele gezin.

Vandaag had ze zich op een rustige avond verheugd. Wie had ooit kunnen vermoeden dat, net nadat ze uit bad kwam, Yu Zhen zou binnenstormen. Yu Zhen is een ‘teamvriendin’ uit de tijd dat ze in een produktieteam ging werken. Later gingen beiden samen naar de universiteit. Pas na hun studies gingen ze elk hun eigen weg: Zhu werd redacteur en Yu bleef in het onderwijs, als lerares.

Yu Zhen heeft een scherpe tong gekweekt, net een vogel. Zodra ze haar mond opendoet, klinkt het aan één stuk door ‘waarom waarom waarom’. Haar mond staat er gewoon naar. Vraag haar of ze al heeft gegeten en ze zal eerst eventjes ‘waarommen’. Pas daarna antwoordt ze ‘ik heb reeds gegeten’ of ‘natuurlijk heb ik nog niet gegeten’. Yu Zhen heeft haar achterste nog niet goed en wel in de zetel geploft of ze begint ontsteld Zhu Xiaofens gezicht aan te staren. Net alsof er een vlieg op landt, of alsof er een made op voortkruipt. ‘Waarom waarom waarom!’ ratelt ze, ‘Ik heb je amper een week niet gezien en je bent al zoveel bleker geworden, dat had ik echt niet verwacht. Je gezicht is vaal aan het worden, je lippen drogen uit en je nek vertoont rimpels. Zo te zien valt zelfs je haar uit. Zo kan je echt niet verder. Waar gaat dat heen? Verzorg je. Volg een kuur: Amerikaanse ginseng, ezelhuidgelei, *longan*[5], noem maar op. Anders durf ik er niet op te zweren dat ik je binnen een week nog zal herkennen. Waarom gebruik je geen verjongingslotion, anti-rimpelsiroop, gezichtspoeder, eyeliner, mascara? Er is van alles. Je kan ook een korset omdoen. Eén uit Japan kost achtendertig *Kuai*[6], die moet je zeker kopen. Verander eens je kapsel. Je kledij moet ook wat kleurrijker. Het hoeft niet zo braaf te zijn. Meisjes van zestien of zeventien mogen er gerust braaf uitzien, die worden er niet minder mooi door. Maar jij bent al een stuk over de dertig, het is van de kleur van je kledij dat je het moet hebben eens je ouder wordt. Je moet zoiets handig weten aan te pakken. Wat zal je er later anders mee aanvangen?’

Zhu Xiaofen staart naar Yu Zhens snavel die in de lucht op en neer pikt. Yu Zhen raadde haar bijna aan om meer dan tweehonderd *Kuai* te spenderen aan een flacon *Conditioner 101*, denkt ze bij zichzelf. Alsof ze er zo weerzinwekkend afgeleefd uitziet, alsof ze een terminale tyfuspatiënt is, alsof ze hopeloos

verloren door iedereen in de steek gelaten is. Waarom waarom waarom! Zhu Xiaofen maakt eveneens gebruik van Yu Zhens lievelingswoorden. Eigenlijk is Yu Zhen heel duidelijk over Zhu Xiaofens scheiding. Zelf is ze net ook aan het scheiden, maar de definitieve stap weet ze echter nooit te zetten. Haar man zegt dat hij van haar snavel houdt. Dat hij omwille van haar mond niet van haar wil scheiden. Nu is Zhu Xiaofen gescheiden en Yu Zhens man eigent zich nog steeds haar snavel toe. Yu Zhen vindt dat ze onrecht wordt aangedaan, dat Zhu Xiaofen haar eigenlijk in de steek laat. Waarom verliet zij eerst haar man, zelf is ze toch ook nog niet gescheiden, vraagt ze zich voortdurend af. Meer nog, het is niet noodzakelijk een goede zaak dat zij gescheiden is. Zij is een vrouw van over de dertig en gescheiden. Als ze opnieuw huwt, kan ze dan nog het echte geluk vinden? Kijk: Wordt haar gezicht niet vaal? Drogen haar lippen niet uit? Verschijnen er geen rimpels in haar nek?

Zhu Xiaofen heeft geen vaal gezicht, haar lippen zijn niet droog, haar haar is glanzend en soepel. Maar zonder dat ze er iets tegenin kon brengen, wordt ze door Yu Zhen de grond ingeboord: een vaal gezicht, uitgedroogde lippen, uitvallend haar en een slappe huid. Ze beseft heel goed dat Yu Zhen haar met deze beschrijving in het nauw drijft. Achter deze bezorgde terechtwijzing schuilen welbepaalde en oneindig goede bedoelingen, of niet soms? Yu had de mond vol over ‘wat zal je er later aan doen?’ Wat ze er aan zal doen, daar heeft zij toch geen last van? Waarover windt ze zich zo op? Bovendien... Ze voelde zich bijna gekwetst door Yu's harde woorden. Mischien waren haar harde woorden niet opzettelijk kwetsend bedoeld. Mischien zag ze echt dat Zhu Xiaofens gezicht vaal was, dat haar lippen uitdroogden en haar haar uitviel. Of ze vond dat ze dat moest zien. Als ze dat moest zien, verkeerde Zhu Xiaofen dan niet duidelijk in deze toestand? Bestaan bepaalt bewustzijn. Als je voet tegen een steen schopt en de steen bestaat niet, hoe kan hij dan door jouw voet geschopt zijn? Puur materialistische Yu Zhen. Wel, Yu Zhen koestert dus geen slechte bedoelingen.

Zhu Xiaofen weet niet goed hoe ze zich van Yu Zhen moet afmaken. Geeuwend draait ze zich om en verdwijnt in de badkamer. Terwijl ze in de spiegel kijkt, slaat ze zich op het ge-

zicht. Verdomd, denkt ze bij zichzelf, morgen zal ze touwtjespringen.

De vierde dag van de week.

Zoals elke dag neemt de redactie om tien uur in de voormiddag pauze. Sommmigen turnen, anderen oefenen *qigong*, nog anderen troepen samen om nieuwtjes uit te wisselen. Zhu Xiaofen gaat onder de walnoteboom in de tuin touwtjespringen. Aanvankelijk springt ze niet al te vlot. Het heeft iets stunteligs. Nu eens vernestelt het touw zich zoals een gebakken deegstrengel en dan weer slingert het zich om haar enkels. Na een tijdje oefenen begint het te vlotten. Ze springt natuurlijker, minder ingehouden. Waarom sprong ze niet eerder? Ze had de eerste dag al moeten springen. Ze had de trappen touwtjespringend moeten oplopen en iedereen eens goed moeten laten weten dat ze ontspannen was, dat ze gelukkig was. Dan had ze deze golf van bedarende woorden misschien al eerder vermeden. Nu moet ze onverwijld springen. Anders lijkt het alsof ze dit beurtelingse getroost, met oudere zus Zou voorop, onrecht aandoet. Ze wil het klaar en duidelijk laten blijken: met haar is er niets aan de hand. Kijk, ze heeft al de ‘dubbele draai’ aangevat. Ze heeft nog niets aan veerkracht ingeboet. De platte en grote bladeren van de walnoteboom lijken verdomd goed op reusachtige Boeddha-ogen! Een golf bitter parfum.

Ze ziet de turners en *qigong*beoefenaars allemaal stilvallen. Ze staren haar aan. Ze ziet oudere zus Zou druipend van het zweet naar haar toe komen. Die zwaait mysterieus met haar kleine, dikke, witte handen, herhaaldelijk gebarend dat ze niet meer mag springen. De uitdrukking in ieders ogen, die kleine, witte, dikke handen, het komt bij haar allemaal overbezorgd en zwaarmoedig over, alsof ze haar zagen dansen met kluisters en boeien aan.

Zoals verwacht komt oudere zus Zou naderbij. Sussend zegt ze stilletjes: ‘Spring niet meer, Zhu Xiaofen. Waarom ben je nog zo nerveus, zo gepijnigd? Laat het verleden voor wat het is! Ontspan je wat. Waarom moet je zonodig voor ieders ogen onder die boom staan springen? Zo zitten we alleen nog meer over

je in. Waarom kan je het niet wat kalmer aan doen? Stort je hart eens uit bij ons allemaal. Een beetje ontspanning zal je vast en zeker goed doen. Ontspan je, o.k.?' De woorden van oudere zus Zou klonken oprecht en welgemeend. Ze was overbezorgd. Deze woorden, deze bezorgdheid, ze ontnemen een mens de lust om zichzelf te verduidelijken, om zichzelf te verdedigen. Zhu Xiaofen krijgt geen woord over haar lippen.

Zhu Xiaofen hangt het touw over haar schouders en onwillig geeft ze zich gewonnen. Waarom moet hààr stemming zonodig door anderen geïnterpreteerd worden? Waarom is touwtjespringen per se een teken van zenuwachtigheid? Wat noem je ontspannen? Hoe moet ze zich gedragen om ontspannen over te komen? Het is al de vierde dag van de week. Waarom ligt deze zaak nog niet ver achter haar? Natuurlijk hebben de leiders ooit eens gezegd dat 'bezorgdheid om de anderen zwaarder weegt dan bezorgdheid om jezelf.' Maar je kan de anderen toch niet verstikken met je bezorgdheid! Hoe saai moet ze in hun ogen zijn om goed bevonden te worden? Anders vertrekt ze toch gewoon eventjes op zakenreis. Ze moet er een paar dagen tussenuit. Ze moet ontkomen aan deze onterechte bedaringscampagne. Ze kan niet, ze kan er zich niet aan onderwerpen.

De vijfde dag van de week.

Zhu Xiaofen reisde een dag met de trein naar het zomerverblijf van dit district, een kleine, onbezoedelde kuststad. Het is volop zomer. Hier komen een aantal beroemde mannen en vrouwen samen om zich te vermaken en tevens wat te schrijven.

Tijdens het toeristisch seizoen is er een massale toeloop. Enkel om uit het station te raken heb je al pakweg veertig minuten nodig. Eerst wordt Zhu Xiaofen met de grootste moeite door de mensenstroom meegevoerd tot aan de controlepoort. Ze zou wel vlot buiten moeten raken, de controleuse is namelijk een klasgenote van de lagere school. Ruim tien jaar hebben ze elkaar niet ontmoet. Onverwachts herkent ze Zhu Xiaofen met één oogopslag in de voortbewegende massa. Dan roept zij ook nog luidkeels iets van: 'Ik heb gehoord dat je gescheiden bent, is dat waar? Iedereen zegt dat die schaamteloze vent je liet stikken.

Laten stikken, het is wat het is. Wat is er daar nu raar aan? Eerst geloofde ik het niet. Nu ik je zie weet ik dat het waar is. Komt iemand je afhalen? Verblijf je in hotel *De Chinese Zon?* Niemand komt je halen? Een momentje. Laat die vent van mij je eventjes brengen. Hij heeft daar toch zijn taxi staan.' De controleuse is weliswaar praatziek, toch is ze een bijdehandje. Zip zip, verscheurt ze de reizigerskaartjes. Zhu Xiaofen staat aan de kant, door de woorden van de controleuse te kijk gesteld als een rariteit voor het vermaak van de reizigers. De controleuse zet evenwel niet opzettelijk een grote keel op. Het spoorwegpersoneel heeft nu eenmaal niet de gewoonte om stil en zacht te spreken. Die mensen houden zich op tussen ijzer en staal, in een zee van mensen. Als ze stil en zacht spreken, lijken ze al te gauw geheel stom. Zhu Xiaofen doet haar uiterste best om haar klasgenote te vergeven dat die luidkeels gewag maakte van haar privézaken. Vooral het 'stikken' van 'laten stikken' was zo spontaan, zo hatelijk gezegd. Hoe dan ook walgt ze van haar bevooroordeelde vermoedens. Waarom vroeg ze anders eerst of iemand haar kwam afhalen? Wat had de ambitieuze vice-eindredacteur op provinciaal niveau, Zhu Xiaofen, hier op haar eentje te zoeken? Zou zij, als gescheiden vrouw, zelfs om naar een hotel te gaan, afhankelijk zijn van de man van een vroegere klasgenote? Al even luid zegt ze dat iemand haar met de auto komt oppikken en dat het dus niet nodig is om die man van haar lastig te vallen. Gelukkig komt de persoon in kwestie door de massa gewurmd. Pas als hij haar reistas opneemt, damt de controleuse haar woordenvloed in.

In het hotel ziet Zhu Xiaofen haar kennissen, zowel mannelijke als vrouwelijke. Strikt gesproken zijn de mannelijke kennissen in de meerderheid, de vrouwen zijn hoofdzakelijk vergezellende echtgenotes. De mannen zijn bijzonder gesteld op Zhu Xiaofen. Tijdens het avondmaal wedijveren ze om haar te bedienen. Vlak bij de eetzaal ligt de zee, de lucht is vochtig en aangenaam koel. In een mum van tijd wordt de zomerhitte van Zhu Xiaofens gezicht geveegd. De gerechten zijn exquis en heel vers. Er zijn onder meer garnalen en inktvis, gerechten waar ze verlekkerd op is. Zowat al haar disgenoten weerhouden zich ervan om nog van deze twee schotels te eten en laten haar gulzig en toch verlegen toehappen.

Ze heft haar stokjes op en bedenkt dat ze op de hoogte zijn van haar scheiding. In een oogwenk overvalt haar een onbeschrijfelijke zenuwachtigheid, een ongemakkelijk gevoel dat zij vroeger nooit heeft gehad. Ze weet niet goed welke houding ze moet aannemen, maar eigenlijk is er geen reden om wat voor een houding ook aan te nemen. Door al dat medeleven is ze enigzins uit haar lood geslagen. De zomerhitte verdwijnt nooit helemaal. Ze heeft haar springtouw bij zich maar vreest voor wat de anderen zouden kunnen zeggen, namelijk dat haar heen en weer gehuppel in de tuin van het hotel niets meer is dan een kunstmatige vertoning van onverschilligheid. Ze denkt aan de uitdrukking ‘'s lands wijs, 's lands eer’ en besluit niet te springen. Laat ze morgen maar gaan zwemmen. Iedereen is hier aan het zwemmen. Het doet er niet toe of je gescheiden bent, hertrouwd bent of helemaal niet getrouwd bent. Zelfs al leef je in bigamie, dan nog heeft ze nooit gehoord dat je niet mag zwemmen.

Ze plant om na het zwemmen terug naar haar kamer te gaan en een nachtje rustig te slapen.

De zesde dag van de week.

Het strand van deze badplaats is uitstekend. Het is mooi gelijkmatig. Zhu Xiaofen herinnert zich hoe ze twee jaar geleden in een waterreservoir ging zwemmen. De oever lag vol kleine scherpe keien die zodanig tegen haar voeten schuurden dat ze er slechts strompelend overheen kon lopen. Onverwachts kwam haar man vleiend naar haar toe. Hij wilde haar in zijn armen wegdragen. Als vernederd slaakte ze een kreet. Kon Zhu Xiaofen toelaten dat hij haar op klaarlichte dag in zijn armen wegdroeg? Het voelde zelfs niet eens zo leuk aan als weggedragen te worden in de armen van een volslagen vreemde, dacht ze giftig. In die tijd was haar man heel verlegen. Terwijl hij zijn naakte lichaam afdroogde, trok hij zich terug.

Zhu Xiaofen loopt de zee in, zwemt een tijdje, komt er terug uit en legt zich te drogen op het strand. Samen met de twee schrijvers die haar vergezellen, ligt ze zij aan zij, net als het karakter ‘drie’[(7)].

Plots beseft dat de vrouwen van beide schrijvers niet zijn meegekomen. Gisteren had ze hen nochtans klaar en duidelijk horen zeggen dat ze elke middag hun mannen zouden vergezellen. Beleefd informeert Zhu Xiaofen bij beide schrijvers naar hun vrouwen. Schrijver A zegt dat zijn vrouw had gezien dat Zhu Xiaofen gekomen was en dat ze juist daarom haar man haar gezelschap liet houden. Schrijver B gaat een stap verder in zijn uitleg. Zijn vrouw weet dat Zhu hier op haar eentje is, terwijl zij toch een paar zijn. Haar er tussenin wringen zou al te makkelijk een gevoelige snaar raken. Daarom worden de ‘stellen’ best opgesplitst als zij er is. De vrouwen begrijpen haar maar al te goed, zelfs al kennen ze haar niet.

Zo'n fijngevoeligheid maak je zelden mee. Zhu Xiaofen begrijpt niet hoe de campagne van de redactie tot hier is doorgedrongen. Hoe moet ze hier nu op reageren? Moet ze de vrouwen dankbaar zijn voor hun attenties of moet ze hun ogenschijnlijk hoogstaande genegenheid ridiculiseren? Of moet ze twee handen vol zand grijpen en deze twee zelfingenomen schrijvers de mond snoeren? Ze staat op in het zand, negeert hen beiden en duikt nogmaals de zee in. Aanvankelijk wou ze hen op het strand beter leren kennen. Haar beroepsinstinct zegt dat ze geen enkele kans mag laten voorbijgaan om schrijvers te ontmoeten, zelfs al is ze liefst alleen, zoals nu. Maar ze waren haar een stap voor geweest en hadden zelf contact gezocht. Nu heeft ze dit alles van zich afgezet en zich zonder scrupules aan de zee overgegeven. Het is bewolkt maar het zeewater is lekker warm. Ver van de massa's verwijderd, in de buurt van de haaienetten is een oude vrouw van meer dan zeventig ongedwongen aan het zwemmen. Gestadig en ongehaast. Je zou er haast aan twijfelen of ze wel zwemt en niet eerder wandelt. Zhu Xiaofen zwemt naar de oude vrouw toe. Ze wil niet weten wie zij is, maar ze bewondert haar omdat ze zo vol zelfvergetelheid, zo vloeiend zwemt. Met haar witte geribbelde badmuts lijkt ze wel een eenzame, vurige bloem.

Na het avondeten komen schijvers A en B langs op Zhu Xiaofens kamer. Ze komen met haar over manuscripten praten. Ze zeggen dat ze oorspronkelijk van plan waren om wat ze al klaar hadden op te sturen naar iemand die, hij heet zus en zo, eergis-

teren pas is vertrokken. Ze spreken over de werkeenheid waar ‘zus en zo’ toe behoort: het is een tijdschrift met een ronkende naam uit een grote stad. ‘Zus en zo’ volgt hen al acht jaar om hun manuscripten te bemachtigen, mogelijks zelfs negen jaar, in elk geval een verdomd lange tijd, zelf weten ze het ook zo goed niet meer. Maar nu is Zhu Xiaofen gekomen, in zo'n moeilijke en uitzonderlijke situatie nog wel. Ze koestert verwarde gevoelens waar een gewone mens niet bij kan. Gewone mensen... zelfs tweederangs schrijvers kunnen haar innerlijke angst en eenzaamheid niet vatten! Zij moeten dus wel eersterangs schrijvers zijn. Kijk, daarom zijn ze nu net gekomen. Zhu Xiaofen, ze zeggen dat je hen niks van dit alles hoeft te vertellen. Op deze wereld is geen enkel menselijk gevoel hen vreemd. Daarom hebben ze het herhaaldelijk overwogen, laat ‘zus en zo’ nog maar een jaartje wachten, hij heeft toch al acht, mogelijks negen jaar gewacht. Nu willen ze hun nieuwste werk aan haar overhandigen, het werk waarin ze voor het eten vanavond, nadat ze van het strand terugkeerden, pas de laatste punten en komma's hebben geplaatst! Ze hebben een voorstel. Laten ze zich samen rustig een weekje vermaken! Ze kan eropaan, ze zullen haar niets persoonlijks vragen, bovendien mag niemand over literatuur, over het leven praten. Wie daarover praat is een verdomd hoerenjong. Wel?

Ze leggen zowaar in alle ernst twee grote werken op het theetafeltje. Beiden zagen eruit alsof ze een ridderlijke redevoering ten tonele brachten, met veel ‘stijl’ en heel elegant.

Is er nog iets dat Zhu Xiaofen niet zint? De manuscripten vallen haar hier zomaar in de schoot. Waarom heeft ze plots zo'n haast om deze aangename, verfrissende plaats te verlaten en om alweer op deze voorbijrazende, naar adem snakkende trein te springen? Ze houdt toch al een manuscript van beroemde schrijvers vast.

De zevende dag van de week.

Het is vreselijk warm in de ‘harde banken’-wagon, het stinkt er en het is er heel druk. Maar de reizigers zijn hier echter tegen gehard. Iedereen blijft er kalm bij. Sommigen zitten op de was-

bakken, anderen zijn al onder de banken gaan liggen. Zhu Xiaofen heeft geen zitplaats, ze staat recht in de tussengang. De mensen onder de banken spuwen om de haverklap tomatepitten op haar wreef en gooien meloenschillen op haar enkels. Dit stoort haar niet. Stel dat ze zelf onder de banken lag. Ze zou wellicht ook op andermans wreven spuwen. Wat zou ze graag het speeksel dat in haar mond ongemerkt was toegenomen, uitspuwen. Ze laat het heen en weer rollen onder haar tong. Plots schiet haar het woord 'schuimbekken' te binnen. Ze vindt dat 'schuimbekken', op een mensengezicht, waarlijk voor een amusant en groots schouwspel zorgt. Het is een vuurwerkspektakel op het gelaat. Toch slikt ze haar speeksel maar in. Om te spreken moet ze nu eenmaal haar mond leegmaken. Ze ziet een bekende: de directeur van haar vroegere middelbare school.

De directeur zit al een hele tijd vlakbij, maar merkt Zhu Xiaofen pas een hele tijd later, bij het afstappen, op. Zhu Xiaofen stapt aan het eindstation af en de directeur laat deze vroegere studente de vrijgekomen zitplaats. De directeur is een vrouw, ze heeft grijze lokken, lieftallige wenkbrauwen en mooie ogen. Haar woorden klinken echter streng en resoluut: 'Ah, het is onze student Zhu Xiaofen. Ik heb je wedervaren al vernomen, er doen veel verhaaltjes over je de ronde; sommige zijn nogal erg. Je bent nog jong, niet zover over de dertig, je moet het leven ernstig opvatten. Anders zou je man je toch niet in de steek laten zeker? Je weet dat ik goede bedoelingen heb, ik wens mijn leerlingen allemaal een goede toekomst toe. Wel, tot ziens. In dit station stap ik af, ik ga mijn kleinzoon een bezoekje brengen. En jij, ga je terug naar de districtsstad? Ga maar op mijn plaats zitten, hé.'

Zhu Xiaofen, haar voeten besmeurd met tomatepitten, gaat zitten. De directeur die zich mechanisch van de trein haast, wuift haar nog eventjes na. Het schiet haar te binnen dat het vandaag de zesde dag van de week is, nee de zevende. Ze herinnert zich dat er in het Oude Rome een achtdaagse werkweek bestond. Natuurlijk was de achtdaagse werkweek beter, vindt ze. Wel, morgen is het de achtste dag van de week. Eén dag van de week zou haar toch moeten toebehoren! Ze had een dwingende behoefte aan een achtste weekdag.

De achtste dag van de week gaat ze nergens, maar ook nergens heen, ze moet thuisblijven!

De achtste dag van de week.

De gang stinkt vreselijk. Oorsponkelijk zou het water drie dagen afgesloten zijn maar tot vandaag is er nog altijd geen water. De urine en de uitwerpselen stromen al over de rand van het toilet. ‘Binnen Buiten Binnen’ volgt Zhu Xiaofen op de hielen naar boven. Ze zegt dat ze ook niet weet tot wanneer het water afgesloten zal blijven, dat je om naar het toilet te gaan tien minuten moet fietsen naar het publieke toilet aan de voet van de noordelijke muur op de binnenplaats van de dichtsbijgelegen fabriek voor wollen truien. Daarna zegt ze verontschuldigend dat Zhu Xiaofen pas terug is van een zakenreis en vandaag eigenlijk niet hoeft te werken. Maar een vrouw van het ‘Onderzoekscentrum voor vrouw, huwelijk en gezin’ van de stedelijke vrouwenbond wil een vraaggesprek met haar. Zodoende.

Zhu Xiaofen gaat de redactie binnen, de vrouw is al rustig op haar aan het wachten. Zhu Xiaofen kent haar zowaar. Indertijd werkte ze in een andere provincie en had ze er op gerekend bij deze redactie aan de slag te kunnen. Uiteindelijk viel de keuze op Zhu Xiaofen. Later had Zhu Xiaofen een manuscript van haar geweigerd. Er is dus geen sprake van dat ze goed met elkaar vertrouwd zijn, maar je kan evenmin stellen dat ze elkaar niet kennen.

De vrouw van het onderzoekscentrum zegt dat ze voor een vraaggesprek komt, maar vangt zelf een niet te stuiten woordenvloed aan, ondertussen met een zakdoek onophoudelijk het zweet uit haar ogen wrijvend. Met haar gezwollen ogen en dikke brilleglazen lijkt ze sterk op een vlijtige mier. Ze zegt dat ze daarnet al hoofdredacteur oudere zus Zou heeft ontmoet. Die zei dat het probleem waar Zhu Xiaofen momenteel het meest mee kampt is dat ze zich niet kan ontspannen en alles opkropt. Ze gaat volledig akkoord met oudere zus Zou's zienswijze. Ze heeft Zhu Xiaofen weliswaar maar twee maal ontmoet, maar toch begrijpt ze haar situatie volledig: ze is immers onvervangbaar op de redactie. Waarom is het nodig om te beklemtonen

dat zij het initiatief tot scheiden nam, vraagt ze. Bij haar weten zeggen heel veel mannen, uit respect voor de vrouwelijke trots, dat hun vrouw de scheiding voorstelde. Deze stilzwijgende instemming van de vrouwen is trouwens een overbodige ijdelheid, en nog meelijwekkend ook. Dit is nu net de oorzaak waarom Zhu Xiaofen zich niet kan ontspannen. Waarom geeft ze niet toe dat ze door haar man in de steek werd gelaten? Ze moet weten dat vrouwen die door hun man in de steek zijn gelaten bij de vrouwenbond terecht kunnen voor een gesprek. Maar wat doet Zhu Xiaofen? Ten prooi aan haar extreme droefheid gaat ze maar wat touwtjespringen. Dit is een verdoezelde afwijking of een afwijkende verdoezeling...

Zhu Xiaofen moet plassen.

Eigenaardig toch dat 'Binnen Buiten Binnen' haar een kop *Maifanshi* onder de neus stopt. Is het water dan toch niet afgesloten? Hoe kan er nu nog hete thee zijn? Waarschijnlijk is dit water kostelijk als olie. En als ze drinkt, moet ze toch plassen, en dan krijgt ze toch weer dorst.

De vrouw van het onderzoekscentrum gaat verder. De mensen, in het bijzonder de vrouwen, moeten lachen als ze daar behoefte aan hebben. Als ze moeten huilen, dat ze dan huilen, dat ze dan tranen met tuiten huilen, dat ze dan voluit huilen. Zhu Xiaofen wil zich dus onafhankelijk voordoen. Maar hoe zou zij die onafhankelijkheid kunnen bereiken? Haar kind is pas tien maanden oud. Het staat helemaal niet vast dat de volgende man die ze leert kennen van haar zal houden, misschien houdt hij heel veel van haar. Maar is ze bereid om de volgende man nog een kind te schenken? Ze heeft het ooit onderzocht, de meeste mannen, 99,982 procent willen maar al te graag een eigen kind...

De tranen springen Zhu Xiaofen in de ogen. Doordat ze haar blaas ophoudt, beginnen haar ogen irriterend te prikken en te zwellen. 'Binnen Buiten Binnen' merkt het eerst haar rode ogen op. Vliegensvlug brengt ze oudere zus Zou op de hoogte en zet vervolgens heel de redactie tot medeleven aan. Eensgezind slaken ze dezelfde zucht: eindelijk is ze het huilen nabij en wil ze de tranen laten rollen. Wat is ontspannen? Wel dit is het! Het is het overlopen van de dakvenstertjes van de ziel. Een week van troost is toch niet zinloos geweest. Ze dansen van vreugde,

zuchten van spijt, en lopen zich in de handen wrijvend heen en weer.

Haar blaas staat op springen. Zhu Xiaofen laat de beleefdheid voor wat ze is en haast zich naar buiten. Ze stormt naar beneden, grijpt een fiets en rijdt naar de fabriek voor wollen truien.

Ze laat een hele golf lopen en plast zich helemaal leeg. Vervolgens verlaat ze het openbaar toilet en duwt haar fiets voort. Haar tranen zijn opgedroogd, de hevige zomerzon irriteert lichtjes haar ogen. Ze slaat zich op het gezicht en slaat op haar fiets. ‘Peng peng’, klinkt het zadel, en ze bemerkt dat dit helemaal haar fiets niet is. Ze herinnert zich dat, toen ze naar beneden stormde, ze haar sleutels niet heeft uitgehaald en dus nooit het slot heeft geopend. Ze slaat zich op het gezicht en slaat op de fiets, en vraagt zich af wiens fiets dit zou zijn. Waarom was hij niet gesloten? Het is een splinternieuwe, hij stond daar dubieus in de fietsenstalling, als een langgekoesterde list.

Ze slaat op het fietszadel en slaat zich op het voorhoofd, springt op deze vreemde fiets en begint doelloos rond te fietsen. Het komt haar voor dat de achtste dag van de week louter een hersenschim is. Volgt op de zevende dag van de week niet opnieuw de eerste dag? Bovendien wordt de zevende dag van de week eigenlijk zondag genoemd, dat is de zonnigste dag van de week.

Vertaling Karel Depauw

Eindnoten:

(1) Respectvolle aanspreektitel voor een vrouw van je eigen leeftijd of ouder.
(2) Zhou Puyuan, Fanyi en dokter Kramer zijn drie personages uit het toneelsteek *Het Onweer* (1935) van de auteur Cao Yu. In deze scene wordt Fanyi door haar man, Zhou Puyuan, gedwongen om tegen haar zin een bitter medicijn op te drinken.
(3) In dezelfde scene dwingt Zhou Puyuan zijn zoon op zijn knieën te smeken dat zijn moeder het medicijn zou opdrinken.
(4) Een boek uit de Qingdynastie (1644-1911) waarin de namen van onfatsoenlijke mensen werden bijgehouden.
(5) Amerikaanse ginseng is gestandaardiseerd zodat er in elke capsule exact dezelfde dosis zit. Volgens de Chinese geneeskunde bevordert ezelhuid de aanmaak van rode bloedcellen. Idem voor het vruchtvlees van de plant *longan*.
(6) 1 Kuai was voor de devaluatie van januari dit jaar ongeveer 6 Bfr.
(7) Het karakter drie bestaat uit drie boven elkaar geplaatste horizontale streepjes.

Hu Wugong

Morning Calisthenics, Beijing Wang Wenlan

Yunnan 1993 Alfred Ko

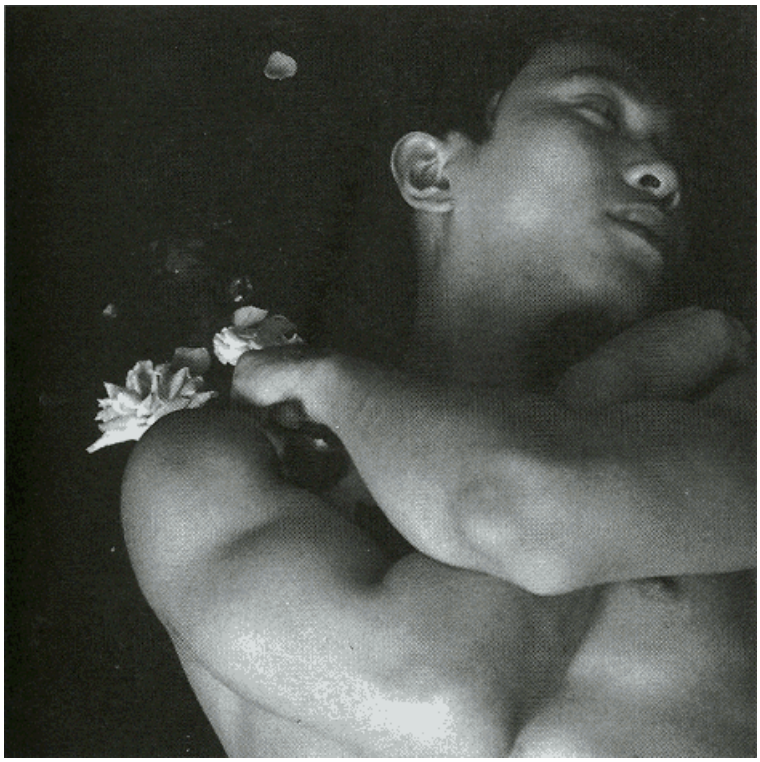

Refuge (Passion) 1990 Patrick Lee

Szu-chi 1983 Juan I-jong

The Natural Features of Peng-Hu Island 1979 Wang Hing

[advertentie]

Yu Jian

Werd in 1954 geboren in Kunming, hoofdstad van de provincie Yunnan (Zuidwest-China). Als gevolg van een geneeskundige flater bij de behandeling van een longontsteking die Yu Jian op tweejarige leeftijd opliep, is zijn gehoor ernstig beschadigd. Door deze handicap heeft Yu het naar eigen zeggen steeds moeilijk gehad om door de anderen als evenwaardig te worden aanvaard. Tegelijk, en dat is niet zonder belang voor zijn poëtische produktie, stimuleerde zijn handicap hem om de wereld rondom hem zoveel mogelijk via zijn ogen te begrijpen. Tijdens de drie chaotische jaren van de eigenlijke Culturele Revolutie (1966-1969) zwierf Yu Jian rond, bij gelegenheid levend van kleine diefstallen. Als zestienjarige werd hij fabrieksarbeider, en zou dat negen jaar blijven. Tijdens deze periode begon hij veel te lezen. Het was de lectuur van Walt Whitman's *Leaves of Grass* die Yu ertoe aanzette om poëzie te schrijven. Na eerst imitaties van de klassieke Chinese poëzie te hebben gemaakt, begon hij als twintigjarige vrije verzen te schrijven. In 1980 ging Yu aan de Yunnan-Universiteit Chinese taal en literatuur studeren. Een jaar later werden zijn eerste gedichten gepubliceerd. In 1984, het jaar waarin hij afstudeerde, zette hij samen met enkele andere dichters, zoals Han Dong en Ding Dang, in Nanjing het invloedrijke ondergrondse poëzietijdschrift *Zij* op. Yu Jian is nu aktief als navorser aan de Yunnan-afdeling van de Chinese Schrijversbond.

Het lange gedicht dat hier wordt vertaald, *Dossier O*, werd door Yu Jian geschreven in mei 1992. Het is een boeiend experiment waarbij de lezer, via een dossier dat over een persoon (de auteur zelf?) is aangelegd, een inventaris van diens leven krijgt voorgeschoteld. Yu werkt niet met mooi afgewerkte zinnen, maar wel met fragmentjes taal uit de meest uiteenlopende gebieden van het leven. Door stukjes ambtelijke taal, politieke retoriek, kinderversjes, geneeskundige rapporten, klassieke poëzie en zo meer met elkaar te verbinden, ontstaat een soort onderhuidse humor die de steriele, kille en afstandelijke toon van Dossier O compenseert.

Dossier O
Yu Jian

Archiefkamer
Boek 1 Geschiedenis van een geboorte
Boek 2 Geschiedenis van de groei
Boek 3 Geschiedenis van de liefde
Boek 4 Dagelijks leven
Boek 5 Formulieren
Appendix het aanleggen en bewaren van dossiers

Archiefkamer

vijfde verdieping van een gebouw slot en achterkant van slot in de geheime kamer zijn exemplaar opgeborgen in een aktendoos hij is het bewijs van een individu door twee verdiepingen van hem gescheiden hij werkt op de tweede verdieping die doos vijftig meter gang van hem verwijderd dertig treden een kamer niet als de andere gegoten in met zeshoekig staal gewapend beton drie deuren zonder venster één fluorescerende lamp vier rode brandblussers tweehonderd vierkante meter meer dan duizend sloten hangsloten ingebouwde sloten slot van lade grootste is van het merk *Eeuwig stevig* buiten opgehangen naar boven gaan naar links naar boven naar rechts nog eens naar links nog eens naar rechts slot openen slot openen door een geheime code uiteindelijk doordringen tot het binnenste archiefkast naast archiefkast deze naast gindse die daar op deze hier deze hier onder die daar deze daar voor die hier deze hier achter gindse acht rijen vierenzestig lijnen herbergen meer dan een ton glanspapier zwarte schrifttekens paperclips en lijm zijn dertig jaren één compartimentje in duizendachthonderd laden door één sleutel gecontroleerd niet eens zo dik deze mens is nog jong slechts een goeie vijftig bladzijden een goeie veertigduizend schrifttekens daarnaast een tiental

officiële stempels zeven acht pasfoto's wat vingerafdrukken nettogewicht duizend gram verschillende handschriften zonder uitzondering van links naar rechts gerangschikt op de eerste lijn twee vakjes openlaten bij afzonderlijke paragrafen op nieuwe lijn beginnen van een radicaal naar een andere radicaal het zijn allemaal termen die betrekking hebben op hem definities en bijwoordelijke bepalingen een derde van zijn leven zijn tijd plaats gebeurtenissen personen en gedragspatronen geen opeenhoping van werkwoorden zich betrouwbaar ophoudend in de duisternis onbeweeglijk niet blootgesteld aan licht onbereikbaar voor vochtigheid vrij van brand geen muizen geen bacteriën niet de kleinste microbe heel netjes overgeschreven heel duidelijk heel proper waarop wordt vertrouwd hierdoor aanzien de anderen hem als kameraad geven ze hem certificaten loon herkennen ze zijn geslacht op basis hiervan gaat hij elke dag om acht uur naar zijn werk gebruikt tal van soorten papier inkt en correctievloeistof concipiëren beginnen schrijven samenstellen wijzigen corrigeren altijd de standaardgrammatica volgen van schrijven tot schrijven bewegingen van één hand de pen van links naar rechts van één radicaal naar een andere radicaal van werkwoord naar substantief van eenvoudige mededeling naar duistere metafoor van naar een proces waarbij de inkt langzaam opraakt handelingen van een goed mens iemand roept ‘O’ zijn lichaam draagt hem als een O zich omkeren en antwoorden iemand anders vraagt hem papier aan te reiken

Boek 1 Geschiedenis van een geboorte

zijn oorsprong heeft niets van doen met schrijven hij is afkomstig uit de barensweeën van een achtentwintigjarige vrouw ouderwets ziekenhuis derde verdieping ontsteking geneesmiddelen drager van artsen en lijkenhuisje elk jaar moet het vluchtig gewit worden er wordt heel wat gaas verbruikt propjes watten glas en ethylalkohol van de muren zijn stukken baksteen zichtbaar

de nerven in de houten vloer zijn reeds verdwenen dingen afkomstig van menselijke lichamen als vervanging van de verf niet glanzend enigszins veerkrachtig alle menselijkheid vreemd scalpel zonder chroom de arts is achtenveertig jaar de verpleegsters zijn allen maagden geweeklaag worsteling infuus injectie bezorgen gekreun insmeren kronkelen vastgrijpen trekken snijden openscheuren lopen loslaten druppelen sijpelen stromen deze werkwoorden alle daar aanwezig een tafereel volledig bestaande uit werkwoorden werkwoorden alomtegenwoordig in de bloedplas 'het hoofd komt eruit' het ervaren stemgeluid van de arts GETUIGENIS: de handen vol bloed de witte lange jas vol bloed het laken vol bloed de vloer vol bloed het metaal vol bloed GETUIGENIS: 'afdeling gynaecologie en verloskunde' 'gelieve niet in het rond te spuwen' 'één kind baren is het beste' MATERIAAL TER ONDERZOEK: mensen met een verkoudheid gaan naar rechts mensen met keelontsteking gaan rechtdoor 'herentoilet' radiologie op de derde verdieping patiëntenafdeling door deze deur honderd meter in westelijke richting chirurgie in 305 mensen die komen voor injecties schuiven op de eerste verdieping aan mensen die komen betalen schuiven aan bij het linkse venster mensen die geneesmiddelen afhalen schuiven aan bij het rechtse venster mensen vervuld van tal van pijnen de hele dag lang mensen met gespannen zenuwen de hele dag lang mensen met snijwonden en hechtingen de hele dag lang mensen met beginnende huiduitslag of die hervallen zijn de hele dag lang mensen met verzweringen en die volledig hersteld zijn de hele dag lang gestorvenen en geborenen de hele dag lang overal wordt gepraat over het genezen van ziekten en het oplopen van ziekten wordt gepraat over vechten voor het leven en doodvallen over handelingen betreffende het genezen en het oplopen van ziekten handelingen betreffende stervensbegeleiding en het ter wereld brengen van kinderen dan zijn er ook nog de zich gelijkaardig verdringende levende muizen dode muizen levende vliegen dode vliegen en bacteriën alles wat hier constant tanden

verliest hechten die eerstgeborene die allereerste die van de eerste keer die nieuwe tong die nieuwe stembanden die nieuwe hersenen dat paar nieuwe testikels deze levende dieren ontstaan te midden van ontelbare werkwoorden krijgen een naam uit één schriftteken O

Boek 2 Geschiedenis van de groei

hij is ook begonnen met luisteren hij is ook begonnen met kijken hij is ook begonnen met bewegen volwassenen gaven hem het gehoor volwassenen gaven hem het zicht volwassenen gaven hem bewegingen bij mama gebruikt men 'moeder' bij papa gebruikt men 'vader' bij meme gebruikt men 'grootmoeder' dit duistere dit chaotische dit obscure dit geheel wazig gemaakt door bloed en vlees begint uit te klaren begint helder te worden begrepen vult vakje na vakje blad na blad papier wordt substantieven grammaticale partikels syllaben verleden tijden woordgroepen lijdende vormen affixen wordt idee betekenis definitie oorspronkelijke betekenis afgeleide betekenis bijbetekenis wordt vragende zinnen declaratieve zinnen samengestelde zinnen linguïstiek en retoriek semantische symbolen parasiet van de woorden nooit meer ontsnappen aan het horen van woorden aan het zien van woorden aan het ontmoeten van woorden enkele woorden worden door hem openbaar gemaakt enkele woorden worden door hem verborgen met de woorden mee van eenvoud naar complexiteit van oppervlakkigheid naar diepzinnigheid van kinderlijkheid naar rijpheid van stuntelig naar ervaren dit kleine mensje stopt na één jaar met borstvoeding gaat naar de crèche wanneer het twee jaar is gaat naar de kindertuin wanneer het vier jaar is wordt een intellectueel wanneer het zes jaar is eerste tot zesde leerjaar getuige leraar Zhang middelbare school jaar 1 jaar 2 jaar 3 getuige leraar Wang hoger middelbaar jaar 1 jaar 2 getuige leraar Li uiteindelijk studeert hij af aan de universiteit een dissertatie met een duidelijk thema de gepaste opbouw duidelijk verwoorde ideeën de toonpatronen verzorgd de antithesen in parallelle

lijnen zorgvuldig geconstrueerd de beeldspraak toepasselijk zelden geziene overwegingen distinctieve literaire stijl vastberaden en gevoelvol BEOORDELING: respectvol jegens de leraren begaan met zijn medestudenten niet individualistisch ingesteld komt niet te laat neemt de discipline in acht enthousiast werker gaat niet vroeger weg dan wanneer dit van hem wordt verwacht gebruikt geen schuttingtaal gedraagt zich niet vrijpostig tegenover vrouwen liegt niet verdelgt ratten bedwantsen vliegen en muggen is hygiënisch neemt geen naald of draad weg van de massa's steeds bereid om energiek en hard te werken beschaafd in de omgang goedhartig gedraagt zich waardig verzorgt zijn vingernagels zegt braaf oompje zegt beleefd tante helpt grootvader overeind geeft grootmoeder een arm houdt de handen achter de rug tijdens de les zet zich ijverig in om vooruitgang te maken woont aandachtig de lezingen bij maakt ernstig aantekeningen is levendig en aktief is bescheiden en voorzichtig werkt hard en laat zich niet uit zijn evenwicht brengen door kritiek GEBREKEN: is niet gesteld op de gymles praat soms tijdens de les poetst zelden de tanden GEHEIM RAPPORT: gemeld aan leraar op straat heeft hij een centiem opgeraapt en niet aan oompje van de volkspolitie gegeven OPMERKING: deze student is ideologisch in orde maar praat niet graag men weet niet wat hij denkt het is wenselijk dat het gezinshoofd zijn dagboek inspecteert en wanneer nodig aan ons rapporteert ter wille van een gecoördineerde opvoeding EEN ZELFKRITIEK: op 2 juni 1969 heb ik iets slechts gedaan op een muur heb ik een tank getekend een smetteloos witte muur een publieke muur een muur van iedereen een collectieve muur ik heb daarop een grote tank getekend ik heb me schuldig gemaakt aan liberalisme ik moet met vastberadenheid zorgen dat ik me beter ga gedragen GESCHIEDENIS VAN ALLERGIE AAN GENEESMIDDELEN: symptomen afkomstig uit verslagen van artsen moeder en andere gezinshoofden ‘schatje’ driemaal daags in te nemen telkens vier tot zes tabletten na het innemen van het geneesmiddel erythema in het aangezicht

‘brave jongen’ driemaal daags in te nemen telkens één tablet symptomen als voorheen huidontsteking wordt minder erg ‘zoeteke’ (extern gebruik aan te brengen op de aangetaste zone) na het aanbrengen kan de patiënt zich slaperig voelen ‘daar komt de grote grijze wolf en je mama wil jou niet meer’ (opwekkend middel) na inname treedt vaak duizeligheid op LIJST VAN SAMENSTELLING VAN SPORENELEMENTEN: (andere naam *Maakt Je Gezond*) koesteren begaanheid bloemen gras scheuten jonge plantjes klein tenger zoet goudkleurig (elke tablet bevat 25 microgram) onschuldig onbezoedeld kinderlijk ondeugend (elke tablet bevat 25 microgram) bij de hand genomen geleid omhelsd gedragen vriendelijk aangekeken minzaam gestreeld lichte klopjes wiegen aansporen verbieden vaardig en geduldig aanleren intomen enten karakter vormen rectificeren corrigeren elimineren kweken bezorgdheid toevallige kwetsuur (50 microgram elk) BEROEMD MERK SLAAPMIDDEL *CUIMIANLING:* altijd te gebruiken: morgen of wanneer je groot bent (voor de rest van het leven in te nemen) VULLING: melk Chinees vruchtenbonbons geschiedenis chocolade gebakken rijst met ei de drie lichtbrengers: zon maan en sterren de vier oudste dichtvormen volkswijsjes kleine lofzangen grote lofzangen hymnen calciumtabletten vrijwilligerswerk levertraan vruchtenextract openbare lezingen bijeenkomsten waar verhaaltjes worden verteld massabijeenkomsten vijfduizend jaar halve eeuw sinds tien jaar drie jaar onafgebroken rechtsen binnen het linkse kamp eerste jaren middelste periode recentelijk gesmoord in soyasaus geglaceerd geel gesmoord op hoog vuur gebakken met de vork gebakken opgelegd gestoofd in soyasaus gekookt monosodium glutamaat peper lichte soyasaus het succes van de schande van de roem van de voortzetting van de noodzaak van de overwinning van de grootsheid van het vertrouwen van SCHOOLRAPPORT: excellent geslaagd A fysiek gezond moreel gezond flink studerend 95 eersterangs na

vergelijking uitgeroepen tot eerste BEOORDELING VAN HET PRODUKT: lichaamslengte meer dan 1,7 meter nettogewicht 63 kilogram taille 8 duim heeft hoofdhaar heeft kuiltjes draagt snor heeft testikels heeft pupillen heeft biceps heeft drie kamers en een hal heeft geluiden heeft een loon heeft hobbies heeft gedragingen kan liefhebben kan inschikkelijk zijn kan dansen kan zingen kan schrijven kan spreken kan slapen een oor is een oor een neus is een neus een been is een been een hand is een hand een anus is een anus gehoor in linker- en rechteroor 1,5 meter de lever is niet geraakt hart en longen verder niets abnormaals (handtekening arts)

Boek 3 Geschiedenis van de liefde (puberteit)

op die dag die zweefde in het zonlicht was de temperatuur van de wereld weldadig voor alle levende wezens april midden op de dag een verwarrend soort warmte een incestueus soort warmte het soort warmte dat een plotse bloei veroorzaakt alle levende dingen willen bewegen bewegen is verleidelijk zoveel organismen zoveel gewrichten zoveel handen zoveel benen overal onnoembare handelingen onuitspreekbare bewegingen geen geschreeuw geen kabaal geen openbare bekendmakingen geen slogans een alledaagse dag nooit opgetekend in de geschiedenisboeken enkel een verzameling details van bewegingen een verzameling onderdelen van handelingen louter het menselijke lichaam betreffend de huid betreffend de vier ledematen betreffend stengels betreffend wortels betreffend ronde dingen betreffend lange dingen betreffend veerkracht betreffend zachte dingen betreffend harde dingen betreffend sappen betreffend wrijving betreffend uitwisseling betreffend vrijelijk ademen betreffend openheid betreffend aanval betreffend springen en stampen betreffend spuiten betreffend sprinten betreffend (HERINNERING) die dag zij jongens uit dezelfde klas allen dertien jaar kwamen het jongenstoilet van de school binnengestormd op de muren tekenden ze alles wat verboden was heel wat

bewegingen de beweging van het masturberen de beweging van het verkrachten de beweging van syfilis de beweging van heroïne bewegingen van een kwalijk soort masturberen is het eerste werkwoord het toegangsbewijs van de man de hand is kleverig onmiddellijk komt men klaar de temperatuur is perfect eens je dit pleziertje gesmaakt hebt Adam's niet in staat de woorden te vinden waarmee men zichzelf vergiffenis schenkt de woorden zij willen zijn buiten niet te vinden buiten is de term ‘mijn oude school’ de term ‘klaslokaal’ buiten is de termen ‘tuin’ ‘vijver’ ‘bord’ ‘speelplaats’ ‘leeszaal’ ‘boeken’ niets te maken met het leven op zijn hand de jongens voelen zich bijna verstikken men kan niets anders dan enkele onduidelijke gebaren maken enkele codewoorden uitdenken om te fluisteren elkaar plagen wat men al doende heeft geleerd onder elkaar bespreken het openbaar toilet buitengaan naar de les gaan lezingen bijwonen aantekeningen maken opzeggen test vragen beantwoorden examens les herhalen OFFICIEEL, GESCHREVEN ANTWOORD AAN ONDERGESCHIKT ORGAAN: de voorafgaande 45 lijnen volledig schrappen mogen niet gekopieerd worden verspreid uitgegeven

Boek 3 Eigenlijke tekst (verliefdheid)

wettelijke leeftijd is men achttien dan kan men over trouwen beginnen spreken over verliefdheid spreken certificaat ontvangen verliefdheid en liefde een probleem voor het individu dit is een proces waarbij gepraat wordt een proces waarbij een menigte mensen geleidelijk vermindert tot enkele mensen geleidelijk vermindert tot drie mensen geleidelijk vermindert tot twee mensen een proces waarbij de tongrug het hard verhemelte aanraakt een proces waarbij het zacht verhemelte zakt de adem door de neusholte stroomt een proces waarbij onderlip en bovenste tanden elkaar naderen of dichterbij komen een proces waarbij de lippen uitgestulpt worden beide lippen een cirkel vormen een proces van clusters van klanken tegen verspreide klanken van ruwe klanken tegen zachte klanken van stemhebbende klanken

tegen stemloze klanken van gehinderd worden tegen niet gehinderd worden van plotseling geuite klanken tegen langgerekte klanken van gespannenheid tegen slapheid van dalende tonen tegen rijzende tonen van tongpunt tegen naderende mond natuurlijk moet men de haren wassen het gelaat wassen van ondergoed veranderen de mond spoelen andere sokken aantrekken de schoenen borstelen parfum sprenkelen natuurlijk is het het beste pak het beste paar het beste soort natuurlijk is het om 7 uur natuurlijk is het aan de poort van het park natuurlijk is het vanop de hoogte in de verte staren en te laat komen vanzelfsprekend is het populieren wilgen oever dageraad wind en ondergaande maan vanzelfsprekend is het twee vellen papier als kussen twee flesjes limonade natuurlijk is het in elkaars nabijheid zwijgen branden van verlangen om iets te zeggen en dan toch maar niets zeggen niet openlijk durven lachen willen spreken en er dan van afzien en dan maar kletsen over hoe koel het weer is en wat voor een mooie herfst het is natuurlijk is het dezelfde idealen koesteren en op dezelfde golflengte zitten natuurlijk is het diepgaand bezeten lang natuurlijk is het peilen naar de ware gevoelens raad eens ‘echt ik maak je niks wijs’ natuurlijk is het tederheid zeer intiem natuurlijk is het ingehouden tussen de lippen houden golven natuurlijk is het met betraande ogen vragen aan de bloemen maar de bloemen spreken niet natuurlijk is het hoe hoe buitengewoon buitengewoon natuurlijk is het diep bedroefd zijn treuren wanhopig zijn natuurlijk is het woede die omslaat in blijdschap een lach die de tranen verdringt natuurlijk is het aarzelen weifelen verkennen natuurlijk is het niet kunnen doorgronden gissen een lach als een raadsel natuurlijk is het een klein zakdoekje een zwerm muggen een rups een paardebloem een witte roos natuurlijk is het de aller aller allerbeste onuitwisbaar het hele leven lang onvergetelijk uniek eeuwig! de maneschijn eeuwig! een weggetje eeuwig! de wind die opsteekt eeuwig! de duisternis eeuwig! 't is elf uur eeuwig! de grote poort van het park gaat toe eeuwig! de straatlichten eeuwig! wat een lange straat eeuwig! schoorvoetend afscheid eeuwig!

omkijken eeuwig! ruggezicht eeuwig! verliefde blikken het is tijd haast je wat 't is tijd haast je wat tot ziens Pierre tot ziens Lu tot volgende keer Mei tot volgende keer Hua tot ziens Guizhen tot volgende keer Lan SAMENVATTING: wild cursiefschrift onovergankelijke werkwoorden adjectieven substantieven modale adverbiale bepalingen compositie contrast stemming allegorie mythologie wijze van personificatie satire zwarte humor de blootleggers van het ik emoties overbrengen neoclassicisme gedichten in spreektaal beginrijm middenrijm eindrijm contradictoire retorica funktionele ambiguïteit Yutai-stijl[1] natuurgeluiden symbolen modulatiepatronen spreken over dit maar eigenlijk dat bedoelen vertrouwde woorden gebruiken om weinig voor de hand liggende zaken te verduidelijken terugtrekken wanneer de vijand vordert de vijand bestoken wanneer hij zich terugtrekt als de goeden dertig centimeter groot zijn zijn de kwaden drie meter groot STANDPUNT VERDUIDELIJKEN: (grote vergadering kleine bijeenkomst wijkcomité geregistreerd kameraden familieleden vrienden portier verantwoordelijke ondergetekende wie zegel plaatst) veilig goed een lust voor het oog niets op aan te merken voortreffelijk niet mee inzitten horen bij elkaar akkoord gaan knikken loven handen opsteken applaudisseren handtekening doe maar prima goed zo excellent gaat het zo? unaniem goedgekeurd

Boek 4 Dagelijks leven

1 Adres

het adres waar hij slaapt is Shangyistraat nr. 6 grond van de gemeenschap altijd gebruikt om woningen te bouwen vroeger gebruikte men schoffels handkarren houtzagen nagels tegels nu gebruikt men een mengmachine een heier drilboor brander grote vrachtwagen cement marmer ijzeren bewapening gieten nivelleren bakstenen stapelen metselen klinknagels afsluiten ijzeren raam

ijzeren deur ijzeren slot bestand tegen aardschokken met sterkte van 10 brandveilig bestand tegen overstromingen A-B-C-kamer 503 is zijn code in het bevolkingsregister A vertegenwoordigt de regio waar hij woont B vertegenwoordigt zijn gebouw C vertegenwoordigt zijn eenheid 5 bedoeld wordt zijn verdieping 03 dat is nu zijn kamer

2 Slaap

zijn bed is 13 meter verwijderd van de aardbodem de plaats dichtst bij het dak een hoogte om te slapen weinig lawaai droog en goed geventileerd heel geschikt voor de bewaring verzameling het opbergen het opstapelen 's avonds om tien uur trekt hij het gordijn toe vergrendelt de deur dooft het licht dit is de normale slaap 's middags slaapt hij op de sofa zonder kleren of broek uit te doen alleen de schoenen gaan uit hij bedekt zich met een deken de beste dagen om te slapen zijn die van de lente men slaapt lang men slaapt goed men slaapt met de wens nooit meer wakker te worden de rotste dagen om te slapen van juni tot september heet verstikkend slapen gebeurt in afleveringen je bent pas klaar na een hele reeks korte slaapjes in de herfst slaap je het langst muggen en vliegen komen je niet storen je hoeft niet te krabben je slaapt onbezorgd een lange slaap 's winters gaat hij om negen uur naar bed hij heeft een elektrisch deken

3 Opstaan

shorts aan T-shirt aan lange broek aan slippers aan naar het toilet gaan tandpasta uitduwen water in de mond houden water uitspuwen gezicht wassen in de spiegel kijken inwrijven met hydraterende crème haar kammen schoenen aan ontbijten twee *youtiao* één kom soyamelk één glas melk één broodje komen elk om beurt wollen mantel aan overjas aan handtas mee nog eens in de spiegel kijken deur op slot met de hand nagaan of de deur goed op slot is naar beneden naar de lucht kijken op het horloge kijken fiets duwen poort uitrijden

4 Werk

binnengaan knikken mond open mond toe gezicht beweegt handen bewegen benen bewegen hoofd beweegt oogballen en oogleden bewegen staan zitten gelaat onbeweeglijk vier passen zetten tien meter stappen overhandigen aannemen openen opnemen vluchtig doorlopen slaan duwen trekken ontvangen tellen neerhurken buitenkomen sluiten drinken kauwen spuwen meten schrobben overschrijven gebogen 35 graden oosterlengte 20 graden noorderbreedte ertussen radius tweehonderd meter vijfhonderd meter boven de zeespiegel temperatuur 22 graden zuidoostenwind 3 Beaufort tijd 8 uur tot 12 uur 2 uur tot 6 uur

5 Verslag betreffende ideologische vorderingen en problemen

(aangelegd op basis van gissingen vermoedens onthullingen door kameraden die op de hoogte zijn van de kleinste details) hij wil reactionaire slogans schreeuwen hij wil inbreuken plegen op wet en discipline hij wil razernij hij wil ontaarding hij wil verkrachten hij wil naakt zijn hij wil een pak mensen vermoorden hij wil een bank beroven hij wil steenrijk zijn een grootgrondbezitter een groot kapitalist hij wil koning zijn president hij wil een leven vol losbandigheid en uitspattingen vol mateloze liederlijkheid de massa's bedriegen de anderen tiranniseren het volk kwellen hij wil capituleren hij wil overlopen hij wil zich overgeven aan de vijand hij wil van kamp veranderen hij wil zijn wapens tegen zijn vroegere kameraden keren hij wil rebelleren vechten revolutie revolte één klasse omverwerpen durven roepen dat er na deze dag weer een nieuwe komt

6 Een reeks werkwoorden verborgen in duistere gedachten

verbrijzelen plots opstaan insteken opruimen valselijk beschuldigen aanklachten verzinnen een slachtoffer natrappen doen bedrijven corrigeren omhoog houden

zich hees schreeuwen vernielen blootleggen omverwerpen executeren voor altijd onder de knoet houden aanvallen! naar boven! memorandum van ondergeschikte: deze persoon kan gebruikt worden mits interne controle nauwlettend tendenzen gadeslaan kopie sturen naar alle departementen strikte geheimhouding bedoeld voor interne consultatie zorgvuldig bewaren niet laten uitlekken 'het volstaat dat jij het weet niet aan hem vertellen'

7 Vrijetijdsaktiviteiten

steeds begaan met het landschap van de gebieden buiten de stad (wat verder ligt dan het dorp Xiama) heel wat gave stukjes literatuur voortgebracht korenbaarden op een plaats tien kilometer van 't geboortedorp gelukkig genoeg door hem geschreven (zie *In de regen*) bij gelegenheid *De gedichten van Zhimo*[(2)] corrigeren (Zhimo modern dichter studeerde in Engeland studeerde af in Cambridge schreef *Sayonara* vertaald naar het Japans Engels Frans Italiaans Servisch en in de geschreven taal van zestien Afrikaanse staten) vaak wandelen door een negentiende- eeuwse straat (Shangyistraat valt onder het district Wuhua berekend dat er twee publieke toiletten zijn drie kraampjes waar men Sichuan-specialiteiten kan eten twaalf elektriciteitspalen een postkantoor een kapsalon zes vuilbakken drie stegen veertien poorten drie grote posters twee aanplakborden voor reklame tien posters betreffende het bestrijden van ziekten aanplakborden met *gezocht* winkelfaçade te huur) wekelijks eenmaal kleren wassen tweemaal naar de film zeven maal krantje kopen (avondkrant elke week samenvattingen) tachtig sit-ups doen zes uren winkelen (verdeeld in drie keren telkens twee uren) dagelijks tussendoortjes twintig gram cake twintig gram zonnebloempitten drie stukken kauwgom een pakje pinda's drie gram vruchtenbonbons eenmaal op de kalender kijken acht maal op het polshorloge kijken negen maal gaan zitten twintig minuten hurken elf maal gaan liggen vier uur leunen handen op de rug hoofd laten rusten

op de hand hand in broekzak hand op glas hand laten hangen hand openen voet opheffen voet raakt vloer aan voeten zigzaggen voeten gevat in pantoffels voeten in wasbekken voeten op stof blootsvoets elke avond kleedje van de t.v. nemen ON indrukken reklame kijken nieuwsuitzending kijken weersvoorspelling kijken naar de wereld der dieren kijken liedjes bekijken dans bekijken soap van dertig afleveringen bekijken reklame kijken buitenlanders bekijken reklame kijken naar de grote mooie stromen en bergen kijken reklame kijken kijken naar ballen bloemen kleren water reklame kijken kijken naar de aankondiging van de programma's van morgen het slot van de uitzending van vandaag zien einde iedereen een rustige nacht toegewenst kijken naar de sneeuw die het scherm vult OFF indrukken

8 Dagboek

jaar X maand X dag X mooi weer slecht geluimd neerslachtig jaar X maand X dag X mooi weer goed geluimd heel de voormiddag gezeten jaar X maand X dag X weer betrokken eenzaam regen 's namiddags verder geslapen jaar X maand X dag X ooit zal er eens een dag komen dat zekere dag van zekere maand van jaar X verkouden zekere dag wind zekere dag heet zekere dag zekere dag wachten op XX zekere dag van een zekere maand van een zeker jaar nieuwjaar zekere dag verjaardag zekere dag feestdag

Boek 5 Formulieren

1 Curriculum vitae registratieformulieren lidmaatschapsformulieren toelatingsbewijzen aanvraagformulieren

pasfoto anderhalve centimeter zonder hoofddeksel zwart- wit naam horizontale vertikale en diagonale trekken naar links en rechts pseudoniemen 11 (weggelaten) geslacht wat zuidelijk is is *yang* wat noordelijk is is *yin* jaar en maand van geboorte de herfst van het jaar *jiazi*[3] verschrikkelijk

veel wind en regen geboorteplaats er is een prachtige streek leeftijd met dertig is mijn krijgsroem weinig meer dan stof en aarde familiale achtergrond is de vader een held dan is de zoon een goeie is de vader een reactionair dan is de zoon een schoft beroep de hemel schonk me mijn talenten en daarmee zal ik werken loon een schoteltje groenten het vermelden niet waard niveau van opleiding wie lui is in zijn jonge jaren zal het zich eens hij oud is wel beklagen klassestatus dertig kilo spieren 5000 cc bloed twintig kilo vet tien kilo beenderen 200 gram haar een paar ogen lever een paar handen twee voeten een neus gehuwd of niet je zou kunnen zeggen gehuwd je zou ook kunnen zeggen ongehuwd geloof het of niet politieke achtergrond wat frontaal gezien een bergketen is, lijkt van opzij één bergpiek afstand en hoogte zijn alle relatief nationaliteit heel ver weg in het oosten is er een draak sterrenbeeld Acht Schrifttekens[(4)] een van de twaalf dieren observatie der handpalm geboortevlekken erfelijkheid bijnaam gelaatstrekken accent vingerafdrukken voetafdruk bloedgroep familieleden en sociale relaties vader gewicht van dossier 3000 gram eerste helft van het leven nog ontbrekend 500 gram wachten nog op vervolledigingmoeder gewicht van dossier 2500 gram broers en zusters gewicht van dossier elk 1000 gram neven en nichten gewicht van elk dossier 10 gram grootvader van vaderszijde grootmoeder van vaderszijde oom twee grootvaders van moederszijde tante gewicht van dossier 5000 gram allen reeds overleden biografische schets van jaar X tot jaar X in boek 1 van jaar X tot jaar X in boek 2 jaar X jaar X in deel B (vijfhonderd meter van eenheid verwijderd afdeling chirurgie van het regionale hospitaal) van jaar X tot jaar X in boek 3 van jaar X tot jaar X in boek 4

2 Inventaris van goederen

één eenpersoonsbed (verbreed met twee planken op het hoofdeinde zijn twee aforismen gekleefd een foto van Belmondo een foto van vrouwelijke filmster volledig lichaam) één schrijftafel tafel met vijf laden half

versleten inhoud: schrijfpapier briefomslagen dagboek voedselbonnen maaltijdbonnen wasbonnen aankoopbonnen werknemerskaart identiteitskaart ziekenboekje balpen pen penseel met wezelhaar penseel met geitehaar kammen (zeven stuks) sleutels zevenentwintig stuks sleutel van fietsslot sleutel van ingebouwd slot sleutel van hangslot sleutel van fiets koperen sleutel aluminium sleutel gegalvaniseerde sleutels in ongelijke hoeveelheden één kapot horloge merk *Zeemeeuw Made in China* twee elektrische horloges (kapot) anderhalf flesje medicijn voor spijsvertering twintig pakjes pijnstiller in poedervorm één flesje medicijn tegen verkoudheid half flesje slaapmiddel één flesje glycerine huidcréme diverse pillen injectienaalden poeder zalf dragees met laagje suiker een aantal drie pakken ruitjespapier één fles zwarte inkt één fles blauwe inkt één fles rode inkt souvenier-badges zeven stuks één boekenrek hoogte een meter vijf breedte een meter twee in totaal vijf planken bevat: drie bloemlezingen één verzameld werk Encyclopedie *Cihai* één set één set *Modern Chinees* *Handleiding voor de zelfstudie van de Chinese taal* *tijdschrift Zelfstudie* *Sex. Een handleiding* verzameling artikels over *Jin Ping Mei*[5] *Volledigheid* *Belezenheid* wereldkaart *Driehonderdendrie Chinese lange antithetische coupletten* *Gezondheid en voedsel* *200 tips voor de amateur-fotograaf* *De wereld als wil en voorstelling* *Inleiding tot het Japans* oude tijdschriften vijftien kilogram oude kalenders vijf kilogram afvalpapier twintig kilogram prijs per stuk oude tijdschriften per kilogram 0,20 yuan (zelfde prijs voor kalenders en afvalpapier) boeken per kilogram 0,40 yuan zes handwerkartikelen: plaasteren borstbeeld van Venus plaasteren beeldje van David één galopperend paardje in porcelein één leeuw uit ceramiek mannelijke arend één panter één leren koffer (volledig nieuw ruikt naar motteballen cijferslot bevat twee gloednieuwe westerse pakken één das merk *Gouden Lelie* (rood) één stuk felrode melton (vier meter lang breedte 1,5 meter) twee overtrekken voor gewatteerde deken uit zijde één gloednieuw

groot foto-album (zonder foto's) één houten koffer (lijkt op de zeepdozen van vroeger) bevat een met katoen gevoerd kledingstuk (platgedrukt op bodem) twee oude legeruniformen twee oude kostuums stijl Sun Yat-sen drie oude jekkers een broek met wijde pijpen (pijpen onderaan uitgerafeld) twee jeansbroeken (50% nieuw) oude sokken (zeven paar) korte broek T-shirt een aantal handdoeken één gitaar (90% nieuw gebroken snaren merk *Hongmian*) een glazen blad daaronder twee ansichtkaarten drie foto's op één foto hijzelf bij mild licht acht duim groot herfst gevallen bladeren op de voorgrond tweede is een groepsfoto samen aan de ingang van een park hij de negende van links op de voorste rij derde is een foto van een vrouw van de vermelde persoon zijn naam leeftijd werkeenheid familiale en politieke achtergrond verblijfplaats alle onbekend) één zwart-wit t.v. één militair eetketeltje één binnenband van auto één spuwbak dertien lege flessen één zaklantaarn 8 paar slippers (waarvan 5 paar niet meer te gebruiken) één sportschoen (de andere is nergens te vinden de overblijvende voor 90% nieuw) twee paar leren schoenen (halfhoge hiel) één paar is bruin een bundel brieven vijfendertig enveloppes (onder de adressen van de afzenders is er een met alleen naam van stad maar geen adres postbus van een zekere televisieomroep voorbereidend comité voor wedstrijd betreffende kennis van hygiëne stad X steeg X nummer X XXstraat nummer 246 A kamer 707) één radiootje van het merk *Rode Pruim* een grote kom uit email een zetel rotan op talrijke plaatsen gescheurd een sofa (lengte 1,8 meter bekleding glanst reeds twee veren zichtbaar) zeven pakjes instant-noedels halve fles koffie (merk *Mussennest*) een elektrische kookplaat (1000 watt) drie overtrekken voor matras (alle versleten met vlekken en scheuren) twee badmintonrackets één pingpongbat drie sets speelkaarten (één set voor 90% nieuw de andere twee sets zijn niet meer volledig samengestoken om één volledige set te vormen) zeven stukken van schaakspel (drie witte vier zwarte) kleingeld eenenzeventig stuks (op de grond

laden bevatten samen achttien stukken van vijf centiem dertig stukken van twee centiem resterende zijn stukken van één centiem klein papiergeld)

Slot (bladzijde zonder tekst)

Appendix 1 Het aanleggen en bewaren van dossiers

schrijven overschrijven stencilen compileren zonder uitzondering gebruik maken van een pen van kleurvaste inkt duidelijk handschrift waardeloos indien wijzigingen aangebracht vervalsen ten strengste verboden niet geoorloofd aan anderen over te maken

oor verantwoordelijke in te vullen driehonderd schrifttekens per bladzijde vereenvoudigde schrifttekens Arabische cijfers groot schrijven categoriseren onderscheiden registreren categorieën en items nummeren in chronologische volgorde rangschikken verdelen volgens aard en inhoud categorie A categorie B kategorie C bladzijden correct nummeren voor het uiteindelijk wordt ingebonden nietmachine nemen paperclips naalden en andere metalen voorwerpen met draad inbinden opletten dat de tekst goed leesbaar blijft alle bladzijden dienen gelijkmatig geknipt te zijn platdrukken stevig bevestigen tenslotte overmaken aan archiefkamer checken of het foutloos is ondertekenen door persoon die overhandigt en door ontvanger afgaande op nummer zijn plaats vinden zijn reeks zijn categorie zijn laag zijn rij zijn vakje zijn lege ruimte insteken vergrendelen kast sluiten sleutel 360 graden draaien licht doven eerste deur sluiten sleutel 360 graden draaien tweede deur sluiten sleutel 360 graden draaien derde deur sluiten sleutel 360 graden draaien stalen inbraakvrije deur sluiten sleutel 360 graden draaien uitnemen

Ingeleid, vertaald en geannoteerd door Jan De Meyer

[advertentie]

Eindnoten:

(1) Verwijst naar de stijl van de *Yutai xinyong* (*Nieuwe gezangen van het Jade terras*), een verzameling van 656 liefdesgedichten in zeer gekunstelde taal, gecompileerd in 548.
(2) Xu Zhimo (1896-1931) is een van de belangrijkste Chinese dichters van deze eeuw. Tijdens zijn studies in Amerika en Engeland werd hij zwaar beïnvloed door de Europese romantiek. Bekendst is hij voor zijn korte liefdesgedichten.
(3) In het traditionele China duidde men elk jaar aan met een om de 60 jaar terugkerende combinatie van 2 schrifttekens. Het recentste *jiazi*-jaar was 1984.
(4) Aanduiding van jaar, maand, dag en uur van geboorte (telkens met 2 schrifttekens), gebruikt door astrologen en waarzeggers.
(5) *Jin Ping Mei* (geschreven ca. 1600, auteurschap onzeker) is een van de grote traditionele Chinese romans. Doorspekt met heel wat expliciete seks, geeft de roman een beschrijving van het leven van de toenmalige stedelijke bourgeoisie.

Tong King Sum 1991 Almond Chu

香港

Hong Kong

Zhou Mimi

Zhou Mimi werd in 1953 geboren in de Chinese Volksrepubliek, in de zuidelijke provincie Guangxi. Ze groeide op en studeerde af in Guangzhou (Canton). In 1979 emigreerde ze naar Hong Kong, waar ze actief was en is als scenariste voor televisie en radio, als editor bij tijdschriften en als hoofd van een uitgeverij. In 1980 begon ze in haar vrije tijd te schrijven. Zhou Mimi schrijft zowel voor kinderen, jongeren als voor volwassenen. Haar werk voor de jeugd werd verscheidene malen bekroond. Haar werk voor volwassenen bestaat uit romans, novellen, kortverhalen, reisverhalen en essays.

Het hier vertaalde verhaal stamt uit haar in 1990 verschenen verhalenbundel *Halve maan* en beschrijft één dag uit het leven van een anonieme vrouw die niet langer kan optornen tegen de sociale druk die gepaard gaat met haar positie als vrouw en collega van een haar ontrouwe bankdirecteur.

Moe
Zhou Mimi

De zon brandde wel niet zo hevig, maar zoals de glinsterende autoruiten haar weerkaatsten in de ogen van de mensen, werkte ze toch vrij verblindend.

Het leek hier wel een bizar soort jaarmarkt: Benz, Volvo, BMW, Turbo... alle mogelijke beroemde en dure luxe-auto's stonden hier zo opvallend mogelijk geparkeerd. Het waren er zo veel dat ze de hele straat in beslag namen. En de mensen? Die vielen ook uiteen in een aantal categorieën. Dichtstbij stonden enkele zorgzaam opgedirkte, voorname dames, met hun onberispelijk mooie kapsel, tenue, sieraden en make-up. Niet ver van hen vandaan stonden enkele vrij goed geconserveerde heren in keurig zittende westerse maatpakken. Zij waren de echtgenoten van enkele van de aanwezige dames. Nog een beetje verder daar vandaan stond een groepje dienstmeisjes. Sommigen onder hen droegen witte jurken met brede revers, en glimmend zwarte satijnen broeken. Zij waren de traditionele dienstertjes in Cantonstijl. Anderen droegen bontgekleurde moderne kleren en kwet-

terden er maar op los, in een lawaaierig en snelstromend taaltje. Dat waren de Filippijnse dienstmeisjes. Elk van hen hield een netjes gekamd, proper gewassen en keurig gekleed kind bij de hand. Niet ver van de geparkeerde wagens stond nog een aantal chauffeurs te roken en te keuvelen. Dit hele tafereeltje speelde zich af voor de ingang van een beroemde kleuterschool. Hier kon men ongebreideld zijn buitengewone privileges etaleren.

Ook vandaag had ze haar driejarige zoontje meegebracht. De chauffeur en het kindermeisje waren eveneens van de partij. Hun aanwezigheid was niet louter het idee van haar echtgenoot. Het was ook iets noodzakelijks, iets onontkoombaars, net zoals de familie waarvan ze nu deel uitmaakte. Al bij de geboorte van haar zoontje werd ze hierop psychologisch voorbereid. Van dat ogenblik af moest ze immers onafgebroken mensen horen verklaren dat het in Hong Kong noodzakelijk was om voor de kinderen een beroemde school te vinden en ervoor te zorgen dat ze een zo hoog mogelijk diploma behaalden. Gezien het belang van deze aangelegenheid was het onontbeerlijk dat daar zo vroeg en zo snel mogelijk aan werd gewerkt. Hier werd immers de basis gelegd voor hun toekomstige positie in de samenleving. Indien men later goede connecties wou hebben en in contact wou komen met de beroemdheden van de volgende generaties, dan diende men in de meest befaamde scholen en kindertuinen te gaan zoeken! Ouders die echt vooruitziend dachten, beseften reeds op het moment dat hun zoontje of dochtertje verlost was van de nageboorte en krijsend op de vloer lag, dat het hun taak was om voor hun peuter naar een beroemde kindertuin te gaan aanschuiven voor de inschrijving.

Gezien de maatschappelijke status, de economische situatie en de familiale achtergrond van haar echtgenoot, hoefde zij zich, wat het toekomstige diploma van haar zoontje betrof, eigenlijk niet al te veel zorgen te maken. Door haar persoonlijke ervaringen was ze zich echter maar al te goed bewust van het gewicht van deze aangelegenheid. Vroeger was ze gewoon maar de dochter van een ordinaire bankbediende. Onder die omstandigheden binnenraken in een beroemde school was gemakkelijker gezegd dan gedaan. Het had haar vader bloed, zweet en tranen gekost om, na veel smeekbeden, het beoogde doel te berei-

ken. Vandaar dat ze zich vandaag dan ook met de grootste ernst van haar plicht kweet. Toch was een slechter moment nauwelijks denkbaar. Door wat de avond ervoor was gebeurd, had ze van de barstende hoofdpijn de hele nacht geen oog dichtgedaan. Toch moest ze zich kranig houden, moest ze zich mooi maken, en moest ze het kindermeisje de opdracht geven haar zoontje mooi aan te kleden, om daarna met de eigen wagen het kind hierheen te brengen voor het toelatingsexamen.

Gelukkig genoeg had dat examen niet zo veel om het lijf. De verantwoordelijke van de kindertuin riep eerst de kleine jongen bij zich, en dan zijn moeder. Daarna hadden ze een gezamenlijk onderhoud, waarbij de vragen gericht aan het gezinshoofd veel talrijker waren dan die aan het jongetje. Zo werd bijvoorbeeld informatie ingewonnen over het beroep, de positie en de financiële middelen van het gezinshoofd. Wat het examengedeelte betrof, wel, dat was de naam ‘examen’ eigenlijk niet waardig. Het beperkte zich tot enkele vraagjes naar de eet- en leefgewoonten van het kind, en naar zijn hobby's. Uit de blik en de toon van de verantwoordelijke van de school wist ze intuïtief dat de inschrijving van haar zoontje aan deze kindertuin zonder ook maar het geringste probleem zou worden geregeld.

Toen ze daarna met haar kind de school buitenwandelde, viel de spanning een beetje van haar af. Maar onmiddellijk flakkerde haar migraine weer op. Dat kwam door de bonte auto's, het kleurrijke volkje op straat en het weerkaatste zonlicht dat zich haar ogen boorde. Toen het kindermeisje en de chauffeur haar zo zagen, kwamen ze op een drafje naar haar toegesneld. Het kindermeisje nam de kleine van haar over, terwijl de chauffeur voor haar het portier openhield.

‘Wacht even,’ zei ze.

‘Scheelt er iets? Mevrouw?’ vroegen de chauffeur en het kindermeisje als uit één mond.

‘Brengen jullie hem eerst maar terug. Ik heb nog een paar dingen te doen,’ droeg ze hen op.

‘Maar wanneer en waar moet ik u dan ophalen om u terug naar de zaak te brengen?’ De chauffeur maakte geen aanstalten om het portier te sluiten en staarde haar verbaasd aan.

‘Ach laat maar,’ zei ze hoofdschuddend. ‘Misschien ga ik

vandaag niet terug naar de zaak, misschien,' hier aarzelde ze even, en hernam toen, 'ik zoek zelf wel een taxi, je hoeft me niet met de wagen te komen halen.'

'Oh.' De chauffeur sloot dan toch maar het portier. Hij had de opdracht begrepen en ging ervan door. Langzaam kreeg ze haar zelfbeheersing terug. Haar migraine verergerde gestaag, net zoals gisteravond, niet lang nadat ze naar bed was gegaan. Ze besefte dat ze hier zo snel mogelijk moest wegkomen. Deze omgeving deed haar geen goed.

Maar waar moest ze nu heen? Daarop kon ze niet zo gauw een antwoord verzinnen, en dus zette ze tentatief een paar passen. Maar de andere mensen leken wel heen en weer te wiegen, en uit haar benen was alle kracht weggevloeid.

Voor haar kwam net een lege taxi aangereden. Onbewust hief ze de hand op.

De taxi kwam met een schok tot stilstand.

Net toen ze wou instappen, dook achter haar plotseling een man op met een aktentas in de hand. Hij stak haar gezwind voorbij, opende het portier en sprong in de taxi.

De taxichauffeur drukte het rode vlagje aan het stuur naar beneden. Met iets van spijt in zijn blik lachte hij even naar haar door de ruit, waarna hij er met gierende banden vandoor ging. Als verdoofd stond ze daar. Ongewild, bijna machinaal, verscheen even een bitter lachje op haar gelaat. Niets aan te doen. Je was wel snel, maar hij was sneller. Waarom ben je niet gewoon op die taxi afgestormd? Het speet haar een beetje dat ze de taxi had gemist. Maar op het kruispunt voor haar was de eindhalte van de bus, en dus kon ze maar beter daarheen gaan en de bus nemen.

Misschien was het omdat deze bushalte nogal afgelegen was, of omdat de mensen die zich naar hun werk spoedden vonden dat de bus te traag ging, en daarom liever de metro of een minibusje namen, maar in elk geval waren er heel weinig reizigers te bekennen en was het er vrij rustig. Ze koos een zitplaats bij het venster, boven in een dubbeldekker, en liet zich neer. Met de middenvinger van elke hand masseerde ze haar slapen, in een poging om de opwellende hoofdpijn te onderdrukken.

Traagjes verliet de bus de eindhalte. Zij kon zich niet meer

herinneren wanneer ze voor het laatst een bus had genomen. De wereld aan de andere kant van het venster gleed voorbij als een film die steeds maar sneller werd afgedraaid. Maar zij zag slechts één beeld, het beeld dat ze gisteravond tijdens het feestje had gezien, het beeld dat zich zodanig in haar hersenen had vastgeankerd dat ze het niet meer van zich kon afschudden, hoe ze ook probeerde.

Met buitengewone helderheid kon ze het zich nog herinneren: hoe juffrouw Eva, die zich in de Verenigde Staten had gespecialiseerd in het ontwerpen van juwelen en die uit een schatrijke familie stamde, haar echtgenoot had uitgedaagd, hoe ze hem verleidelijke blikken had toegeworpen, en ook, de bewonderende glimlach op het gelaat van haar echtgenoot die duidelijk maakte hoezeer hij in de ban was van Eva. Innerlijk proefde ze een smaak die leek op die van het glas wijn dat ze in haar hand hield. Ze wist niet of ze die smaak zuur, bitter, scherp of bijtend moest noemen. Daarna had haar echtgenoot haar opgedragen alvast maar naar huis terug te keren: hijzelf wou nog wat herinneringen ophalen en een paar glazen drinken met een oude klaskameraad die hij lange tijd niet meer had gezien - die klaskameraad was natuurlijk juffrouw Eva. Toen hij dit zei, ging er een steek door haar hart, alsof het werd ondergedompeld in kokende olie. Onderdanig als altijd stemde ze toe met een knikje naar haar echtgenoot, een gewoonte die ze zich lang geleden had eigen gemaakt. Haar oorspronkelijke afkomst en positie weerspiegelden zich steevast in de onderdanige toon van haar stem. Zelfs op momenten waarop haar echtgenoot dingen deed waarvan zij walgde, kon ze daar geen verandering in brengen.

Gisteravond vormde hierop geen uitzondering. Zwijgend keerde ze terug naar huis, naar het bed waarin ze sliep, met het beeld dat haar hart van pijn deed ineenkrimpen steeds voor ogen. Daar lag ze dan machteloos te wachten tot de dag zou aanbreken. Ook toen haar man, stinkend naar de drank, diep in de nacht terugkeerde, zei ze geen woord. En eigenlijk was er ook helemaal niets te zeggen. Een ander beeld had zich in haar hersenen vastgeklemd: haar echtgenoot en die Eva, tussen de bloemen, beschenen door de maan, samen drinkend uit hetzelfde glas. Terzelfdertijd hoorde ze vaag een off-screen stem. Het

was de stem van haar oudere zus, die haar sinds haar huwelijk onophoudelijk bleef toefluisteren: ‘Je man, *keep him!* Je man, *keep him!*’ Maar wat kon ze nu nog zeggen? Wat viel er nu nog te zeggen?

Op de zaak was ze zowel zijn privé-secretaresse als de assistente van de algemeen directeur. Ook thuis was zij, de ‘mevrouw’, verantwoordelijk voor alle aangelegenheden, groot en klein. Haar intiemste vriendin Anna had haar lang geleden een boekje gegeven, getiteld *Het geheim om een sterke vrouw te worden*. En ook haar zus had haar ooit een boekje cadeau gedaan, *Honderd manieren voor de vrouw om haar man de baas te blijven*. Ze had geen moeite gespaard om zich de inhoud van deze boeken eigen te maken, maar nooit had er zo'n kloof gegaapt tussen wat ze wou bereiken en de werkelijkheid waarmee ze zich geconfronteerd zag. Waarschijnlijk zou het wel altijd wenselijk blijven om tussen haarzelf, dochter van een kleine bankbediende, en haar man, de grote baas van een bank, voldoende afstand te bewaren, net zoals de verkeersborden dat aanraden.

‘Iiiiiiiii!’ Het geluid van de bus die plots de remmen toegooide maakte een eind aan haar gedachtengang. Alle mensen op de bus vlogen naar voren. Gelukkig had zij net op tijd de handen uitgestoken en de rugleuning van het zitje voor haar vastgeklampt, anders was ze beslist gewond geraakt. ‘Kalf! Wil je dood, of wat?’ vloekte de chauffeur op de benedenverdieping brullend.

Een minibusje met passagiers had de bus de pas afgesneden, om als eerste bij de verkeerslichten te staan.

Ach, de chauffeur van het minibusje had dat ook maar gedaan om een paar ritjes meer te kunnen maken, om een paar klanten meer te kunnen meenemen, om een beetje meer geld te verdienen. Was er eigenlijk wel één inwoner van Hong Kong die geen strijd op leven en dood leverde om zijn dagelijkse kom rijst bijeen te schrapen?

De voetgangers die de straten overspoelden waren altijd aan het rennen, alsof ze door spoken werden achterna gezeten. Ze moest denken aan een kinderrijmpje dat ze in haar kindertijd van de grote mensen had geleerd: ‘Ga je snel, dan stelt de wereld

het wel. Ga je traag, dan valt je neus omlaag.' Een nog waarheidsgetrouwere beschrijving van het leven van de mensen hier was moeilijk te geven. De levensweg die de mens bewandelde was bezaaid met kritieke momenten, net als de tweesprongen op straat. In welke richting moest je voortrazen? Nooit wist je of iets goed of slecht zou aflopen.

Reeds bij haar geboorte was het voor haar vader duidelijk dat zij in de familie bijzondere verantwoordelijkheden te dragen zou hebben. Dat kwam omdat ze een vijf jaar oudere zus had. Zowel haar vader als haar moeder hadden vurig gehoopt dat hun tweede kind een zoon zou zijn. Maar hun wens werd niet verhoord: het was zij die ter wereld kwam. Met het loon van een kleine bankbediende een vrouw en twee kleine kinderen onderhouden, was verre van eenvoudig. Haar ouders voedden haar op alsof ze een zoon was, en zochten voor haar diè kindertuin, lagere en middelbare school met de allerbeste reputatie. Toen het ogenblik van de universitaire toelatingsexamens was aangebroken, was de hele familie extra druk voor haar in de weer. Haar oudere zus, een verpleegster, kocht haar versterkende drankjes en bezorgde haar naslagwerken. Moeder kookte haar soepjes en ginseng. Vader liep zich de benen van het lijf op zoek naar mensen die haar uitslagen positief konden beïnvloeden. De universitaire examens waren een succes. Maar een overste van op haar vaders bank voelde zich voorbijgestoken - zijn kind viel buiten de prijzen. Vandaar stond zij onder extra zware druk om te slagen en was ze heel haar studies lang een verschrikkelijk blokbeest. Ze studeerde af met ronduit schitterende uitslagen. Maar daar dook alweer het volgende probleem op: de zoektocht naar een job. Gelukkig was er haar oude vader om een handje toe te steken. Ze begon in een grote bank te werken als secretaresse. In de ogen van de anderen was dit een uitstekende springplank om hogerop te raken. Maar dat alleen volstond niet: nu moest ze nog haar eigen slagkracht versterken. En dus volgde ze avondlessen handelssecretariaat. Elke avond werd ze ondergedompeld in het gortdroge studiepakket dat bestond uit steno, machine-schrijven en handelscorrespondentie. Overdag moest ze al haar kennis en kunde aanwenden om het vertrouwen van haar oversten te winnen. Uiteindelijk werd ze overgeplaatst naar het bu-

reau van de grote baas, waar ze de man die later haar echtgenoot zou worden leerde kennen. Toeval of niet, maar de dag van hun huwelijk was ook de dag waarop haar vader bij de bank wegging, om te genieten van zijn welverdiende pensioen. Toen de oude man aan de arm van zijn dochter de villa van de bankdirecteur binnenstapte en daar al die familieleden, vrienden en andere gasten zag, moest hij zijn tranen de vrije loop laten. Iedereen zei dat de oude man, met zo'n begoede schoonzoon en zo'n bekwame dochter, in dit leven alleen nog rust en blijdschap zou kennen. Maar aan haar had niemand aandacht geschonken. Niemand scheen een idee te hebben van de inspanningen die zij zich nog zou moeten getroosten, nu ze de vrouw van de grote baas was geworden, en van de problemen waarmee ze nog af te rekenen zou krijgen, en waarop zij, als dochter van een gewone bankbediende, helemaal niet was voorbereid. En aan die problemen leek maar geen eind te komen.

'Mevrouw! We zijn aan het eindpunt! Waarom stap je niet af?' vroeg luidkeels een kerel van de busmaatschappij die voor haar stond.

'Oh, juist, sorry.' Haastig stond ze op en vluchtte de bus uit.

Inderdaad, de bus stond reeds aan de eindhalte. Maar waar moest zij nu naartoe? Die vraag kon ze nog niet beantwoorden. Op normale dagen ging ze van huis direct naar haar bureau en had ze geen ogenblik tijd om zich deze vraag te stellen. Maar waar kon ze nu heen? De hoofdpijn bleef maar aanzwellen. Ha, hier vlakbij was een heel beroemd winkelcentrum, met massa's bontgeklede bezoekers. Wat belette haar om daar een beetje rond te kuieren? Terwijl ze zo dacht, wandelde ze het winkelcentrum binnen.

Met kerstmis was haar echtgenoot eens samen met haar naar deze gigantische supermarkt gekomen, maar toen was de mensenmassa zo overweldigend dat ze vlug een mantel kocht en er dan weer vandoor ging. Nu kon ze op haar gemak rondkijken.

'Maar mevrouwtje toch, wat ziet uw huid er droog uit! En u hebt zo'n donkere randen om uw ogen... U zou echt eens deze beschermende huidcrème moeten gebruiken.' Als in een goocheltruc verscheen voor haar plots een opzichtig gemaquilleerd meisje met in de handen een grote doos cosmetica.

‘Nee, heb ik niet nodig.’ Ze maakte dat ze wegkwam.

‘Gierig wijf,’ mompelde het gemaquilleerde meisje ontevreden achter haar rug. Zij voelde enkel een nieuwe pijnscheut in haar hoofd. Natuurlijk mocht ze daarvoor niet het gemaquilleerde meisje de schuld geven. Dat die probeerde zoveel mogelijk cosmetica te verkopen, was ook maar haar manier om aan de kost te komen. Dat ze zei dat haar huid er uitgedroogd uit zag, en dat ze zwarte kringen om de ogen had, was waarschijnlijk zelfs niet eens gelogen. Met gebogen hoofd verliet ze de zaak. Plotseling had ze een doel: op naar het schoonheidssalon!

Toen ze zich neervleide in één van de ligstoelen van het schoonheidssalon, leek het enkele minuten lang alsof een gevoel van leegte haar hersenen binnendrong. Met ijskoude handen wreef de schoonheidsspecialiste haar gezicht in met een royale portie heerlijk koele, fluweelzachte lotion. Door de massage begon ze zich beter in haar vel te voelen, maar blijkbaar was de schoonheidsspecialiste geen grote fan van de eenzaamheid, want onmiddellijk wou ze met haar beginnen kletsen.

‘Mevrouw, je doet niet veel om fit te blijven, hé!’

‘Ik? Toch wel!’ Ze flapte er zomaar iets uit, alhoewel ze eigenlijk geen zin had om te antwoorden.

‘Uw drie maten lijken me toch niet echt ideaal,’ zei de schoonheidsspecialiste vitterig.

‘Echt waar? Ja wat doe je daaraan...’ Ze voelde haar stemming verzuren.

‘Als het u past, moet u maar een peeling komen laten doen. Ik denk dat een behandeling of twee volstaan om prima resultaten op te leveren.’

‘Nee nee nee...’ Zonder nog verder te luisteren naar wat de schoonheidsspecialiste te zeggen had, schudde ze heftig het hoofd en ging rechtop zitten. Ze had wel eens mensen gezien die zo'n peeling lieten doen. Eerst moest je volledig uit de kleren, en daarna werd het hele lichaam ingesmeerd met dat gloeiend hete spul. Het leek meer op een foltering! Ze kon de aanblik ervan al nauwelijks verdragen, laat staan dat ze zoiets zelf zou willen laten doen!

‘Ik wil u niet dwingen, hé, maar het zou uw figuur echt wel ten goede komen.’ Met zachte dwang drukte de schoonheids-

specialiste haar terug op de stoel. Zij voelde zich echter danig beroerd, alsof ze niet op een gewone stoel maar op de elektrische stoel zat. Haar drie maten waren niet echt optimaal.

Misschien was het wel daardoor dat ze niet in staat bleek haar man aan haar te binden. Die juffrouw Eva daarentegen was nog niet getrouwd en had nog geen kinderen gebaard. Geen wonder dat ze nog zo'n aanbiddelijk figuur had. Maar een peeling, nee, dat schrikte haar te zeer af! Beeld je eens in: de behandeling is afgelopen, maar ze kunnen het goedje niet meer van je af krijgen, en je verandert in een mummie! Nee, daar kreeg ze echt kippevel van. Zoiets kon ze niet doen! Dat kon gewoon niet! Onuitstaanbaar! Niet uit te houden gewoon! Zenuwachtig sprong ze met één ruk van de stoel.

'Hela! Wat scheelt er? Ik moet uw dagcrème nog aanbrengen!' schreeuwde de schoonheidsspecialiste.

'Ik moet hem niet hebben, die dagcrème! Ik ben weg!' Ze smeet met één zwaai de hoofddoek en het schortje van zich af en stormde in paniek naar buiten.

Nu had ze er genoeg van! Alsof ze al niet genoeg werd gekweld! Ze konden de pot op met hun peelings en hun fitness! Ze had zo'n grote honger dat ze er bijna misselijk van werd. Toen schoot het haar te binnen dat het al flink na het middaguur was. Ze had geluk, want vlakbij was er een fastfood-restaurant. Daar kon ze een broodje gaan kopen; ze had al genoeg afgezien. Haastig beende ze er heen. Ze haalde wat geld te voorschijn en net toen ze wilde bestellen -

'Een hamburger voor mij!' 'Ik moet een limonade hebben!' 'Voor mij kippevleugeltjes!' Een groep kantoormeisjes kwam binnengezwermd en drukte haar weg. Ze wankelde op haar benen, kon geen geluid uitbrengen en voelde zich als opgejaagd wild.

Wat een ellende! Zelfs voor een portie eten moest je hier al een gevecht aangaan... Met veel moeite herwon ze haar zelfbeheersing, en toen ze weer min of meer vast op haar benen stond, nam ze haar geldbeugel en ging weg.

Ze stapte het dichtstbijzijnde sjieke restaurant binnen en ging terneergeslagen zitten. In één teug sloeg ze een glas melk achterover.

Het schemerduister dat hier heerste werd slechts hier en daar onderbroken door het schijnsel van enkele kaarsen. Een half hese mezzosopraan zong een liedje met een bittere ondertoon: ‘Op een koude nacht, terwijl de sterren zich verzamelen... Rode herfstbladeren, half slapend tegen de sterren aangeleund. Ik, in de nacht bezaaid met sterren...’

Haar hoofd voelde verdoofd aan; een bedwelmende duizeligheid overviel haar, alsof ze de bodemloze afgrond van de koude nacht binnengleed.

‘Hee, ik ken u!’ Een droge, onaangename vrouwestem boorde zich plotseling in haar oren. Toen ze het hoofd oprichtte merkte ze eerst een dubbele rij witte valse tanden die glansden in de duisternis. Toen zag ze een halsketting met glinsterende parels, gedrapeerd om de nek van een dame die last begon te krijgen van overgewicht. Het kostte haar enige moeite om zich te herinneren dat het de vrouw was van de voorzitter van de bestuurraad van een bank. De vrouw grijnsde even haar valse tanden bloot en vroeg toen: ‘Zeg eens, moeten belangrijke dames als jij niet elke dag op de bank zijn? Waar haal jij de tijd vandaan om hier koffie te drinken?’

‘Ik... ik heb migraine.’ Vermoeid schudde ze het hoofd, legde geld op tafel, stond op en verliet het restaurant.

Wat dom van haar om nu juist die plaats uit te kiezen! Ze voelde zich weer onwel, net als buiten voor de kindertuin. Ze moest snel maken dat ze hier wegkwam!

Buiten scheen de middagzon. Ze liep langs de zeedijk. Doelloos stapte ze verder en verder, zonder te beseffen hoeveel uren er voorbijgingen. Ze merkte enkel hoe het zonlicht geleidelijk aan zwakker werd.

Bizar! Waarom kwam deze omgeving haar zo bekend voor? Iets dwong haar te blijven stilstaan. Hier was een speelpleintje, en daarnaast een parkje, en nog een beetje verder een rij traditionele woningen... Juist! Nu herinnerde ze het zich. Dat was toch het oude huis waar ze haar hele kindertijd had doorgebracht, en haar studententijd! Vreemd hoe ze hier nu verzeild was. Was ze misschien als een vermoeid vogeltje dat steeds de weg naar het oude nest terugvindt? Eigenlijk niet, want echte nestwarmte kon ze hier niet langer vinden. Haar ouders waren na haar huwelijk immers op een heuvelflank gaan wonen.

Haar hoofd begon nu ontzettend pijn te doen. Haar benen weigerden elke dienst. Wat nu gedaan? Ze speurde de omgeving af. Zelf bevond ze zich op het voetpad naast het speelpleintje. Langs het ijzeren hekken rond het speelplein stonden, ten behoeve van vermoeide voorbijgangers, enkele banken waarvan de verf afbladderde. Iemand die zopas een nieuw continent had ontdekt had nauwelijks aangenamer verrast kunnen zijn dan zij. Ze stormde bijna op de banken af.

Wat heerlijk! Toch iets dat haar toebehoorde! Ze streelde het lichaam van de bank en moest bijna huilen. Inderdaad, dit was de plaats waar ze vroeger haar lessen zat te herhalen, kauwend op een broodje en met een of ander dik leerboek in de hand. Ja ja ja, ze kon het zich nog allemaal feilloos voor de geest halen. Schuin vleide ze zich met haar hele lijf tegen de bank aan, als tegen de borst van een oud lief.

'Klang - klang!' Een reeks vreemde geluiden deed haar opschrikken. Tegenover haar was een zwerver met slordig haar en een smerig gezicht op een bank gaan zitten. Met de handen scheurde hij enkele gebruikte blikken open, daarbij voortdurend de tong uitstekend om de blikken leeg te likken.

'Tja, ook hij zal in deze wereld wel zijn eigen strijd om het bestaan gevoerd hebben,' sprak ze tot zichzelf. Een alles doordringend gevoel van moeheid overviel haar. Omhoogstarend zag ze hoe zich aan het hemelgewelf enkele sterretjes begonnen te manifesteren. Inderdaad, net zoals de sterren aan de hemel om het helderst proberen te schijnen, wedijveren op aarde de mensen met elkaar in een strijd op leven en dood. Elke mens die ter wereld komt wordt bezoedeld door het verlangen te streven, nar faam te vechten voor rijkdom of te scharrelen naar eten. De volmaakte integriteit van een Lin Daiyu uit *De droom van de rode kamer* kan weinig meer zijn dan een illusie. In werkelijkheid verschillen we nauwelijks van die zwerver daar, smerig van kop tot teen en uren in de wind stinkend.

Geleidelijk aan werden de sterren aan de hemel wazig. Ze sloot de ogen. In haar binnenste weerklonk opnieuw de half hese mezzosopraan: 'Maar nooit meer zullen de sterren zich verenigen... De herfstrode bladeren vallen in de wind, ik vraag aan de bladeren in de koude wind: wie doet hen doodgaan?...

Het is nacht, en wees maar zeker dat ik moe ben,
En niet bij machte om mijn tranen te bedwingen,
Geruisloos in de stille nacht, wil ik alleen vertrekken...'

Ingeleid en vertaald door Jan De Meyer

Guan Mengnan
Leven

soms is
het leven
zo onsamenhangend

je ziet in de wind
het onderbroekje
van een vrouw

een politieagent
komt naar je toe en vraagt
mijnheer
wat bent u aan 't doen?

je zegt dat je niet begrijpt
dat een verkeerslicht
zo kaarsrecht
in het midden van de straat
kan staan

geaffronteerd wandelt de
politieagent weg
jij vraagt je ondertussen af
waarom
haar linkerborst
lager hangt
dan haar rechterborst

een andere politieagent
komt naar je toe en vraagt
mijnheer
wat bent u aan 't doen?

plots ben je
ervan overtuigd
dat zij

een moeder is
die borstvoeding
geeft!

de politieagent
groet jou
met de hand van een soldaat van het
Volksbevrijdingsleger

soms is
het leven
zo onsamenhangend

Lu Weili
Vanavond

vanavond
ga ik te midden van de mensenvloed
ik voel Hong Kong, ik voel China
plotseling
komen de verdwaalde kogels der geschiedenis aangefloten
ik val neer, lig op de grond
wachtend op de troosteloosheid van mijn
volledig weggestroomde warme bloed
op dit ogenblik
(misschien omdat ik geen gevoel meer heb van wat morgen is)
kom jij stilletjes tot vlak bij me
'ademhalen is soms moeilijk,
omdat er herinneringen in de lucht zijn,' zeg jij
daarop adem ik de lucht
de lucht ademt jouw angst

askleurige angst
staat stil in de sterrenloze maanloze nachtelijke hemel,
als een zeil
wachtend op de wierook wordende wind

(1991)

Zhong Xiaoyang
De verdwijning

Voor

helemaal niets te zeggen
op deze zonovergoten middag, het begint te regenen
onophoudelijk vliegt een zwerm vogels op om daarna
weer op een nabije plaats neer te strijken

vanwaar ben je gekomen
die net op dit ogenblik dit jadegroene grasperk oversteekt
met je rug naar de verafgelegen kustlijn
en je gaat naar dat
witte huis
waarheen geen pad leidt;
met uitzondering van je mooie armen en witte kleren
zie ik enkel je wreven vol stuifmeel
het gras opent zich en sluit zich dan weer

wanneer het zonlicht op een zekere plaats is
aangekomen condenseren zich de schaduwen van alle dingen
en ik weet niet wanneer ze weer uiteengaan

Na

helemaal niets te zeggen
op deze zonovergoten middag, het begint te regenen
onophoudelijk strijkt een zwerm vogels neer om daarna
weer op een nabije plaats op te vliegen

vanwaar is de wind gekomen
die net op dit ogenblik door dit jadegroene grasperk waait
met zijn rug naar de verafgelegen kustlijn
en hij waait naar dat
witte huis
waarheen geen pad leidt;
met uitzondering van gordijnen vol bloemen en de helft van
een terras
zie ik enkel de zich neigende eolische bellen
koperen plaatjes flikkerende glans

het geluid van de regen klinkt ritselend
in het lege ruisen van de wind

Huo Jingzhong
Bloemen aan de straatkant

1.

overdag, Central District, steek je de
voetgangersbrug nabij Yee Woo Mansions over, en ziet

een menigte bedelaars met ontbrekende
handen ontbrekende benen

verspreid over het hele viaduct, zich in laagheid
verschansend aan de voeten der voorbijgangers.

De zeewind is de tedere, zachte hand van
een verpleegster, die de stompjes van hun afgehakte
ledematen

streelt tot ze glad zijn als ivoor,
teer als een zuigeling.

Zij eten de vochtigheid,
hun kleine lichamen lichtjes voorover gebogen,

buigend naar de voetgangers zijn zij
bloemen aan de straatkant

2.

je glijdt de afgelegen keel van Chater Road binnen -
de voetgangerstunnel die naar de Star Ferry voert:

in een wirwar van zwart en grijs en
wit kleven zij aan de palen, als spoken of boze geesten.

Je rechterhand deelt aalmoezen uit, je hart
voelt walgend medelijden. Zij weten dat.

wanneer je je omdraait om weg te gaan, let op je passen,
let op je rotte tanden

die uitvallen. Een oude vrouw
slaat op een blikken doos, mompelt tot zichzelf:

zij is een oude heks, met zwarte magie wil zij
de grote vloed bezweren deze plaats te overspoelen.

Maar de zee wordt onderdrukt door rijen torengebouwen
de grote vloed kan niet komen.

Yan Shi
Enkel

‘enkel de tijger in het diepe woud kan de eenzaamheid van de jager begrijpen’

nu
zijn er enkel de tussen torengebouwen en herenhuizen
voorbijrazende auto's die onze leegheid kunnen begrijpen

omdat
het diepe woud ons reeds is ontvallen door de
invasie van stenen en uitwerpselen
de tijgers ons reeds zijn ontvallen door
weelderige genivelleerde velden
de jagers ons reeds zijn ontvallen door nine-to-five banen
de eenzaamheid ons reeds is ontvallen door 1997

nu
zijn er enkel de voorbijrazende auto's die ons kunnen begrijpen

(1992)

Yu Feng
Bij valavond langs een crematorium slenteren

de achterkant van het nieuwe gebouw uit rode baksteen
bewegingsloos
omhoogstarend naar de drijvende rode wolken die het zwerk
vullen

enkele honderden vakjes voor de as der doden
in de schaduw van de ondergaande zon
zijn leeg
zijn koud

de schoorsteen
rechtopstaand starend vanuit de hoogte
in de richting waarheen de tijd verdwijnt
niet wetend dat
de vlam des doods
sereen de wacht houdt

de mens slentert voorbij
de wind waait
de kraaien vliegen
naar een pad tussen verre heuvels

(1990)

Huang Canran
Op de plaats waar slapen en waken in elkaar grijpen

Op de plaats waar slapen en waken in elkaar grijpen,
is de smaak van oude herinneringen,
is de adem van lijfelijk leven,
is ook de heldere geur die de ziel verspreidt;
één venster, twee ventilatoren
die dag en nacht elkaar bewaaien,
soms overlappen zonlicht en maneschijn elkaar
op het enige miniatuurlandschapje.

Op de plaats waar slapen en waken in elkaar grijpen,
strekt de droom een bleke dij uit
en stopt haar in mijn ontmoedigde borst,
soms schuif ik de dij opzij
met het handenpaar van het onderbewustzijn,
soms streel ik de dij, soms omhels ik haar,
één keer kneep ik erin met scherpe vingernagels,
en ontdekte toen pas dat het een wortelstok uit mijn
geboortestreek was.

Vertaling Jan De Meyer

[advertentie]

Wedding Picture (4-1), Taipei 198è Yeh Ching-fang

Taiwan

Zhu Tianwen

Zhu Tianwen (Chu T'ien-wen) werd geboren in 1956. Ze is de dochter van Zhu Xining (Chu Hsi-ning), een ‘soldaat-schrijver’ van de in 1949 naar Taiwan uitgeweken Guomindang.

Haar jeugd bracht Zhu Tianwen door in één van de ‘familie-dorpen’ die terloops in onderstaand verhaal worden vermeld. Door haar verblijf in deze dorpen leefde ze min of meer afgesloten van de reeds generaties in Taiwan verblijvende bevolking. Haar vroeger werk straalt hierdoor een melancholische nostalgie uit naar de gloriedagen van het oude Chinese rijk. Ze kreeg van de Taiwanese literatuurcritici dan ook de term neo-traditionalist opgespeld.

Toen het taboe op het 28 Februari-Incident werd opgeheven droeg Zhu als scriptschrijfster voor de regisseur Hou Xiaoxian (Hou Hsiao-hsien) ook haar steentje bij aan de literaire deconstructie van de Taiwanese geschiedenis. *A City of Sadness* behandelt het bloedbad onder de ‘oorspronkelijke’ bewoners dat met de overname van Taiwan gepaard ging (zie inleiding).

De literaire kruisbestuiving die tussen 1960 en 1990 op Taiwan plaatsvond heeft een grote invloed gehad op de recente werken van Zhu Tianwen. Haar laatste bundel korte verhalen *De schoonheid van het fin-de-siècle* is volledig gewijd aan het moderne leven in de Taiwanese hoofdstad Taibei. *De Bodhisattva van vlees en bloed* komt uit deze bundel.

Het verhaal schetst de innerlijke leefwereld van het hoofdpersonage, de kunstenaar Xiao Tong, die sedert zijn homoseksuele ontmaagding verteerd wordt door een met schuld beladen lustgevoel.

De Bodhisattva[1] van vlees en bloed
Zhu Tianwen

Deze zomer is net als de zomer van zijn vijftiende levensjaar. De zon staat hoog aan de hemel en schijnt eeuwig loodrecht naar beneden, alles is schaduwloos. Dat jaar was de atmosfeer hoogst waarschijnlijk nog niet vervuild, de rivieren en de bergen sierden de wereld. Van zodra je een stap buiten zette, werd je verblind door de zilveren schittering van het daglicht. Hij had zijn maagdelijkheid geschonken aan Jia Ba, de beste basketbalspeler van het dorp.

Het basketbalspel van Jia Ba, goddelijk! Het was niet te evenaren.

Hij werd door Jia Ba tegen de muur aangedrukt. De adem die Jia Ba uitstootte vulde de kamer, een wasem van muskus en dennehars bedwelmde hem. Het leek alsof hij in de ijskoude, vochtige muur werd gedrukt, die dan tot een kletterende meteorietenregen uiteenbarstte. Op dat moment hoorde hij de regen uit de hemel neerstorten.

Toen hij bijkwam stond hij onder de oude baniaan. Buiten was het angstaanjagende geluid van de harde regen alom duidelijk hoorbaar, de regen tikte op de boombladeren en op de raamluiken. Het was net de dag des oordeels. Alhoewel het zo hevig regende, werd het helemaal niet nat onder de boom. Buiten de boom hing een stoffige wolk die al half in de lucht verdampte en half neerkwam op de aarde en een geur van verschroeid vlees verspreidde.

Jia Ba stond naast hem, onlosmakelijk met hem verbonden. Hij riep hem toe: Kleine Tong, Kleine Tong, vergeef het me.

Hij voelde dat Jia Ba hem doordringend in de ogen keek en hem met zijn overvloedige, bedwelmende dennegeur in een wurggreep hield, als een pad die door een slang wordt gehypnotiseerd en tot verslinden is gedoemd. De talrijke wortels van de baniaan begonnen druisend te klapwieken, al de regen werd terug naar de hemel gezwiept.

De atmosfeer is dit jaar aan haar laatste stuiptrekkingen toe. Iedere namiddag gaat hij op het water van het zwembad in de wijk drijven en staart dan naar het eindeloos transparante hemelgewelf. Die oude, vervloekte vraag - ze stelt zich reeds duizenden jaren - bevindt zich in die eindeloosheid. Ze richt zich plots tot hem: Waarom leef je? Wat is toch de zin van het leven?

Een grootse vraag! Kwaad strekt hij zijn middelvinger en vervloekt de hemel: Ga je moeder neuken! Hij draait zich onmiddellijk om en zwemt uit alle kracht nog dertien lengtes op en neer. Met zijn goed onderhouden lichaamskracht stopt hij het millenia oude gat dicht. Moegestreden sterft hij op het water.

Maar er zijn ook momenten van verval, hij is reeds dertig jaar in deze ketenen geklonken, in deze gevangenis is dertig jaar heel oud, héél oud. Ondergedompeld in het water van het zwembad - dat een verdacht blauwe kleur heeft - wordt hij een blauw gekleurde vis. De tranen gutsen uit zijn ogen, druipen langs zijn slapen naar beneden en vloeien samen met het blauwe water. In de Zuidchinese zee leeft een haaiemens wiens tranen in parels veranderen. Hij, hij is helemaal niks, zijn leven gaat nutteloos voorbij en inwendig kwijnt hij volledig weg.

Hij gaat al lang niet meer naar de sauna, de aidsverspreiding weerhoudt hem ervan. Vandaag dreef de verdorde binnenkant van zijn lichaam hem hierheen. Hij wordt overweldigd door een beeld van verlatenheid: in het bedrijvige vagevuur stijgt uit de resterende as zwavelrook op, het is de ongebreidelde lust van vroeger die verandert in een ronddolende geest, gestadig kronkelt hij door de lichtstralen en verdwijnt. Wie komt er nog naar hier? Enkel die drie à vijf restanten die nog niet de dood zijn ingejaagd!

Restanten, hij vindt zijn eigen lichaam zo onaantrekkelijk dat hij er van walgt. Hij zit daar maar wat en niemand die hem opmerkt, een in de zon tot een stok verdroogde *muchaiyu*[(2)]. De kostbare *muchaiyu* - het doet hem vaag denken aan zijn oude moeder - overheerste alle geurgewaarwordingen van zijn jeugd. Enkel als er bezoek was, werd hij uit de lade van de keukenkast opgediept. Moeizaam werd er met een keukenmes een hoop houtachtige schilfers afgeschraapt en samen met *doufu* en kool in een pot tot soep gekookt. *De muchaiyu* - je kon er iemand de

kop mee inslaan - maakte lawaai als je hem op de grond smeet. Elke keer als de stukjes er waren afgeschraapt, werd hij opnieuw ingepakt en terug in de lade gestopt. Het leek alsof hij niet kleiner kon worden, altijd bleef hij even groot. Tenslotte diende hij nog als geschenk aan beide schoonouders.

Het lichaam is een last; als je er de schors afschraapt, is het verdwenen! Maar, een paar ogen kijkt naar hem, hij voelt het.

Ik heb er geen behoefte aan. Na de passie - hevig en kortstondig als een inslaande bliksem - volgt de grenzeloze, bodemloze, geluidloze verveling. Een woestijn van leegte verzwelgt de ziel. Diep in zijn hart lacht hij kil: Deze jongen is niet geïnteresseerd. Met de blik van een boeddhistische monnik staart hij naar het paar ogen dat hem aankijkt.

Een ogenblik kruisen hun blikken elkaar. Op een punt aan de horizon van de innerlijke leegte ontmoeten ze elkaar.

Ik heb er geen behoefte aan. Het is als een illusie, als de dauw en als een elektrische stroom, zo beantwoordt hij de droevig mooie huivering die in zijn lichaam opwelt. Maar, dat paar ogen, dat paar opwindende ogen dompelt hem onder in een roes, net zoals de ogen die hem zeventien jaar geleden van zijn kuisheid hebben beroofd. Een snaar springt, een zijden draad knapt. Samen gaan ze weg, tot elkaar gedoemd als de bloem en de honingbij.

Op de hoogte van de tiende verdieping draaien ze zich naakt naar elkaar toe. Langs het venster loopt een viaduct, de lantaarns van de brug werpen een oranje schijn, van noord naar zuid flitsen de wagens boven hen lawaaierig voorbij. Hij strekt beide handen uit om hem te omhelzen, hij ook. Ze nemen elkaar in de armen, gelijktijdig willen ze tot het uiterste gaan. Wie weet wanneer deze wanordelijke verstrengeling wordt verbroken?

Zij aan zij liggen ze op het kussen. Binnen is het duister, buiten zijn er de lantaarns van de brug. De mandarijnkleurige hemel, de zee van sinaas, het is net de schemering boven de woestenij. Het weerkaatste schijnsel spreidt een kopergroene laag over hun naakte lichamen. Ze hadden er niet veel van terecht gebracht, hij vermijdt om hem aan te kijken. Die lichaamsbouw is een brok pure mannelijkheid, robuust en krachtig.

Hij staat op en kruipt in zijn kleren, ook hij klautert recht om

zich aan te kleden. De kamer vult zich met het geluid van het aankleden. De sluiting van een lederen riem en een sleutelbos klingelen tegen elkaar, heel intimiderend. Een fractie van een seconde later is alles stil, een verstikkende stilte. Aan het venster ziet hij een grote vrachtwagen waarop EVERGREEN staat geschreven, hoog in de lucht voorbijrazen. *Evergreen, Changrong*[3], zegt Xiao Tong, daarmee de stilte doorbrekend.

Wat, vraagt hij.

Ik had een vriend in Changrong, hij dropte me als een oude hond. De vloot van Changrong, mijn vriend heeft er twee jaar dienst gedaan. Daarna werd hij teruggeroepen naar Anshang en trad er in het huwelijk.

Hij zegt: Ik heet Zhong Lin, en jij?

Laten we gaan, zegt Xiao Tong.

Zhong Lin is een halve kop groter dan hij, hij is resoluut en rechtuit, geen slijmbal. Hij heeft al te veel scharrels gehad en intuïtief weet hij dat hij deze keer op een gaaf stuk is gevallen. Wil je mij jouw telefoonnummer geven, vraagt hij.

Hoe heet je, vraagt Zhong Lin nogmaals.

Hij denkt even na alvorens zijn ware naam te zeggen. Noem me maar Xiao Tong.

Hij steekt zijn hand uit en laat Zhong Lin het telefoonnummer kriebelend in zijn handpalm schrijven. Mag ik je bellen?

Zhong Lin steekt zijn kin vooruit om aan te geven dat hij er mee instemt. Hij trekt zijn mondhoeken in een lach. Eigenaardig, enkel de jongetjes van de familiedorpen[4] lachen op zo'n manier. De lach die hij zo goed kende maar reeds vergeten was, dook opnieuw op. Ik breng je naar de taxi.

Nee, ik zal je brengen, zegt Zhong Lin.

Ik breng je. Hij grijpt zijn hand vast, hij grijpt ook de zijne; meer nog dan in bed voelen ze zich innig met elkaar verbonden. In de straat, die tijdens de zomernacht diep geurt als zwart sandelhout, dobbert een groep rode lichtjes ijl en nevelig in de verte. Spoedig worden ze groen. Lager danst plots een glinsterend geel lichtje dat vlak achter hen stilvalt, het is een diepblauwe taxi. Ze hebben elkaars handen al losgelaten, hun ogen wenden zich slechts met tegenzin van elkaar af.

Ietwat verward nodigt hij hem uit: Wil je iets drinken?

Laten we iets drinken, zegt Zhong Lin.

De taxi is reeds vertrokken; omhuld door de achtergelaten koelte en de zeepgeur die net uit de airconditioner naar buiten kwamen, stappen ze een eind door. Schouder aan schouder, lichthartig en met weinig verlangens, beter kan het echt niet.

Een klamme mist overspoelt alle gebouwen, de overgebleven reusachtige neonlichten doven niet uit maar zweven als hemellichamen in de lucht. De volle maan valt in het water en sleept er zich weer uit, druipend nat volgt ze hun pad. Binnen de kortste tijd zijn ook zij van kop tot teen nat. Ze laten een taxi stoppen en gaan naar *MY PLACE*[5], alsof ze vanuit de beregende wereld het huis binnenvluchten.

Een glas Lang Eiland ijsthee, nee, IJseilandse lange thee, zegt hij grappend tegen Moli.

De knappe en intelligente Moli heeft haar kapsel veranderd: ze heeft een dikke, tot op de wenkbrauwen geknipte frou-frou; haar dicht opeen klevend recht haar is halverwege de oren gepermanent in kleine fijne krulletjes die kriebelend haar nek bedekken; een zwart, glibberig-glimmend, klassiek kapsel. Ze vraagt Zhong Lin wat hij drinkt.

Zhong Lin wil een *Manhattan*.

Hij steekt zijn wijsvinger uit om een zwarte draad van tussen Zhong Lins wenkbrauwen te vegen, die dan naar beneden valt. De mist heeft hun haar flinterdun op hun hoofdhuid uitgestreken en accentueert hun slangachtige, wonderbaarlijk fijne gelaatstrekken. Mensen uit de oudheid, je zou zweren dat het echte zijn.

Je zag eruit alsof je met iedereen nog een rekening had te vereffenen, zegt Zhong Lin.

Was dat zo? Zijn hart jubelt echter, hij is tenminste niet zoals de anderen.

Je zat daar zo op je eentje, je gezicht leek wel bedekt met een laag zoutkristallen, zegt Zhong Lin. Niemand durfde je te benaderen.

Was dat echt zo? Inderdaad hij is een mummie, tot op het bot gepekeld in de poel der lusten. Daarom kwam jij mij opzoeken, nietwaar?

Als je een pleziertje wil, moet je er geen doekjes om-

winden. Waarom doe je je zo armtierig voor? Zhong Lin klinkt fel.

Wat wil hij hem graag omhelzen en zoenen, zo gelukzalig, *my lover*. Ooit zal ik je verwennen tot je er genoeg van hebt, je verwennen tot je ervan moet kotsen, dat moment zal het armzalige leven inferieur zijn aan de goede dood!

Dan zal ik *marry*, zegt Zhong Lin.

Ook al zei hij het woord huwen in het Engels, toch gaat zijn hart er even sneller van kloppen. Hij lacht kil: Je hebt veel geluk.

Kleine Tong, roept Zhong Lin hem vurig toe. Hij roept hem weer bij zich. Kleine Tong, vuurt hij hem aan.

Zhong, je bent heel *cool*. Hij lacht bedroefd: *Cool!*

Je mag het zo niet zien, kleine Tong. Ik zal het je zeggen, ik denk dat je anders bent. Ik moet je eerst en vooral vertellen dat ik een *girlfriend* heb, we kennen elkaar al bijna vijf jaar, we hebben geneukt. Ik denk dat ik toch bij haar zal blijven, we zijn al zo lang samen. Nietwaar kleine Tong? Zhong Lin kijkt hem aan en steekt zijn kin vooruit. Met een pruilmond lachend, verleidt hij hem half dwingend, half vleiend tot instemming.

Hij grinnikt kil: Weet ze het?

Nee.

En sta je niet onder druk? Hij kijkt in de ogen van Zhong Lin, die zijn eerlijk en zuiver als sneeuw. Ah, wat een stuk, zucht hij bewonderend in zichzelf.

Is het een late roeping?

Het is boven gekomen toen ik eens dronken was, zegt Zhong Lin.

Ga je daar vaak heen? De memorabele plaats waar ze elkaar ontmoet hebben.

Vandaag was het de tweede keer, zegt Zhong Lin. De ontmoeting tussen jou en mij is anders.

Wat is er anders aan, vraagt hij gelaten. Zijn ze niet allemaal gelijk?

Oh *no*, zegt Zhong Lin bemoedigend. Dit is helemaal anders.

Toch is het beter om een van de onbezoedelden te zijn, zegt hij giftig. Die hebben tenminste een onaantastbare menselijke kracht. Wij, wij wentelen ons in de ontaarding.

Als jij zo afwerend bent, kan ik er ook niets aan doen. Hei, Kleine Tong, hei, wees wat opgewekter, roept hij hem toe. Met een glas stoot hij tegen zijn glas, klang-klang.

Uiterst ongelovig gaapt hij hem aan, een uitdrukking van stomme verbazing bevriest op zijn gezicht, zijn hart voelt aan alsof er druppels gloeiend heet kaarsvet op druipen en er een gat in branden. Zhong, hou je van haar?

Zhong Lin denkt even na: Eigenlijk wel.

Je zou echt moeten doodvallen.

Je hebt gelijk. Zhong Lin laat ietwat aangeslagen zijn hoofd neerhangen en lijkt zo net een onschuldige zonnebloem.

Hij heeft het hem al vergeven. Ik zal je bellen. Zal het niet storen?

Nee. Zhong Lin trekt zijn hand open en schrijft er een ander nummer in. Het is dat van thuis. Bel 's avonds. Mijn vader, moeder en oudere zus wonen er. Als je een schor geluid hoort dan heb je mijn oudere zus aan de lijn. Haar waarde op de beurs is ingestort, ze is nooit uitgehuwelijkt geraakt.

Hij slaakt een zucht: zelfs mijn telefoonnumer zal je niet bewaren.

Zhong Lin duwt de hand terug en lacht smekend zijn tanden bloot. De lijnen van de handpalm zijn duidelijk van zodra je er een blik op werpt, een hand met een zwaar gebeente, in de handpalm staan een aantal karakters geschreven. Vast en zeker is hen het lot beschoren om onder de kraan te worden weggespoeld; ze zullen niet worden onthouden, dat weet hij. Ze drinken.

Als je wilt, kan het, zegt Zhong Lin.

Hij durft hem niet aan te kijken. Wil hij soms de zielen van hun kwelling bevrijden? Bedankt, zo'n redding hoeft hij niet. Hij zegt: Het hoeft voor mij alleen maar als jij het ook wil.

Any time, echt waar kleine Tong, zegt Zhong Lin. Eén woord volstaat, je kan ook telefoneren.

Zijn blik glijdt langs zijn slapen, hij staart naar de rij glazen met een hoge voet die omgekeerd aan een rek hangen, net een rek volgepakt met kapotgevroren druiven. Een plaats in de oneindige verte, een heiligdom waar kennis wordt verworpen. Hij laat zijn blik rusten op zijn lichaam en cirkelt er omheen, met

gebogen hoofd mediterend, omringd door zweverige gezangen. De weg naar jouw hart is als vissen naar een naald op de bodem van de oceaan. Hij klopt op de rug van zijn hand: Laat maar zitten. Van welk jaar ben je?

Van zesenveertig[6], zegt Zhong Lin.

Hij schrikt er van op. Je zou het je niet aangeven. Laat ons het glas heffen op de vier die ervoor staat. Ik ben van vijvenveertig.

Zhong Lin neemt hem met gefronste wenkbrauwen op: Je zou het je niet aangeven. Hij geeft hem een schouderklopje. Weet je, momenteel lopen de straten vol met mensen bij wie er een vijf voorstaat. Bizar!

Mannen onder elkaar, daar houdt hij van. Een warme weldaad maakt zich van hem meester, de jonge knapen zijn allemaal zo warrig! Hij draagt zorg voor zijn fysiek, net zoals voor zijn kleine lederen brieventas.

Nadat hij in de regenachtige maand mei een afficheontwerp voor een theatertournee had ingediend, ontmoette hij twee jongens bij wie er een zes voorstond, zestien en zeventien jaar oud waren ze; twee rare duiveltjes die verlekkerd waren op *McDonald's*, ze maakten veel kabaal en kleefden aan elkaar als een Siamese tweeling. Nadat de nachtmarkt was opgekraamd, klampte hij de tweeling aan. Ze namen hem mee naar een karaoke waar ze bij een fles *Rozendauw* en een fles *Shaoxing*wijn tot in de vroege uurtjes zongen. De liedjes die zij uitkozen kon hij niet meezingen en de liedjes die hij uitkoos hadden zij nog nooit gehoord.

De regendruppels hulden hem in een oneindig uitgestrekt watergordijn; de nachtlichten van de wagens schenen de Chaos kapot, in de duizeling van het licht vlogen regenpijltjes wanordelijk op en neer en verdwenen dan met het schijnsel.

Een zwarte schim volgde hem op de hielen, zij waren het nog steeds, twee kletsnatte onhandelbare katten. Ze lieten hem instappen en brachten hem naar huis terug. Hij had te veel gedronken, op het moment dat hij verdwaasd in slaap viel, waren de twee lichtschuwe katten al met elkaar aan het worstelen. De regen gutste golf over golf van de vensterbank en stortte neer in zijn dromen.

Hij werd wakker om naar het toilet te gaan, de lampen brand-

den op volle kracht. Duidelijk zichtbaar lag er één omgekeerd onder het bed en één dwars in de deuropening, een vormeloos postcoïtaal hoopje. Ah, na een tijdje nam het de vorm aan van een individu. Hij zocht twee handdoeken om hun buik te bedekken en doofde de vier lampen.

Als hij in de voormiddag uit bed klauterde, hoorde hij dat ze een videocassette aan het instoppen waren. Hij had een *wolf in huis binnengebracht*[7] en betreurde het. Blootgesteld aan het heldere daglicht werd hun ware aard onthuld, ontluisterend, alles aan hen was heel banaal. Ze hadden zijn doos volkorenbiscuits opgegeten, en een halve pot yoghurt. Er zat niets anders op dan hen mee uit eten te nemen.

De zeventienjarige had troebele, donkere kringen om de ogen. Het waren net de ogen van een Indïer, voldaan over de botgevierde lust, doordrongen van hopeloosheid, onwerelds droevig. Hij had veelzeggende ogen, maar het was een leeghoofd, in alles gehoorzaamde hij de zestienjarige. Geen enkel moment hielden ze op met eten. Wat ze wensten, kocht hij. Een grote zak met elastische witte, lichtrose en lichtgroene sferoïden, net speelgoed voor baby's. Als je ze in je mond stopte, hadden ze een zoete smaak; stuk voor stuk lieten ze winden als je er in beet. Vervolgens begonnen ze aan de *Mingzhi* zachte jellydrops, die leken net rubber, net de *M &M*-zoetigheden die E.T. at. Een pakje kauwgom in de vorm van een nier, met de felle kleur van exotisch fruit. President Reagan is er verlekkerd op, zei de zestienjarige.

Hij leek helemaal weg van de zeventienjarige en omklemde hem. Lunapark, *pachinko*[8]. Nu en dan wierp hij hem een droevige blik toe, het spel van een driehoeksverhouding. Hij volgde hen, van hier naar daar, doorheen de dampende mensenmassa, waarheen ze ook gingen. De schemerige hoofdstad liet haar lampen reeds schijnen, doelloos stapten ze op de sluiskaden. De zestienjarige was in een oogwenk niet meer te zien, hij liet hen zoeken.

De overgangswereld van *yin* naar *yang*: enerzijds de schaarse neonlichten van de buitenwijken van de hoofdstad, anderzijds de omgekeerde reflecties van de hoofdstad. De wind die vanop de in de verre duisternis verzonken kade aan de overkant over

het water waaide, geurde rottig. Hij ging met de zeventienjarige naar de omgekeerde reflecties beneden, duwde hem tegen de ruwe, schavende kademuur aan en zoende hem wild, net zoals Jia Ba hem lang geleden had aangepakt.

De zestienjarige dook weer op, een enkele schaduw die in de wereld van *yin* en *yang* liep te patrouilleren.

De hemel sprenkelde een miezerige regen, de drie klitten samen.

Ze naderden hun woonplaats en hij vergezelde hen tot aan de benedenverdieping. Na het afscheid draaide de zestienjarige zich om en keerde terug, hij had hem iets te geven en daarom moest hij mee naar boven. Een duister monster - vier poten en een mensengelaat - drong de kamer binnen, het licht brandde niet. De zestienjarige gaf hem een hand en begon te huilen. Huil niet, hij omhelsde de zestienjarige, een zoute, met tranen vermengde kus. De zestienjarige stootte hem trekkend en duwend om. Hij wou het met hem, hij stemde in, in volle bewustzijn stemde hij in, gelukkig maar eenzaam.

Toen het niet meer regende ging hij weg. Hij stapte op het water, de mat glanzende maneschijn vertrappelend. De bodhisattva van vlees en bloed redt 's nachts de zielen van alle levende wezens.

Hij neemt afscheid van Zhong Lin, hun handen reiken naar elkaar. Zhong Lin is heel kalm maar ratelt enthousiast: Bel me, met iemand als ik kan je best een tijdje op voorhand afspreken.

Is het de last wel waard? Hij hoopt heel erg dat het een bevlieging zal zijn. De week na hun afscheid houdt hij zich in om te bellen, bovendien legt hij zichzelf op om hem niet te gaan missen. Het kost hem heel wat moeite. Hij rekt de tijd door gedurende meer dan een halve maand een kinderboek te illustreren, in één ruk werkt hij het boek af. Inhouden en missen, deze dubbele lijdensweg geeft zijn leven een vaste vorm. Gedaan met zomaar wat ronddrentelen; als niks zijn hersenen bezighoudt, herkauwt hij toegewijd het lijden. Hij durft ook niet zomaar ronddrentelen. Haastig gaat hij eten kopen in de supermarkt en spoedt zich dan terug naar huis, bang dat hij zou hebben opgebeld, al was het maar één kans op duizend.

Pas als hij bij de telefoon een antwoordapparaat heeft geïn-

stalleerd, durft hij wat gaan rondlopen. Hij gaat een lading boeken afhalen waarvan hij de voorpagina's moet verzorgen. Als hij terugkomt, luistert hij naar het apparaat: Hallo, het is oude Wu. Hallo, hallo. Verdomme jij hebt ook zo'n piepding geïnstalleerd. Een krakend geluid. Hij hangt op.

Hij hakt de knoop door. Hij zal hem bellen, maar eerst gaat hij zijn hoofd in een fotocopieerapparaat stoppen. Met wijd opengesperde ogen stelt hij zich bloot aan het hel geflits. Hij maakt een afdruk van zijn gezicht: een wit voorhoofd, een witte neus en slapen met een miniscuul spoortje grijs, te midden van een zwarte janboel. Het heeft veel weg van een bergduivel, van een waanzinnig apemonster. Hij kan er evengoed nog één van zijn linkerprofiel maken en één van zijn rechterprofiel, één met een platgedrukte neustop en één met dichtgeknepen ogen. Allerhande afzichtelijke rariteiten, aan een wasdraad geknepen stelt hij ze tentoon. Een half uur had hij het uitgesteld. Laat ik maar bellen.

Ik ben op zoek naar mijnheer Zhong. Welke mijnheer Zhong? Zhong Lin. De telefoon wordt doorgeschakeld. Wie zoek je? Zhong Lin. Van welke organisatie? Ik weet het niet. De telefoon wordt nogmaals doorgeschakeld. De hoorn wordt naast het toestel neergelegd, wachten, een gejaagde stem, het krachtige en gezwinde geluid van een schrijfmachine op een document. Wat doet Zhong Lin? Dat weet hij helemaal niet. Na een tijdje irriteert het hem en hij hangt op.

's Avonds belt hij hem thuis op. Hij krijgt onmiddellijk Zhong Lin aan de lijn, ze maken alleen maar een afspraak, verder wordt er niks gezegd: Ik heb het heel druk. Enkel zaterdag ben ik vrij, 's avonds ga ik met mijn vriendin naar de film en zondag ga ik bij haar thuis eten. Zo zit dat. Maar het lijken allemaal voorwendsels. Zhong Lin zit er zelf mee verveeld; ze beslissen dan maar om elkaar zaterdagmiddag ergens te ontmoetten.

Nog vijf dagen, vijf eindeloos aanslepende dagen. Tot op vandaag herinnert hij zich iemand die het hele jaar vochtige, rode lippen had, net kersen uit een pas geopend blik, die je uitnodigen om er in te bijten. Hij vertrouwde zijn leven toe aan een wervelwind van een éénmalig pleziertje die hem razendsnel naar

de melkweg opstuwde. Uitgeput, maar hij was nog steeds niet klaargekomen. X geloofde hem niet, ze spraken af om elkaar een week later, op één van zijn wisselende vakantiedagen, weer te zien. X verdiende zijn kost blijkbaar in een westers restaurant.

Vol overgave stortte hij zich in de voorbereiding van de volgende ontmoeting, lichamelijk en geestelijk. Hij spaarde zijn zeemzoete lust op, lust waarin het samengebalde verdriet was opgeslagen. Met een doorgedreven efficiëntie onderdrukte hij zijn hooggespannen verwachtingen, hij moest en zou klaarkomen. De dag waarop ze elkaar ontmoetten, begon X - van zodra ze de kamer binnenkwamen - in elkaar verstrengeld zijn kleren af te rukken. Al trekkend belandden ze op het bed en vielen vervolgens op de grond, bijna waren ze bewusteloos. Een meter van hen vandaan brandde een groot haardvuur, het vrat aan hun beenmerg. Zelfs op die manier slaagde X er nog steeds niet in om hem te laten klaarkomen, uiteindelijk deed hij het met zijn eigen hand en kwam hij klaar.

Een hele tijd later ontmoette hij X in een bar opnieuw. Ze keken elkaar aan en alsof ze het stilzwijgend waren overeengekomen, lachten ze allebei geforceerd. X stapte op hem toe en bespotte hem: Héhé, te moe, te moe. Een ding werd hem tenslotte duidelijk: naar lust kan je niet uitkijken, ze bekruipt je altijd op het verkeerde moment, je moet je er naar schikken. Hij moet in alle rust de tijd zien door te komen tot de dag waarop hij en Zhong Lin elkaar zullen ontmoeten.

Terwijl de dagen elkaar opvolgen - de ene na de andere - ruikt hij steeds duidelijker dat Jia Ba's geur uit een ver verleden is weer gekomen. Die vervloekte, bedwelmende geur van dennehars is gewoonweg een lustopwekkend hormoon. Het beroeren van de *dantian*[9] activeert haar en hult hem in een warme gelukzaligheid. Toen hij de vorige avond de met zorg bereide koude noedels had opgegeten en alleen zat tegenover de pot met zelfgekweekte marihuanaplanten op tafel zat, kon hij de alomtegenwoordige, bedwelmende geur haast niet meer verdragen. Hij zweefde weg op een windloze wind. Nog voor hij de gedachtengang heeft afgemaakt, vlucht hij gejaagd naar buiten, naar een plaats waar mensen zijn.

Tot bij zijn oudere zus is het maar een grote betonnen brug ver en de taxi kost geen 100 *Yuan*[10]. Toch is hij er al twee jaar niet meer heen gegaan. Oudere zus of niet, schoonbroer of niet, al wat er te beleven valt is een t.v. die de hele avond lawaaierig klanken spuwt. Er kwam een interzonaal telefoontje van zijn oude moeder: Shen Laoliu stuurde een huwelijksuitnodiging naar huis. Wil je met je vader eens gelukwensen gaan overbrengen? Hoeveel moet er in de enveloppe[11]? Tweeduizend is te veel, duizend tweehonderd. Moeder schoot het voor. Ze spelde hem de les: Si Maomao[12], je moet 's nachts niet opblijven. Rook wat minder. Moet je nog altijd maar om de twee dagen poepen? Je moet wat meer fruit eten.

Op het tv-scherm was een gezonnebrilde moordenaar somber aan het zingen. De tekst van het lied schoot woord voor woord - het waren net kogels - op het scherm tevoorschijn. De zaken die ik heb geleerd, wanneer zal men ze cool noemen? Ik word niet vlug opgewonden en ben als een koudbloedig dier. Mijn kat en ik bevrijden elkaar van de eenzaamheid. Eén bed, een halve liefde, een stel planten[13]. Het lied heette dus *Cool*.

's Middags ontwaakt hij en abrupt verspreidt zich een helder licht, schaduwloos zonlicht vult het universum. Plat op zijn rug gelegen kijkt hij op naar zijn wijde, losse, vloszijden, vierkante, japanse broek die hoog en uitpuilend oprijst, net een piramide. Een oneindig heldere, kleurloze wereld; de enige kleur is die van een zonnestraal die doorheen een glas water op tafel afbuigt naar de muur en naar het plafond. Abrupt verschijnt en verdwijnt ze. Rood, oranje, geel, groen, blauw, indigo, violet, wisselen elkaar af in een grillig flikkerende dans. Hij wil zijn geliefde ontmoeten, Zhong. Oh, Zhong,? *my lover*, Zhong.

Een plotselinge opwelling van pessimisme maakt zich echter van hem meester. In hemelsnaam, zijn begeerte komt net voor de strijd in opstand en laat hem alweer in de steek. Voor zijn ogen valt de van oudsher optorenende piramide aan zijn lijf in een oogwenk voorover. Zijn vruchtbare hart wordt in een mum van tijd een braakliggend terrein, helemaal braakliggend.

De lust hitst hem op, gebruik makend van duizenden veranderlijke gezichten, telkens opnieuw op. Op de allerhoogste hoogtes rukt ze haar maskers af, de schoonheid verandert in een

skelet. Een skelet dat hem vanop de duizelingwekkende hoogtes in het stof neerslaat, opnieuw en opnieuw, telkens weer. Maar hij heeft nu een glimp opgevangen van haar werkelijke gedaante, recht in haar ogen heeft hij gekeken. Op de plaats waar de geslurfde god van de welstand hangt[14] - een god waarvan het koperen en tinnen masker volledig is ingelegd met turksblauwe steentjes - bevindt zich nu een stralend-witte draad.

KAMA SUTRA!

Het boek dat hij vanuit Nepal heeft meegebracht, *KAMA SUTRA, Erotic Figures in Indian Art*. Tintelende liefdeshoudingen, yogaoefeningen die de menselijke gewrichten onmogelijk kunnen uitvoeren.

Die eigenaardige kleuren, cinnaberrood en mosterdgeel, verschroeiend intens als brandend vuur. Pauweblauw, rijk geschakeerd tempelrood en slangegalgroen, diepduister als een sterrenhemel. In het dichte, donkere woud bevinden zich de geurigste bloemen, de giftigste slangen, de verfijndste seksuele technieken, het jeugdigst teloorgegane leven. Eigenaardig, dat is een overrijpe zintuigelijke wereld.

Op heel de aardbol is hij waarschijnlijk de enige mens die het weet. De Indiërs die dit soort prenten schilderen, zijn absoluut geen ras dat zich terugtrekt in passiviteit, integendeel. Hij inspireert zich op hun tinten voor zijn kleurencomposities en voor zijn ontwerpen, alsof het altijd al de zijne waren.

KAMA SUTRA! Dat tropische volk met hun vroegrijpe zintuigen en hun vurige gevoelens, hij durft te verwedden dat ze in één jaar vast en zeker meer ongrijpbare fenomenen zien dan de mensen aan de pool hun hele leven. Plots is zijn besef totaal: als onder zijn voorouders zich niet koning Ashoka[15] bevindt dan wel koning Shibi[16] of de kleine prins[17] van Magadha. De eerst genoemde is een heel goede strijder die pas berouw toonde nadat hij tienduizenden mensen had afgeslacht. De tweede, aah, de tweede!

Koning Shibi zag een kleine duif, die door een hongerige adelaar werd achtervolgd, in zijn armen vluchtten en om hulp vragen. Hij zei tegen de adelaar je mag deze kleine duif niet opeten. De adelaar zei: Ik eet geen schapevlees en moet dus wel duiven doden. Als je medelijden hebt met hem, waarom dan niet met mij?

Koning Shibi gebruikte dan maar een unster, aan één uiteinde hing hij de vogel, op het ander uiteinde legde hij een zelfde gewicht aan vlees dat hij van zijn eigen been had afgesneden. Hij ruilde zijn eigen vlees en bloed voor het leven van de duif.

Koning Shibi sneed al het vlees van zijn dijen en armen maar nog altijd woog het niet evenveel als de duif. Hij sprong op en wierp zich dan maar helemaal in de schaal van de unster, met heel zijn lichaam zorgde hij voor tegengewicht.

Onmiddellijk schokte de aarde, de duif en de adelaar waren allebei verdwenen.

Hij weet dat hij waarschijnlijk de enige op de aardbol is die erin gelooft: Of het de kleine prins van Magadha is die zijn leven opoffert om tijgers te voederen, of koning Shibi die vlees afsnijdt om het te ruilen voor de duif, in deze van bloed druipende, dolgedraaide wereld ligt het allemaal in elkaars verlengde. Het zijn door en door - laat er geen twijfel over bestaan - de perversiteiten van zijn voorouders, die na duizenden generaties ongetemperd aan hem worden doorgegeven. Allen zijn het geperverteerden, badend in wellust.

Hij heeft het begrepen. Het meest noodzakelijke momenteel - het enigste wat hem te doen staat - is rechtkruipen, zijn kleren aandoen en Zhong Lin gaan opzoeken.

Het laatste kwartier bleef hij maar twijfelen. Zou hij nu overvloedig de POLO aanbrengen? Die verspreidt de wilde geur van leder, rook, gras, bomen en hout. Of de meer neutrale Jixuelong? Eerst ontsnapt er een zoete geur van manderijnen en sinaasappelen, die gaat geleidelijk over in de sterke, koude geur van medische kruiden. Of de Bisui? Hij alleen ruikt haar, maar dat is voldoende. Of mischien wel het betoverende OBSESSION van Calvin Klein? In het zoete vrouwenparfum werd er dennegeur en muskus toegevoegd. Deze keer brengt hij helemaal niets aan, omhuld door de unieke, bedwelmende geur die zijn eigen lichaam uitstraalt, gaat hij naar zijn afspraak.

Ze hebben afgesproken in het kunst- en theehuis dat hij frequenteert. Als een onafhankelijke artiest, druk bezet maar zonder verplichtingen, drukken twee passieve daden zijn verzet tegen het hoofdstedelijke leven uit: hij koopt geen auto en hij draagt geen polshorloge. Ook drie actieve hobby's tonen dat:

het theeritueel, het verzamelen van aardewerk en de kookkunst, in het bijzonder de Japanse keuken.

Hij zit op zijn gebruikelijke plaats, met zijn rug naar het raam. Maar het hele gebeuren dat aan de andere kant van het raam vreedzaam voorbijstroomt, wordt weerspiegeld op het mooi geordende, ijskoude, glazen rek voor hem. Een ruwe paarse kruik. Een rode kruik. Een groene kruik. Een stenen kruik. Een persimoenkruik. Een chrysanten kruik. Een bobbelkruik. Auto's die het stof doen opstuiven, razen tussen de kruiken door, de voetgangers wandelen. Aan heel dat wazige komen en gaan kan hij zich naar hartelust vergapen. Tegen die achtergrond duikt Zhong Lin op.

Alleluja! Als een keurstuk zijn ware aard laat zien, blijft het hoe dan ook een keurstuk, één dat zijn boezemvrienden niet in de steek laat. Zhong, hier zit ik.

Hé, kleine Tong! Zhong zet zich er bij, van kop tot teen bekijkt hij hem. Hij klopt op zijn schouder, hé kleine Tong, alles ok?

Mannen onder elkaar, het lachje dat enkel de jongetjes van de familiedorpen hebben, de intieme vriendschap tussen mannen, genoeg, er verschijnt een brede lach op zijn gezicht. Na veel vallen en opstaan tijdens de zoektocht doorheen de gevaarlijke stormen van het leven, vindt hij Zhong Lin - alhoewel hij met hem overdag afspreekt - toch een man die hij kan appreciëren. Het is reeds meer dan genoeg wat hij schonk.

Zijn ascetisch voorkomen straalt heel snel op hem af en ze brengen elkaar tot rust. Hij zet kalm en onverstoorbaar thee, in vredige bewondering kijkt hij voor zich uit. De gemoedelijkheid is als de fijn gerasterde, dicht opeen gepakte schaduw van het hen omhullende bamboegordijn. Hij schenkt hem thee, met heldere ogen staren ze elkaar aan en *heffen de bekers tot op wenkbrauwhoogte*[18].

De zon die deze zomer aan de mensen knaagt schijnt loodrecht naar beneden, net zoals die dag toen hij het nationale toelatingsexamen voor het hoger middelbaar had afgelegd. In heel het dorp was plots niemand meer te vinden om zich mee te vermaken, velen waren vertrokken en velen waren het examen aan het voorbereiden; ineens was hij de grootste van de steeg. Op

een avond werd hij geneukt door iemand uit een andere steeg die in hun tienertijd het meest werd aanbeden en die de rang had van oudere broer, Jia Ba. Vanaf dan bestond er tussen hen een haat-liefdeverhouding.

Jia Ba zei geen woord, maar met zijn wazige, als ether bedwelmende ogen kreeg hij hem week. Trouw wijdde hij zich aan die ene, diep in zijn hart gegrifte persoon. Zeven à acht dagen, het kan ook twee weken zijn, keek Jia Ba hem niet meer met dergelijke ogen aan; daarentegen wierp hij onweerstaanbare, schuinse blikken naar de grote jongens die bij allerlei gelegenheden naar buiten kwamen. Toen hij voor het eerst blijk gaf van jaloezie verzekerde Jia Ba hem dat hij van hem hield en terzelfdertijd liet hij hem voor het eerst in een man binnendringen.

Op deze manier betaalde Jia Ba hem blijkbaar al voldoende terug. Koudweg zei hij dat hij van hem hield, maar dat hij niet het type was waar hij echt op viel. Hij was niet groot genoeg, niet pezig genoeg en hij had te weinig spieren; zijn prins op een wit paard was een soldaat of een zeeman. Hij was het niet, maar hij kon hem liefhebben. Jia Ba benevelde hem, iedere middag gingen ze naar het zwembad, Zaichun heette het. Met opengesperde ogen keek hij naar Jia Ba die, met een stralende blik, in het zwembad zijn lichaamsbouw etaleerde. De stralende zwom zij aan zij met hem. Toen hij voor hem het spelletje van een opstijgende platvis speelde, leek hij zich onbewust van zijn bestaan, als een waterplant of een of ander ronddobberend ding.

Het was alsof hij dag na dag de duivel op de hielen zat; hij kleefde aan Jia Ba alsof zijn leven van hem afhing, hij liet zich vernederen en vertrappelen en hield zich voor dat dit de eigenlijke liefde was. Tot op een avond aan het einde van de zomervakantie toen Jia Ba in militaire dienst moest, hij uiteindelijk in een nauwe steeg Jia Ba tegenhield. Met smeltende ledematen - hij was een door zijn lusten verzwakte duivel - smeekte hij Jia Ba om hem te kussen.

Jia Ba richtte zijn hoofd naar de muur en zijn ogen staarden naar de grond, zelfs enige blijk van hooghartigheid of minachting gunde hij hem niet. Hij stapte naar voren en omhelsde de verstijfde Jia Ba wat zijn lichaam deed branden van verlangen om hem weer tot leven te wekken, alles wou hij riskeren. Ze

waren niet bang om betrapt te worden, die kans was uiterst gering. Op dat moment was het hele dorp binnenshuis naar de ontknoping van *Jingjing en haar moeder herkennen elkaar*[19] aan het kijken. Luister, het treurige, ontzagwekkende kenwijsje ving aan. Uit duizenden en duizenden deuren stroomde het naar buiten waar het samenvloeide tot een grote rivier die recht tegen zijn voorhoofd beukte en die zijn tragische eerste liefde op muziek beëindigde.

Jingjing, Jingjing, lalala, hij begint het themadeuntje mee te neuriën.

Je bent de verkeerde tegen het lijf gelopen, Zhong Lin klapt mee en lacht: Je moest het onmiddellijk hebben geweten, zo'n boeventronie.

Zijn glimlach is als die van kletsende vissers en woudlopers. *Jingjing, lalala*, toen we jong waren. *Jingjing, lalala*, hij neuriet het melodietje mee maar kan zich de woorden niet herinneren, wat hem irriteert.

Zhong Lin valt in en neuriet mee, twee strofen houdt hij aan. Hij kent het ook, aangenaam verrast wipt hij op van zijn stoel.

Kan je je dit herinneren? Zhong Lin zingt een andere melodie.

Met gespitste oren luistert hij, het klinkt hem enigzins vertrouwd. Neurie nog wat verder, nog wat. Ik weet het, *Sterrenrivier*[20]! Het was de eerste serie op de Taiwanese t.v.

De twee zijn tot tranen toe bewogen en slaan een deksel kapot, het geluid knalt door de kamer en veroorzaakt heel wat opschudding. Wanneer het weer kalm wordt, zijn ze dolblij. Ze beginnen over de televisie te praten. Goeie hemel, ze hadden allemaal van die televisies waar je gratis een *Datong*pop[21] in ruimtepak bijkreeg. De deurtjes trokken open als een accordeon. Bovendien lag er bovenop het televisietoestel een paarsrood flanellen doekje met goudgele kwastjes, een offer aan de *Datong*pop die erop stond.

Luister, wat is dit? Hij doet zijn best om nauwgezet iedere noot mee te neuriën, zelfs al lijkt het nauwelijks op het origineel. Zhong Lin luistert en begint met hem mee te neuriën. *Combat*, bang, de vuurvliegjes vliegen 's avonds glimmend uit, een helm, twee geweren, *COMBAT!* Oh, hun oude vriend, aan-

voerder Sanders voerde altijd alleen en moedig de troepen aan tegen het Duitse leger.

Luister hier naar, Zhong Lin begint tiktakkend te neuriën. *SAINT! Saimen Dengpule*[22], nee, het is niet de in het Amerikaans uitgesproken le, maar de in het Engels uitgesproken la. Er klinkt een bang! op Roger Moore's donzigzachte hoofdkruin, een aureool licht op. Hij was te zien in het op zaterdagavond om elf uur uitgezonden *The Sea Wolves*, hij was toch een knappe kerel. Het werd opgevolgd door *The Spy Who Loved Me*. Van al dat slaan en trappen en omdat hij met een Russische spionne in bed wou duiken werd hij vermoeid. Daarmee verloor hij zijn elegantie. Oh, wat is hij oud geworden, zijn haar valt uit en zijn huid is slap.

Je hebt ook nog deze. Hij neuriet een hele tijd een strofe maar Zhong Lin kan niet uitmaken wat het is. Heeft het iets met appelcider te maken? Van zodra Zhong Lin het opnieuw neuriet weet hij het. Het was in het midden van een snikhete zomer, een film die de zondagmiddag om twee uur werd uitgezonden. Hij werd telkens op een cruciaal moment onderbroken: zoef-zoef-zoef, als een wervelwind verscheen er een fles ijskoude, parelende cider die werd uitgegoten, om je dood aan te ergeren. Onvermijdelijk volgde hierop de reclame voor *Koninginnebij Toiletzeep:* een lusteloze vrouwenstem en een schor sjirpende oude cicade. Hij en Zhong Lin zingen gelijktijdig: *Ko-ning-inne-bij-Toi-let-Zééééép* Verdomme, die tijd is helemaal teruggekeerd. De twee bij wie er een vier voorstaat verliezen zichzelf in de hitte van het heden en het verleden, maar eigenlijk hebben ze toch zoveel gemeen.

The men from U.N.C.L.E. was de maandag. De dinsdag was er *MISSION IMPOSSIBLE*. De woensdag had je *The Prisoner*, het logo was een fontein in Zürich die hoog in de lucht spoot. De donderdag was er in *Mannix* een mooie zwarte secretaresse. Beaver had van die progressieve ouders die lekker met je kunnen samenspannen, om doodjaloers van te worden. Ik heb horen zeggen dat de echte Beaver had deelgenomen aan de Vietnamese oorlog en gesneuveld is. Nee, hij is niet dood. Het is die Johnny uit *The Rebel* die is gesneuveld.

's Vrijdags om vijf uur dertig, als het begon te schemeren was

er *Get Smart* en dan die verschrikkelijke man die nummer negenennegentig heette, hij leek als twee druppelswater op Olijfje, de vriendin van de sterke zeeman Popeye. Ah, de vrijdag was het mooist om te kijken, *Combat* was de vrijdag. Herinner je je *The Baron* nog? Met de oude van de antiekwinkel als hij niet werd betrokken in een moordplan dan werd er gestreden om een schat. Inderdaad! En *Garrison's Gorilles*, die geliefde bende, de chef, en de bedrieger en het kleine bandietje dat met een knipmes speelde. En er was een specialist in het openen van brandkasten, zijn mond was net de hendel van een lade. De chef had een invallende kin, precies die van Kirk Douglas!

Ze keuvelen door tot de sterren op de zeebodem zinken en de regen een rivierbron wordt. Als het tijd wordt om afscheid te nemen, moet Zhong Lin nog zijn vriendin vergezellen naar de voorstelling van twintig na zeven. Plots zegt Zhong Lin heel impulsief: Ik ga niet meer.

Hij is net thee aan het drinken en ervaart het als een felle windstoot die over de vlakte waait, bijna morst hij thee, zijn hart bonkt enkele keren vervaarlijk en kalmeert dan geleidelijk.

Eens de grootste opwinding over is, vindt Zhong Lin zelf dat het niet haalbaar is.

De kansen zijn vergankelijk. Een ding beseffen ze goed: vandaag hebben ze niet gesproken over naar bed gaan, vanaf nu zal dit bij hen hoogst waarschijnlijk niet meer het geval zijn. Het zorgt voor enige spijt, voor enige wezenloosheid.

Terzelfdertijd weten ze maar al te best dat het een goede start kan zijn van een langdurige en intieme vriendschap. Het moet gevierd worden, maar het zal nooit verder gaan dan dit.

Wat is er nu eigenlijk het beste, vraagt hij lachend. Wees niet bevreesd om taboes te doorbreken.

Zhong Lin denkt na, denkt heel diep en heel lang na. Met mijn vriendin is het redelijk comfortabel, met jou is het heel stimulerend. Elke dag gaan werken en gaan werken is in feite al meer dan saai genoeg. Samen met mijn vriendin een oud paar worden, biedt niet genoeg nieuwe uitdagingen. Zhong Lin begint beschaamd te lachen. Ah, ik weet het ook niet.

Hij weet het. Omdat hij zelf voor het eerst de lust kan afwijzen, kan hij het een tweede keer, een derde keer, kan hij het X

keer. De dag dat de X-te keer daar is, denkt hij dat hij ten hemel kan opstijgen. Zou hij op deze manier gelukkig zijn? Bedroefd zijn? De toekomst zal het uitwijzen.

Deze zomer is waarlijk die zomer van toen hij vijftien was.

Vertaling Karel Depauw
(met dank aan Dr. Pol Vanden Broucke en het personeel van het Cultureel en Economisch Centrum van Taibei te Brussel)

Eindnoten:

(1) Heilige die zich voorbereidt om het boeddhaschap te verwerven, maar dit uitstelt om anderen te helpen tot inzicht te komen.
(2) Een gedroogde zeevis, ongeveer een halve meter lang. Typisch Taiwanees armenvoedsel, meestal gebruikt als aanvulling bij een normale maaltijd.
(3) *Evergreen* is de Engelse vertaling van *Changrong,* de grootste maritieme companie van Taiwan.
(4) Familiedorpen zijn dorpen waar militairen en hun familie worden gehuisvest. Oorspronkelijk dienden ze voor de opvang van uit de Volksrepubliek China gevluchte militairen en hun familie. Nu trekken er steeds meer Taiwanese militaire gezinnen in.
(5) Naam van een drankgelegenheid.
(6) Dit is volgens de Taiwanese republikeinse jaartelling, die in 1912 bij de stichting van de Republiek China aanving en in 1949 op Taiwan werd verdergezet. Dus is hij van 1957.
(7) Zegswijze: zelf het onheil teweeg brengen.
(8) Japanse variant van de bingo, heel populair in Taiwan.
(9) Taoistische term. Letterlijk: veld van cinnaber (stof waarmee je onsterfelijk wordt). Het centrum van energie, gelegen tussen de navel en de genitaliën.
(10) 1 Yuan of 1 Taiwanese dollar is ongeveer 1,5 Bfr.
(11) Bij huwelijken of geboortes wordt vaak een enveloppe met geld geschonken.
(12) De naam waarmee Zhon Lin's moeder hem aansprak toen hij klein was. De Si is in het Chinese schrift het karakter voor het getal vier en duidt er op dat hij het vierde kind van één generatie binnen eenzelfde clan is. Net zoals de Liu in Shen Laoliu het karakter voor het getal zes is en aantoont dat hij de zesde geborene is.
(13) Symbool voor het ontbreken van gevoelens.
(14) Ganesha, de hindoeïstische god van de welstand, afgebeeld door een rijkelijk versierde olifantenkop.
(15) Ashoka (? - 232 vc) was de koning van Magadha, een koninkrijk in Centraal India, vroeger het hoofdcentrum van het Boeddhisme.
(16) Indische koning die gekend is als iemand die hield van het schenken van donaties. Het verhaal van de duif en de adelaar, dat hier volgt, komt vaak voor in het groot voertuig boeddhisme maar is van hindoeïstische oorsprong. De adelaar is waarschijnlijk de Indische godheid Indra, god van donder, bliksem, wind en regen. In een ander verhaal verschijnt Indra als adelaar bij koning Shibi en verzoekt hem zijn ogen aan hem te schenken.
(17) Eén van de vroegere existenties van boeddha. In deze existentie heeft hij zichzelf opgeofferd om een hongerige tijger te voeden.
(18) Een gebaar om elkaar respect en liefde te betonen. Oorspronkelijk van de echtgenote voor haar man, later geëvolueerd tot een wederzijds bewijs van respect.
(19) Heel succesvolle Taiwanese televisieserie uit de jaren '70. Het tragische verhaal van een kind dat werd afgestaan en aan het einde haar moeder ontmoet en herkent.
(20) Taiwanese tv-serie. Een droevig verhaal over het uiteenvallen en terug samenkomen van een gezin.

(21) *Datong* is de naam van een van de voornaamste elektronische bedrijven in Taiwan. In het begin schonken ze als promotiestunt een porseleinen beeld bij de aanschaf van een televisietoestel.
(22) Chinese transcriptie van Simon Templar.

Hong Hong

Hong Hong (Hung Hung) is de schrijversnaam van Yan Hongya (Yen Hung-ya). Hij is in Taiwan geboren in 1964. Tussen 1980 en 1984 studeerde hij dans en drama en tussen '84 en '85 trad hij op als acteur in verschillende toneelstukken.

Hij maakte een adaptie van Ingmar Bergman's *Scenes From a Mariage* en van *Hamlet* en verdiepte zich vervolgens in experimenteel theater. Ondertussen werkte hij nog als scriptschrijver en assistent-regisseur voor Edward Yang (*The Terrorizor, A Brighter Summer Day, A Confucian Confusion*).

Zowel voor zijn scripts als voor zijn poëzie sleepte hij verschillende prijzen in de wacht. Sedert 1991 staat hij aan het hoofd van een poëzietijdschrift en een theatertijdschrift en hij was verantwoordelijk voor de jaarlijkse Taiwanese nationale poëzieselectie in 1993.

Alle hier vertaalde gedichten behalve *Lente 1990* komen uit de in 1990 verschenen bundel *Muziek in de duisternis*.

Stadszoo

1. Afgedwaalde olifant

een
logge
grote
wazige
olifant

is door de stad getrokken
zoals mist
dat doet

hij beroerde zachtjes alle dingen
maar wij waren er ons niet van bewust
nadat hij was vertrokken
zagen we pas de op de muur achtergelaten
afdruk

het spoor doofde uit
en wij vergaten het dan ook
later ontdekten we op het dak van het weerkundig instituut
zijn stoffelijk overschot
dan pas wisten we dat hij daar al die tijd had gestaan
wachtend op zijn kudde

2. Vraatzuchtig varken

Nadat het uit de kwekerij was ontsnapt
leefde het voortdurend op vuilnisbelten

later stapte het zonder omzien ziekenhuizen in en uit
roofde er voedsel
af en toe zagen we het
haastig dribbelen op een kruispunt
diep slapen in de wc's van de lagere school
rondkijken in een museum
met rode ogen staarde het voor zich uit
kwijlend van de hunker
wij waren allen ietwat verwonderd

maar
uiteindelijk werd het toch gevangen
van een rode stempel voorzien
tot brokjes vermalen
waarmee blikken werden gevuld
net zoals zijn lotgenoten
werd het verdeeld over de warenhuizen van de stad

we aten de vleespasta die op tafel stond
de weinige verwonderingen over het leven
zijn sedertdien verdwenen

3. Nachtelijke hond

Een kwiklamp beschijnt de brede boulevard
een hond

staat op de middenberm
voor zich uit te staren

er komen geen bussen meer voorbij
waarop staat hij dan nog te wachten?
heel de stad is al ten prooi
aan de bezweringen van de dood
waarom steekt hij de straat niet over
om naar jouw veilig oord te gaan?
is het omdat hij twijfelt
over de richting die hij uitmoet
of is het omdat hij bevreesd is
voor de zwarte auto die ieder moment
kan komen aangeraasd?

ook ik staar
midden in de lange nacht

4. Slagveld van schapen

Iedereen
sluit tenslotte de deur
komt niet naar buiten
houdt zijn eigen wapen in de hand
verbergt zich in huis
kijkt naar de heruitzendingen op tv
op straat krijg je alleen lijken te zien
en wapperende kleren en vlaggen
aan de droogstaken op ieders balkon
honderdduizenden schapen
worden de haven binnengevaren
in de fluorescerende coulissen van ieder huis gezet
boodschappers van de vrede
maar de schapen zijn bang hun stem te verliezen
de televisies schudden en beven
wij schouderen het geweer
en mikken op de ogen van de schapen

5. Het nobel geslacht der dinosaurussen

vissen vergaan
sterren spatten uiteen
tyfoons
mijnrampen
zachte ogen buiten aan de venstertralies.....
hij is terug gekomen
hij welft zijn lichaam
schuilend achter de omheinende muur huilt hij droevig
zijn logge staart kan hij nergens kwijt
- zijn soortgenoten waren hun beloftes niet na gekomen
alleen hij was toevallig hier aangekomen
maar eigenlijk was hij eerder
op de verkeerde planeet verdwaald geraakt

een voorzichtige identificatie, roept
een onbeschrijfelijke heimwee op
dat maakt hem bevreesd...
inderdaad, hij is in zijn slaap te ver gegaan
bovendien is hij te laat
zijn nakomelingen hebben al zonder dralen
de aardbol veroverd:
op de harde korst van de aardbodem
zetten zich koraalskeletten af
worden zich voortplantende reptielen een massa
die zich ongedurig wriemelend een weg baant
wier ogen sterk licht uitstralen
die stoffige rook uitspuit
wanhopig brullend van de honger
alles is nog even wreed als
zijn voorbijgestreefde gewoontes:
omnivoren
vleselijke lusten
levend in kuddes
zonderlingen
taaie lijven
weke harten

Stadsgezichten

de mensenmassa is al helemaal verdwenen.

gehoorzaam aan de bodem van een glas laat de melk op tafel
een spoor na...

ochtendkranten uitgespreid in tuinen...

lakens aan opgespannen touwen druppen...

wind blaast beweging in rolschaatsen langs de kant van een weg...

rijen lege bussen achtergelaten aan kruispunten, busdeuren gapend als grotten...

een neonlamp in een herdenkingsarcade omhelst eenzaam
flikkerend het portret van een leider...

een zaag stopt in het midden van een boomstam, maar de kruin bloesemt verder...

uit de verte komt een profetische krijger langzaam dichterbij
gereden, hij brengt de zegeningen van de goddelijke
edicten; maar -

al de mensen van de stad zijn er reeds vandoor, op de muur
blijft enkel een zingende en dansende jonge dame
achter...

een militaire mars dwarrelt door de lucht...

zij trekken voorwaarts ten strijde tegen
een andere stad...

Geheime plaatsen

in de stad zijn er heel wat
geheime plaatsen
ze zijn met infrarood- en vogelsperspectieffotografie
of in de planboeken van de stadsadministratie
nauwelijks te visualizeren
als het geluk meezit
zie je in de donkere nacht
metalige muzieknoten die uiteenspatten
koude slangen die zich rond
waterleidingen van gebouwen kronkelen
of overdag

kleine motten en zilvervisjes die overal aan de hemel
voorbijvliegen
je weet-
dat het daar onopgemerkt zijn oorsprong vindt

geheime plaatsen
de liefde heel diep in ons binnenste
enkel als we van methode veranderen
kunnen we ze waarschijnlijk aan elkaar doorgeven
vuurwapens die in kelders wachten op de dood
documenten die in bewaarplaatsen bezeten worden gedrukt
enthousiasme dat tijdens een vergadering op hol slaat
het leven en de grappen bij alcohol
en rook die terzelfdertijd vervliegen
en ook nog de dromen die onderhandelen op het veelkleurige
bed
eenzaamheid en behoeften die met geld worden verheeld
net zoals de liefdesdaad door huizen wordt verhuld
maar gifgas bedekt de stad...

gezang komt uit geheime plaatsen
vriendschap houdt zich op in geheime plaatsen
tranen vallen in geheime plaatsen
iedereen groeit op in geheime plaatsen
ontelbare geheime plaatsen
creëren voor de hele stad
bedrijvigheid
vooruitgang
uitbreiding

maar jij en ik hebben onze eigen
geheime plaatsen
hoewel alles daar benauwend is
de lucht vervuild is
het lawaai schreeuwerig is
hebben we een warm bestaan
hebben we eeuwigheid

en al wat schitterend is
doet zich voor
in geheime plaatsen

Lente 1990

starend vanop het dak van een flatgebouw dat al werd verlaten voor het af was; een woeste draak doolt strijdlustig tussen de wolken in de verte, wachtend op een kans om de stoffelijke resten van zijn soortgenoten die in het stadscentrum ontdooid zijn opgegraven te redden

Stroomonderbreking

gebouwen laag na laag op elkaar geplaatst
zijn een pikzwarte wereld
ongebreidelde gedachten stuwen op
naar de gekartelde horizon
in de duistere lucht
torenspitsen en barakken zeilen als gigantische schepen
bekroond met detectie-antennes
in een veraf gelegen dromenland
varen ze
elkaar
aan
zwijgzaam en traag

Ingeleid en vertaald door Karel De Pauw

[advertentie]

Huang Fan

Huang Fan werd geboren in 1950. Eigenlijk heet hij Huang Xiaozhong (Huang Hsiao-chung).

Hij werkte oorspronkelijk in een handelsbedrijf, voedingsfabriek en in een uitgeverij. In zijn vrije tijd schreef hij korte verhalen, romans en essays. Al met zijn eerste publikatie won hij een literaire prijs van één van Taiwans belangrijkste kranten, *The China Times*. Sedertdien kon hij nog verschillende literaire prijzen in de wacht slepen.

Het hier volgende verhaal komt uit de bundel *Het hoofdstedelijke leven*, waarin allerhande types die in de hoofdstad wonen door Huang Fan's pen op een luchtige manier worden ontleed.

In *Terug naar vroeger* geeft hij een satirische kijk op de hypocrisie van de parvenu's aan de hand van enkele hilarische gebeurtenissen op een feestje van de *Lions Club*. Qi Huipu is lid van de *Lions Club* maar dreigt vanwege zijn lage status te worden uitgesloten. Hij slooft zich uit om bij de voorzitter in een goed blaadje te staan...

Terug naar vroeger
Huang Fan

De vergaderzaal is heel mooi versierd. De ongeveer vijftig meter lange doorgang tussen de ingang en het podium hangt propvol met vlaggen van de vereniging, de aluminium koppen van de vlaggemasten weerkaatsen vlekken zonlicht. Tussen elk van de vlaggen hangen ballonnen en kleurrijke driehoekige wimpels (dit deel van de versiering heeft veel weg van de schoonheid die je ook op een bouwwerf aantreft). De leden - die in het oog springende uniformen dragen - en de luisterrijk uitgedoste eregasten staan in kleine groepjes te roken, te praten en Cola te drinken.

Een groepje padvinders pendelt tussen hen heen en weer, hun kledij lijkt op die van de leden. Ze hebben als taak de orde te be-

waren. Momenteel betekent dit gasten ontvangen en verhinderen dat de kleintjes het zwembad naderen.

Ook het zwembad is zorgvuldig versierd. Het water dat er net werd ingelaten is smetteloos en om de eentonigheid van het oppervlak te doorbreken, dwarsen vijf gekleurde linten de lucht boven het zwembad.

Dit zwembad - het heeft onschatbaar veel gekost - wordt vandaag weggeschonken. De *Lions Club* geeft vaak zaken cadeau: een brandweerwagen, een tijdmeldingsdienst. Maar een zwembad, dat is werkelijk een première. Net daarom moest het embleem van de vereniging, (de gouden L is de afkorting van *Lion*), dan toch op het zwembad worden gegraveerd en dat had tot heel wat discussie aanleiding gegeven.

Op het podium dat tijdelijk aan de rand van het zwembad is opgetrokken, staan meer dan honderd zitjes en een spreekgestoelte dat bijna volledig onder de bloemtuilen is bedolven. Boven het spreekgestoelte hangt een rode stoffen band, met daarop de volgende woorden: *'Viering Vijfde Verjaardag Stichting Noordwestelijke Afdeling Lions Club. Ceremonie Schenking Zwembad.'* Rechts naast het spreekgestoelte maakt een orkest van de hogere middelbare school zich net klaar om de instrumenten te bespelen.

De algemeen secretaris van de hoofdorganisatie, Yang Qiming, geeft het orkest een seintje. Als de muziek wordt ingezet, mompelt hij enkele onverstaanbare woorden en begeeft zich vervolgens met rasse schreden naar de ingang.

'Algemeen secretaris,' roept een dikkerd met een zwaar bezweet gezicht, 'is de burgemeester al aangekomen?'

'Binnen vijftien minuten begint de ceremonie, hij zou er nu al moeten zijn.' Hij werpt een blik op zijn horloge en staart opnieuw naar de ingang. 'Huipu, ik moet je met iets lastig vallen.'

'Al wat je wil.' Qi Huipu slaat de voeten tegen elkaar, alsof hij in de houding springt.

'Mijn moeder is hier ook, ik zei haar nochtans niet te komen, maar ze stond erop, het is altijd hetzelfde liedje. Help me even uit de nood, ga haar wat gezelschap houden, als je wil?'

'Dat spreekt vanzelf.'

Alhoewel de dikkerd ook lid is van de *Lions Club* verkeert zijn lidmaatschap in acuut gevaar: zijn financiën zijn zwak en zijn populariteit taant. Op een vergadering werd ooit voorgesteld om hem uit te sluiten, gelukkig had de algemeen secretaris hem hiervoor behoed. Ware het niet dat het zijn handeltje ten goede kwam dan zou hij zich dergelijke minderwaardige en vervelende karweitjes niet laten opzadelen.

Dat hij er achteraf beschouwd toch niet zo'n zin in had, spruit half voort uit ijdelheid, half uit zijn wens om het elegante voorkomen van de burgemeester te gaan bewonderen. Qi Huipu gaat gehoorzaam naar de plaats die de algemeen secretaris hem aanwijst.

'Huipu, wat gaan jullie deze keer allemaal doen?' De moeder van de algemeen secretaris heeft om haar hals een stuk zwarte zijde geknoopt, als ze spreekt wipt dit stuk zijde van links naar rechts. Ze is ergens in de zestig, prachtig gekleed en getooid met een jaden ring aan de linkerhand en een gouden armband aan de linkerpols. Op haar gezicht staat een zekere minachting te lezen, 'vandaag schenken jullie dit, morgen schenken jullie dat, wat voor streken zijn dat eigenlijk?'

'We verrichten goede daden, tante.' Qi Huipu zet zich voorzichtig een stoel verder neer, het rondvliegend speeksel van de ander ontwijkend.

'Goede daden? Als je goede daden wil verrichten moet je het *Guanyin*schrijn[1] opzoeken, heb je geld bijgedragen?'

'De laatste tijd gaan de zaken niet zo goed, tante,' zegt Huipu stilletjes en houdt terzelfdertijd het gebeuren in zijn omgeving nauwgezet in de gaten.

'Een zwembad is vreselijk duur, wie heeft dat voorgesteld?'

''t Is me niet duidelijk, 't zal wel een idee van iedereen zijn.' De dikkerd kijkt reikhalzend om zich heen, op zoek naar een voorwendsel om er vandoor te gaan.

Deze oude vrouw is binnen de vereniging een berucht mispunt. Gewoonlijk is ze vergezeld van haar schoondochter, maar tegen alle verwachtingen in werd ze vandaag aan haar lot overgelaten.

'Die Qiming van me, hij wordt met de dag een groter war-

hoofd, hij zou beter wat meer aan het schrijn schenken en wat goede daden verzamelen voor zijn volgend leven...'

'U bedoelt dus dat we voor het schrijn een zwembad moeten aanleggen.' Huipu stelt zich onmiddellijk de waterpret voor van een groep boeddhistische monniken en nonnen en giert het uit van het lachen, 'een goed idee, een ogenblikje, ik laat het de rest eens horen.'

'Je reinste onzin.' De oude vrouw steekt haar ergernis niet onder stoelen of banken. 'Ik heb helemaal niets gezegd over het aanleggen van een zwembad. Dat *Guanyin*schrijn waarover ik het had is amper een duim groot. Waar zouden we een zwembad aanleggen? Ik had het over het verrichten van vrome daden, over het opvoeren van een paar toneelstukjes[(2)]...'

'Tante, maak je niet druk, de komende dagen zal ik een zaak onderhandeld hebben, dan zal ik een som geld bijdragen.' Huipu kijkt nog steeds met opgeheven hoofd rond.

'Is het waar wat je zegt?'

'Hmmm...,' antwoordt Qi Huipu nonchalant. Op dat moment ziet hij Jiang Yangde aan de ingang opdagen.

'Ik zal het noteren,' zegt de moeder van de algemeen secretaris terwijl ze een pen en notitieboekje te voorschijn haalt, 'Qi Huipu, één toneelstukje...'

Qi Huipu heeft het gehoord maar staat er helemaal niet bij stil. Dit soort beloften doet hij vaak, nog nooit is hij één ervan nagekomen. Na verloop van tijd is iedereen eraan gewend geraakt, enkel een stommeling zou zijn woorden voor waar houden.

'De burgemeester is aangekomen!' Hij springt op. Gebruik makend van het feit dat de oude vrouw het notieboekje inspecteert, loopt hij van het podium weg.

*

Qi Huipu heeft Jiang Yangde in de mensenmassa gevonden.

'Yangde, ik moet je wat zeggen.' Zonder enige uitleg trekt hij deze in een stijf westers pak zittende man van middelbare leeftijd naar een hoek. 'Die spullen die je de vorige keer wou...'

'Goeie hemel, moet dat echt hier...' Jiang Yangde staart met

ongelovige ogen naar de dikkerd voor hem. ‘Moet iedereen het weten...’

‘Ik zoek je al dagen.’ Qi Huipu haalt iets uit zijn tas en propt het hem in de handen. Het is een op het eerste gezicht splinternieuw Rolexuurwerk. ‘Neem het maar mee, de prijs zullen we wel een andere keer over de telefoon bespreken.’

Qi Huipu baat een zogenaamd ‘kredietcentrum’ uit (vroeger zou men dat een pandjeshuis genoemd hebben), elke vergadering van de *Lions Club* verzint hij wel wat om enkele spullen aan de man te brengen.

Alhoewel sommigen de verdenking koesteren dat het gestolen goederen zijn, heeft hij de laatste jaren de ongegronde beschuldigingen feitelijk weerlegd. Jiang Yangde schudt het hoofd naar de dikkerd die hem waggelend als een pinguin reeds de rug heeft toegekeerd. Zonder ook maar enige kans op tegenspraak neemt hij het uurwerk in ontvangst.

De mensen verdringen zich aan de ingang. Op de tippen van zijn tenen wacht Qi Huipu tot hij het elegante voorkomen van de burgemeester kan bewonderen. Op dat moment komt achter hem een krachtige beweging op gang die hem naar voren stoot. Het zijn de muzikanten, ze dringen hem naar de voorste rij. Qi Huipu komt tot de vaststelling dat hij zich plots in het gezelschap bevindt van de voorzitter, de algemeen secretaris en anderen.

‘Algemeen secretaris,’ zegt Qi Huipu ietwat verlegen, ‘is de burgemeester nog niet aangekomen?’

‘Wat spook jij hier uit? En wat met mijn moeder?’ De algemeen secretaris is er blijkbaar niet zo mee opgezet.

‘Tante is met de mensen over het *Guanyin*schrijn aan het praten.’

‘Oh,’ knikt de algemeen secretaris.

Even later verschijnen op het kruispunt twee limousines, de algemeen secretaris geeft het bevel de muziek in te zetten.

De burgemeester en zijn echtgenote stappen uit de auto, de beide slapen van de burgemeester zijn grijs getint, zijn echtgenote is een aantrekkelijke jonge vrouw van over de dertig. De burgemeester schudt de clubleden - die ter verwelkoming zijn

opgesteld - één voor één de hand. Op het moment dat hij voor Huipu passeert, steekt de dikkerd snel de beide handen uit.

‘Ah ja! Ben jij niet mijnheer Qi?’

‘Mevrouw heeft een goed geheugen.’ Qi Huipu voelt dat alle blikken op hem worden gericht.

‘Mijnheer Qi is een buurjongen uit mijn kindertijd,’ beantwoordt de echtgenote de vragende blik van de burgemeester.

‘Dat ik mevrouws buurjongen was,’ zegt Qi Huipu, ‘is voor mij een levenslange eer.’

*

Een groep mensen troept samen rond de burgemeester en zijn echtgenote die naar het podium stappen. Het orkest voert het gezelschap aan. Deze keer wordt Qi Huipu naar achteren gestuwd. Hij trekt er zich echter geen snars van aan, hij heeft toch al voldoende in de schijnwerpers gestaan.

Tot zijn verbazing had de burgermeestersvrouw hem herkend. Maar wat moet hij er nu eigenlijk van denken? Hoe kan ze het zich zo goed herinneren? Het is vrijwel dertig jaar geleden, Qi Huipu slaat zich voor het hoofd. ‘Hoe herkent mevrouw me nog,’ moest hij daarnet gevraagd hebben en niet ‘mevrouw heeft een goed geheugen.’

En de burgemeester, die is wel goed bewaard maar waarschijnlijk is hij toch een twintigtal jaar ouder dan zijn echtgenote. Deze mensen die welstellend én machtig zijn, huwen doorgaans een jonge aantrekkelijke vrouw. Welstellend én machtig, door deze betoverende woorden wordt Qi Huipu's aandacht plotseling afgeleid. ‘Wanneer zal ik eens welstellend en machtig zijn,’ vraagt hij zichzelf af en hij laat zich neer naast de moeder van de algemeen secretaris.

‘Huipu, waar ben je naartoe gelopen?’

‘Ik ben de burgemeester gaan verwelkomen,’ antwoordt hij nonchalant.

‘De burgemeester zal echt wel behoefte hebben aan jouw verwelkoming,’ gromt de oude vrouw.

‘De vrouw van de burgemeester was in mijn kindertijd mijn

buurmeisje, na al die jaren herinnert ze zich me nog,' zegt Qi Huipu trots.

'Deze vrouw is zo leep als een vos.'

'Tante kent haar ook.'

'Ik woon hier al vijftig jaar. Ik ken de handel en wandel van haar familie maar al te goed, haar vader baat een theehuis uit.'

'Wat is er mis met een theehuis,' vraagt Qi Huipu.

'Ze is van slechten huize,' zegt de oude vrouw, 'toch heeft ze een hoge dunk van zichzelf. Drie jaar geleden was dat helemaal anders.'

'Drie jaar geleden?'

'Je bent het vergeten, drie jaar geleden hielp ze haar man campagne voeren. Toen ze voor de wervingscampagne naar hier terugkwam, trakteerde ze dertig tafels op drank, je was er ook bij.'

Het zat dus zo in elkaar, mevrouw herinnert zich de lotgevallen uit haar kindertijd helemaal niet, maar... Qi Huipu is er onmiddellijk het hart van in en zijn gezicht begint te gloeien. Hij slaat verder geen acht meer op de moeder van de algemeen secretaris en richt zijn blik op het spreekgestoelte.

De voorzitter salueert eerst de nationale vlag achter het spreekgestoelte en begint vervolgens een redevoering met als proloog 'onder het leiderschap van onze eerbiedwaardige burgemeester kent deze stad een bloeiende ontwikkeling.' Hij eindigt met 'ik verzoek onze eerbiedwaardige burgemeester om tot slot enkele woorden tot iedereen te richten.'

Nadat de burgemeester voor de landsvlag een buiging heeft gemaakt, zegt hij: 'Beste Leeuwebroeders en Leeuwezusters, beste streekgenoten, ik wens iedereen het beste toe. Het is voor jullie kleine broer een hele eer om vandaag terug te keren bij zijn "schoonouders".' Het woord 'schoonouders' werkt op de lachspieren. 'Iedereen weet dat mijn vrouw hier geboren is, ik ben dus ook halvelings een zoon van Uw streek, alle mensen uit Uw streek zijn uitzonderlijk intelligent.' Nadat het applaus is stilgevallen, vervolgt de burgemeester: 'Ik had niet verwacht dat mijn streek, die vroeger heel gewoontjes was, momenteel zo'n snelle ontwikkeling zou kennen. Hiervoor zijn we schatplichtig

aan het welwillend beleid van de bekwame overheid. De opbouw van deze streek kan echter niet eenzijdig steunen op de maatregelen van de overheid, de medewerking van het volk is uiterst belangrijk. De edelmoedige publieke bijdragen van Uw vereniging zijn te talrijk om op te sommen. Vooral het mooie, uitstekende zwembad dat nu werd aangelegd, is een groots voorbeeld van een bijdrage aan de samenleving. Ik heb van mijn vrouw vernomen dat de plaats waar ik nu op sta dertig jaar geleden nog niet was ontwikkeld en nog een lotusvijver was...'

Lotusvijver - deze woorden klonken als muziek, ze deden Qi Huipu onbewust aan vroeger denken. Dertig jaar geleden was de grote lotusvijver helemaal omringd door bamboebos. Tijdens de zomer sprongen de kinderen in de vijver om te spelen, met ontbloot bovenlijf kraaiden ze van plezier.

De burgermeestersvrouw maakte geen deel uit van deze bende, ze zat wel vaak aan de oever te kijken - een keurig meisje dat lieftallig en ijverig was. Op een dag raapte kleine Huipu eindelijk de moed bij elkaar om op haar toe te stappen en een praatje te maken.

'Ik heet Qi Huipu,' en om de kleine meid een lach te ontfutselen, sprong hij een kikker naäpend de vijver in, - 'plons!' - daarbij 'kwaak kwaak kwaak' roepend.

De kleine meid schoot inderdaad in een lach en vanaf dan werden ze goede vrienden. Tot drie jaar later: de kleine meid verhuisde en verliet de lotusvijver.

Qi Huipu richt zijn aandacht niet meer op de toespraak van de burgemeester. Wezenloos staart hij naar de rechtop zittende burgermeestersvrouw en probeert de toenmalige kleine meid en de aantrekkelijke jonge vrouw op het podium met elkaar in overeenstemming te brengen. De tijd is in zijn ogen vliegensvlug voorbij gegaan, voor hij het wist was er dertig jaar verstreken.

Als de stem van deze vrouw in zijn oren klinkt, slaakt hij in zichzelf een lichte zucht, een hele reeks gedachten borrelt weer op.

'Qi Huipu,' zegt de oude vrouw stilletjes, 'hoe gaan de zaken de laatste tijd?'

‘Het is niet meer wat het geweest is,’ zegt Qi Huipu ongeduldig, ‘de rente bij de bank zakt voortdurend. Het wordt steeds makkelijker om geld te lenen, dat is een nagel aan mijn doodkist, de regering zit in de zakken van het volk.’

‘Je zou van werk moeten veranderen, woekeren is immoreel, je zal in de hel komen.’

‘Héhé,’ lacht de dikkerd droogjes. ‘Er is niks aan te doen tante, ik ben net als Qimings oudere broer: bekwaam en hooggeschoold.’

‘Je bent net zo walgelijk als je vader.’

Qi Huipu neemt zich voor zijn goede stemming niet te laten verbrodden door de oude vrouw en houdt de lippen stevig op elkaar geklemd. Opnieuw richt hij zijn aandacht op het podium. Zoals verwacht zakt het geluid van de oude vrouw na een tijdje steeds verder weg, nogmaals keert hij terug naar de lotusvijver.

Een grote kikker zwemt tussen de ronddobberende lotusbladen heen en weer...

Een grote kikker zwemt tussen de ronddobberende lotusbladen heen en weer...

Iedereen troept nogmaals samen rond de burgemeester die naar het zwembad stapt. Het lint is klaar en de burgemeester grijpt een schaar, op zijn gezicht ligt een lach. De hemel is zonnig en het zonlicht danst op het jadeblauwe water van het zwembad.

De muzikanten zetten een deuntje in en spelen *Het lied van de vreugdevolle gebeurtenissen*, in hun kielzog steken mensen voetzoekers aan. In deze golf van vreugde wordt het lint doorgeknipt. ‘De vrouw van de burgemeester wordt nu verzocht om de ceremonie van “het watergieten” uit te voeren.’ De voorzitter maakt eerbiedig een uitnodigend gebaar.

De ceremonie van ‘het watergieten’ is een variëteit die door een of ander lid van de vereniging ter plaatse werd bedacht. De algemeen secretaris overhandigt met beide handen een pollepel aan de echtgenote.

‘Dank u wel.’ De burgermeestersvrouw glimlacht naar alle kanten.

Met een emmer water waaraan een rood lint is bevestigd in beide handen komt Qi Huipu opgewonden naar voren, zijn hart lacht van vreugde. Wat een eer! Wat een eer!

Maar precies op dat belangrijk moment raakt Qi Huipu zo overdreven opgewonden dat hij niet op de glibberige vloer let en uitglijdt. De algemeen secretaris ondersteunt hem nog net op tijd, maar toch is er reeds wat water op de vrouw van de burgemeester gespat.

'Wat een ramp, wat een ramp.' De voorzitter en de algemeen secretaris verontschuldigen zich bijna gelijktijdig bij de burgermeesterse die haar wenkbrauwen fronst. Vervolgens kijkt de algemeen secretaris om en vloekt meedogenloos: 'Qi Huipu je bent echt zo lomp als een varken!'

Deze glorieuze taak van het dragen van de emmer moet nu wel aan een andere vriend van de vereniging worden overgedragen, zodat Qi Huipu met neergebogen hoofd sip aan de kant staat.

De ceremonie wordt opnieuw verdergezet. Tijdens het applaus giet de vrouw van de burgemeester elegant een pollepel water in het zwembad.

'Er is toch ook nog de ceremonie van "de duik in het water",' oppert de burgemeester bij wijze van grap en onmiddellijk barst een lachsalvo los.

'Indien het de burgemeester genoegt om "in het water te duiken",' grapt de voorzitter, 'dan is het voor dit zwembad de grootste eer.'

'Hij kan niet zwemmen,' zegt de vrouw van de burgemeester haar mond verbergend.

'Dat is een geheim van de stadspolitiek,' zegt de burgemeester.

'Het volgende programmaonderdeel is "de opvoering van het waterballet",' verkondigt de algemeen secretaris luidkeels. 'Ik verzoek iedereen om zich naar het podium te begeven.'

De mensenmassa verhuist gehoorzaam naar het podium. Blijkbaar kiest iedereen een plaats van waaruit ze het goed kunnnen zien, behalve één iemand - Qi Huipu. Met gebogen hoofd staat deze ondermaatse lelijke dikkerd, aan de rand van het zwembad, zwaar vernederd en vol berouw.

‘Huipu wat sta je daar te doen, kom vlug hier! Je moet het uitzicht van de anderen niet belemmeren,’ brult de algemeen secretaris.

Door de schreeuwende stem van de algemeen secretaris verstomt de rumoerige zaal abrupt. De groep die aan het optreden is, stopt ook haar danspasjes. Alle blikken concentreren zich op de dikkerd.

Qi Huipu kijkt met holle blik om zich heen, op dit moment ziet hij het bamboebos en de in het zonlicht glinsterende lotusvijver.

‘Kleine broer voert voor de echtgenote van de burgemeester “de kikker springt in het water” op!’ Qi Huipu maakt een buiging van negentig graden in de richting van het podium.

Vervolgens draait hij zich om en springt als een kikker in het water. ‘Plons!’

Vertaling Karel Depauw

Eindnoten:

(1) *Guanyin* is een populaire godheid uit het devoot boeddhisme.
(2) Heilsmiddel: door het laten opvoeren van een toneelstukje in een tempel of schrijn verzamel je goed karma voor een volgend leven.

Bibliografie

Chan, S.: *Chinese Literature since Mao*; in Joseph Y.S. Cheng ed.: *China Modernization in the 1980's*; Hong Kong, 1989
Duke, M.S.: *Worlds of Modern Chinese Fiction*; Armonk, New York, 1991
Goldman, M.: *Literary Dissent in Communist China*; Massachusetts, 1966
Idema, W.L. en Haft, L.: *Chinese Letterkunde*; Utrecht, 1985 Leonard A.: *Formosa Fin-de-siècle*; in *Far Eastern Economic Review 28/5/1992*; Hong Kong, 1992
Renditions 27-28: Special Issue Contemporary Woman Writers; Hong Kong, 1987
Renditions 29 &30: Special Issue Hong Kong; Hong Kong, 1988
Renditions 35 &36: Special Issue Contemporary Taiwan Literature; Hong Kong, 1991
Schmidt-Glintzer, H.: *Geschichte der chinesischen Literatur*; Bern, 1990
Tie Ning: *Haystacks* Beijing, 1990
Vanden Berghe, G.: *De hedendaagse Chinese Letterkunde*; Brugge, Utrecht, 1966

Biografische notities

Samenstellers

Karel Depauw (°1962), sinoloog (RUG)
Jan De Meyer (°1961), doctor in de sinologie, vertaler

Fotografen

Volksrepubliek China

Han Lei (°1967), boekillustrator en striptekenaar, was art director van *Inphoto*, nu free lance fotograaf

Hu Wugong (°1949), werkte voor *Shannxi News Photo Agency*, publiceerde de boeken *The Eyes of a Photographer* en *Hu Wugong Photo Album*

Wang Wenlan (°1951), tot drie keer bekroond met *The Best 10 Photographers in China*, hoofdfotograaf van de *China Daily*

Hong Kong

Almond Chu (°1962), studeerde aan de *Tokyo College of Photography* in Japan, won in 1993 de *Agfa Yellowship Young Photographer Award*

Alfred Ko (°1953), studeerde ondermeer in Canada, was voorzitter van de *Hong Kong Institute of Professional Photographers* en werd in 1992 fotograaf van het jaar

Patrick Lee (°1949), studeerde geneeskunde en nam aan diverse groepstentoonstellingen in Hong Kong deel

Taiwan

Juan I-jong (°1950), maakte tv-documentaires, publiceerde het boek *Seven topics: Photography Aesthetics* en stichtte het *Photographers International Magazine*

Wang Hing (°1942), landbouwdeskundige, studeerde aan het *Tokyo College of Photography* in Japan, doceert fotografie en is free lance fotograaf

Yeh Ching-fang (°1960), won in 1983 de gouden medaille van de fotografie, werkte als fotograaf voor *China Times News Weekly, China Times Express* en *China Times*

[advertentie]

[nummer 43]

Bart de Man
Kouwe kak

Jean Pierre Rawie schreef lichtvoetige versjes en zoop zich bijna dood. Hij raakte in coma, schopte de drank de deur uit en besloot van toen af aan alleen nog maar serieuze poëzie te schrijven.

Was hij maar blijven drinken, dan hadden we nog eens om hem kunnen lachen. Dan waren we verschoond gebleven van zijn mateloos pretentieuze poëzie en dito interviews.

Goed, een poseur was hij altijd al, en zijn werk was nooit groots - in letterlijke noch figuurlijke betekenis. Maar honderdmaal liever hoorde ik hem met zijn lijkbleke kop een gedichtje voorlezen waarin hij zijn vriendinnetje maande haar paarse tuinpak toch eens uit te trekken, dan dat ik hem ('een van de stijlvolst geklede mannen van Nederland') in poëtische kamerjas in *Esquire* zie en naar zijn huidige geronk moet luisteren: 'Straks moet je weg uit dit bouwvallig pand /waarin je zoveel blijvends zag verglijden. / De spiegel poogt je ogen te vermijden, / de woning wendt zich af van wand tot wand' (uit het gedicht 'Opbraak'). Ik dacht toch werkelijk dat Bloem en Slauerhoff al weer enige tijd onder de zoden lagen.

Niet alleen Rawies poëzie is sinds enige tijd gespeend van ironie en zelfrelativering, zijn publieke uitspraken zijn dat ook: 'de mensen in de zaal horen zich stil en eerbiedig te gedragen want ze komen in aanraking met iets waar ze gewoonlijk geen weet van hebben, met iets sacraals,' zei hij enige tijd geleden. En: 'De vergaderingen van het tijdschrift *De Gids* in de jaren dertig waren in rok; literatuur was een zaak waar je je voor kleedde. Ik heb een hele hoge dunk van het kunstenaarschap.'

De hierboven geciteerde uitspraken deed hij in 1992 in het *Nieuw Wereld Tijdschrift*, in een interview hem afgenomen door de letterknecht Johan Vandenbroucke. Het is een interview dat de verwaande kwast Rawie ten voeten uit tekent: een oubollige rijmelaar die niet veel anders kan dan cliché's uit het Romantische mausoleum ophoesten - en daar een air van superioriteit aan ontleent dat op niets anders is gebaseerd dan kouwe kak. Was hij vroeger een onbenullige maar gezellige Bommel, nu is hij markies de Cantecler. Belachelijk zonder het zelf te weten - dat is de constante in zijn verschijning en dichterschap.

Stil en eerbiedig moeten we zijn. Maar dat zijn we niet: we gaan het interview van Vandenbroucke eens wat nader bekijken.

Bij de flauwekul uit de Romantische doos hoort natuurlijk ook dat Rawie vindt dat je alleen door de Kunst en door de Kunst alleen kunt ontstijgen aan de miezerigheid van alledag. Sport of - pakweg - lekker koken als vorm van verheffing, ‘daar verzet ik me toch enigszins tegen. De beroemdste dichter of schilder is momenteel bijlange niet zo beroemd als de beroemdste voetballer, maar noem me eens een voetballer uit de tijd van Rembrandt?’

Dit nu is de héle Rawie in een notedop - de laatste tien woorden vormen dan ook de kop van het interview.

In al zijn geborneerdheid begrijpt hij niet eens dat dit een belachelijke uitspraak is, een uitspraak die alleen maar gedaan kan worden door een ivoren toren-bewoner. Immers, voetbal als wedstrijdsport bestond nog niet in de zeventiende eeuw, om over het feit dat er toen - in vergelijking met nu - nauwelijks invloed van media was (hoe wordt je beroemd? door honderd keer met je kop op tv te komen) nog maar te zwijgen.

Rawies uitspraak geeft ook exact aan hoe hij zich meent

te verhouden tot de geschiedenis. Het wemelt in het interview van uitspraken als: ‘Goethe bijvoorbeeld (...)’, ‘Het verhaal van Schumann die Heine opzocht in Parijs (...)’, ‘Schubert bijvoorbeeld (...)’, ‘Goethe was daar ook erg van overtuigd’.

Het is duidelijk. Door kwistig met de namen der negentiende-eeuwse groten te strooien, denkt Rawie zichzelf bij te zetten in de eregalerij. Zoals hij zegt over zijn eigen poëzie: ‘Mijn criterium is: zou ik dat gedicht aan Petrarca durven laten lezen?’

Jean Pierre drinkt een kopje thee met Wagner (pink vooruit natuurlijk) en kijkt hij toevallig eens uit het raam van zijn toren, dan ziet hij net Baudelaire voorbij schuifelen met een bundeltje gedichten onder de arm. Wie zo'n pedante kwal aan het woord hoort, gaat van de weeromstuit Jan Cremer een groot schrijver vinden. Jan Cremer die op de vraag van een AVRO-interviewer (geschokt in zijn burgermansfatsoen omdat Cremer - begin jaren zestig - wel een miljoen gulden voor een van zijn schilderijen durfde te vragen) of hij weleens van Rembrandt had gehoord, antwoordde: ‘Sorry, ik doe niet aan sport.’

Rawies bluf gaat daarnaast ook nog eens met valse bescheidenheid gepaard. Trommelt hij zich op de borst, hij voegt er meteen quasi-nederig aan toe: ‘Ik weet wel dat het geweldig zelfingenomen klinkt maar zo bedoel ik het niet’ of ‘Versta me wel, als dit arrogant klinkt: mijn arrogantie is niets anders dan de diepste ootmoed jegens de muze.’

Zijn poëzie wordt tegenwoordig weleens voor rouwadvertenties gebruikt. Rawie: ‘Dat ontroert me. Het toont in elk geval de maatschappelijke relevantie van je werk aan.’ Even verderop in het interview: ‘Op zich vind ik het mooi dat mensen in rouwadvertenties of zo een gedicht citeren. Vaak citeren ze de verkeerde gedichten, omdat ze nooit iets

met poëzie te maken hebben gehad. Ze nemen er eentje van Toon Hermans of zo.'

Zo is het maar net. Als iemand iets van Rawie citeert is deze 'maatschappelijk relevant', als iemand Toon Hermans of Mieke Telkamp ('Waarheen? Waarvoor?') verkiest, heeft hij de verkeerde te pakken. 'Mijn arrogantie is niets anders dan de diepste ootmoed jegens de muze.'

Hij doet zich ook vreselijk erudiet voor, Jean Pierre Rawie. Hij heeft een bibliotheek met duizenden boeken waarin hij zich graag ('gaarne' in zijn idioom) laat portretteren en smijt achteloos met uitspraken van Sartre en Schopenhauer. Maar wat heeft deze amateurfilosoof aan oorspronkelijks over de wijsbegeerte te melden? 'In de filosofie gaat het in deze tijd meer over wat je met taal kunt uitdrukken, ook weer een enorme beperking, dan over de vraagstukken van leven en dood waarover filosofie zou moeten gaan.'

Hij is dus niet echt veel verder gekomen dan zijn Plato en heeft niet door dat de reflectie op het denken en de taal een ontwikkeling is die al in Kant zijn oorsprong vindt. Wat hij 'in deze tijd' noemt is al eeuwen oud. Liever dan te onderzoeken wat hij nu eigenlijk bedoelt als hij grote woorden in de mond neemt, zet hij een grote borst op. Hij weigert na te denken, het nabauwen van Goethe en Heine bevalt hem beter.

Genoeg voorlopig, genoeg dilettantische praatjes geciteerd uit Vandenbrouckes interview. Laten we overstappen op waar het allemaal om gaat: de poëzie.

Rawies grote kassucces is de vorig jaar verschenen bundel *Onmogelijk geluk*. Zo'n 25.000 exemplaren zijn er intussen van verkocht, een onwaarschijnlijk hoog aantal. Ik denk dat die grote verkoop mede veroorzaakt wordt door de behoefte aan heldere en eenvoudige poëzie. Van allerlei kanten wordt zulke poëzie geproclameerd, en ook het grote

succes van Anna - ‘de zon neukt de appelboom’ - Enquist zou eraan gerelateerd kunnen worden. Op zich is er natuurlijk niets tegen verstaanbaarheid, integendeel zelfs, maar laten we nu eens kijken hoe dat uitpakt bij Rawie.

Storm

Omdat ik wat de opgestane horde
onnut verwierp, nog koester en bewaar,
ben ik de buitenwacht een kluizenaar,
de medemens een zonderling geworden.

Ik bracht alleen mijn eigen huis op orde
en zat gebogen aan mijn lessenaar,
terwijl de jaren gingen, jaar na jaar,
en de seizoenen bloeiden en verdorden.

Nu komt de storm, en de gebarsten ruit
gaat met een onverdragelijk gerinkel
in de vermolmde sponningen tekeer.

Maar als ik opsta, en het huis ontsluit,
staar ik ontredderd als een Rip Van Winkle
de wereld in, en niets herkent mij meer.

Je moet Rawie nageven dat hij een handige knutselaar is. Rijm, metrum, cesuur - het zit allemaal keurig in elkaar in zijn sonnetten. Maar wie verder kijkt dan het puur ambachtelijke wordt met een zeperd opgescheept.

Rawies symboliek (‘storm’, ‘huis’, ‘de seizoenen’ etc.) is zo algemeen en clichématig, en overigens al totaal uitgemolken door dichters als Bloem en Slauerhoff, dat zijn poëzie er volstrekt onpersoonlijk door wordt. Ook zijn

woordgebruik stamt uit de jaren dertig. Rawie zal nooit iets ‘proberen’ - nee, quasi-deftig zal hij iets ‘trachten’ of ‘pogen’.

Op zich is dat onschuldig, maar het elitarisme dat schuilt in Rawies gemeesmuil op de ‘opgestane horde’ (het volk dus, u en ik en de slager op de hoek) is dat niet. Hier is een man aan het woord die iedereen die niet van Schumann en Hein houdt minderwaardig vindt.

Tegelijkertijd, en dat is het door een door onoprechte van Rawies zogenaamde chique, deinst hij er niet voor terug zich aan de man de brengen in een patsersblad als *Esquire* en op de schoot te gaan zitten van een vulgaire antisemiet als Theo van Gogh. Nog meer dan zijn gebrek aan originaliteit *in poeticis* toont dit aan hoezeer de man iedere vorm van oprechtheid en authenticiteit ontbeert. Je te goed voelen voor de slager op de hoek maar hem wel je bundels in de maag willen splitsen - dat is de mentaliteit van Jean Pierre Rawie.

Het zijn ook precies de mensen die inderdaad niet vertrouwd zijn met poëzie die Rawies beschimmelde broodjes voor zoete koek moeten aannemen. Of dacht hij soms dat iemand die bijvoorbeeld Achterberg gelezen heeft nog geïnteresseerd is in frases als ‘één rijm, en het verscheurd heelal wordt heel: / alleen achter mijn schrijftafel gezeten / heb ik opnieuw aan heel de schepping deel’ (uit het gedicht ‘Interieur’)?

Wat Rawie doet, is zijn lezers voorhouden dat de boze buitenwereld geen gedachte waardig is. Nee, lekker in je kamertje een boekie lezen, daar gaat het om, getuige regels als ‘Je leest. Slechts hierin bleef je heel je leven, / wat er ook geweest is, jezelf getrouw’ (uit ‘Winter’) en ‘Je blik is van de grote dingen / en van de wereld afgewend’ (uit ‘Kalender’). Als die mensen in Joegoslavië elkaar af willen slachten moe-

ten ze dat zelf maar weten, en gat, moet dat nou, en die doodhongerende kinderen in Afrika op tv net nou het kerstmis is?

Rawie weigert pertinent om met zijn tijdgenoten in discussie te gaan. Een interviewer die hem vraagt naar een mening over hedendaagse dichters krijgt nul op het rekest: ‘Dat moet je niet aan mij vragen.’ Zijn esthetiek blijft leeg omdat hij de historische avant-garde, ja zelfs de twintigste eeuw als geheel ontkent. Hij zit in zijn studeerkamer en onttrekt zich aan de maatschappelijke werkelijkheid; zijn blik is geheel naar binnen gekeerd, behalve wanneer het aankomt op het uitbuiten van de mogelijkheden die de media bieden om zijn bundels aan de man te brengen.

Ik vrees dat dit soort voze want waardenvrije esthetiek een constante is geweest in deze eeuw. Sinds de jaren tachtig van het vorige centennium is de *l'art pour l'art*-ideologie nooit helemaal verdwenen uit onze letterkunde. In 1950, toen de Vijftigers al heel wat tumult hadden veroorzaakt, schreef de Maatschappij der Nederlandse letterkunde een prijsvraag uit ‘voor het beste gedicht, om het even welk, als het maar goed is en blijk geeft van beheersing van de taal en haar wetten.’ Winnaar werd niet een dichter die zich op enigszins moderne wijze wist uit te drukken maar het ‘onbekende talent’ Wally Holzhaus met zijn gedicht ‘In Memoriam’, waarvan de eerste strofe luidde: ‘Het is niet waar dat je bent weggegaan, / Want ik blijf altijd bij je glimlacht waken / En verder kan de wereld mij niet raken / En verder gaat de wereld mij niet aan’. Precies zo verhoudt Rawie zich tot zijn tijdgenoten.

Dat heeft uiteraard ook consequenties voor de beeldspraak in zijn lyriek. Het is een beeldspraak van - het zal niemand verbazen - vóór de ontdekking van de elektriciteit. Rawie tegen Vandenbroucke: ‘Met een juist gebruik is

er ook niets tegen het cliché, soms is het zelfs goed. Ik gebruik bijvoorbeeld het woord zandloper in plaats van horloge, zo veroudert mijn poëzie een stuk minder snel. Wie eigentijdse poëzie probeert te schrijven, dateert zichzelf verschrikkelijk. Gedichten die erg modieus zijn en ervaren worden als de stem van de tijd, verouderen snel. In Nederland zie je dat de Vijftigers alweer erg verouderd zijn.'

Hieruit blijkt nog eens ten overvloede dat de man van zijn gezond geen verstand heeft. Hij klutst alles door elkaar - *cliché, eigentijds, modieus* en *verouderd* - en komt op zo'n manier tot de gekste verbanden. Want eigentijds en modieus is natuurlijk niet hetzelfde, en ook niet per sé tijdgebonden - ik geloof helemáál niet dat de Vijftigers 'alweer verouderd' zijn, zoals Rawie smaalt. De Vijftigers (en Cobra) leveren nog altijd jonge generaties stof tot inspiratie. De Modernisten evenzo. Paul van Ostaijen ving de moderne tijd op eigentijdse wijze in *Bezette stad* - is dat gedicht verouderd? Is T.S. Eliots 'The Love Song of J. Alfred Prufrock' - die schitterende, eigentijdse verbeelding van de eigentijdse ziellоosheid - verouderd? Ik geloof eerder dat Rawies krampachtige zoeken naar eeuwigheid ouderwets is, hopeloos ouderwets. En ik geloof ten ene male niet dat een woord als 'zandloper' (inderdaad: een poëtisch cliché, net als 'kinderjaren', 'october', - met een *c* natuurlijk -, 'spiegel' en 'landschap' - het soort woorden dan kenmerkend is voor Rawies poëzie) een gedicht minder snel gedateerd maakt dan 'horloge'. Maar niet alleen weigert Rawie de maatschappelijke achtergrond in zijn mening over moderne poëzie te betrekken, ook weigert hij te erkennen dat de poëtische taal gedemocratiseerd is in de twintigste eeuw: niet langer zijn sommige woorden poëtisch en andere niet - alle woorden kunnen een esthetisch effect sorteren.

Wat Rawie doet, is poseren als dichter door hiervan het

omgekeerde te beweren (‘sommige woorden zijn poëtischer dan andere’) en alleen maar van die ouwelijke woorden te gebruiken, zich als diep denker te presenteren en melancholisch naar het vogeltje te koekeloeren. En ach, er zijn genoeg mensen die erin trappen, de letterknechten niet in het minst - het betreft hier een *überhaupt* nogal stompzinnig papegaaiensoort.

Het zich literair tijdschrift noemende (PR-)orgaan *Bzzlletin* heeft er ook een paar in huis. Jaar in jaar uit verschijnt in dat blad de ene hagiografie na de andere. Nooit wordt een schrijver ontdekt, of wordt er iemand bewonderd die omstreden is - nee, altijd worden lieden bejubeld die al door duizend andere papegaaien zijn opgehemeld.

In december 1993/januari 1994 was het de beurt aan Rawie. Stuitende onbenulligheid gaat aan dit ‘thema’ vooraf. Drs. P.: ‘Zijn leven is geenszins onaangenaam / Zijn taal is sterk en rijk aan melodie [welk woord zou hier nou op rijmen? BdM] / Zijn culturele aanzien onomstreden / Kortom: hij heeft wat hij verdient, Rawie.’ Dit geeft al zo'n beetje aan in hoeverre de kritische analyse tot ontwikkeling wordt gebracht in *Bzzlletin*.

Volgt: een slijmerig interview. Allerlei nederige vragen worden de dichter gesteld, onder andere naar diens jeugd, de dood van zijn vader, de liefde - maar de drank komt niet ter sprake. Broeder Alcohol is kennelijk tot taboe-onderwerp verklaard.

Rawies vader was predikant van de Doopsgezinde Gemeente, en op een van de in het literaire tijdschrift afgedrukte prentjes zien we de grote dichter zelf met vroom gevouwen handen.

Dat drukt veel uit.

Rawies humorloosheid.

Zijn totale gebrek aan relativering.

Zijn eis dat ‘filosofie over vraagstukken van leven en dood’ moet gaan.

Zijn formele strengheid.

Zijn valse superioriteitsgevoel. (‘De mensen waren me zó dankbaar.’)

Voor Rawie, kortom, is de poëzie een substituut voor de zwarte kousen-kerk geworden. En aangezien d'n Ollander door precies deze geesteloze richting gevormd is, gaat zijn loden ernst erin als, als... ouweltjes.

De andere stukken over Rawie zijn ook allemaal in de toon van ‘dank U dat ik U danken mag’ (Mieke Telkamp) al blijkt tussen de regels door wél dat Rawies vrinden, *light verse*-dichters als ze zijn, teleurgesteld zijn in zijn ernstige bekering. Driek van Wissen: ‘Hij wil hoe dan ook serieus worden genomen. Ik vind het jammer, al was het alleen maar omdat onze samenwerking naar mijn idee zeer vruchtbaar was. Het bijt elkaar mijns inziens in het geheel niet als een dichter naast bloedserieuze gedichten ook grappige verzen het licht laat zien.’ Zo is het maar net. Ivo de Wijs, over Rawies liedteksten, waarvoor hij zich niet bij Buma, Stemra of Lira (behartigers van auteursrechten) in heeft laten schrijven: ‘Dom hoor, maar misschien heel bevorderlijk voor de Ware Kunst en de Serieuze Poëzie.’ Ook dat is raak getroffen.

En ten slotte bevat dit nummer van het letterkundige tijdschrift nog een opstel van J.P. Guépin waarin hij Rawie ‘De Vader Abraham van de Nederlandse poëzie noemt’ - dit op grond van Rawies voorlaatste bundel, *Woelig stof*, die hij ‘zal afkraken om de daarop volgende bundel *Onmogelijk geluk* uit 1992 des te beter te kunnen prijzen.’ Vervolgens legt Guépin de vinger op lelijk taalgebruik, cliché's, verkeerde logische verbanden, contaminaties en onbegrepen gedachtengoed uit het Neo-Platonisme. En *wij*, lezers,

moeten aannemen dat we dit *allemaal* aantreffen in Rawies voorlaatste bundel en dat het *geheel en al* verdwenen is uit in *Onmogelijk geluk*. (Een anekdote: ooit hoorde ik Guépin, een even bekakte bal als Rawie trouwens, in sneltreinvaart een 'liefdesgedicht' voorlezen. Iemand in de zaal stond op en zei dat hij het gedicht niet had kunnen volgen en verzocht Guépin het nóg eens voor te lezen, maar nu langzamer. De dichter voldeed aan het verzoek. 'Zo goed?' vroeg hij na afloop, voldaan de zaal in kijkend. 'Nee, integendeel,' riposteerde de vrijmoedige poëzieliefhebber: 'Nu begrijp ik waarom u het de eerste keer zo *snel* voorlas.' Guépin werd razend en liep rood aan, maar zo, precies zó hoort men met poëzie om te gaan: niet met onterecht respect maar met kritisch vermogen.)

'Wat nu, moeten wij aanvangen met Rawie, deze slaapwandelaar uit de vorige eeuw, die wij aldus op ruwe wijze uit zijn dommel trachtten te halen? Niets natuurlijk. Hij zal weigeren met ons in discussie te treden ('dat moet je mij niet vragen') en zijn eenzame weg vervolgen. Wij wensen hem het beste en gedenken hemmet een citaat uit 'De Tuttelwurm' van Marten Toonder, markies de Cantecler betreffende:

'Parbleu!' mompelde de edelman met verbleekte lippen. 'Dit is toch al te dol! Het is natuurlijk mogelijk, dat deze onevenwichtige natuur aan gestoorde nachtrust lijdt, maar die dient men toch in het slaapsalet uit te vieren? Dit gaat te ver! En waar is het einde?'

Hij haalde diep adem om zijn ontroering meester te worden en hervatte toen zijn wandeling in de maneschijn, zonder nog eens om te kijken.'

Paul Claes
Maskerade
Tien emblemen over toneel

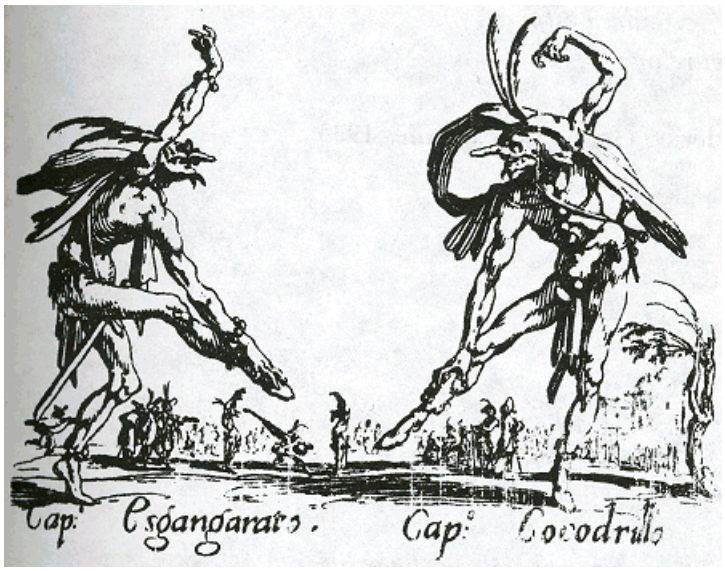

totus mundus exercet histrionem
heel de wereld speelt toneel

Petronius, *fragmentum Satyrici*

Oedipus
430-410 v.C.

La verdadera esfinge
es el reloj

Federico Garcia Lorca, *Suites* 1923

De man

Mijn moeder trekt me uit haar lijf.
Mijn vrouw verbiedt me haar verblijf.
Mijn dochter draagt me in haar graf.
Gij zijt de Sfinx, onsterflijk wijf.

Elckerlijc
1496

In hell for to dwell, worlde without ende

The Summoning of Everyman 1510

De reiziger

Het leven is een Zinnespel:
elk gaat op zoek naar zijn Gezel,
maar vindt er geen, geen dan de Dood
om hem te volgen in zijn Hel.

Commedia dell'arte
1550-1700

Arlequin n'eût exécuté
Tant de différents personnages.

Jean de la Fontaine, *Fables* XII, 18, 1694

De komediant

Ik ben Jan Klaassen of Katrijn,
speel Koopman, Knecht en Kapitein,
maar blijf als Clown in Colombine
verkleed mijn eigen Harlekijn.

Hamlet
1604

> ... *mais avance* le seigneur latent qui ne peut devenir,
> *juvénile ombre de tous*...

Stéphane Mallarmé, *Hamlet* 1886

De held

ik ben de schim die niet verschijn
de schaduw achter uw gordijn
de speler in een schouwtoneel
dat was zonder geweest te zijn

Don Juan
1630

Quién soy? Un' hombre sin nombre
Tirso di Molina, *El Burlador de Sevilla* 1630

De minnaar

(Maar elke vrouw die ik benader
verandert mij in de verrader
van hem die niemand meer verliet
dan de verleidster van de Vader.)

Phèdre
1677

> *Or cette contradiction a, dans* Phèdre, *une figure achevée, c'est le monstre*

Roland Barthes, *Sur Racine* 1963

De stiefmoeder

Ik had als vrouw een man gevraagd,
die mij als moeder heeft verjaagd.
Slechts als godin aanbad hij mij,
die ik als monster heb ontmaagd.

Faust
1808-1833

> *Le soleil noir de la mélancolie, qui verse des rayons obscurs sur le front de l'ange rêveur d'Albert Dürer…*

Gérard de Nerval, *Voyage en Orient*, II, 1, 1851

De maker

Kunst, vrucht van Toeval en Magie,
Homunculus der Alchemie,
wanneer verguldt gij, Duivelskind,
de kolf van mijn Melancholie?

Woyzeck
1836

> *Vor mir lagen vier Bogen dunkelgrauen, mürbe gewordenen Papiere, kreuz und quer mit langen Linien sehr feiner, sehr blasser gelblicher Strichelchen beschrieben. Da war absolut keine Silbe lesbar*.

Karl Emil Franzos, *Ms. Stadt- und Landesbibliothek Wien I.N. 175-285*, 1875

De moordenaar

Het molenrad draait om zijn as.
Een zon rolt in het bloedend gras.
De rode maan van uw moraal
rijst als een mes uit mijn moeras.

Nora
1879

Even the most commonplace, the deadest among the living,
may play a part in a great drama.

James Joyce, *Drama and Life* 1899

De wederhelft

'Ik ben je bank' 'En ik je kluis'
'Ik kocht het huis' 'Met mij incluis'
'Waar is de sleutel?' 'Van wiens hart?'
'Ik sluit de deur' 'Was ik dan thuis?'

Godot
1952

Fini, c'est fini, ça va finir, ça va peut-être finir

Samuel Beckett, *Fin de Partie* 1957

De figuranten

Wij wachtten op een woord, geluk
of ongeluk, een zelfde juk.
Wij wachten op een eind, ons eind
(het einde van een ander stuk).

Mia Couto
Kwam Carlota Gentina tenslotte niet tot vliegen?

Vertaling: Marga Schouten

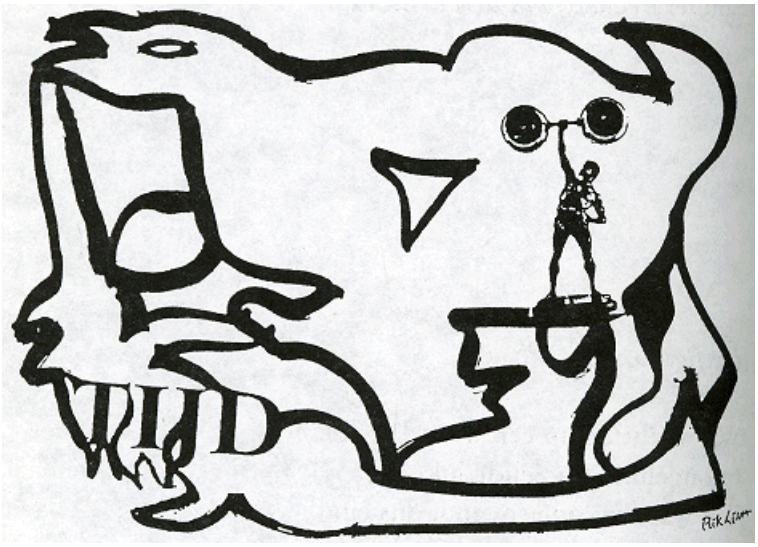

‘Wat ons het meest treft bij ellende is haar onwetendheid van zichzelf. Bij de confrontatie met de afwezigheid van alles doen de mensen afstand van de droom en daarmee verloochenen zij de wens anders te zijn. Zij bestaat uit het niets, deze illusie van perfectie die het leven stilzet en de stemmen doet verbleken.’ - Mia Couto
Mia Couto, een Mozambiekse schrijver en journalist, werd geboren in Beira, Mozambique, in 1955. Hij werd geïnspireerd tot het optekenen van verhalen die mondeling in zijn thuisland de ronde deden.

1. Mijnheer de advocaat, met hem begin ik

Ik zijn bedroefd. Ik vergis me niet, ik zeg het goed. Of is het misschien: Wij ben ziek? Omdat ik binnen in mij niet alleen ben. Ik ben velen. En deze allen vechten om mijn unieke leven. Onder ons zullen doden vallen. Maar geboren werd er slechts één. Ziedaar bet probleem. Daarom vermeng ik, wanneer ik mijn geschiedenis vertel, mezelf, een mulat, niet van rassen, maar van levens.

Mijn vrouw heb ik gedood, zeggen ze. In het werkelijke leven doodde ik een vrouw die niet bestond. Zij was een vogel. Ik liet haar vrij toen ik zag dat zij geen stem had, stierf zonder klagen. Welk beest verliet haar, stemloos, via het tussenstadium van het lichaam?

Mijnheer de advocaat, u heeft me verzocht mijn geschiedenis op te schrijven. Iedere dag minstens een stukje. Wat ik hier ga vertellen, gaat u gebruiken in de rechtszaak om mij te verdedigen. Terwijl u me niet eens kent. Interesseert mijn leed u, mijnheer de advocaat? Het kan míj helemaal niets schelen, ook niet 'n beetje. Ik ben hier aan het praten, zus en zo, maar ik heb geen wensen meer, ik wil niet weggaan of blijven. De zes jaren die ik hier gevangen zit, zijn genoeg geweest om mijn leven te vergeten. Nu, mijnheer de advocaat, wil ik alleen maar zieltogend zijn. Sterven is veel te veel, leven is weinig. Ik hink op twee gedachten. Zieltogend. Bent u me aan het uitlachen?

Ik leg het uit: de stervenden worden helemaal getolereerd. Niemand geniet van ze. Op het respect voor de doden anticiperen zij, de pre-overledenen. Beledigt de stervende ons? Wij vergeven het hem, met zekerheid. Bezeiken ze onze lakens, spugen ze op het bord? We maken het zonder meer schoon. Vind een manier, mijnheer de advocaat. Regel een manier zodat ik stervende ben, sub-dood.

Tenslotte ben ik hier in de gevangenis omdat ik ben voorbestemd tot gevangene. Niets, niemand, die zich beklaagde. Mij beu, klaagden ze mij aan. Ik gaf mezelf aan. Misschien te wijten aan de vermoeidheid van de tijd die niet kwam. Ik kan wachten, nooit lukt mij iets. De toekomst, wanneer die nadert, bereikt mij niet. Waar zit ik tenslotte? Is de plaats van mijn leven niet in deze tijd?

Ik laat mijn gedachten voor wat ze zijn, ik ga direct de geschiedenis in. Ik begin met mijn zwager Bartolomeu. Die avond dat hij me kwam opzoeken, begon de ellende.

2. Vleugels op de grond, gloeiende kolen in de lucht

Het licht werd ijler. Er bleef alleen een glas lucht over. In het huis van mijn zwager Bartolomeu bereidde men zich voor op het einde van de dag. Hij bespiedde de hut: zijn vrouw verjoeg bedrijvig de laatste schaduwen van de *xipefo*[1]. De vrouw ging liggen, maar Bartolomeu was onrustig. De slaap aarzelde te komen. Buiten kraste een uil onheil. De vrouw hoorde de vogel die de dood waarschuwt niet, maar sliep, overgeleverd aan haar lichaam. Bartolomeu zei tot zichzelf:

- *Ik ga thee maken: misschien is het goed dat ik iets aangrijp om in te slapen*.

Het vuur gloeide nog. Hij pakte een stuk brandhout en blies erop. Hij sloeg de vuursprankels weg van zijn ogen. In de verwarring liet hij het brandende stuk hout vallen op de rug van zijn vrouw. De gil die zij uitstootte, had nog nooit iemand gehoord. Het was niet het geluid van een mens, het was de schreeuw van een dier. Het geluid van een hyena, onmiskenbaar. Van schrik sprong Bartolomeu op, met wie was hij eigenlijk getrouwd? Met een *nóii*[2]? Die vrouwen die 's nachts veranderen in dieren en in dienst van de hekserij staan?

De vrouw kroop, in het aanschijn van zijn angst, van de brandpijn. Zoals een dier. Bliksem van mijn leven, dacht Bartolomeu. En hij vluchtte van huis weg. Snel liep hij het dorp door om het aan mij te vertellen. Hij kwam bij mijn huis aan, de honden blaften. Hij kwam binnen zonder te kloppen, zonder permissie. Hij vertelde me het voorval zoals ik het nu aan het opschrijven ben. In eerste instantie vertrouwde ik het niet. De dronkelap, misschien verwarde Bartolomeu zijn herinneringen. Ik rook de uitwaseming van zijn kin. Hij verspreidde geen dranklucht. Het was dus waar. Bartolomeu herhaalde het verhaal twee, drie, vier keer. Ik luisterde ernaar en dacht: en als mijn vrouw er ook zo een is? Als zij ook een *nóii* is?

Nadat Bartolomeu was vertrokken, nam de gedachte mijn geest in beslag. En als ik, zonder het te weten, met een vrouw-dier leefde? Als ik van haar hield, dan ruilde ik mijn mond met een snuit. Hoe de verontschuldigingen van de ruil te accepteren? Is de plaats van het dier ooit in iemands kielzog? Beesten leven en herleven in de kralen, achter de afscheiding van metaaldraad. Als deze vrouw, het hoerekind, me had bedrogen, was ik het die verdierlijkt was. Er was maar één manier om te bewijzen of Carlota Gentina, mijn vrouw, al of niet een *nóii* was. Dat was door haar te overvallen met een smart, een diepe pijn. Ik keek om me heen en zag de pan met kokend water. Ik stond op en overgoot haar lichaam met het kooksel. Ik wachtte op de schreeuw maar die kwam niet. Die kwam niet eens. Zij bleef als ze was, stemloos, huilend zonder geluid te maken. Het was een opgerolde stilte, daar op de mat. De hele volgende dag bewoog zij niet. Carlota, de ongelukkige, was slechts een liggende naam. Een naam zonder persoon: slechts een late slaap in het lichaam. Ik schudde haar bij de schouders:

- *Carlota, waarom beweeg je niet? Als je lijdt, waarom schreeuw je niet?*

Maar de dood is een oorlog van vergissingen. De overwinningen zijn slechts uitgestelde nederlagen. Het leven, zolang het zin heeft de mens te scheppen. Dit was het wat Carlota nodig had: de leugen van een opwelling. Ik speelde voor kind om haar te laten lachen. Ik sprong als een sprinkhaan rond de mat. Ik sloeg de conservenblikken tegen elkaar, stortte het lawaai over me heen. Niets. Haar ogen waren gefixeerd op de verte, kijkend naar de blinde zijde van de duisternis. Alleen ik lachte, bedolven onder de pannen. Ik stond op, stikkend van het lachen, en ging weg om buiten in een waanzinnig schateren uit te barsten. Ik schaterde tot vervelens toe. Daarna werd ik allengs overvallen door verdriet, oude wroeging.

Ik ging terug naar binnen en dacht dat zij graag de dag moest zien, haar benen strekken. Ik bracht haar naar buiten. Zij was zo licht dat haar bloed slechts rood stof moest zijn. Ik zette Carlota gekeerd naar de zonsondergang. Ik het de koelte haar lichaam toedekken. Daar, gezeten in de tuin, stierf Carlota Gentina, mijn vrouw. Ik merkte niet meteen haar dood op. Ik zag het pas door haar traan, die was gestopt in haar ogen. Die traan was reeds het water van de dood.

Ik bleef kijken naar mijn vrouw, uitgestrekt in haar lichaam. Ik keek naar haar voeten, gekloofd als de grond van het land. Zoveel hadden ze gelopen op de paden, dat ze de broeders van het zand waren geworden. De voeten van de doden zijn groot, ze groeien na het overlijden. Terwijl ik de dood van Carlota overdacht, twijfelde ik: welke ziekte was dit zonder gezwel of gekreun? Kan heet water zo de leeftijd van een mens stopzetten? De conclusie die ik uit mijn gedachten trok: Carlota Gentina was een vogel, zo een die zijn stem verliest bij tegenwind.

3. Dromen van de geest hebben mijn lichaam gewekt

Ik droomde van haar. Zij was in de tuin aan het werken met de stamper. Weet u wat ze stampte? Water. Ze stampte water. Nee, het was geen maïs, geen sorghum, niets van dit alles. Water, zaad van de hemel.

Ik kwam dichterbij. Zij zong een droevig lied, het leek alsof ze zichzelf in slaap wiegde. Ik vroeg haar naar de reden van dat werk.

- *Ik ben aan het stampen*.

- *Is dat zaad?*

- *Het zijn jouw tranen, man*.

Het was zo: ik zag daar, op die stamper, de oorsprong van mijn lijden. Ik vroeg haar te stoppen, maar mijn stem liet zich niet horen. Mijn keel bleef blind. Alleen dat bons-bons-bons van de stamper, voortdurend bonzend, bonzend, bonzend. Stilaan ging ik inzien dat het geluid uit mijn borst kwam, het was mijn hart, dat mij strafte. Een verzinsel? Verzinnen, dat kan iedereen. Maar ik hier in de cel zie slechts de muren van het leven. Ik kan een droom of langskomend parfum waarnemen. Die vastgrijpen kan ik niet. Nu heb ik reeds mijn leven voor dromen geruild. Het was niet alleen die nacht dat ik van haar droomde. De nacht ervoor, mijnheer de advocaat, ik huilde zelfs. Dat was omdat ik mijn dood beleefde. Ik keek in de gang en zag bloed, een stroom daarvan. Het was verlaten bloed. Zonder de oorsprong, die mijn afgesneden arm was. Gevangen bloed, zoals de eigenaar. Veroordeeld. Ik herinner me niet hoe ik hem heb afgesneden. Ik heb een duister geheugen, vanwege die vele nachten dat ik heb gedronken.

En weet u wie in die droom mijn wegstromend bloed in veiligheid bracht? Zij was het. Zij pakte het bloed met haar oude handen. Zij reinigde dat bloed, veegde er liefdevol het

stof af. Zij voegde de stukken samen en leerde het de weg terug naar mijn lichaam. Daarna riep ze mij bij die naam die ik draag en die ik al vergeten ben, omdat niemand mij roept. Ik ben een nummer, in mijn hoofd gebruik ik cijfers, geen letters.

Mijnheer, u vroeg mij waarheden te bekennen. Het is zeker, ik vermoordde haar. Was het een misdaad? Misschien, als ze het zeggen. Maar ik wordt ziek van die verdenking. Ik ben een weduwnaar, niet zo een die zijn herinneringen begraaft. Die hebben steun door vergetelheid. De dood verdrijft deze Carlota niet. Nu weet ik wel: de doden worden allen op dezelfde dag geboren. Alleen de levenden hebben verschillende data. Heeft Carlota gevlogen? Die keer dat ik haar overgoot met water, was dat over een vrouw of over een vogel? Wie kan het weten? Kunt u het, mijnheer?

Van één ding ben ik heel erg zeker: Zij bleef, een restant, buiten de kist. Degenen die huilden bij de begrafenis, waren blind. Ik lachte. Het is waar, ik lachte. Omdat er binnen in de kist die zij beweenden, niets zat. Zij was gevlucht, dankzij haar vleugels. Toen ze mij zo zagen lachen, werden ze niet boos. Ze vergaven het mij. Ze dachten dat het van die schaterlachen waren die niet tegenstrijdig zijn aan verdriet. Misschien was het misleidend gesnik, zweet van de smart. En zij baden. Ik niet, ik kon niet. Per slot was het geen dode overledene, die daar was. Het was heel erg een stilte in de gedaante van een beest.

4. Ik ga leren een boom te zijn

Door het schrijven hebben de letters mij vermoeid. Ik ga hier eindigen. Ik heb geen verdediging meer nodig, mijnheer de advocaat. Ik wil het niet. Tenslotte ben ik schuldig. Ik wil gestraft worden, ik heb geen andere wens. Niet voor

een misdaad, maar voor mijn vergissing. Ik zal tenslotte uitleggen wat die vergissing was. Zes jaar geleden heb ik me overgegeven, heb ik me in m'n eentje gearresteerd. Nu veroordeel ik mezelf.

Voor alles ben ik dankbaar, mijnheer de advocaat. Ik heb uw tijd in beslag genomen, en nog wel gratis. U moet me een domkop vinden. Ik weet het al, ik accepteer het. Maar, ik vraag u mijn excuses, alstublieft: mijnheer, weet u het probleem van mijn persoon? Ik ben niet als de anderen: ik denk na over wat ik moet dulden, niet over wat ik nodig heb. Wat ik niet kan krijgen, is niet van mij. Een fout van God, niet van mij. Waarom heeft God ons niet volmaakt geschapen? Compleet, zoals een dier wordt geboren waaraan alleen de groei ontbreekt. Als God ons levend heeft gemaakt, waarom liet hij ons dan niet de eigenaar van ons leven zijn?

Zo zijn wij blanken zelfs zwart. Ik zeg het u, met respect. Zwart bent u ook. Het gebrek van het menselijk ras is van ons allen. Onze stem, blind en gescheurd, beveelt al niets meer. Opdrachten geven we alleen aan de zwakken: vrouwen en kinderen. Zelfs deze beginnen te dralen met gehoorzaam zijn. De macht van een zwakke is de anderen zwakker te maken, de anderen trappen zoals hij zelf door de sterkeren is getrapt. Kruipen is het werk van de zielen. Gewend aan de grond als zij zijn, hoe kunnen die geloven in de hemel?

Incompleet zijn wij, wij eindigen begraven. Het loont zich een plant te zijn, mijnheer de advocaat. Zelf ga ik leren een boom te zijn. Of misschien klein gras, omdat hier binnen geen boom is. Waarom proberen de *baloii*[3] niet een plant te zijn, vredig-groen? Dan had ik Carlota niet hoeven te doden. Ik verplantte haar alleen maar, zonder misdaad, zonder schuld.

Ik ben maar voor één ding bang: voor koude. Heel mijn leven heb ik kou geleden. Ik heb malaria, het is niet in mijn lichaam, maar in mijn ziel. De warmte kan nog zo drukkend zijn, altijd heb ik rillingen. Bartolomeu, mijn zwager, zei altijd: 'Buitenshuis is het altijd koud'. Dat is zeker. Maar ik, mijnheer, welk huis had ik? Geen één. Naakte grond, zonder hier of waar. Op zo'n plaats, zonder aankomst of reis, is het nodig slimheid te leren. Niet zo één die ze op school te berde brengen. Bolronde slimheid, slimheid zonder vast werk of een contract met iemand.

In deze laatste brief, mijnheer de advocaat, ziet u mij zo: opgebrand. Waarom ben ik zo? Omdat Bartolomeu mij vandaag heeft bezocht en me alles heeft verteld zoals het gebeurd is. Tenslotte begreep ik mijn vergissing. Bartolomeu heeft me zijn conclusie verteld: uiteindelijk is zijn vrouw, mijn schoonzuster, geen *nóii*. Dit heeft hij op enkele van die avonden bevestigd. Hij stond spiedend op wacht om te weten of zijn vrouw 's nachts een andere bezigheid had of niet. Niets, dat had zij niet. Ze sloop niet als een poesje en trippelde ook niet als een vogeltje. Zo bewees Bartolomeu de persoonsgesteldheid van zijn echtgenote.

Toen dacht ik na. Als de zus van mijn vrouw geen *nóii* was, was mijn vrouw dat ook niet. De tovenarij is het kwaad van zusters, ziekte van de geboortes. Maar ik, hoe kon ik alleen dat raden? Dat kon ik niet, mijnheer.

Ik ben een kind van mijn wereld. Ik wil veroordeeld worden door andere wetten, verschuldigd aan mijn traditie. Mijn vergissing was niet Carlota doden. Het was mijn leven overleveren aan uw wereld die niet op de mijne steunt. Daar, in mijn plaats, kennen ze mij. Daar kunnen ze oordelen over mijn goedheden. Hier niemand. Hoe kan ik worden verdedigd als ik geen begrip van de anderen verkrijg? Het spijt me, mijnheer de advocaat: Rechtvaardigheid kan

slechts worden toegepast waar ik thuishoor. Alleen zij weten tenslotte, dat ik niet wist dat Carlota Gentina geen vleugels had om te vliegen.

Nu is het al laat. Ik merk de tijd op wanneer die al voorbij is. Ik ben een blinde die veel deuren ziet. Ik open de meest nabije. Ik kies niet, struikel met mijn hand op de grendel. Mijn leven is niet een weg. Het is een gesloten steen, in de hoop zand te worden. Ik zal heel langzaam de korrels van de grond binnengaan. Als ze me willen begraven, zal ik al aarde zijn. Ik had al geen voordeel in het leven, dit zal het voorrecht van mijn dood zijn.

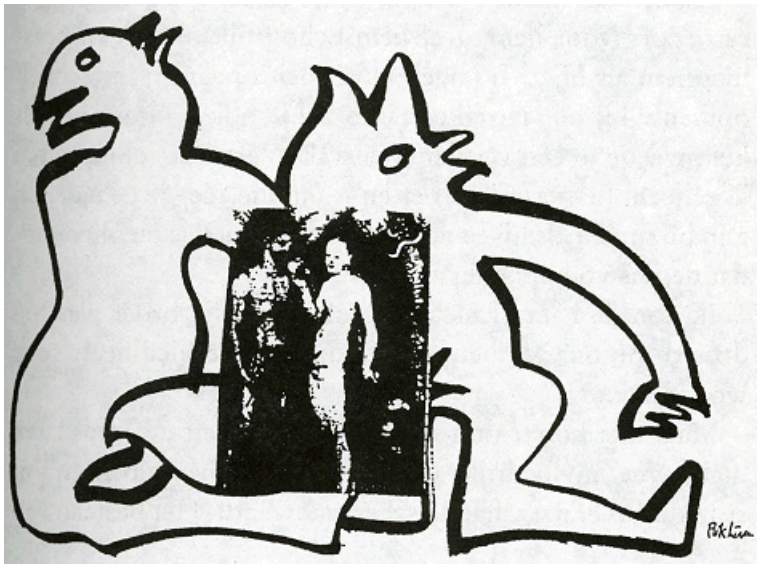

Eindnoten:

1 *lantaarn zonder ruitjes*
2 *heks*
3 *tovenaars, kaartleggers-meervoud van* nóii

Pol Hoste
Thee

- Toen ik naar hier kwam, mevrouw, vond ik niet gauw een huis.

- Maar u versierde een vrouw.

- Versieren, mevrouw?

- Vertel maar. Anders blijft u bij alle woorden stilstaan.

- Dat was het eerste, dat heb ik nu begrepen. Ik sta stil bij de woorden. De mensen hier, spreken. Ze gebruiken de taal. Eerbied is geen gebruik. De taal wel. Hoe kan ik de mensen begrijpen als ik de gebruiken niet ken?

Toen ik vertrok gaf mijn broer mij een kameel. Mijn familie is zeer rijk geweest. Bij ons kon iedereen komen, men werd te eten gegeven. Ik zei tegen mijn broer dat ik de kameel niet kon aannemen.

'Voor deze verre reis,' zei hij. 'Je bent mijn broer, we hebben drie kamelen.' Mijn vader had twee zonen, ik nam afscheid van mijn broer met deze weigering.

Hij zei: 'De kameel kan op de boot. Hier is geld voor de reis. Zorg voor hem, geef hem behoorlijk te eten en praat met hem als hij zich ongelukkig voelt opdat hij in zichzelf opnieuw bij ons terugkeert. Zo zal je ook bij ons zijn, als heimwee je in een ver land overvalt. Vertel de schipper dat je gehecht bent aan je broer en je familie. Zeg je gebeden in zijn bijzijn en als hij een christen is, verzoen je met hem opdat de reis voorspoedig zou zijn.'

Ik kon de kameel niet aannemen en mijn broer was bedroefd. Bij ons wil het gebruik dat men eerbied heeft voor woorden.

- Maar hier kon u studeren? Onze taal heeft u kennis laten maken met invloedrijke mensen omdat u ijverig bent, nooit stilzit en overal uw handelsgeest aanwendt. Het bestaan van

de westerse kunstgeschiedenis en het vrij verkeer van mensen en goederen hebben van u gemaakt wie u bent. In deze woestijn, als u wil.

- Ik woon in een huis en de mensen spreken tegen mij. Ik kocht een klein fototoestel en maakt foto's van hun kinderen. Zo kon ik met hen beginnen praten. Hier houdt men van zijn portret. Dus heb ik een paar foto's gemaakt in de achtertuin of bij de voordeur. Nu noemen ze mij zoals ik hen noem: mijn buren. Zegt u dit niet zo? We gebruiken dezelfde woorden voor elkaar. Zo bewaart men de vrede. Aan mijn broer heb ik een foto gestuurd van het huis. Ik heb hem geschreven dat ik kunstgeschiedenis studeer. Hij kan de keuken zien en de ramen van de kamers en mijn vrienden lachen hem toe. Het is zomer en in de achtertuin eten we gebraden vlees met look en veel ajuin zodat we gespaard blijven van wormen. Ik lust geen rauw vlees. Men zal geen bloed drinken. Maar als er bloedworst wordt opgediend, eet ik en klaag niet.

Of de brief zijn bestemming zal bereiken, weet ik niet. Waar mijn familie leeft is het oorlog. Mijn grootvader werd vervolgd en gedood. Wij waren prinsen. Nu woon ik hier. Zal mijn broer ooit zien hoe mijn vrienden en ik kefir drinken en tomaten eten met brood? Dit hier zijn de stallen van de buren.

- Ga verder.

- Als het zondag was zette ik thee voor mijn vrienden. Maar ik kwam er niet achter waarom ze niet graag thee dronken. Kan men vragen waarom? Ik dacht dat het aan het water lag. Hier is er veel kalk in het water.

Op de markt kocht ik een nieuw kannetje. Ik vertelde de handelaar dat het water veel kalk bevatte.

‘Waarom keert u niet terug naar uw land?’ zei hij. ‘Als het water hier niet deugt?’ Ik verzweeg voor hem dat mijn familie in de woestijn woonde.

[advertentie]

‘In mijn land, meneer,’ zei ik, ‘kookt het water als men er vuur onder maakt. En daarom heb ik een kannetje nodig.’ Dit vond ik een goed antwoord.

Het kostte me moeite om op de oude markt een waterdicht kannetje te vinden. Hoe kon ik weten dat men zich alles in winkels aanschaft? Ik zag geen winkels waar men kannetjes verkoopt.

‘Wat u zoekt,’ zei de handelaar die zich warmde aan een flesje cognac, ‘vindt men enkel bij oude boeren op het platteland.’ Later heb ik begrepen dat hij de warenhuizen bedoelde die buiten de stad zijn gevestigd. Dat begreep ik niet.

Maar ook nadat ik het water in een nieuw kannetje had gekookt leken mijn vrienden niet graag thee met mij te drinken. Daarom kocht ik wijn voor hen, kefir of verse geitemelk, kaas, vijgen en tomaten. En als ze op bezoek kwamen begon ik zelf smakelijk te eten om te tonen dat alles lekker was en net van de markt kwam en dat er voor iedereen voldoende was. Dat men maar moest nemen zoals in de oude tijd wanneer men bij mijn grootvader om raad kwam vragen. Dat ze niets hoefden te weigeren omdat ze dachten dat ik zelf wat tekort kwam. Ik toonde hen twee broden. Wie geeft zal gegeven worden. Maar zij zegden dat ze enkel wilden praten. Bij ons drinkt men eerst thee met zijn gasten en zit men op tapijten. Hoe zou men anders weten waarover men kan praten? Maar goed, om mijn vrienden te ontvangen heb ik een paar zetels gekocht. Men vindt ze gemakkelijk op de oude markt en met een beetje vindingrijkheid kost het weinig geld om ze te herstellen.

Het tapijt van mijn ouders heb ik bij mijn bed gelegd. Nadien bracht ik het naar de woonkamer omdat ik er wilde naar kunnen kijken, want ik slaap met mijn ogen dicht. Maar hoe moest ik verhinderen dat mijn vrienden hun

schoenen aanhielden? Onze gewoonten zijn verschillend. Ik kon hen toch niet over mijn familie heen laten lopen?

- Dat begrijp ik. Maar u moet ook proberen te begrijpen dat de politie een onderzoek heeft ingesteld naar de herkomst van uw bestaansmiddelen.

- Ik kende deze gewoonte niet. Toen de agenten kwamen heb ik uitgeroepen: 'Ik ben geboren, zoals u kan zien, heren, en ik leef van het licht en de liefde die men op aarde elkaar toedraagt!' Soms heb ik iets van een uitgelaten gelegenheidsdichter. Is dat een reden om boos te worden?

Waar ik ben opgegroeid weten de mensen alles van elkaar. Mijn grootvader kende elke familie, hij wist hoeveel kamelen ze hadden, hoeveel zonen, hoeveel dochters, hoeveel tenten. Iedereen volgde dezelfde gebruiken omdat ze ons door het geloof zijn voorgeschreven. Mijn grootvader zelf was ongelovig, maar hij eerbiedigde de regels en leefde in overeenstemming met de woorden, de gewoonten en zijn beloften. Iedereen wist dat. Hij was een kommunist.

Toen ik naar hier kwam, dacht men dat ik bestek uit het studentenrestaurant had gestolen. Zoiets behoort helemaal niet tot de gewoonten van onze familie. Als er een schaap weggelopen was naar een andere kudde, kwam men altijd bij mijn grootvader om raad. Hoe zou ik in hemelsnaam een mes stelen, een vork of een lepel?

'Waarom zou ik naar de gevangenis willen?' vroeg ik de politie. 'Het eten in het studentenrestaurant is lekker en goedkoop.' Maar zij bleven boos en haalden heel mijn huis door elkaar. Ze luisterden niet en liepen over het familietapijt alsof het een deurmat was. Daarna legden ze alle toiletzeep die ze konden vinden op de keukentafel.

'Dat u stinkt, hoeft u ons niet te vertellen,' zeiden ze. 'Legt u ons liever uit waar u die vijftig stukken zeep vandaan heeft en probeer ons niet te overtuigen dat u zich wast. Daarvoor bent u veel te bruin.'

Ik had ze op de markt gekocht. Ik kocht alles op de markt toen ik naar hier kwam. De handelaar zei dat zeep hier zeer zeldzaam was en dat ik gauw vrienden zou maken als ik de mensen een stuk toiletzeep gaf. Ze rook heel lekker en ik droomde ervan zoveel vrienden te hebben als stukken zeep. Daarom kocht ik de hele partij en betaalde er weinig voor.

'Zeep bewaart lang,' zei ik aan de politie. 'Ze wordt steeds harder zodat ze langer meegaat. En hier is ze zeldzaam.'

- U dacht aan vrouwen.

- Daar dacht ik ook aan, dat vergat ik te zeggen. Ik wilde graag een vrouw. Ik ben, hoe zal ik het zeggen, zeer sterk en in onze familie zijn alle mannen wild van vrouwen. Sommige bedrijven dagen en nachten aan één stuk door de liefde en raken nooit uitgeput.

Tenminste, als ze een verstandige vrouw hebben. Anders blijven ze bij de paarden.

- Wat heeft de politie daarover gezegd?

'Man, daar kan je wel een winkel mee beginnen!' riepen ze. Ze waren van oordeel dat het om hele dure zeep ging en vroegen of ik kon bewijzen dat ik ze had gekocht. Ze vonden het zeer verdacht dat de onbetaalbare zeep zo goedkoop was. Bewijzen kon ik niets. Ik bood hen het hele lot aan voor een klein bedrag opdat ze me zouden geloven.

'Als ze zo duur is als u beweert,' zei ik, 'dan kan u er nog flink wat winst aan overhouden als u ze doorverkoopt, al vrees ik ervoor. In elk geval kan u er altijd vrienden mee maken.' Ze vroegen of ik wist hoeveel gevangenisstraf er staat op heling en beschuldigden me van omkoperij.

Toen ze eindelijk weg waren ben ik op het tapijt gaan liggen en verlangde hevig naar mijn broer en mijn familie. Ik weende en had spijt dat ik de kameel niet had meegenomen.

[advertentie]

Later heb ik in elke winkel een rekening gevraagd bij alles wat ik kocht: bananen, kefir, olijfolie, tomaten, azijn, dadels, geitemelk, kousen. Het aanbod om twee hemden te kopen voor de prijs van één, wees ik zorgvuldig af, ook al zag ik mensen die helemaal niet zo voorzichtig waren.

Ik was in ieder geval op mijn hoede. Als ik bij de kruidenier iemand zag die haastig een pakje sigaretten kocht en wegrende, liep ik hem achterna en maakte hem er vriendelijk op attent dat hij de rekening vergat te vragen. Niemand scheen me te begrijpen.

Ook de kruidenier niet. Ik vroeg hem of je met vijftig stukken zeep een winkel kon beginnen.

'Helemaal niet,' zei hij. 'Wie heeft je dat wijsgemaakt?'

'De politie,' zei ik. 'Die hebben alles overhoop gehaald.'

Hij leek erg verwonderd en geloofde niet dat ze me hadden voorgesteld om een winkel te beginnen. Ik legde uit dat ze dachten dat ik bestek had gestolen uit het studentenrestaurant omdat ze de gewoonten van mijn familie niet kennen en niet weten hoe lekker en goedkoop het restaurant is. Misschien omdat zij het eten in de gevangenis gewoon zijn?

'Maar u had niets gestolen?' vroeg de kruidenier.

'Nee,' zei ik. 'Ik had enkel zoveel vorken als ik vrienden had, een vijftal. En één broodmes. Hoe de politie erachter is gekomen dat mijn bestek niet uit het restaurant afkomstig was omdat ik het eenvoudig op de markt had gekocht, weet ik nog altijd niet. Een vriend vertelde me dat ik van geluk mocht spreken dat de agenten niet enkele koffielepeltjes uit het restaurant hadden meegebracht zodat ze konden zeggen dat ze die bij mij hadden gevonden opdat hun oversten tenminste niet dachten dat ze een stelletje domoren waren die niet hadden geleerd hoe je iets vindt wanneer je ernaar zoekt. Ik heb geluk gehad.

De tweede keer dat ik met hen te maken kreeg, had ik te-

veel bier op. U heeft hier heel sterk bier. Bij ons drinkt men enkel thee of men rookt een pijp en slaapt of bedrijft de liefde, dat is alles.

Nadat ik 's morgens bij het kaartspel had gewonnen was ik door een vriend uitgenodigd. We hadden samen feest gevierd en op de tram onderweg naar huis vertelden we elkaar pikante grappen. We genoten ervan dat niemand ons begreep. Het was vijf uur in de namiddag. De mensen kwamen van hun werk en hoe ernstiger ze ons aankeken hoe meer we moesten lachen. Toen is iemand beginnen vechten en men heeft de politie gebeld. Die heeft mijn vriend geslagen omdat hij een knipmes bij zich droeg, maar mij hebben ze laten gaan toen ze zagen dat ik aan de universiteit studeerde. Wel hebben ze me uitgescholden maar daar wil ik liever niet meer aan terugdenken.

Enkele dagen later heb ik gevraagd om door de commissaris te worden ontvangen. Ik heb hem onze verontschuldigingen aangeboden. Hij zei dat mijn vriend goed werd verzorgd in het ziekenhuis en dat hij gauw zou herstellen van zijn hersenschudding. Ik zei dat het ons speet, maar dat we het sterke bier niet gewoon waren. Hij vroeg waar we het geld vandaan hadden. Ik wist niet dat het verboden was om voor geld te spelen.

‘Ook niet voor een klein bedrag?’ vroeg ik.

‘U ziet wat er van komt,’ zei hij. Hij was helemaal niet onvriendelijk en zei dat ik altijd mocht komen als ik in moeilijkheden zat. Maar toen ik me enkele weken later bij hem aanmeldde leek hij zijn belofte vergeten. Men hecht hier weinig belang aan de woorden. Hij vroeg of ik soms iemand had vermoord. Bij mijn grootvader kwamen veel mensen om raad.

‘Kan men niet van u verlangen om erop toe te zien dat alles hier goed gaat?’ vroeg ik.

‘Denkt u dat ik god ben?’ zei hij. Ik vertelde hem dat deze oneerbiedige gedachte nog nooit in mij was opgekomen. Hij vroeg me niet om te gaan zitten. Later vernam ik dat men dit enkel aan verdachten vraagt. Waarschijnlijk was het ook omdat hij me vertrouwde dat hij me geen thee heeft aangeboden.

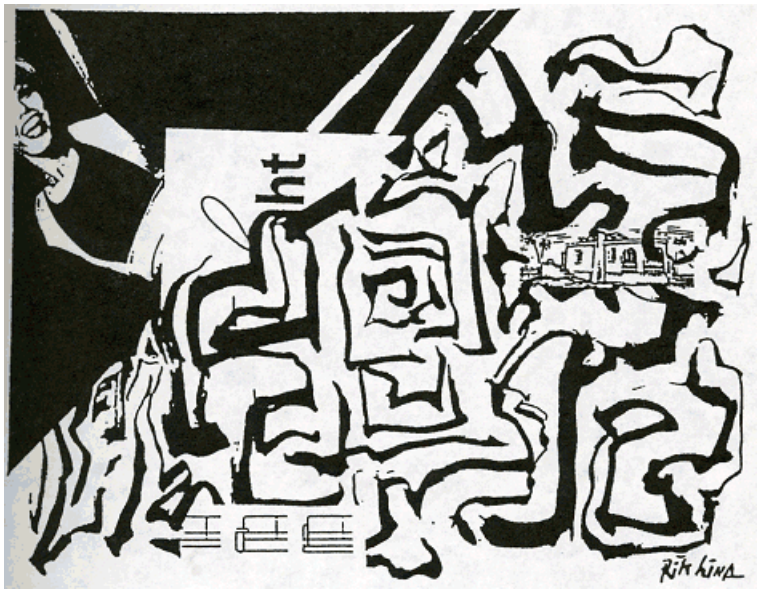

Shireen Strooker
Dagboek van een assistente

In 1990 regisseerde Shireen Strooker De bittere tranen van Petra von Kant, *een toneelstuk van Fassbinder. Deze coproductie Stichting Strooker/Zuidelijk Toneel werd dat jaar vijftig keer opgevoerd. Shireen Strooker speelde er zelf de rol van Marlene in. Marlene praat niet. Ze luistert. Marlene troost met een glas water of whisky. Ze zucht omdat de andere zucht. Ze brengt een sigaret of de autosleutels voordat er om gevraagd wordt. Ze knikt en slikt. Geruisloos schuift zij door Petra's appartement. De zwijgende assistente die niet reageert als ze vernederd of uitgescholden wordt. Vanachter haar bureau ziet zij toe hoe haar grote stille liefde kapot gaat aan haar passie voor een ander.*
Tijdens haar stomme rol schreef Shireen Strooker een intrigerende blocnote vol: Dagboek van een assistente.

Beste meneer
dat ik de naam nou
niet meer weet
vergeten ben ik de
letters die er in
voorkomen
er staat me iets bij
van onweer of
dadels
  of
edelweiss
Zwitserland
  of
  Büchli of
waarom zegt u het
zelf niet even dan
zijn we er uit dan
hoeven wij niet meer
na te denken dan
kunnen wij ons overgeven
aan vrije gedachtes.
  mijn vriend de stationschef heeft mij
  bedrogen met het rangeerstation
  mijn minnaar de banketbakker heeft mij
  verraden met een moorkop nadat hij
  een verhouding had beëindigd met
  een chipolatapunt.

Zodat ik niet meer durfde te geloven in een ander mensman daarom vindt u mij hier in dit sombere lokaal ver van de wereld die ik kende uit mijn tijd van geluk en succes. De tijd dat mijn vader mij rozen gaf zonder doornen en veel zakgeld. Dat ik twee vriendjes had - tegelijkertijd - één met een roeiboot de ander had een brommer. Omdat die met de

boot geen moeder had, mocht hij twee keer in de week bij ons eten. Zijn lievelingseten was kaantjes met appelmoes - en dan gaf ik hem ook mijn portie.

Portie is een woord uit de oudheid wat meer betekent dan alleen het rijke - de rijke betekenis. Veel meer; alles grooteen grote portie spreekt iedereen wel aan.

Niet alleen kinderen en honden.

Verboden porties zijn ook in de hemel niet te verkrijgen.

De kleine gebochelde kabouter wist niet meer waar hij woonde daarom verdwaalde hij keer op keer en durfde niemand de weg te vragen naar hij wist niet waar. Wellicht had een kort gesprek met een vreemde hem misschien op een idee kunnen brengen van zijn werkelijke adres. Hij wist steeds wel dat het dichtbij een water was of toch een regenplas voor zijn deur - de kleine verdrietige man voelde een traan uit zijn linkeroog vallen.

Zout smaakte het - zouter dan zeewater.

De zee - daar was hij ook een keer geweest met een groep een excursie was het - met brood mee.

Hij was toen nog jong en verliefd op alle mensen met een baan of een huis - zekere mensen - of een auto.

Zijn geweten liet hem soms in de steek - dan dronk hij een borrel of soms meer dan één. Dat maakte in zijn hoofd een draaikolk en een zeef voelde hij in zijn darmen - een grote theezeef.

Hij spaarde van alles - zegels - punaises - klosjes garen - tabakssoorten - droogbloemen - steentjes - schelpen - maar die waren moeilijk te vinden.

Omdat hij slechts zeer zelden naar buiten kon vanwege zijn gebrek waarvan niet bekend was wat de oorzaak was - erfelijkheid - stress - reumathiek. Pijn was voor hem een vertrouwde vriend en metgezel - die hem het alibi gaf nergens aan mee te doen - echt over na te denken. En dat was een vredig gevoel.

Menig man had hetzelfde gedaan hebben. De moord - de manier waarop het het gedaan had - had uitgebreid in alle kranten gestaan.

Met foto's van de plek waar het gebeurd was - van zijn moeder in het ziekenhuis of van hem toen hij klein was ongeveer 5 jaar.

Meerdere malen was het gaan onweren juist op het moment dat hij hevig naar een vrouw verlangde - iedere keer had het hem van zijn verlangen afgebracht - dan voelde hij zich daarna ziek en kreeg het idee dat hij zich vast moest houden want dat hij anders van een duizelingwekkende hoogte naar beneden zou storten en dan zou hij zeker nooit meer wakker worden. En dan zouden hem straffen te wachten staan - middeleeuwse straffen.

Simpel = dat wat niet gecompliceerd is - wat niet direct verwarring veroorzaakt.

Dood = koud en stijf na een half uur bij een poes - na een paar uur bij een mens. Ook is het een schakel tussen het oude en het nieuwe. De man de veerman die je naar de overkant brengt in de houten boot- de afbeelding bij ons thuis op de W.C. daarop had hij een cape aan en een masker van skelettenhoofd.

Benen van rubber heb ik dacht hij - wat erg - wat ben ik le-

lijk met die benen. Als ik op de tramhalte sta hoor ik ze lachen zie ik ze kijken gluren - als de tram komt - de eerste de beste - neem ik 'm.

Om er van af te zijn.

Om weg te komen.

Om er vandoor te gaan. Voorbij de remise voorbij Amstelveen. Verder dan de anderen - de menigte met de jacks en de spijkerbroek - de joggingpakken de schorten. Het schort van zijn moeder had hij heel lang bewaard in een doos.

De doos waar is die gebleven? Uitgeleend? Gestolen?

A: Afrika, wil je daarheen?

B: Nou... moet ik het nu zeggen?

A: Liever wel, dan kan ik boeken.

A: Vóór wanneer wil je 't op z'n laatst weten?

A: Tja, vóór morgenochtend vroeg als het kan, OK?

B: Ja, natuurlijk.

A: Nou, dat is dan afgesproken.

B: Wat ga jij doen?

A: Hoe bedoel je?

B: Ik bedoel tot morgenochtend?

A: Eten denk ik slapen TV-kijken telefoneren...ja, ik weet

B: O.

A: Wat nou O?

B: Je bent zo kortaf.

A: Ik kortaf!

Maanlicht dat was het woord waar zij naar zocht en dan niet op kon komen. Juist als ze het heel graag wilde zeggen op een bijeenkomst of vergadering, receptie of feest.

Als ze indruk wilde maken op iemand daar aanwezig om zo de aandacht, al was het maar even, op zich te vestigen.

Bijvoorbeeld zo: '... het soort licht waar ik me veilig bij

voel - waar je niet in kan zien hoe lelijk ik ben.’ En dan zou iedereen zeggen dat het reuze meeviel. Dat haar ogen en haar haar uitzonderlijk mooi waren. Nieuw altijd weer nieuw.

Graag zou hij een keer iemand prikken met een grote tandenstoker dan het bloed oplikken daarna. Stiekem, alleen genietend van het moment.

De wond zou wel meevallen, niet eens erg zichtbaar. De oude man zou het ook snel vergeten zijn.

Nauwelijks kon hij zijn naam onthouden. Ook de honderassen had hij allemaal gekend - foutloos wist hij wie van welk ras. Dat had hem vele malen in contact gebracht met interessante mensen. Mannen, vrouwen, kinderen in het stadspark.

Katten wist hij veel minder van. Die stonden hem niet aan.

Vals leken ze, onbetrouwbaar net zoals zijn Oma.

Zondag was het. Voor de zoveelste keer in zijn leven.

Vandaag anders?

Jazeker. Zachter licht minder stank buiten.

Om drie uur zouden ze komen. De mannen op de tractor en dan mocht hij mee naar het korenveld.

A: Maar wanneer dan?

Na mijn verjaardag? En dan gaan we?

B: Ja zeker.

Hoeveel na je verjaardag?

A: Een dag - twee dagen.

B: Maar als je dan nog niets gehoord hebt, dan gaan we toch.

A: Beloof je 't?

B: Jaaaaa, ik beloof 't.

A: Meneer meneer meneer!
B: Je noemt mij toch al meer dan een jaar bij mijn voornaam.
Frits. Frits weet je nog?
A: Frits. Ja natuurlijk. Ik had een Oom die ook zo heette.
In Warmond op een woonboot.
Zeewier, nee waterplanten - plankton. Nee, steigers met jachten van miljonairs.

Vergeten, erg is dat vergeten zeker als je al een zekere leeftijd hebt bereikt - maar toch tandenpoetsen drie keer per dag minstens en voeten baden. Dat ze heel schoon worden. Het eelt met een speciale vijl behandelen, zodat het langzaam wegsmelt.

Onverzadigbaar is een woord wat hij niet kon vertalen.
Al dagen dacht hij erover na en niets kwam in hem op - geen woord - hij kende alleen het gevoel wat bij het woord hoorde - zelf ik - niemand zoals ik het mij overkomt - een oceaan leegdrinken, zestig vrouwen tegelijk klaarneuken een os en een stier opeten en zeven tonnen bier.

Op een motorfiets achterop zomer 1977 bij zijn zoon Ab. Van Voorschoten naar IJmuiden en daar vissen op de pier.

Avant garde

morregen morregen zei Sjaak. Vroeger als er regen werd verwacht en nadien onweer. Nadien is ook een meisjesnaam. Nadine groot blond met hele lange benen en maat 42 schoenen, altijd een lichtblauw vest aan.
Sweater noemde de engelse juffrouw dat. Sportkleding. Hij wist nooit hoe hem dat zou staan.

Nike sokken
Adidas shirtje
Puma schoenen en zo'n zweetband om z'n hoofd. Zweet zijn eigen zweet hij wist niet hoe zijn zweet stonk rook.

Hallo - als je de telefoon aanneemt als je ergens binnenkomt of weggaat nee dan niet natuurlijk dan is het ciauo.
In het Chinees? Nee dank u, dag.
Bloem op een eveloppe. Boven aan een brief.
Overmorgen gisteren volgend jaar nevenstaand. Aan bovenvermeld persoon - een man een vrouw een ander wezen. Hoeveel?
1000? 2000?

Wezens dansen
voor mijn ogen
met lange mouwen
en lange nagels zo groen als gras
ogen waar vuur uit komt
die open en dicht gaan
met parelmoer van zuiver glas
dansen en zweven
tegelijk met vliegers
van vlinders
regenboogdruppels op
hun wangen en
lippen zo rood als
bloed
zingen als sirenes
boven het water
spiegelend in het gekabbel
wenken - lonken aan de binnenkant van mijn oogleden
moordend mooi en achterstevoren weer terug - steeds heen
en weer

[advertentie]

de caroussel de draaimolen elke keer weer opnieuw - 20 30 keer - zijn moeder kreeg op 't laatst korting - iedereen vond het zielig voor haar als hij zich weer schreeuwend op de grond stortte als zij zei dat hij nu maar een rondje moest overslaan.

Krijsen en brullen daar was hij goed in - ook al toen hij pas anderhalf was.

Na een hele tijd had de man van de draaimolen haar niet meer laten betalen.

Twee dagen was hij ziek geweest van deze lange extaxe op het pleintje voor de supermarkt.

Zijn broertje was er stil van geweest - bleek met grote bruine ogen en groot haar onder zijn petje.

Hier zou ik nooit overheen komen - die bruine ogen onder dat rode petje - zachte ogen. 't Springend hert werd hij later op de voetbalclub genoemd door zijn eigen vader. Op zondagochtend - meestal niet achter de bal aan rennend maar achter het onzichtbare.

Nu ziet hij zijn kleine broer zich krijsend uit de tweelingenwagen op de stoep storten. Kronkelend ligt hij op straat. Niet meer op te tillen - te kalmeren of te troosten.

Hun moeder neemt hem in haar armen en wacht - liggend op het beton - tot hij niet meer kan.

Maandagochtend - 8u30 de wekker - badend in het zweet - luisterend naar zijn eigen hart - het bonken in zijn slapen - de wrange smaak na zijn mond - de moordende hitte in de slaapkamer.

Pijn/verdriet zo erg dat hij dacht dit hou ik niet uit... als er niemand is die mij NU in zijn armen neemt en me troost eindeloos heel lang troosten steeds vragen vertel maar vertel

maar je mag huilen zo hard je wilt je hoeft niet bang te zijn want de enige IK is bij je - de enige lieve Heer met meer dan 10 vingers en tenen -

Boedha Jezus Mohammed in hun namen worden bloedbaden aangericht in de naam van God God God maar Moeder Maria was er altijd bij die vergeeft zelfs het bloedvergieten - vergieten een kruis slaan weesgegroetjes bidden en biechten elke vrijdag alles vertellen aan de onzichtbare man - mooi als titel.

Jongens en meisjes samen in het zwembad.

Mocht hij maar mee van zijn moeder. Was zijn moeder maar niet altijd bang geweest voor een astma aanval. Je mag niet - je mag niet - je mag niet - je mag niet.

Zijn cavia moest ook weg - die dikke mooie cavia.

A: Welk model had u gedacht?

B: Een beetje ruim als het kan.

A: U bedoelt overhemd-model?

B: Nee, meer wijd van onderen en korte mouwen, dacht ik.

A: Had u nog een speciale kleur in gedachten?

B: Lila. Paarsig misschien of zeegroen vind ik ook altijd wel mooi. Alleen weet ik niet of ik daar te bleek voor ben. Wat vindt u?

A: Nee, hoor u bent helemaal niet bleek - eerder bruin en bij uw haar is zeegroen erg mooi.

B: Dank u wel.

A: Eén momentje - welke maat zei u - 52?

B: Twee of vierenvijftig.

A: Ik zal kijken wat er is. Gaat u even zitten.

Kijken met ogen die verder kunnen kijken meer kunnen zien. Niet alleen wat je elke dag ziet. Want er is meer er is niet minder.

Nadelig vond zij het voor zichzelf - dat hij de alimentatie maar 1 keer in de 2 maanden betaalde. Zielig - onterecht - onverdiend. Alsof ze in een aquarium zit met te weinig water. Alleen zwemmen dichtbij de bodem is mogelijk. Verlaten. Wie verlaat wie?

Ik zelf mij zelf. De enige die mij kan verlaten ben ik zelf.

Altijd te weten.

Magere melk was op de één of andere manier niet meer te krijgen bij de Dagmarkt.

Het is mogelijk om te veranderen dat weet ik zeker.

In de natuur verandert alles steeds - voortdurend.

Van kleur van vorm van beweging.

De droom kan de droom zijn of gewoon dat je je diploma Schoevers hebt en droomt van je eigen stoel dichtbij de directie.

Met een plant op je buro en een echt kapsel en een garderobe waar alles bij elkaar past.

Frieda.

Zou zij die naam ooit nog kunnen horen zonder zich te schamen!? Frieda Carla Eva Nora Olga Rifka Dora Devika Nina Martha - Ranah maar Frieda was het ergst. Daar zat iets achter, iets stiekems, iets christelijks iets hypocriets.

Magistraal die muziek. Die fluit. Een panfluit of een dwarsfluit? Ik weet het verschil niet. Ben ik zo onder de indruk? Een mouw een strakke mouw kan heel remmend werken op je bloedsomloop bijvoorbeeld.

Hoe zag dat eruit?
Bloedsomloop - kanalen van bloed met bochten en sluizen.
Dun bloed of dik, wat heb ik eigenlijk? Heb ik het wel eens gezien, behalve één keer in de maand als de vlag uithangt.
Wat weet ik weinig van mezelf van binnen hoe ik er uit zie.
Ik heb ook cellen waar alles in het klein van het grote inzit.
Een cel kan meer in z'n eentje dan een heel leger van geleerden.
Geloven levert weinig op, weten alles.
Waarom, waarom, waarom zwiept alles zo?
Ik kan er niets aan doen niks aan doen!
Vandaag niet morgen niet en gisteren niet.

Geachte geachte,
was u hier al eerder? Ik herinner het mij niet echt. Misschien moet ik even de gang op en dat ik dan terugkom en het dan weet. Ja, vast wel - het zou kunnen iets komt mij bekend voor. Een bepaalde geur - een lichtval - precies weet ik het niet.
Als u het niet erg vindt geef ik liever geen antwoord op uw vraag. Waarschijnlijk weet ik morgen meer - tenminste als ik vanavond nog even terug mag komen - als het kan dan graag alleen - 5 minuten zal meer dan genoeg zijn. Ik bedoel om het echt, met grote zekerheid - vind je dat goed?

Ja, hoor je doet maar. De recherche komt morgenochtend pas - dus je hebt alle tijd. Take your time zou ik zeggen.
Ik ga alvast, OK?

OK - waarheen eigenlijk?

Ben je kwaad - vind je mij te bedeesd - zeg iets.
Mijn voorzichtige aard is misschien voor jou wel irritant - omdat jij zo vurig bent - passievol en direct.

Ik ben nou eenmaal altijd op mijn hoede omdat ik als kind vaak getrapt en geschopt ben door mijn grootvader die mijn opvoeder was.

Verandering -
niets is er in de natuur wat niet groeit - vervelt - duwt - ik ben een deel van de natuur - Gad - de geest - de ziel - het alles - de Gedachte het weten.

2000 mark geeft zij aan Karin Timm.

Een runner - een koerier - een boodschapper - iemand - iets dat net op tijd komt precies op tijd - als je niet weet dat je het nodig hebt - of wel weet iets heb ik nodig.
Maar dan onverwacht - gewapend of ongewapend - klein - groot - alles staat even stil.

Pierre zo noemde ik hem
dag en nacht
winter/zomer
alleen/samen

een Franse naam - mooi is dat - als die kleine donker haar heeft kunnen we hem rustig Pierre noemen - ook een beetje Italiaans - zijn vader heeft blauwe ogen en blond haar.
dus je weet nooit
liefde is trouwens
niet altijd troostend
het kan ook remmend werken
of benauwend
of verstikkend
maar dan vraag je je weer af is dat wel echte liefde of een illusie - een fantasie - droom - haal er uit wat er in zit -

zei zijn Opa vroeger altijd als hij fantaseerde over later piloot 1e klas!
of toen hij drie jaar om een aquarium gezeurd had
dat mocht niet van thuis. De rommel - de zorg - wie moest het voer kopen? De pompjes schoonmaken?
Zie je daar hou jij geen rekening mee - jij denkt dat doet dat stomme wijf wel.
geef toe geef toe - zo denk jij over mij - je moeder - zacht week laf bang toegefelijk zwak - vooral dat laatste
niet zoals Pappa, die al twaalf jaar het huis uit is en vaak van vriendin wisselt.

Dit is de laatste keer dat wij deze woorden spreken hier op deze plek met deze goden om ons heen - met hun heldendaden over en weer - een vliegtuig naar Frankfurt vliegt over heel erg toevallig - een klap op mijn hoofd terwijl zij altijd voor iedereen klaar staat met van alles.
Met alles - geld - eten - aandacht. Aandacht broodnodig voor mensen ZOALS IK! Vergeef me dat ik mezelf erbij reken.
Wij - ons dat komt omdat ik altijd ergens bij heb willen horen.

J.M.H. Berckmans
Sasja en Nando

Ghirlandaio's revolutie

De kamer is een lijkbleek hok in een afgetakeld, afgebladderd, bijna spiernaakt gebouw dat in een laatste schreeuw z'n puntdak nog ten hemel heft, waar alle hokken nu nog doorgaan voor kamers en een zeker soort van schijn proberen op te houden, tegenover wie, tegenover wat, tegenover niemand meer, nu, tegenover niets meer, tegenover de dood met de kogel of de strop, als alles mis gaat, in het slechtste geval, in het beste geval tegenover een allerlaatste glimp van eeuwigheid, van nooit nog vervreemdbare vrijheid.

Er is een lavabo met druppelend ijskoud water en een closet-pot die niet meer doorspoelt, in het midden van de kamer staat zo'n kleine keukentafel van glimmend pershout met chroomnikkelen poten met zwarte rubberen dopjes onderaan, er ontbreekt een dopje en de tafel wiebelt daardoor een beetje, tegen de muur aan de straatkant staat een brits in haar hoogste stand, het uiteinde bij wijze van kopkussen omhoog gezet.

Sasja en Nando en Nicky en Hans zitten om de tafel en drinken water, ze hebben hun battle-dress aan, vuurrood op indigo, Anna ligt op de brits in haar elektrisch blauwe T-shirt met de hele smalle schouderbandjes, zodat je de riempjes van haar beha kan zien, en haar ochtendschemerrode blue-jeans.

Geen van hen weet wat het lot hen heeft beschoren en allemaal wachten ze nu op Ghirlandaio. Ze weten niet wanneer hij komt maar hij komt, Ghirlandaio. Ze weten niet wanneer hij komt maar hij komt, Ghirlandaio komt. Als Ghirlandaio komt is de revolutie een feit. De glimp van

eeuwigheid. De voor eeuwig en altijd onvervreemdbare vrijheid.

Wat moeten we doen, zegt Sasja, eigenlijk meer tegen zichzelf dan tegen iemand in het hok in het bizonder. Hij steunt z'n ellebogen op het geperste tafelblad en z'n kop in z'n handen. Zo wanhopig is hij dat hij bijna alle wanhoop voorbij gedoold is. Sasja is de man die jaren lang al de zevenenveertig tracés gevolgd en uitgetekend en uitgestippeld heeft. Langsheen elk van de zevenenveertig tracés staat een zwaarbewapend commando van een man of acht. Met pantsers en mortieren en allerhande nieuwerwetse artillerie. Niets moeten we doen, zegt Nando, we moeten wachten op Ghirlandaio, als Ghirlandaio komt is de revolutie een feit, dan kunnen we eindelijk weer eens rustig gaan pissen. Dan hebben we eindelijk misschien weer eens schijthuizen die we kunnen doorspoelen als de stront ze verstopt.

Wat je daar zoal zegt, zegt Anna, ze dooft haar Lucky Strike in de asbak naast de brits, staat op, loopt naar de closet-pot, stroopt haar jeans en haar slipje af en gaat zitten pissen, zodat het gaat van ritsel ritsel en drits drits. Daarna trekt ze haar slipje en haar jeans weer op en gaat opnieuw liggen roken op de brits. Niemand, Sasja noch Nando, Nicky noch Hans, hebben haar zeikende pikzwart behaarde kut bekeken. Al is het nu een eeuwigheid of wat geleden sinds ze nog een vrouw hebben bekend tot in het diepste van haar holst, tot in de darmen van een wijfje.

Maar het maakt niet uit. Straks komt Ghirlandaio en dan is de revolutie, nee, de Revolutie voor eeuwig en altijd een feit, dan zal Alfred Rosengarten Nevada misschien nog heel even zieltogen maar onmiddellijk daarna voorgoed verrekken. De zevenenveertig commando's zijn sinds jaren getraind en opgeleid en ze weten wat hen te doen staat, al sneuvelen ze.

Wat als ze op het krankzinnige idee mochten komen om een spiksplinternieuw achtenveertigste tracé te bedenken, zegt Hans. Komen ze nooit of nooit op, zegt Sasja, er *is* geen achtenveertigste tracé, zoiets bedenken ze niet. Omdat het niet bestaat.

Hij weet nog niet, nu nog niet, dat veel, veel later, de strop om de nek z'n deel zal zijn en voor Nicky een dum-dum dwars doorheen z'n haast kale jongenskop, want ouder dan achttien is hij niet, voor Sasja en Nando een gruwelijker einde, voor Anna het allerergste wat er bestaat, maar daar zijn nu nog geen woorden voor, dat valt nu zelfs nu nog niet te bedenken, wat er met Anna zal gebeuren. Nu wacht iedereen op Ghirlandaio. Straks, later, als de nacht als een soort van eeuwigheid over de wereld zal zijn gevallen, zal Ghirlandaio komen en slechts vijf woorden spreken. Alfred Rosengarten Nevada is dood.

Dan gaat Sasja pissen, als hij z'n gulp weer dicht ritst zit er een stukje huid van z'n piemel tussen z'n rits en bijna schreeuwt hij het uit van de pijn. Maar hij zwijgt. Iedereen heeft geleerd van te zwijgen. Al al die jaren zwijgen ze. Soms zeggen ze iets, niet veel, dat het koud is of dat de zon schijnt, soms andere dingen, *iets* moeten ze soms wel zeggen, anders worden ze *helemaal* gek van de stilte, de cocon, de dwangbuis.

Ze drinken kraantjeswater uit een petfles. Anna drinkt niet, Anna ligt behaaglijk achterover en rookt, dropt de as van haar Lucky Strike in de asbak naast de brits op de grond.

Hoe lang nog, zegt Sasja.

Nog heel even, zegt Nicky, dan komt Ghirlandaio de trap op, klopt drie keer kort en dan een pauze en dan weer drie keer kort op de deur van deze keet en dan komt hij binnen met de triomf op z'n gelaat en zegt dat Alfred Ro-

[advertentie]

sengarten Nevada dood is, zo dood als een pier, morser dan morsdood, al zullen wellicht velen van de onzen gesneuveld zijn.

Ik heb honger, zegt Hans.

Er is niks om te eten, zegt Nando, we moeten vasten, er is nergens meer wat om te eten, alles is nu geplunderd, en wat niet geplunderd is staat op de bon. En op de bon staat alleen nog rietsuiker en Lucky Strike.

Zo is het, zegt Anna, schuift haar hand onder haar jeans en krabt haar staalwollen aarshaar. Er hangt een heel, heel klein plukje verharde stront aan dat ze even later tussen duim en wijsvinger wegknipt tot waar niemand het ooit nog zal vinden.

Anna maakt zich geen zorgen, Anna is het brein en het brein maakt zich nooit ergens zorgen over, het brein kijkt de toekomst vol vertrouwen en vol glorie tegemoet, weet dat het zal overwinnen, al is het ten koste van de dood van vele medestanders.

Anna is rustig, ze weet dat zometeen Ghirlandaio komt, dat Alfred Rosengarten Nevada dood of in elk geval niet meer te redden zal zijn. En dat de revolutie een feit is, onuitwisbaar door tien miljoen jaar geschiedenis, onuitroeibaar, nooit meer kan worden vergeten.

Toch heb ik honger, zegt Hans. Ook hij weet niet beter dan dat zometeen Ghirlandaio twee keer drie keer op de deur van het hok komt kloppen.

Eet dan de krant van gisteren op, snauwt Anna vanaf de brits. Haar borsten, haar billen, haar kont, haar smoel, haar ravissante ravenzwarte kapsel. Anna Blumenthal. De ideologe, de filosofe, het brein, de mastermind. De Ulrike Meinhof van deze vreemde, vreemde tijd.

Lang kan het nu niet meer duren, zegt Sasja.

Misschien nog een uur, zegt Nando, dan is alles voorbij,

de hele godgescheten apocalyps is over een uur voorbij, en dan zijn we weer vrij.

Ze geloven, al zouden ze dat beter niet doen, iedereen weet dat iedereen gelooft, behave van Anna, van Anna Blumenthal weet niemand iets, alleen dat ze *opnieuw* een verhard plukje stront uit haar staalwollen aarshaar krabt en het *opnieuw* tussen duim en wijsvinger de lucht in knalt, waar het even blijft zweven, dan op de vloer van het hok valt, maar het is niet het soort van stront waarop je uitglijdt en waarover je je nek breekt, het is maar een heel klein plukje, vierkante millimeters groot. Er is nu al jaren geen toilet-papier meer en reten vegen doen ze met de krant.

Alles komt dik in orde, zegt Anna, trekt verbeten aan haar Lucky Strike en dooft de peuk in de asbak.

Sasja en Nando en Nicky en Hans drinken het kraantjeswater uit de plastic petfles. Ze missen de bubbels van heel, heel erg lang geleden.

Ik mis de bubbels in het water, zegt Nicky.

We missen allemaal zoveel, zegt Nando.

Anna heeft een verse Lucky Strike opgestoken, alleen de Lucky Strike en de rietsuiker zijn nog op de bon, maar binnenkort is er niets meer op de bon. Daarom rookt ze nu hevig en heftig, alsof elke Lucky Strike haar laatste kon zijn.

Eigenlijk zou Hans moeten schijten, maar hij schaamt zich dood om tegenover de anderen te gaan zitten schijten en dus perst hij uit alle macht, uit alle jaren lang opgekropte woede z'n sluitspier dicht en sluit zodoende z'n endeldarm af. Schijten kan hij later nog, als Ghirlandaio gekomen is en Alfred Rosengarten Nevada morser dan morsdood is, of zieltogend in het door artillerievuur doorzeefde wrak van z'n Mercedes Benz.

Er wordt drie keer kort geklopt op de deur van het hok.

Daarna een korte pauze. Daarna wordt er opnieuw drie keer kort geklopt. Anna vliegt overeind van de brits en naar de deur en maakt ze open.

Ghirlandaio komt binnen, hij zit pikzwart, z'n hagelwitte tanden blikkeren in z'n zwarte bakkes.

Hij spreekt de vijf woorden. Alfred Rosengarten Nevada is dood. Diepe stilte in het hok, een stilte die dieper is dan de diepste, de allerdiepste stilte. Alfred Rosengarten Nevada is dood.

Ik ga maar onmiddellijk weer eens, zegt Ghirlandaio, er staat veel te doen en veel te beleven, nu. Er komen denkelijk wel wat bevrijdingsfeesten, en de hele zwik hoeft niet bepaald uit de hand te lopen.

Hij brengt een soort van militaire groet, maar het is geen militaire groet, het is meer een opgestoken vuist.

Hij loopt de trappen van het kliedernaakte gebouw af, ver weg van het hok van Sasja en Nando en Nicky en Hans en Ulrike Meinhof, beneden wacht de limousine, de man achterin overhandigt hem het koffertje met het miljoen dollar, de limousine zet zich in beweging, richting luchthaven. Ghirlandaio lacht eerst in z'n vuistje, later tovert hij als bij wonder een glimlach om z'n dunne lippen en even later schatert hij het uit tot hij van het lachen krampen krijgt in z'n pensje.

Op het vliegveld wacht een Douglas Continental. Negen. Veel groter is niet nodig voor 1 verrader.

Sasja en Nando in alle vroegte

(Interieur, bijna dag maar net nog niet, een smalle bundel vaal, geelgroen licht, een kamer van misschien drie bij vijf, misschien twee bij vier, naakte witte muren van geschilderd cement, alleen het levensgrote staatsieportret van Alfred

Rosengarten Nevada aan de verste muur, wit met rode vegen, effen okeren balatum, een ovale glazen tafel, twee stoelen, harde kanariegele canvas over koolzwarte aluminium buizen, de luidspreker van de intercom, twee britsen, verder niets dan Sasja en Nando en troebele asgrijze ochtendschemering die langzaam tot loodgrijze dageraad verkleurt en door het raam naar binnen dondert, alles verscheurt wat ze vindt op haar weg, alles verwoest, alles verplettert, wanhopige restjes nacht, kleffe stukjes van het blauwe uur, hond en wolf, vleermuis en zwaluw. Een poosje na de apocalyps.)

Misschien zou alles heel wat makkelijker zijn, zegt Sasja, als we af en toe nog iemand hadden om mee te praten. Hij zegt, als we eindelijk konden zeggen wat we denken, voluit konden spreken. Hij heeft het bijna gefluisterd, wanhopig, een knoestige treurwilg gelijk, maar ze fluisteren nu bijna altijd en spreken niet meer, in de diepe, diepe stilte klinkt hun gefluister haast als gekraakte bulderdrang uit schorre keel, gesmoorde kreet vanuit het middenrif, het rotte strottenhoofd.

Iemand om mee te kommunikeren, zo maar iemand, zegt hij, iemand om iets tegen te zeggen, om het even wie en om het even wat, dat de zon schijnt, dat het koud is, als we maar een aanknopingspunt hadden, een referentiekader, als we maar niet altijd torenhoog zo goed als blind en stom en doof hier opgesloten zaten, als we maar wisten hoe het er in de andere sektoren voorstaat, of we opschieten of terrein prijs geven, of we winnen of verliezen, waarop we ons moeten voorbereiden of vooralsnog kunnen verlaten, waaraan we nu nog een boodschap hebben, waarop we niet meer hoeven te rekenen en op wie, wie we waren, wie we zijn. Opdat wij weten zullen wat gebeuren zal.

(Zelfs in deze tijd gaat het nog om winnen of verliezen,

stukjes van sektoren prijs geven of heroveren, meters, decimeters, millimeters, morzels grond, bloed en bodem, pulvers heimat, het bloed en de tranen van hun vaders en hun moeders en hun vaders en hun moeders voor hen, tot bij Adam, tot bij Eva, tot bij God.)

Sasja staat aan het kogelvrije raam aan de achterkant van het blok naar buiten te staren, eerst zijn er de kilometers en kilometers felgele onvruchtbare stoppelvelden, de dode akkers, dan is er het ruisende donkergroene naaldbos aan de einder, tenslotte de kontoeren van het stadion, ver buiten de stad, omhangen door dikke slierten muisgrijze ochtendmist, de kaki soldaten als haast onzichtbare stippen op hun groene tanks die ononderbroken doen rakketakketak.

Hij heeft zoals elke dag z'n afgedragen denim jeans en z'n ferrarirode t-shirt aan, z'n bescheten onderbroek, het azuren onderhemd met de grote gele pisvlek op de plaats van de onderbuik, z'n bruine paterssandalen, z'n witte sokken, handenwringend staat hij nu in alle vroegte voor het raam en laat één voor één z'n vingerkootjes kraken. Zeven op tien, mooi is dat, beter dan zes, beter dan vijf, beter dan niets. Je dagdroomt weer, zegt Nando, je weet dat we dat niet moeten doen, dat leidt nergens toe, dat maakt de zaken er niet eenvoudiger op, bovendien is nu iedereen dood, Nicky en Hans, Anna ook, en Nicky en Hans en Anna waren de laatsten, we moeten niet meer aan hen denken en we moeten vooral niet piekeren. Nando zit aan het korte eind van de glazen tafel in z'n grasgroene onderbroek sigaretten te rollen. Hij doet de tabak in de gleuf, klapt het masjientje dicht, brengt de huls aan het teutje, drukt de knop aan de zijkant tussen duim en wijsvinger in, schuift het bovenstuk naar voren. Hij rolt hun dagvoorraad bij elkaar, tachtig sigaretten, elk veertig, ze hebben nu niets anders meer omhanden dan door hun raam naar buiten te staren en sigaret-

ten te roken en te wachten, altijd maar te wachten, tot de laatste snik, de allerlaatste krop in de keel.

Alles wat we nu nog moeten doen, zegt Nando, is wachten op het vonnis. De huls van de sigaret is gebarsten, hij scheurt ze open, haalt de tabak er uit, doet de kapotte huls opgefrutseld in de ene asbak, doet de tabak opnieuw in de gleuf en schuift een andere huls over het teutje, begint van voren af aan. Om de halve minuut zegt het masjientje klik.

Maar wanneer komt het vonnis nu eindelijk, zegt Sasja dan. Hij wil het weten. Nando moet het hem zeggen. Al honderdduizend keer heeft hij het gevraagd en al honderdduizend keer heeft Nando het hem gezegd.

Als het hen goed zal dunken, zegt Nando, komt het vonnis, het vonnis komt altijd, het is nog nooit gebeurd dat het vonnis niet kwam, maak je maar geen zorgen, het vonnis komt voor jij en ik het goed en wel beseffen, voor we 't weten, voor we de tijd hebben gehad om er stil bij te staan.

Maar wanneer, zegt Sasja, wanneer dan.

Misschien morgen, zegt Nando, maar dat denk ik niet, eerder volgende maand, volgend jaar, over vijf jaar, over tien. Maar het komt, en dan houdt alles plots op, dan zal er ineens een doffe klap zijn, een oogverblindend vuurwerk.

En vandaag dan, zegt Sasja, wat dan met vandaag, wat moeten we vandaag dan doen.

Vandaag moeten we wachten, zegt Nando, vandaag moeten we alleen maar wachten, zoals gisteren en eergisteren, zoals morgen en overmorgen, tot het hen uiteindelijk vroeg of laat zal behagen het vonnis over ons uit te spreken, het komt van zelf zo ver.

Nu gaat Nando voor het raam voor zich uit staan staren naar het stadion aan de verste kim en gaat Sasja voor hen beiden sigaretten zitten rollen.

Het is nog vroeg, zegt Sasja, het is nog niet eens goed dag.

Klik zegt het sigarettenmasjientje, klik klak.

Alles duurt nog een eeuwigheid, zegt Nando. In een onpeilbare verte drijft de ochtendwind slierten grauwe, vuile mist uit elkaar en voor zich uit.

Sasja telt de sigaretten, rolt er nog een paar bij en doet ze dan in de gele blikken doosjes, twintig in een doosje, twee doosjes voor hem en twee doosjes voor Nando, hun dagvoorraad.

Nando loopt naar het andere eind van de naakte witte kamer en zet de intercom op. Niets. Allicht is er ook vandaag geen nieuws. Allicht blijft ook vandaag weer alles bij het oude. Er is alleen dezelfde, diepe dreun, de allerlaagste noot op de elektrische bas, onophoudelijk, uren aan een stuk, dagen en weken na elkaar, nu al maanden, sinds ze hier opgesloten zitten, opgezadeld met elkaar, kameraden tegen wil en dank, de verschroeide stoppelvelden en het naaldbos als enig uitzicht, heel in de verte het bezette, nokvolle stadion.

(Ze weten donders goed dat het nu geen enkele zin meer heeft te mijmeren over eertijds of eerlang, Nicky of Hans of Anna te gedenken, op hun knieën in het midden van de kamer voor hen te bidden of naakt voor hen te huilen in de hoek, enigerlei konsekwentie uit de toestand te trekken, nog ergens op te hopen of aan te wanhopen, een soort van gevoelens te koesteren, misschien heel stiekem en verstolen of heel diep binnenin, misschien nog een klaagzang aan te heffen van katten of kaddisj, een hoog en scherp soort van krijsen.)

Ze roken, gretig en verbeten en met korte, zenuwachtige trekjes, blazen lange slierten hemelsblauwe rook de kamer in. Sasja zit op de gele stoel aan de ovale, glazen tafel. Nando is languit op z'n brits gaan liggen en heeft de andere asbak naast zich neergezet op de betonnen balatum vloer.

Ondanks alles, ondanks zichzelf, is hij met z'n gedachten bij Nicky en Hans, en bij Anna. Vooral herinnert hij zich Anna, haar zwarte ragebol, haar messcherpe en tegelijkertijd overvolle, uitbundige lichaam, hoe haar boezem op en neer ging als ze hevig te keer ging, haar passie, hoe ze lijf en lendenen in de strijd wierp, gekerkerde Anna, de strop om Nicky's nek, de dum-dum dwars doorheen het jongenshoofd van Hans.

We moeten niet aan vroeger denken, vaart hij plots luid tegen zichzelf uit, hij schreeuwt z'n ziel uit z'n longen en toch is het alleen maar fluisteren dat hij doet, we moeten nu nergens meer aan denken, aan niets moeten we nog denken.

Alle sigaretten zijn gerold. Ergens slaat een torenklok half zes maar Sasja en Nando horen het niet. De tijd staat stil. Ze zwijgen. Er valt niets meer te zeggen nu de strijd gestreden is, het leed geleden, oranjerood breekt de dag door asfaltgrijze vegen, in sommige sektoren wordt nog een heel klein beetje heen en weer geschoten, maar hier niet meer, hier niet meer, nu niet meer, tussen hond en wolf, tussen vleermuis en zwaluw.

Het is een nieuwe dag, zegt Sasja.

Nando zegt, nooit komt er nog een einde aan, nooit nog.

James Joyce
Calypso

Vertaling: Paul Claes en Mon Nys

Eind 1994 verschijnt bij de Amsterdamse uitgeverij De Bezige Bij *de nieuwe Nederlandse vertaling van de roman* Ulysses *van James Joyce door Paul Claes en Mon Nys. De vorige vertaling, door John Vandenbergh, dateert van 1969. Ze werd bij het verschijnen hemelhoog geprezen, maar is op korte tijd sterk verouderd. Nieuwe tekstuitgaven en de publikatie van de manuscripten en voorstudies van Joyce toonden aan dat er in de vroegere uitgaven, waarop de vertaling van Vandenbergh is gebaseerd, heel wat fouten stonden. Bovendien is de vertaling van Vandenbergh zo letterlijk en staat ze zo bol van de anglicismen dat ze een wel erg on-Nederlandse indruk geeft en vaak minder vlot leest dan het origineel. Ter illustratie: Vandenbergh vertaalt het begin van de vierde episode als volgt:*

> ‘Mr. Leopold Bloom at met veel smaak van de inwendige organen van zoogdieren en gevogelte. Hij hield van soep dik van de ingewanden van vogels, en van spiermagen die naar noten smaakten, een gefarceerd gebraden hart, dikke plakken gepaneerde lever, gebakken kuit van kabeljauw. Maar bovenal hield hij van geroosterde schapeniertjes die het gehemelte een licht geparfumeerd urinesmaakje schonken.’

In deze vierde episode maken we kennis met twee van de drie hoofdfiguren van de roman, de Dublinse advertentieacquisiteur van middelbare leeftijd, Leopold Bloom, en zijn ontrouwe echtgenote Molly. Joyce gaf deze episode de titel 'Calypso', naar de nimf die Odysseus jarenlang op haar eiland gevangen hield. In de definitieve versie van zijn roman liet hij deze - en andere - tussentitels weliswaar weg, maar de critici gebruiken ze nog altijd om naar de respectieve episodes te verwijzen.

Mr Leopold Bloom was verlekkerd op orgaanvlees van vee en gevogelte. Hij at graag dikke kippeleversoep, pittige spiermagen, gefarceerd gebraden hart, gepaneerde lever-plakken, gebakken kabeljauwkuit. Maar het liefst van al at hij geroosterde schapeniertjes, die zijn verhemelte streelden met een vluchtige nasmaak van urine.

Aan niertjes liep hij te denken terwijl hij stil door de keuken bewoog en haar ontbijt op het bultige dienblad schikte. In de keuken hing een kilte van lucht en licht, maar buiten overal een zachte zomerochtend. Kreeg hij echt wel trek van.

De kolen gloeiden rood op.

Nog een boterham, drie, vier, goed. Ze had niet graag dat haar bord vol lag. Goed. Hij wendde zich van het dienblad af, nam de ketel van de haardplaat en zette hem aan de zijkant op het vuur. Daar stond hij, log en lomp, met zijn tuit naar omhoog. Zo meteen een kop thee. Fijn. Droge mond.

De kat liep stijfjes om een tafelpoot heen, haar staart in de lucht.

- Mnjauw!

- Zo, zit je daar? zei Mr Bloom, die zich van het vuur afwendde.

De kat miauwde terug en schreed weer stijfjes om de tafelpoot heen, miauwde. Net zoals ze over mijn schrijftafel schrijdt. Prr. Kopje krauwen. Prr.

Mr Bloom keek geboeid, vertederd naar de soepele zwarte gedaante. Ziet er schoon uit: de glans van haar gladde vel, de witte vlek onder haar staartwortel, de groende flistende ogen. Met zijn handen op zijn knieën boog hij zich naar haar toe.

- Melk voor poessie, zei hij.

- Mrjauw! deed de kat.

Dom vinden ze die. Zij begrijpen wat wij zeggen beter dan wij hun. Zij begrijpt alles wat ze maar wil. Venijnig ook. Wreed. Zo is ze. Vreemd dat muizen nooit piepen. Lijken het wel leuk te vinden. Hoe zou zij mij zien? Torenhoog? Nee, ze kan boven op me springen.

- Ze is bang voor de kippetjes, zei hij spottend. Bang voor de toktoks. Nooit heb ik zo'n dom poessie gezien als ons poessie hier.

- Mnrjauw! zei de kat luid.

Ze knipperde met haar gretige, van schaamte half dichtgeknepen ogen, miauwde lang en klaaglijk en toonde hem haar melkwitte tanden. Hij zag hoe haar donkere oogspleten zich van gulzigheid vernauwden tot haar ogen groene gemmen werden. Toen liep hij naar het aanrecht, nam de kan die de melkboer van Hanlon net voor hem had volgedaan, goot de warmschuimende melk in een schoteltje en zette het voorzichtig op de grond neer.

- Gmrr! deed ze. Ze kwam aanhollen om te leppen.

In het zwakke licht zag hij hoe haar snorharen als metaaldraad blonken toen ze zich drie keer opnieuw over het schoteltje boog en lichtjes likte. Zou het waar zijn dat ze geen muizen meer kunnen vangen als je die afknipt? Hoezo? Misschien glimmen ze in het donker, de uiteinden. Of een soort voelsprieten in het donker, misschien.

[advertentie]

Hij luisterde hoe ze liklepte. Ham met eieren, nee. De eieren deugden niet als het zo droog is. Hebben helder fris water nodig. Donderdag: ook niet de goeie dag om bij Buckley een schapenier te halen. In boter gebakken, met een snuifje peper. Liever een varkensnier bij Dlugacz. Terwijl de ketel opstaat. Ze begon langzamer te leppen, en likte het schoteltje schoon. Waarom is hun tong zo ruw? Om beter te kunnen likken, louter poreuze gaten. Niks te eten voor haar? Hij keek vluchtig om zich heen. Nee.

Met lichtjes krakende schoenen liep hij de trap naar de overloop op en bleef voor de slaapkamerdeur staan. Misschien wou zij wel wat lekkers. Dunne boterhammen, die heeft ze's ochtends graag. Maar toch, zo af en toe.

Zacht zei hij op de kale overloop:

- Ik loop even om het hoekje. 'k Ben zo terug.

En toen hij zijn stem dat had horen zeggen, zei hij nog:

- Wou je soms wat voor je ontbijt?

Een zacht gemurmel antwoordde slaperig:

- Mn.

Nee. Ze hoefde niks. Daarop hoorde hij een warme, zware zucht, zachter, toen ze zich omdraaide en de losse koperen ringen van het ledikant deed rinkelen. 'k Moet die toch eens laten repareren. Jammer. Helemaal uit Gibraltar. Is het beetje Spaans dat ze kende vergeten. Hoeveel zou haar vader ervoor betaald hebben? Oud en degelijk.

Och ja! natuurlijk. Gekocht toen de spullen van de gouverneur geveild werden. 't Werd gauw afgetikt. Spijkerhard als hij een koopje zag, die ouwe Tweedy. Jawel, meneer. Bij Plevna. Ik ben als gewoon soldaat begonnen, meneer, en daar ben ik trots op ook. Maar hij was wel zo gewiekst om al die postzegels op te kopen. Een vooruitziende blik.

Zijn hand nam zijn hoed van de haak boven zijn zware, met initialen getekende overjas en zijn tweedehands regenjas uit het bureau voor gevonden voorwerpen.

Postzegels: plaatjes met een kleefrug. Doen vast ook heel wat officieren aan. Tuurlijk. Het doorzwete logo in de bol van zijn hoed zei hem zonder klank: Plasto luxe hoe. Vlug gluurde hij even onder de leren band. Wit papiertje. 't Zat veilig.

Op de drempel tastte hij in zijn heupzak naar zijn huissleutel. Zit er niet. In mijn andere broek. Even halen. Aardappel heb ik. Kleerkast knarst. 'k Moet haar nu maar niet storen. Draaide zich daarnet nog slaperig om. Heel voorzichtig trok hij de voordeur achter zich dicht, nog verder, tot de voetlijst langzaam over de drempel schoof, een loom ooglid. Lijkt gesloten. 't Kan best zo tot ik terug ben.

Hij stak over naar de zonkant en ontweek het losse kelderluik van nummer vijfenzeventig. De zon naderde de toren van de Saint George. 't Wordt een warme dag denk ik. Vooral in die zwarte kleren voel je dat nog meer. Zwart geleidt, reflecteert (of is het refracteert?) de warmte. Maar ik kan toch niet in dat lichte pak gaan. 't Is tenslotte geen picknick. Meer dan eens look hij langzaam zijn oogleden, terwijl hij in de zalige warmte voortliep. De broodwagen van Boland bezorgt ons op platen ons dagelijks maar zij eet liever brood van gisteren knapperige flapjes warme kransjes. Word je jong van hart van. Ergens in het oosten: vroeg in de ochtend, vertrek bij dageraad. Reis voor de zon uit de wereld rond, zo haal je een dag op haar in. Als je dat eeuwig volhoudt, word je in theorie dan nooit een dag ouder. Loop langs een strand, vreemd land, kom bij een stadspoort, schildwacht daar, ook een oudgediende, een grote knevel als de ouwe Tweedy, leunt op een soort van lange speer. Dwaal door overluifelde straten. Getulbande hoofden passeren. Donkere holen van tapijtwinkels, een enorme kerel, Turko de verschrikkelijke, zit met de benen gekruist een gekronkelde pijp te roken. Geroep van straatventers. Drink

water met een aroma van venkel, sorbet. Dool zo de hele dag rond. Misschien loop je wel een paar rovers tegen het lijf. Nou ja, dan is dat maar zo. Stilaan wordt het avond. De schaduwen van de moskeeën tussen de zuilen, een priester met een opgerolde boekrol. Een huivering door de bomen, een teken, de avondwind. Ik loop door. Vergrauwende gouden hemel. In haar deur staat een moeder naar me te kijken. Zij roept haar kinderen in hun duisterse taal naar huis. Hoge muur, daarachter snaargetokkel. Nachthemel, maan, violet, de kleur van Molly d'r nieuwe kousebanden. Snaren. Luister. Een meisjes speelt op zo'n instrument hoe heet het ook weer: een hakkebord. Ik loop door.

Waarschijnlijk helemaal niet zo. Zoiets wat je leest: in het spoor van de zon. Stralende zon op de titelpagina. Hij glimlachte geamuseerd. Wat Arthur Griffith zei over het embleem op de voorpagina van de *Freeman*: de zon van het zelfbestuur komt op in het noordwesten, uit het steegje achter de Bank van Ierland. Geamuseerd bleef hij glimlachen. 't Had van een jid kunnen zijn: de zon van het zelfbestuur komt op in het noordwesten.

Hij kwam bij de zaak van Larry O'Rourke. Uit het kelderrooster steeg een fletse biergeur op. Uit de open bardeur spoten vleugen gember, theegruis, koekjespap. Toch geen slechte winkel: net bij de laatste halte. Neem nu M'Auley daar: noppes qua ligging. Als er op de North Circular een tramlijn kwam van de veemarkt naar de kaden schoot de waarde allicht als een pijl omhoog.

Kaalkop boven het gordijn. Sluwe ouwe vos. Van hem krijg je geen advertentie los. Weet zelf 't beste hoe zijn zaak draait. Zie hem daar, stoere Larry, in hemdsmouwen tegen de suikerbak staan kijken hoe zijn hulp in schort met emmer en zwabber de boel dweilt. Simon Dedalus kan hem perfect nadoen zoals hij zijn ogen dichtknijpt. Zal ik je wat

zeggen? Wat dan, Mr O'Rourke? Weet je, de Japanners kunnen die Russen gewoon tussen hun boterhammen leggen.

Even blijven staan en wat zeggen: over de begrafenis misschien. Erg toch, die stakker van een Dignam, Mr O'Rourke.

Hij sloeg de Dorset Street in en riep bij wijze van groet opgewekt door de deur:

- Goeiendag, Mr O'Rourke.
- Ook een goeiendag,
- Lekker weertje, niet?
- Zegt u dat wel.

Waar halen ze het geld vandaan? Komen als roodharige barhulpjes helemaal uit het graafschap Leitrim hiernaar toe, om in de kelder lege glazen en kliekjes uit te spoelen. En

opeens, kom dat zien, ontpoppen ze zich tot een of andere Adam Findlater of Dan Tallon. En al die concurrentie. Algemene dorstepidemie. Zou een mooi raadsel zijn tracht heel Dublin door te lopen zonder langs een kroeg te komen. Het bijeensparen kunnen ze niet. Van de dronkaards misschien. Drie opschrijven en vijf onthouden. Wat brengt dat op, af en toe een shilling, ietjes en pietsjes. Misschien op de grote bestellingen. Sjoemelen met de handelsreizigers. Jij regelt het met de baas en we delen de winst, okee?

Hoeveel per maand zou dat zijn op het bier alleen al? Laten we zeggen tien vaten. Stel, hij verdient er tien procent op. Méér. Vijftien. Hij kwam voorbij de openbare lagere school, Saint Joseph. 't Geschreeuw van die vlegels. Ramen open. Frisse lucht is goed voor het geheugen. Dreunen iets op. Aabeesee deeefgee kaaelem oopeekuu eresteeuuvee wee. Jongens? Ja. Inishturk. Inishark. Inishboffin. Les aderrijkskunde. Mijn naam. Het Slieve Bloom-gebergte.

Voor de etalage van Dlugacz bleef hij staan staren naar de strengen worst, saucisses de Boulogne, zwart-wit. Vijftien vermenigvuldigd met. De cijfers verbleekten in zijn hoofd, onopgelost; geïrriteerd liet hij ze vervagen. Hij verslond met zijn ogen de glimmende schakels vol fijngehakt vlees en snoof bedaard de lauwe geur van gekookt en gekruid varkensbloed op.

Op een blauwwitte porseleinen schaal sijpelden bloeddruppels uit een nier: de laatste. Hij ging aan de toonbank naast het meisje van de buren staan. Wou zij die ook kopen? Een voor een las ze van het lijstje in haar hand de boodschappen af. Gekloofd: soda. En anderhalf pond Denny-worstjes. Zijn ogen bleven op haar kloeke heupen rusten. Woods heet hij. Wat doet hij voor de kost? Zijn vrouw ziet er oud uit. Nieuw bloed. Geen vrijers toegelaten. Een paar sterke armen. Als ze een kleed uitklopt aan de waslijn.

Kan die kloppen, zeg. Zoals haar rok bij elke klap schuin opwipt.

De varkensslager met zijn fretteogen vouwde de worstjes samen die hij met zijn bespatte, worstroze vingers af had gesneden. Zit goed in haar vlees: net een vetgemeste vaars.

Hij nam een vel van de stapel versneden papier: de modelhoeve in Kinnereth aan het meer van Tiberias. Ideaal voor een wintersanatorium. Moses Montefiore. Ik dacht al dat die het was. Hoeve, muur eromheen, onscherp grazend vee. Hij hield het blad van zich af: interessant; las het van dichterbij, de titel, het onscherpe grazende vee, het papier ritselde. Een jonge witte vaars. 's Ochtends op de veemarkt, de dieren die loeiden in hun hokken, gebrandmerkte schapen, plof en plets van drek, de fokkers die met hun spijkerlaarzen door de mest baggerden en op een rijpgevleesd achterkwartier kletsten, da's kwaliteit, een ongeschilde twijg in de hand. Hij bleef het blad schuin houden, bedwong zijn zinnen en zijn wil, hield zijn kalme, onderworpen blik stil. Schuin wipte de rok op, klap na klap na klap.

De varkensslager griste twee vellen van de stapel, pakte de prima worstjes voor haar in en vertrok zijn gezicht in een rode grimas.

- Zo, juffrouw, zei hij.

Met een vrijpostig lachje reikte ze hem een geldstuk aan, stak haar dikke pols vooruit.

- Dank u wel, juffrouw. En een shilling en drie pence terug. En voor u, meneer?

Mr Bloom wees vlug. Haar inhalen en achter haar aan lopen als ze niet te snel was, achter haar beweeglijke billen. Een prettig gezicht om de dag te beginnen. Schiet toch op, verdorie. Het ijzer smeden als het heet is. Ze bleef buiten voor de winkel in de zon staan en slenterde toen traag de rechterkant uit. Hij zuchtte door zijn neus: ze snappen het

ook nooit. Handen gekloofd van de soda. Verharde teennagels ook nog. Versleten bruin scapulier, beschermt haar aan beide kanten. Het knagend gevoel van miskennig gloeide in zijn borst op tot flauw welbehagen. Voor een ander: een agent die haar in de Eccles Lane buiten zijn diensturen knuffelde. Ze hebben graag een forse vent. Prima worst. Help me toch, meneer de agent, ik ben de weg kwijt.

- Drie pence, alstublieft.

Hij stak zijn hand uit naar de vochtige warme klier en liet die in zijn zijzak glijden. Daarna diepte hij met dezelfde hand drie geldstukken uit zijn broekzak op en legde ze op de rubberen stekeltjes. Daar lagen ze, werden snel geteld en snel, munt na munt, in de geldla geschoven.

- Dank u wel, meneer. Tot de volgende keer.

Uit vosseogen flitste dankbaar een fel vuur op. Bijna onmiddellijk wendde hij zijn blik af. Nee, liever niet, een andere keer.

- Goeiemorgen, zei hij bij het weggaan.

- Goeiemorgen, meneer.

Geen spoor. Verdwenen. Wat geeft het?

In zijn lectuur verdiept liep hij door de Dorset Street terug. Agendath Netaim: kolonisatiemaatschappij. Om van de Turkse regering onbebouwde woestijngebieden af te kopen en die met eucalyptus te beplanten. Ideaal voor als schaduwboom, brandstof en bouwmateriaal. Sinaasappelplantages en uitgestrekte meloenvelden ten noorden van Jaffa. U betaalt tachtig mark en zij beplanten voor u een dunam land met olijven, sinaasappelen, amandelen of citroenen. Olijven, goedkoper, sinaasappelen hebben kunstmatige bevloeiing nodig. Elk jaar krijgt u een monster van de oogst toegestuurd. Uw naam levenslang als eigenaar ingeschreven in het boek van de vereniging. Kunt er tien onmiddellijk betalen en de rest in jaarlijkse termijnen. Bleibtreustrasse 34, Berlin, W. 15.

Niks voor mij. Al zit er wel wat in.

Hij bekeek het vee, onscherp in zilveren hitte. Met zilver bepoederde olijfbomen. Rustige, lange dagen: snoeien, rijpen. Olijven doen ze in potten, niet? Ik heb er nog een paar over van Andrews. Molly spuugde ze uit. Heeft nu ook de smaak te pakken. Sinaasappels in zijdepapier en zo in kratten. Citroenen ook. Zou die stakker van een Citron nog op de Saint Kevin's Parade wonen? En Mastiansky met zijn ouwe citer? Plezierige avonden waren dat. Molly in de rieten stoel van Citron. Prettig gevoel om die koele gladde vruchten in je hand te houden, naar je neus te brengen en de geur op te snuiven. Zo, een scherpe, zoet, wilde geur. Altijd dezelfde, jaar na jaar. En volgens Moisel brachten ze ook goed op. De Arbutus Place, de Pleasants Street: de goeie ouwe tijd. Moeten wel gaaf zijn, zei hij. Komen van ver: van Spanje, Gibraltar, de Middellandse Zee, het Nabije Oosten. Rijen kratten op de kade in Jaffa, een kerel die ze aanstreept in een boek, sjouwers in groezelige werkbroeken en op blote voeten die ze laden. Daar heb je hoeheetieookweer uit de. Goeiendag. Ziet me niet. Een knul die je alleen maar kent van te groeten, beetje een droogstoppel. Al net zo'n rug als die Noorse kapitein. Zou ik hem vandaag nog tegenkomen? Een sproeiwagen. Om regen uit te lokken. Op aarde zoals in de hemel.

Er schoof een wolk traag, staag voor de zon. Grauw. Ver.

Nee, zo ziet het er niet uit. Een dor land, barre woestenij. Vulkanisch meer, de dode zee: geen vissen, geen wier, diep in de aarde verzonken. Geen wind kon die golven doen rijzen, dat metaalgrauwe, giftig wasemende water. Ze noemden het een regen van zwavel, op de steden der vlakte: Sodom, Gomorra, Edom. Allemaal dode namen. Een dode zee in een dood land, grauw en oud. Nu oud. Het heeft het

oudste, het eerste volk voortgebracht. Een krom oud wijf stak bij Cassidy de straat over. Ze omklemde een flesje sterkedrank bij de hals. Het oudste volk. Ver uitgezworven over de hele wereld, van ballingschap naar ballingschap, om zich overal te vermenigvuldigen, te sterven, geboren te worden. En daar lag het nu. Nu bracht het niets meer voort. Dood: die van een oude vrouw, de grauwe verzonken kut van de wereld.

Troosteloosheid.

Grauw afgrijzen schroeide zijn vlees. Hij vouwde het blad dubbel, stak het in zijn zak, sloeg de Eccles Street in en haastte zich naar huis. Koude olie lekte door zijn aderen en verkilde zijn bloed; ouderdom omkorstte hem met een mantel van zout. Zo, ik ben er. Ja, ik ben er. Morgenstond heeft lood in de mond. Met het verkeerde been uit bed gestapt. 'k Moet maar weer eens met die Sandow-gymnastiek beginnen. Me opdrukken. Beschimmelde, bruine bakstenen huizen. Nummer tachtig nog niet verhuurd. Hoe komt dat? Toch maar op achtentwintig geschat. Towers, Battersby, North, MacArthur: benedenramen volgeplakt met affiches. Pleisters op de wond. De zoete geur van thee opsnuiven, de walm uit de pan, kissende boter. Dicht bij haar weelderige, bedwarme vlees zijn. Ja, ja.

Snel kwam warm zonlicht uit de Berkeley Road aanrennen, gezwind, op smalle sandalen, over het oplichtend trottoir. Rent, ze rent me tegemoet, een meisje met gouden haar in de wind.

In de vestibule lagen twee brieven en een kaart op de grond. Hij bukte zich om ze op te rapen. Mrs Marion Bloom. Zijn bonzend hart ging meteen trager kloppen. Fors handschrift. Mrs Marion.

- Poldy!

Toen hij in de slaapkamer kwam, kneep hij de ogen half-

dicht en liep door warm, geel schemerlicht tot bij haar verfomfaaide hoofd.

- Voor wie zijn de brieven?

Hij bekeek ze. Mullingar. Milly.

- Een brief van Milly voor mij, zei hij bedachtzaam, en een kaart voor jou. En een brief voor jou.

Hij legde haar kaart en brief op de gekeperde bedsprei bij de ronding van haar knieën.

- Moet het gordijn omhoog?

Hij trok het grondijn met rukjes voorzichtig tot halverwege op en zag vanuit zijn ooghoek hoe zij vluchtig naar de brief keek en hem dan onder haar kussen wegstopte.

- Zo goed? vroeg hij en keerde zich om.

Op haar elleboog gesteund las ze de kaart.

- Ze heeft de spullen ontvangen, zei ze.

Hij wachtte tot ze de kaart had weggelegd en zich met een behaaglijke zucht traag opnieuw in bed had genesteld.

- Schiet op met die thee, zei ze. Ik sterf van de dorst.

- Het water kookt al, zei hij.

Maar hij bleef nog even om de stoel vrij te maken: haar gestreepte onderrok, neergegooid vuil wasgoed. Hij nam het in één keer in zijn armen en legde het aan het voeteneind neer.

Terwijl hij de keukentrap af liep, riep ze:

- Poldy!

- Ja?

- Spoel de theepot met heet water om.

En of het kookte: een pluim stoom uit de tuit. Hij spoelde de theepot schoon, deed er vier volle lepels thee in en hield de ketel schuin om het water op te gieten. Hij zette de pot opzij om de thee te laten trekken, nam de ketel van het vuur, drukte de pan op de gloeiende kolen en zag hoe het klompje boter weggleed en smolt. Terwijl hij de nier uit-

pakte, miauwde de kat hongerig tegen hem aan. Als je haar te veel vlees geeft, vangt ze geen muizen meer. Eten naar het schijnt geen varkensvlees. Koosjer. Hier. Hij liet het papier vol bloedvlekken naast haar op de grond vallen en legde de nier in de kissende boter. Peper. Hij nam een snuifje uit het kapotte eierdopje en strooide het in een kringetje op het vlees.

Daarna scheurde hij zijn brief open en las hem vluchtig aan voor- en achterkant. Bedankt; nieuwe baret; Mr Coghlan; picknick bij het Loch Owel; jonge student; de strandmeisjes van Blazes Boylan.

De thee was getrokken. Glimlachend deed hij zijn snorrekop van namaak-Derby vol. Verjaardagscadeau van die malle Milly. Ze was toen pas vijf. Nee wacht even: vier. Ik gaf haar dat halssnoer in imitatie-amber, dat ze stuk heeft gemaakt. Stopte voor haar velletjes gevouwen pakpapier in de brievenbus. Hij glimlachte bij het inschenken.

O Milly Bloom, mijn liefste meid,
Jij bent mijn spiegel voor altijd.
Ik heb jou liever zonder duit
Dan Katey Keogh met tuin en geit.

Ach, die goeie ouwe professor Goodwin. Stokoud. Al was hij een voorkomend oud mannetje. Die ouderwetse buiging waarme hij Molly altijd van het podium leidde. En het spiegeltje in zijn hogehoed. Die avond toen Milly er onverwachts de salon mee binnenkwam. Kijk eens wat ik in de hoed van professor Goodwin gevonden heb! We schoten allemaal in de lach. Toen al kwam het vrouwtje in haar boven. Een bijdehand ding, dat was ze.

Met een vork prikte hij in de nier en flapte die om, schikte daarna de theepot op het dienblad. De bult erin ver-

sprong toen hij het opnam. Alles erop? Boterhammen, vier, suiker, lepeltje, room voor haar. Ja. Hij droeg alles naar boven, zijn duim in het oor van de theepot gehaakt.

Hij duwde met zijn knie de deur open, bracht het blad naar binnen en zette het op de stoel bij het hoofdeinde van het bed.

- Heeft dat lang geduurd! zei ze.

Ze deed de koperringen rinkelen toen ze zich bruusk oprichtte, een elleboog op het kussen. Hij keek rustig neer op haar volle vormen en tussen haar grote zachte tieten, die in haar nachtjapon afhingen als de uier van een geit. De warmte van haar liggend lijf steeg op en vermengde zich met het aroma van de thee die ze inschonk.

Een stukje gescheurde envelop gluurde onder het ingedrukte kussen uit. Bij het weggaan trok hij eerst nog even de bedsprei recht.

- Van wie was die brief? vroeg hij.

Fors handschrift. Marion.

- O, van Boylan, zei ze. Hij brengt me het programma.

- Wat ga je zingen?

- *Là ci darem* met J.C. Doyle, zei ze, en *Oud liefdeslied*.

Haar volle lippen lachten onder het drinken. Van die wierook blijft de volgende dag wel een muffe geur hangen. Als vuil water in een vaas.

- Zal ik het raam op een kier zetten?

Ze stopte een dubbelgevouwen snee brood in haar mond en vroeg:

- Hoe laat is de begrafenis?

- Om elf uur, denk ik, antwoordde hij. Ik heb de krant nog niet gezien.

Hij volgde haar wijzende vinger en lichtte een pijp van haar vuile onderbroek van het bed op. Nee? Daarna een verstrengelde grijze kouseband die om een kous heen zat: verrimpelde, glimmende zool.

- Nee, dat boek.

Andere kous. Haar onderrok.

Misschien is het op de grond gevald, zei ze.

Hij tastte hier en daar. *Voglio e non vorrei*. Zou zij dat wel juist uitspreken: *voglio*. Niet op het bed. 't Zal eraf gegleden zijn. Hij bukte zich en tilde het valletje van de sprei op. Het boek lag, opengevallen, tegen de bolle wand van de oranjegetinte po aan.

- Laat zien, zei ze. Ik heb er een bladwijzer bij gestoken. Er is een woord dat ik je wou vragen.

Ze nam een slok thee uit haar kopje, dat ze niet-bij-het-oortje vasthield, veegde haar vingertoppen flink af aan de deken en begon met haar haarspeld de tekst af te zoeken tot ze het woord vond.

- Met een wat? vroeg hij.

- Hier, zei ze. Wat betekent dat?

Hij boog zich voorover en las boven haar bijgevijlde duimnagel.

- Metempsychose?

- Ja. Wat is dat in mensentaal?

- Metempsychose, zei hij nadenkend. Dat is Grieks, uit het Grieks. Het betekent de zielsverhuizing.

- Kul! zei ze. Zeg het maar gewoon.

Hij lachte en gluurde verstolen naar haar spottende ogen. Nog steeds die zelfde jonge ogen. Die eerste nacht na de charades. In de Dolphin's Barn. Hij sloeg de beduimelde bladzijden om. *Ruby, de ster van het circus*. Hé. 'n Plaatje. Woeste Italiaan met paardezweep. 't Is vast Ruby ster van het die daar naakt op de grond. Bereidwillig geleend laken. *Het monster Maffei liet af en slingerde zijn slachtoffer vloekend van zich weg*. In de grond allemaal wreedheid. Verdoofde dieren. Trapeze in het Circus Hengler. 'k Moest de andere kant opkijken. Gapende massa. Stort jij maar te

[advertentie]

pletter, wij lachen ons wel te pletter. Hele gezinnen. Breek hun botten als ze jong zijn dan kunnen ze metamspychozen. Dat wij voortleven na de dood. Onze zielen. Dat de ziel van een mens als hij sterft, de ziel van Dignam...

- Heb je het uit? vroeg hij.

- Ja, zei ze. Er staat niks vies in. Is zij de hele tijd door op die eerste vent verliefd?

- Nog niet gelezen. Moet je een ander?

- Ja. Breng er nog eens een mee van Paul de Kock. Leuke naam, zeg!

Ze schonk nog wat thee in haar kopje en keek van opzij naar de straal.

- 'k Moet dat boek uit de bibliotheek van de Capel Street laten verlengen of ze schrijven Kearney nog aan, die voor mij garant staat. Reïncarnatie: dat is het woord.

- Sommige mensen geloven, zei hij, dat wij na onze dood in een ander lichaam voortleven, dat wij ook vroeger al geleefd hebben. Dat noemen ze reïncarnatie. Dat wij allemaal vroeger al, duizenden jaren geleden, op aarde geleefd hebben of op een andere planeet. Ze zeggen dat wij dat vergeten zijn. Er zijn er die zeggen dat ze zich hun vroegere levens herinneren.

Dikke roomslierten spiraalden traag door haar thee. Hoe moet ik haar dat woord inprenten: metempsychose. Een voorbeeld zou nuttiger zijn. Een voorbeeld?

De Badende Nimf boven het bed. Bijvoegsel bij het paasnummer van *Photo Bits*: schitterend meesterwerk in artistieke kleuren. Thee voor je er melk in doet. Heeft wel wat van haar weg als haar haren loshangen: slanker. Drie shilling en zes pence heb ik voor de lijst betaald. Ze zei dat het mooi zou staan boven het bed. Naakte nimfen: Griekenland, en alle mensen die toen leefden bij voorbeeld.

Hij bladerde terug.

- Metempsychose, zei hij, zo heette dat bij de oude Grieken. Die geloofden dat je bij voorbeeld in een boom of een dier kon veranderen. Bij voorbeeld wat zij nimfen noemden.

Haar lepeltje hield op met de suiker om te roeren. Zij keek strak voor zich uit en snoof door haar opgetrokken neusgaten.

- Het ruikt hier aangebrand, zei ze. Heb je iets op het vuur laten staan?

- De nier! riep hij uit.

Hij propte het boek in zijn binnenzak, stootte zijn tenen tegen het kapotte stilletje terwijl hij zich in de richting van de brandlucht spoedde, en snelde op hoge stelten als een opgeschrikte ooievaar de trap af. Prikkelende rook schoot in een nijdige straal aan een kant uit de pan omhoog. Door er met een tand van zijn vork onder te porren maakte hij de nier los en kantelde die om. Niet zo erg aangebrand. Hij wipte het vlees van de pan op een bord en liet het kleine beetje jus eroverheen druppen.

Nu een kop thee. Hij ging zitten, sneed een boterham af en deed er boter op. Hij schraapte het aangebrande vlees weg en gooide het naar de kat. Daarna stak hij met zijn vork een stukje van de nier in zijn mond en kauwde als een fijnproever het smakelijke, elastische vlees. Net goed gebakken. Een slok thee. Daarna sneed hij brood in blokjes, sopte er eentje in de jus en stak het in zijn mond. Wat was dat met die jonge student en die picknick? Hij streek de brief naast zijn bord glad en las hem traag door, terwijl hij kauwend nog een blokje brood in de jus sopte en naar zijn mond bracht.

Liefste papli,

Heel erg bedankt voor het mooie verjaardagsgeschenk. Het staat me beeldig. Iedereen zegt dat ik met mijn nieuwe baret de ster van het bal ben. Ik heb net die heerlijke doos bonbons van mammie ontvangen en schrijf meteen. Ze zijn heerlijk. Ik ben nu volop in de fotobranche gedoken. Mr Coghlan heeft er gisteren een van mij en mevrouw gemaakt. Stuur hem zodra hij ontwikkeld is. Gisteren fantastische zaken gedaan. Marktdag en al die potige boerinnen waren hiernaar toe gekomen. Maandag gaan we met een paar vriendinnen naar het Lough Owel voor een minipicknick. Doe de groeten aan mammie en voor jou een dikke zoen en bedankt. Ik hoor ze beneden piano spelen. Zaterdag is er een concert in het Greville Arms Hotel. Een jonge student komt hier 's avonds wel eens langs ene Bannon zijn neven of zoiets zijn grote chic en hij zingt het liedje van Boylan (ik schreef al bijna Blazes Boylan) over die strandmeisjes. Doe hem mijn complimenten van die malle Milly. Ik moet nu besluiten met veel liefs.

Je liefhebbende dochter
Milly

P.S. Sorry voor slecht schrift ben erg gehaast. Daaag.
M.

Gisteren vijftien. Vreemd, ook de vijftiende van de maand. Haar eerste verjaardag buitenshuis. Scheiding. 'k Weet nog goed die zomerochtend toen ze geboren werd, ik ging zo snel mogelijk Mrs Thornton in de Denzille Street uit haar bed trommelen. Aardig oud vrouwtje. Massa's baby's moet zij op de wereld geholpen hebben. Zij zag onmiddellijk dat Rudy'tje, dat stakkertje, niet lang zou leven. Ach meneer, wat God doet is welgedaan. Ze zag het direct. Hij zou nu elf zijn als hij was blijven leven.

Met een afwezige blik vol medelijden staarde hij naar het postscriptum. Sorry voor slecht schrift. Gehaast. Beneden piano spelen. Kruipt uit haar schulp. Scène over die armband met haar in het Café XL. Liet haar taartjes staan, geen woord meer, geen blik. Brutaal nest. Hij sopte nieuwe blokjes brood in de jus en at de nier stukje bij beetje op. Twaalf shilling en zes pence per week. Niet veel. Al kon het erger. In het variététheater. Jonge student. Hij nam een slok afgekoelde thee om zijn eten door te spoelen. Daarna las hij de brief nog eens: tweede keer.

Tja, ze weet zich best te behelpen. Of niet? Nee, er is niks aan de hand. Natuurlijk, er kan altijd. In elk geval afwachten tot het zover is. Een echte wildebras. Haar slanke benen die de trap op renden. Het lot. Wordt stilaan groot. Koket, tot en met.

Hij lachte vertederd maar bezorgd naar het keukenraam. De dag dat ik haar verraste toen ze op straat in haar wangen stond te knijpen om ze te doen blozen. Een beetje bloedarmoedig. Veel te lang melk gekregen. Die dag dat we op de *Erin's King* rond de Kish voeren. Zoals die ouwe schuit zwalpte. Geen sikkepit benauwd. Haar lichtblauw sjaaltje met haar haren los in de wind.

Kuiltjes en een krullebol
Brengen je het hoofd op hol.

Strandmeisjes. Gescheurde envelop. Zingt, de handen in de broekzakken, een koetsier die een dagje vrij heeft. Huisvriend. *Krollebol*, zegt hij. Verlichte pier, een zomeravond, orkest.

Zo dol, zo dol,
Strandmeisjes zijn zo dol.

Ook Milly. Prille zoentjes: de eerste. Al heel lang geleden nu. Mrs Marion. Aan het lezen, achterover in de kussens nu, telt haar haarstrengen, lacht, maakt vlechten.

Een vaag gevoel van wrevel, spijt gleed over zijn rug, nam toe. 't Gebeurt toch, ja. Verhinderen. Zinloos: niks aan te doen. Zachte, lichte meisjeslippen. Gebeurt haar ook. Hij voelde hoe de wrevel door zijn lichaam trok. 't Heeft geen zin er nu wat aan te doen. Lippen, gekust, kussen, worden gekust. Volle, kleffe vrouwenlippen.

Beter waar ze nu is, daarginds: weg. Haar iets omhanden geven. Wou een hond om zich te verstrooien. Kon haar daar eens gaan bezoeken. Dat lange weekend in augustus, maar twee shilling zes pence retour. Toch nog zes weken. Misschien kan ik een perskaart versieren. Of via M'Coy.

De kat, die haar vel helemaal schoon had gelikt, liep terug naar het papier met de vleesvlekken, snuffelde eraan en schreed naar de deur. Ze keek naar hem om en miauwde. Wil naar buiten. Wacht maar voor een deur, eens gaat die toch open. Laat haar maar wachten. Heeft de kriebels. Elektrisch. Onweer in de lucht. Zat daarnet ook met haar rug naar het vuur haar oor te wassen.

Hij voelde zich zwaar, vol; daarna ontspande er zich iets in zijn buik. Hij stond op om zijn broeksband los te maken. De kat miauwde naar hem.

- Miauw! antwoordde hij. Wacht tot ik klaar ben.

Zwaar gevoel: 't wordt warm vandaag. Te lastig om me de trap op te slepen naar de overloop.

Een krant. Hij zat graag te lezen op het toilet. Als er maar niet de een of andere ezel komt aankloppen net nu ik.

In de tafella vond hij een oud nummer van *Titbits*. Met het dubbelgevouwen tijdschrift onder zijn oksel liep hij naar de deur en deed die open. De kat schoot met lichte sprongen de trap op. Ha, wou naar boven, zich in een balletje rollen op het bed.

Hij luisterde en hoorde haar stem:

- Kom, kom, poessie. Kom.

Hij liep door de achterdeur de tuin in, bleef staan luisteren of hij iets hoorde in de tuin van de buren. Niks. Misschien kleren aan het ophangen om te drogen. In de tuin daar stond een meid. Mooie ochtend.

Hij boog zich voorover om de schrale rij groene-muntstruikjes te bekijken die langs de muur groeide. Hier een tuinhuisje bouwen. Pronkbonen. Wilde wingerd. 'k Moet de hele tuin grondig bemesten, schurftachtige grond. Een laagje zwavellever. Zonder mest wordt alle grond zo. Vuil waswater. Leem, wat is dat voor iets? De kippen in de tuin van de buren: hun uitwerpselen zijn prima mest. Maar het beste zij toch koeien, vooral als ze met van die lijnkoeken gevoerd worden. Een laag stalmest. Niks beters om damesglacés te reinigen. Vuil maakt schoon. As ook. De hele tuin opnieuw bewerken. Daar in die hoek erwten planten. Sla. Zo heb je altijd verse groenten. Al heeft een tuin ook nadelen. Die bij of bromvlieg hier op Pinkstermaandag.

Hij liep door. Apropos, waar is mijn hoed gebleven? 'k Heb hem vast weer aan de haak gehangen. Of hangt op de etage. Gek, ik kan het me niet herinneren. Kapstok in de vestibule te vol. Vier paraplu's, haar regenmantel. De brieven opgeraapt. De bel bij Drago ging. Vreemd ik dacht er net aan. Bruin gepommadeerd haar over zijn kraag. Enkel maar mijn gezicht wassen en me wat opgefrist. Zou ik vanochtend nog tijd voor een bad hebben? In de Tara Street. Die kerel aan de kassa daar heeft naar het schijnt James Stephens nog helpen ontsnappen. O'Brien.

Zware stem heeft die Dlugacz. Agendath hoe was het ook weer? Zo, juffrouw. Dweper.

Hij trapte de krakkemikkige pleedeur open. Oppassen maar dat ik die broek niet vuil maak voor de begrafenis. Bij

het naar binnen gaan boog hij zijn hoofd voor de lage latei. Hij liet de deur op een kier staan en in de stank van beschimmelde witkalk en duffe spinnewebben maakte hij zijn bretels los. Voor hij ging zitten, gluurde hij door een reet omhoog naar de ramen van de buren. De koning zat op zijn kantoor. Niemand.

Hij ging op het gemak zitten, vouwde het tijdschrift open en sloeg de bladzijden op zijn blote knieën om. Iets nieuws en leesbaars. Helemaal geen haast. Een beetje ophouden. Ons bekroonde stukje: *De meesterzet van Matcham*. Door Mr Philip Beaufoy, Playgoers' Club, London. Aan de schrijver is een honorarium van een guinea per kolom betaald. Drie en een halve. Drie pond drie. Drie pond dertien shilling en zes pence.

Rustig las hij, terwijl hij het ophield, de eerste kolom en begon, terwijl hij het liet komen maar nog tegenhield, aan de tweede. Halverwege gaf hij helemaal toe aan de druk en ontlastte zich rustig terwijl hij doorlas, geduldig doorlas die lichte verstopping van gisteren helemaal verdwenen. Als hij maar niet te dik is of ik krijg er weer aambeien van. Nee, precies goed. Zo. Ah! Hardlijvig. Eén tablet cascara sagrada. Uit het leven gegrepen. Hij werd er niet door ontroerd of meegesleept maar het was vlot en puik geschreven. Publiceren tegenwoordig toch alles. Komkommertijd. Rustig boven zijn eigen walm gezeten las hij voort. Puik geschreven in elk geval. *Matcham denkt nog vaak terug aan de meesterzet waarmee hij het lachende heksje veroverde dat nu*. Treffend begin en einde. *Hand in hand*. Knap. Hij nam nog eens vluchtig door wat hij had gelezen en terwijl hij zijn water rustig voelde stromen, benijdde hij zonder wrok Mr Beaufoy, die dit had geschreven en er een honorarium van drie pond, dertien shilling en zes pence voor had ontvangen.

Zo'n schets kan ik misschien ook wel schrijven. Door Mr en Mrs L.M. Bloom. Een verhaaltje verzinnen bij een spreekwoord. Welk? Ooit op mijn manchet willen noteren wat zij onder het aankleden zei. 'k Hou niet van samen aankleden. Een snee bij het scheren. Bijt op haar onderlip wanneer ze het split van haar rok dichthaakt. Met het uur erbij. 9.15 Heeft Roberts je al betaald? 9.20 Wat had Gretta Conroy aan? 9.23 Waarom heb ik in 's hemelsnaam die kam gekocht? 9.24 Ik zwel zo op van die kool. Een stofje op haar lakschoenen: wreef beide schoenranden om beurten aan haar gekouste kuit af. Die ochtend na het liefdadigheidsbal toen het orkest May de urendans van Ponchielli gespeeld had. Dat uitleggen: ochtenduren, middag, dan begint de avond, dan de uren van de nacht. Poetste haar tanden. Dat was de eerste avond. Haar hoofd danste. Haar waaierstaafjes klikten. Zit die Boylan er warmpjes bij? Hij heeft geld. Hoezo? Ik merkte bij het dansen dat zijn adem aangenaam rook. Hummen had toen geen zin. Er een opmerking over maken. Vreemde muziek gisteravond. De spiegel zat in het donker. Ze wreef haar handspiegeltje stevig over haar wollen vest tegen haar volle schommelende tiet. Tuurde erin. Rimpels om haar ogen. 't Zou toch geen denderend succes worden.

Avonduren, meisjes in grijze tule. Daarna de uren van de nacht: zwart met dolken en oogmaskers. Poëtische vondst: roze, dan goud, dan grijs, dan zwart. Maar toch ook levensecht. Dag, daarna de nacht.

Hij scheurde abrupt de helft van het bekroonde verhaal weg en veegde er zich mee af. Daarna sjorde hij zijn broek op, maakte zijn bretels vast en deed de knopen dicht. Hij trok de klemmende, gammele pleedeur open en kwam uit het halfduister in de open lucht.

Verlicht en verfrist van leden bekeek hij in het felle licht

Verlicht en verfrist van leden bekeek hij in het felle licht zorgvuldig zijn zwarte broek: de onderkant van de pijpen, de knieën, de knieholten. Hoe laat is de begrafenis? Zal ik maar in de krant opzoeken.

Een geknars en een dof gebrom hoog in de lucht. De klokken van de Saint George. Ze sloegen het uur: dof dreunend brons.

Ojee! Ojee!
Ojee! Ojee!
Ojee! Ojee!

Kwart voor. Nog een keer: de boventoon klonk na in de lucht. Een terts.

Dignam, ocharm!

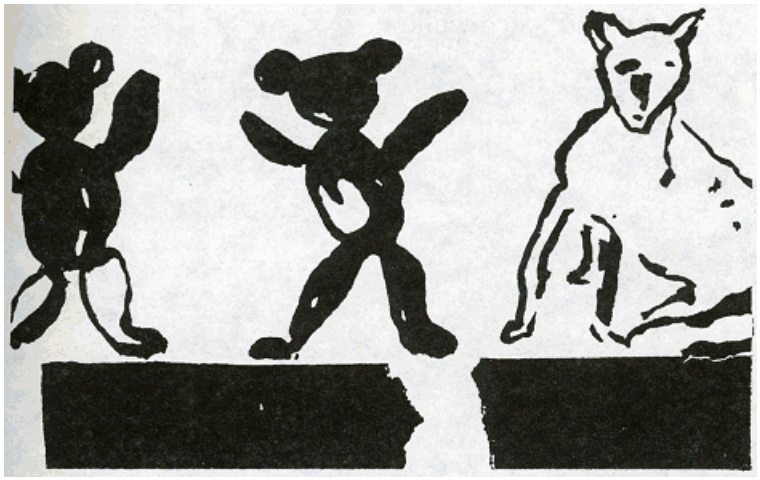

Geert Beullens
Gedichten

De man van goud

Ik ben de man van goud
Gebeiteld en gebouwd
Verhit door de smid
Gevernist door de alchemist

Ik rinkel als ik hinkel
Ik glans als ik dans
Een kroonjuwelenwinkel
Draag ik als mijn lauwerkrans

Ik sliep in piramides
Op stuivers van Charon
Ik dronk mede met druïdes
In het land van Oberon

Kijk, de zon heeft in mijn hand
Deze sterretjes gebrand
Ik schenk ze aan mijn volk
In een goudbrokaten wolk.

De durver

Hij is een durver. Droogweg.
Hij kneedt meteen in je kont.
Als hij zin heeft in marsepein.
En zin heeft hij. Springtij.

Zeven manen vroeg hij woestijn.
Berbersknaap in ballingschap.
Droomprins en zijn dromedaris.
Zeven maanden droeg hij woestijn.

Zijn naam is als een gouden kalf.
Dat hij van zand wil smelten.
Een standbeeld voor jouw onderkant
Op twee betonnen stelten.

Wanneer zijn tong gewelven prevelt
Echo's van amandel spuwt.
Wanneer zijn warme heupwiegen
Het kleed over de sokkel duwt,

Dan bloeit zijn roede open
Gebeiteld in kamelenstront.
Dan stuif je als een zandstorm weg.
Gestenigd en verlopen.

Marc van Oostendorp
Ellendige sfeerbeschrijvingen

Tijdens mijn vakantie kreeg ik een kaart van mijn neef waarop hij ‘Groetjes’ had geschreven. Groetjes! Van een volwassen kerel! De voorkant van die kaart was trouwens ook niet erg opwekkend. Er stond een kerktoren op afgebeeld uit een plaatsje waar mijn neef kennelijk met vakantie was. Ik moet sowieso niet veel van mijn familie hebben maar als ze me ook nog eens dit soort kaarten gaan sturen, kunnen ze het wat mij betreft verder wel *shaken*.

Heus niet alleen omdat ik nou toevallig kunstenaar ben. Ik ben schilder en ik verkoop mijn werk aan huis - mijn atelier is open van donderdag tot en met zondag, er kan ook in opdracht geleverd worden, komt u gerust een keertje langs - maar ik zie het kunstenaarschap niet als iets bijzonders, gewoon een beroep, een ander is bakker of automonteur, ik maak toevallig schilderijen. Niks ongewoons aan, maar het leidt wel tot een paar beroepsdeformaties en één daarvan is dat ik niet tegen wansmakelijke plaatjes kan.

Henk. Zo heet mijn neef. Hij werkt geloof ik in een garage. Hij wil altijd bij me langs komen, hij wil mijn beste vriend zijn maar vriendschap met je neef kost heel veel tijd. Meer tijd dan ik heb, want ik moet nog een heleboel schilderen voor ik aan de tering sterf. Maar daar gaat het nu niet om.

Twee jaar geleden had ik het meest last van Henk. Hij woonde toen nog in dezelfde stad en dacht dat hij een dichter was. Als je nu zijn ansichtkaarten leest, kun je het je nauwelijks voorstellen. Welke dichter gebruikt nu dat afgrijselijke woord ‘groetjes’. Zelfs ik begrijp dat dat echt niet kan, ook al ben ik dan alleen maar een schilder en niet zo erg literair aangelegd.

Maar goed, mijn neef was toen dichter en hij kwam vaak bij me langs. Hij nam altijd twee dozen negerzoenen mee van de supermarkt, één voor hemzelf en één voor mij. Die aten we dan meteen op. Soms was het schuim in mijn negerzoenen taai en droog geworden. Dan ruilde hij de dozen om. Zonder moeilijk te doen, dat moet ik hem nageven.

Er zitten negen zoenen in zo'n doos. Ik vraag me wel eens af wie die dingen nog meer eet. Elke supermarkt, hoe klein ook, verkoopt ze, maar ik zie er nooit iemand mee lopen of bij de kassa staan. En ook heeft nog nooit iemand mij tijdens een visite een negerzoen gepresenteerd. Niet dat ik vaak ergens op visite ga, maar daar gaat het nu niet om. Volgens mij zijn die dingen ervoor om in het diepste geheim opgegeten te worden. Je moet dan wel zo'n schlemiel kennen als mijn neef die ze voor je mee wil nemen uit de supermarkt want wie ik zo'n doos in de winkel zie kopen, spuug ik ronduit in het gezicht.

Als de negerzoenen op waren, begon Henk te zeuren. Altijd hetzelfde verhaal: dat we samen eens een boek moesten maken. Tekst en beeld. Hij de tekst, ik het beeld. Uiteindelijk stemde ik in. ‘Lever je teksten maar in, dan maak ik er wel wat plaatjes bij.’ Maar nee, dat kon niet, het leek mijn neef nu juist machtig interessant om het eens andersom te doen. Dus moest ik eerst de plaatjes maken en dan kon hij er begeleidende teksten bij schrijven. Goed, zei ik dan. Kijk maar wat rond in mijn atelier. Plaatjes zat.

Nu had ik in die tijd mijn Mickey Mouse-periode. Ik zat nog op de academie en dacht dat het nodig was om Mickey Mouse te schilderen ‘zoals hij werkelijk was’. Ik vond die muis zo plat, ik wilde hem driedimensionaal schilderen, of iets dergelijks. In ieder geval is dat hetgeen wat ik mijn leraren heb verteld en ik ben er toen glansrijk mee geslaagd.

Maar daar gaat het nu niet om. Waar het om gaat is dat

Henk bij die schilderijen geen teksten wilde maken of geen teksten kon maken of geen teksten durfde maken. Een driedimensionale Mickey Mouse, daar wist hij niks op te dichten.

Hij begon dan allemachtig te jengelen en vooral aan me te plukken. Nu ben ik toevallig homo maar van mijn neef moet ik niks hebben. En al helemaal niet omdat hij volgens mij zo hetero is als een konijn. Ik heb in de krant iets gelezen over de ontdekking van een gen dat homoseksualiteit zou veroorzaken. Nou, dat gen had Henk mooi niet. Hij vond het alleen maar interessant een man te kennen en die dan aan te raken. Hij begon zo een beetje in mijn nek te strelen en daar hou ik al helemaal niet van. Sowieso houd ik niet zo erg van strelen en dat soort gedoe. Mekaar met Nivea insmeren en zo, ik walg ervan. Goed, als iemand erop staat dan wil ik het bij hem nog wel doen. Maar van mij blijven ze af met hun vette klauwen.

Ik duwde mijn neef van me af. Hij werd kwaad, zei dat het door mijn schuld nooit iets zou worden met ons gezamenlijke boek, dat ik net mijn vader was - het zwarte schaap van de familie en alcoholist, maar daar gaat het nu niet om - en dat ik ook een prulartiest was met prulschilderijen. Dan ging hij weg, sloeg hard met de deuren maar binnen een paar dagen stond hij weer op de stoep met zijn dozen negerzoenen.

Eén keer ben ik zelfs met mijn neef naar Frankrijk gegaan voor een korte vakantie. Dat was vlak na mijn eindexamen. Ik was weliswaar met lof geslaagd en de leraren noemden mijn driedimensionale muizen meesterlijk, maar gelukkig was ik niet want mijn vriend had het net na anderhalf jaar uitgemaakt. Hij zat ook op de academie en hij was gezakt omdat hij volgens de leraren teveel een epigoon van mij was. Ik denk dat ze daar nog gelijk in hadden ook, ook al

In ieder geval had ik zin om met vakantie te gaan en ik had geen zin om alleen te gaan. Mijn neef kwam weer eens langs en ik dacht ach, waarom neem ik hem ook niet mee. Hij is per slot van rekening mijn neef.

Het waren afgrijselijke weken. Niet alleen dat het de hele tijd regende. Ik houd best van regen. We moesten de hele dag in de tent liggen maar ik had een pak boeken meegenomen en dan kan ik me best vermaken. Henk niet. Lezen, daar bleek de dichter van onze familie niet van te houden. Spelletjes ook niet. Hij wilde de hele tijd alleen maar ‘praten’ en als we dan gingen ‘praten’ hield hij langdurig zijn mond. Ik was degene die vertellen moest, dat was wat hij praten noemde. Zijn aandeel in de conversatie beperkte zich tot het af en toe ontkennen van een observatie van mij. Als ik bijvoorbeeld zei dat onze buurman in de caravan in stilte zijn vrouw haatte omdat ik hem in zijn voortent de hele tijd zag knarsetanden achter zijn krant, zei Henk dat hij dat knarsetanden nooit had gezien of gehoord. En als ik praatte over het rode hoofd van de campingbaas, vond Henk het met die roodheid wel meevallen. ‘Nee, dat is niet zo,’ zei hij dan en vervolgens hield hij zijn mond. Mocht ik weer verder praten.

Hij viel 's avonds meestal vroeg in slaap, meteen na het eten als ik geluk had. Omdat ik eerlijk ben moet ik erbij zeggen dat hij meestal het eten kookte en dat zijn kookkunst lang niet slecht was, als je rekent dat het allemaal op een tweepitstoestel moest gebeuren.

Ik moest dan in mijn eentje de afwas doen, maar dat vond ik niet erg. Zolang ik maar niet hoefde te ‘praten’. Op een avond stond ik zo af te wassen, toen er een jongen naast me kwam staan. Het was een beetje een dikzak en nog een Fransman bovendien. Ik wil hier niet uitgebreid over mijn voorkeuren liggen jammeren, maar op dikzakken heb ik het

meestal niet zo begrepen, ook al merk ik dat ze belangstelling voor me hebben. En dat merkte ik bij deze jongen meteen.

Hij was alleen met vakantie, op een oude racefiets was hij door de Franse Ardennen aan het reizen. Hij stond een spijkerbroek uit te wassen terwijl hij me het vertelde en meteen toen ik hem ernaar vroeg wees hij me zijn tentje aan. Nu moet ik erbij vertellen dat ik helemaal niet zo van avontuurtjes houd, zo een beetje met een Franse dikzak in een eenpersoontentje gaan liggen rollen staat me eigenlijk wel tegen. Het kereltje heette ook nog eens François en zo'n naam roept bij elke gezonde Hollandse jongen natuurlijk de nodige onprettige associaties op. Het is wel een erg weke naam.

Maar ik had zo ontzettend de balen van al het ‘praten’ met mijn neef dat ik wel weer eens wat anders wilde. Dat zijn zo ongeveer excuses, voor zover ik excuses nodig heb. En die François rook best lekker, naar koffie en sigaretten. Ik val op geuren. Maar daar gaat het nu niet om.

Ik ben in dat tentje van hem in slaap gevallen. Hoe dat mogelijk is, is een natuurwetenschappelijk raadsel want zoals gezegd was deze François niet bepaald mager en ik ben zelf als het erop aankomt ook best fors uitgevallen. In ieder geval was er veel lawaai op de kampeerplaats toen ik de volgende morgen wakker werd. Allerlei stemmen die zenuwachtige gesprekken voerden. Nu heb ik nogal een fijngevoelig gehoor, al zeg ik het zelf, dus van zo iets ben ik meteen klaar wakker.

De meeste stemmen die ik hoorde waren van Fransen en ik kon er dus weinig van verstaan. Ik spreek bijna geen vreemde talen. Ja, Engels een beetje, maar mijn Franse vocabulaire strekt zich beslist niet over meer dan vijftien woorden uit. Er klonk wel allerlei onrust in die stemmen,

het was niet het gewone kletsen van een ochtend op de camping. Zelfs niet voor Fransen. Ik probeerde me uit de armen van mijn minnaar los te maken, maar dat ging niet erg gemakkelijk. François had een lichtgewicht tent en ik was nog maar half los toen de stok bij de vooringang naar beneden viel.

Vloekend werd François wakker toen ook de achterste stok omlaag kletterde. Hij moet iets gezegd hebben als ‘Wat is hier aan de hand’ en ik mompelde maar ‘Pardon, pardon, mon amour.’ De jongen begon nu aan de stokken te trekken, zodat het voor mij nog moeilijker werd om naar buiten te gaan. Ondertussen zei hij dingen die ik niet kon verstaan maar die hij ook vast niet meende.

Nadat we een paar minuten hadden liggen vechten in François zijn tent, werd het doek opgelicht door een paar in trainingspak geklede Franse mannen die ons ernstig aankeken. Eén van die mannen had een zware ronde snor en een donkere zonnebril. Hij gaf François een klap in het gezicht maar mij lieten de kerels gelukkig gaan. Ik liep snel naar het toilet want ik moet 's morgens altijd meteen pissen.

Mijn neef lag niet meer in de tent toen ik daar aankwam. Ik trok mijn kleren aan en besloot hem te zoeken. Je bent tenslotte met je neef met vakantie, ook al wil hij dan de hele tijd ‘praten’, dus je moet zorgen dat je elkaar niet kwijt raakt. Dat heb ik nu eens van mijn moeder geleerd. Maar daar gaat het nu niet om.

Bovendien was het nog steeds druk op de kampeerplaats, misschien was er wat te doen, iets wat me bijvoorbeeld vooruit zou brengen in mijn werk. Ik was toentertijd een beetje uitgekeken op mijn driedimensionale Mickey Mouse maar ik wist niet goed wat ervoor in de plaats moest komen. Op de kunstacademies is de figuratieve kunst weer erg in de mode en ik liep toen ook te dubben of ik nu juist ou-

derwets of avant- garde zou zijn als ik weer begon met abstracte schilderijen. Waar een mens zich al niet druk om kan maken. Tegenwoordig schilder ik gewoon waar men om vraagt. Wil iemand dat ik zijn hond naschilder, dan doe ik dat. Wil iemand Picasso, dan schilder ik abstract.

Anyway, tijdens die vakantie liep ik nog zo af en toe na te denken waar het naar toe moest met mijn schilderkunst. Trammelant op de kampeerveldjes is in zo'n geval natuurlijk altijd welkom. Een beetje afleiding.

Het was me opgevallen dat de grootste concentratie van heftig gesticulerende Fransen zich aan de rand van de camping bevond, vlak bij de waterval die daar naar omlaag klaterde. Ik liep er naartoe om te zien wat er aan de hand was en om mijn neef daar te vinden.

Hij was er inderdaad, in het middelpunt van de belangstelling kan ik wel zeggen, want hij lag in het water. Hij spartelde wat met armen en benen en riep om beurten 'Help' en 'Au secours', zodat iedereen hem kon verstaan.

De Franse kampeerders leken echter meer naar het bordje 'Danger' te kijken dat in het midden van de plas onder de waterval stond dan dat ze naar Henk luisterden met zijn internationale geschreeuw. Ik trok daarom zelf maar de kleren uit die ik niet veel eerder had aangedaan en sprong het water in.

Ik houd helemaal niet van zwemmen, ik heb de grootste moeite gehad mijn diploma A te halen. Eerst gewoon les, toen op de lagere school een jaar schoolzwemmen, maar na dat jaar kon ik het nog steeds niet. Ik mocht amper zonder begeleiding in het diepe zwemmen. Daarna ging ik nog een jaar praktisch op privéles. Maar daar gaat het nu niet om. Waar het om gaat is dat ik mijn neef flink heb uitgescholden nadat ik hem het water in had gesleurd. Hij sprak me niet eens tegen, hij zat alleen maar naar adem te snakken.

Het eerste wat hij zei nadat ik een paar minuten tegen hem geschreeuwd had, was dat hij blij was dat ik leefde. Hij was 's morgens vroeg wakker geworden en had gezien dat ik niet in mijn bed lag. In plaats dat hij daaraan de enig juiste conclusie had verbonden dat ik met een ander in bed lag had hij gedacht dat ik om de een of andere reden in het water gesprongen was. Hij was naar de waterval gelopen en nog voor hij zelfs maar kon vaststellen of ik wel of niet verdronken was, viel hij zelf in het water.

Op het moment dat ik hem eruit haalde, lag hij al langer dan een uur te verdrinken. Een Fransman had een ambulance gebeld en die kwam mijn neef binnen een kwartier ophalen.

De ziekenbroeder zei nog iets tegen me, waarschijnlijk dat ik ook mee mocht, maar ik schudde mijn hoofd maar en zei ‘non’. Het leek beter me te douchen en te scheren en Henk kon zich redden. En verder was hij beter in het Frans ‘praten’ dan ik. Toen de ambulance van de kampeerplaats wegreed, zwaaide ik hem na en keek nog rond of ik François ergens kon vinden.

Hij bleek al aan het opruimen te zijn.

‘Bonjour, François! Ça va?’

Hij zei niets terug. Hij had een blauw oog en met een hand probeerde hij een rode plastic tas in een andere tas te proppen. Ik gaf hem een klap op zijn schouder. ‘Au revoir en bonsoir.’

Ik liep terug naar de tent, pakte mijn toilettas en ging me wassen en scheren. Ik heb nogal een heftige baardgroei en ik moest me zwaar krabben. Naast me stond een iel mannetje van een jaar of veertig de hele tijd via zijn spiegel naar mij te gluren. Toen ik wegliep zei hij opeens luid ‘You are a hero!’ met een zwaar accent.

‘Yes. Thank you.’

De hele ochtend bleven de mensen naar me kijken. Het was net de eerste dag zonder regen en we konden buiten zitten op een klapstoel. Het werd nog erger toen mijn neef na een uur of twee weer van het ziekenhuis was teruggebracht. Eén vrouw kwam zelfs een pan soep brengen 'voor het slachtoffer en de held.' Het was nog lekkere soep ook, een soort groentesoep met verse groente.

Toen de hysterie over mijn heldendaad de volgende dag nog niet over was, leek het me beter te verhuizen, weg te trekken naar een ander vakantieoord, bijvoorbeeld naar Luxemburg. Met mijn ouders ging ik vroeger ook altijd naar dat landje. Ik wil niet zeggen dat dat nu zo daverend leuk was maar daar gaat het nu niet om. De Ardennen waren ook niet echt je van het, vond ik dan. In ieder geval had ik buiten mijn neef gerekend die beslist niet weg wilde. Hij was enorm 'geschrokken' van de hele toestand. De dokters hadden hem gezegd dat hij een paar dagen rust moest nemen en was vastbesloten zich daar nauwkeurig aan te houden. Hij zat op zijn kampeerstoel de hele dag een beetje waterig voor zich uit te kijken en af en toe snoot hij zijn neus zodat ik hoorde hoe verkouden hij was.

François was al lang weggefietst. Er was weinig voor me te doen. Ik heb die dag wat gelezen en wat ansichtkaarten geschreven. Dat is geloof ik de enige vakantie in mijn leven geweest dat ik kaarten schreef. Toen ik kind was, deed mijn vader dat altijd en als hij dronken was schreef hij daar 'groetjes' op net als Henk nu. Mijn vader had dan tenminste nog het excuus dat hij gezopen had als hij het schreef. Als hij heel erg dronken was tekende hij een zonnetje en schreef er '35°C' bij maar daar gaat het nu verder niet om. 's Avonds probeerde ik een klein kampvuur bij de tent te bouwen maar het hout was veel te vochtig en er kwam alleen rook vanaf.

Henk zat er verongelijkt naar te kijken. Aan zijn voeten was een Nederlands meisje van een jaar of zeventien komen te zitten dat met haar pa en ma op vakantie was. Die was daar al vroeg in de middag gekomen. Ze wilde later Nederlands gaan studeren en toen Henk haar vertelde dat hij dichter was, was ze uren met hem blijven 'praten'. Ze had, vond ik, een nogal vervelend accent, zeurderig, een beetje Limburgs. Ze hield erg veel van Remco Campert, zei ze. Ze kende bijna al zijn gedichten uit haar hoofd, wat helemaal nog niet meeviel omdat er bijna geen rijm in voorkwam.

Henk begon te beweren dat hij zich als dichter ook erg verwant voelde met Remco Campert, dat hij van diens werk ook erg veel geleerd had, vooral van de beroemde en prachtige bundel *Dit gebeurde overal*.

'Ja, daar houd ik ook zo erg van. Jammer dat hij nu bijna alleen van die flauwe stukjes in de krant schrijft.'

'Die boekjes van hem, dat lijken wel moppentrommels,' zei Henk.

Elisabeth, zo heette het meisje, vroeg hem of ze ook iets van hem kon lezen. Henk zei dat hij geen werk meegenomen had en dat hij nu door het ongeluk te duizelig was om zich iets te herinneren en uit het hoofd voor te dragen. Toen vroeg het meisje of ik niks wist.

'Jij bent toch zijn neef.'

Nu heb ik mijn hele leven nog nooit ook maar één regel van mijn neef gelezen, dus ik zei: 'Ja, natuurlijk, *alles zoop en naaide*.' Ik stookte mijn kampvuur nog eens flink op.

Om de één of andere reden barstte mijn neef toen in snikken uit en moest Elisabeth hem troosten. Ze deed dat door met haar hand over zijn hoofd te aaien, maar daarbij ging ze nog wel zover van hem af staan dat ze haar arm een behoorlijk stuk moest uitstrekken.

Ik gooide wat zand over het vuur zodat de laatste vlam-

metjes doofden en kondigde aan dat ik een stukje ging wandelen. Dat had ik beter niet kunnen doen want toen ik terugkwam lagen Henk en Elisabeth natuurlijk in de tent te 'praten'. Ik stak mijn hoofd onder de luifel en riep tegen de dichtgeritste binnentent: 'Waar staat jouw tentje, Elisabeth?'

'Bij de caravan op het veldje, hierachter. Maar waarom?'

Ik wilde daar natuurlijk gaan slapen want het kon op ieder willekeurig moment gaan regenen. Ze wilde geloof ik eerst nog bezwaar maken maar Henk snoerde haar de mond.

In Elisabeth haar tent rook het naar vruchtensnoepjes. Haar ouders zaten gelukkig al in de caravan. Heel zachtjes trok ik de tent open, zodat ze de ritssluiting niet konden horen. Het vervelende was alleen dat ik me de volgende ochtend versliep en dat de vader van het meisje het nodig vond haar wakker te maken. Hij schrok natuurlijk van die wildvreemde figuur op het luchtbed.

'Wat heb je met mijn dochter gedaan!' Hij had een nog veel zwaarder Limburgs accent dan zijn dochter. Ik had de grootste moeite hem duidelijk te maken dat ik helemaal niks met dat meisje gedaan had, dat ik haar daarentegen rustig in de armen van een dichter had laten liggen.

Toen herkende de man me als de held van de kampeer-plaats. Hij rende naar onze tent en begon in dolle drift de haringen van de boventent uit de grond te trekken. Nog geen halve minuut later stak zijn dochter haar hoofd uit de binnentent. Toen ze haar vader bezig zag holde ze naar de caravan waar haar moeder haar handen in onbegrip wuifde. Het meisje had een nachtjapon aan zag ik verbaasd. Haar vader keek haar na. Toen Henk naar buiten kwam en haar naam riep, gaf haar vader hem een harde klap in zijn gezicht. Die vader leek wel een beetje op mijn vader, hetzelf-

de kapsel en eenzelfde soort stem. Afgezien van het accent natuurlijk, maar daar gaat het verder niet om.

Ik wilde daarna zo snel mogelijk naar huis. De vakantie begon me een beetje tegen te staan. Henk wou natuurlijk weer blijven en we zijn ook gebleven ook al gingen die Limbo's dezelfde dag nog weg. We hebben tijdens die vakantie nog heel wat afgepraat.

Het meisje had Henk geloof ik nog een briefje gegeven met haar adres. Heel romantisch allemaal. Ik verbaas me er alleen maar over dat ze niet getrouwd zijn, maar ik zie Henk ook niet meer zo vaak... Gedichten schrijft hij dacht ik ook niet meer. Maar daar gaat het allemaal niet om. Waar het om gaat is dat die kerel mij nog steeds dit soort kaarten stuurt. Waar het om gaat is dat hij daar dan ‘Groetjes’ op schrijft.

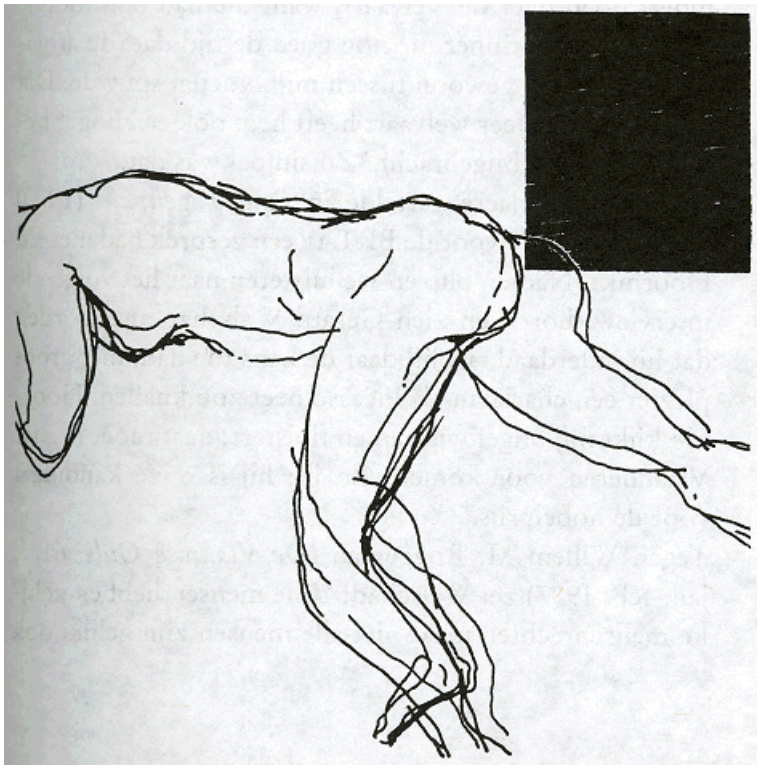

Joris Note
Schandaal van de schepping

I.

Gerard Walschap (1898-1989) stierf in een geur van linkse heiligheid. In zijn laatste levensjaren hadden progessieve Vlamingen nieuwe waardering en sympathie voor hem getoond. De situatie zag er heel anders uit in de voorgaande decennia. Zeker van 1965 tot circa 1980 was hij voor velen onmogelijk; hij noemde zich nogal potsierlijk socialist, maar nam uiterst conservatieve standpunten in over kunst en maatschappij. Ik ben enkele tekenende uitspraken gaan terugzoeken:

- In een gesprek met Fernand Auwera (*Schrijven of schieten?*, 1969) betoogde Walschap dat je niet denigrerend moest doen over de welvaart, want die had ook morele effecten: ‘Ik herinner me nog goed de tijd dat (de arbeider) in de trein gewoon tussen mijn voeten spuwde. Dat is veranderd. Meer welvaart heeft hem ook een hoger besef van fatsoen bijgebracht.’ Zo simpel was dat.

- Paul de Wispelaere vertelde in *Paul-Tegenpaul* (1970) hoe hij begin '70 voor de BRT-tv een gesprek had met Ed Hoornik: ‘Nadien blijven we luisteren naar het volgende interview, horen en zien Gerard Walschap antwoorden dat hij inderdaad, als hij daar de kans toe had, met groot plezier een charlatan als Picasso neer zou knallen. Hoornik kijkt mij ongelovig aan en fluistert: daar moet je naar Vlaanderen voor komen. En ik: hij is onze kandidaat voor de nobelprijs.’

- Tegen Willem M. Roggeman (*De Vlaamse Gids*, 61/1, jan.-feb. 1977) zei Walschap: ‘Alle mensen hebben gelijke mensenrechten maar niet alle mensen zijn gelijk, ook

niet alle rassen. Ze zullen dat ook nooit zijn. (...) De zwarten hebben in vergelijking met de blanken tot nu toe niets gepresteerd, ons kolonialisme heeft henzelf en hun land een weg laten afleggen waar wij zelf duizend jaar meer over hebben gedaan en nu stellen ze zich aan als verwende, verwaande kinderen. (...) (De Aziaten) zijn meer waard dan de negers, maar kunnen de vergelijking met het blanke ras evenmin doorstaan als zij en wij moeten dat inzien en durven zeggen (...).'

Ik kan die terribele zever niet vergeten. Allicht heeft een gevoel van verwaarlozing Walschap mede geïnspireerd tot dergelijk geklets (dat ook in zijn boeken stond), en tot zijn tirades tegen literaire vernieuwers en rebellen. Wie las hem toen eigenlijk? Hij telde niet meer mee. Noch zijn oude noch zijn nieuwe werk werd echt goed verkocht, zo blijkt uit de inleiding van Roger Binnenmans bij deel 6 van het *Verzameld werk*. De interesse van uitgevers was navenant. Zijn laatste roman, *De heilige Jan Mus*, werd in 1978 zowaar geweigerd door Querido. Voor een beroemde en sinds lang gecanoniseerde schrijver moet dat vreselijk vernederend zijn.

Walschap behoorde in de jaren '60 en '70 tot het verleden, en nieuwe werken veranderden dat niet, integendeel, maar ze verhinderden een apotheose. Pas toen er niets meer kwam, ontstond er genoeg afstand voor een herwaardering, voor een waardige intrede in de literatuurgeschiedenis. *Autobiografie van mijn vader* (1989) werd gepresenteerd als een oud boek, toevallig ontdekt.

II.

Het laatste van de zes logge volumes *Verzameld werk* (Manteau, 1993) bevat het 'essay' *Ernest Claes of De kun-*

stenaar en zijn volk (in een uitgebreide versie van 1968), de ‘satire’ *De culturele repressie* (1969), en de volgende romans: *Alter ego* (1964), *De kaartridder van Heppeneert* (1966), *Het gastmaal* (1966), *Het avondmaal* (1968), *Het Oramproject* (1975), *De heilige Jan Mus* (1979) en *Autobiografie van mijn vader* (1989).

Ik heb me er opnieuw doorheen geworsteld, moeizaam meestal. Het beeld klopte met de realiteit: Walschap is destijds niet onrechtvaardig behandeld. Overal verspreid vind je aardige en zelfs schitterende bladzijden of passages, maar als geheel zijn deze boeken middelmatig of slecht geschreven. Vaak tonen ze dat de auteur vervreemd was van de maatschappij waarin hij leefde, terwijl hij daar toch zijn betweterige zeg over bleef zeggen. In intellectuele betogen had hij vroeger al niet uitgeblonken: hij kon alleen prachtige literatuur schrijven. Van de late romans, die sterk uiteenlopen qua schriftuur, loont geen enkele op zich echt de moeite, je kunt ze niet aanbevelen aan een ‘gewone’ (niet speciaal geïnteresseerde) lezer. Uiteraard hebben deze 1200 pagina's wél belang voor onze kennis van Walschap.

Ik ben blij met dit *Verzameld werk*, al is er gepruttel mogelijk: je kunt discussiëren over de keuze om bepaalde teksten niet op te nemen, je kunt betreuren dat we niets over de drukgeschiedenis van de boeken vernemen. Volgens de ‘Verantwoording’ zijn de teksten ‘conform aan de laatste door de auteur gefiateerde editie’, maar die editie wordt nooit genoemd. Bij deel 6 nog het volgende:

- Het bevat (zoals deel 5) nogal wat drukfouten, en sommige zijn bepaald storend. Bij zo'n ‘definitieve’ uitgave is dat extra jammer.

- Dankzij de slotaflevering van Dr. Emiel Willekens' ‘Kroniek van Gerard Walschap’ weet ik nu dat in 1975 op een receptie van de Belgische ambassade in Den Haag ‘prali-

[advertentie]

nes en Hoeilaartse wijn' geconsumeerd werden. De belangrijke gegevens in deze kroniek verzinken in onbenullige feitjes. Voorts staan er vervelende onnauwkeurigheden in, waaronder foute bibliografische verwijzingen.

- De inleiding van 'coördinerend redacteur' Binnemans bevat een paar interessante gegevens over de 'curieuze' verhouding van de schrijver met zijn uitgevers, maar globaal is ze beneden de maat. Ook Binnenmans heeft terecht geen hoge dunk van de late romans, maar is dat een reden om er totaal niet op in te gaan? Anderzijds krijgen we irrelevante kreten, uitweidingen, citaten. Het stuk besluit met een lang fragment uit de uitvaartspeech van Bob Cools. De worst moest gevuld worden.

III.

In 1987 kreeg Walschap een eredoctoraat van de V.U.B. Binnemans noemt dat 'het absolute hoogtepunt van zijn strijdbaar bestaan', en ruimt vijf pagina's (één vierde) van zijn inleiding in voor de weergave van 's schrijvers dankwoord. Aan het begin van die tekst staat: 'Ik hoop dat men zich van mij het langst en het levendigst mijn vrijzinnig humanisme zal herinneren.' (De zin wordt ook door Willekens geciteerd!) En aan het einde bestempelt de grote romancier een hoofdstukje uit het pamflet *Salut en Merci* (1955), 'De Inutilitate Dei', als zijn 'voornaamste werk', in belang vergelijkbaar met Einsteins relativiteitstheorie[1]. Kortom: dat dankwoord is een pijnlijk, treurigstemmend document, en men bewijst Walschap geen postume dienst door het kritiekloos aan te halen. Maar het helpt wél om bepaalde geïrriteerde reacties op zijn goddeloze credo's te begrijpen.

Sommigen vroegen zich inderdaad te goeder trouw af of

zijn strijdend atheïsme zo rationeel was als hij het deed voorkomen, en waarom hij zijn overbekende stellingname zo vaak en heftig bleef belijden. Dat soort ‘verbazing’ kwam zeker niet alleen van katholieken. De afvallige *Jan Mus* gaat soms over godsdienst tekeer tegen zijn van huis uit niet-katholieke vrouw, maar: ‘Ondanks al haar goede wil kon zij volgens hem als ongelovige zijn probleem niet ten volle aanvoelen. Ze scheen te menen dat hij zich druk maakte om weinig of niets, in elk geval overdreef.’

Door de publikatie in 1989 van *Autobiografie van mijn vader* ontstond er nieuwe aandacht voor de vaderfiguur bij Walschap. Ook zijn vriend Max Wildiers vertrok van dat boek toen hij in *Denkend aan Walschap* (1990) zocht naar een verklaring voor de blijvende obsessie door ‘het religieuze probleem’. Na zijn terugkeer uit het klooster (1921) voelde Walschap zich verworpen door zijn vader; op zijn beurt wees hij het katholicisme af - godsdienst van God de Vader en van zijn eigen vader. Door de affectieve lading van zijn atheïsme bleef het voor hem nodig ‘in nooit eindigende betogen zichzelf te overtuigen’. Dat klinkt niet dwaas, al zijn Wildiers' argumentatie en interpretatie beperkt en vaag. In een recensie (*De Morgen* 8-2-1991) erkende Jos Borré het belang van de vaderrelatie, maar hij vroeg daarnaast meer aandacht voor Walschaps intellectuele weigering van het katholicisme. Misschien terecht - alleen: het niet-rationele, niet-intellectuele is toch gewoon interessanter? Als ik Wildiers volg, rijst echter minstens één nieuwe vraag: waarom woog het oordeel van de vader zo zwaar op een jongeman van 23 jaar? De oorsprong van de moeilijkheden ligt allicht in een verder verleden. Al is hij zeker niet meer echt achterhaalbaar, romans en documenten kunnen aanwijzingen geven: er is behoefte aan een psychoanalytisch geïnspireerde benadering van Walschap[2]. Het gaat er niet

om zijn eerlijkheid te betwijfelen. Er is een wantrouwige en respectloze lectuur nodig, maar geen ontmaskering: men zal niet bij Walschaps ware aard komen, niet bij een enige of laatste verklaring - dat zijn illusies van een statische mensopvatting. Voor de duidelijkheid: zelf ben ik niet in staat tot zo'n psychoanalytische aanpak.

IV.

Autobiografie van mijn vader werd geschreven in de vroege jaren '70. Aan de speculaties over de vraag waarom het toen niet gepubliceerd werd, wil ik niets toevoegen.

Een ik die 'Florang' heet (Florent, zoals Walschaps vader) vertelt kort voor zijn dood de geschiedenis van zijn leven. Hij heeft twee zoons, Edwaar en Mon, die men geneigd is te identificieren met Gerard en zijn broer Alfons. Het verhaal (waarin de naam Walschap niet voorkomt) stemt op bepaalde punten maar toch onvolledig overeen met de biografie van Gerard en zijn vader. De tekst heeft dus een dubbelzinnig statuut. Voor Borré is het 'in wezen een roman', maar in zijn studie[3] gebruikt hij hem ook een beetje als informatiebron. Wildiers meent: 'Het boek wordt voorgesteld als een roman maar is geen roman.' Waarom niet? Verhulde zelfrechtvaardiging en introspectie zijn best verzoenbaar met het romangenre. Zit er dan te veel werkelijkheid in, te weinig fictie, en geen intrige? Dat laatste *lijkt* evident, op het eerste gezicht levert Florang ons een braaf chronologisch verslag, zonder toegevoegde verwikkeling. Maar als document lijkt het boek weinig betrouwbaar. Hopelijk wordt het aandeel van *Wahrheit* en *Dichtung* spoedig eens zo precies mogelijk bepaald, want dat heeft belang voor de interpretatie. Alvast dit: als de moederfiguren opvallend weinig ruimte krijgen, ligt dat meer aan de auteur

dan aan de realiteit. Florangs karakter wordt sterk bepaald door de vroege dood van zijn moeder in het kraambed - maar Walschaps grootmoeder is tamelijk oud geworden[4]. Oma is drastisch verwijderd uit het boek!

Afgezien van zulke feitelijke 'afwijkingen': de vader als ik-verteller is een fictie, het bedrieglijke perspectief en de bizarre titel mogen geen moment doen vergeten dat alleen de romancier Gerard Walschap werkelijk het woord heeft. Hij geeft ons van zijn vader hoogstens een beeld, dat we niet voetstoots mogen aanvaarden. Men heeft het boek geprezen om zijn empathie en inleving, maar het leert ons toch vooral een hoop over de schrijver, die veel van zichzelf in de verteller geprojecteerd heeft. In besprekingen is het verschil tussen autoritaire vader-verteller en rebelse zoonschrijver wel eens overbeklemtoond; sommige meningen van 'Florang' herinneren aan inzichten die Walschap ook elders heeft venwoord.

Ik ga nog wat nader in op enkele personages en hun (familie)relaties.

V.

De verhouding tussen vader en zoon krijgt in dit boek verschillende verbeeldingen.

1. De relatie tussen *de verteller en zijn eigen vader* is erg goed, mede door moeders vroege dood. Florang is gelukkig omdat vader hem als een gelijke behandelt: 'Ik zou ijzer met handen hebben gebroken om alles goed te doen.'

2. Die goede vader wordt 'vernederd in een dochter en een zoon', die fors uit de pas lopen. Florangs *broer Benoo* vergrijpt zich aan zijn zus Marie, moet het ouderhuis verlaten en blijft ook nadien een 'zorgenzoon'. Hij trouwt met een meisje dat hij eerst zwanger gemaakt heeft. Als neef Edwaar

veel later probeert deze ondertussen uitgestoten oom weer in de familie te doen opnemen, vergrijpt Benoo zich aan een nichtje, de dochter van een andere broer. Nu had hij ‘ons demonisch te schande gemaakt’, vindt Florang.

Zus Marie, die seksueel intiem geweest is met Benoo (in welke mate?), tracht zelf vergeefs haar broer Florang te verleiden. Achteraf raakt ze zwanger van de (getrouwde) slager: een publiek ‘schandaal’. Het is een ‘onherstelbare wandaad, een onuitwisbare schande’, die als een ‘aardbeving’ de ‘zelfbewustheid’ van het gezin doet instorten: de misstap treft de hele familie, hij wordt beschreven in termen van zondeval en erfzonde.

De dochter wordt ‘mild’ bejegend door haar vader - die lijkt op de vader van de bijbelse verloren zoon. Maar er is ook Florang. Die voelt zich verantwoordelijk voor de anderen. Hij vervangt de gestorven moeder niet als een zachte tweede moeder, doch als een strengere tweede vader: een *‘ondervader’*. Hij ranselt zijn zusjes af, nadat de jongste (vier jaar!) zich seksueel gemanifesteerd heeft door haar rokje op te tillen. Die scène, waarin hij beseft dat hij overdrijft, is een voorafspiegeling van zijn gewelddadig straffend gedrag tegenover Benoo en Marie. ‘Ik heb dat abces willen opensteken, uitknijpen, wassen, ontsmetten mijn voorbeeldig gedrag gelijk een reclameschutsel plaatsen voor een puin- en mesthoop.’ (Naderhand voelt hij wel genegenheid voor de schuldbewuste Marie, ‘onze Maria Magdalena’. Zijn toekomstige vrouw draagt overigens dezelfde naam, en ook voor haar - die veel jonger is dan hij - is hij enigszins een vaderfiguur.)

3. Hoe zit het met de houding van *Florang tegenover zijn zoon Edwaar*? Hij verwacht enorm veel - over de zesjarige Edwaar zegt hij bv.: ‘ik wist al dat het geen gewoon kind was’, en bij het einde van diens lagere school: ‘Ik wist dat

hij ook aan de top tot de besten kon behoren.' Maar de zoon beschaamt die verwachtingen en wordt door de vader verworpen. Dat gebeurt in twee fasen, tweemaal een publiek onheil:

- Edwaar komt terug uit het klooster. 'Ik voelde mij door mijn oudste zoon zwaarder vernederd dan destijds vader zaliger door zijn oudste dochter.' Voortaan is Edwaar de 'uitzondering' onder Florangs 'brave, voorbeeldige kinderen'.

- De familie verneemt 'dat Edwaar in de stad een openbaar schandaal verwekte door zijn geloof af te zweren met groot misbaar'. Florang schrijft: 'Iets ergers had mij niet kunnen overkomen. Ik had hem liever voor mijn ogen zien verongelukken of ter dood veroordelen, ja liever zien terechtstellen.'

VI.

Ik plaats nog enkele opmerkingen bij deze beschrijving.

1. In de relatie tussen Florang en diens vader heeft Walschap vormgegeven aan zijn eigen gefnuikte verlangen naar een band van diepe vriendschap en vertrouwen, en aan de wens om zijn vader te behagen. Bovendien worden de 'mildheid', 'barmhartigheid', 'grootmoedigheid'... van Edwaars grootvader beklemtoond, en vader Florang betreurt dat die eigenschappen 'buiten (zijn) bereik' liggen.

2. Walschap heeft vóór zijn vaders dood al opschudding verwekt met romans, maar van uitdrukkelijke 'geloofsaf-zwering' was toen geen sprake: ook daar zit literaire vertekening. Als we niettemin de personages Florang/Edwaar ongeveer gelijkstellen met de reële personen Florent/Gerard, dan dacht Gerard Walschap dat zijn vader uiterst liefdeloos en vernietigend over hem oordeelde. (Hij zou beter

dood zijn...: zo spreekt Christus over degene die aanstoot geeft aan kinderen. Edwaar-Gerard heeft aanstootgevende boeken geschreven.) Zelfs als aangetoond kon worden dat die vader ooit zoiets gezegd had, wisten we niet of hij het waarlijk meende. De idee van een totale verwerping door de vader komt volledig van Walschap zelf. Hij is, zo lijkt het, 'ergens' blijven zitten met de *angst* voor zo'n verwerping en met de *wroeging* over wat hij zijn vader had aangedaan.

Het negatieve oordeel is natuurlijk de pendant van de positieve verwachting. De zinnetjes over 'geen gewoon kind' enz. getuigen soms onthutsend van Gerards eigen ambitie en ijdelheid, en van zijn wil om te beantwoorden aan de hoge eisen die (naar zijn mening of imaginatie) de vader aan hem stelde. Zowel verwachting als veroordeling zijn (door de auteur) tomeloos opgeschroefd. Volgens zijn eigen voorstelling is Walschap ongelooflijk belangrijk geweest in zijn vaders ogen. En levenslang moest hij voor de vader (of 'de familie', of 'de wereld') blijven aantonen dat hij toch heel waardevol was. Dat is een aspect van het verlorenzoon-thema in het hele oeuvre (Bv. *Alter ego*: 'De ai zo na uit de band gesprongen jongste Verrewinckel was de beste van allemaal geworden.').

3. De misstappen van Edwaar zijn met die van tante Marie vergelijkbaar in hun effect (publiek schandaal). Al jaren voordien heeft Florang de andere overeenkomst gezien: 'Edwaar deed mij onheilspellend denken aan Benoo. Hij had soms zodanig de duivel in...' Als kloosterling hoort Edwaar over deze gelijkenis, en ze inspireert hem tot de faliekant aflopende verzoeningspoging tussen Benoo en zijn familie. (Ongewild veroorzaakt hij dus de laatste wandaad van zijn oom!)

De fouten van Benoo en Marie liggen op *seksueel* gebied

en worden verteld door iemand die seks als ‘weerzinwekkend vies’ beschouwt en die seksuele misstappen hard bestraft. De fouten van Edwaar worden daarmee in verband gebracht en soms met dezelfde termen aangeduid. Het is op het oog verkeerd maar toch verleidelijk om te besluiten dat ook de dubbele val van Edwaar ‘eigenlijk’ seksueel van aard is - en dat kán zelfs kloppen met de realiteit van Gerard[5]. Ik signaleer nog dat vader Florang vrij afwijzend staat tegenover Edwaars verloving en ‘onder voorwendsel’ van zijn hoge leeftijd het huwelijk niet bijwoont. Wat Florang verwerpt, afwijst of bestraft heeft keer op keer met seks te maken. Hij castreert.

Walschap zag de aanvaarding of activering van zijn eigen seksualiteit als een wezenlijke component in de opstand tegen vader, kerk en geloof. Meermaals heeft hij gezegd dat hij geen priester kon worden door zijn ‘zinnelijkheid’: ‘Via het zinnelijke heb ik het ideologische verworpen’ (interview met Borré, *De Morgen* 8-7-1983).

4. De deterministisch-naturalistische bijklank uit Walschaps vroegere werk valt ook hier te horen. Florang gelooft in een soort erfelijkheidsleer. Dat houdt een trots gevoel van eigenwaarde in over ‘onze stam’: ‘de overtuiging (...) dat we behoren tot de besten en de sterksten’. Anderzijds is er sprake van ‘ons gevaarlijk bloed’. Benoo en Marie geven toe aan die ‘wildheid’ en ‘onweerstaanbare drift’, terwijl Florang zich uit angst ervoor ‘verschanst (...) in strengheid’. Zoon Edwaar erft de tweevoudige aanleg. Hij is geroepen om ‘de top’ te bereiken, maar geeft op en gaat in de richting van de gevallen oom en tante. Dan komt zijn jongere broer Mon op de voorgrond; die zet wél door, wordt priester en vertrekt als missionaris naar Kongo. Vader Florang, die doodziek is, schrijft: ‘Ik zou zijn opgang niet beleven, maar ik was er gerust in (...)’. Mon is het die iets buitengewoons zal worden!

De figuur Mon komt sterk overeen met het liefdevolle beeld dat Walschap elders heeft gegeven van zijn broer Al-fons. Hij is beminnelijker dan Edwaar maar kijkt naar hem op, later leest hij als enig gezinslid Edwaars boeken, looft ze en blijft ‘resoluut aan de zijde van zijn broer’ staan. Die houding doet Florang aan zijn eigen vader denken. In feite is de jongere broer weer een tegen-vader, een vader die niet verwerpt en solidair blijft met zijn zoon.

De historisch-biografische werkelijkheid is in *Autobiografie van mijn vader* omgevormd tot een verhaalstructuur die helemaal rond ‘Edwaar’ draait. Diens grootvader is een alternatieve (zachte) vader; Florang is tegenstander en vader, is zelf een zoon en vertelt over de zoon; Benoo en Marie zijn voorlopers, wegbereiders; Mon is plaatsvervanger van Edwaar en op zijn beurt een ‘betere’ vader. Die figuren bestaan in functie van Edwaar. Het zijn geen historische personen meer in een onschuldig relaas, maar nevenpersonages in een sluwe ‘realistische’ romanconstructie. Dus toch: ze zijn verwikkeld in een opgezette intrige, die de zelfverbeelding van Walschap dient.

De geïnformeerde lezer, die tussen realiteit en fictie heen en weer pendelt, zal of kan ten slotte zelf de intrige voltooi-en, voorbij het boek. De verwachtingen van ‘Florang’ (van vader Walschap, die in 1932 stierf) worden dan postuum nog eens doorkruist: ‘Mon’ (de missionaris Alfons Walschap) zal in ‘zijn opgang’ gestuit worden door een vroege dood (in 1938), terwijl zijn broer wel degelijk doorstoot naar ‘de top’, als schrijver. Daarmee is opnieuw de centrale positie bevestigd van verloren zoon ‘Edwaar’, en hij haalt alsnog zijn gelijk.

VII.

Soms, ‘bij berisping of straf’, kreeg ik-Florang vanwege zijn zoon ‘een blik toegeworpen die ik onmogelijk kan beschrijven en die mij koud maakte’. Het was geen normale boze blik, het was een blik die zei ‘dat ik voor hem een vreemde was, dat mijn waarheid nooit de zijne zou zijn, dat wij elkaar nooit zouden verstaan.’ De blik die de ander tot vreemde bestempelt, de ander niet (h)erkent, dat lijkt een ultieme afwijzing. Op een paar andere plaatsen in de late romans is, omgekeerd, juist de zoon bang voor zo'n verwerpende blik of niet-blik vanwege de vader. Als de hoofdfiguur van *Alter ego* zich van thuis wil losscheuren, voorziet hij deze vreemdheid: ‘Hij zou vader tegenkomen en die zou rustig doen alsof hij hem niet zag.’ In *Het Oramproject* ziet Adi Breugelovs hoe zijn vader door een ruit naar hem kijkt en hem niet herkent - uit verstrooidheid; maar hij wordt daardoor ‘zo levendig herinnerd aan vernietigende blikken en striemende berispingen die hij dubbel en dwars had verdiend, dat hij zich tegen beter weten in afvroeg of papa op slot van zaken toch niet bewust had geweigerd hem te herkennen. Zijn bloed stond stil.’ En even later vreest hij ‘met panische angst’ dat zijn vader hem nu wél zal herkennen maar hem toch op dezelfde manier (niet) aankijken - dus niet-herkenning zal veinzen, vreemdheid zal willen. (Tussen Adi en zijn vader groeit echter juist een bijzonder vertrouwen: ‘Beiden hadden het vervoerend gevoel broers te worden.’ Eerder bleek de broer een ideale vader, nu blijkt de ideale vader een broer.)

Volgens een passage uit *Het gastmaal* is het minderwaardigheidsgevoel de ‘grond van het menselijk gemoed’. Als een typische uiting ervan wordt genoemd: ‘De droom van de zoon die naakt vóór zijn vader staat en deze zwijgend en

misprijzend naar zijn geslachtsdeel ziet kijken'. De blik van de vader verwerpt en ontkent de seksualiteit (het verlangen) van de zoon. Deze zal slechts een zwakke concurrent zijn voor de vader, of de vader zal hem die concurrentie beletten, of hem ervoor straffen. (In *Het avondmaal* vinden we een variant van dit beeld terug in een uitvoeriger droom.)

VIII.

Door allerlei maatschappelijke veranderingen, maar ook door de dood van een dochter en door Edwaars terugkeer uit het klooster, wordt Florangs 'eerbiedige hartstocht voor orde in het heelal en de samenleving, orde in het verstand en het hart van de mens totaal ondermijnd.': 'Waar vroeger mijn rustige zekerheid als een rots boven de baren uitstak was midden in mij een diepe, donkere put ontstaan. Het was de onvrijwillig opgelopen kennis van een schandaal van de schepping, iets dat de mensen niet weten mochten omdat ze eraan ten onder zou(den) gaan, stelen, branden, hoereren en mekaar kapotmaken. (...) In de mis keek ik in die put, daalde erin af en bad naar omhoog.' *De profundis* dus. Florang is zekerder dan ooit van zijn God, maar hij begrijpt Hem niet meer: 'Waarom had Hij de mensen en de wereld zo gemaakt?'

Als ik binnen godsdienstige termen blijf, denk ik bij 'schandaal van de schepping' spontaan aan duivel en hel en zondeval. Florang herinnert zich ergens dat hij als jongen 'smachtte naar een soort aards paradijs vol onberispelijke mensen' en dat hij bovendien 'werkelijk geloofde dat zoiets mogelijk was'. Dat lijkt nu voorbij.

Milan Kundera heeft het in *De ondraagelijke lichtheid van het bestaan* (1984) over de onverzoenlijkheid van het aards paradijs met de stront (in zoverre die weerzin impli-

ceert) - én met seksuele opwinding. In het beeld van de stront verzamelt Kundera de ervaringen die een ‘categorische instemming met het bestaan’ verhinderen. Er loopt een wezenlijke scheidingslijn tussen de mensen die het bestaan niet zonder reserve aanvaarden en degenen die dat wel doen (en dus de stront negeren). ‘De dagelijkse ontlasting is een dagelijks bewijs voor de onaanvaardbaarheid van de Schepping. Of/of: of stront is aanvaardbaar (en dan sluit je je niet op in het toilet!), of wij zijn geschapen op een onaanvaardbare manier.’[6]

De ik-figuur uit *Het gastmaal* vertelt als een van zijn ‘allerdiepste levensindrukken’ het volgende: ‘dat ik eens, inderhaast, en in het donker, op een W.C. ging, waar een zuiderling, gewoon naar een hol in de grond te mikken, met de voeten bovenop was gaan staan en verkeer had gemikt. Ik was zo machteloos, wanhopig en beschaamd dat ik

meende nooit meer te kunnen gereinigd worden en de W.C. niet durfde verlaten. Ik weeklaagde gelijk een jood tegen de Jeruzalemse klaagmuur, maar de ellende hoopte zich in mij op en ik brak uit, waanzinnig, met drek tot in de ziel, huilend en tierend gelijk een beest.' (De vernedering van de brakende en schijtende Adi in *Het Oramproject* ligt in dezelfde lijn.)

De ervaringen waar het hier om gaat ondermijnen niet alleen een bepaald soort godsdienstige levensopvatting. Ze slaan op onvolmaaktheden van het menselijk leven (en in laatste instantie op de dood): ze kunnen elk 'humanisme' doen struikelen dat met een te Hoge opvatting van de Mens rondloopt. Misschien is de gewaarwording van een ontredderend 'schandaal van de schepping' fundamenteel voor het werk van Walschap.

IX.

Zowat elke interpretatie van dit oeuvre kun je bewijzen én weerleggen, omdat het (gelukkig!) zo duizelingwekkend vol ambiguïteiten en contradicties zit. Die moeten niet herleid worden tot één dualiteit, maar ik wil hier nog speciaal wijzen op wat je gemakshalve kunt noemen: de wrijving tussen humanisme en anti-humanisme.

In een brief aan Wildiers (1954) lezen we: 'Wij staan voor een vrije mens, een mannelijke man, die niets of niemand vreest of aanbidt, die zijn grenzen volmondig erkent, maar ook weet dat hij binnen de grenzen het heelal moet veroveren en die lacht met alle verweking uit angst of onverstand.' De levensbeschouwing die Walschap sinds de jaren '30 ontwikkelde, wordt gewoonlijk een *humanisme* genoemd. Waar hij die ideologie expliciet verwoordt, valt ze meestal nogal vaag uit, met wisselende accenten. Ze staat niet in we-

zenlijk contrast met een gezuiverd of verlicht christendom. Ze heeft mooie kanten, maar ook uiterst dubieuze. In *Het Oramproject* wordt Sophocles' 'niets is geweldiger dan de mens' geciteerd in een context van kapitalisme en kolonialisme. Tot dit burgerlijk humanisme behoren individuele zelfbeschikking, sociale solidariteit, zelfbewustzijn, tomeloze ambitie, dadendrang, geluk, welvaart, cultus van het gezond verstand, materiële en geestelijke ontwikkeling, bevrijde seksualiteit, westerse superioriteit, rassenwaan, vooruitgangsoptimisme, seksisme... De 'rebel' Walschap was dus ook voorstander van een welbepaalde *orde*. Het lijkt niet moeilijk aan te tonen dat hij daarmee, ondanks alle verschillen, nauw aansloot bij de ordelievendheid die hij vader 'Florang' toeschreef. De conservatieve Walschap die ik in het begin van dit stuk ter sprake bracht, verdedigde verbeten een gevestigde orde. Het 'nihilisme' van veel jongere intellectuelen tastte zijn humanisme onverdraaglijk aan. Maar de bitsigheid waarmee hij in de jaren '60 en '70 tekeerging, wordt nog begrijpelijker als je aanneemt dat de bedreiging al binnen in hem zat.

Het *anti-humanisme* is inderdaad uitgebreid aanwezig *in* zijn werk. Rik Van Verrewinckel (*Alter Ego*) voelde 'zich van langsom minder thuis in een beschaving die vasthoudt aan een morele fictie omtrent de mens'. Walschap wist genoeg over vernietigende eenzaamheid, zinloosheid en pessimisme, wanhoop en de drang tot zelfmoord, identiteitsverlies, agressie, seksuele 'perversie', onderdrukking en volkerenmoord...: alles wat het 'schandaal van de schepping' uitmaakt. Hij kende de angst voor die donkerste (onmenselijke) kanten van het menszijn, maar hij kende tevens de zuigkracht ervan. Soms komt de verleiding van de waanzin aan bod: Adi (*Het Oramproject*) 'voelde dat hij zich slechts één ogenblik moest loslaten om een nieuwe vrijheid te vinden,

de enige waarin hij nog leven kon, en nooit meer terug te kunnen naar de redelijkheid.' Uiteindelijk wilde Walschap niet toegeven aan de duisternis. Tekenend is de dubbelzinnige houding tegenover de onthulling van ons kwaad (en tegenover de zelf-openbaring in het algemeen) in pseudo-confessionele romans als *Het gastmaal*: 'Ik ben van oordeel dat wij de crapulositeit van onze donkere helft niet alleen moeten verbergen uit beleefdheid, maar om ze beter te kunnen uitroeien en vanbinnen te worden wat we vanbuiten moeten schijnen.' Of: 'Wat men biecht is altijd beschamend en dat kunnen erkende heiligen en genieën zich veroorloven, maar een gewoon mens bewijst ermee dat hij niet goed snik is.' Geregeld duikt de overweging op, dat we die duistere dingen niet alleen moeten verzwijgen maar zelfs vergeten - omdat er toch niet mee te leven valt[7].

X.

De bejaarde Walschap deed uitspraken over kunst, die enerzijds corresponderen met zijn oude idealen van 'gemeenschapskunst' en volksverheffing, anderzijds met zijn polemiek tegen de ondermijners van het burgelijk humanisme. Hij kant zich tegen 'vormcultus', tegen abstracte kunst, tegen allerlei 'experimenten', tegen een herwaardering van Sade, tegen gezochte en intellectualistische kunst (en kunst-beschouwing, en filosofie)... Essentieel is dat de kunst zich niet mag 'vervreemden' van het volk. Het volk beslist uiteindelijk welke kunst blijvend waardevol is. Een 'robotportret' van deze onfeilbare laatste rechter zou eruitzien als dat van 'een gewoon, gevoelig, evenwichtig mens uit alle lagen'. Walschap beseft de vaagheid van deze noties, maar weet toch drommels goed hoe negatief 'het volk' over sommige nieuwlichterijen zal oordelen. Omgekeerd, als 'volmaakste

toonbeeld' van 'volksverbondenheid' noemt hij Ernest Claes. Die is (volgens een gelegenheidstoespraak van 1967) 'drager van een licht' dat men telkens weer zal moeten volgen 'wanneer de letterkunde uit een experiment zal moeten teruggeleid worden tot haar bronnen: eenvoud, waarachtigheid, gemoedswarmte, begrijpende menselijkheid en gemeenschapszin' (*Ernest Claes of De kunstenaar en zijn volk*). Wat een walm. Wat een bedrog, of wat een zelfbedrog.

Volgens Kundera beantwoordt aan de 'categorische instemming met het bestaan' een esthetisch ideaal: *kitsch*. Kitsch ontkent de stront, 'sluit alles buiten zijn gezichtsveld wat essentieel onaanvaardbaar is in het menselijk bestaan.' In kitsch regeert het hart en zwijgt het verstand. Er is eenvoud nodig. 'Het door kitsch teweeggebrachte gevoel moet zodanig zijn dat de massa's het kunnen delen.'

In zoverre we dromen van een ongeschonden wereld, dromen we allemaal van kitsch, af en toe. Het ideaal van gemeenschapskunst zoals Walschap het in zijn latere jaren geformuleerd heeft, komt erg dicht bij Kundera's voorstelling. Er gaapt, goddank, een diepe kloof tussen theorie en praktijk: in Walschaps eigen literaire werk is vrijwel niets te vinden dat je kitsch kunt noemen. Hij heeft slechts de behoefte aan kitsch uitgesproken. Hoe hij daartoe kwam, mag ondertussen duidelijk zijn.

XI.

We hebben dus dat *Verzameld werk*. En nu? In Nederland bestaat Walschap al lang niet meer, geloof ik. En misschien is het ook in Vlaanderen afgelopen, wordt hij louter geschiedenis, worden zijn boeken voorgoed onleesbaar. Het zou jammer zijn. Tom Lanoye heeft een mooi, succesrijk

en stimulerend toneelstuk gemaakt van *Celibaat* (opgenomen in *De schoonheid van een total loss*, 1993). Er is nog veel werk op de plank voor schrijvers. En voor journalisten, essayisten, doctorandi, biografen, literair-historici, onderwijsmensen, uitgevers... Ze moeten Walschaps werk proberen te redden voor de lezers.

Eindnoten:

1 Louis Paul Boon zag destijds in *Salut en Merci* een ‘heroïsch gevecht met bagatellen’, hij vond het zelfs ‘koddig’. Zie *Geniaal... maar met te korte beentjes*, Arbeiderspers, A'dam, 1969.
2 Uitvoerige aanzetten daartoe geeft Albert Westerlinck, in de twee delen *Gesprekken met Walschap* (Heideland-Orbis, Hasselt, 1969-1970) en in verschillende essays.
3 Jos Borré, *Gerard Walschap, rebel en missionaris*, Dedalus, Antwerpen, 1990. Ik heb bij dit boek wel wat vragen en aanmerkingen, maar het bevat een massa informatie en is ongetwijfeld de beste introductie tot Walschap.
4 Volgens de ‘kwartierstaat’ die opgenomen is in het *Album Gerard Walschap* van Carla Walschap en Veerle Daelman (Manteau, 1986) is Walschaps grootmoeder van vaderskant gestorven toen ze 66 was; Walschaps vader was toen 33, en dus geen jongen zoals Florang in de roman. Toen zijn vaders vader op (bijna) 84- jarige leeftijd stierf was Walschap 4 jaar, en nier 6 zoals Edwaar in het boek.
5 Borré, o.c., p. 244: ‘Dat Walschap na het afleggen van zijn eeuwige geloften en zo kort voor zijn eerste wijdingen uit het klooster wordt weggezonden, kan slechts worden begrepen als er een conflict in de seksuele sfeer aan de grondslag van lag.’
6 Ik gebruik de Engelse vertaling van M.H. Heim.
7 De donkere kant krijgt ook vorm in bepaalde personages, zoals John Smith in *Alter ego*. Zie daarover Westerlinck, ‘Walschap en de ondergrondse mens’, in: *Dietsche Warande &Belfort*, 110/9, nov. 1965.

Charles Bukowski
Er valt weinig te lachen

Vertaling: Diederik Van den Abeele

Manny Hyman zat al sinds zijn zestiende in de showbusiness. Al vier decennia lang en nog steeds had hij geen nagel om zijn gat mee te krabben. Hij werkte in één van de lounges van het Sunset Hotel. De kleinste lounge. Manny was de 'komiek'. Las Vegas was niet meer wat het geweest was. Het geld was naar Atlantic City vertrokken, waar alles nieuwer en frisser was. En dan was er ook nog die verdomde recessie.

'Een recessie,' vertelde hij zijn publiek, 'is wanneer je vrouw er met iemand anders vandoor gaat. Een depressie is wanneer iemand haar terugbrengt. Iemand heeft mijn vrouw teruggebracht. Ik hoor daar ergens iemand lachen en zodra ik hem gevonden heb, laat ik het jullie wel weten...'

Manny zat in de kleedkamer en nipte van zijn vodka. Hij zat voor de spiegel... zijn haar was vrij ver teruggeweken... zijn voorhoofd blonk... zijn neus wees naar beneden en een beetje naar links... zijn ogen waren donker en treurig...

Verrek, dacht hij, het zal voor iedereen wel moeilijk zijn. Je zakt langzaam weg, maar je moet verder. Het is ofwel dát, ofwel jezelf onder een trein gooien.

Er werd op de deur geklopt.

'Kom maar binnen', zei hij, 'je zal hier alleen maar rust en wat joodse vegetatie aantreffen...'

Het was Joe. Joe Silver. Joe was verantwoordelijk voor het entertainment in het hotel. Joe trok een stoel naar zich toe, ging er achterstevoren op zitten, leunde met zijn armen en kin op de rugleuning en keek naar Manny. Joe boekte al zo lang acts als Manny ze opvoerde. Beide mannen zagen er bijna identiek uit, alleen zag Joe er niet arm uit.

Joe zuchtte, rekte zich uit en masseerde zijn nek.

‘Manny, je acts lijken zo bitter op het podium. Misschien doe je dit werk al te lang en keert het zich tegen je. Weet je, ik kan me nog herinneren toen je grappig was. Vroeger maakte je me aan het lachen. Je maakte zelfs het publiek aan het lachen. Dat lijkt nog niet zo lang geleden...’

‘O ja?’ grinnikte Manny. ‘Bedoel je gisterenavond, Joe?’

‘Ik bedoel vorig jaar. Ik bedoel, ik weet niet meer wanneer.’

‘Ach, kom nou, Joe, *zo* erg is het nu ook weer niet,’ zei Manny, terwijl hij in de spiegel bleef kijken.

‘Er zit geen kat in de zaal, Manny. Je trekt geen volk meer. Je act is zo plat dat je hem onder een deur zou kunnen schuiven.’

‘De vraag is of je hem ook onder een *schuif*deur zou kunnen schuiven.’

‘We hebben hier een *draai*deur, Manny. Je komt erdoor naar binnen, maar als je act niet verbetert, word je er meteen weer door op straat gegooid...’

Manny draaide zich om en keek Joe aan.

‘Wat probeer je met te zeggen, Joe? Ik ben een van de Grote Komieken. Ik heb knipsels die dat bewijzen. “Een van de Grote Komieken van de Eeuw!” Dat weet je best!’

‘Dat was in de ijstijd, Manny. *We leven nu!* We moeten ervoor zorgen dat er meer mensen aan die tafeltjes zitten. Ik zou nu naar binnen kunnen gaan en twee kilo droge rijst rondstrooien zonder iemand te raken.’

‘Misschien houden de mensen wel niet van droge rijst, Joe. Misschien houden ze alleen maar van gekookte rijst...’

Joe schudde zijn hoofd. ‘Manny, je staat daar als een bittere, oude man. De mensen *weten* wel dat de wereld rot is! Dat willen ze nou net *vergeten*.’

Manny nam een slok vodka. ‘Je hebt gelijk, Joe. Ik weet

niet wat er met me aan de hand is. Weet je, de mensen staan in dit land weer in de rij voor een bord soep. Net zoals in de jaren dertig. Als ik die vetzakken daar zie eten en drinken, dan denk ik: ze zijn *dom*, ze zijn echt dom. Met welk recht hebben ze zoveel geld? Ik begrijp er niks van.'

Joe stak zijn hand uit en raakte Manny's arm aan. 'Hoor 's, vergeet die onzin nou maar. Het is niet aan jou om de wereld te verbeteren. Het is aan jou om die buiken aan het lachen te krijgen.'

'Ja, dat weet ik wel...'

'Je weet dat ik je graag mag, Manny, als mens. Ik weet dat je je geld vergokt en aan vrouwen vergooit. Dat kan me niet schelen. Je moet een uitlaatklep hebben in het leven. En de vodka kan me ook niet schelen... zolang je je werk maar doet. Maar A.J. heeft me gezegd dat we een groter publiek moeten aantrekken of dat ik mijn baan hier kan vergeten. Je maakt ze niet meer aan het lachen, Manny! En nu gaat het om *mijn* hachje! En ik lach er ook niet mee. Ik denk erover om die jongen, Benny Blue, in dienst te nemen. Hij vertelt niet alleen grappen, maar hij doet ook nog een paar vieze dingen met zeepbellen.'

'Die jongen is onder de maat, hij is een ondermaatse idioot, Joe. Weet je wat hij nog niet zo lang geleden heeft gedaan? Hij had wat coke gesnoven en piste toen op een van de kamermeisjes. Daarna gaf hij haar 5 dollar en zei dat ze de volgende avond moest terugkomen voor een bisnummer.'

'Dat heb ik gehoord, ja. Maar die jongen is goed op de planken. En *dat* is wat mij interesseert!'

'Ik snuif geen coke, Joe.'

'Het kan me niet schelen wat je snuift! Het kan me niet schelen wat je doet! *Jouw* naam staat daarbuiten in neonletters en er zit niemand aan die tafeltjes...'

‘Godverdomme! Heb je het nog niet gehoord? We zitten midden in een *recessie*, Joe!’

‘En *alsjeblieft*, Manny, geen grappen meer over de recessie. Iedere avond weer, al die grappen over de recessie. De mensen gaan zich slecht voelen! *Ze willen lachen!* Er is iets *fout*, Manny, ze komen niet meer binnen!’

Manny nam nog een slok vodka, draaide zich om en keek Joe recht in de ogen. ‘Ik zal je eens wat vertellen. Het zijn die verrekte meiden! Je gebruikt al 3 of 4 seizoenen *dezelfde* meiden in *dezelfde* kostuums! Hun tieten beginnen door te hangen! Hun konten zijn groter geworden dan de volledige nationale schuld! *En*... na hun werk zijn het hoeren! The Swanettes, Jezus Christus! Je zou ze moeten herdopen in The Herpes Sisters! Niemand wil een stelletje besmette hoeren hun benen de hoogte in zien gooien!’

‘We kunnen ons geen nieuwe kostuums veroorloven, Manny. Weet je wel hoeveel die kostuums kosten?’

‘Nou, steek dan tenminste iets nieuws in die kostuums.’

Manny, dat is het probleem niet. *Jij* bent het probleem. Of je *maakt* er wat van of je ligt *eruit*! Verplicht me niet om Benny Blue en zijn Dirty Bubbles binnen te halen, want als het om jouw of mijn hachje gaat, dan zal het dat van jou zijn...’

‘Bedankt, Joe.’

‘Je zal al wel gehoord hebben dat Ginny borstkanker heeft. Ik zit tot mijn nek in de ziekenhuisrekeningen.’

‘Ik heb ervan gehoord...’ Manny stak de fles uit naar Joe. ‘Hier, neem een slok.’

‘Bedankt, Manny...’

Joe nam een slok.

‘Hoor's Manny, hoe is het gisterenavond aan de roulettetafel gegaan?’

‘Je zal het niet geloven, maar ik heb 1500 dollar gewonnen.’

‘Fantastisch! Maar luister, Manny...’

‘Ja?’

Joe stond op. ‘Hou ze in je zak.’

Manny zat voor de spiegel en begon dronken te worden. Hij kon de zanger een of andere melige smartlap horen zingen. Die klootzakken kregen er nooit van langs. De vrouwen waren er gek op en de mannen keken lijdzaam toe, blij dat ze daar niet in zijn plaats stonden. Manny had hem al eens ontmoet. Een gesjeesde student met bakkebaarden tot op zijn kont. Die lul dronk sneeuwwitjes en speelde met de grootmoeders op de bingo-automaten. Hij had ongeveer evenveel klasse als het achtereind van een varken.

Er werd nog eens op de deur geklopt. ‘Je moet op, Manny...’

Hij nam een grote slok, keek in de spiegel en stak zijn tong uit. De tong was grijswit. Hij zoog hem snel weer naar binnen.

Op het podium was het licht en heet. Manny liet zijn ogen wennen, zag 5 of 6 koppels aan de tafeltjes zitten. Er stonden 26 tafeltjes. Alle koppels keken nors. De koppels spraken niet met elkaar. Ze bewogen alleen maar om hun glas naar hun mond te brengen, om hun glas weer neer te zetten en om nog iets te bestellen.

‘Hallo... vrienden,’ begon Manny. ‘Weten jullie dat er niet veel verschil is tussen mij en Johnny Carson? Carson draagt iedere avond een nieuw hemd. Je zal hem nooit twee keer met hetzelfde hemd zien. Ik vraag me af wat hij met al die hemden doet. Eén ding weet ik zeker: hij geeft ze niet aan Ed McMahon...’

Stilte.

‘Ed McMahon heeft een te dikke nek, snap je? Natuurlijk

snappen jullie hem. Maar ik geloof niet dat ie zo leuk was. Nou ja, ik hou ervan om langzaam naar mijn grappen toe te sluipen, om er naar toe te kruipen, weet je wel...'

'Ik hoop godverdomme wel dat je ze vindt voor zonsopgang!' schreeuwde een grote dronkaard achter in de zaal.

Manny tuurde langs de lampen heen in de donkere zaal. 'Ha, ik zie je, vriend. Mijn God, jij bent een GROTE klootzak! Jij bent zo'n grote klootzak dat ze gemakkelijk de Queen Mary in je reet zouden kunnen steken en dan blijft er nog genoeg ruimte over voor een heel volksdansfestival!'

'Je bent echt verschrikkelijk slecht!' schreeuwde de dronkaard terug. *'Kan je niet wat gaan tapdansen?'*

'Ik...' begon Manny.

'Of beter nog, ken je geen verdwijntruuk?' schreeuwde een andere dronkaard.

Het kleine publiek applaudisseerde wild.

Manny wachtte tot ze klaar waren. 'Ja hoor, ik weet wel dat jullie ontevreden zijn omdat jullie vrouwen met Arabieren naar bed gaan en omdat jullie je Volkswagen hebben moeten verkopen om de hypotheek de volgende maand te kunnen betalen, maar ik sta hier om jullie, ondanks dat alles, aan het lachen te maken...'

'Nou, doe dat dan, koosjere lul!' schreeuwde de grote dronkaard.

'Ik zou je willen bedanken omdat je de waarheid spreekt,' zie Manny heel rustig. 'En als je nu even wilt ophouden met je vriendin onder het tafelkleedje te vingeren, dan kan ik verder gaan met mijn act.'

'Dat is je geraden! De zon komt bijna op!'

'O.K., kennen jullie die al van die chocoladen soldaat die naar bed ging met dat chocoladen postordermeisje?'

'Ja!'

‘Goed, en die van president Reagan en Nancy's grote verrassing voor hem?’

‘Die heb je gisterenavond al verteld!’

‘Was jij hier gisterenavond ook?’

‘Ja!’

‘En je bent er vanavond weer?’

‘Ja!’

‘Nou, lul, dan zijn we *allebei* stom. Het enige verschil is dat *ik ervoor betaald wordt!*‘

‘Als ik hier morgenavond weer kom en jij bent er nog altijd, dan zou ik betaald moeten worden!’

Het publiek applaudisseerde. Manny wachtte tot ze klaar waren.

‘Het enige verschil tussen jullie en een hoop lijken op het kerkhof is dat *jullie* rechtop zitten,’ zei hij kalm.

‘Het enige verschil tussen jouw act en een kerkhof is dat je op een kerkhof geen rekening hoeft te betalen!’

Er werd wat gelachen. Manny knipperde met zijn ogen.

‘Hé, waar komen jullie eigenlijk vandaan?’ Uit een baarmoeder of gewoon van de muur?’

‘*Wij* komen uit een baarmoeder! Wat is jouw excuus?’

Manny nam de draagbare microfoon van de standaard, ging op de rand van het podium zitten en liet zijn benen bengelen. Hij haalde de vodka tevoorschijn, dronk de fles leeg en gooide hem weg.

‘Ik mag jullie wel. Jullie zitten vol stront. Weet je, vroeger trad ik op met Lenny Bruce.’

‘Geen wonder dat hij een overdosis heeft genomen.’

‘En al die *verrukkelijke* dames hier! Waar komen *jullie* allemaal vandaan? Me dunkt komen jullie recht uit een wassenbeeldenmuseum. Hebben jullie misschien kaarsen nodig voor jullie poesjes?’

‘Dat is niet grappig, smerige jood! Zo spreek je niet over mijn vrouw!’

Het was de reusachtige dronkaard achter in de zaal. Hij stond op van zijn tafeltje. Hij was enorm groot. Als een golf van vlees kwam hij op Manny af. Manny leek zich niet meer te kunnen bewegen.

De toneelverlichting ging uit. Toen weer aan. Het orkestje zette in. De meisjes van de dansgroep kwamen op het podium met hun grote konten en hun hangtieten. Ze gooiden hun benen in de lucht en de muziek klonk luid.

De grote dronkaard dreunde door het geluid op Manny af. Net als hij in de buurt was gekomen, schopte Manny en raakte hem in zijn ballen. De grote kerel kreunde maar viel niet omver. Hij hielde zich overeind en toen Manny opstond om van het podium weg te rennen, slaagde de grote dronkaard erin Manny bij de omslag van een van zijn broekspijpen te pakken en hem van het podium af te trekken. Manny kwam plat op de grond terecht. De grote dronkaard raapte hem op, hield Manny boven zijn hoofd, gooi-

de hem toen op een leeg tafeltje, terwijl de bewakers binnenstormden. Het orkestje bleef doorspelen. De meisjes gooiden hun benen zo hoog mogelijk de lucht in.

Benny Blue was ondertussen binnengekomen. Hij stond in de ingang. Hij had zoals altijd zijn bellenblaasspullen bij zich. Hij haalde het een en ander tevoorschijn en ging aan het werk. Hij blies een slappe lul met afgezakte ballen. Die liet hij over het tumult heen drijven. Een nieuwe ster was geboren.

Overgebriefd

Mark van Tongele en Stefaan Decostere zijn twee auteurs die opereren in de marge van het klassieke kunstbedrijf. BRT-regisseur Decostere heeft internationaal reeds heel wat renommée gekregen met zijn videocyclus Travelogue. *Zijn videokunst probeert een multimediaal totaalkunstwerk te creëren waarin horen en zien vergaan in een nieuw zintuiglijk verstaan. Van Tongele experimenteert met digitale poëzie die het binaire ritme van het grootstedelijke computerleven verzoent met de traditionele metaforiek van kleinsteeds poëzie. Scenarist Van Tongele en videokunstenaar Decostere hebben elkaar gevonden bij het realiseren van de laatste afleveringen van boven vernoemde* Travelogue-*cyclus. Via een synergie van woord (Van Tongele) en beeld en muziek (Decostere) wordt er geschaafd aan een eigentijdse multimediale synthese*.
De hierna afgedrukte correspondentie belijdt als het ware hun multimediale benadering in woord en daad. Bij wijze van minipoëtica schreef Van Tongele nog een speelse proloog: Vulkanen doodden dinosaurussen *die de brieven van Decostere en Van Tongele voorafgaan*.

Vulkanen doodden dinosaurussen

Dit is geen requiem, maar een oprecht bedoelde digitale steun voor het bedreigde schrijversras

De literatuur vandaag. De toekomst van het boek?

Het is een cliché van jewelste als ik beweer dat de digitalisering van de werkelijkheid volop aan de gang is, haast iedereen de resulaten van de techniek als vanzelfsprekend gebruikt.

In een eerste stap om haar historische documenten overal ter wereld beschikbaar te maken, publiceert de Britisch Library het elfde-eeuwse manuscript van het gedicht Beowulf in elektronische versie. Dat meldt het tijdschrift Nature. Het originele manuscript ligt bedolven onder een stapel papier, die Beowulf moet beschermen tegen verder onheil. De Britisch Library gebruikte glasvezeloptiek om het manuscript door te lichten en te fotograferen. Selecties uit de opnamen van Beowulf zijn in te kijken via Internet. Straks ook op cd-rom.

Sony brengt de ‘Electronic Book Player’ op de Amerikaanse markt. Het apparaatje met de grootte van een draagbare cd-speler laat toe gegevens op te roepen van een speciaal cd-romschijfje. Eén schijfje kan 200.000 pagina's tekst bevatten en weldra zal het ingebouwde schermpje ook in staan zijn beelden te verwerken.

Alleen een literator weet beter. Zelfs al wordt onder zijn alziend oog de Information Superhighway (de benaming voor de nieuwe mediarevolutie, waarbij zowat iedereen via computer- en kabelnetwerken met elkaar zal kunnen kommuniceren) aangelegd.

Ach, denkt onze literator. En Hij, wijsneuzig tegen de digitale wind in, blijft vasthouden aan het ‘overgeleverde’

schrijversbeeld. In het diepst van zijn hart voelt hij zich op zijn beurt in hoogst eigen persoon geroepen ‘de mens in goede en kwade dagen’ te conserveren. Hij ziet zo graag ‘zijn’ boekje op zijn salontafel prijken. De mensheid kan er naar komen kijken. Hij, hij heeft daar het kopje voor hoor. Hemeltjelief!

Schrijven in de trance van milieuvriendelijk papier blijft natuurlijk te allen tijde lovenswaardig. Iedere generatie heeft zijn ‘eigen druksels’ nodig. Boeken mogen niet verdwijnen. Maar het kan verkeren. Neem nu het geval van de dinosaurussen.

Geleerden in Leningrad, die de resten van dinosaurussen onderzoeken in de Gobi-woestijn, kwamen volgens het agentschap Tass tot het besluit dat vulkanen verantwoordelijk zijn geweest voor het uitsterven van de dinosaurussen. Ik mag er niet aan denken dat uitbarstingen van de tijd al die reusachtige boeken zouden begraven!

Kom nou, denkt onze literator, wie schrijft die blijft. Vermoeid van het denken gaat hij slapen. Hij blijft maar geeuwen: het is niet mooi meer; een chronisch pijnlijk geval van erfelijke melancholie waarmee weinig kan aangevangen worden, denkt zijn digitale wekker.

Nochtans, in een industriële samenleving doet de techniek een beroep op creatieve prestaties. Maar bij de kunst komt de schepping nog zelden op bezoek. Tja, wie verder kijkt dan zijn neus lang is moet toegeven dat vandaag de digitale dag de creativiteit zich grotendeels buiten de kunst afspeelt. Zolang er leven is, is er hoop.

‘Mogelijk kan de cybernetica de weg vrijmaken voor “het spel der spelen”, “das Glasperlenspiel”, een spel dat grote aandacht, waakzaamheid en concentratie vereist, zowaar filosofische deugden,’ alzo sprak Albert Einstein.

De botten van onze schrijvers kraken onder de druk van

de toekomst die met haar kinderen computerspelletjes speelt. Welke plaats kan literatuur dan hebben in zo'n digitale wereld? Hoe interesseer je nog een publiek? Met ouwe praatjes bij ouwe plaatjes? Of 'hedendaagser vermomd', met nieuwe praatjes bij nieuwe plaatjes? Verleiding toch! Helaas, helaas, het blijft bij de kwestie, dus naast de kwestie, in plaats van in de kwestie.

Misschien moeten schrijvers eens proberen hun literaire, 'commentaargezinde' principes af te zetten (vroeger waren ze bijna allemaal onderwijzer, nu germanist, maar goed, daar kunnen ze natuurlijk zelf iets aan doen) en gewoon gebruik maken van als contra-literair afgeschilderde media, televisie, video, cd-rom en andere benijdenswaardige zoetigheid. Wie weet krijgt het woord in een andere context geplaatst weer adem.

Mogelijk kan 'het schrijversengagement' 'elders' grond vinden om te overleven in een onvermijdelijk steeds sneller van gedaante verwisselende omgeving. Kortom, het is hoog tijd dat het verstand van de literator bezoedeld wordt met digitale ontwikkelingen, en onzuiver van hart willens nillens op zoek gaat naar andere taaldragers dan het boek. En verwonderd middenin de realiteit tegelijk ook andere taalstellingen, gedurig getoetst aan het alsmaar meer elektronisch wordend tijdsklimaat, inneemt. Een openblijvende houding. Uit zelfbehoud. Omdat de glorie van boekenschrijvers teloor gaat, moet de literatuur toch niet doodgaan zeker! Literatuur?

Waarom eens niet proberen met een alert vibrerend taalgedrag, intens interagerend met overal opduikende nieuwe media? Een multi-mediale samenwerking kan een opwekkende onderneming zijn. Ten minste boeiend. Het levert naast spelplezier wel onzekerheid op voor de tekstmaker, want de 'literaire' steun vervalt. Bovendien zal geen indivi-

duele eer hem omkransen. Hij wordt een deel, het taalbrokje, in het resultaat. Hij is slechts een neuron in het netwerk, waarvan het bewustzijn hem ontsnapt. Maar liever een levendige schakel in de maatschappij, dan een een dood voorwerp, een museumstuk! Museumstukken zijn er al genoeg.

Hoedanook, in een recent interview stelde videomaker Stefaan Decostere: ‘Nu we allemaal media geworden zijn, nu we met z'n allen in hyper- en metarealiteit leven, zijn we allen in meer of mindere mate schatplichtig geworden, en kritisch tegelijk. Er is geen afstand meer. Hanteer je toch kritiek op een afstand, dan ben je, denk ik, een beetje hypocriet, en dan doe je alsof je voor een moment buiten alle krachten staat van het realiteitsaspect dat je bekritiseert, terwijl je er eigenlijk ongelooflijk zelf het product van bent. Nochtans blijft kritiek mogelijk. Maar dan een kritiek die voortdurend wisselt van vorm en houding. Een kritiek die de dingen van binnenuit ondersteboven draait.’

Lang leve de kunst zonder kunst!

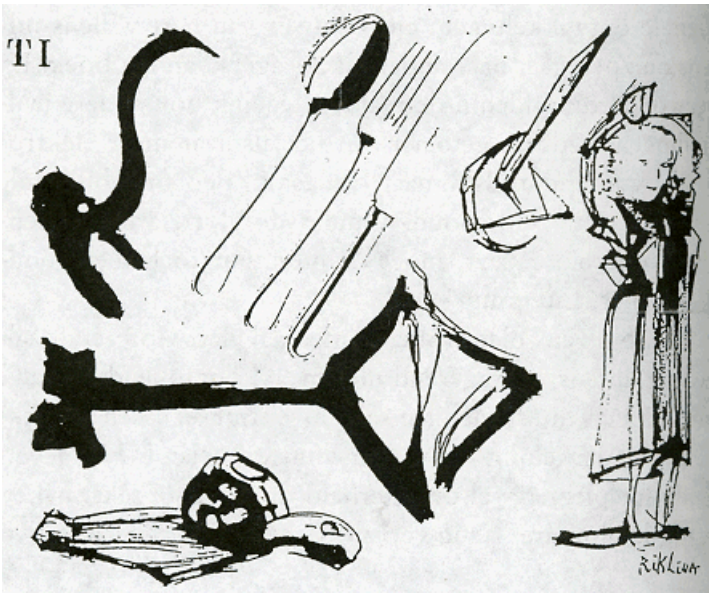

Aan Mark van Tongele

multiply the idea ad infinitum. 18 maart 93, tokyo. het vertikale pretpark van dr jeekahn. jikan no kanata ni. existence beyond time. jikan wo tabi suru. jikan thus was able to shift between different time dimensions. en het hoofdstuk begint. ‘the world will end on 26 september 1907. everybody knows it, why learn for the future, with so brief a future?’. een romannetje op de boekenkast van alfred birnbaum op zijn flat te tokyo: einstein's dreams, a novel by alan light-man. en birnbaum op de flip side van het amsterdamse mediamatic over japan, ‘old media as a real estate’. en na die lectuur en snelle flipping through heb ik de kraken op de muur van zijn kleine flatje gefilmd. geweldige, mooie barsten. het einde in werking. de grote moeder. de grote langverwachte aardbeving, krakend dichterbij. poëtische sporen die me tot rust brachten.

‘ik zou een novelle willen schrijven waarin de hoofdpersoon een bril bezat waarvan het ene glas net zoveel zou verkleinen als een hydrozuurstofmicroscoop, terwijl het andere op dezelfde schaal zou vergroten. mijn hoofdpersoon zou dus alles zeer betrekkelijk zien’. kierkegaard, met de pen op het papier gespreid op 10 december 1838. de dagboeken had ik immer bij de hand tijdens de japan reis, een doeltreffend middel tegen europees gezeur, zeurder dan k. kan niet. gelukkig niet. waarom voel ik me dan telkens naar datzelfde klagen gedreven? I will never, I will never, ever, ever, ever, ever, ever drink unfiltered water again. I don't care whether I work here or anywhere else, I will never drink unfiltered water again. It will not happen. It will not happen, because I have seen the light so to speak. We're back in a second. We have a promo coming up. ‘events are

triggered by other events’. en als bij toeval opnieuw einsteins dromen. we zijn de 19de maart. 't is kwart over zes. 't begint donker te worden. ik wacht op david die me naar een volgend cosmetisch tokyo plekje zal leiden. ‘in a world without future, each loneliness is final. in a world without future, each laugh is the last laugh. in a world without future beyond the present lies nothing and people cling to the present as if hanging from a cliff. in a world where time cannot be measured, there are no clocks, no calendars, no different appointments’. en ik las even verkeerd ‘there are no different opinions’. re-kierkegaard en een diepe snuif calvino.

OK. dit is zondag. de 21ste. 's morgens. espresso gezet. speels omgegaan met een miniatuur keukentje. opgelucht. de dag van gisteren overleefd. een soort crisis. paniekerig heen en weer geloop met david voorop, doorheen de gigantische shibuya metrogangen. ik kon geen enkel opschrift lezen. ik kon beter mijn ogen op de kuiten van david fixeren, en zomaar die spierballen achternahollend, nadenken temidden van dit ondergronds teveel. moeten we de trein nemen? of een auto huren? of alles opgeven? een taxi misschien? als een ultieme poging om van die rot zaterdag toch nog een vruchtbare dag te maken. david had zijn huiswerk niet gedaan. dacht ik zuur, en na weeral, nogal zuur gesteld, met telefoons het produktiegeld 5000 yen lichter te hebben gemaakt en niets voor mekaar te hebben gekregen, werd dit zogezegde denken van me een berekende relaxatieoefening. glimlachen! geduldig zijn! begrip tonen voor de moeilijke situatie! david, laten we er wat geld tegenaan gooien. (nog meer geld?). laten we van die rotdag toch nog iets maken. laten we dat love hotel opzoeken, je weet wel, dat als twee druppels water lijkt op het riante Queen Elisabeth II schip.

iemand had ons gisteren op een fuifje... of was het een visioen? we zaten al in een taxi. we vertellen de taxichauffeur dat we over 10.000 yen beschikken, en dat we voor dit geld het schip van de engelse koningin willen aanschouwen, met als enige aanduiding dat het temidden van de grootste autostradewirwar ten oosten van tokyo stad ligt. we rijden. de chauffeur telefoneert naar zijn bureau. niemand heeft ooit van het QEII Hotel gehoord. we rijden verder. we verlaten de stad. ik film. ik film de geluidswanden langs de autostrades op zoek naar een profiel van een ocean steamer. ik krijg de slappe lach. voel me even idioot als de amarcord bewoners, mythische bewonderaars van gigantische nachtelijke spookschepen. de teller in de taxi zwelt aan. ja david, we gaan door. nog duizend yen verder en dan stappen we uit. dan gaan we liftend terug. want dan is het geld verdomme op. ach, nog een tolhuis. weeral zoveel yen. en zie, links, temidden van duizenden auto's en in een nevel van gas, het blauwgrijze profiel van een gigantische steamer. voor eeuwig vast temidden van een netwerk van vooruitgaanders, in beweging gehouden door intern heen en weer schuivende liefdeslichamen. wat een metafoor. de tikkende taximeter wordt stilgelegd. de chauffeur lacht en belooft ons na bezoek een gratis rit terug.

stationgeluiden. de 22ste, vijf over elf. we wachten op de trein. nog twaalf minuten. david aan de telefoon. freedom. ik gooi het hete blikje ‘koffie’ van hand naar hand. nice day. nice smoking. ephemeral feeling plan. mijn handen zien rood. freedom kan je niet drinken. wat een deugd. straks western mura. bobbejaan op zijn japans. met marilyn en john wayne. dit keer niet als schaduwen op gespannen witte doeken maar als overgelukkige mechanische poppen. van nature japans sprekend. instant replay. het pretpark heeft

zich zopas een mexicaans dorp rijker gemaakt. de mexicanen uit mexico zijn onderweg. the answer is frontier. of bokrijk? edo mura. een gloednieuw dorp uit de edo periode met samourai, ninja en levende fotografen in kimono. een hippie ontroert ons. na de sluitingstijd beklimmen we een militaire toren. het verlaten dorp lijkt echt. de bergen dekor. een ijskoude mangoolse wind brengt verheldering. 's anderendaags vergeten we uit te stappen. de shinkansen sleurt ons willens nillens over de witbesneeuwde japanse alpen naar de andere kant van het eiland. nadien idem in reverse, uren aaneen in de andere richting. tot we weer op het zelfde punt landen en de volgende trein missen. verdomme. net voor het slapengaan, toch nog één zinnetje van kierkegaard, zonder datum. vermoedelijk maart 1837. ‘het vergaat mij in veel opzichten met mijn hunkeringen als nebukadnezar, die niet alleen van zijn waarzeggers eiste dat ze zijn dromen zouden duiden, maar dat ze hem ook zouden vertellen wat hij gedroomd had’. mijn houding is de gewapende neutraliteit, concludeerde hij datzelfde jaar.

coming up. believe me, believe me, it's going to be kind of busy. OK. the architect only used concrete and glass. in his concept concrete stands for the masculine, and glass for the feminine. all the pillars are leaning back towards the one force pillar that is perfectly perpendicular to the surface of the earth. this upstanding part refers to the male christ figure. just underneath is the altar. at the peak of the ceremony, facing the altar, the bride and groom stand between the first and the second step, within christ's upstanding ring, they too perpendicular to the earth, standing at the highest and purest point at the very moment of eternal union. in order to get into the chapel they have to walk down a curve to reach this highest point together. as life it-

self, this curved path could never become a straight line. dag na dag glijden paartjes over het glimmende pad binnen dit slap mannelijk sexueel orgaan uit glas en beton. of stelt het bouwsel een gigantische vagina voor, met uterus. de californische architect had blijkbaar een boeddhistische inspiratie. binnen grijpen enkel protestantse huwelijksplechtigheden plaats. voor de shinto versies wordt naar een ander kapel verwezen, aan de andere kant van het terrein. middenin een minuscuul kanaaltje met venetiaanse gondel en gondelier, dat het pas getrouwde paartje over een ravijn naar de feestzalen vaart. waar de familie wacht, de souvenierwinkel, het eten, het bed en de liefde, karuizawa, een huwelijkspaleis in beierse stijl. een zwitsers montana, of een duits alberta. overal op deze globe waar bergpieken tot extase, dwingen, verrijzen monumenten uit billenkletsend oostenrijk. le jus du fascisme. de japanse eigenaar van het kurobone resort te karuizawa spendeert al zijn gespaarde geld aan skivakanties in montana. geen vragen meer. ik lees even de japan times. titel: multitransplanted girl leaves hospital in pittsburg. a 4 year old girl, who received 5 new organs in a rare transplant operation, left the university of pittsburg medical center on Friday, five months after her surgery. charlie foresaw, a sioux indian from montana (!) received a new lever, small intestine, stomach, pancreas and large intestine in a 16 hour operation last November 2. she was able to drink water for the first time in her life only two weeks after the operation.

japanse muziek. een man zingt. we zitten in een kleine gezellige bar. in atami, vlakbij het treinstation. miraku. mi means flavour. raku is there to enjoy. to have pleasure. and kuru means to come. miraku holds the beginning of kuru. so miraku announces the moment when great enjoyment

and taste comes to you. lessen japans op hun best. dank je david.

we were wrong. we were wrong. you're going to be a believer. and it works. let's go. save the world religion. the world all in. een tempel op een heuvel. met zicht op zee. the pacific. een museum in een verbluffend mooie tuin. sha ku ke ho. een term uit de traditonele japanse landschapskunst. bomen en heuveltjes zo kundig over het terrein spreiden dat storende omgevende elementen erdoor worden afgeschermd en je de indruk krijgt dat de tuin zich tot het oneindig verre uitstrekt. een totaalwereld van schoonheid. shakukeho, it' a way of owing the surrounding world. It helps you to obscure anything you don't want in your garden. moa. wanhoop en bedrog. met de maat van de eeuwigheid. wie de leider volgt, deelt zijn zaligheid. en tegelijk al zijn andere bovenmaatse kwaliteiten. alle gebouwen, ramen en zwart glimmenden vloeren worden er voortdurend opgepoetst, voor de laatste levensdag die weldra komen gaat. in een paviljoen wordt gewacht op het einde der tijden. ver beneden, vlak bij het station van atami, staat een monument. een namaak geiser op natuurlijke schaal, die op geregelde tijdstippen stomend water de lucht inspuit. de echte geiser, het spuiten moe sinds 1924, staat enkele kilometers daarvandaan als het ware droog geperst tussen de muren van een nieuw hotel en een kantoor. oyi was known as one of the three largest geisers in the world. oyi intermittedly spatted a jet of hot spring water at regular intervals until the beginning of 1910. in 1923 when the great kanto earthquake occurred, the geister became irregular. in 1924 it finally stopped. around 1892 oyi lost its energy to certain extends. it spouted hot spring water only 6 times a day. at that time, the oyi exhibited a unique characteristic known as nagawa-

ki, which means an extended spout. the geiser spouted once for 12 to 60 hours in every 26 day period. the day after the nakawaki ended, the geiser stopped. during the next few days, the geiser came alive with irregular spouts. after that, the geiser returned to its habitual patterns. but oyi gradually lost. various efforts were tried to recover it and in 1916 a restaurative engineering proces was started... aan het geprogrammeerde spuitende dubbel op natuurlijke schaal is een opdracht te lezen van de plaatselijke rotary club. first: are you sincere? second: are you fair tot everyone? third: are your kind intentions and is your good will and friendschip deep and are you good for others?

zes miljoen bezoekers per jaar voor ise jingu, het heiligste shinto heiligdom van japan. keer op keer verduidelijken pretpark bouwers ons het verband tussen de tempel en het pretpark. the japanese used to visit the temples and this conduct of visiting the temples had shifted to visiting theme parks. so, the way tot bring them back to the temple is to direct them to the theme park. bijgevolg, in alle ernst, pretparken kunnen best een zoveelste import zijn uit noord-amerika en europa. in japan vervullen ze een maatschappelijke rol. pleasure and education. business as usual. in vele pretparken bevindt zich dan ook een tempel, met verdachte religieuze held en echt biddende bezoekers. en omgekeerd zijn de wegen naar de tempels niet altijd bezaaid met ware pretzaken? hoe wil je het liefst terug naar de oorsprong? waar is het verschil met cascia, lourdes of fatima?

I mean it goes on and on and on. clearly, saving some money is always so nice especially in these recessionary times. don't you know? indeed you do. recess, recessionary, inflationary times. two minutes and I am out of here. all you

have to do is pick up the phone and give us a call and boom, you are in in no time.

liefde, hoop en moed. via de boot, via de trein, met het vliegtuig. richting Huis Ten Bosch. buiten, suikerzoete hollandse geveltjes, grachten gevuld met drinkbaar water, het stadhuis van alkmaar, molens en hangbruggen, de toren van utrecht, alles op werkelijke schaal, in echte steen en life gebouwd door ware nederlanders op klompen. binnen, schitterende winkels, restaurants, souvenierwinkels, hotels en hi tech simulatie zalen met schreeuwende toeschouwers die keer op keer de totale vernietiging van nederland meemaken. Huis Ten Bosch in the year 1423, a nasty flood struck holland, washing many many homes, leaving countless lives ruined. it was known as the saint elisabeth flood. when the rains finally stopped, the people looked out over the devastating country side, desparate and without hope. but far off in the distance, they caught sight of a tiny craddle being tossed in the violent waves. inside the craddle was nestled a small baby. perched on top, a cat kept the craddle from overturning in the rough water. it was a miracle. and the news of the miraculous event spread throughout the country, giving the people hope and courage. the dike where the craddle washed to shore came to be known as Kinderdijk, Child's dike in honour of the child and the dike surrounded by wind mills can still be found today. the story of ‘noah and the row-boat cat’ is based on this legend. noah, the young boy you're about to meet, was that baby in the craddle. and the serious old man in the story was sent from another world to help noah. the old man created the river cat to help the young boy in his mission, to save our beautiful planet earth from extension. op zondag 28 maart, om 10.16 in de morgen stappen we noah's theatre binnen. we

laten ons beeldig overspoelen door hollands wild water. heen en weer geschud op drie simulatieplatformen tegelijk assisteren we een anoniem japans jongetje en een computer-kat in de finale reddingsactie van een wereld in verval.

it doesn't matter you cannot see. in shinto, seeing with the heart is the most important.

het blijft moeilijk om uit het atoomtijdperk te stappen. vlak bij de hiroshima koepel staat een bord met tekst. opgesteld op maart 1990. the city of hiroshima intends to preserve the A Bomb Dome forever. two reinforcements projects have been undertaken so far. in 1966 and in 1990. generous contributions were received from peace loving people, here and around the world. the reason the project received more than enough funds to cover expenses. with these donations, the city of hiroshima has established an A Bomb Dome Preservation Fund to assist future projects as required. een ruine voor de eeuwigheid. en zoveel meer.

masako, the chosen bride of japan's crown prince, combines a diana like beauty with impressive brains and a cosmopolitan look. the 29 year old western owada sacrified a career as a diplomate to marry the crown prince. op de front pagina van de japan times schittert de leuze: all the news without fear or favour. in dezelfde krant worden dagelijks gelukwensen gepubliceerd aan landen of vips naar aanleiding van officiële bezoeken en nationale feestdagen. vandaag zijn het congratulations naar aanleiding van de syndical independence day en die krijgen ze van japan techno co ltd, van toda corporation, van daiken, van architecten, ingenieurs en adviseurs, en van de kanibatsu corporation. hand in hand. economie, politiek, toerisme. business as

usual. gisteren was het de beurt aan zimbabwe, naar aanleiding van hun onafhankelijkheidsdag. onder een foto van een mall in zimbabwe hoofdstad de volgende troost: there are 14 golf courses, as well as facilities of soccer, rugby, tennis and automobile racing. there are many cultural facilities such as the national art gallery, the queen victoria museum. the city has entertainments such as theaters, cinemas and nightclubs, plus it comprises a resort for such marine activities as fishing, sailing, yachting, waterskiing, scuba, diving and sunset cruises. de titel van het begeleidend artikel: zimbabwe offers tourism wonderland. en daaronder de gelukwensen door een vijftal grote japanse maatschappijen. het ga je goed, zimbabwe.

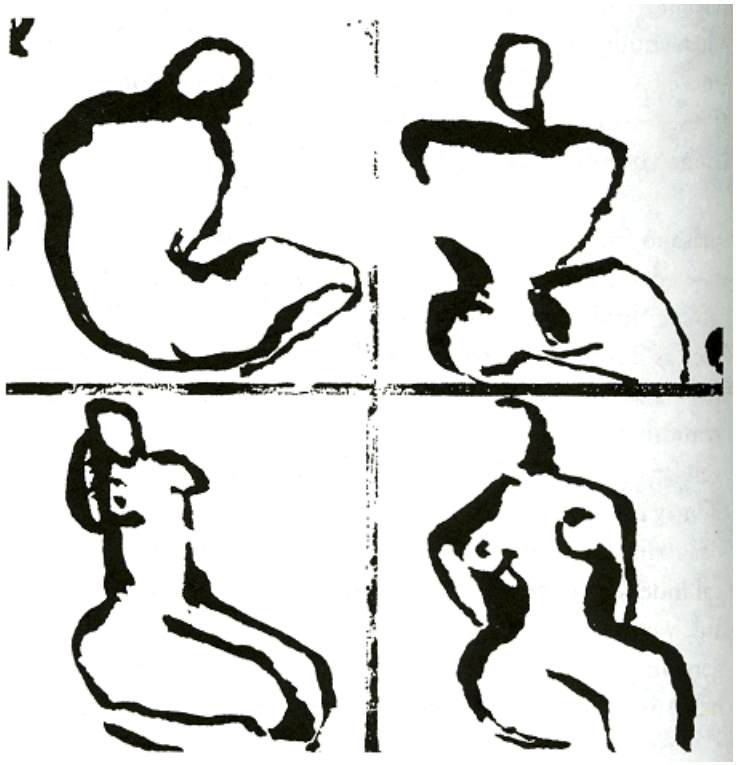

hier worden ten minste tien nieuwe bieren per jaar op de markt gebracht. arm belgië. de inhoud blijft ongeveer dezelfde. OK. maar de verpakking wordt wel totaal anders. one afther the other, after the other. and what it comes down to, what it comes down to is this. you just don't have a downside, you really don't because one, it's going to work, two, it is going to last at least a year so you're going to save money, and three, you're not shoving some of these awful, noxious chemicals into your body. now we just sold how many of that water filter that was our last item? how many of that did we sell? how many of that did we just end up selling? and you wonder to yourself if you're buying a water filter you're taking care of the chemical problem from one end up selling? and you wonder to yourself that buying a water filter, you're taking care of the chemical problem from one end, but every time you put something on your body, the skin is a living organism, it's a living organ, it's the largest organ of your body, it absorbs things. no matter what you put on your skin goes into your blood-stream. what do you put onto it? I mean it goes on and on and on and on and you know.

stefaan decostere
brussel 3 februari 1994,

met fragmenten uit een aflevering van de canadian home shopping club, opgenomen te alberta, canada, in de winter van 1991, naar aanleiding van travelogue 4: COMING FROM THE WRONG SIDE; en fragmenten uit een dagboek ingesproken tijdens de scout voorafgaand aan opnamen te japan voor travelogue 5, DEJA-VU, maart/april 1993.

Aan Stefaan Decostere

This was the week when the financial
markets began to have doubts about
Greenspan and the Fed.

Uit zelfbehoud handhaaft overleven
de parade van de parodie.

Till only a few days ago, investors
had assumed that they needn't worry
about inflation because the Fed
wouldn't allow it to rise.

Puin hoop geven, uit verlies herrijzen
in één wenk een ruïnerijk scheppen.

Now they are not sure.

Samenspelend verspillen bouwer en sloper,
chronologisch gezien, tijd.

What's turned sentiment round is
Greenspan's Humphrey Hawkins
testimony, in the middle of which the
market heard the CPI in January
rose bij 0.6%.

Miljoenen televisies knipogen
wereldwijd tegen elkaar.

Greenspan said this was ‘disturbing’,
but he also said that one shouldn't
react to each and every figure.

Pas na de catastrofe,
wanneer het kapotte lichaam
van de stad door haar bewoners
theatraal wordt onderhouden,
verbeeldt de wereld een museum.

He seemed to say that the Fed had
already tightened enough, and that
a little patience is what is called
for now.

Wat bewaren? En dan? Op goed geluk
spulletjes zoeken, ze opblinken
en als onbetaalbaar aanprijzen...
Betekent zich vermaken met museumpjes
iets?

But investors are impatient.

De angst cultuurloos te worden heeft
toekomst, je laat toch de tijd niet
los, de geschiedenis weg.

They suspect that the Fed is holding
back, partly because it doesn't want
to pick up a quarrel with the White
House, partly because of the danger
high interest rates represent to the
ailing thrifts.

Het geheugen witten om beter
door herinneringen te kijken.

They are howling for an increase
in the discount rate.

Wit is een vergeetal.
Souvenirs worden zelfreinigers.
Witter dan wit schijnt de stad
een helderziend idee, onpartijdig
tussen verleden en toekomst.

This is not quite fair to Greenspan.

Overzindelijk verval zuiveren
verwekt museumzucht, en scheidt
het stofwerende voorgoed van
het stofschone.

His style has never been Volcker's.

Bereidheid tot verlies
helpt de leegte dragen.

He does not believe in credit
crunches, but likes to move
in small steps.

De nieuwe beeldtechnologie veinst
gelijktijdigheid: gisteren, vandaag
en morgen schrijven dooreen in
dagboeken van de verwachting.

And he may be right: Fed funds in
the 9.25-9.50% range may be just
the right level.

Dit schouwspel van restjes heeft
geen uitstaans met het vertoon van
restantjes op de culturele boulevards.
Meer dan alleen verzonken afdrukken
houden deze voetsporen toekomst over.

But fair or not, the important thing
as far as the financial markets are
concerned is what investors think.

Werkelijkheid, als museum
ingebonden bladert eindeloos
in haar encyclopedisch geheugen.

The shift in their sentiment has
therefore resulted in a shake-out in
the stock market and a fall in bond
prices, with the long end taking
the worst punishment.

Alles, alles klinkt zonneklaar.
Glijdend langs vlekkeloze decors
lijdt geen gezicht verlies.
Dood verdwijnt achter de coulissen.

And the dollar had responded to the
unexpectedly high inflation figures
by falling; only a few days ago
it would have risen.

Verblind, wit geruis in de oren,
herpakt de bezoeker zijn leven.

Over the next few days this
pessimistic mood is likely
to grow stronger.

Memoires volharden in overleveringen
bij beetjes en brokken doorverteld.
Elektronische bewaarplaatsen
worden bezocht in de hoop er
rouwprocessen uit te wissen.

The economie calendar is light:
durable good orders for January are
due to be published on Thursday and
the expectation is a fall of 1%.

Ontlast van betekenis blijft de zin
zich bevragen. Via interpretaties
herwint het woord zijn vrijheid.
Dood lost in actueel gehouden
herinneringen op.

That won't help the dollar.

Het moderne geheugen slaat
al wie beweegt met verstomming,
zoals bij een onderzoek na de dood,
alle monden openvallen op elk
mogelijke levenswandel.

The only other notable event in the
immediate horizon is a possible

increase in the Bundesbank's discount and Lombard rates after its next council meeting om March 29.

Dit is een les uit de déjà- mens die altijd tien minuten op voorhand levend zegezeker aan de roulettetafel zat.
Hij zag hoe mafiosi hem vermoordden.
Zijn déjà-vu look verdroeg geen vermomming in naïviteit.

So far the dollar has held up above key support levels, but that says more about the lack of confidence in the interbank market, where people are not willing to ride positions for long.

De wereld behandelen als een ruïne
met toekomst.

But the movement is definitely
in the downward direction.

Als memorie en catastrofe opeen botsen
zinkt de eeuwige illuzie van alle zin.
Een zin bewaren stelt weinig voor;
leuker is per ongeluk rampzalige
betekenissen tegenkomen die elk
beschermend onderscheid negligeren.
Catastrofes worden zowaar aantrekkelijk.

Mark van Tongele
Bonheiden 8 februari 1994,

met New York Overnight-fragmenten uit de de Financial times, en taalvrank en vrij vertaalde en bewerkte citaten uit het werk van de Franse filosoof Henri-Pierre Jeudy.

[advertentie]

Biografische notities

J.M.H. Berckmans (1953), schreef ondermeer *Café de Raaf nog steeds gesloten, Rock 'n Roll met Frieda Vindevogel* en *Het zomert in Barakstad*
Geert Beullens (1970), lic. Germaanse, publiceerde eerder in *Brain Drain*, actief bij *Bulderdrang*, een literair circus
Charles Bukowski (1920-1994), dichter, prozaschrijver, publiceerde zo'n dertig boeken
Paul Claes (1943), dichter, auteur, vertaler, publiceerde ondermeer *De mot zit in de mythe, Het laatste boek* en *De sater*
Mia Couto (1955), Mozambiekse schrijver en journalist
Bart de Man (1951), collectief van specialisten modernisme en deconstructie in beeldende kunst en literatuur
Pol Hoste (1947) publiceerde ondermeer *Vrouwelijk Enkelvoud* en *Een schoon bestaan*
Joris Note (1949), literair criticus *De Morgen*, debuteerde in 1992 met de roman *De tinnen soldaat*
Mon Nys (1947), Germanist, vertaalde onder meer oud-Ierse gedichten, Ezra Pound and James Joyce
Marga Schouten (1953), studeerde Nederlandse Taal- en Letterkunde in Nijmegen, vertaalde eerder voor *Maatstaf* en *D.B.H.*
Shireen Strooker, regisseur, actrice
Diederik van den Abeele (1965), freelance journalist, vertaalde voor De Bezige de roman *Factotum* van Bukowski
Marc van Oostendorp (1967), publiceerde eerder in *Cosmopolitan, De Zingende Zaag, Sic* en *Current Issues in Mathematical Linguistics*

[advertentie]

[nummer 44]

De man achter Bart de Man, een ontmoeting

Collega's hadden me gewaarschuwd dat het zo goed als onmogelijk zou zijn een interview met Bart de Man te versieren. Dat bleek echter nogal mee te vallen. Twee weken nadat ik een boodschap had ingesproken op zijn antwoordapparaat, vond ik tussen de post een kleine enveloppe met een kaartje: Bart de Man, drs. filosofie, het telefoonnummer dat ik al had en een adres in een landelijke gemeente in de buurt van Eindhoven. Op de achterkant van het kaartje stonden slechts datum en uur: ik werd verondersteld mij ter residentie De Man te begeven.

Mevrouw De Man die de deur voor me opendeed, glimlachte geamuseerd toen ik me kenbaar maakte, alsof ze zich niet kon voorstellen dat iemand voldoende in haar man geïnteresseerd zou kunnen zijn om hem een interview af te nemen. Ik onderdrukte de neiging me te excuseren en liep achter haar aan naar de *cabane* achter in de tuin, een soort miniatuur chalet met roodgeblokte gordijtjes en houten latwerk met klimop. Ik verwachtte een met boeken volgestouwd, berookt schrijversheiligdom en werd andermaal verrast de vitrioolschrijver aan te treffen te midden van schaafsel en naar hars ruikende houtkrullen. Binnen met viltstift aangegeven omtreklijnen, hing gereedschap aan spaanplaten panelen. Alleen de silhouetten van enige beitels, een kleine schaaf en een ronde vijl waarmee hij een gat in een plank bewerkte, waren leeg als de kalklijnen rond weggehaalde verkeerslachtoffers. De Man was bezig een stokpaardje te vervaardigen: de plank waar hij mee bezig was had de vorm van een gestileerde paardekop en naast de werkbank leunden een houten steel - iets dikker dan een

gewone borstelsteel - en een dwarshoutje, keurig gevernist op een stuk krantepapier tegen de muur.

Zijn opvallend verzorgde bovenmoerdijkse tongval ten spijt, deed het uiterlijk van de gevreesde criticus me eerder aan een Vlaamse stationschef denken: een kleine, breedgeschouderde man met een laaghangend tonbuikje en een rond hoofd dat slechts door een paar over elkaar schuivende huidplooien van zijn romp werd gescheiden. Vlezige oorschelpen met gesprongen adertjes alsof hij buitenshuis werkte. Donkerzwart haar was dunnetjes over een glimmende schedel gekamd en in zijn nek vormde zich, in afwachting van een knipbeurt, een massa weerbarstige krulletjes. Hij reikte een mollige, beenderloze hand en ging opgewekt verder met vijlen.

Omdat toeval in interviews niet bestaat - altijd zijn geïnterviewden ‘nog even’ met iets ‘bezig’ in de hoop dat je daar dan iets over zegt in je interview -, zette ik mijn cassette-recorder aan en begon met de meest voor de hand liggende opmerking:

- *Stokpaardjes, meneer De Man. Is dat niet uw stokpaardje, de dada's van Nederlandstalige auteurs?*

Zeg maar Bart, hoor, dat is ook mijn echte naam niet, maar voor een interview is Bart wel goed genoeg.

Is het niet geweldig zo'n stokpaardje? Dat is al het dertiende dat ik maak. Voor elk nieuw kleinkind in de familie maak ik hetzelfde.

Wat was je vraag ook alweer?

- *Gefeliciteerd met uw kleinkind, eh, Bart. Of het een van je persoonlijke obsessies is, de dada's van Nederlandse schrijvers?*

Ja, ze kunnen nogal zagen die Nederlandse schrijvers, dat

heb je goed gezien. Niet dat ik denk dat het in andere landen beter is. Ik heb voor mijn werk in zowat alle uithoeken van de wereld gewoond dus ik weet waar ik over praat. [Bart de Man werd geboren als kind van zogenaamde *expatriates*. Net zoals zijn ouders werkte hij zijn hele leven voor de grote Nederlandse multinational waarvan we de naam niet hoeven te noemen. Hij heeft dus geen eigenlijke nationaliteit en geruchten als zou hij de Nederlandse nationaliteit aangevraagd hebben blijven tot op heden onbevestigd. nvdr] Sinds ik me uit de zaken heb teruggetrokken verblijf ik, enige onderbrekingen niet te na gesproken, nu al een tiental jaren in het Nederlandse taalgebied dus ik zie niet in waar ik het anders in mijn stukjes over zou hebben. De moeder van mijn moeder is afkomstig uit Nederlands Limburg, misschien schept dat een band. Een obsessie zou ik het echter niet noemen. Ik denk dat je je laat misleiden door de heftige toon die ik soms aansla.

- *Hoe zou je die behoefte aan polemisch geweld dan wel omschrijven?*

Ten eerste moet je niet uit het oog verliezen dat ik wel degelijk de lompe olifant ben waar de meeste mensen mij voor houden. Het kraken van fijn porselein oefent een onweerstaanbare aantrekkingskracht op me uit. Beschouw het als een vorm van eerlijkheid. Het schrijven van polemiekjes bevredigt een infantiel genot waar ik ongaarne afstand van doe. Kijk, je zit met een berg leeggoed zonder statiegeld, roemloze flessen, niet te recupereren bokalen, halfvergeten rommel. Als het in de weg begint te staan, breng je de hele zooi naar het bollenpark. Tot daar loopt alles voor ongeveer iedereen gelijk, maar een keer bij de glasbol merk je dat er mensen zijn die hun leeggoed zachtjes door de klep naar binnen laten zakken, anderen laten hun rommel eenvoudig-

weg naast de bol staan. Zelf behoor ik tot het kinderachtige type dat elke fles, elk potje zo krachtig mogelijk naar binnen gooit in de hoop de scherven in het rond te horen spatten. Ik geef toe dat het een klein genoegen is, maar in dit tranendal vormen de kleine genoegens een niet te onderschatten troost.

Ten tweede moet je er rekening mee houden dat dat 'polemische geweld' zoals jij dat noemt, volmaakt onschadelijk is, want over boeken die de moeite waard zijn polemiseer ik nooit. Een boekje met columns hier, een onverdiende reputatie daar, het zijn allemaal scheten in een fles. Ik geloof dat Herman de Coninck tot nu toe de enige is die mij om mijn petomane kwaliteiten naar waarde weet te schatten. Dat is nu eenmaal de paradox van dergelijke stukjes: drukte om niks, bijbelse verontwaardiging over onbenullige boekjes van onbenullige auteurs. In een goed stukje wordt die paradox zo sterk opgespannen dat iedereen er om moet lachen.

- *Behalve dan de auteurs in kwestie*.

Dat komt spijtig genoeg voor, maar daar zie ik niet onmiddellijk een oplossing voor. Als de schrijver in kwestie immers ook al vanaf het begin de stompzinnigheid van zijn boekje had ingezien, had hij het waarschijnlijk niet laten uitgeven. Het probleem is, denk ik, dat ijdelheid bij het soort tweederangsfiguren over wie ik schrijf soms eigenaardige vormen aanneemt. Vaak spelen er ook uitgeversbelangen: X moet nodig nog eens onder de aandacht voor hij helemaal vergeten raakt, de boekenweek komt eraan, de commercie moet draaien etc. Ik begrijp dat allemaal wel, maar als lezer heb ik daar niets aan. Excuses zijn er altijd, maar een excuus dat een tweede- of derderangswerk tot een goed boek omvormt, bestaat natuurlijk niet. Dat kan ik ook niet verhelpen.

- *Alleen goede boeken mogen worden uitgegeven?*

Helemaal niet, maar als je stommiteiten schrijft, moet je niet zeuren als er luidop om gelachen wordt. Zo is dat nu eenmaal, ook in de literatuur.

- *Het wordt je vaak kwalijk genomen dat je schrijft onder een pseudoniem. Het wordt 'flauw' of 'laf' genoemd. Bij het begin van ons gesprek zei je dat Bart niet je echte naam is*.

Ach ja, de argumentatie rond het gebruik van pseudoniemen is zo langzamerhand wel bekend. Zoals bijna alle goede dingen in het leven heeft het voor- en nadelen. Het is een feit dat ik zeker geen held ben en het komt niet zelden voor dat ik mezelf flauw of laf vind, maar, dat moet me toch even van het hart, *ik ben mijn stukjes niet*. Het lijkt me dat ik doordachter schrijf als ik afstand neem door me in te beelden dat ik iemand anders ben. Trouwens een goede tip voor de scribenten die zich met hun krukkige schrijfsels als al te makkelijke prooien voor mijn voeten werpen.

Kijk, in wezen ben ik natuurlijk een aardige kerel, dat vind ik tenminste zelf en, naar ik aanneem, zal het grootste deel van mijn vrienden dat beamen, anders zouden ze mijn vrienden niet zijn. Daar schiet ik natuurlijk niks mee op als ik de waarheid wil zeggen. Aardige kerels zeggen nooit de waarheid, die geven anderen altijd gelijk. Daarom worden ze ook aardig gevonden. De enige figuur die ongezouten zijn mening mag verkondigen is de idioot die de kap met de belletjes draagt. De belletjeskap is zoiets als een pseudoniem, ze geeft de drager het recht ongestraft te zeggen wat hij denkt. Daar staat natuurlijk tegenover dat de opinie van de nar weinig gezag geniet. Je kan nu eenmaal niet alles hebben.

Bovendien lijkt die interesse voor 'de echte Bart de Man' me rijkelijk negentiende-eeuws. De echte graanjenever, de

originele Parma ham, voorzien van etiketten met stempels en afbeeldingen van medailles die op jaarmarkten werden gewonnen. Waar is al die - vaak illusoire - autoriteit voor nodig? Om te verhinderen dat de mensen die die dingen kopen op eigen houtje zouden gaan proeven en, wat erger zou zijn, een eigen smaak zouden gaan ontwikkelen. Ik vind het net fijn als de mensen me lezen met in hun achterhoofd de gedachte dat ik wel eens echt een charlatan zou kunnen zijn. Op die manier kan ik voorkomen dat ze aannemen wat ik zeg omdat *ik* het zeg.

- *Je ontkent niet dat je misschien zachtaardiger zou schrijven als je geen pseudoniem zou gebruiken?*

Ik heb nooit geprobeerd zonder pseudoniem te schrijven dus ontkennen kan ik het niet. Maar zelfs al mocht je hypothese kloppen dan is het nog maar de vraag welke conclusies je daaraan zou kunnen verbinden. Het enige logische besluit dat je in dit geval zou kunnen trekken is dat ik er goed aan doe onder pseudoniem te schrijven, want van zachtaardige lieden valt nu eenmaal niets dan stroop te verwachten.

- *Er wordt je vaak een gebrek aan goede manieren verweten. Je 'speelt op de man' maar je weigert je gezicht te tonen, dat is toch onrechtvaardig?*

Tja, 'op De Man spelen', over een ongelukkige uitdrukking gesproken. Zorro! The Lone Ranger! De Gemaskerde Wreker! Bart de Man! Haha. Onrechtvaardig, zeg je. Daar zit wel wat in. Je bedoelt dat ik de mensen over wie ik schrijf de mogelijkheid ontneem op dezelfde manier wraak te nemen. Maar dat is heel wat anders dan goede manieren. Uit zo'n bezwaar valt alleen maar op te maken dat men heimelijk jaloers is op mijn zogenaamde slechte manieren. Er

spreekt een verlangen uit net zo'n ongemanierde klootzak te zijn als waar men mij - ten onrechte overigens - voor houdt. Als iemand mij zou zeggen: ‘Mijnheer De Man, ik ben net zo'n klootzak als u, maak u bekend zodat we dit kunnen uitvechten als klootzakken onder mekaar.’, dan denk ik niet dat ik daar veel moeite mee zou hebben. Dat is me tot op heden echter nog nooit overkomen. Ik denk dat de meeste klagers zich daar te goed voor voelen.

In feite is het zo dat tot de dag van vandaag nog niemand ooit geprobeerd heeft om te weerleggen wat ik schrijf. Wel komen ze aandraven met beverige protesten over mijn zogenaamde lafheid of mijn slechte manieren, waarbij ze dan voor het gemak vergeten dat ze zelf begonnen zijn met nonsens uit te geven voor goede literatuur. Dat moet je goed begrijpen: als een auteur de slechte smaak heeft uit ijdelheid of wat voor motieven dan ook, abominabele boekjes te plegen dan hoeft niet automatisch iedereen te applaudiseren. Ik geef natuurlijk wel toe dat ik het ze door mijn weinig diplomatische stijl erg makkelijk maak om de kern van de zaak (krukkig tweederangsproza, halve waarheden en hele leugens, zelfbewieroking etc.) uit de weg te gaan. Beschouw dat maar als een vorm van medelijden van mijn kant.

- *U praat recht wat krom is*.

Ik zou eerder zeggen dat ik toelicht wat altijd al recht was. Laat je niet beetnemen, het is bekend dat de brekings-index van de doorzichtige, doch zeer dichte materie die ‘goede manieren’ heet, storend gezichtsbedrog teweeg brengt.

- *U rukt citaten uit hun verband, u laat schrijvers dingen zeggen die ze nooit bedoeld hebben enz., ik citeer maar wat uit een lange lijst beschuldigingen*.

Ik merk dat u het tutoyeren achterwege laat en zal dat dan ook maar doen omdat ik niet neerbuigend wil lijken. Kijk, het klinkt misschien niet zo, maar ‘een citaat uit zijn verband rukken’ is als uitdrukking net zo absurd - of zo logisch - als een cirkel rond maken. Een citaat is een citaat omdat het los wordt gemaakt uit zijn context, anders kan het geen citaat genoemd worden. Je kiest je citaten meestal zo dat ze de stelling die je verdedigt adstrueren, doe je dat niet dan mag je met recht een stommeling heten. Ik sluit ook niet uit dat je door citaten te gebruiken, de schijn kan wekken dat iemand iets gezegd heeft wat hij niet bedoelde. Het is zelfs zo dat je altijd verrast wordt als je een tekst leest die je daarvoor slechts kende via een paar citaten. Hetzelfde bedrieglijke verschil merk je op als je een land bezoekt waar je alleen maar over hebt horen vertellen: het ziet er altijd anders uit dan de voorstelling die je je ervan gemaakt had. Een citaat draagt dus van nature iets valsigs in zich. Spijtig genoeg beschikken we ondanks die aangeboren gebrekkigheid niet over een beter middel om iemand een beeld te geven van een werk dat hij nog niet gelezen heeft. Een ideaal stukje zou bestaan uit een enkele regel: ‘Lees werk X of Y van auteur Z en oordeel zelf.’ Je zal moeten toegeven dat dat nogal kort is en na een tijdje bovendien knap vervelend.

Dat ik in mijn stukjes auteurs dingen laat zeggen die ze nooit bedoeld hebben kan ik ook al niet met klem tegenspreken zonder de verdenking op me te laden een leugenaar te zijn. Hoe kan ik er immers zeker van zijn dat mijn interpretatie overeenkomt met de intenties van de auteur? Dat is elementaire literatuurwetenschap. Alleen critici van de allerlaagste orde leven met de zelfgenoegzame zekerheid recht te doen aan de bedoelingen van de auteur, een houding die bij menig schrijver terecht kwaad bloed zet. In theorie is ook hier een ideale oplossing denkbaar: laat au-

teur Z zelf stukjes over zijn werk schrijven. Nu ja, daar hoef ik geen commentaar bij te geven, dunkt me.

Waar het op neerkomt is heel eenvoudig: je werkt te goeder trouw. Als die goede trouw in twijfel wordt getrokken beland je vanzelf in een welles-nietes spelletje. Ik kan je echter met de hand op het hart verzekeren dat al mijn stukjes worden geschreven in de oprechte hoop dat het publiek of de auteur en liefst beiden, er beter van worden. Wat ook weer niet wil zeggen dat ik me soms niet geërgerd heb aan de bijzondere stompzinnigheid van bepaalde publikaties, en zoals iedereen weet is ergernis bepaald niet bevorderlijk voor de goede trouw.

Iets anders: alleen mensen waarover ik een stukje heb gepleegd zeggen dat ik citaten 'uit hun context ruk'. Ik geloof dat ze dit zeggen, niet om te beweren wat iedereen al lang weet, namelijk dat een citaat een context heeft, maar wel om de verantwoordelijkheid voor hun woorden te weigeren, een zeer menselijke reactie overigens.

- *U publiceert alleen in De Brakke Hond, niet meteen een tijdschrift met miljoenen lezers. Vindt u die lezerskring niet een beetje beperkt voor de Grote Waarheden die u meent te moeten verkondigen?*

Voorwaar een prachtblad die *Brakke Hond*. U bent me werkelijk niet erg toegenegen, dunkt me. Helaas worden ook uw vragen steeds dommer. Stel dat ik zou menen Grote Waarheden te verkondigen, zou ik er dan wakker van liggen of mijn lezerskring groot of klein is? Uiteraard niet, dan zou het gewicht van de hoofdletters wel volstaan. Het is eerder andersom: hoe kleiner de waarheid, hoe groter de oplage moet zijn.

Maar goed, wat uw vraag betreft, ondanks het feit dat ik niet denk Grote Waarheden te verkondigen, publiceer ik

toch in een relatief klein tijdschrift. Maar hebt u al eens goed bekeken wat voor tijdschrift dat is? Het is een absolute ramp! Het lijkt wel of de eerste de beste idioot er zomaar in mag publiceren. En om het nog erger te maken: het is niet allemaal slecht wat erin komt. Het is bijna net zo erg als algemeen stemrecht, iedereen heeft er evenveel te zeggen. Het stinkt gewoon uren in de wind naar democratie in de letteren. Het kakelt er allemaal wat door mekaar als betrof het een parlementaire zitting en elke keer komt er, als een byzantijnse wettekst vol compromissen, weer een boekje uit tevoorschijn waarin debiliteiten worden afgewisseld met goede verhalen, beuzelarijen met schitterende gedichten enzovoorts. Die algehele democratische wansmaak blijft mijn bewondering opwekken. Ik bedoel, je vraagt je af hoe het toch komt dat zo'n boekje niet uit zichzelf van ellende uit mekaar valt, hé?

- *Vast omdat u erin schrijft*.

Maar, u doet het zeker met opzet, u wil mij niet begrijpen. Het is net omgekeerd. Ik schrijf in *De Brakke Hond* omdat het absoluut niets voorstelt, het is een scheet in een fles, het heeft geen belang, net zoals die domme Bart de Man-stukjes.

- *Insiders beweren dat Leo de Haes Bart de Man redigeert...*

Net zoals Herman de Coninck destijds door Herman Brusselmans van die giftige stukjes in *De Morgen* liet schrijven? Ach welneen, die De Haes is daar wel schijnheilig genoeg voor, maar zulke dingen doet hij bij mijn weten niet. Trouwens, zeg nu zelf, zie ik eruit als een schraal bebaarde jezuïet? Dat vind ik nu nadelig aan een pseudoniem: iedereen kan suggeren dat het het zijne is. Als ik het goed

gehoord heb zou die nitwit van een Hellemans zich nu ook al voor Bart de Man laten doorgaan, om nog te zwijgen over de geruchten dat ik eigenlijk Harry Mulisch ben.

Zelfs al was dit misschien niet uw laatste domme opmerking, ik zou het gesprek hier graag afbreken. Het heeft me ondanks alles plezier gedaan nog eens een journalist over de vloer te krijgen. Meer plezier dan u zich kan indenken.

Christine D'Haen
Psychomachia
Negen neuvains

Il Di e la Notte parlano, e
dicono: Noi abbiamo col nostro veloce corso
condotto alla morte il duca Giuliano.

Michelangelo

1

De Morgenstond met tegenzin ontstaat,
de Dag heft stroef het halfgevormd gelaat.
De Avondschemering wordt blind. De Nacht
torst van Natuur gemaskerde overmacht.
Zij spreken. En zij zeggen: wij, de Tijd,
met onzen haastigen loop hebben gebracht
ter dood de Hertogen. Ik hoor hen. Spijt
splijt mij het hart om wat het leven wacht.
Een geestelijk marmeren vlees, dat niet meer lijdt.

Sagrestia Nuova
San Lorenzo. Firenze

2

Hij knielt op mij, één knie; ik, oud man, lig
knie tegen kin terneer in twee geplet
tussen zijn stenen dijen in een wig,
zijn teen tegen mijn bil; en vast gezet
beneden mij zijn rechtervoet, gevlijd
boven mijn rug zijn rustende geslacht.
Verheven rijst draaiend zijn lichaamsschacht,
zijn eigen aangezicht slechts toegewijd,
zijn lichaam, lichaam, lichaam, lust, ziel, Tijd.

La Vittoria
Palazzo della Signoria, Firenze

3

Goden stegen van hun goudkaros
en stegen op hun gouden troon, toen hoog
de mens het hoofd ophief. In vlammendos
stuwden zij schijven door de hemelboog.
Van god tot bol geworden tolde daar
materie, toen tot kern en kracht, een hel
werkzame verre pracht miljarden jaar.
Wij die hun wetten leren, lot en tel,
sterfelijk levend uit hun stof, zijn cel.

Fall of Phaëthon
British Museum, London

4

Toen hij zijn hand ophief om al dien glans
van lichaam te verdelgen: het is niet
de moeite - vloeide neer op de balans
één traan ontweld aan 't simpel oog dat ziet,
‘Eén glimlach van het oog waar ik in staar
Iet dat uit Niet mijn Iet van Niet geneest.
Er is. Nooit is niet is er ooit geweest,
het schreeuwt terwijl ik het al eeuwen baar.’
De sluier afglijdend ontkleedde haar.

Il Giudizio Universale
Capella Sistina, Roma

5

Moeder midden binnen buik kruip ik,
Vader tuchtig met zacht manend woord,
Broederzoon die in mijn lichaam boort
Dochter vlucht mijn armen in en snik.
Verbonden door vermeerderende tijd,
Lust die de ooit gedroomde liefste bijt,
Mens geheelgesmeed uit hemisfeer,
Uniek subject van die ultieme leer,
Zichzelf geslacht voor de verrezen Heer.

Pietà
Duomo, Firenze

6

Gebogenhoofds bezin ik dromend waar
de Geest verzinkt in zich; maar Slaap de macht
bemachtigt, en de vruchten van de nacht
laat aan den dag, het dubbel werkzaam paar.
In schemer, 's uchtends en des avonds, ligt
't geduchte, levenbarende gebied,
de blik richt zich daarheen, rustig verlicht,
nooit, bij uw moederglimlach, monsters ziet.
Schoonheid in steen sterft door ons sterven niet.

Lorenzo e Giuliano dei Medici
Madonna col Bambino
Sagrestia Nuova
San Lorenzo, Firenze

7

Hier ligt de uit mij geborene, de Zoon,
mijn Vader, bruidegom en broeder, dood.
Geen andere dan hij, dwars op mijn schoot,
als na de liefde slapend, naakt ten toon.
Het is nu zo. Hiertoe beriep het Lot,
ik gaf het lijden die 't mij gaf, mijn god.
Het staat geschreven: leg dit lichaam neer,
gestorven schoonheid komt onschendbaar weer,
met mij, zo jong als hij, geen scheiding meer.

Pietà
San Pietro, Roma

8

Grootogig, fel, de Delphica de rol
ontrolt; ontcijferend naar het Boek buigt dan
de Persica; gaat bladeren weemoedvol
door latere bladen die zij duiden kan
de Erythraea; de Cumana leest
zo oud al, tot de Lybica het sluit,
wil opstaan, want de wereldtijd is uit.
Zij lezen en zij zwijgen: eens ontvleesd
wordt vleesgeworden woord weer vlees in geest?

Capella Sistina, Roma

9

Te zijn: en uit de slaap te ontwaken, het oog
weifelend opslaan naar wie leven wekt,
naar linkerwijsvinger zijn rechter strekt.
Wie wil? Gij die mijn wil naar u bewoog.
Nu gij mij gij zegt en ik antwoord gij,
mijn lust uw lust naar u in mij bewijst,
een lyrisch lichaam uit ons beiden rijst,
vormen uit schouwend inzicht scheppen wij,
zo, ja, dat te beginnen zijn er zij.

Adam
Capella Sistina, Roma

Eerste prijs verhalenwedstrijd
Nadine Dupont
Meisjesfruit

Toen Louise werd geboren, woog ze net geen veertien pond. Haar moeder vergeleek de bevalling met een amputatie zonder verdoving en beweerde dat ze haar eigen middenrif had horen knappen op het moment van de geboorte. Aan iedereen die haar in het ziekenhuis kwam opzoeken gaf ze een gedetailleerde beschrijving van wat zich in de verloskamer had afgespeeld. De vader van Louise zat naast het bed en knikte. Hij was sprakeloos van geluk omdat hij een dochter had gekregen die zo goed op hem leek. Maar tegelijk hoopte hij dat zijn vrouw dit nooit meer zou hoeven mee te maken.

‘We kunnen het maar beter bij één dochter laten,’ zei Louises moeder.

‘Juist,’ zei Louises vader, ‘Een kind krijgen is niet niks.’

Louise was zes toen haar ouders van Sacramento naar Brentwood verhuisden. Ze herinnerde zich dat ze de hele dag in het lege zwembad achter het huis had gespeeld. De wanden en de vloer waren felblauw. De trap leek op een omgekeerde schelp met ribbels. Eén van de verhuizers had een kist met speelgoed en de driewieler in het zwembad gezet. Louise telde luidop tot twintig terwijl ze tegen de helling opfietste. Ze zong terwijl ze van het ondiepe naar het diepe reed. Later had ze al haar poppen en knuffeldieren op de trappen uitgestald en had ze met kleurkrijt een tekening gemaakt op de bodem van het zwembad.

Het enige wat Louise miste in het nieuwe huis was de

geur van haar vaders kabinet. In Sacramento had hij zijn praktijk in het souterrain van het huis gehad, waar Louise hem iedere middag opzocht. Ze kreeg er haar dagelijks fluortabletje en mocht daarna de laatste gipsafdrukken bekijken. Volgens haar vader waren er heel beroemde tanden bij.

In Brentwood liep haar vader iedere ochtend naar de overkant van de straat. Een laag, strak gebouw was nu het kabinet, waar Louise alleen nog kwam nadat de laatste limousine met donkere ramen was weggereden. De tanden die haar vader daar behandelde waren nog veel beroemder dan die in Sacramento.

Die zomer leerde Louise zwemmen. Ze zat op de boord van het zwembad en keek hoe haar ouders zich in het water voortbewogen. De bolle buik van haar vader glom in de zon. De ronde billen van haar moeder leken op een gedeukte boei die telkens uit het water opwipte.

‘Kom in het water,’ riep haar vader, ‘dan leer ik je drijven.’

Louise aarzelde, maar een onverklaarbaar verlangen om de gladde huid van haar ouders aan te raken maakte dat ze sprong. Alles om haar heen werd felblauw. Ze voelde zich zo licht als een strookje rijstpapier in de wind. Toen ze door twee sterke handen naar boven werd getrokken, hoorde ze opnieuw geluiden.

‘Strek je,’ zei haar vader.

‘Buik intrekken en billen samenknijpen,’ zei haar moeder.

Louise sloot haar ogen en beeldde zich in dat ze een opwellend windje moest tegenhouden. Haar lichaam begon zachtjes op het water te dobberen. Na een poosje keek ze even naar links en naar rechts, zonder haar hoofd te bewegen.

Toen zei ze: ‘Wij lijken op de orka's van Seaworld.’

Nog voor Louise naar de eerste klas ging, had ze al geleerd dat ze niet iedereen aardig hoefde te vinden en dat niet iedereen haar aardig zou vinden.

‘Vergeet nooit dat te veel altijd meer is dan te weinig of genoeg,’ zei haar moeder.

‘Gebruik alles wat je hebt en zet nooit een stap achteruit,’ zei haar vader.

Tijdens de middagpauze van de eerste schooldag liep Louise over het schoolplein, samen met een jongen aan wie ze die ochtend een potlood had uitgeleend. Drie meisjes kwamen gearmd op hen af en bleven voor Louise en haar vriendje staan.

‘Dag juffrouw nijlpaard,’ zei de middelste.

‘Dag mevrouw marshmallow,’ zei de linkse.

Toen begonnen ze alle drie te giechelen.

Louise ademde heel diep in. Langzaam stak ze haar handen op en maakte haar haarspeld los. Terwijl ze de drie meisjes strak bleef aankijken, streek ze haar haren glad en bond ze ze opnieuw samen met de haarspeld. De meisjes diensden achteruit toen Louise kordaat naar voren stapte.

Op haar twaalfde verjaardag was Louise één meter zestig lang en woog ze honderdvijftig pond. Ze was het enige meisje van de klas met echte borsten. Een paar klasgenootjes droegen weliswaar een beha, maar iedereen wist dat de inhoud ervan zo goed als niets voorstelde.

De dag dat Louise samen met haar moeder de ene lingeriezaak na de andere bezocht, beschreef ze in haar dagboek als ‘de tietentocht.’ Ze herinnerde zich de krappe pashokjes waarin ze steeds opnieuw haar T-shirt moest uittrekken. IJskoude handen hielpen haar bij het aantrekken van witte,

[advertentie]

lichtblauwe of huidkleurige beha's. Louise had zich nooit eerder geschaamd voor haar lichaam, maar de keurende blikken van de winkeljuffrouwen en het genadeloze licht in de pashokjes gaven haar het gevoel dat ze nog naakter dan naakt voor hen stond.

‘Ik weet het,’ zei haar moeder. ‘Vrouwen zijn wreed voor elkaar.’

Louise zuchtte en nam nog een hap van haar frambozenijs.

‘Gaat het ooit over?’ vroeg ze.

‘Alleen als je dat zelf wil,’ zei haar moeder.

Er viel een eerbiedige stilte toen Louise zich de daaropvolgende week omkleedde in de kleedkamer van de gymzaal. Het contrast tussen een stel levensechte borsten en onzorgvuldig aangebrachte vullingen was alarmerend groot. De bedriegers vielen door de mand, terwijl er voor Louise opwindende tijden aanbraken.

Op één van de vele verjaardagsfeestjes vroeg Matthew Barton haar ten dans. Hij was twee jaar ouder dan Louise, maar door wat hij *omstandigheden* noemde, had hij een paar keer moeten overzitten. Er werd verteld dat hij over een meesterlijke zoentechniek beschikte. Louise was intussen dertien geworden, de ideale leeftijd om kennis te maken met de eerste faze van de liefde. In de week die voorafging aan haar eerste echte afspraakje met Matthew kreeg Louise een bijna fanatieke belangstelling voor haar mond. Ze zocht haar vader op in zijn kabinet en vroeg: ‘Wat weet jij over lippen?’

‘In welke context?’ vroeg hij.

‘Zoenen,’ zei Louise.

Terwijl hij zijn vinger op de zijkant van haar neus legde,

zei hij: ‘Eigenlijk begint het hier. Met deze spier, de dilator naris, maak je je neusgaten wijder.’

Toen streek hij met zijn vingers langs haar onderlip.

‘De oricularis externus,’ zei hij, ‘maakt je mond ronder. Het is een ringspier die je helpt bij het zuigen aan een rietje of bij het uitblazen van een kaars.’

‘Of bij het zoenen?’ vroeg Louise.

‘Of bij het zoenen,’ zei haar vader.

‘Toe slot,’ zei hij toen, ‘heb je ook nog de buccinator, waarmee je toont dat je iets lekker hebt gevonden. Je glimlacht dan alleen met je onderlip.’

Louise betastte haar mondhoeken en spande haar buccinator aan, maar er gebeurde niets.

‘Wacht maar tot zaterdag,’ zei haar vader. ‘Dan lukt het wel.’

Van de eerste zoen herinnerde Louise zich alleen dat ze dacht: als ik me nu maar niet verslik. De tweede en alle volgende beschreef ze uitgebreid in haar dagboek.

‘Je bent zo knap,’ had Matthew gezegd.

En toen: ‘Kan je me volgende week helpen met wiskunde?’

Nadat ze drie maanden lang zijn huiswerk had gemaakt, hem had ingefluisterd bij overhoringen en hem had laten spieken tijdens het eindexamen, begreep Louise wat hij had bedoeld met ‘je bent zo knap.’

Later kwam Ben, die caleidoscopen verzamelde en haar meenam op dansles. Hij zoende lang niet zo goed als Matthew, maar hij was verstandig, geestig en dik. Net toen Louise dacht eindelijk haar gelijke te hebben gevonden, ging Ben op dieet.

‘Ik noteer nu iedere avond wat ik in de loop van de dag heb gegeten,’ zei hij.

‘Goed zo,’ zei Louise.

‘Zal ik intussen ook jouw voedselverbruik in kaart brengen?’ vroeg hij.

‘Nee,’ zei Louise en ze maakte het uit.

Haar laatste liefde van de middelbare school noemde ze de keukenkijker. Hij belde aan, gaf Louise een vluchtige kus en liep meteen door naar de keuken. Hele middagen stond hij bij het keukenraam, vanwaar hij het kabinet van haar vader in de gaten hield. Telkens er een limousine stopte bij het lage gebouw aan de overkant, greep hij naar zijn verrekijker en mompelde de naam van één of andere beroemdheid. Louise hield het na drie weken voor bekeken. De twee lensdoppen die hij achterliet, heeft ze nog een poosje bewaard.

Louise had een diploma van middelbaar onderwijs; ze had een rijbewijs en veertien zwembrevetten. Ze was één meter negenenzeventig lang en woog om en bij de tweehonderdvijftig pond. Wanneer ze zichzelf in de spiegel bekeek, was ze eigenlijk best tevreden. Alles wat gaaf hoorde te zijn, was gaaf.

‘Wat wil je worden?’ vroeg haar vader.

‘Alles,’ antwoordde Louise.

‘Wie wil je zijn?’ vroeg haar moeder.

‘Mezelf,’ zei Louise zonder één moment te aarzelen. ‘Maar in afwachting kan ik misschien tandheelkunde gaan studeren. Ik zie later wel wat ik echt wil worden.’

Louise vertrok naar de universiteit waar ook haar vader destijds zijn vak had geleerd. Haar kamergenote was een tenger meisje dat het altijd koud had.

‘Martha en ik vullen elkaar zo'n beetje aan,’ zei Louise toen ze haar moeder de eerste keer opbelde.

Het dagboek van Louise vulde zich met opsommingen

van alledaagse feiten. Ze studeerde, ze ging wel eens uit, maar ze ontmoette niemand voor wie ze haar buccinator wou opspannen. Het was een periode van rijpen en gisten.

In het derde jaar echter werd Martha verliefd op één van haar docenten.

‘Ik weet dat het niks wordt,’ zei ze, ‘maar één keer in je leven een stommiteit begaan valt nog net binnen het toelaatbare.’

Ondanks haar twijfels over de zaak Martha-professor Walters, aanvaardde Louise de rol die haar in dit liefdesverhaal werd aangereikt. Ze maakte voortaan lange avondwandelingen of studeerde in de leeszaal van de bibliotheek. In de kamer die ze deelde met Martha werd immers drie keer per week de liefde bedreven.

Wat Louise vanaf het begin had gevreesd, gebeurde: het liep uit de hand. Toen de professor over afbouwen begon, klampte Martha zich aan hem vast. Ze eiste dat hij de echtscheiding zou aanvragen, dat hij met haar zou trouwen.

Het is niet eens wanhoop, schreef Louise in haar dagboek, maar waanzin, grimmige waanzin.

Martha was gek geworden en niemand leek in staat haar te bereiken. Ze studeerde met een ijver die grensde aan bezetenheid. Ze had het nog kouder dan vroeger.

‘Ik krijg grootste onderscheiding,’ zei ze steeds opnieuw.

‘Zorg goed voor jezelf, Martha,’ zei Louise toen ze die zomer afscheid namen van elkaar.

Een maand later vond men Martha's lijk op het strand van San Clemente.

Louise verliet de campus met een academische graad in de tandheelkunde.

‘Maar ik word geen tandarts,’ zei ze tegen haar vader.

‘En ik ben zwanger,’ zei ze tegen haar moeder.

Het eerste hadden haar ouders verwacht; over het tweede stelden ze de vragen die gebruikelijk zijn in zo'n geval.

‘De vader vertrekt volgende week naar zijn vaderland’, zei Louise. ‘Hij weet niet dat ik zwanger ben.’

Toen legde ze haar hand op haar buik en zei: ‘Over drie maanden hebben jullie een kleinkind.’

Op een dinsdagochtend werd Louise gewekt door een pijnscheut die zich als een gloeiende spiraal om haar buik spande. Ze stond op, trok haar badpak aan en ging op de boord van het zwembad zitten. Bij de volgende wee liet ze zich in het water zakken. Ze zwom langzaam van rand naar rand, tot de pijn nog slechts een knellend korset was. Tussen twee weeën in liet ze zich door het water dragen.

‘Bel de kraamkliniek maar dat we eraan komen,’ riep Louise naar haar vader die bij het zwembad was komen staan.

Hij vergiste zich onderweg twee keer van afslag. Haar moeder huilde ononderbroken.

Terwijl ze met haar handen de verlostafel vastgreep, terwijl ze perste en haar buik in een gebalde vuist zag veranderen, vroeg Louise zich af hoe ze deze gebeurtenis in haar dagboek moest beschrijven.

Ze noteerde uiteindelijk alleen de naam van haar dochter: Victoria.

Het kind woog zeven pond, had gitzwart haar en donkere spleetoogjes.

Ze was precies zoals Louise had verwacht.

‘Wat is ze een dun kippetje’, zei haar moeder. ‘Lijkt ze op haar vader?’

Louise knikte en zei: ‘Maar ze heeft mijn mond.’

Nu ze had ervaren hoe het voelde om iemand te verliezen

en wat het betekende om iemand te krijgen, wist Louise beter dan ooit wie ze was en wat ze wou worden.

Geïnspireerd door een oude ergernis, begon ze een zaak in exclusieve lingerie. Ze zette de winkel vol kamerschermen en schreef in haar dagboek: Het Boudoir (knus en sierlijk ingericht damesvertrek). Ultraviolet licht in de paskamers zorgde ervoor dat zelfs de fletste huid een bronzen glans kreeg. De spiegels waren klantvriendelijk. Lang geleden had ze geleerd dat vrouwen niet door andere vrouwen wensen bekeken of betast te worden. Louise maakte daarop alleen een uitzondering wanneer de klant een man was.

‘Toon me je handen,’ zei ze dan.

‘Is het precies een handvol, is het meer of is het minder?’ vroeg ze.

‘Zijn ze spits, peervormig of rond?’

Er was nooit een man teruggekomen met klachten over Louises keuze.

‘Het is de hoogste tijd dat wij Victoria leren drijven,’ zei Louises vader.

Ze zaten, zoals iedere zondagochtend, met hun vieren te ontbijten op het terras bij het zwembad. Louise en haar ouders trokken hun badjas uit en sprongen in het water. Een ritueel van vroeger herhaalde zich toen Victoria hen achterna sprong. Ze schoot als een harpoen naar beneden, werd door zes handen naar boven gehaald en wipte proestend uit het water op. Iemand zei: ‘Billen samenknijpen en buik intrekken.’

Maar Victoria's lichaamje was te rank om door het water gedragen te worden. Ze zonk steeds opnieuw naar de bodem.

‘Het is alsof je een soepstengel op het water legt,’ zei Louises vader.

‘Ze lijkt wel een mes dat zich door het water heen snijdt,’ zei Louises moeder.

Louise zei: ‘Klim maar op mijn buik.’

Toen ze een poosje op het water gedobberd hadden - zwijgend - zei Victoria: ‘Nu ben ik Jonas en jullie zijn de walvissen.’

Ooit had Louise in haar dagboek geschreven: ik ben vier Louises. Dochter, moeder, kostwinner en minnares.

Het eerste was ze altijd geweest. Het tweede was ze geworden. Het derde en het vierde was wat ze wou zijn. Maar eigenlijk, schreef ze, leid ik een verborgen èn een openbaar leven, net als Jezus Christus. Wanneer ze dochter en moeder was, klonk haar stem anders dan wanneer ze klanten bediende of met mannen sprak. Thuis droeg ze katoenen broeken en wijde bloezen. Op de andere momenten droeg ze jurken die al haar rijkdommen uitstalden.

Een enkele keer stelde Louises moeder een terloopse vraag over de liefde, mannen, een huwelijk.

‘Ik kom niets te kort,’ antwoordde Louise dan. ‘Ik neem waar ik trek in heb en wanneer het mij uitkomt.’

Het criterium dat Louise hanteerde bij het uitkiezen van een man noemde ze zelf ‘fascinatie’. Ze was achtereenvolgens gevallen voor een man met een litteken, een man zonder pinken, een man die wurgslangen kweekte en voor een man die haar ooit had gezegd: ‘Jij bent zo toegankelijk, Louise.’

Haar verliefheid duurde tot alle vragen beantwoord waren. Daarna werd ze rusteloos, want mannen van wie ze alle geheimen kende, herinnerden haar te veel aan Matthew, Ben, de keukenkijker en professor Walters.

‘Nieuwsgierigheid is de beste voeding voor hartstocht,’ beweerde Louise en ze prees zichzelf gelukkig dat ze zo nieuwsgierig was.

Een brand in Chicago was drie dagen lang het hoogtepunt in de nieuwsberichten. Voor Louise was het een feit dat ze niet kon - of niet wou - vermelden in haar dagboek. Haar ouders waren naar Chicago gegaan voor een congres in de tandheelkunde. Het hotel waar ze logeerden was een van de vier gebouwen die in de vlammen waren opgegaan.

In de maanden die volgden op de begrafenis voelde Louise zich nergens meer thuis. Ze meed Het Boudoir omdat ze bang was voor de beelden van vroeger die zich op de kamerschermen leken te projecteren. In het huis van haar ouders hoorde ze stemmen, vertrouwde geluiden. Ze zat urenlang bij het zwembad, starend naar het rimpelloze water.

‘Ze hebben zo lang voor me gezorgd, Victoria,’ zei ze.

‘Ik weet het,’ antwoordde Victoria.

‘Toen ik geboren werd, woog ik net geen veertien pond.’ Louise keek haar dochter aan en glimlachte. ‘Onze kanjer,’ zei ze toen. ‘Ze noemden me vaak Onze Kanjer. Jij was hun soepstengel.’

Victoria zat naast haar moeder, op de boord van het zwembad. Ze bewoog haar voet langzaam door het water. Een kring van rimpels gleed langs de felblauwe wanden.

‘Mama,’ zei Victoria, ‘wat moeten we nu?’

‘We kunnen niet blijven doen alsof er niets is veranderd,’ zei Louise. ‘We horen nog steeds stemmen en we hebben al maanden niet meer gezwommen.’

‘Wat wil je er dan aan doen?’ vroeg Victoria.

‘Ik denk dat ik alles ga verkopen,’ zei Louise. ‘Het Boudoir, dit huis en het kabinet. Binnenkort vertrek jij naar de universiteit. Daarna zal je een man ontmoeten, je zal trouwen en kinderen krijgen. Voor het zover is, wil ik zelf ook een nieuw paradijs gevonden hebben.’

‘Welk paradijs?’

‘Venice lijkt me een goede plek om te wonen,’ zei Louise. ‘Daar wonen alle gekken samen. En misschien ga ik wel op schilderles.’

Victoria knikte. Toen zei ze: ‘Ik zal dit missen.’

‘Ik ook,’ zei Louise, ‘maar ik wil niet achterom blijven kijken tot ik zelf een schim ben.’

Ik schilder nu watermeloenen, schreef Louise in haar dagboek.

De achtergrond is blauw, maar minder fel en minder egaal dan de lucht of de wanden van een zwembad. Ik heb een dikke verfkwast waarmee ik de meloenen schilder. Ze zijn roze, de kleur van suikerspinnen en frambozenijs, de kleur van mijn huid. Met mijn dunne kwast zet ik een kaneelbruin steeltje in het midden van iedere meloen.

‘Waarom altijd twee meloenen?’ vroeg de buurvrouw me gisteren. ‘En waarom noem je ze zelfportretten?’

Ik heb mijn handen op mijn borsten gelegd en ik heb gezegd: ‘Daarom.’

Victoria belde me vanochtend op. Ze komt deze zomer een week logeren met de tweeling.

Bernard Heidsieck
Ademhalingen en korte ontmoetingen

Inleiding & vertaling: Jan H. Mysjkin

Op 17 mei 1993 woonde ik een lezing van Bernard Heidsieck bij in het ‘Centre d'Action Poétique’ te Parijs. De auteur had het jaar voordien de Franse Staatsprijs voor Poëzie gekregen, en het nogal officiële, nogal conventionele centrum kon hem niet langer buiten zijn programma houden.

Verschillend van wat de organisatoren gewoon zijn, kwam Bernard Heidsieck een uur voor tijd opdagen om een kleine klankinstallatie op te bouwen en de geluidskwaliteit van de zaal te testen. Tijdens zijn lectuur zette Heidsieck zijn stoel tegen alle regels in vóór de leestafel en begon met zijn rug naar de microfoon te lezen. Of hij startte een cassette en sprak daar staand, lopend, knielend, buigend zijn tekst over uit. Het publiek had duidelijk met iemand anders te maken dan met een papieren dichter - en juist die ándere dichter had de staatsjury weten te waarderen: Bernard Heidsieck, op 30 november 1928 geboren te Parijs, had in de jaren vijftig de ‘Poésie Sonore’ (klankpoëzie) en in de jaren zestig de ‘Poésie/Action’ (actiepoëzie) mede tot ontwikkeling gebracht; beide richtingen werden later in de Engelse term ‘Performance Poetry’ opgenomen.

Met uitzondering van zijn heel gewone, heel Franse debuut *Sitôt dit* (Zo gezegd, 1955), heeft Bernard Heidsieck al zijn teksten geconcipieerd met het oog op een lectuur met luide stem. In een eerste fase, vanaf 1955-1956, begint hij een reeks *Poèmes-partitions* (Gedichten-partituren); enerzijds zijn het gedichten omdat het woord nog altijd centraal staat, anderzijds zijn het partituren aangezien de teksten aanduidingen bevatten qua ritme, accenten, stiltes, tempo.

In een tweede fase, vanaf 1959, maakt hij daarbij gebruik van een bandopnemer als complementair middel, d.i. van vooraf opgenomen stemmen en/of geluiden. Omdat dit soort poëzie zijn uiteindelijke bestemming vindt in de confrontatie van de dichter met het publiek, volgde logischerwijs de derde fase: 'Vanaf het moment dat je beslist het gedicht voor een publiek te brengen, weet je dat je van die tekst een beeld zult geven - het beeld van jezelf terwijl je het gedicht leest. Er zijn onnoemelijk veel mogelijkheden om te lezen: achter een staander, op een stoel, op je knieën, lopend, terwijl je een of andere handeling uitvoert. Naargelang van de tekst zal ook de lectuur ervan anders zijn.' Met gissen en missen realiseerde Bernard Heidsieck aldus vier langlopende projecten: *Poèmes-partitions* (1955-1966), *Biopsies* (Biopsieën, 1966-1969), *Passe-partout* (1969-1980) en *Derviche/Le Robert* (Derwisj/Van Dale, 1978-1986).

Sinds 1989 werkt hij aan *Respirations et brèves rencontres* (Ademhalingen en korte ontmoetingen), waaruit hij op de voornoemde avond in het 'Centre d'Action Poétique' fragementen voorlas. Via een geluidsband hoort men een montage van de reële ademhaling van een of andere dichter, soms gemixt met andere geluiden, zoals vogels, schoten of stappen; daar tegenin spreekt Heidsieck de betreffende dichter in de tweede persoon aan. Zo komt het tot een ingebeelde 'korte ontmoeting' tussen de lijfelijk aanwezige Heidsieck en een dichter die op een spookachtige manier via de luidsprekers tegenwoordig is. Met deze reeks lijkt Heidsieck bovendien een traditie voor de klankpoëzie uit te vinden: de ademhaling van de dichters heeft hij namelijk bijeen geknipt en geplakt uit een collectie van stemmen die hij geduldig, op zijn eentje, in de loop van plusminus veertig jaar heeft samengebracht - dat wil zeggen dat er al zoiets als een archief van hardop gelezen, verklankte, opgenomen poëzie is gegroeid!

William Carlos Williams

(Gedurende de lezing, als nevenstem, duidelijk hoorbaar: de reële ademhaling van William Carlos Williams, evenals het motorgeluid van een niet snel rijdende auto.)

Weet u William Carlos Williams het treft me het treft me diep dat u me zo op uw ziekenronde meeneemt. Ja! Heus! Ik kom bij u aanwaaien zomaar onverwacht en alleraardigst stelt u me meteen voor om met u mee te gaan. Wat zegt u? Op een van uw laatste rondes bovendien! Dit is een feest voor mij! We weten allemaal hoe druk u het hebt! Razend druk! Meegesleurd in een mallemolen van werk! Hoe hebt u het toch klaargespeeld? Hoe kon u naar eigen zeggen... 1.500.000 zieken bezoeken... 2.000 kinderen op de wereld zetten... en desondanks of juist dankzij (ik kan ervan meerspreken...!) een dikke 50 boeken publiceren... ja, hoe kon u terzelfder tijd 52 verhalen schrijven, 4 romans, een autobiografie, 600 gedichten... zonder de 50 jaar Paterson te tellen!... Ik word er duizelig van! Het is ongelooflijk! En kijk, daar zit ik nu in uw auto! Met zijn stuur! Dat fameuze stuur waarop zoveel gedichten werden... om geen seconde te verliezen, dat spreek! Nee! Nee! Ik weet wel dat het niet de enige reden was... Ha! Laat er mij toch aankomen! Maar zeg eens het moet toch een duivelse race tegen de klok zijn geweest! (Ja, ik kan ervan meespreken!...) Wat een spanning! Wat een inzet! Wat een energie! Wat een discipline! Bravo! Ik zou niet weten wat ik daar anders op moet zeggen... Dat is nou Rutherford! Dat veld... uw dubbelde exercitieveld met uw patiënten uw straten en al dat dichterlijke macadam...

(let op! let op! de auto rechts... ja, uw ogen... ik weet het!)
... alles tezamen genomen, was dat is dat uw kattebak! Noord zuid oost west moet u het kleinste hoekje ervan op uw duimpje kennen het kleinste...
(let op! daar! dat jochie! daar! het wil de straat over... jazeker!)
...Maar het is waar - u hebt gelijk - alles is geschikt voor poëzie! Waarom niet? Verdikkeme! Nietwaar? Nou, leve deze plek! En haar alledaagsheid! Ere zij dat alles! En alles... wat er direct of zijdeling mee te maken heeft! Wat een zuurstof! Aha! We zijn er! Is het hier? Prachtig! Goed, ik laat u. Ik loop een eindje om ja, de buurt verkennen en we vinden elkaar terug... prima akkoord over een half uurtje hier op deze plek bij uw auto afgesproken! Tot zo!...

februari/mei 1989
3′01″

Paul Morand

(Gedurende de lezing, als nevenstem, duidelijk hoorbaar: de reële ademhaling van Paul Morand. Bovenop: het krijsen van meeuwen en het geluid van de zee.)

Wat scheelt er? *Cher Monsieur*. U ziet er nerveus uit gehaast er gehaast! Terwijl... we alle tijd hebben! De overtocht op deze boot duurt nog ruim een week! De zee is kalm (nou, betrekkelijk!) en hoe graag u ook al ter bestemming zou willen zijn... Kom,

kom! Maak u niet druk! Wat kunnen we eraan doen? Nietwaar? Wat me daarentegen niet loslaat... *cher Monsieur* sinds ons vertrek al... is het rare gevoel zoniet de zekerheid, jawel dat ik u al eerder heb ontmoet... Even kijken... Zag ik u vorige maand niet met de Groupe des Six in Le Boeuf sur le Toit? Of was het juni in Londen? Viareggio, in september? Of Vancouver, vorig jaar? Of Schanghai, twee jaar geleden? Ik zal er wel opkomen... Het schiet me vast te binnen... Daar kunt u op rekenen! Maar u... Maar laat u toch gaan! Er staat echt niets te dringen! Kom!

We gaan naar de bar! U hebt een opmerkelijke kennis van cocktails, lijkt me! Nou, ik neem deze keer een 'kiss-me-quick'! U ongetwijfeld nog een 'pussy-foot' zoals vanmorgen! Maar... over cocktails gesproken was het niet juist... kan ik u gezien hebben... in de befaamde Jockey-Club te Buenos Aires? Dat moet... wacht even... drie jaar geleden geweest zijn? Dan misschien in Taormina, datzelfde jaar? Kom aan... Moment... moment... Ja, ja! Ik verzeker het u! Ik zal erop komen! Wat nu, waarom zo'n haast? Herinnert u zich dan niet meer wat u vriend is overkomen... hoe heette die ook weer?... Pierre.... Pierre Niox! Zo is het toch, nietwaar?... gisteren nog vertelde u mij zijn trieste lot... Maar zeg eens... Was het niet veeleer in Valparaiso, vier jaar geleden? Of Venetië, hotel Danieli? Of Tangiers? Of Wenen?... Ik zoek... Ik zoek... Neem me niet kwalijk! Misschien Honolulu? Maar dat moet dan al vijf jaar geleden geweest zijn, op zijn minst! Of Instamboel, het jaar daarvoor? Of Boekarest? Of... Ach wat, misschien heb ik dat allemaal gedroomd? Misschien? Zeker! Wat daarentegen vaststaat is dat ik me op dit eigenste moment naast

[advertentie]

u bevind en dat de boel lelijk aan het stampen gaat! (ik weet niet of het aan de cocktails of aan de zee ligt...) dat ik u hoor ademen en dat ik u terzelfder tijd kan aanspreken met... *Cher Monsieur... Monsieur?* Paul Moran...? Zo is het toch? Nietwaar? ...'Wat had ik u graag gekend!' Belachelijk, nietwaar? Ik weet niet meer wat ik zeg... Enfin... Ik voel dat u zo... zo... zo'n haast hebt... dat ik u laat! Kom, kom! We zien elkaar morgen weer...

april/mei 1989
3′08″

Brion Gysin

(Gedurende de lezing, als nevenstem, duidelijk hoorbaar: de reële ademhaling van Brion Gysin.)

Hallo Brion! Stoor ik? Mevrouw Rachou van beneden heeft me je nieuwe kamernummer gegeven... Weet zij eigenlijk dat jij dit het 'Beat Hotel' noemt? Maar zeg me... Er hangt hier een lucht, jeetje, wat een lucht! Een lucht JA! dat is het... van zwavel... Ja, van zwavel! Hoe? Je...? Wat zeg je? Het zijn je Duivels! *Je Duivels!* Hun lucht! En ze hebben je de hele dag niet met rust gelaten! Maar... Maar komen ze vaker? Zo, zo! 't Is niet altijd dezelfde! En ze spreken met je! En spreek jij met hen? Dus op dit moment... zijn ze er nog altijd? In de kamer? Met ons? Zo, zo! Ze zijn er een uurtje geleden vandoor gegaan... Maar dan... Gaat die zwavellucht hier nog lange tijd blijven hangen? Nou! Luister es!... De

volgende keer... Stel je me voor!... Is William er op dit moment? In Tangiers! En je gaat hem achterna... Verduiveld! (kun je wel zeggen!...) Graag, graag! Misschien volg ik jullie later... Ik zal proberen... Ha! Eindelijk! Ik heb de indruk, de indruk dat die zwavellucht begint weg te trekken... Maar zeg es... Is het hun geest die in jouw Permutations binnensluipt? Of in de Cut-Ups? En 'The Third Mind'... tussen jullie beiden... Dat zijn *Zij*!? Ja! Moeilijk te zeggen! Natuurlijk! Inderdaad misschien een ietwat overhaast extrapolatie van mijn kant! Wat wil je... Tussen mijn verbijstering de kif en het fabuleren en die toch wel zeer reële lucht die ik niet heb verzonnen Zie je! de vloer... de vloer, ja... gaat aan het dansen... serieus aan het dansen! Ik denk dat ik beter... Ik wilde... Ik wilde... luisteren... luisteren naar je laatste... dat zal voor een andere keer zijn... je laatste opnamen... Ik denk... Ik denk dat ik wat... wat frisse lucht nodig heb... Tot later! Ik hoop dat ik ze op de trap niet tegen het lijf loop!...

april/mei 1989
2′23″

Giuseppe Ungaretti

(Gedurende de lezing, als nevenstem, duidelijk hoorbaar: de reële ademhaling van Giuseppe Ungaretti. Bovenop: oorlogsgeluiden als mitrailleurs, kanonnen, raketten.)

UNGARETTI!... Wat zit ge daar op uw knieën te schrijven? 't Knalt en 't knettert overal in 't rond... 't

laweit langs alle kanten... We staan tot ons knieën in de moor we weten nie of w'ooit levend uit dees gat komen... en meneer schrijft... maakt aantekeningen! Past op!... Past op!... Pas... Zeg! Mag 'k weten wat het is? Mag 'k ne keer kijken? Geeft ge mij uw boekske door? N'n halve second, toe!... Merci!... Ho! la! la!... 't Is echt wel de moment!... Moet ge da bekijken!... Maar... maar... maar dat is poëzie! En ge weet hier niks beters te doen!... We zitten al weken in dees smeerlapperij en meneer... en meneer Ungaretti in de misjmasj onder d'obussen schrijft gedichten!... Nie te geloven! Ha! En dan en dan 't kan niet op! 't Heet *Allegria*! 'k Droom 'k ik zeker!... Nee, maar!... maar... maar ge zijt... In alle geval, ze zijn wreed kort! Maar zeg... dat daar op 't laatste blad... hebt ge dat nog maar pas geschreven?... Maar wa mankeren ze deze morgen... aan den overkant?... Kunnen z'ons nie gerust laten... just de tijd om PO-WE-ZIE te lezen! 't Moet lukken da ge 't laatste 'De morgen' hebt genoemd... Ne keer kijken...

'Ik licht op
door onmetelijkheid

Hola! Ge zijt nie goe zeker! Vangt ge ze of.... Nie te geloven! Ik... ziet ge deze morgen... kan ik moeilijk mee met uw extase!... As ge d'er met de schrik vanaf komt om te beginnen en as ge d'er andere schrijft dan vraag 'k mij af waar ge die gaat... hoe ge die as 't vrede is as we da nog mogen meemaken wel kunt noemen?... Ik stel *Leed* voor... of *Kreten*... voor 't contrast... of... of... enfin, 'k weet het nie!...

Creveren doen w'hier in alle geval... Ge moet niet

dromen!... Da's verboden! Ook voor u over uw Alexandrië over uw woestijn over uw oasen!... We weten nog niet hoe den dag van vandaag gaat aflopen!...

Hoort ge da... z'hebben 't lijk goe zitten aan den overkant!... z'hebben lijk iet met ons voor!... Zeg die gedichten van u... da zijn flitsen, hé... wreed beknopt! 't Zal wel *'moderne'* poëzie zijn!... Zoiet heb 'k ik nog nie gezien! 't Is lijk gecrocheteerd! Maar... ons daarmee opschepen... hier... in dees hellevuur dezen presketel... Gotverdekkese Ungaretti! Zijn me da lappen!... Hop!... Hier hebt g'uw boekske weer... Vangen! Ge geeft het mij terug bij d'aflossing... 'k Zal 't dan op mijn gemak lezen... as 't meevalt... Ha! Milledju!... *Allegria! Allegria!* Ge moet het maar doen!...

november 1990/januari 1991
3′26″

Roger Tavernier

Mathieu Corman: boekhandelaar, globetrotter, reporter

> *'Bij Corman ging hij boeken bekijken.'* Eric de Kuyper, *Aan zee. Taferelen uit de kinderjaren*, 95

Jaren lang was Corman, met zijn boekhandels in Oostende, Het Zoute en Brussel, en zijn groot aanbod uit het buitenland, in boekenminnend België een begrip. Na de magere jaren van de oorlog deed de literatuur uit de vrije wereld haar intrede, samen met het goedkope pocketboek. Corman hanteerde bovendien geen morele waardecijfers, en het zou hem duur te staan komen. Het is nu haast niet te geloven dat in katholieke boekerijen de romans van Mauriac, bewaard in een gesloten kast, enkel werden toevertrouwd aan 'gevormde lezers'. Hemingway's *For whom the bell tolls*, over de Spaanse burgeroorlog, verschenen in 1940, zou slechts in 1946 worden vertaald in het Nederlands. Het werd bij de 'verboden boeken' geplaatst en het oeuvre van Hemingway werd 'verderfelijk' genoemd. Het zou duren tot 1960 alvorens katholieke bibliothecarissen met gerust geweten *Voor wie de doodsklok luidt* konden aanschaffen, mits ze ervoor zorgden dat het enkel in handen van die welbekende 'gevormde lezers' kwam.

Maar wat Cormans winkels een bijzondere attractie verleende was het polyglottische karakter. De klant vroeg zich wel af wie in die winkel al die talen sprak waarvan de etalageopschriften melding maakten, niet enkel Frans, Engels en Duits, maar ook Italiaans en Spaans en zeker op wie het opschrift sloeg: 'Zdjes govorjat po-roesski', hier spreekt men Russisch! Maar de Russische boeken waren er: *De dode zielen* van Gogol, Tolstoj's *Oorlog en vrede* in twee delen, het forse volume van *De stille Don* van Sjolochov. Van

Dostojevski werd in Rusland niet veel gepubliceerd, maar Corman deed zijn best: hij zorgde voor de editie in twee banden van YMCA-Press, Parijs, niet na er eerst op te hebben gewezen hoe duur het was. In 1952 was 300 fr. inderdaad een flink bedrag, vooral dan vergeleken met de prijs der boeken uit de Sovjetunie. Hij had ook deeltjes van de Bilingual Series van Harrap, Tolstoj's *Gevangene in de Kaukasus* en Gogols *Mantel*, gezet in de zo sierlijke medieval-letter van 1898 van de Sint-Petersburgse lettergieterij S.I. Leman. Er viel aan Russische boeken niets te verdienen. Moskou subsidieerde Corman niet, in tegenstelling met wat sommigen mochten denken. Voor de verspreiding van het Russische boek paste hij uit eigen zak bij.

Bij de charme van de boekhandel hoorden de leeswijzer en het stofomslag met de mysterieuze tekening en in beide landstalen de trotse bewering: ‘De grootste keus van Europa’ en ‘Het boek dat U zoekt is er. Zoniet CORMAN zoekt en VINDT’. Een op een panter lijkend hybridisch wezen van de surrealistische schilder Félix Labisse staart sereen in de ruimte, onverschillig voor roofdieren die hun klauwen in zijn nek plaatsen. Waarschijnlijk is nooit aan een schilder bij zo'n groot publiek zo lang publiciteit voor zijn werk geboden. Labisse was afkomstig uit Douai maar zijn vader had een visrederij in Heist en zo was hij reeds als baby vertrouwd met onze kust. Vanaf 1927 zou hij geregeld in Oostende verblijven. Hij woonde ook een tijd op de Oosthoek in Knokke, in de tot woning verbouwde molen van Siska. In 1930-1931 gaf hij met Henri van Vyve het tijdschrift *Tribord* uit, dat schrijvers en kunstenaars groepeerde in de ‘Clan des Ostendais’, met o.m. Henri Vandeputte, Michel de Ghelderode, de Oostendse fotograaf en cineast Henri Storck en vele anderen, waaronder Corman. Labisse verkeerde graag in artistieke milieus en hij ontwierp vele

theaterdecors, o.m. voor Barrault, waarmee hij bevriend was; Eluard droeg hem enkele gedichten op. Hij maakte voor de oorlog een reeks van 36 portretten die in Oostende de muren van Cormans boekhandel sierden. Na de oorlog werd de collectie gewijzigd en aangevuld tot 90. Er waren vijf Russen: Dostojevski, Gorki en drie sovjetschrijvers, Aleksej Tolstoj, Ilja Erenburg en de als officier der kozakken geklede Michail Sjolochov.

***

Nicolas Mathieu Corman werd te Lontzen - toen in Duitsland - op 15 februari 1901 geboren in een conservatief-katholiek gezin. Zijn vader Vincent was een Waal, zijn moeder een Duitse, naar hijzelf zei van Vlaamse afkomst. Volgens Corman verdween het ouderlijke hoevetje voor de uitbreiding van het grensstation van Herbesthal, volgens Corman om de invasie van België voor te bereiden. Hij zal overdreven hebben, want naast de spoorweg is op de stafkaarten nog steeds een hoeve Appelder te zien. In zijn curriculum voor de communistische partij van 6 december 1944 wil hij zeker niet doorgaan voor een hereboer, een ‘koelak’: het was een bedrijfje ‘zonder knecht en zonder paard’! Moeder Corman, geboren Barbara Miessen, stierf op 8 januari 1944, 75 jaar oud; als adres werd op het overlijdensbericht opgegeven, Gut Appelder, Lontzen (de streek was toen bij Duitsland ingelijfd).

Toen Mathieu drie jaar oud was, stierf zijn vader, amper 33, aan tbc. Corman ging eerst naar school bij de broeders franciscanen in Völkerich bij Gemenich. Toen hij tien jaar was, werd hij naar het Institut Saint-Joseph in Dolhain bij Limbourg gestuurd. De oorlog maakte een einde aan zijn studies; hij kon als jongen van Belgische nationaliteit,

woonachtig in Duitsland, blijkbaar niet in België naar school gaan. Na de oorlog nam hij dienst bij het leger; hij werd al snel bij de militaire vertalers geplaatst, vervolgens bij de Belgische militaire missie op het hoofdkwartier van de Britten in Keulen. Hij dacht een boek te schrijven over die periode: *Avec Tommy sur le Rhin, Contes,* maar het is er niet van gekomen. Hij ontleende aan de op zijn Frans uitgesproken naam van zijn Britse chef, Craven, het pseudoniem van *Ami, entends-tu?*, verschenen in 1963: Cravenne. In 1921 werd hij overgeplaatst naar het politieke inlichtingenbureau van het Belgische bezettingsleger. Het jaar daarop trad hij in dienst van wat toen het 'gouvernement d'Eupen et de Malmédy' heette, een bestuursorgaan dat in 1919 werd opgericht tot in 1925 bij wet van 6 maart de Oostkantons, waartoe ook Cormans geboortedorp behoorde, officieel bij België werden gevoegd. In 1923 was Corman weer in Duitsland, in dienst van de controlecommissie der geallieerden in Bad Ems.

Intussen had hij al een beetje kennis gemaakt met revolutionairen: in 1918, op het einde van de oorlog, met muitende mariniers van de Duitse strijdkrachten, in 1920 met Spartakisten in het Ruhrgebied (een communistisch oproer in maart-mei werd door de Reichswehr neergeslagen).

In 1925 zette Corman de eerste stap die zou leiden naar een loopbaan in de boekhandel: hij werd in Oostende secretaris van de Société des Grands Hôtels du Littoral, een vennootschap die de grote 'Palace-hotels' exploiteerde, trouwde enkele jaren later met Maria Klinkenberg, zoals hij het zelf zei een van zijn vijfentwintig nichten, en stichtte de 'Librairie du carillon'. Later volgden filialen in Het Zoute, Brussel en Antwerpen. Dit laatste filiaal van na de oorlog bleef slechts korte tijd open, bij gebrek aan een geschikte gerant. In Oostende hield hij korte tijd een pocketwinkel open, om het hoekje, in de Madridstraat.

Hij hoefde voor zijn bedrijf niet thuis te zijn. Hij was letterlijk jaren op stap, in 1933 naar Marokko, waar de Fransen in de zomer pacificatieopdrachten uitvoerden in het gebied van de Djebel Sagho, in de Hoge Atlas - het leverde het boek *Sous le soleil marocain* op - dan naar Spanje en de Balkan.

Bij het uitbreken van de oorlog nam Corman nauwer contact met de communististische partij waarvan hij in 1935 lid was geworden. Hij werd belast met de vertaling en de uitgave van een pro-Russisch werk van Denis Noel Pritt (1887-1972) over het Fins-Russische conflict, maar tot een publikatie zal het niet zijn gekomen.

Henri Kermarrec, die vele jaren in de Oostendse boekhandel werkte, wist te vertellen dat Corman na de evacuatie der Britten in Duinkerke in het nabijgelegen Leffrinckoucke, waar de Duitsers buitgemaakte vrachtwagens verzamelden, een voertuig wist weg te halen. De wagen waarmee hij dan als grossier in Franse boeken opereerde?

Wat deed Corman precies tijdens de eerste oorlogsjaren? In *De Rode Vaan* schreef E. Poncelet bij Cormans dood dat hij in Oostende met de communist Bob Dubois een verzetsgroep oprichtte.

Naar eigen verklaring reisde Corman viermaal clandestien naar Duitsland alvorens naar Groot-Brittannië te trekken. Henri Kermarrec en Corman werkten mee aan een ontsnappingsroute naar Engeland via Spanje en Portugal. Toen Albert Marteaux werd overgebracht, de communistische volksvertegenwoordiger die in de jaren 1944-1946 enkele keren minister van volksgezondheid was, viel het gezelschap op 5 april 1942 in handen van de Spaanse politie. Corman geraakte in Engeland, na een verblijf van zes maanden in de gevangenis van Figueras en 3 1/2 maand in het interneringskamp van Miranda. Einde januari 1943

kwam hij in Engeland aan, via Portugal. Hij werd als onderluitenant opgenomen in het Britse leger onder de naam Robert Craven. Hij volgde een opleiding parachutist-guerrilla tot in oktober 1943 en wenste te worden ingezet in België maar onze militaire veiligheidsdienst stak daar een stokje voor. Ook protest van Marteaux hielp niet. De communisten stonden in Londen op de zwarte lijst van de Belgische autoriteiten. In februari 1944 volgde Corman een cursus 'secourist' of E.H.B.O.-er, maar ook in die functie werd hij aan de kant gezet. Wat deed hij dan wel in Londen? Hij werkte op vrijwillige basis op het secretariaat van Marteaux voor het Onafhankelijksfront, maar een officiële taak zou hij niet hebben gekregen. Op 7 november 1944 was hij weer in het land, na drie jaar weg te zijn geweest en te hebben toegekeken. Waarom was hij ongewenst? Wegens de verdenkingen van rekrutering voor de internationale brigades, of speelden vooral de relaties met Marteaux en het lidmaatschap van de communistische partij? Corman en Marteaux konden het waarschijnlijk goed met elkaar vinden: ook Marteaux was een zeer onafhankelijk man.

Na de oorlog reisde Corman weer en onwaarschijnlijk veel. Op de flap van *Le rendez-vous de Koursk* gaf hij een kleine opsomming: van 1947 tot 1974 was hij ongeveer vijf jaar onderweg; hij trok negen keer naar Rusland, met een totale route van 70.000 km. Het immense land werd vier keer doorkruist, twee keer met de transsiberische spoorweg. Hij bezocht de Centraalaziatische republieken in de herfst van 1972, Moskou en Leningrad in juni 1974. Niet zonder voldoening wist Corman te melden dat bij zijn twaalfde, dertiende en zeventiende Russische grensoverschrijding zijn wagen grondig werd geïnspecteerd, tot het wegnemen der bekledingen toe. In 1959 bezocht hij de Arabische landen van de Russische invloedssfeer, in 1960 de

Aziatische buurlanden der Sovjetunie, in 1961 de noordelijke gebieden van China. Het is alsof hij het reusachtige land ook aan de buitenkant wilde besnuffelen. Cuba werd eveneens bezocht. In de jaren '50 is hij in Amerika zijn geweest; vanuit Canada trok hij clandestien rond in de Verenigde Staten, met een bezoek aan Indianen in Arizona, Nieuw-Mexico en Colorado.

Op 24 februari 1975 werd de dood van Mathieu Corman gemeld. De vierenzeventigjarige boekhandelaar had in de bossen bij Eupen, op Duits grondgebied en vlakbij zijn geboortestreek, zelfmoord gepleegd. In Baelen bij Limbourg had hij een woon toren waar hij soms heentrok. Zijn lijk werd gevonden op 16 februari, zijn verjaardag. De kranten haalden de gerechtelijke perikelen op die Corman de laatste jaren in het nieuws hadden gebracht, van de verkoop van ‘pornografische boeken’ tot de beschuldiging van zedenfeiten met minderjarige meisjes en een geheimzinnige moordzaak, de ‘moord in de duinen’ in juli 1933. Er werd toen een jonge vrouw vermoord aangetroffen in de duinen van Mariakerke. Corman was op de avond van de verdwijning van de vrouw met zijn literaire en artistieke vrienden in de nabijgelegen California voor een etentje en ze moesten allen getuigen op het proces in 1935. Sommigen van hen, waaronder Corman, werden zelfs verdacht. Het proces werd tijdens de oorlog opnieuw geopend, mede naar aanleiding van verklaringen van een zekere Henri van Borm die bij de Internationale Brigades in Spanje had gevochten maar tijdens de oorlog in de Organisatie Todt trad en later in het Nationalsozialistische Kraftfahrerkorps (NSKK), naar hij beweerde om zo de Russische lijnen te kunnen bereiken. Dat kan, want de Duitsers vertrouwden hem niet en stuurden hem als bewaker naar Breendonk! Op het proces der beulen van Breendonk, maart-april 1946, werd hij vrijgespro-

ken. Hij moet de enige menselijke figuur zijn geweest in een bende van sadistische folteraars en moordenaars. De communistische volksvertegenwoordiger Xavier Relecom pleitte te zijnen gunste. Wat zijn politieke opvattingen betreft, werd Corman als ‘communist’ geklasseerd. *Volksgazet* had het over zijn ‘communistische overtuiging en zijn herhaalde bezoeken aan het oosten’. Volgens *Knack* was hij ‘sinds zijn jeugd een fervent communist’. In zijn memoires *Waar plaats ik mijn ezel* van 1970 noemt Karel Jonckheere hem een ‘kommunisant’. *Pourquoi Pas?* schreef: ‘qui ne l'avait pas classé comme communiste?’ Een andere krant had het over zijn vriendschap met het communisme maar liet tevens Yvon Kermarrec, zaakvoerder van de boekhandel in Oostende, aan het woord die hem een ‘anarchist van de oude stempel’ noemde en in een mooi stukje in *Pan*, ‘Exit Mathieu Corman’, werd geschreven ‘il ostentait son communisme’ maar daar werd onmiddellijk aan toegevoegd dat hij ‘plus libertaire, voire anarchiste, que doctrinaire’ was, en ook door zijn wijze van leven geen saloncommunist.

Corman stierf in zijn geboortestreek, maar hij ligt begraven waar hij het grootste deel van zijn leven doorbracht, in Oostende. Zijn graf draagt het opschrift ‘Mathieu Corman - homme libre - 1901-1975’. Een hamer en een sikkel liet zijn zoon verwijderen.

Cormans reportages

Corman publiceerde zijn eerste boek in 1933, de reportage *Vers le soleil marocain*. Een tweede boek had een zeker succes. *Brûleurs d'idoles. Deux vagabonds dans les Asturies en révolte*, over de opstand in Asturië in 1934, het verslag van een tocht op de motorfiets met een bevriende journa-

list, werd zelfs door Karel Jonckheere vertaald voor de Wereldbibliotheek die er in 1935 twee drukken van bracht. De vertaling ontstond dank zij contacten met Jan Winterink die elk jaar in Oostende een tentoonstelling van de Wereldbibliotheek organiseerde en op vraag van Henri Serruys, toen voorzitter van de *Cercle littéraire* op het Wapenplein, na de oorlog burgemeester van Oostende. Op 5 oktober 1934 brak in Asturië een politieke staking uit. 's Anderendaags werd in Madrid en Asturië de staat van beleg uitgeroepen en diezelfde dag werd in Barcelona de republiek Catalonië geproclameerd. De bloedige repressie eindigde op 18 oktober. Corman verborg zijn sympathie voor de opstandelingen niet. Een katholieke recensent liet opmerken dat de twee journalisten ‘hun verontwaardiging (uit)schreeuwen voor de onderdrukkingsmiddelen’ en ‘de gruweldaden (loochenen) die de regeering de opstandelingen ten laste legt’. De kranteverslagen van die tijd over de gebeurtenissen van Asturië, die werden overschaduwd door de dood van president Poincaré in Frankrijk en de moord in Marseille op koning Alexander van Joegoslavië en minister Barthou, de 9de oktober 1934, zijn eerder schaars. Het Franse weekblad *L'Illustration* had het over ‘séparatistes, communistes, syndicalistes, extrémistes, révolutionnaires’. In Vlaanderen was de katholieke pers fel polemisch in haar zeldzame commentaren. Het weekblad *Ons volk ontwaakt* had het over het ‘roode oproer’ en ‘socialistische kopstukken’ die ‘de arbeiders op onverantwoordelijke en dwaze wijze den dood (hebben) ingedreven’. In een editoriaal van 7 oktober titelde *De Standaard* ‘Het roode oproer in Spanje. Misdadig opzet der marxistische partijen’. Die partijen werden alle in één zak gestoken: ‘socialisten, communisten, syndicalisten, anarchisten - de gansche aanhang van de verderfelijke marxistische leerstellingen’. Volgens

de krant hadden ‘socialisten het sein tot de opstand gegeven, maar “de communisten en anarchisten” hadden dra de leiding in handen!’. De vrouwen waren bijzonder gevaarlijk: ‘socialistische vrouwen, echte hellevegen, hebben zich met messen in de hand op weerloze burgers gestort’. Gelukkig konden ‘die roode furies’ tot bedaren worden gebracht. Het weekblad *De Vlaming*, een soort van digest van de kranteberichten van een hele week, had het op 28 oktober over ‘schoften’ en spottend over ‘roode vredesapostels’. Kleine stijloefening van een bepaalde pers voor wat binnnenkort zou volgen, de Spaanse burgeroorlog?

Brûleurs d'idoles is een vreemd boek, maar dat zijn alle boeken van Corman. Er is een zeer lange aanloop en het relaas blijft anekdotisch. Het is op de eerste plaats een verslag van globetrotters op de motorfiets die hun eigen wedervaren verslaan. Hubert van Vyve vergezelde hem; diens broer Lucien zou meegaan naar de Balkan. Een geluk dat er een kaartje is zodat hun weg kan worden gevolgd, over Roncevaux naar Burgos en vandaar naar de opstandige gebieden, via Palencia en Oviedo. De politie werd misleid met het smoesje dat ze de grotten van Altamira bij Santander wilden bezoeken. De terugweg voerde over Madrid naar Valencia en via de Catalaanse kust terug naar huis.

Corman heeft hier en daar in zijn boek dichterlijk aandoende citaten van Fernand Crommelynck gestrooid, die bij nader toezien alle uit het eerste bedrijf van *Le cocu magnifique* komen, een toneelstuk dat in december 1920 voor het eerst werd opgevoerd, in 1931 in druk was verschenen en in Corman een poëtische snaar had geraakt. Wat de tekst daar komt doen, is niet duidelijk. Het boek eindigt al even poëtisch met een parafrase op het populaire ezeltje van dichter Francis Jammes: ‘J'aime l'âne doux’, zeker bedoeld als blijk van zijn deernis.

[missing]

wekten grote afschuw. Börgermoor ligt in een mooi natuurgebied aan het Küstenkanal dat van Dörpen in oostelijke richting loopt. Wat verder zat Carl von Ossietzky (1884-1938), in Esterwegen. Het boek van Langhoff bevat al de ongelooflijke uitspraak die schrijver dezes begin der jaren '50 hoorde uit de mond van een Duitse ambachtsman, tewerkgesteld in de kazerne der Belgische bezettingstroepen: ‘Oui, mais Adolf, notre Adolf, ne sait rien de tout ça!... s'il savait su ce qui se passé’. Langhoffs boek raakte verder bekend door het Börgermoorlied, het lied der ‘Moorsoldaten’, dat door de geïnterneerden werd geschreven ... en gezongen.

Ook in *Terres de trouble* wordt Crommelynck geciteerd, uit het toneelstuk *Carine*: ‘je pense si fort ton visage, que je le sens se poser doucement sur le mien, par le dedans...’ Ter ere van een mooi Roemeense meisje, *‘Die Rees’*, onderweg ontmoet en dichterlijk herdacht? Het citaat uit Peer Gynt is cryptischer: ‘Fais le tour, disait le Courbe’, Ibsens toespeling bij een legendarisch personage dat sociale hypocrisie en de gevolgen ervan zou symboliseren. Het antwoord ‘Kannitverstan’ is zeker een literaire allusie, op het in Amsterdam spelende verhaal in het *Schatzkästlein des rheinischen Hausfreundes* van Johann Peter Hebel dat Corman op school kan hebben gelezen. Eenzelfde repliek in de Russische reportage, *Le rendez-vous de Koursk'*: ‘Kannitverstaan’, nota bene tegenover iemand die hem in het Duits poogde aan te spreken!

Net als in *Brûleurs d'idoles* wordt op het einde van dit boek de lof der ‘nederigen’ gezongen.

Al kort na de opstand tegen de volksfrontregering van de militairen onder Franco, op 18 juli 1936, was Corman weer in Spanje. *Salud camarada!. Cinq mois sur les fronts d'Espagne,* met een opdracht gedateerd 3 juni 1937: 'A tous ceux qui combattent pour la libération du peuple espagnol', handelt vooral over de strijd op het Aragonese front, waar op de lijn Zaragossa-Huesca zwaar werd gevochten. De 'salud' uit de titel was niet toevallig: de republikeinen wilden nl. niet langer groeten met de naam van God... Een merkwaardige passage handelt over een ontmoeting met de anarchist Emile (Louis) Cottin (Creil, 14 maart 1896 - Huesca 8 oktober 1936) die op 8 februari 1919 een aanslag had gepleegd op Georges Clemenceau, ter dood werd veroordeeld, maar in 1924 werd vrijgelaten. Hoezeer Corman ook sympathiseerde met de republikeinen, hij verbloemde niets, zo de schokkende onmenselijkheid van standrechtelijke executies. Ook in Cormans Spaans verslag wordt de 'vijfde colonne' ter sprake gebracht, een begrip dat in 1936 ontstond.

Corman werkte in Spanje voor *Ce Soir*, de communistische krant van Louis Aragon. Hemingway moet onder de indruk zijn geweest van Corman, want in december 1937 verklaarde hij in een interview: 'Vous avez à Teruel un fameux correspondant. Savez-vous que Mathieu Corman est le premier journaliste qui ait pénétré dans Teruel?'. En Corman was met die lof zo gevleid dat hij de tekst in 1974 op de omslag van *Le rendez-vous de Koursk* liet verschijnen!

Was Corman kort daarop weer in Spanje? In *Le rendezvous de Koursk* bezocht hij Walter Loridan, onze ambassadeur in Moskou, en schreef in de opdracht van *Drougar*: 'en souvenir de la visite qu'il a bien voulu me faire, en mars 1938, à l'Hôpital "Dos de Mayo" de Barcelone' (p. 127). Lo-

ridan was 1937-39 zaakgelastigde op de ambassade. Corman beweerde raadgever te zijn geweest van Indalecio Prieto y Tuero, minister van oorlog die, nadat de republikeinen Teruel verloren, in februari 1938, in ongenade viel.

Bij zijn dood in 1975 werden in de winkel de boeken uit de etalage gehaald en op zwarte achtergrond werd *'Salud camarada!'* getoond.

Guernica

Het blijft Cormans verdienste een der eersten, zoniet de eerste te zijn die het bericht der verwoesting van Guernica, de 26ste april 1937 in de namiddag, de wereld instuurde. Hij was naar Spanje teruggekeerd en had zich op vraag van Jean-Richard Bloch van *Ce Soir* naar Bilbao begeven. Hij was er, als enige 'linkse' journalist, met drie Britten. Ze vernamen het nieuws omstreeks tien uur 's avonds. Corman stuurde een telegram dat op 27 april in *Ce Soir* kon verschijnen (de avondkrant was wel op de daaropvolgende dag gedateerd). De Engelse berichten voor ochtendkranten verschenen een dag later. Guernica werd op 29 april tegen de middag door de nationalisten bezet, maar intussen was Corman er geweest en hij had enkele niet ontplofte brandbommen gevonden die hij op zijn motor ijlings naar België voerde en op het Oostendse politiekantoor deponeerde. Er kan echter niet worden beweerd dat 'hier te lande niemand geloven wilde dat het bestoken van de Spaanse stad Guernica (er vielen 600 bommen) het werk was van de nazi's'. Dat is een fabel. Een groot deel van de Westerse pers, en zeker de onze, niet enkel de katholieke, sympathiseerde weliswaar met de opstandelingen van Franco. Er werd maar al te graag getwijfeld aan de 'rode' berichtgeving, overwinningen van de nationalisten waren 'schitterend' en de Duitse

communiqués over het bombardement - de republikeinen zouden Guernica zelf in brand hebben gestoken - werden zonder commentaar opgenomen. Het weekblad *Hooger leven* steekt gunstig af: in een zeer scherp, naamloos artikel heeft men het over ‘de leugens van de nationalisten’ en André Demedts zou er in 1938, in een verontwaardigd artikel ‘Dostojevski verbannen’, toen diens geschriften op de ‘boekenindex van generaal Franco’ werden gezet, pathetisch verklaren: ‘Als het Christendom op de zwaarden moet steunen, zal het door de zwaarden omkomen.’ Het geval beroerde de publieke opinie niet zo lang en zonder Picasso - die zich in *Ce Soir* en *L'Humanité* over het gebeuren informeerde - zou Guernica misschien vergeten zijn. Begin mei 1937 kon opgelucht worden gemeld: ‘De stad werd door de rooden verwoest. De bewijzen stapelen zich op’ en ‘Door de rooden in brand gestoken’. Daarna was Guernica uit het nieuws verdrongen: in New York ontplofte een zeppelin, op 6 mei werd George VI gekroond en ‘De strijd voor Amnestie’ kon onze germanofiele landgenoten verder bezighouden. *Le Patriote illustré* had de lezers zelfs niet verontrust met Spaanse gruwelen: het blad bracht foto's van het ‘nieuwe Duitsland’ waar de Führer zijn verjaardag vierde; de *Zondagsvriend* serveerde heemkundige wetenswaardigheden over Erps-Kwerps en Zandvliet. Verder bleek de actualiteit vooral te bestaan uit talloze religieuze vieringen en koninklijke bezoeken. Baskische priesters die in het Vaticaan de verwoesting ter sprake brachten, werden door kardinaal Pacelli de deur gewezen, in Barcelona werd immers de Kerk vervolgd. Het Franse *l'Illustration* van 8 mei viel gunstig op met een volle pagina foto's van de ruïnes.

De in Frankrijk levende Amerikaan Herbert Rutledge

[advertentie]

Southworth schreef een indrukwekkend boek over Guernica, vooral over de verslaggeving en de propaganda omtrent het bombardement. Het is opgedragen aan zes persmensen, waaronder Corman! De roemruchte Engelse historicus A.J.P. Taylor wijdde er een korte bespreking aan: 'Was it worth doing? Surely not'. Taylor meende dat de Francogezinden toch niet te overtuigen zijn en voorts iedereen wel de waarheid kent. Het boek, jammer genoeg niet geïllustreerd, is voor hem daarom niet zozeer een bijdrage tot de geschiedenis dan wel een monument voor een obsessie.

Was Guernica ook voor Corman een obsessie? In januari 1973, na de kerstbombardementen op Noord-Vietnam, deelde hij op een protestbetoging een pamflet uit: *La civilisation 'chrétienne' devenue ORDURE. Manifeste imposé à un rescapé de Guernica par les atroces bombardements de Noël 1972*. Corman 'un rescapé'? Misschien doelde hij op de beschieting van het dorpje Guerricaiz, tussen Guernica en Bilbao gelegen, waar de journalisten in een bomkrater dekking moesten zoeken.

Heeft Corman 'gevochten' in Spanje? Hij schrijft zelf dat hij zich meldde in de brigade van de anarchistische leider Buenaventura Durruti (1896-1936), in Biskaje. Hij zou hebben gevochten met het 33ste Asturische bataljon en na de val van Santander deelgenomen aan de inname van Teruel in de rangen van het 9de bataljon marinefuseliers van Valencia. Na een kort verblijf in een kliniek zou hij de oorlog hebben beëindigd bij een Angelsaksische compagnie van de 15de brigade. In eigen land werd hij er intussen van verdacht te rekruteren voor de internationale brigades. België had zich neutraal opgesteld en trad op tegen de rekruteringsbureaus. Bij Corman werd een huiszoeking verricht. Het parket zou toen een 'navaja', een dolkmes, in beslag hebben genomen, cadeau met inscriptie van Spaanse arbei-

ders van Huelga en Corman zou onder luid misbaar naar het politiekantoor op het Oostendse Wapenplein zijn getrokken om zijn bezit terug te eisen.

***

Drougar. Vie intime d'une république populaire verscheen in 1956. *Drougar* (vriend in het Bulgaars) is voorzien van een index met een honderdtal trefwoorden over vier pagina's stakhanovisme, enz. Hij deed in Bulgarije wat hij overal wenste doen: ‘vivre en tzigane, loger dans ma carriole, aller où il me plaira et faire ma propre cuisine’. Corman schuwde geen enkel onderwerp: camp de rééducation, égalité, liberté, privilégiés, stakhanovisme, enz. (p. 9)!

Hij ontpopte zich als een subtiel verdediger van het Westen (‘Disons plutôt que je suis neutre’) en in een discussie over de vrijheid in Oost en West corrigeerde hij zijn gesprekspartner die het nogal zwart-wit zag en voor wie vrijheid was te leven van het werk van een ander: ‘Ce n'est pas aussi simple’. De vrijgevochten globetrotter was ook in Bulgarije bijzonder gevoelig voor bureaucratische vitterijen en hij gedroeg zich zelfs vaak uitdagend en spottend.

In *Drougar* is een gedicht ‘Foi’ van Nicholas Vaptzarov opgenomen, dichter en revolutionnair en populair in Bulgarije. Hij werd in 1942 door de met de Duitsers collaborerende overheid gefusilleerd.

***

Corman die de Oktoberrevolutie - luidens de tekst op de flap van zijn reisverslag in Rusland van 1974 *Le rendezvous de Koursk. Mes contacts directs avec les Soviétiques chez eux* - als de grootste gebeurtenis sinds de Prehistorie

beschouwde, had zich al in 1928 aan de studie van het Russisch gezet. Na de oorlog zou hij de Sovjetunie negen keer bezoeken, met een totale verblijfsduur van ongeveer vier jaar. Zijn laatste reis dateert van juni 1974, een half jaar voor zijn dood. De titel verwijst naar de ontmoeting in Koersk met een aldaar levende Oostendenaar, Gustave Vogelaer, die met een Russin, Valia, was getrouwd. Hij had die vrouw in Oostende leren kennen. Ze werkte in het theesalon 'Tea for two', rechtover de boekhandel in de Adolf Buylstraat. Nu en dan stak Corman met zijn schrijfmachine de straat over om daar rustig te kunnen werken. Het boek is opgedragen aan Yvon Kermarrec, zoon van Henri, die in de Oostendse boekhandel van Corman bedrijvig was: 'A Yvon Kemarrec, rescapé de Buchenwald'.

Een tweede deel van het reisverslag, *Un naïf chez Kroutchev. 4 années de camping de l'autre côté du 'Rideau'*, is niet verschenen, net als het Chinese reisverslag *12.500 km et 11 semaines au pays de Chou-En-Lai (Chine - Mongolie - Mandchourie)*. Hij was ook in Cuba, maar heeft daar niet over geschreven.

Het verslag over de Sovjetunie is eveneens zeer anekdotisch, wat al uit de ondertitel is af te leiden. Alle informatie zit in de vaak zeer banale gesprekken die de lectuur weinig aanlokkelijk en zelfs vervelend maken. Corman wilde echter geen klassieke reisboeken schrijven, met informatie die in naslagwerken en toeristische folders ook kan worden gevonden en historische precisie was niet zijn sterkste kant. Zo heeft hij het enkele keren over Brest-Litovsk, een benaming die toch maar voor de periode tot 1939 mag worden gebruikt. Maar hij gebruikt insgelijks de benaming Brest. Hij toont ook een foto van veteranen van Panfilov, die zich eind 1941 bij Volokolamsk hebben onderscheiden, vereeuwigd in het beroemde boek van Alexander Bek, *De Voloko-*

lamskesteenweg (Volokolamskoje sjossee) en noemt die eenheid, die in Alma-Ata, de hoofdstad van Kazachstan, werd gevormd, een ‘division ouzbèke’.

Wie zich doorheen de dialogen werkt, krijgt wel de mening van zijn Russische gesprekspartners - en van Corman? - over alle denkbare netelige kwesties: de zuiveringen van 1937 onder de generaals, de leiding der operaties in 1941, de opstand in Warschau en ... Katyn. Slechts hier laat Corman zich verleiden tot het innemen van een duidelijk eigen standpunt in een lange voetnoot, waarin hij zich resoluut achter de sovjetversie schaart. Voor één keer hadden de nazi's niet gelogen. Typisch is dat Corman weinig belangstelling laat blijken voor de streken waar hij doorheen trekt, ook al zijn dat de grote plaatsen van de oorlog. Het is soms zelfs moeilijk te weten welke weg hij heeft gevolgd. Hij reisde over Praag naar Warschau en Brest; daar moest zijn wagen op de trein en in Minsk was Corman verplicht in een hotel te overnachten omdat zijn auto niet gearriveerd was. De reis naar Moskou ging over Borisov, Katyn, Safonova bij Smolensk en Odintsovo, een voorstad van Moskou. In Moskou speelde hij het klaar op het Rode Plein te overnachten in zijn vrachtwagentje, een DKW met tweetaktmotor. Ten bewijze een foto van zijn wagen bij de Spaski-toren!

Corman houdt de lezer toch wat voor de gek in het gesprek dat hij in Charkov zou hebben gehad met een vijftigjarige die hem op straat aansprak en hem wees op zijn slecht Russisch. Het gesprek kwam op de Russische journalist Koltsov. Corman had hem in Spanje gekend en ze waren zelfs samen per vliegtuig naar het afgesneden Baskenland gevlogen. Corman beweerde te weten dat Koltsov, officieel journalist van de *Pravda*, maar vertrouwensman van Stalin en invloedrijk tijdens de burgeroorlog in republikeinse mi-

lieus, bij zijn terugkeer in Rusland was ’verdwenen’. Dat verbaasde hem zelfs niet: ‘La conduite de Koltzov, en Espagne, n'était pas celle d'un communiste’ (p. 211). Helaas vernemen we niet wat Corman wél wist over Koltsov: hij wilde de lezer daar niet mee vervelen en geeft het gesprek niet weer. Is het misschien omdat hij niet veel te vertellen had?

***

Het verhaal *Ami, entends-tu? Chronique*, in 1963 onder deknaam Nicolas Cravenne verschenen, in 1970 in tweede druk onder echte naam, is voor een goed deel autobiografisch. Het handelt over de lotgevallen van mei ‘40 tot een eind in de oorlog, van een Vlaming, Piet, en Aurélien, een Waals-Frans-Duitse Belg uit de grensstreek, waarin Corman zeker veel van zijn eigen lotgevallen heeft gelegd. De titel is genomen uit het Franse partisanenlied en een vervolg, dat niet is verschenen, zou heten *Le vol noir des corbeaux*. Het bekende, indrukwekkende lied begint aldus:

> *Ami, entends-tu*
> *Le vol noir des corbeaux sur nos plaines?*
> *Ami, entends-tu*
> Les cris sourds du pays qu'on enchâine?.

Het boek is een mengeling van picareske voorvallen, afgewisseld met het vrijmoedige dagboek van een vijftienjarig meisje en doorspekt met politieke commentaren o.m. op de koning (‘Le Roi joue les Allemands gagnants’) afwisselend Popolleke en Popol genoemd (p. 77)! Van leopoldisme kan Corman, bevriend met prins Karel, die ooit bij hem op zijn appartement van Het Zoute overnachtte, niet worden verdacht! In Brussel is er een ontmoeting met een boekhande-

laar van de Magdalenastraat die het boek van Nikolaj Ostrovski (1904-1936), *Hoe het staal gehard wordt*, wilde uitgeven. (Het populaire werk van 1935 verscheen in 1945 bij de Editions de la Centaine, Magdalenastraat 23 in de reeks Les romanciers soviétiques.)

De taal der conversaties is vaak plat: zo een typische uitdrukking, mits enig raden te verstaan: 'Guzman Clooten'... De Duitsers spreken Frans als de vette officier in de film *La grande vadrouille* van Bourvil en de Funès: 'Allemagne bas blaisanter grafe affair Etat! Si fous foulez refoir mari brisonnier ... Schnauz halten! Comment fous dites? Fermer le gueule!' (p. 171). Wie het boek niet wenste te behouden, kon, luidens de mededeling op de omslag, zijn geld terugkrijgen. Kermarrec zegt dat dit nooit is gebeurd.

***

Outrage aux moeurs van 1971 is een rommelig, chaotisch boek. Corman heeft een goede zaak een slechte dienst bewezen door zijn betoog niet sober te houden en ... te beperken tot de feiten zonder het te ontsieren door insinuaties en beweringen die, had hij zijn werk door een jurist laten nalezen, zouden zijn geschrapt of gecorrigeerd. Het hele relaas lijkt de huidige lezer, gewend aan het sexaanbod in de media, wel uit een ander tijdperk te komen: in 1949 werd nota bene in Oostende een monografietje uit de reeks 'voor het Ministerie van openbaar onderwijs uitgegeven door De Sikkel te Antwerpen' en gewijd aan Paul Delvaux in beslag genomen. Later zou *Gangreen* van Jef Geeraerts, dat in 1969 de driejaarlijkse Staatsprijs had gekregen, worden meegenomen! Schrijver dezes herinnert zich nog de etalage van Corman in Het Zoute: een ludiek protest in de etalage met kranteknipsels en reprodukties van kunstwerken, o.m. een

Spaanse postzegel met een blote dame, *'La Maja desnuda'* van Goya! Er werd geschreven dat Corman in zijn Oostendse etalage stapels boeken neerlegde met als titel *Pret in bed*, om de 'mannen van de wet' voor de gek te houden, want het 'bleek niets anders te zijn dan een handboek voor verpleegsters'. Dit is zeker een grapje: Henri Kermarrec herinnert zich dat niet en die toch wel zeer onwaarschijnlijke titel is bibliografisch niet te achterhalen.

Werd *Outrage aux moeurs* hem kwalijk genomen? In 1974 had Corman problemen met vier exemplaren van *Histoire d'O*, een sadomasochistisch werk met literaire pretenties, getekend Pauline Réage en ingeleid door Jean Paulhan. Corman verklaarde op het proces in Doornik niet verder dan tien bladzijden te zijn geraakt. Yvon Kermarrec, van de Oostendse boekhandel, werd op 26 april buiten vervolging gesteld omdat Corman de schuld op zich nam, hoewel hij beweerde niet te weten dat het werk verboden was in België. *Histoire d'O*, dat een soort van 'literair erotisme' introduceerde, waardoor schrijvers van Sade tot Bataille *en vogue* kwamen, verscheen later als livre de poche en er is een versie als stripverhaal.

Op het einde van 1974 was er een nieuwe confiscatie, ditmaal van ruim dertig werken, waaronder het Deense fotoboek *Variaties*, een beststeller uit de jaren '60, toen vlijtig benut door fitte echtparen die de eentonigheid van het voortplantingsritueel poogden te bestrijden. Ook *Emmanuelle* en een vervolg, *Nouvelles de l'érosphère*, werden meegenomen. *Emmanuelle* is nu verkrijgbaar in de reeksen Presses-pocket en J'ai lu, weiswaar met de waarschuwing: 'pour lecteurs avertis'. Erger dan de boeken was de beschuldiging van feiten gepleegd met minderjarige meisjes die, na klacht van een vader uit Brussel, leidde tot de ondervraging van een vierhonderdtal meisjes waarvan de namen

in het klantenbestand werden gevonden. Corman werd op 3 december in Brugge opgesloten; hij kwam op 10 januari 1975 op vrije voeten maar maakte kort daarop een einde aan zijn leven. Het is verleidelijk te verwijzen naar de illustere voorbeelden uit de portrettengalerij in zijn Oostendse boekhandel, Hemingway en de Montherlant, die eveneens voor een vrijwillige dood hebben gekozen, resp. op 2 juli 1961 en 21 september 1972. *Outrage aux moeurs* is overigens opgedragen aan personen die voor zedenzaken zelfmoord hebben gepleegd; met name is Gabrielle Russier (° 29 april 1937) genoemd, een gescheiden vrouw die lerares werd in Marseille, een relatie aanging met een zeventienjarige leerling, werd vervolgd voor verleiding van minderjarige en op 1 september 1969, toen ze vernam dat de procureur tegen haar vrijlating beroep had aangetekend, zelfmoord pleegde. Misschien kon de man, die er op zijn laatste foto's zo frêle en kwetsbaar uitziet, het gewoon niet meer aan en ging hij ten onder aan ouderdomskwalen en een jarenlange vervolging - 'la vengeance est un plat qui se mange froid' titelde *Pan* op 11 december 1974 - waarvoor hij het zijn belagers soms toch wat te gemakkelijk had gemaakt.

***

Corman heeft niet al zijn literaire plannen kunnen verwezenlijken. Zo werden in 1936 aangekondigd: *Cheveux de lin, roman; Scène de la vie de vagabond* en *Avec Tommy sur le Rhin*. Op het einde van zijn leven dacht hij, zoals hierboven al vermeld, aan een vervolg op de reportage over de Sovjetunie: *Un naïf chez Kroutchev. 4 années de camping de l'autre côté du 'Rideau'* en hij had ook over zijn Chinareis een boek willen schrijven: *12.500 km en 11 semaines au pays de Chou-En-Lai. Chine - Mongolie - Mandchourie*.

Corman, de uitgever

Uitgever Corman heeft geen groot fonds bijeengebracht; zijn produktie van vertaalde werken is zeker niet te vergelijken met die van de uitgeverij La Boétie in Brussel die zich vooral toelegde op de klassieken en in korte tijd een indrukwekkende reeks ‘auteurs russes’ kon aanbieden. Corman publiceerde in zijn uitgeverij, Tribord, Stuurboord, genaamd, waar hij ook al zijn eigen boeken liet verschijnen, Russische oorlogsliteratuur en populaire sovjetschrijvers.

Enkele minder geromanceerde teksten verschenen in de reeks ‘Documentaires’: een relaas over acties van partizanen, teksten van Duitse soldaten aan het Oostfront en een lofzang op het sovjetregime van de Canadees Dyson Herbert Carter, ingeleid door Hewlett Johnson, de zogenaamde rode deken van Canterbury. Regelrecht communistisch was een andere reeks van Corman, ‘Les Classiques du Monde Nouveau’, met een vijftal teksten van de vier groten van het marxisme-leninisme: Mars, Engels, Lenin en Stalin.

De kleine boekjes, zeker genomen uit bestaande vertalingen of van vertalingen in Moskou verschenen, zijn wellicht alle in 1945 verschenen. Ze hadden een Nederlandse tegenhanger, ‘Klassieke schrijvers der komende wereld’; daarin is in de uitgeverij Stuurboord verschenen, in 1946, het *Kommunistisch Manifest* van Marx en Engels en *Loon, prijs en winst* van Karl Marx.

In zijn curriculum voor de partij van 6 december 1944 verklaarde Corman zich verdienstelijk te willen maken ‘à la fois comme écrivain, éditeur et comme agent de diffusion en gros et en détail’. Bovenstaande publikaties zijn zonder twijfel te zien als een deel van die taak.

Was Corman een fellow-traveller? Niet indien die toch pejoratief klinkende term wordt gereserveerd voor lieden die niet tot de partij behoren. Corman was bovendien geen lichtgelovig mens. Misschien wel wat naïef, zoals hij het in *Le rendez-vous de Koursk* zelf schreef in het gesprek met de anticommunistische leraar in Charkov die hem vroeg: ‘Vous y croyez, vous, à l'avenir du communisme?’. Antwoord: ‘Moi, je crois à la possibilité d'un monde sans servitudes et sans guerres...’. Waarop de Rus: ‘Vous êtes un naïf!’. Het vervolg dat hij plande had als titel moeten krijgen: *Un naïf au pays de Kroutchev*.

Heeft dat naïeve in Corman, die schreef dat in de Sovjetunie ‘de macht in handen van het proletariaat is’ - en daarbij een term gebruikte die enkel slaat op een kapitalistische maatschappij! -, de chroniqueur van *Pan* bekoord? In ‘Exit Mathieu Corman’, in de rubriek ‘PANthéon’, moet de slot-

alinea wel vreemd hebben geklonken voor wie Corman enkel kende uit de gerechtelijke kroniek van de kranten: ‘Mathieu Corman avait la grâce. Saint Mathieu Corman? Peutêtre dans le royaume de ses rêves’.

De partij had hem te nemen zoals hij was: in zijn dossier op het Archief is een brief opgenomen van 27 mei 1949, door Jean Borremans, secretaris van de partij, gericht aan Fernand Demany (1904-1977), toen volksvertegenwoordiger voor Charleroi. Corman wordt er bestempeld als iemand die weliswaar niet actief is, maar de partij toch grote diensten bewijst. Zijn commerciële zin moet erbij worden genomen: ‘il a trouvé normal de vendre le fameux “Kravchenko”’. Daar werd toch niet te zwaar aan getild: ‘Mais tu connais sans doute sa librairie et tu auras pu voir que tout livre qui vient de paraître se trouve chez lui’.

Waar kwam Cormans russofilie vandaan? Sympathie van de jonge Corman voor de Oktoberrevolutie, gevoed door wapenbroederschap in de Spaanse burgeroorlog en de grote strijd van de Russen tegen Hitler die zovelen, ook Gaston Eyskens, heeft aangegrepen? ‘Niet met de landing van de geallieerden was de genadeslag aan nazi-Duitsland toegediend, wel met de heldhaftige en meedogenloze strijd van het Russische volk en zijn soldaten. Bijgevolg was er respect voor en sentimentele verbondenheid met de Russen’. Er werd Russisch gestudeerd niet enkel om de grote schrijvers te kunnen lezen, ook ‘ter ere van het Rode Leger’.

Van Cormans boekhandels is enkel die van Het Zoute overgebleven, een winkel met een mooi assortiment kunstboeken. Nog steeds herinnert de leeswijzer van Labisse, zij het met aangepaste letter (calligrafie was Labisses sterkste kant niet), aan die unieke boekhandel. Nog lang zal het kaartje met het hybridische wezen nostalgie oproepen. Misschien blijft Cormans naam ook ergens bewaard in een

voetnoot van een juridische verhandeling over de beteugeling van verboden boeken. Maar weinigen zullen bij de naam Guernica aan hem denken, roem van journalisten is kortstondig en vaak naamloos, ook al laat Marc Lambron in *L'oeil du silence* een personage zeggen: ‘Ce ne sont pas les peintres qui ont vu les premiers les destructions de Guernica. Ce sont les journalistes’ (p. 16). Picasso las het relaas van Guernica in *Ce Soir* en het was de tekst van Corman, van een man die slechts lager onderwijs genoot, zich een ‘intellectuel “indépendant” noemde, een legendarische boekhandel in het leven riep, prat ging op zijn publikaties en zeker niet zonder genoegen meewerkte aan de legendevorming om zijn persoon.

Met bijzondere dank aan Alain Corman, Het Zoute, André Kemp en Henri Kermarrec, Oostende en het Archief van de Communisten van België, Stalingradlaan 18-20, Brussel, dat bereidwillig inzage verleende van het dossiers Corman.

Angelo Perrotti
De brief

Receptioniste: Goeiendag mijnheer. Waarmee kan ik u van dienst zijn?
Klant: Dag mevrouw, ik heb hier een brief.
Receptioniste: Een brief?
Klant: Een brief uit Duitsland.
Receptioniste: Een brief uit Duitsland?
Klant: Ziet u, 't zit zo, een tijd geleden heb ik in de stad een stel Duitsers ontmoet en wij, dat wil zeggen, zij hebben hier een boek gekocht.
Receptioniste: Mijnheer.
Klant: Het boek *Kroniek van de Abdij van Zemmeren*, deel II.
Receptioniste: Mijnheer.
Klant: Op de kaft van dat boek stond wel deel II, maar binnenin bleek deel I te steken, en...
Receptioniste: Mijnheer.
Klant: En dat hadden ze al.
Receptioniste: Mijnheer, eerste verdieping. Wilt u uw verhaal daar overdoen? Eerste verdieping. Goeiendag.
Klant: Eerste verdieping? Oké, dank u wel. Dáág.
...
Verkoopster: Goeiemiddag, kan ik u helpen?
Klant: Dag mevrouw, ik heb vanmorgen een brief ontvangen, een brief uit Duitsland.
Verkoopster: Een brief uit Duitsland?
Klant: Ja, van een stel Duisters dat ik een paar weken geleden in de stad ontmoet heb. Ze hebben hier een boek gekocht. *Kroniek van de Abdij van Zemmeren*.

Verkoopster: De reeks *Kroniek van de Abdij van Zemmeren*, zegt u? We zitten voor het ogenblik zonder. Uitverkocht.

Klant: Nee nee, ziet u, die Duitsers hebben hier deel II gekocht. Dat dachten ze toch. Maar binnenin stak deel I, en dat hadden ze al. Kijk, hier staat het, 'Der Buchkauf war ein großer Reinfall, denn in dem vermeintlichen Teil II, so stand es auf dem Buchdeckel, steckte leider Teil I, und diesen Teil hatten wir schon.'

Verkoopster: Komt u even mee, mijnheer? Mag ik die brief alstublieft?

Klant: Alsjeblieft.

Verkoopster: Mevrouw Jambers gevraagd aan de hoofdkassa, mevrouw Jambers gevraagd aan de hoofdkassa.

Klant: Wat denkt u, kan het geruild worden? Ze zullen het kasticket niet meer hebben, veronderstel ik.

Verkoopster: Ogenblikje mijnheer.

Jambers: Ja?

Verkoopster: Mevrouw Jambers, ik heb hier een meneer met een brief uit Duitsland.

Jambers: Een brief uit Duitsland?

Verkoopster: Van Duitsers die hier onlangs een boek gekocht hebben.

Klant: Het boek *Kroniek van de Abdij van Zemmeren*.

Verkoopster: Een misdruk. In deel I stak deel II.

Klant: Nee mevrouw, nee, in deel II stak deel I.

Verkoopster: Een misdruk.

Jambers: Over wèlk boek gaat het?

Verkoopster: Over *Kroniek van de Abdij van Zemmeren*, deel I.

Klant: Deel II met deel I erin.

Verkoopster: Deel I dus.

Jambers: Geef me die brief eens, Renate.

Klant: Kijk, hier staat het ‘in dem vermeintlichen Teil II, so stand es auf dem Buchdeckel,...

Jambers: steckte leider Teil I.’ Ja ja. Alstublieft, uw brief.

Renate, maak een bon op voor mijnheer.

Klant: Ze zullen het kasticket waarschijnlijk niet meer hebben.

Jambers: Geen probleem mijnheer. Wij zijn enkel tevreden met tevreden klanten. Renate, maak je een bon op voor mijnheer? Middag.

Verkoopster: Komt in orde, mevrouw Jambers.

Klant: Dag mevrouw. Bedankt.

Verkoopster: Zo, be-ste-llen *Kro-nie-k van de Ab-dij van Zem-me-ren*, déél I.

Klant: Nee nee, deel II.

Verkoopster: Déél II. Te rui-len te-gen déél I.

Klant: Met deel II op de kaft.

Verkoopster: Heeft geen belang. Mag ik uw naam en adres alstublieft?

Klant: Plivinovski Pe...

Verkoopster: Mag ik uw pas alstublieft?

Klant: Alsjeblieft.

...

Verkoopster: Ziezo, een kopie van de bon. Zo gauw het boek er is, laten we u iets weten. Goeiemiddag mijnheer.

Klant: Bedankt. Het is toch niet nodig dat ik die brief weer meeneem en het hele verhaal overdoe?

Verkoopster: Nee mijnheer, wilt u wel de bon goed bijhouden.

Klant: Oké, bedankt. Ik stuur vandaag nog een brief terug. Dat het geregeld is, dat ze het boek meebrengen, de volgende keer dat ze langskomen. Of opsturen, als ...

Verkoopster: Tot ziens mijnheer.

Klant: als ze niet van plan zijn om terug te komen.

Verkoopster: Tot ziens mijnheer.
Klant: Dag mevrouw, bedankt.
Verkoopster: Mijnheer, mijnheer, uw pas.
Klant: Dank u wel. Dag mevrouw.

Geert Beullens
Flamingo

Flamingo, flamingo
Flanerend op de tango.

Tippel jij vannacht op straat
dan sta ik met mijn mes paraat
ik volg je sporen met mijn loep
je vrouweklauwen op de stoep.
O flamingo.

Flamingo, flamingo
vanavond is het bingo.

Je fladdert met je herenkloten
op nylonnette hoerenpoten
je bent een man, je hoeft geen krans
geen pirouette in je dans
O flamingo.

Flamingo, flamingo
flagellant van de tango.

Ik strip je ribben uit je vel
en sleep je naar de roze hel.

Flamingo
O flamingo.

Honderden flamingo's.
Duizenden, duizenden flamingo's.
Miljoenen flamingo's
de lucht is zalmroos van de flamingo's.

O flamingo.

Gery de Smet
Toewijding

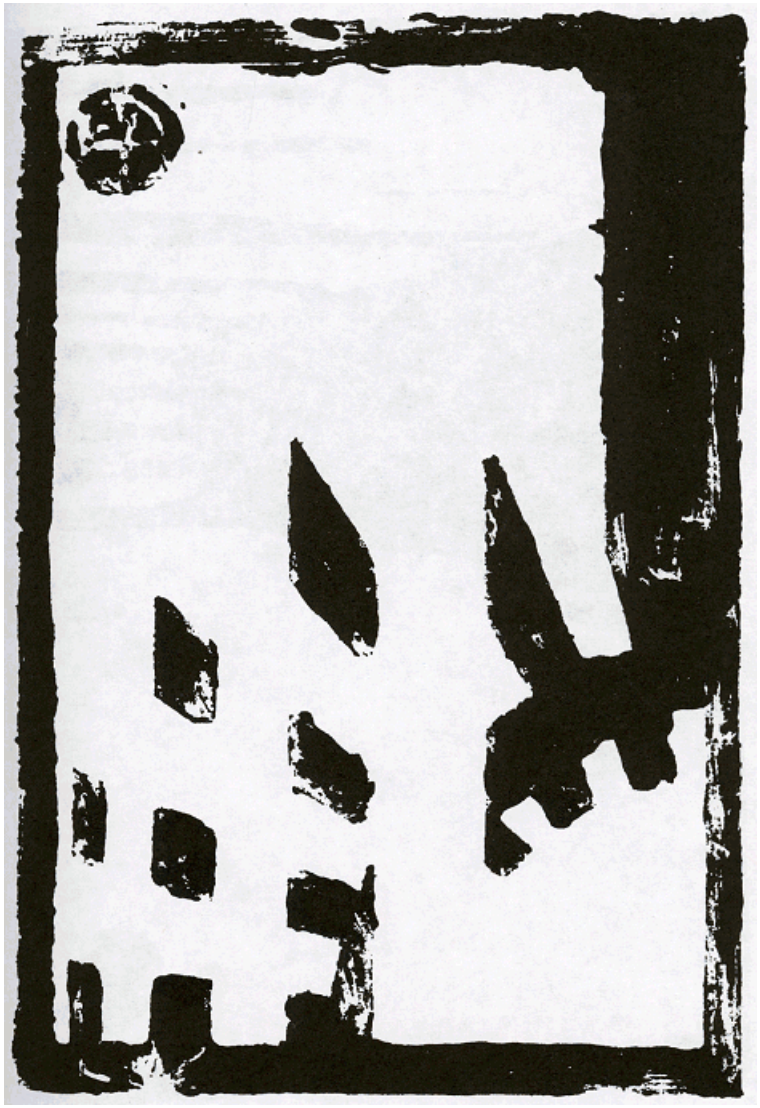

Zijn zij misleid die U misleiden?

Alleen de liefde kan je redden.

Hoe verrijk ik mezelf zonder anderen tekort te doen?

De toewijding is te groot.

J.M. Eça de Queiroz (1845-1900)
De schat

I.

De drie broers van Medranhos, Rui, Guanes en Rostabal, waren toentertijd de meest hongerige en opgelapte edelen in heel het Koninkrijk der Asturiërs.

In het Paleis van Medranhos, waarvan de wind uit het gebergte de ruiten en dakpannen had meegenomen, brachten zij die winter de dagen door, rimpelig in hun kameelharen jassen, met hun zolen vol gaten stampend op de marmeren keukentegels voor de grote, zwarte haard, waarin sinds lang geen vuur meer had geknetterd en waarboven evenmin een ijzeren ketel pruttelde. Wanneer de duisternis inviel, verslonden ze een korst zwart brood die was ingewreven met knoflook. Daarna staken ze, zonder olielamp, de binnenplaats over, doorkliefden de sneeuw en gingen slapen in de paardestal om te profiteren van de warmte van drie met zweren overdekte merries, die, uitgehongerd als zij, aan de balken van hun voerbak knaagden. En de miserie had deze heren nog wilder dan wolven gemaakt.

Luister, op een stille zondagochtend in de lente gingen ze alle drie naar het woud van Roquelanes om tussen de eiken sporen van wild te zoeken en paddestoelen te plukken en terwijl de drie merries in het verse aprilgras graasden, vonden de broers van Medranhos achter een doornenstruik een oude, ijzeren kist. Alsof die een solide kasteel bewaakte, bewaarde hij drie sleutels op zijn drie sloten. Op het deksel stond, door roest moeilijk te ontcijferen, een inscriptie in Arabische lettertekens. En binnenin zat-ie tot de rand toe vol met gouden dubloenen.

Van ontsteltenis en vervoering werden de drie broers ble-

ker dan waskaarsen. Terwijl hun handen in het goud graaiden, barstten zij vervolgens uit in gelach en hun lach was zo bulderend dat zelfs de tedere bladeren van de olmen rondom hen begonnen te trillen ... En opnieuw deinsden ze terug, bars staarden ze elkaar aan, met vlammende ogen en met zo'n tomeloos wantrouwen dat Guanes en Rostabal naar het heft van het grote mes in hun gordel tastten. Toen hief Rui, die dik en rossig was en het verstandigst, zijn armen op als een scheidsrechter en begon te verklaren dat de schat, of die nou van God of van de Duivel kwam, aan hen drieën toebehoorde en hij zou die onder hen verdelen en het goud nauwgezet afwegen op een weegschaal. Maar hoe zouden ze dan die volle kist naar Medranhos op de toppen van het gebergte kunnen vervoeren? Het zinde hem niets dat ze met hun schat het woud zouden verlaten, voordat de duisternis hen zou omsluiten. Daarom was hij van mening dat zijn broer Guanes, die het minste woog, met goud in zijn beursje op een draf naar het buurstadje Retortilho zou rijden om daar drie lederen zadeltassen, drie schepels graan, drie vleespasteien en drie flessen wijn te kopen. De wijn en het vlees waren voor hen, want ze hadden sinds de vorige dag niets meer gegeten; het graan was voor de merries. En nadat de heren en de rijdieren aldus aangesterkt waren, zouden ze het goud in de tassen doen en naar Medranhos klimmen, onder bescherming van de maanloze nacht.

- Goed uitgedacht! riep Rostabal, een man die groter was dan een pijnboom, met lange, ongekamde haren en een baard die groeide vanaf zijn bloeddoorlopen ogen tot aan de gesp van zijn gordelriem.

Maar Guanes, rimpelig en wantrouwend, week geen stap van de kist en kneedde de zwarte huid van zijn kraanvogelnek tussen zijn vingers. Eindelijk, bot:

- Broers, de kist heeft drie sleutels... Ik wil mijn slot sluiten en mijn sleutel meenemen!

- Ook ik wil de mijne, duizend bliksemschichten! brulde Rostabal meteen.

Rui glimlachte. Zeker, zeker! Iedere eigenaar van het goud had recht op één van de sleutels en mocht die bewaren. En ieder hurkte in stilte voor de kist en sloot met kracht zijn slot. Meteen sprong Guanes opgelucht op de merrie en leidde hem door het weggetje met olmen, op weg naar Tortilhos, terwijl hij zijn gebruikelijke treurlied naar de takken slingerde:

Olé! Olé!
Sale la cruz da iglesia,
Vestida de negro luto...[1]

II.

Op de open plek in het bos, tegenover het struikgewas dat de schat verborg (en dat de drie met messteken hadden uitgedund), viel een dun straaltje water, opborrelend tussen rotsen, op een grote, uitgeholde marmeren tegel, waar het een rustig en helder bekken vormde, voordat het wegliep in het hoge gras. En in de schaduw van een beuk rustte daarnaast een omgevallen, oude, granieten pilaar, bedekt met mos. Daar gingen Rui en Rostabal zitten, met hun afgrijselijke laarzen tussen hun knieën. De twee paarden graasden in het lekkere gras dat kakelbont gekleurd was door klaprozen en goudsbloemen. In het loof was een merel aan het fluiten. De zoete geur van viooltjes dwaalde door de heldere lucht. En Rostabal, kijkend naar de zon, gaapte van de honger.

1 Olé! Olé!
Zie het kruis van de kerk
Gehuld in zwarte rouw...

Toen begon Rui, die zijn *sombrero* afzette en de oude paarse veren gladstreek, met zijn wijze en zachtmoedige stem te betogen, dat Guanes die ochtend niet met hen had willen afstijgen in het bos van Roquelanes. Dus was het lot oneerlijk! Want als Guanes was blijven doorrijden naar Medranhos, hadden alleen zij tweeën de kist ontdekt en zouden ze het goud onder hen tweeën hebben verdeeld! Wat kwalijk! Hoeveel meer dan het deel van Guanes zou binnenkort niet verspild worden met pooiers, aan dobbelstenen en bij taveernes?

- Ah, Rostabal, Rostabal! Als Guanes hier alleen was langsgekomen en het goud had gevonden, had hij het niet met ons gedeeld, Rostabal!

De ander gromde instemmend en woedend, terwijl hij een ruk aan zijn zwarte baard gaf:

- Nee, duizend bliksemstralen! Guanes is een gulzigaard... Toen hij vorig jaar, als je het je herinnert, de honderd dukaten won bij het duel van Fresno, wilde hij me er niet eens drie lenen, zodat ik geen nieuw leren vest kon kopen!

- Zie je wel! - riep Rostabal flonkerend uit.

Samen stonden ze van de granieten pilaar op, alsof ze door hetzelfde idee werden opgeheven en verblind. En door hun grote stappen lispelde het gras.

- En waarvoor - ging Rui door. - Waarvoor dient al dat goud van hem, dat ons toekomt? Hoor je niet hoe hij 's nachts ligt te hoesten? Rond het stro waar hij op slaapt, ziet de hele grond zwart van het bloed dat hij uitspuugt! Het duurt niet meer tot de volgende sneeuw, Rostabal. Maar dan zal hij die goede dubloenen hebben verkwist, die van ons zouden moeten zijn om ons huis op te knappen en waarvan jij genetten, wapens en adellijke kleren zou kopen, en jouw derde deel van de heerlijkheid waar jij, als oudste van de Medranhos, recht op hebt...

- Dus sterft hij en hij sterft vandaag! - krijste Rostabal.

- Wil je dat?

Opgewonden greep Rui de arm van zijn broer vast en wees naar het weggetje met de olmen, waarlangs Guanes zingend was vertrokken:

- Schiet op, aan het eind van de weg is er een geschikte plaats in de braamstruiken. Jij moet het doen, Rostabal, want jij bent het sterkst en het handigst. Een dolkstoot in zijn rug. En het is de rechtvaardigheid van God dat jij het mag doen, omdat Guanes jou in de taveernes altijd schaamteloos gemeen en oneerlijk heeft behandeld, omdat jij geen letters en getallen kende.

- Schofterig!

- Kom!

Ze gingen. Samen lagen ze op de loer achter een braamstruik die uitstak boven het pad, dat smal was en vol stenen lag en er uit zag als de bedding van een bergstroompje. Rostabal, verborgen in de berm, had zijn zwaard al getrokken. Een lichte wind deed de bladeren van de populieren op de heuvel sidderen en ze hoorden het zachte klokgelui van Retortilho. Rui krabde zich in zijn baard en schatte de tijd aan de hand van de zon, die al achter de bergen was afgebogen. Een vlucht raven vloog krassend boven hen langs. Rostabal, die ze in hun vlucht volgde, begon weer te gapen van de honger en hij dacht aan de pasteien en de wijn die de ander in de zadeltassen meedroeg.

Eindelijk! Let op! Op het weggetje werd het schorre treurlied naar de takken geslingerd:

Olé! Olé!
Zie het kruis van de kerk,
Geheel gehuld in zwarte...

Rui mompelde: - Opzij! Hij komt er haast niet langs! - Het getrappel van de merrie sloeg op het grind, een veer op een rossige hoed verscheen boven de braamstruiken.

Rostabal sloeg een bres in de struiken, hief zijn arm, zijn lange zwaard en het gehele lemmet drong zacht in de zijde van Guanes, toen deze zich bij het rumoer onverhoeds in zijn zadel omkeerde. Met een geluidloze kreun viel hij opzij over de stenen. Rui wierp zich al op het bit van de merrie - Rostabal viel boven op de hijgende Guanes en priemde hem weer met het zwaard in de borst en de keel, waarbij hij het lemmet als een dolk vasthield.

- De sleutel! - riep Rui.

En ze rukten de sleutel van de borst van de dode en schoten beiden het weggetje in - Rostabal voorop, vluchtend, met de veer van zijn *sombrero* geknakt en scheef, het zwaard nog onder zijn arm geklemd, helemaal in elkaar gedoken, huiverend van de smaak van het bloed dat in zijn mond was gespat; Rui, daarachter, trok wanhopig aan het bit van het paard, dat, met zijn benen schrapgezet op de stenige grond, zijn lange, gele tanden ontbloot, zijn baas niet wilde achterlaten, zoals die daar languit en verlaten tegen de haag lag.

Rui moest met de punt van het zwaard in zijn met zweren bedekte flanken prikken en ging met het lange lemmet over hem heen, zoals men een Moor treitert, en leidde hem zo naar de open plek waar de zon de bladeren niet meer vergulde. Rostabal had zijn *sombrero* en zwaard op het gras gegooid en gebogen over het bekken op de uitgeholde, marmeren tegel waste hij met opgestroopte mouwen luidruchtig zijn gezicht en baard.

De merrie, beladen met de zadeltassen die Guanes in Retortilho had gekocht, begon weer rustig te grazen. Uit de grootste stampvolle tas staken twee flessehalzen. Toen trok

Rui langzaam zijn grote zakmes uit zijn gordel. Zonder één enkel geluid sloop hij in het dichte gras naar Rostabal, die met zijn druipende baard nog nahijgde. En kalm, zoals men een staak in een bloembed zou steken, stak hij het hele lemmet in de lange gebogen rug, precies boven het hart.

Rostabal viel zonder gekerm op het bekken, met zijn gezicht voorover in de waterplas en zijn lange haren bleven op het water drijven. Zijn oude, leren geldbuidel bleef onder zijn dijbeen steken. Om daar de sleutel van de kist onderuit te trekken, hees Rui het lichaam op en een straal dik bloed welde op en droop dampend over de rand van het bekken.

III.

Nu waren ze van hem, alleen van hem, de drie sleutels van de kist!... En Rui spreidde zijn armen uit en zuchtte gelukzalig. Meteen als de nacht was ingevallen, zou hij over de bergpaden de trits merries volgen, met het goud in de zadeltassen gestopt, en naar Medranhos klimmen, en in de wijnkelder zijn schat begraven! En ginds, bij de bron, en iets verder, dichtbij de braamstruiken, bleven alleen wat naamloze beenderen achter, die door de decembersneeuw bedekt zouden worden. Hij zou de doorluchtige heer van Medranhos zijn en in de nieuwe kapel van het verfraaide kasteel zou hij dure missen laten lezen voor zijn twee gestorven broers... Gestorven, hoe? Zoals allen van Medranhos dienen te sterven - in de strijd tegen de Turk.

Hij opende de drie sloten en pakte een handvol dubloenen die hij over de stenen liet rinkelen. Wat een puur goud en een fijne kwaliteit! En het was *zijn* goud. Daarna ging hij de draagkracht van de drie zadeltassen onderzoeken en

toen hij de twee flessen wijn en een vette, gebraden kapoen ontdekte, voelde hij een enorme honger. Sinds de vorige dag had hij alleen maar een stukje gedroogde vis gegeten. En hoe lang was het niet geleden dat hij kapoen had geproefd?

Met wat een genot ging hij in het gras zitten met gespreide benen, waartussen de goudbruine vogel en de amberkleurige wijn lagen! Ah! Guanes zou een goede hofmeester zijn geweest - zelfs olijven had hij niet vergeten. Maar waarom had hij voor de drie eters maar twee flessen wijn meegenomen? Hij scheurde een vleugel van de kapoen en schrokte die met grote happen naar binnen. De middag eindigde peinzend en zacht, met rozekleurige wolkjes. Naar het weggetje iets verderop kraste een vlucht raven. De verzadigde merries sluimerden met hangende snuit. En de bron waste zingend de dode.

Rui hield de fles wijn tegen het licht. Met zulk een oude en warme kleur moest die minstens drie dukaten hebben gekost. En hij plaatste de hals tegen zijn mond en dronk met langzame slokken, die zijn behaarde nek op en neer deden gaan. Oh, gezegende wijn, die zo snel zijn bloed verwarmde! Hij slingerde de lege fles weg - trok de andere open. Maar wat was hij verstandig, hij dronk niet, want de reis naar het gebergte met de schat zou vastberadenheid en schranderheid eisen. Vermoeid steunend op zijn elleboog dacht hij aan Medranhos, bedekt met nieuwe dakpannen, aan de hoge vlammen van de haard in nachten met sneeuw, en aan zijn bed met brokaat, waar hij altijd vrouwen zou hebben.

Plotseling door ongerustheid overvallen, had hij haast om de zadeltassen te laden. Tussen de boomstammen werd de schaduw al dichter. Hij trok één van de merries tot dichtbij de kist, tilde het deksel op, nam een handvol

[advertentie]

goud... Maar hij zwalkte, liet de dubloenen vallen, die op de grond kletterden, en bracht zijn twee handen angstig naar zijn borst. Wat is er, *Don* Rui? Bliksemschichten van God! Het was een vuur, een levend vuur, dat hem van binnen in brand zette, hem tot de strot steeg. Hij had zijn leren vest al losgescheurd, zette onzekere passen, en hijgend, met afhangende tong, veegde hij de dikke druppels van een afschuwelijk zweet weg, dat hem deed bevriezen als sneeuw. Oh Maagd Maria! Weer het vuur, sterker, dat uitbreidde, aan hem knaagde! Hij schreeuwde:

- Help! Iemand! Guanes! Rostabal!

Zijn kromgetrokken armen sloegen wanhopig in de lucht. En het vuur binnen sprong over - hij voelde zijn beenderen knappen als de balken van een huis in brand.

Hij strompelde tot aan de bron om de hitte te verzengen, struikelde over Rostabal; en het was met zijn knie in de dode geprangd, krabbend aan de rots, dat hij tussen gehuil het waterstraaltje ontdekte, dat hij over zijn ogen, door zijn haren liet stromen. Maar het water verbrandde hem nog meer, alsof het een gesmolten metaal was. Hij deinsde terug, viel boven op het gras dat hij met handenvol uit de grond griste en beet er aan, bijtend op zijn vingers, om op iets verkoelends te zuigen. Nog stond hij op, waarbij een dik slijm in zijn baard droop: en plotseling, zijn ogen schrikwekkend wijd opensperrend, bulkte hij, nu hij eindelijk het verraad begreep, vol afgrijzen:

- Het is vergif!

Oh! *Don* Rui, de verstandige, was vergiftigd! Want Guanes was, nauwelijks aangekomen in Retortilho, zelfs vóór de zadeltassen te kopen, zingend een steeg achter een kathedraal ingereden om bij een oude joodse drogist het gif te kopen dat, vermengd met de wijn, hem en hem alleen de eigenaar van de schat zou maken.

De avond viel. Twee raven uit de vlucht die ginds in de bramenstruiken kraste, waren al neergestreken op het lichaam van Guanes. De bron waste zingend de andere dode. Half begraven in het zwarte gras, werd het gehele gezicht van Rostabal zwart. Een sterretje flikkerde aan de hemel.

De schat is er nog, in het bos van Roquelanes.

Oorspronkelijke titel: *O Tesouro*. Uit: *Obras de Eça de Queiroz - Contos*, Livros do Brasil (Lisboa) z.j., vastgelegd door Helena Cidade Moura. Tweede door de auteur herziene versie.

vertaling Marga Schouten

Tweede prijs verhalenwedstrijd
Frank Adam
De kier

Als benjamin ben je altijd wel een beetje helderziende, zei Alexander Dhoore tegen zichzelf, hoewel hij niet goed wist waarom. Het feit dat hij niet goed wist waarom hij dat zei tegen zichzelf, dacht hij verder nog, kon wel eens bewijzen dat het niet waar was dat je als benjamin *altijd* een beetje helderziende was. Hooguit een beetje *af en toe*.

Hoe dan ook, met zijn pink duwde hij de kamerdeur op een kier en gluurde naar binnen. Zijn vader lag op zijn rug op de sofa, een kussen in de nek, een laken tot onder zijn oksels, en keek zonder knipperen vanuit zijn ene oog omhoog.

Naast hem, op een haastig bijgeschoven salontafeltje, stond een glazen fruitschaal met één appel erin. Eén. Een beetje ineengezakt, verschrompeld, en vettig. De schil zocht vergeefse steun in het weke vruchtvlees. De appels hadden hun beste tijd stilaan gehad. Die ene appel in die glazen fruitschaal, vroeg Alexander Dhoore zich mijmerend af, en dat ene oog in die veel te grote oogkas, hadden ergens iets gemeen, behoorden op de een of andere manier tot de zelfde categorie der dingen. Maar welke categorie? Wat verbond die twee met elkaar? Was het hun vorm? Was het hun verhouding tot hun omgeving? Hun manier van liggen? Hun manier van zijn? Dat broze balanceren op de rand van iets en niets? Op de rand van zichzelf? Klaar voor de reusachtige implosie?

Het was bijna een zonde om dat gestolde leven te beroeren. De blik van zijn vader schoot perfect loodrecht uit het middelpunt van zijn pupil omhoog, raakte net niet het pla-

fond, om vervolgens als een fontein terug te keren naar de bron. Op de rand van zichzelf? Klaar voor de reusachtige implosie? Misschien wel. Maar wat zag hij? Wat zocht hij? Zijn ziel? Zijn zaligheid? Onzichtbaar kosmisch stof? Of teisterde een overwinterende mug zijn blik? Of had hij op het plafond gewoon een oude, korstige vliegescheet ontdekt?

Nadat hij in zichzelf tot zeven had geteld, betrad Alexander Dhoore de kamer, en verbrak zo het broze evenwicht. Zijn vaders pupil gleed uit. Zijn blik tuimelde naar beneden en landde wat onhandig op zijn netvlies.

Heel even aarzelde hij of hij vandaag voor die ene keer zijn vader toch niet moest groeten, maar hij bedacht zich en kuchte alleen maar. Hij had zijn vader zijn hele leven nog nooit gegroet en zijn vader had hém zijn hele leven nog nooit gegroet. Je kon je daar aan ergeren zoveel je wou. Je kon het houterig vinden, of vrijpostig, op het boertige af zelfs. Maar je kon jezelf ook geruststellen dat het gewoon een kwestie van onbeholpenheid was, een soort koppige angst voor genegenheid. Je kon zelfs inbrengen dat je hier juist wél met een daad van genegenheid te maken had. Alexander Dhoore - die een denker van nature was, maar eerder een van aan de trage kant - had er zijn hele leven over gedaan om die stelling hard te maken. Wie iemand groet, aldus zijn theorie, haalt die iemand volkomen vrijwillig uit de afwezigheid. Maar wie iemand niét groet, doet dat ofwel omdat hij die iemand niet - of althans niet volkomen vrijwillig - uit de afwezigheid *wil* halen, ofwel omdat die iemand nooit afwezig is *gewéést*. Dat laatste wonder, zo concludeerde hij, voltrok zich steeds tussen hem en zijn vader. Hij was voor zijn vader alomtegenwoordig. En zijn vader - ook al bevond hij zich op de achterkant van de maan - zat altijd in de ooghoek van zijn zoon. Bijgevolg was groeten overbodig. Quod erat demonstrandum.

‘Wat zag je, pa?’ vroeg hij terwijl hij zijn overjas uittrok.

Het antwoord klonk wat hees - er zat een karnavalsfluit in zijn vaders stem - maar kwam verrassend van dichtbij.

‘De deur staat op een kier.’

Alexander Dhoore liet zijn voorarmen tegen zijn lichaam vallen, zodat hij in zijn overjas min of meer gevangen zat, keek achterom naar de deuropening en fronste zijn wenkbrauwen.

‘Ze staat open.’

‘Op een kier staat ze.’

‘Jaja, daarnet,’ gaf Alexander Dhoore toe, ‘maar nu is ze open. Ik heb ze open gelaten. Ik dacht dat een beetje frisse lucht deugd zou doen.’

‘Open is open, en een kier is een kier. Je moet preciezer leren zijn.’

Misschien klopte die theorie van dat groeten toch niet helemaal. Hij gooide zijn overjas op de fauteuil, ging zijn handen warmen aan de sputterende kachel, en snoof.

‘Het ruikt hier muf.’

‘Ik heb een rotte tand,’ klaagde zijn vader.

‘Dat het hier muf ruikt, zeg ik.’

‘Dat ik een rotte tand heb, zeg ik!’

Alexander Dhoore haalde zijn schouders op, zocht een stoel en ging zitten. Legde zijn handen in elkaar. Draaide met zijn duimen. Keek wat doelloos rond. Stond op. Staarde naar het vuur in de kachel. Ging terug zitten.

‘Doet het pijn, die tand?’

‘Nee, het stinkt alleen. Je krijgt er een slechte adem van.’

‘Heb je geen dorst?’ vroeg Alexander Dhoore, klaar om op te staan.

‘Dorst?’

‘Ja, dorst. Of je iets wil drinken of zo?’

‘Bwêêêch...’ knipperde zijn vader met zijn ogen, ‘weer dat sakkerse water...’

‘Zal ik er wat sinaasappelsap bij doen? Heb je tenminste wat smaak, en je kwikt ervan op. Er zit suiker in, dat geeft je een kick.’

‘Ik heb weer water in mijn oog,’ jammerde zijn vader opnieuw. Zijn gezicht vertrok tot een grimas.

‘In je oog? Hoezo?’

‘Ja, in mijn oog. Van die wind door die kier.’

‘Die kier?’

‘Ja, krijg je water van in je oog.’

‘Het is geen wind,’ verbeterde Alexander Dhoore, ‘maar tocht.’

‘Tocht?’

‘Ja, tocht. Zo heet dat. Tocht dat is wind die zuigt in een kleine ruimte.’

‘Ruimte?’ riep zijn vader verwonderd, zijn stem sloeg een beetje over, ‘ruimte? Armstrong bedoel je? Die was zo klein toch niet?’

Alexander Dhoore zette zijn handen op zijn dijen, zijn ellebogen wijd naar buiten, zuchtte en stond op.

‘Nee, niet de grote ruimte,’ probeerde hij met handen en voeten uit te leggen, ‘maar een kleine ruimte. Niet de kosmos, maar een kamer of zo.’

‘Wel ja, wind,’ drong zijn vader aan, ‘wind in mijn oog. Door die kier.’

‘Het is geen wind maar tocht,’ wond Alexander Dhoore zich op. ‘Je moet preciezer leren zijn. Alle tocht is misschien wel wind, maar wind is niet kompleet hetzelfde als tocht! Tocht zuigt, wind blaast, snap je dat dan niet?!’ En toen, als om wat goed te maken: ‘Zal ik de deur dichtdoen?’

‘Waarom?’

‘Tegen de tocht. Of laat je het liever zo? Misschien kan een beetje tocht wel deugd doen. Heb je het niet te benauwd?’

‘Dorst?’ lachte zijn vader, ‘Welnee, ik heb geen dorst. Neem zelf maar iets. Let maar niet op mij.’

Alexander Dhoore realiseerde zich dat hij in geen uren meer gegeten had, verliet de woonkamer, de gang door, en duwde met zijn pink de keukendeur op een kier. Daar zat zijn moeder op een stoel aan tafel. Ingedommeld. Haar hoofd in de nek. Haar oogleden knipperden zenuwachtig en onregelmatig als een sputterende lamp. Haar handen hielden een beduimeld weekblad in haar schoot. De horoscoopbladzijden hadden haar definitief naar het rijk van de slaap geholpen.

Op zijn tenen sloop hij achter haar voorbij, richting koelkast. Nam zijn tijd om de deur te openen. Het was nog een old-timer, zo één met een gewelfde voorkant en een verchroomde hendel. Het ging geluidloos, alleen had een gewricht in zijn linker dikke teen gekraakt.

De koelkast was leeg, op een stuk Franse brie na. Hij nam een mes van het aanrecht, sneed een puntje van de kaas en liet het op zijn tong smelten. De kaas was veel te jong. Hij was droog, vast en hij geurde niet. En hij miste een nasmaak, iets wat Alexander Dhoore altijd voorkwam als ammoniak. Hij legde het mes op het rooster in de koelkast - het kwam straks nog wel van pas als hij echt niets anders vond - sloot de deur met dezelfde behendigheid als daarnet, en liet zijn moeder knikkebollend en inmiddels zelfs zacht snurkend achter.

De grote staande klok sloeg toen hij op de gang kwam en liet hem even schrikken. Hij rilde. Vroeg zich af of het ook niet van de kou kwam hier in de gang. In dit huis was het verschil tussen de gang en de kelder in de winter uiterst minimaal. Hij stapte naar de klok. Om een volgende verrassing te vermijden opende hij de glazen deur en hield de zware koperen slinger stil. Ook tijd had af en toe behoefte aan rust.

‘Hoe laat is het?’ vroeg zijn vader die de klok waarschijnlijk ook gehoord moest hebben maar niet de reflex had gehad om te tellen.

‘Eén uur. Vijf over één om precies te zijn,’ las Alexander Dhoore op zijn eigen horloge. Hij hield ze tegen zijn oor en schudde flink, meer om zichzelf in dit vervelend aftellen een houding te geven dan om te controleren of ze niet stil gevallen was.

‘Moet jij niet naar school?!’ vroeg zijn vader enerzijds verwonderd en anderzijds wat geprikkeld.

‘Het is vijf over één in de nàcht, pa,’ verduidelijkte Alexander Dhoore, ‘'s Nachts zijn alle scholen dicht.’

‘Ga weg,’ zwaaide zijn vader nonchalant en vertrouwelijk met zijn hand.

‘Toch.’

‘Dat noem ik pas pech.’

‘Valt wel mee,’ stelde Alexander Dhoore hem gerust. ‘Er zijn wel ergere dingen.’

‘Kun jij nu niet naar school, mijn jongen! Wat een gekke wereld is me dat... En gisteren? Gisteren ben je toch geweest?’

Alexander Dhoore staarde vermoeid naar het plafond en dacht een ogenblik na. Haalde een twintigfrankstuk uit zijn zak, telde instinctief tot zeven, en toste. Besloot: ‘Ook niet. Gisteren ben ik ook niet naar school geweest.’

‘Ga weg!’ zwaaide zijn vader weer, ‘sjonge, sjonge, waar gaan we naartoe, waar gaan we naartoe?!’

Het werd kil in de kamer. Misschien omdat hij de deur naar de gang te lang open had laten staan. Of misschien omdat het vertrek met zijn uitzonderlijk hoog plafond en zijn wakke muren gewoon niet te verwarmen was. Hij opende de kachel, nam de kolenkit en begroef de vlammen onder een zwarte laag stof. Dat gaf hem een aangename denkpau-

ze. Hij steunde met zijn elleboog op de hoek van de schouw. Een klimplant die op die plaats naar beneden hing, trok even zijn aandacht. Ze reikte bijna tot op de grond. De kleur van haar bladeren varieerde van donkerbruin tot licht geelgroen. De kans was groot dat er een blad loskwam als je te hard ademde. Zo onopgemerkt mogelijk opende hij zijn neusvleugels. Hij had de indruk dat die muffe geur die niet uit de kamer weg was te krijgen, uit die dorre, beschimmelde potaarde afkomstig was.

Naast de plant lag een beduimeld exemplaar van de bijbel. Zonder een uitgesproken bedoeling bladerde hij er wat in. Er viel een blaadje papier op de grond. Zo aan de geelheidsgraad te zien, kon het gerust al twintig jaar oud zijn. Er stond in ronde, sierlijke letters: ‘Ik ben niet thuis. Twee broden. Een klein en een groot. Als het u blieft. En geen soep. Dank met voorbedachte rade.’

‘Pa, ik ga niet meer naar school,’ begon hij zo rustig en terloops als mogelijk toen hij weer op zijn stoel zat, in de hoop dat dat wat duidelijkheid zou scheppen.

‘Oh nee?’ Zijn vaders reactie voldeed aan de eisen van een vreemde, maar op zich volstrekt logische logica. ‘Ga dan naar bed, mijn jongen. Als je 's nachts niet naar school gaat, dan ga je maar beter slapen.’

‘Ik heb hier geen bed.’

‘Hoezo, geen bed?’

‘Ik kom op bezoek, snap je? Ik heb net vijf uur sneeuw en ijzel achter de rug. Het was heel erg glad. Ik kom gewoon op bezoek. Niet om te slapen.’

‘Niet om te slapen?... Je komt 's nachts en toch niet om te... Ah! Inspecteur, hè?!’ knipoogde zijn vader vertrouwelijk, ‘inspecteur ben je, is het niet?! En van zover? Dan heb je al die moeite voor niets gedaan, het spijt me vreselijk, meneer. De scholen zijn hier dicht 's nachts naar het

schijnt. Je zult ze op een andere keer moeten bezoeken...'

'Er zit niets anders op,' beaamde Alexander Dhoore, 'maar weet je wat ik ondertussen kan doen?' Hij stond op en bukte naar de fles water die onder het salontafeltje lag. 'Ik vind dat die klimop daar best wat water kan gebruiken.'

'Klimop?' vroeg zijn vader verdwaasd.

Alexander Dhoore wees naar de schouw. 'Die heeft ma vast in geen weken meer gewaterd.'

'Nee,' zuchtte zijn vader, 'ze drinkt te weinig. Ze sukkelt met haar nieren en toch drinkt ze niet genoeg. Minstens een liter per dag heeft de dokter gezegd. Anders loopt het vast verkeerd af. Maar ze doet het niet. Ze vertikt het gewoon. Probeer jij nog maar eens als je kan.'

'Ik bedoel die klimop,' verduidelijkte Alexander Dhoore terwijl hij de dop van de fles schroefde en een flinke geut in de bloempot liet lopen. De aarde siste. Begon plotseling nog sterker te ruiken. Een paar druppels waren op de bladeren terecht gekomen, volgden een grillig parcours, en maakten een paar vlekken op de bijbel.

'Klimop?' vroeg zijn vader weer verdwaasd, 'dat is geen klim-op. Je moet preciezer leren zijn. Ik zeg het je al zo lang maar je luistert niet.'

'Wat is het dan, als het geen klimop is?'

'Klim-af,' zei zijn vader betweterig.

'Klim-af? Hoezo?'

'Die plant groeit toch niet naar boven maar naar beneden? Dus is het klim-af. De mensen weten niet meer wat ze zeggen. Ze staan er niet meer bij stil. Klim-op is naar boven, klim-af naar beneden.'

'Galactisch gezien vind ik het verschil verwaarloosbaar,' haalde Alexander Dhoore zijn schouders op, terwijl hij met zijn mouw het kaft van de bijbel droog begon te wrijven.

'Gala... wat? Oh?! Je bedoelt galactieten?! Ja, maar ga-

lactieten dat zijn toch van die dingen die... hangen? En hangen, dat is toch duidelijk naar beneden?'

'Nee, galactisch. Ik bedoel, op een grotere schaal. Op een grotere schaal is dat verschil toch onbelangrijk?'

'Ga weg, onbelangrijk! Zal ik jou eens een hele dag op je handen laten lopen?! Dan zul je het verschil wel voélen tussen klim-op en klim-af! Pomp-af, zul je zijn!'

'Ja, goed pa, maar dat is als mens...'

'Als mens of als plant, dat blijft hetzelfde. Het heeft te maken met de richting van je... van je... wel van je ziel zeker?'

Alexander Dhoore legde de bijbel haastig terug op de schouw en fronste zijn wenkbrauwen.

'Je ziel?' vroeg hij schijnbaar heel terloops.

'Hoe laat is het?'

'Wat zei je?'

'Ik vroeg hoe laat het was.'

'Ja, maar daarvoor. Wat zei je van die ziel?'

'Ik vroeg hoe laat het was, zeg ik!'

'Ja, maar je zei... Ach, let maar niet op de tijd,' zuchtte hij en liet zich vermoeid in zijn stoel vallen.

'Gelijk heb je,' lachte zijn vader plotseling weer heel energiek. 'Het duurt toch altijd langer dan je denkt. Verlang je zo naar Sinterklaas?'

'Sinterklaas?' keek Alexander Dhoore afwezig op zijn horloge. Het was twintig over één.

'Ja, Sinterklaas,' troostte zijn vader, 'je moet zo niet lopen piekeren, jongen. Sinterklaas komt naar iedereen. Maar hij kan niet vliegen, weet je? Heb je je brief al af?'

In de gegeven omstandigheden was het misschien beter geweest om bevestigend te antwoorden of om de vraag gewoon te negeren. Maar - waarschijnlijk overmand door de slaap - zei Alexander Dhoore: 'Ik geloof niet meer.'

Zoals te verwachten viel dat niet in goede aarde.

‘Hoezo je gelooft niet meer?!’ zei zijn vader woedend en hij probeerde overeind te komen. ‘Weet jij wel wat je zegt?!’

‘In Sinterklaas, pa.’

‘Sinterklaas?... Oh, je gelooft niet meer in Sinterklààs?’ lachte zijn vader en liet zich giechelend weer in zijn kussen vallen. ‘Dat is iets heel anders, Sinterklaas. En hoe komt dat nu zo ineens, mijn jongen?’

‘Wel...’ begon Alexander Dhoore die naar een geruststellend smoesje zocht maar er uiteindelijk geen vond, ‘ik weet dat jij het bent.’

‘Dat ik het ben?’ brulde zijn vader van het lachen. ‘Hoezo je weet dat ik het ben?’

Zijn lach ging geleidelijk over in een kwaadaardige hoest. Alexander Dhoore wachtte tot de fluimen weer op hun plaats zaten en zei toen met geveinsde zekerheid: ‘Als benjamin ben je altijd wel een beetje helderziende.’

‘Ben-ja-min?’ Zijn vader sprak elke lettergreep uit alsof hij met een fluim te maken had.

‘Ja, benjamin: de jongste van de bende,’ verduidelijkte Alexander Dhoore. ‘Het lijkt alsof je de reïncarnatie bent van al je broers en zussen.’

‘Helder-ziende? Re-ïn-cantatie?’ bromde zijn vader die nu wat van zijn hoest hersteld was, ‘mens, waarom praat jij niet gewoon?’

‘Ik praat gewoon. Ik gebruik gewone standaardwoorden. Maar er is iets met jouw oren. Ze zijn niet te klein of te groot, dat niet. Alleen een beetje... buitenmaats. De woorden gaan er moeilijk in, ze passen niet, snap je? Zeker de mijne niet.’

‘Natuurlijk, ik ben dom.’

‘Dat heb ik niet gezegd. Maar je leest de verkeerde boe-

ken,' keek Alexander Dhoore in de richting van de schouw. 'En je gebruikt altijd dezelfde woorden. Als je altijd dezelfde woorden gebruikt en ze geen tijd geeft om eens te verluchten, gaan ze stinken. En op den duur ook rotten. Daar krijg je een slechte adem van.'

'Het doet geen pijn,' fluisterde zijn vader plotseling op een vertrouwelijke toon, 'maar het stinkt wel een beetje, die rotte tand. Daarin heb je gelijk. Krijg je een slechte adem van.'

'Het kan ook die klim-af zijn,' zei Alexander Dhoore kortaf. 'Het is die klim-af die hier zo stinkt.'

Volgens sommigen stamt de mens af van de aap. Maar het is evengoed mogelijk dat hij afstamt van de paarden, dacht Alexander Dhoore op de gang toen hij vanuit een kier zijn moeder weer op haar stoel zag zitten knikkebollen met haar dierbaar weekblad op haar schoot, en de dierenriem waarschijnlijk als een onzichtbare aura om haar hoofd. Ook de mens slaapt soms rechtop en ook de mens heeft een dwingende behoefte aan een halster, hoezeer hij er ook op bijt.

In een wijde boog sloop hij weer om haar heen en opende de koelkast. Dit keer echter met iets minder succes. De hendel had zacht gekreund, en toen het rubber van de deur loskwam van de kast had er zich ergens lucht verplaatst, het klonk als een voldaan maar ingehouden pufje na een uitgebreid maal. Het was waarschijnlijk de vermoeidheid die hem parten begon te spelen. Hij kon zich maar moeilijk meer concentreren. De slaap was nooit veraf. Of was hij te zelfzeker, tezeer gewend opnieuw aan een oud trucje uit zijn jeugd? Ach, slaap of gewoonte, het kwam op hetzelfde neer. Gewoonte was een twééde soort slaap. Anders weliswaar, bewuster, slechts aanwijsbaar via subtieler symptomen, maar daarom niet minder - zoniet méér - verraderlijk

[advertentie]

en gemeen. Zijn moeder had even iets harder met haar ogen geknipperd toen de deur openging maar sliep daarna gelukkig rustig verder. Verrast bekeek hij het stuk kaas op het rooster. Hij kon zich niet herinneren zo'n grote punt te hebben afgesneden de vorige keer. Het mes lag anders, en het leek bovendien schoongelikt.

Hij draaide zich om, boog voorover tot zijn gezicht zich vlak tegen dat van zijn moeder bevond en onderzocht het heel minutieus. In het donshaar dat zich van zo dichtbij bekeken als een golvend blond korenveld over haar wang uitstrekte, viel geen brokje kaas te bespeuren. Alleen zagen haar lippen - hoewel ze nooit make-up gebruikte - een beetje rosig. En wat gezwollen. Dat betekende dat er kort geleden bloed door had gestroomd. Dat ze kort geleden over elkaar hadden gewreven of dat er een tong of - wat aannemelijker was - een mes over was gegleden.

Zijn blik slingerde langs haar nek en haar rechterarm naar beneden en kwam op de horoscoopbladzijden terecht. Er was een passage onderstreept maar hij kon niet zien op welk sterrenbeeld het van toepassing was. Zijn moeders hand lag in de weg. Er stond: ‘U bent weemoedig, dat komt omdat u al die spulletjes van vroeger moet opruimen.’

‘Dus jij wist dat van Sinterklaas al de hele tijd, hè?’ lachte zijn vader hem weer vanuit dat ene oog toe. ‘Wie van de rakkers heeft er geklikt? Balthasar zeker weer?’

‘Nee,’ schudde Alexander Dhoore het hoofd.

‘Die moet altijd lopen kletsen.’

‘Nee, zeg ik. Niemand. Of iederéén als je wil. Op een bepaalde manier iederéén. Het was gewoon overduidelijk. Ze keken allemaal naar Sinterklaas alsof ze anders naar jou keken.’

‘Ga weg!’

‘Ze lachten niet.’

‘Sjonge, sjonge, brute pech! En ik die dacht dat ik het zo goed deed.’

‘Dat was een verkeerd vertrekpunt.’

‘Ik had nochtans een valse neus, weet je?... Hoe laat is het?’

‘Je hebt al de tijd,’ zuchtte Alexander Dhoore, vast van plan om deze keer niet op zijn horloge te kijken.

‘Nee, dat hebben we niet!’ riep zijn vader en hij sloeg met zijn vlakke hand op zijn dij. ‘We gaan een film kijken: “Bambi”. En jij gaat mee! Deze keer hang jij het kind niet uit, jij zeurt niet, je rolt je lange lip omhoog en je trekt je schone kleren aan!’

‘Ik blijf hier,’ zei Alexander Dhoore een beetje geprikkeld, maar het klonk ongewild koppig.

‘Niks van! Ma heeft zes plaatsen gereserveerd!’

‘Zeg de mijne dan af.’

‘Ga weg! Ik dacht dat jij zo van “Bambi” hield?’

‘Ik heb hem al twee keer gezien.’

‘Nou en? Ik zie je moeder elke dag, dat betekent toch niet dat ik...’

‘Ik heb nooit begrepen,’ onderbrak Alexander Dhoore, ‘waarom ma en Celine en Irma en Balthasar zo moesten zitten snotteren. En waarom jij een krop in je keel had toen je zei dat je naar de w.c. moest. “Bambi” zei me gewoon niks. Noppes! Vraag me niet waarom. Ik weet niet hoe dat komt. Of ja, misschien... De eerste keer zat ik te dicht en de tweede keer te ver. Misschien was het dat.’

‘Natuurlijk was het dat,’ zei zijn vader aanmoedigend, ‘dus moet je zeker mee. Je moet blijven gaan. Tot je de ideale positie hebt gevonden vanwaaruit je het best kunt huilen. Maar zeg nu eens eerlijk jongen. Jouw moeder en ik hebben zitten denken. Je moet niet antwoorden als je dat niet wil,

maar heb jij soms al niet een heel klein beetje verkering?'

Alexander Dhoore stond op en ging zijn handen warmen aan de kachel.

'Ik ben getrouwd geweest, pa,' antwoordde hij droog.

'Wel, we dachten al zoiets jongen. Niet dat je je slecht of vreemd gedraagt of dat we daar iets op tegen hebben of zo - we zijn zelf ooit jong geweest - maar we weten graag hoe de vork aan de steel zit, snap je? En hoe zijn de ouders?'

'Met hen ben ik nooit getrouwd geweest.'

'Jaja,' knipperde zijn vader met zijn ene oog, 'maar hoe zit dat met hun euh...'

'Je bedoelt of ze rijk zijn of zo...'

'Dorst?' lachte zijn vader, 'maar jongen toch! Waarom zeg je dat niet eerder? Schenk jezelf maar iets in.' En toen plotseling heel achterdochtig: 'Waar is Balthasar?'

'Op reis.'

'Hè hè, op reis?!' grinnikte zijn vader, 'maak dat een ander wijs, op reis! Weer naar een van zijn vriendjes zeker?'

'Hij is op reis,' wreef Alexander Dhoore zijn handen.

'Waarom verdedig jij hem altijd?'

'We hebben samen op de zolder ooit ons lid gemeten met een Engelse sleutel,' haalde Alexander Dhoore zijn schouders op. 'Dat schept een band die je niet zo gauw verbreekt.'

'Ga weg! Met een Engelse sleutel?! Weet jij,' vroeg zijn vader plotseling op fluisterende toon, 'weet jij waar je moeder en ik elkaar voor het eerst hebben gekust?'

'Ik heb Balthasar niet gekust,' zei Alexander Dhoore duidelijk geënerveerd, 'we hebben hem alleen maar gemeten, meer niet. En enkel de dikte, niet de lengte. We hebben alleen maar de dikte gemeten. De lengte was toen nog niet van belang.'

'Ga weg! Enkel de dikte!'

‘Ik denk in de opera.’

‘Enkel de dikte?! In de opera? Ga weg!’

‘Nee, jij en ma. Voor het eerst gekust, weet je nog wel? In de opera.’

‘Ach ja, geld maakt niet gelukkig jongen, onthoud dat goed.’

‘Ma en jij hadden elk afzonderlijk een ticket gewonnen voor een concert in de opera in Brussel.’

‘Werkelijk?’ riep zijn vader. Hij probeerde half overeind te komen uit de sofa, en maakte aanstalten om iemand te omhelzen. ‘Als de scholen open zijn, moet je dat zeker aan je meester vertellen. Dan zet hij jou in het zonnetje, vooraan in de klas, op de trede.’

‘Een krant die cultureel wou doen, had een wedstrijd uitgeschreven. De prijsvraag luidde: Wie schreef *An der schönen blauen Donau?* Was dat A: Johann Strauss senior of B: Johann Strauss junior? De winnaars werden getrakteerd op een oudejaarsavondconcert met werk van Johann Strauss junior. Ma had het opgezocht in een literatuurencyclopedie maar het niet gevonden. Zij had tenslotte voor B gekozen omdat de zoon van haar broer, oom Cyriel, ook Johann heette. En jij had gewoon getost.’

‘Ga weg! Gewoon getost?!’

‘Iedere deelnemer had het juiste antwoord gekozen behalve jij. Maar door een speling van het lot kwamen jullie toch naast elkaar te zitten. Er waren namelijk niet genoeg winnaars, want het aantal lezers dat na de sportuitslagen ook nog aan de cultuurbladzijden begon, was heel gering. Je had ook de schiftingsvraag “Hoeveel lezers zullen een goed antwoord insturen” fout, maar je was nu eenmaal naast de winnaars de enige deelnemer. Dus kon je er nog bij. Naast ma, in een lege loge.’

‘Naast elkaar in een lege loge?’ vroeg zijn vader zich met

gefronste wenkbrauwen af, ‘door het lot, zeg jij hé? Vergeet het maar jongen. Zulke dingen gebeuren alleen maar door de onzichtbare hand van de Vo... de Voorzichtigheid.’

‘De Voorzienigheid, bedoel je?’

‘Precies, de Voorzichtigheid.’

‘Volgens ma heeft de Voorzienigheid ook maar getost.’

‘Hoe laat is het?’

‘Ma dacht dat jij een komponist was of zo want je haar lag achterover met brillantine. Dat had je gezien in een Amerikaanse film. En ze vroeg welk instrument jij bespeelde. Zij kende “Stille Nacht” op de piano en jij had een blok-fluit op zolder. En je had van toen al een rotte tand en een slechte adem. Je hield altijd je hand voor je mond als je sprak. Het was altijd beter dan één van je voeten want met die was het al niet beter gesteld. Ma vroeg zich af of je ook geen rotte teen in je schoenen had zitten. Maar de erotiek die in de lucht hing was om te snijden. “Oh, wat heb jij een groot voorhoofd!” zei ma toen de muziek begon. Dat was het juiste ogenblik om dat te zeggen vond ze. Het licht in de zaal ging uit en de verwarring die daarbij ontstond maakte een antwoord niet strikt noodzakelijk. Het compliment gaf je een machtig mannelijk gevoel, maar je antwoordde inderdaad niet. Want je waande je plotseling in een instituut voor spastische zwakzinnigen toen het orkest begon te spelen. Ofwel hadden al die muzikanten een punaise op hun stoel liggen. Zo aan hun gezicht te zien deed het in elk geval erg veel pijn.

Maar je hield je kranig. En ma ook. Op den duur went een mens aan alles. Zelfs de sterke geur van ma's goedkope parfum en de uitwaseming van jouw voeten gingen na verloop van tijd harmonisch in elkaar op. En op een gegeven ogenblik, net toen de vermoeidheid een piek had bereikt, hief de spastische maar pientere dirigent zijn stok omhoog,

zogenaamd om het laatste nummer in te zetten, maar toen de stok in beweging kwam stonden alle muzikanten op en riepen ze a capella, precies in de maat, met een Frans accent, en met zo'n gerecycleerde glimlach die je van een muzikant kon verwachten: “OEWIJ OEWEN-SEN JUL-LIE EEN KE-LUK-KIEK NIEOEW-JAAR!!” Het klonk wat kleuterachtig maar iedereen vond het geweldig fantastisch grappig en origineel. Een applaus barstte los. Ma was verrukt, overwoog even om flauw te vallen, maar bedacht zich en lachte alleen maar. Het was op dat ogenblik dat jij besloot om hetzelfde te doen. Je gooide je hoofd in je nek, opende je mond, en liet je stembanden hun werk doen. En “Oh, wat heb jij een grote mond!” riep ma, en dat gaf je weer zo'n machtig mannelijk gevoel. En toen, als klap op de vuurpijl, begon het orkest aan iets van Strauss senior, de Radetzky-Marsch. Dat was iets met een soort refreintje of zo. Dat wil zeggen dat de dirigent zich dan omdraaide en dat de hele zaal dan op zijn teken begon te klappen. Deze keer waande je je op een nationale meeting voor uitgezakte, demente senioren, maar omdat ma het leuk vond, deed je mee. Voorzichtig eerst, bang voor het geluid van je eigen handen, maar harder na verloop van tijd, en trots omdat je in je eentje de rest van de rij overstemde. “Oh, wat heb jij grote handen!” riep ma, en dat gaf je weer en nog meer dat machtig mannelijk gevoel. Nu moet het, dacht ma, opgezweept door het ritme van die honderden bezwete handen, nu moet het! Ze had het ergens gelezen in een boek of een tijdschrift of in een film gezien, en het werkte altijd. Ze nam een zakdoekje uit haar halsuitsnijding en liet het voor je voeten vallen, in de veronderstelling dat je als homo sapiens in staat zou zijn abstract te denken, dat je zin voor symboliek zou hebben, dat je dat zakdoekje als een teken zou beschouwen, van liefde, begeerte, verveling, hulpeloosheid,

van een instabiele bloeddruk, of van een op handen zijnde trombose, van iets hogers, van iets lagers, van god-weet-wat. Maar je klapte maar door, gedreven door, wat zeg ik, gedrogéérd door dat machtig mannelijk gevoel, klapte je maar door. Je klapte en je stampte met de voeten. Hij ziet het niet, sprak ma zichzelf moed in, maar hij is een kultuurmens. Hij houdt van muziek. Daardoor ziet hij het niet. Nog niet. En toen besloot ze om haar zakdoekje zelf op te rapen. Maar op dat door de goden gezegende ogenblik vertrok er een hand van jou en kwam een voet naar beneden. Ma kreeg de rug van je hand als een knots in haar gezicht, en haar hand belandde onder jouw voet. Een paar van haar lange nagels scheurden en er stroomde een streepje bloed uit haar neus. En toen heb jij haar zakdoekje opgeraapt en hebben jullie, daar in de opera, hebben jullie voor het eerst gekust. Elkaar, bedoel ik.

Heb jij geen dorst?...'

Het verwonderde Alexander Dhoore niet dat er - na het onbeduidende stukje de vorige keer - nu een aanzienlijk portie van de kaas verdwenen was. Wie iemands neus begeert, begeert stellig ook al de rest. Nu de kaas zover aangesneden was, leek hij toch rijper, geler, romiger dan eerst gedacht. Het binnenste hing als half gestolde lava uit de korst, en bleef wat aan je vingers plakken als je het aanraakte.

Alexander Dhoore likte het topje van zijn vinger, boog voorover en onderwierp het gezicht van zijn moeder opnieuw aan een nauwlettend onderzoek. Ook zij was rijp en ook een beetje romig in zekere zin, maar nooit kwam haar binnenste naar buiten. Zij bevatte geen lava, geen stroperige pasta. Zij was een en al korst. Haar leeftijd hing in ringen om haar ogen. Hij had ze vroeger vaak geteld. Als oefening voor de school.

Hij richtte zich weer op, nam het keukenmes van het rooster in de ijskast, en stopte het in zijn broekzak.

Half vier. Zijn vader had drie kwartier geslapen. Dacht hij. Veronderstelde hij. Het ene oog lag de hele tijd open. Zonder knipperen. Alsof onzichtbare vingers de oogleden op hun plaats hielden. Maar wat zag hij toch? Als hij zijn ziel zag dan moest die vast en zeker een geometrische vorm hebben. Een oog dat zo verbeten kijkt, bestudeert rechten, controleert of ze parallel lopen, zoekt het middelpunt van een cirkel, bepaalt het brandpunt van een hyperbool, volgt de voerstraal van een ellips, of meet de omtrek van een punt. Zoveel was zeker.

‘Wat zie je, pa?’

‘Dat is moeilijk te zeggen.’

‘Hoezo?’

‘Ik heb mijn bril niet op.’

‘Zal ik hem voor je halen?’ stelde Alexander Dhoore voor, bijzonder opgelucht dat er weer wat beweging in het vooruitzicht kwam.

‘Ja, in een glas water.’

‘Heb je dorst?’

‘Nee,’ antwoordde zijn vader verwonderd, ‘jij misschien? Schenk jezelf maar iets in. Je hoeft je voor niets of niemand te generen.’

‘Maar je wou je bril in een glas water, zei je,’ drong Alexander Dhoore aan.

‘Precies, een glas water.

‘Met je bril erin.’

‘Mijn bril? Ik draag geen bril. Ik wil geen bril!’ riep zijn vader met zijn kin omhoog. ‘Krijg ik het gevoel dat mijn hoofd een w.c.-pot is. Kunnen ze geen letters meer in mijn ogen schijten, die schoolmeesters! Te vadsig en te lui om 's nachts te werken, dat zijn ze.’

‘Wat je zegt,’ suste Alexander Dhoore. Het sussen was ook een beetje voor zichzelf bedoeld.

‘Schoolmeesters? Schijtmeesters!’

‘Precies.’

‘Labbekakkers!’

‘Zo is dat.’

‘Profiteurs!’

‘Dat zie je van hier.’

‘Pchoe!’

‘Gelijk heb je. Maar wat zie je eigenlijk, pa,’ vroeg Alexander Dhoore plotseling, maar weer heel terloops, alsof de vraag logisch voortvloeide uit de vorige repliek, ‘wat zie je als je door die kier kijkt?’

‘Door die kier?’

‘Ja, die kier. Als je daar door kijkt, dan moet je toch iets zien. Niet veel misschien - een kier is en blijft nog altijd een kier - maar toch iéts, net genoeg om een vorm te herkennen? Een gezicht, een been, een voet, een dak, een boom, of een vijffrankstuk of zo, met de koning erop?’

‘Waarschijnlijk opgejaagd door de willekeurige opsomming deed zijn vader nog meer dan zijn uiterste best.

‘Het sneeuwt,’ antwoordde hij na een korte pauze met ingehouden adem, ‘en nogal hard, zie ik.’

‘Jaja, buiten,’ gaf Alexander Dhoore toe, ‘buiten sneeuwt het. Maar in de kier? Wat zie je daar?’

‘Het sneeuwt zeg ik je,’ beet zijn vader, en toen met een haast getelefoneerd vleugje melodrama in zijn stem: ‘Je moeder kan niet meer bij ons zijn.’

‘Ma?’ vroeg Alexander Dhoore zich af, ‘waarom? Ze zit in de keuken. Ze slaapt. Op een stoel. Het is wat onhandig, geef ik toe, maar ik durf haar niet wekken. Ze kan best wat rust verdragen. Maar als je wil zal ik haar roepen.’

‘Laat maar, ze hebben haar geschoten,’ zei zijn vader ge-

laten voor zich uit, en zijn kin zakte langzaam op zijn borst.

‘Geschoten? Wie? Ma?’

‘Ja, je moeder. Doodgeschoten. Nou moet je dapper zijn, mijn zoon. Want het sneeuwt...’

‘Ja, dat weet ik,’ onderbrak Alexander Dhoore ongeduldig, ‘het sneeuwt flink, en het ijzelt op de koop toe. Maar wat zei je van Ma? Zit zij misschien in die kier?’

‘Krijgen je poten niet te koud?’ vroeg zijn vader bezorgd.

‘Mijn poten?’

‘Je moet blijven lopen, Bambi,’ spoorde zijn vader hem aan, ‘als je niet blijft lopen krijgen je poten koud en bevriezen ze...’

‘Bambi?’

‘Je moeder kan niet meer bij ons zijn, mijn zoon.’

‘Oh, Bambi?!’ Ze hebben *Bambi's* moeder geschoten, bedoel je?’ keek Alexander Dhoore zuchtend naar het plafond.

‘Precies,’ slikte zijn vader een brok in zijn keel door, ‘Nou moet je dapper zijn, Bambi. En op je eigen poten staan.’

‘Bambi heeft best zijn plan getrokken, pa,’ troostte Alexander Dhoore, ‘maak je maar geen zorgen.’

‘Hoe laat is het?’

‘Tien voor vier.’ Alexander Dhoore tastte willekeurig in zijn broekzak. Uit verveling. Of op zoek naar wat afleiding voor zijn vader. Hij bezeerde zich aan de punt van het keukenmes. Voelde plotseling een onweerstaanbare neiging om er iets mee te doen.

‘In de middag of in de nacht,’ vroeg zijn vader achterdochtig.

‘Tien voor vier in de nacht, pa. Dat betekent dat alle scholen dicht zijn,’ voegde Alexander Dhoore er voor alle duidelijkheid aan toe.

‘Maar dat is een ramp!’ riep zijn vader, ‘als alle scholen dicht zijn, dan krijgen Celine en Irma geen rapport? En ze hebben zoveel talent? Ze zijn erg slim, weet je wel? Als ze geen rapport krijgen, kunnen ze niet verder studeren! Dat is een ramp! Hoe laat komen ze thuis?’

Alexander Dhoore haalde het mes tevoorschijn en liet het tussen duim en wijsvinger heen en weer bewegen.

‘Ze komen niet meer thuis.’

‘Waarom niet?’

‘Ze zijn getrouwd.’

‘Ja, maar ik bedoel...’

‘Er is geen “ja, maar ik bedoel”!’ onderbrak Alexander Dhoore nors. Met de vlakke kant van het lemmet begon hij op het salontafeltje te slaan zodat er telkens een hoge noot door de kamer zinderde. ‘Ze zijn allebei getrouwd. Punt. Ze hebben allebei een man. En met die man vormen ze een paar. Ze hebben kinderen. En met die kinderen vormen ze een gezin. En een gezin dat is iets als een voetbalclub. Je draagt dezelfde kleren en dezelfde naam. Je spreekt dezelfde taal, dat wil zeggen je lacht om hetzelfde soort grap - niet het soort grap van de overkant, dat soort grappen is niet grappig - nee, je lacht om de eigen welbekende grap, die ook niet grappig is, maar tenminste niet van de overkant komt. En je zegt “Mijn kloten!” als het koud is, en “Mijn kloten!” als het vriest of als het sneeuwt, en “Mijn kloten!” als het pijn doet, want niets doet echt pijn en alles is een grap. En je wast elkaar zijn rug, en je toont elkaar je geslacht zonder schaamte, en je kakt in dezelfde pot, en je wil de bal allemaal in hetzelfde doel, en dan nog het liefst thuis, je speelt het liefst thuis. Want op verplaatsing is het altijd maar een saaie boel. Dus Celine en Irma zijn getrouwd, ze zijn thuis, ze blijven thuis, en ze komen niet! Punt!’

‘Ja, jongen,’ mijmerde zijn vader genoegzaam voor zich uit, ‘ze zijn gelukkig getrouwd, die twee.’

[advertentie]

‘In een gelukkig huwelijk,’ hield Alexander Dhoore het mes nu stil, ‘kan er maar één iemand gelukkig zijn.’

‘Jammer dat ze niet hier zijn,’ beet zijn vader op zijn onderlip, ‘ik had ze dolgraag jouw rapport willen laten zien. Het ziet er niet goed uit.’

‘Waarom niet?’

‘Veel zessen, één vier en één drie.’ Zijn vader begon zich op te winden. ‘Zal ik ze even laten zien wat er van komt als je de godganse dag met je neus in de verkeerde boeken zit!’

‘De verkeerde boeken?’

‘Hou je maar niet van de domme! Op je kamer. Wat ligt op je kamer onder je bed?’

‘Pa, ik heb hier geen kamer meer.’

‘Huisklos? Zegt jouw dat niks?’

‘Huisklos?...

‘Wel...?’

‘Ik doe mijn best maar ik zie niks. Er komt niks.’

‘*Huisklos* van Jean-Paul Sater!’

‘Oh, je bedoelt *Huis clos*? Dat is Frans. *Huis clos* van Sartre? Ja, dat herinner ik me nu. Wat is ermee?’

‘Wat is ermee, wat is ermee,’ imiteerde zijn vader spottend, ‘weet jij niet dat die Sater op de index staat? Jij leest verboden boeken, jij!’

‘Dat was vroeger, pa!’

‘Hij heeft het erover dat God dood is en zo, wist jij dat wel? Tegenwoordig lezen ze er maar op los. Wat er staat, is hen allemaal geen zorg, *als* er maar iets staat. Maar hij staat op de index, die Sater!’

‘Ik zeg het toch: dat was vroeger, pa!’ zuchtte Alexander Dhoore. ‘Vroeger was dat in de mode, een index, en dat god dood was en zo. Nu zit dat anders.’

‘Jij denkt toch niet zeker,’ hief zijn vader zijn kin gewichtig omhoog, ‘je denkt toch niet om daar in verder te gaan? Ik bedoel, studeren en zo?’

‘Dat heb ik geprobeerd. Ik heb het amper één jaar volgehouden. Ik had nochtans iets nieuws ontdekt. Ik had ontdekt dat er ook in de filosofie zoiets als een onzekerheidsprincipe bestaat. Ik bedoel, ofwel denk je diep en raak je niet meer vooruit, ofwel raak je wel vooruit maar denk je niet meer diep genoeg. Het is ofwel het één, of het ander. Maar daar hadden ze geen oren naar.’

‘Fijn,’ zakte zijn vader terug in zijn kussen, ‘houden zo. Maar je rapport is niet goed. Daar moet toch dringend iets aan veranderen.’

‘Ik zal mijn best doen, pa.’

‘En als Celine en Irma komen, moet je hen niet vragen om je te helpen.’

‘Hoeft ook niet. Dat hebben ze trouwens toch nog nooit gedaan.’ Alexander Dhoore voelde zijn maag ineens boosaardig knorren. Liet zijn oog vallen op de fruitschaal met die ene appel erin, en vroeg zich af of die nog wel zou kunnen smaken.

‘Weet jij eigenlijk,’ vroeg zijn vader plotseling samenzweerderig, ‘weet jij eigenlijk hoeveel een schoolmeester verdient? Niet tot op de frank natuurlijk - er is niemand die dat echt precies weet, ze hangen het nu ook niet aan je neus - maar wat ze verdienen bij benadering zo ongeveer om en bij het juiste getal?’

‘Ik denk niet dat ze veel redenen tot klagen hebben,’ haalde Alexander Dhoore zijn schouders op, terwijl hij naar de appel reikte, het keukenmes in zijn andere hand.

‘Gelijk heb je,’ lachte zijn vader geniepig. En toch zeuren ze over van alles en nog wat. Waar halen ze het lef?! 's Nachts nemen ze nu ook al vakantie! Dus denk jij...’ Zijn vader aarzelde.

‘Wat?...’

‘Dus denk jij dat God niet meer op de index staat?’

‘De index? Die bestaat niet meer. Die hebben ze afgeschaft.’

‘Jaja, maar God,’ vroeg zijn vader een beetje onzeker, ‘hebben ze God ook afgeschaft? Ik bedoel, is hij nu dood of niet?’

Alexander Dhoore legde de appel en het mes op het salontafeltje, ging wat op zijn zij zitten, nam het twintig-frankstuk opnieuw uit zijn broekzak en toste.

‘Nog niet,’ zei hij, ‘God is nog niet dood.’ En toen rinkelde de telefoon in de gang. Hij wachtte af. Twijfelde of het schelle geluid zijn moeder uit haar horoscoopslaap zou wekken. Echt vast sliep ze nooit. Maar 's middags placht ze een dutje te doen met de radio op. Dat maakt een mens ook dover.

‘Zal ik hem nemen?’ vroeg hij aan zijn vader, maar die antwoordde niet. Staarde voor zich uit. Alweer vanuit dat ene oog.

Onbewust was Alexander Dhoore weer beginnen te tellen. Als hij aan zeven kwam, zou hij opstaan. Tenzij zijn moeder natuurlijk ondertussen wakker geworden was. Drie. Hij zag ertegenop om in die kille gang in zijn overhemd te gaan staan. Vier. Wie kon dat zijn? Midden in de nacht? Vijf. Hoe laat was het nu? Zes. Wat ging er nu door zijn vaders hoofd? Zeven...

Hij stond op en luisterde. Vloekte. Aan de andere kant van de lijn legde iemand de hoorn neer. Hij ging terug zitten en begon eindelijk de appel te schillen. Hoewel hij een baldadige honger had, maakte hij er toch een spelletje van. Kon je een appel werkelijk zonder onderbreking, zonder cesure, van zijn schil ontdoen? En kon je in dezelfde beweging ook alle rotte plekken wegsnijden?

Maar waarom, dwaalde zijn geest ondertussen even af, waarom had hij weer geteld daarstraks? Waarom telt een

mens? Getallen leiden je van de dingen af. Hij keek op zijn horloge. Vijf over vier. Straks vroeg zijn vader weer hoe laat het was. Moest hij dan waarlijk weer met een getal antwoorden? Louter mathematisch gezien was ook tijd een optelling. Een wiskundige opeenhoping van seconden. We *zeggen* het is vijf over vier. Dat is 300 seconden, en vier uur dat is 14.400 seconden, dat maakt samen 14.700 seconden. Maar we *denken* vijf over vier, dat is 180 seconden voor het einde van mijn appel, en vijf over vier dat is 25.200 seconden voor de zon van achter de aarde opkomt, en vijf over vier dat is miljoenen seconden voor ik in de aarde onderga en... In het dagelijkse denken wijst tijd altijd vooruit. Het enige wat een mens wil weten is 'Wanneer zal...?' 'Hoe lang nog eer...?'

'Weet je wat er zo vreemd is?' bracht zijn vader hem plotseling uit zijn concentratie. Zijn ene geopende oog ging langzaam dicht. Alexander Dhoore vermoedde ergens nog een kleine spleet waardoor hij kon zien. 'Weet je wat er zo vreemd is aan die klim-af?'

'Die kwestie hebben we al eens behandeld,' merkte Alexander Dhoore droogjes op. Het schillen vlotte uitstekend.

'Nee, ik bedoel, als je zo'n plant in de grond steekt,' redeneerde zijn vader ineens op een heel andere toon, rustiger, min of meer gelaten, 'dan groeit die. Snap je? Dan schiet die plant wortel, er schieten vingers uit die om zich heen grijpen en beginnen te graven, en botten en bladeren, en die worden dan groen en... Welja, dat groeit, snap je?'

'Dat snap ik... Gelukt!' onderbrak Alexander Dhoore zichzelf. Hij liet de lange appelschil als een jojo voor zijn gezicht dansen. 'Dat van die plant die groen wordt, dat snap ik,' hernam hij, 'maar ik snap niet wat daar zo vreemd aan is.'

'Op zich is dat niet zo vreemd,' gaf zijn vader toe vanuit

zijn ene oog, ‘maar als je het met andere dingen vergelijkt, is het wel vreemd. Als je bijvoorbeeld een *mens* in de grond steekt, dan... tja, met een mens werkt het niet op dezelfde manier.’

Verrast liet Alexander Dhoore de appelschil naar beneden zakken. Hij vermoedde dat zijn vader eindelijk voor rede vatbaar was, en deed een ultieme test.

‘Nee, er is een duidelijk verschil tussen een klim-af en een mens,’ zei hij, ‘maar er is ook een overeenkomst. Als je ze in de grond steekt, beginnen ze allebei te stinken.’

Er kwam niet echt een reactie. Maar toen Alexander Dhoore recht in die oogspleet keek, was het alsof er nu niets meer tussen hen beiden stond. Geen oogleden, geen wimpers, geen laken, geen kleren, geen lucht, geen leeftijd, geen lichaam, niets dat nog wreef of wrong. Of het was alsof ze hun hele leven alleen maar met elkaar hadden getelefoneerd, en elkaar nu pas recht in het gezicht keken.

‘Wanneer gebeurt het?’ vroeg zijn vader na een lange pauze.

‘De dokters geven je nog wat tijd,’ probeerde Alexander Dhoore die lang verwachte vraag te omzeilen.

‘Dokters zijn gokkers,’ lachte zijn vader in een droog kuchje. ‘Vertrouw ze voor geen haar. Wat denk jij zelf? Is het voor vannacht?’

Alexander Dhoore keek naar de geschilde appel in zijn hand. Alle rotte of weke plekken waren zorgvuldig weggesneden. Maar hij sloeg alweer een beetje bruin uit.

‘Ja,’ zei hij, ‘vannacht.’

Weer een paar seconden stilte. Zijn vader vroeg niet hoe hij dat zo zeker wist. Zag hij wat een benjamin kon voorzien?

‘Is er nog iets dat je wou zeggen?’ vroeg Alexander Dhoore kordaat. Maar het klonk wat ongelukkig. Het

klonk op de manier waarop je iemand vroeg of hij nog iets wou drinken.

Zijn vader haalde zijn schouders op.

'Straks misschien.'

De tijd staat stil, dacht Alexander Dhoore toen met een vaag gevoel van schuld, als hij de tijd weer in gang zette, kwam dat 'straks' vast vlugger dan verwacht. Hij stond op, liep naar de gang, tot bij de staande klok. Keek op zijn horloge. Twintig over vier. Draaide de wijzers op hun juiste plaats, nam de slinger in zijn rechterhand, sloot even zijn ogen, duimde ongewild met zijn andere hand, en bracht de slinger in beweging. Nu kon er weer geteld worden naar hartelust.

Tijd voor een frisse neus. Hij stapte op de voordeur toe en trok ze op een kier. Buiten sneeuwde het. Nogal hard, zag hij.

Hij had een kwartier sneeuw staan tellen.

Toen hij terug in de kamer kwam, was het al een tijdje bezig. En het zou zo voorbij zijn. Sterven neemt gewoonlijk een heel leven in beslag. Maar doodgaan is - naar verhouding - meestal maar een kwestie van seconden.

Zijn vader had niet geroepen, er had nergens een sirene geloeid, geen attente engel stak de trompet, en ook nu Alexander Dhoore zich in de kamer bevond, kondigde niets bijzonders of bovennatuurlijks de doodstrijd aan. Alleen was er een versnelde, hakkelende ademhaling. En het lichaam dat zich in verdachte bochten wrong alsof het overal werd gekieteld en geprikt. Waarop het gezicht af en toe tot een grimas vertrok. Zulke dingen zijn heel normaal. Maar verder vielen er voor de nabestaanden geen memorabele momenten te noteren. Alexander Dhoore hoopte nog op een betekenisvolle blik uit dat ene oog, een blik van ver-

standhouding, een blik met een boodschap, zo van ‘zo voelt het aan,’ of ‘je bent er nog maar je voelt niet meer.’ Hij hoopte op een bekentenis, een lang bewaard geheim, of op een berijmd adieu dat van zijn vaders lippen zou vloeien. Tevergeefs.

Hij draaide zich om en bracht zijn handen aan zijn gezicht, niet omdat hetgeen zich afspeelde te vreselijk was, te gruwelijk, of te emotioneel belastend, maar gewoon omdat het onkies was om te blijven kijken. Als dit doodgaan was, dan had het verdacht veel weg van je behoefte doen. Dat onbeschaafde duwen en trekken om je van iets onbruikbaars te ontlasten. Als je zoiets bij een ander zag, sloot je de ogen of draaide je je om.

Hij wist niet goed wat te doen, oké, hij wist niet waar te kijken, voelde zich teveel, hij geneerde zich. Dat was duidelijk. Maar waarom kreeg hij geen brok in zijn keel? Waarom had hij niet de dwingende behoefte om in huilen uit te barsten bijvoorbeeld? Of om in zijn zakdoek zacht te gaan snikken? Misschien omdat hij het allemaal van te nabij meemaakte? En straks misschien teveel vanop een afstand? Wanneer bevond een zoon zich in de ideale positie om te huilen om zijn vader?

Hij trok de buffetkast open, vond er een stel oude langspeelplaten, rammelde erin. Nee, hij moest systematischer zoeken. Zijn vinger gleed over de ruggen, vertraagde, keerde terug, versnelde opnieuw, en trok toen eindelijk een oude kaft naar voor. In gotische letters stond: ‘Heden speelt Herr Strauss!’

Toen een harde, maar ingehouden kreun weerklonk, draaide Alexander Dhoore zich opnieuw om, zag hoe het lichaam van zijn vader zich - steunend op de voeten en het hoofd - nog één keer opspande als een brug over een stinkend kanaal, om eindelijk lam en leeg op de sofa in elkaar

te zakken. Even had een kramp nog een wind laten ontsnappen. Een primitieve geest had dat geluid zonder zich te schamen waarschijnlijk als de laatste en laagste incarnatie van de ziel beschouwd. En waarom niet?

Het gezicht liep niet wit aan zoals dat meestal wordt verondersteld, maar geel. Een moeilijk te definiëren soort geel. Het geel van een stuk franse brie. Er hing een arm over de leuning van de sofa, en een been raakte de vloer. Zoals hij daar lag, was hij klim-op en klim-af tegelijk. Zoals hij daar lag, moest hij nog even blijven liggen. Het ene oog mocht open blijven, het andere was waarschijnlijk al dagenlang gesloten. Alleen de gapende mond met die rotte tand moest dicht. Dat was vast en zeker ook zijn laatste wens geweest.

Hij duwde met zijn pink de kin omhoog maar ze viel terug. Keek om zich heen. Wat kon er als steun dienst doen? Het keukenmes viel niet te gebruiken. Dat kon een wonde veroorzaken en was al bij al te oneerbiedig. En de appel, die was te banaal.

Zijn oog viel op de schouw. Hij bleef de kin ophouden en reikte met zijn andere hand naar de bijbel. Schoof hem tot tegen het strottehoofd. Hij paste perfect. De mond bleef dicht.

Het vreemde van alles was, dat hij precies wist wat hem te doen stond. Hij stapte naar de buffetkast, haalde ‘Heden speelt Herr Strauss!’ uit de hoes, keek met dichtgeknepen ogen op het hart van de plaat, en legde toen de *Radetzky-Marsch* op. Daarop hadden zijn vader en zijn moeder hun eerste kus beleefd. In de opera, half op hun knieën. Nu moest hij zijn moeder halen voor de laatste kus.

Hij van zijn kant kon het niet. Als je elkaar een heel leven lang nog nooit had gegroet, hoefde je elkaar nu ook niet per se te gaan kussen.

Zijn moeder schrok niet toen hij zijn hand op haar schouder legde. Zei alleen nog wat suf: ‘Ik heb honger.’

Hij gaf haar de appel. Zij beet er gretig in.

‘Is er al wat verandering gekomen?’ vroeg ze met een volle mond.

‘Ja,’ zei hij terwijl zijn hand in zijn broekzak naar het twintigfrankstuk zocht, ‘God is dood. Nou moet je dapper zijn.’

Krist Biebauw
Waterproef

Stilte is het beeld van een donker woud
waar het water gifgroen in de sporen
staat van tractoren.

Regen. Vastlopen in de modder.
Takkebossen onder de wielen steken.
Maar dieper zakken. Tot zij gaat.
Starten, rijden: het zomerlicht in.

We zitten samen in de kamer
en ik kijk naar haar
en soms regent het
en dan weer niet.

Piet Saegeman
De luchtgekoelde boxer brulde

Van het boren in zijn schedel had hij geen herinneringen meer. De artsen waren zó geoefend dat het bijna bandwerk was.

Er was een 256-kanaalsconnector ingeplant in zijn schedelbasis. Nu hoefde Syon nooit meer zo'n idiote aftandse helm op. De weergave was ook veel beter sinds Virtualis® fuzzy logic D/A converters gebruikte. De wond was in het begin erg pijnlijk en gezwollen, maar de chirurgen vertelden hem dat alles goed verlopen was. Zijn hersenen hadden de platina implantaten niet afgestoten, alle 255 kanalen waren getest en de aarding leek ook foutloos geplaatst te zijn.

Een week later was hij al terug op de been, en na een aantal instructiesessies mocht hij het Virtualis®-complex verlaten. Nu was hij de trotse eigenaar van de Virtualis® Neurosys II.

Dat was drie jaar geleden. Sinds die dag was hij een overtuigd Virtualis®-gebruiker geworden. Vandaag werd hij door Aïcha, zijn beeldschone virtuele secretaresse op de hoogte gebracht dat zijn grootvader, Boris Sae, precies 50 jaar geleden overleden was.

Ze stelde Syon voor om zijn file bij wijze van herdenking eens door te nemen. Syon weigerde, maar hij was nog steeds gefascineerd door de manier waarop Boris Sae gestorven was. Syon activeerde de laatste subfile en liet de informatiestroom op gang komen. Boris Sae had in een vlaag van waanzin met een scheermes de slagaders in zijn polsen en zijn hals doorgehaald. Syon vroeg de autopsierapporten op, de psychologische evaluaties, en alle forensische referentiewerken die hij maar kon vinden over het onderwerp autonome levensterminatie bij de mens.

Syon vond het bizar dat iemand zichzelf zou willen beëindigen, vooral op het moment dat Boris Sae dat gedaan had. Een hele resem technologische ontwikkelingen stonden in het verschiet.

Aïcha waarschuwde hem dat zijn humeur aan het omslaan was, en ze raadde hem aan over te schakelen naar de ‘Coca Cola’ - module.

The Coca Cola company was al een vijftigtal jaar eigenaar van Virtualis®.

Marketing en advertising waren nu exacte wetenschappen. Sinds de intrede van implantconnectoren konden de responsen op stimuli onmiddellijk en bij vrijwel de gehele bevolking gemeten worden. Campagne en steekproef waren één... één dynamisch zelfcorrigerend systeem.

Nu konden de consumenten deelnemen aan Coca Cola commercials en zelf ook dolgelukkig uit de bol gaan op de oldies van Tina Turner. Op 110-jarige leeftijd had ze nog steeds het lijf van een twintigjarige gehad, maar ze was een paar jaar terug, tijdens een niet-virtueel optreden, te dicht bij een laserprojector gaan staan en geëxplodeerd. Het onderzoek van haar stoffelijke resten had uitgewezen dat het mengsel van 20ste en 21ste eeuwse siliconen explosief werd na 30 jaar. Acht minuten was de maximaal toegestane gebruiksduur van de Coca Cola module per dag. Nadat Syon uit de module werd gegooid rustte hij even uit in de Alpha-wave module. De golven masseerden zijn brein, dat vermoeid was van acht volle minuten extase. Nu schakelde Syon over naar de duurste module die hij bezat.

Internet... Een internationaal netwerk dat miljarden mensen met elkaar verbond in virtuele ‘knooppunten’.

De Virtualis®-connector kwam nu pas volledig tot zijn

recht: Syons behoeften werden continu gescand, en door het systeem vervuld. Als hij wou vliegen, dan vloog hij. Ooit had hij eens het fantasme gehad de liefde te bedrijven in een rijdende tram. Voordat hij het wist, ging hij op de geribbelde vloer tekeer met de vrouw van zijn dromen. De vrouw was virtueel, maar de omstaanders niet. Zij gluurden. Het waren mensen die op dat moment de behoefte hadden te gluren. Zij bevonden zich aan de andere kant van de aardbol, maar waren door Internet in hetzelfde virtuele knooppunt geplaatst waar Syon lag te brullen en te zweten. Syon zag een tram, maar de gluurders werden door hun systeem in de ruimte geplaatst waar zij wilden gluren. Enkel de vrouw en Syon waren gemeenschappelijk, de daad was de behoefte die vervuld moest worden. Het referentiekader werd door elk systeem aan de gebruiker aangepast.

Daardoor was zelfs interactie mogelijk, zij het in een beperkte vorm. AT&T had dit veredelde telefoonsysteem ‘telesense’ helpen ontwikkelen. De gebruiker kon echter niet kiezen met wie hij in éénzelfde referentiekader werd geplaatst. Zo kon er geen concurrentie optreden met hun virtuele beeldtelefoon. Het systeem bepaalde wié in éénzelfde virtuele ruimte geplaatst werd.

Aïcha onderbrak de sessie. Dat was alleen maar mogelijk in noodgevallen. Syon schrok. De laatste keer dat dit gebeurde, was bij het overlijden van zijn moeder. Zijn hart ging tekeer. Aïcha was nors, ze leek een beetje nijdig, en op haar voorhoofd had ze een frons die Syon er nooit op geprogrammeerd had.

- Syon, voor de derde keer moet ik je eraan herinneren dat je Virtualis®-bijdragen nog niet betaald zijn. Je weet toch dat je dan afgesloten kan worden. Denk je dat het leven dan zó leuk is zonder mij, zonder de virtuele beelden

van je ouders, zonder je virtuele leefwereld? Als je niet betaalt word ik ook getermineerd! Dat heb jij dan op je geweten...

- Aïcha, luister even, die betalingen gebeuren volautomatisch, en de laatste tijd hebben we niet zoveel krediet meer. Het zal morgen of overmorgen allemaal opgeklaard zijn, want ik verwacht al vijf dagen een betaling van achterstallig loon van Proctor &Gamble &Henkel (jaja, gefusioneerd!). Die varkens denken dat ze zich alles kunnen veroorloven. Je zal wel zien, het komt wel goed. Ik praat morgen wel eens met de boekhouding...

- Ik hoop dat je gelijk krijgt, ik wil niet zomaar verdwijnen.

Aïcha schakelde hem terug naar de internet module. Net voor hij contact met haar verloor hoorde hij dat ze snikte. ‘Vrouwen...,’ zuchtte hij.

Hij werd razend. Hij kon zichzelf wel slaan.

- Aïcha bestaat niet eens. Het is een truc van Virtualis®, die smeerlappen willen me met een schuldgevoel belasten en daarvoor mijn Aïcha gebruiken! De ratten!

Hij wou snel rijden en brokken maken; Internet plaatste hem op een racecircuit met een Porsche 911 Triturbo S4 onder zijn kont. Hij reed eerst een paar Japanse miniwagentjes de strobalen in en begon toen aan het echte werk. Syon trapte allebei de gaspedalen in en schoot vooruit. Het integrale concept van de 911 was de laatste 93 jaar onveranderd gebleven. Onlangs was het ontwerp zelfs geklasseerd als technisch patrimonium. De luchtgekoelde boxer brulde. Net toen Syon 350 kilometer per uur bereikte gebeurde het. Er was niets meer. Stilte. Geen beeld. Zwart. Een silhouet tekende zich langzaam af.

- Dit is uw Virtualis®-operator. Uit uw gedachten hebben wij vijandige gevoelens van uwentwege kunnen isole-

ren. Daarbij komt nog dat u de laatste 3 maanden geen bijdragen heeft betaald. U wordt nu afgesloten. Na evaluatie kan de connectie eventueel terug hersteld worden. Virtualis® dankt u voor uw vertrouwen...

De pijnscheut in zijn achterhoofd was verschrikkelijk. Alles was wazig en de wereld draaide.

De figuren rondom hem werden nu langzaam scherper. Hij hoorde iemand met een diepe warme stem tot hem spreken.

- Welcome to the real world.
- Waar ben ik?
- Dit is de lichaamzaal.

Syon keek rond en moest bijna braken van wat hij zag. Hij lag in een lange zaal, en zover hij kon kijken lagen mensen. Het stonk er naar de dood en er hing een bijna sacrale stilte. Het enige dat Syon kon horen was een soort lichte ruis, gevormd door honderden ademhalingen.

- Hier komen alle afgeslotenen terecht. U zal hier verzorgd worden door ons fysiologisch onderhoudspersoneel. Sem hier is verantwoordelijk voor uw zaal.

De Sem die de man bedoelde zag er uit als de grootste fout die de natuur ooit had gemaakt. De gebochelde van de Notre Dame had er met zekerheid het hazepad voor gekozen. Syon proestte het uit. Sem was blijkbaar niet van de snelste.

- U bedoelt dus dat Mongo hier, dit stuk cro magnon recens, de plak zwaait op mijn zaal?

De man keek bedrukt. Hij draaide zich naar Sem.

- Sem, wat is de IQ-ratio van deze meneer, euh Syon?
- T-t-t-t-t-t twee punt zes, M-m-m-m-m'neer.
- Breng hem even naar mijn kantoor, wil je.
- I-i-i-i-i-in orde, M-m-m-m-m-m'neer.

Sem pakte de handgrepen van de rolstoel beet met het en-

[advertentie]

thousiasme van een zesjarige die voor het eerst moeders winkelwagentje mag duwen. Ze gingen de zaal door aan een duizelingwekkende snelheid en passeerden honderden hoopjes menselijk verval. Syon werd niet goed. Toen ze de deur doorgingen bleef het laken dat Syon bedekte haken aan een van de scharnieren. Hij zag voor het eerst zijn eigen lichaam en kotste prompt de boel onder. Zijn benen waren donkerblauw, en zijn huid was op verschillende plaatsen gescheurd. De doorligwonden stonken als de pest. Het gele etterige slijm dat uit de wonden droop vermengde zich met zijn bloed en vormde een vaalbruine drek. Hij bleef kotsen. Hij wou brullen en tieren, maar zijn keelgat was al in gebruik. Dus kokhalsde hij maar wat aan. Sem bleef er rustig bij.

- N-n-n-n-niet erg, hoor. S-S-Sem al dikwijls g-g-gezien. Opruimen straks.

Ze kwamen aan in het kantoor van de man. Op de deur stond te lezen ‘MAX QGUE - Unit manager.’

- Ja, mijn excuus voor de onhandigheid van Sem, hoor. U heeft nu al gezien dat het menselijke lichaam niet echt bestand is tegen langdurig verblijf in de virtuele wereld. Ik had het u liever op een minder schokkende manier verteld. Maakt u zich vooral geen zorgen, binnen een paar maanden bent u er wel min of meer bovenop.

Syon spuugde.

- Maar ik ben nooit langer dan 48 uur virtueel geweest. Ik haalde zelf altijd de plug uit mijn achterhoofd!

- Dat dacht u maar, sinds uw eerste aansluiting bent u continu in de virtuele wereld geweest, zonder onderbreking. De simulatie van de realiteit, op basis van fractalgeneratie, was zo realistisch dat u niet langer het verschil kon weten tussen realis en Virtualis®. Als u de connector ver-

wijderde was dat ook virtueel. U dacht dat u de connector uit uw achterhoofd verwijderde, maar dat was een impuls naar uw brein van het Virtualis® moedersysteem. Er is geen realiteit meer. Er zijn geen huizen of bezittingen meer. Alles is virtueel, op uw lichaam en deze units na.

- Dat kan niet, ik...

- Ik begrijp uw verwarring, mijnheer Syon. U moet deze hele geschiedenis nog verwerken. U kan dit maar beter beschouwen als een tweede geboortetrauma.

- Dus u bedoelt dat ik me nu in de enige echte realiteit bevind? Dat deze historie niet virtueel is, en dat ik voor de rest van mijn dagen vastzit in dit afgetakelde, verrotte lijf?

- Jammer genoeg wel. Maar maakt u zich geen zorgen, zodra uw financiële toestand er wat beter op is geworden wordt u terug aangesloten. Permanent.

- Hoe kan ik weten of dit zich niet afspeelt in Virtualis®?

- Dat garandeer ik u.

- Gelul! Hetzelfde gezeik waarmee de kerken eeuwenlang iedereen zoetgehouden hebben. De bijbel is het woord Gods want het staat erin dat ie het woord Gods is! Ik dank u voor de moeite, maar voor mij hoeft het niet.

- Ik begrijp wel hoe u zich voelt, maar over een paar dagen zal u de nieuwe situatie wel aanvaard hebben. We hebben dat al vaker gez... Verdomme!!!

Daar had Max Qgue niet van terug. Syon had een briefopener van zijn bureau gegrist en met al de macht die hij nog bezat in zijn linkerpols geplant. Syon trok het ding met een scherpe ruk naar zich toe en scheurde zijn slagader een paar centimeter open. Omdat hij elk jaar wel eens de forensische rapporten over zijn grootvader had doorgebladerd wist hij heel goed waar de wonden moesten komen voor een maximaal effect. Hij trachtte de slagader in zijn rechterpols ook

open te halen, maar dat ging al wat minder vlot. Het bloed gutste uit de wonden. Papieren, presse-papiers, pennen, foto's van het gezin van de arme Max - die nu alles zou moeten opruimen -, alles was na een paar minuten bedekt met een laag helrood bloed. Syon vond het vreemd dat een ziek, rottend lichaam zo'n felle tint rood kon bevatten. Hij schepte er een duivels genoegen in te mikken met zijn onderarmen, zodanig dat hij de hele boel kon bedekken met zijn bloed.

Max was hysterisch. Hij liep rond als een kip zonder kop en trachtte in zijn wanhoop zijn bureau min of meer rein te houden. Hij schreeuwde zich schor. Sem hoorde hem niet, want hij was met beide wijsvingers rigoureus in zijn oren aan het peuteren.

- Zoals mijn grootvader Boris Sae al zei: ‘Kust ze...’

Syon verloor het bewustzijn. Hij raakte de grond met die doffe klap die enkel een menselijk hoofd kan voortbrengen wanneer dat de grond raakt. Syon stierf, in al zijn waardigheid, en in een grote plas bloed.

Er was niets meer. Stilte. Geen beeld. Zwart. Een silhouet tekende zich opnieuw langzaam af.

- Dit is uw Virtualis®-operator. Hierbij geven wij u een laatste aanmaning. Indien u de verschuldigde bijdragen niet betaalt binnen 48 uur zal de concentratie van onaangename virtuele ervaringen nog verder stijgen. U loopt nu reeds het risico op afsluiting. Betaalt u zo snel mogelijk. Virtualis® dankt u voor uw vertrouwen...

Aïcha was blij dat Syon terug thuis was. Ze zag er stralend uit.

- Aïcha, sluit me af alsjeblieft.
- Gaat het een beetje, Syon? Het spijt me dat we je zo

aan het schrikken gebracht hebben, maar het was de enige manier om je duidelijk te maken dat het menens was met Virtualis®.

- Jaja, sluit me nu maar af, ik wil die betaling doen. Ik regel wel een lening.

- In orde...

Syon schroefde de connector los uit zijn achterhoofd. Hij stapte naar zijn VISA automaat. Er lag een dikke laag stof op het toestel. Tot nog toe had Syon alle betalingen in de virtuele bank gedaan, maar deze betaling wilde hij in de werkelijke wereld doen. Hij beefde. De ervaring had een kater bij hem achtergelaten. Hij duizelde. Het vergde een flinke dosis coördinatie, maar Syon slaagde erin zijn code in te voeren. Op het moment dat het schermpje oplichtte met de mededeling 'betaling OK' begon de zon te schijnen. Syon zweette als een spaghetti. Als de zon begon te schijnen door zijn betaling, dan wou dat zeggen dat hij nog steeds virtueel was!

Nu brulde hij als een bezetene.

- Virtualis® is boerenbedrog! Alle operatoren zijn rukkertjes! Virtualis® is het Swahili voor apekots!!!

Een wolk kwam voor de zon. Hij was overtuigd. Geen realiteit meer...

Hij kalmeerde als bij toverslag. Een paar seconden maar stond hij roerloos.

Hij nam een pen die nog aan zijn grootvader had toebehoord en schreef een briefje.

'Ik Syon, gezond van geest en lichaam, heb het volgende besloten:

Ik zal nu mijzelf beëindigen. Het is mij onmogelijk verder te leven als ik niet eens weet of ik wel leef. Al moet ik mezelf twintig keer beëindigen. Het is de enige manier om terug in de realiteit terecht te komen, de dood neem ik er maar bij.' Hij ondertekende.

Syon liep naar de keuken en zocht een mes. Hij plantte het wederom in zijn polsen.

Het duurde nog een tijdje voor Syon ophield te bestaan. Hij had zichzelf al een dertigtal keer omgebracht. Op het laatst begon hij er zelfs erg goed in te worden. Hij had er een nieuw soort behendigheid op nagehouden. Hij kon zichzelf de polsen overhalen als de beste. Syon heeft nooit geweten dat hij al lang geen lichaam meer had. Hij was niet meer dan een paar gigabytes in een optische drive. Hij kon niet sterven door zijn eigen toedoen. Het systeem startte hem telkens weer op, na elke zelfterminatie. Uiteindelijk verdween hij. Samen met de rest van de wereldbevolking. Het was op een donderdag, toen, door een stom toeval, de bliksem op vier plaatsen tegelijk insloeg, en het gehele Virtualis® systeem crashte.

Overgebriefd

Literatuur als ervaring (briefwisseling tussen Hugo Franssen en Frank Hellemans)

Het gebeurt niet zo vaak dat de uitgever de criticus interpelleert. Frank Hellemans publiceert dit najaar bij uitgeverij EPO een bundel vol hartigs - Bart de Man-polemieken, kritieken en essays - en EPO-uitgever Hugo Franssen heeft daar zo zijn bedenkingen bij. *Tegen de begijnhofliteratuur* heet Hellemans' pleidooi voor meer (Vlaamse) beweging in de literatuur.

Aan Frank Hellemans: Modern Times

28 mei 1994: vandaag keert Solzjenitsyn terug naar de schoot van moedertje Rusland, waar het kapitalisme in ere is hersteld. In 1987 telde de Sovjetunie 5,6 miljoen geboorten. In 1992 waren er officieel 8 miljoen abortussen, en er waren er nog meer clandestiene. In 1992 lieten 34.000 Russische moeders hun baby in het moederhuis achter, en 154.000 kinderen werden zomaar in de steek gelaten, onder de blote hemel. Vroeger liep het storm voor de mensenrechten van Solzjenitsyn, Sacharov en Cie. Waar blijven nu de ijveraars voor de mensenrechten van de moeders en kinderen?

Heeft literatuur zin in een wereld van onzichtbare gevechtsvliegtuigen en van intelligente bommen, van ‘humanitaire’ slachtpartijen, van nationalistische bloedbaden, van stervende continenten? We leven in een donkere tijd, ‘nu een gesprek over bomen bijna een misdrijf is omdat het een

zwijgen inhoudt over zoveel onrecht', zoals Brecht al schreef.

'Wie nu nog zwijgt, moet alles vrezen.' Dat is de vlag waaronder 260 jongeren in september hun zilveren vloot van gedichten tegen racisme laten uitvaren. Wie nu nog zwijgt... Niet dat deze jongeren spreken in naam van 'de' poëzie. Net zo min als de guerrillero kan spreken in naam van 'het' geweer: het geweer van de companero staat haaks op dat van Rambo. En vaart de vloot dichters tegen racisme niet op tegen de Saint-Amour-stroom?

Techniek of politiek als uitgangspunt van vernieuwing

En dan is daar de knuppel van Hellemans in het Vlaamse belletristische hoenderhok. Zal die knuppel voor meer zorgen dan wat opstuivende pluimen? 'Kritisieren' en 'vernichten', oké, maar volstaat dat? Frank Hellemans wil een literatuur die zich niet inkapselt, een literatuur die trilt van intensiteit en hij wil een geëngageerde kritiek die niet bang is van ideeën. Uitstekend! Maar is daarmee alles gezegd?

De teksten van Hellemans deden me teruggrijpen naar het boekje van Walter Benjamin *Het kunstwerk in het tijdperk van zijn technische reproduceerbaarheid* dat bij SUN in Nijmegen in 1970 in Nederlandse vertaling verscheen. (De cultuurfilosoof Benjamin pleegde in 1940 op de vlucht voor de Gestapo aan de Spaanse grens zelfmoord.) Ik bezit nog een exemplaar. Lang geleden ben ik het boekje met aantekeningen in de marge en met onderstrepingen te lijf gegaan. De lijm waarmee deze Benjamin werd bijeengehouden, was van zo slechte kwaliteit dat alle bladen nu los in de cover liggen. Ik koester het boekje als een kleinood.

Met dit essay van Benjamin is iets eigenaardigs gebeurd. *Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen*

Reproduzierbarkeit (1936), zoals het uitkwam in het *Zeitschrift für Sozialforschung*, verschilt grondig van de Franstalige editie uit hetzelfde jaar die door Benjamin kon worden gecontroleerd.

De inleidende paragraaf werd door de redactie van het *Zeitschrift* (dat in 1934 van Frankfurt uitweek naar New York), Adorno en Horkheimer, helemaal geschrapt; het bevatte de theoretische intentie van het essay, nl. thesen over de ontwikkelingstendensen van de kunst op te stellen en deze voor fascistisch misbruik onmogelijk te maken. In de resterende tekst werd het begrip 'fascisme' trouwens vervangen door 'totalitaire doctrines' (de formule waarmee 'bruin' en 'rood' werden gelijkgesteld). Op dezelfde manier werd 'communisme' vervangen door 'de constructieve krachten van de mensheid'. 'Imperialistische oorlog' werd 'moderne oorlog'. De Sovjetunie mocht als voorbeeld van polytechnische ontwikkeling niet worden vermeld. Ook het begrip 'socialisme' werd uit het essay geschrapt. In de briefwisseling van 1936 over deze zaak argumenteerde Horkheimer dat het *Zeitschrift*, als 'wetenschappelijk orgaan', ervoor moest worden behoed, betrokken te worden in politieke discussies. Benjamin reclameerde dat daarmee de politieke oriëntatie van de tekst werd verdoezeld. Een vriendelijk eufemisme. Maar vergeefs.

De 'plastische' chirurgen Adorno en Horkheimer hadden zozeer in Benjamins *Das Kunstwerk* gekerfd en gekapt dat ze zijn ziel mee hadden weggesneden.

Dit alles kan men in voetnoot terugvinden in de Nederlandse uitgave van SUN. Waarom ik er zoveel aandacht aan besteed? De eerste reden is dat ik duidelijk wil maken dat ik, zoals Benjamin, een politieke tekst wil maken over literatuur en daarbij de dingen bij hun ware (politieke) naam wil noemen. Er is nog een tweede reden: de breuklijn

Adorno-Benjamin is de lijn waarop ik mij ook wil demarkeren van Hellemans. Al heeft het er de schijn van dat Hellemans in grote lijnen de stellingen van Benjamin deelt, in feite - en ik hoop dat hier duidelijk te maken - sluit hij veel meer aan bij (het idealisme van) Adorno dan bij (het materialisme van) Benjamin.

Voor Walter Benjamin is de kunst een strijdtoneel waarop mensen zich van het conflict tussen de klassen bewust worden en het uitvechten. Benjamin kiest positie in die klassenstrijd. Benjamin is op de eerste plaats een politiek wezen; Hellemans ook, maar hij ziet dat niet. Terwijl het Benjamin erom te doen is 'eisen te formuleren voor de kunstpolitiek van de revolutionairen' (p. 6) formuleert Hellemans als hoogtepunt de 'intense betovering van de literatuur': dat is 'de opperste hier-en-nu-ervaring', de 'ultieme zelfverwerkelijking'. Het orgasme van Hellemans.

Afstandelijkheid: een burgerlijke traditie

Van de literaire auteurs van onze uitgeverij is Marcella Baete mij het liefst. *Ze zeggen dat ik gek ben, Jeannetje van Diependaele*... de literaire kritiek ging misprijzend aan haar eerste boeken voorbij. Wat is er met die critici aan de hand?

Jos Borré liet in één van de schaarse recensies over Baete aan de lezers van *De Morgen* weten dat 'Marcella Baete behoort tot die kaste van aspirant-schrijvers die er zelden in slagen het licht van de schijnwerpers op zich gericht te krijgen. Dat heeft niet alleen met kwaliteit te maken maar vooral met een achterhaalde opvatting over literatuur. Vaak vinden deze auteurs namelijk dat literatuur een afbeelding moet zijn van de werkelijkheid.' Volgens Borré is de opvatting dat literatuur een afbeelding van de werkelijkheid is dus ouderwets. En hij heeft het over 'de kaste van de schrij-

vers'. In Van Dale lees ik: '*kaste*, (Port.) v. (m.) (-n) 2. (oneig.) streng afgesloten of zich afsluitende maatschappelijke kring.' Welwel.

En Jooris van Hulle haastte zich in zijn Baete-recensie in *De Standaard der Letteren* (ach, al die hoofdletters!) daaraan toe te voegen: 'Enige afstandelijkheid van de auteur ware hier meer op zijn plaats.'

Afstandelijkheid, weg van de werkelijkheid.

Wat mag 'hedendaagse' westerse kunstenaars dan wél inspireren? Inderdaad: de kunst. Een ongezonde situatie van inteelt. Het gonst in zoveel kunst en literatuur van citaten en herkenningstekens en jargon en reminiscenties uit de recentste esthetica. En ieder kunstwerk wordt verantwoord in die context, maar niet ten overstaan van de samenleving.

Deze literaire wereld verbeeldt zich een satelliet te zijn die zich hoe langer hoe meer van de aarde verwijdert. Als de gouden leeuwerik van Elsschot: hoger en hoger, ver van de triviale alledaagsheid. Niet dat iedere schrijver dat per se wil, zeker niet. Men is meestal overtuigd van het tegengestelde. Maar het is een mechanisme dat draait en draait. Als een windmolen, moeilijk te stoppen. Het lijkt er sterk op dat een schrijver des te waardevoller wordt naarmate hij meer weet te 'boeien' met minder inhoud. Het estheticisme werpt meer en meer een sluier op het a-moralisme van de kunstenaar, die zich nog enkel wil bezighouden met klatergoud, het voze. Literatuur wordt geklets in de ruimte, of juister: in een ivoren toren. Die schrijvers toch... ze moeten zo nodig.

Sebastian Haffner merkt op dat Goebbels een groot deel van zijn propaganda vervaardigde met de bereidwillige medewerking van mensen die zich anti-nazi's voelden, dit qua mentaliteit ook waren. De filmacteurs en regisseurs van het

Derde Rijk waren voor het merendeel ‘anti's’, zoals het toen genoemd werd. Doordat zij films maakten waarin het Derde Rijk bij wijze van spreken ontkend werd, beeldden velen van hen zich zelfs in een soort verzet te plegen. Dat zij daarbij argeloos en zonder in uitgesproken nationaal-socialistische zin te handelen het werk van Goebbels uitvoerden en meehielpen het Duitse volk een valse voorspiegeling van zaken te geven - namelijk dat het allemaal nog meeviel en dat men eigenlijk nog steeds een heel gewoon leven leidde -, dat beseften zij niet.

De schrijvers die voor zichzelf autonomie opeisen en de vrijheid om te schrijven wat ze maar willen, dragen de stempel van het kapitalisme. Men kan van de ‘profane schoonheidsdienst’, deze oh zo burgerlijke traditie, enkel in alle gemoedsrust genieten als men de ogen sluit. De blinde eredienst van het mooie werkt, zonder het toe te geven, ten gunste van bepaalde klassebelangen.

De literatuur moet dringend naar ‘het leven’ terugkeren.

Er is een passage in *Kleines Organon für das Theater* waarin Brecht de volksvrouw beschrijft die in de deur van haar huurhuisje de huisbaas met handige gebaren duidelijk maakt dat de huishuur niet mag stijgen. En Brecht bezweert de toneelacteurs:

‘Zeg niet dat deze vrouw geen toneel maakt. Want als u haar uit uw toneelwereld zou stoten, dan heeft zij het recht uw toneel uit haar wereld te stoten. Zeg niet dat deze vrouw geen kunstenaar is. Want zij zal antwoorden dat u geen mens bent. En dat is een groter verwijt. Zeg liever: zij is een kunstenaar, omdat zij een mens is.’

De voltooiing van l'art pour l'art

Als Hellemans naar ‘het leven’ wil terugkeren, is dat dan ‘het leven’ waar Brecht het over heeft?

De meisjes en jongens van *Antwerpen '93* bestookten vorig jaar maandenlang de stad met de sibillijnse vraag: ‘Kan kunst de wereld redden?’

Fiat ars, pereat mundus. Kunst moet gemaakt worden, al gaat de wereld ten onder. Zo luidde het kunstcredo in fascistische middens in de jaren dertig. En toen de legers van Mussolini met de koloniale veroveringsoorlog in Ethiopië de tweede wereldoorlog op gang trokken, schreef de futurist Marinetti: ‘De oorlog is mooi omdat hij, dankzij de gasmaskers, de angstaanjagende megafoons, de vlammenwerpers en kleine tanks, de heerschappij van de mens over de onderworpen machine grondvest. De oorlog is mooi omdat hij de gedroomde metallisering van het menselijk lichaam inluidt. De oorlog is mooi omdat hij een weiland in bloei verrijkt met vlammende orchideeën: de mitrailleurs.’ En de echo van Marinetti klonk in de laaiende triomfkreten uit de cockpits van de Amerikaanse bommenwerpers die Bagdad bestookten: ‘Een hemels vuurwerk! Een fantastisch schouwspel!’

Een loflied op de oorlog, in extase, dat is de voltooiing van l'art pour l'art. Maar Frans Masereel en Paul Van Ostaijen toonden de oorlog in al zijn lelijkheid. En Pablo Picasso diende Marinetti van repliek met zijn *Guernica*. Hij voegde eraan toe: ‘Wat denkt u dat een kunstenaar is? Een imbeciel die alleen maar ogen heeft als hij schilder is of als hij dichter is een lier in alle lagen van zijn hart, of zelfs als hij een bokser is alleen maar spieren? Neen, integendeel, het is evengoed een politiek wezen, voortdurend op z'n hoede voor de verschrikkelijke of gelukkige gebeurtenissen. Denkt u dat kunst gemaakt is om muren te versieren? Nee, het is een offensief en defensief strijdmiddel tegen de vijand.’

De schrijvers van dienst doen lyrisch over democratie en vrijheid, maar de wereld is er een van terreur en dood. Passioneler dan ooit worden universele waarden bezongen, maar de onrechtvaardigheid splijt de wereld dieper en dieper.

Men ging tekeer tegen de geëngageerde kunst, tegen de kunst die zich voor politieke doeleinden 'prostitueerde', tegen de kunst van het socialistisch realisme. En als de dichters waren 'bevrijd' van elk sociaal ideaal, werden ze ingezet in de strijd tegen het volk en tegen het socialisme. En daar had je Solzjenitsyn weer, die krasse knar, die beate aanbidder van de tsaar, die sympathisant van de nazi's. Solzjenitsyn gooide zijn contrarevolutionair realisme op de markt en meteen werd het gepopulariseerd en gepromoot met de Nobelprijs en met diploma's honoris causa. De burgerij spuwde op het socialistisch realisme om het antisocialistisch realisme te kunnen ophemelen.

Het dubbele karakter van de technische voorgang

In 1826 nam Nicéphore Niepce vanuit zijn raam de eerste foto. En op het einde van vorige eeuw werd een begin gemaakt met de technische reproduktie van geluid. Bij het begin van deze eeuw had de technische reproduktie een peil bereikt waarop zij de verschillende kunsttakken tot haar object begon te maken. Vandaag stromen beelden en melodieën onze woning binnen zoals water en elektriciteit, in één handomdraai. De verte en de traagheid zijn overwonnen. De perceptie van kunst is daardoor noodzakelijk anders geworden.

Zich op een zomerwandeling ergens in de Alpen te rusten zetten en de blik laten dwalen over het fijne blauwachtige waas boven de bergtop aan de horizon, dat is de aura van

deze berg ademen. ‘Uber allen Gipfeln gibt's Ruh. Uber den Wipfeln spürest du kaum einen Hauch’, zoals Goethe schreef.

Een antiek Venusbeeld nam bij de Grieken een andere plaats in dan bij de middeleeuwse monniken, die in Venus een onheil brengende afgod zagen. Maar beiden, de antieke Griek en de monnik, werden op dezelfde wijze getroffen door de uniciteit van het beeld, met andere woorden door de aura ervan. (Benjamin, p. 16) Benjamin definieert de aura als ‘eenmalige verschijning van een verte’. Afstandelijkheid, verte, daar heb je het weer! Het wezenlijk verre blijft onverbiddellijk ‘ongenaakbaar’.

Wat in het tijdperk van de technische reproduceerbaarheid van het kunstwerk verdwijnt, is zijn aura. Benjamin: ‘Het huidige verval van de aura berust op twee omstandigheden die beide samenhangen met de groeiende betekenis van de massa's in het huidige leven. Namelijk: het is een grote hartstocht van de massa's van tegenwoordig om de dingen in ruimtelijk en menselijk opzicht dichterbij te halen; even sterk is hun neiging om het unieke van iedere gegevenheid te overwinnen door haar te reproduceren.’ (p. 14)

De kunst met het aureool was grondig geschokt door de confrontatie met de foto, de grammofoon, de jukebox, de radio, de film... De reactie was l'art pour l'art, een theologie van de kunst en een afgeleide ervan: de ‘zuivere’ kunst die elke sociale functie en elke band met de concrete realiteit afwijst.

Hellemans schrijft in dit verband verhelderende dingen over Mallarmé, de eerste die dit standpunt heeft ingenomen, en over de zich verdiepende crisis van het literaire bedrijf sindsdien. Hellemans zoekt een uitweg uit de crisis

door de synergie met andere media: de journalistiek, de videokunst... Maar volstaat dat? Is daarnaast, en op de eerste plaats, niet een synergie... met de massa's nodig?

Een klein aantal auteurs voor enkele duizenden lezers. Eeuwenlang was het in de literatuur zo. Het idee dat poëzie ook toegankelijk kan zijn voor een groter publiek is in onze contreien in rook opgegaan. Sommige poëziebundels worden enkel nog gekocht door schrijvers of dichters: de concurrentie. Lezers met koele ogen, 'Pennewip met brillende argusogen', schreef Du Perron. Er is veel jaloezie en weinig meevoelen, weinig medeleven. ('Hoe vernietigender, hoe beter', zou ook Hellemans durven zeggen.)

Anderzijds: de pers breidde almaar verder uit en de *brievenbussen* van de dagbladen liepen vol; er is de tekstverwerker, de fax, de post, de kopieermachine. Duizenden en duizenden mensen vinden in principe de gelegenheid om een (werk)ervaring, klacht, memo, verslag of zo te publiceren. Het onderscheid tussen auteur en publiek heeft haar principiële karakter verloren. De lezer staat te allen tijde op het punt schrijver te worden. (Benjamin, p. 34)

Maar er is ook een andere kant aan de gulden medaille van de technische vooruitgang:

Vijftien jaar lang heb ik aan de metaalpers gestaan, in het knalpottenfabriek van Bosal in Geel. Ik heb een haat-liefderelatie met die machine. Is het (voor mij is een machine geslachtsloos) een vriend? Is het een vijand? Ik kende de machine door en door: een tof ding, en tegelijk een juk. Ik heb gezien hoe de machine de vingers van Joske verpletterde. Het vlees en het bloed van de vingers spatten als een brij uit mekaar.

De machine maakt het mogelijk het werk te verlichten, ze verhoogt de produktiviteit. Maar voor de patroon dient

de machine om de intensiteit van het werk te verhogen, om méér uit de arbeiders te halen. De machine laat toe de arbeidstijd te verkorten, maar overal wordt de arbeidstijd in zekere zin verlengd: er wordt 's avonds en 's nachts gewerkt, er is het continusysteem. In GM worden shiften van twaalf uur gedraaid. De machine en de techniek kunnen de mogelijkheden van de mensen in de produktie vergroten. Maar de kapitalist maakt de arbeider tot een onwetend verlengstuk van de machine. Zou u het aangenaam vinden de godganse dag vier gaten in staalplaat te boren, telkens precies op dezelfde plek?

Dit alles om aan te geven dat de ongeremde kracht van de produktiekrachten (de techniek) op zich niets betekent. Even fundamenteel is dat andere: de produktieverhoudingen. Chaplin heeft in *Modern Times* getoond hoe de mens is verstrikt geraakt in het raderwerk van machinerieën en technologieën: door de anarchie van het kapitalisme is de mens niet langer meester over de techniek.

Ik heb het onaangename gevoel dat Hellemans deze kant van de medaille niet ziet. Ik lees in zijn teksten een hang naar esthetisering van de techniek. De ‘wonderen van de techniek’ bij Hellemans staan gevaarlijk dicht bij het ‘de oorlog is mooi’ (de esthetisering van de politiek) van Marinetti. ‘Elektrisch blauw’ en ‘ferrarirood’, het klinkt allemaal mooi, maar gaat het om de ‘elektriserende stijl’, de ‘draadloze literatuur’ op zich? De receptie van techniek (en van de snelheid en intensiteit die uit die techniek voortvloeien) ontspoort: Hellemans valt in katzwijm, geraakt in extase. Hij onderwerpt zich onmachtig, hij maakt er zich geen gedachten over hoe het technisch potentieel van zijn boeien bevrijd zou kunnen worden.

Hellemans verwijst bewonderend naar ‘Le dérèglement

de tous les sens' van Arthur Rimbaud: 'Rimbaud was de eerste die het explosief manifest van de literatuur zo laconiek wist samen te vatten. De "ontregeling van alle zintuigen" werd het alfa en omega van de moderne kunst.' Hellemans spreekt met warme sympathie over 'de expressieve en uiteindelijk zelfvernietigende cultus van het leven zelf' bij J.M.H. Berckmans.

De 'uiteindelijke zelfvernietiging'?! 'De mensheid die eens bij Homeros voor de olympische goden een ding was om naar te kijken, is dat nu voor zichzelf geworden. Haar zelfvervreemding heeft het punt bereikt dat ze haar eigen vernietiging kan beleven als esthetisch genot van de eerste orde. Zo is het gesteld met de esthetisering van de politiek die het fascisme bedrijft. Het communisme antwoordt het fascisme met de politisering van de kunst.' (Benjamin, p. 56)

De opererende auteur

In april 1934 hield Benjamin in het Instituut tegen het fascisme in Parijs de voordracht 'De auteur als producent'. In die voordracht vroeg hij aandacht voor de Russische auteur Sergej Tretjakow.

Toen in 1928 ten tijde van de volledige collectivisering van de landbouw, het parool 'Schrijvers de kolchozen in!' werd gegeven, reisde Tretjakow naar de commune 'Communistische vuurtoren'. Gedurende twee langere verblijven riep hij massa-vergaderingen bijeen, zamelde geld in voor de aanbetaling op tractoren, pleitte bij zelfstandige boeren om bij de kolchoz aan te sluiten, schreef muurkranten en leidde de krant van de kolchoz. Tretjakow bezorgde berichten aan Moskouse kranten, voerde radio en rondtrekkende bioscopen in enz.

[advertentie]

Benjamin beoordeelt deze Tretjakow als volgt:

‘Het kan zijn dat u waardering hebt voor Tretjakow en toch van mening bent dat zijn voorbeeld in dit verband niet veel zegt. De taken die hij op zich heeft genomen, zult u misschien zeggen, zijn die van een journalist of propagandist; met literatuur heeft dit alles niet veel te maken. Nu heb ik echter het voorbeeld Tretjakow met opzet aangehaald om u erop te wijzen vanuit welk breed perspectief men de voorstellingen van literaire vormen en genres aan de hand van de huidige technische mogelijkheden moet omdenken om die uitdrukkingsvormen te vinden, die het punt vormen vanwaar de literaire energieën van vandaag uitgaan. Niet altijd zijn er in het verleden romans geweest, niet altijd zullen er romans hoeven te zijn; niet altijd tragedies, niet altijd het grote epos. Dit alles om u vertrouwd te maken met de gedachte dat we midden een geweldig omsmeltingsproces van literaire vormen staan, een omsmeltingsproces waarin vele van de tegenstellingen waarin we gewoonlijk denken hun stootkracht zouden kunnen verliezen.’ (*De auteur als producent*, p. 16)

Het type van de opererende schrijver zoals Benjamin die ziet, verschilt grondig van de journalist-schrijver of de videokunstenaar van Hellemans. De opererende schrijver van Benjamin moet niet ‘beschrijven’, maar schrijven, hij is geen toeschouwer maar grijpt actief in. Gaat de journalist-videokunstenaar van Hellemans huurkazernes of vuilnisbelten ‘fotograferen’ om ze te verheerlijken? Fotografie die de armoede tot een stuk consumptiegoed maakt?

De schrijver moet zijn kamer verlaten, zegt Hellemans. Dat is waar. Maar om wat te doen? Om inktkoelie te worden van degenen die berusting in de dingen verlangen en geloof in het noodlot? Of om integendeel een schrijver te zijn die de mensen het lot in eigen handen legt? De schrijver

kan de mensen overleveren aan bedwelming en wonderen. Maar hij kan ook de wereld aan de mensen overleveren.

Hugo Franssen, 28 mei 1994

Frank Hellemans
Aan Hugo Franssen: Literatuur als ervaring T1

Art and Experience is de titel maar ik onthou het steevast als *Art as Experience*. John Dewey, de Amerikaanse peetvader van het filosofische pragmatisme publiceerde zijn magnum opus Art and Experience in 1934 toen hij al naar de tachtig liep. Dewey heeft het hier onder andere over de kunstervaring als een ervaring van totaliteit. Ook de filosofie - aldus Dewey - heeft met die totaliteit te maken, maar in tegenstelling tot de filosofie demonstreert de kunstervaring met een zintuiglijke vanzelfsprekendheid die totaliteit van het leven. De filosofie reconstrueert dat haast mystieke *Totalerlebnis* weliswaar na de feiten maar conceptueel als ze is, kan de filosofie nooit helemaal post vatten in de kern van de ervaring zelf.

Kunst als ervaring dus, als ervaring met alle zintuigen van het natuurlijk verband, van de totaliteit van de werkelijkheid. Ziedaar in een notedop de sloganeske rationalisering van hetgeen mij interesseert in kunst in het algemeen en in literatuur in het bijzonder. Kunst of literatuur die zich en-

gageert moet de zintuiglijke ervaring van die totaliteit zo ernstig mogelijk nemen en het is aan de kunst- of literatuurkritiek om na te gaan of die opdracht niet alleen werd nagestreefd maar ook zo goed mogelijk werd gerealiseerd.

Natuurlijk dat die zintuiglijke totaalervaring in de kunst en literatuur van vandaag een andere vormgeving gebruikt dan pakweg tweehonderd jaar geleden toen het project van de moderniteit werd opgestart. Rond 1800 werd de moderne autonome kunst en literatuur geboren die met eigen expressiemiddelen de werkelijkheid te lijf ging. Na de dood van God stond niets meer de menselijke zintuigen in de weg om een synesthetische totaalervaring te bewerkstelligen. De mens mocht dan eindig zijn maar die lichamelijke eindigheid kon eindelijk voor het volle pond worden beleefd. Zelfverwerkelijking, heet zoiets, en zelfverwerkelijking prijkt tot op vandaag bovenaan de agenda van de meeste westerlingen, ook in de kunst en in de literatuur.

Een dergelijke zelfverwerkelijking heeft ondanks de schijn van de harmonisch aandoende formulering allesbehalve idyllische trekjes. Vanaf de romantiek ruimde de artistieke expressie heel wat aandacht in voor zogenaamde negativiteit: droomervaringen, angstvisioenen, sadisme, sexuele en erotische eigenaardigheden, drugsexperimenten en andere extreme ervaringen stonden vanaf 1800 volop in de belangstelling. Zij maken allemaal deel uit van de moderne, ontketende lichamelijkheid en dus van het moderne artistieke oeuvre.

In de literatuur werd de vervulling van die synesthetische totaalervaring vanaf de romantiek met veel élan beleden. De moeilijkheden bij de literaire uitwerking ervan waren legio. Hoe kan zoiets cerebraals als een geschreven tekst zoiets visceraals als het leven in al zijn afgrondelijkheid weergeven? Van Baudelaires *'Correspondances'* tot de symbolisti-

sche theorie van de klankkleur probeerde men de linguïstische, visueel-cerebrale indrukken te vervolledigen met muzikaal-akoestische timbres. Taal werd muziek en taalmuziek stond inderdaad al iets dichter bij het multisensoriële *Totalerlebnis*. In de twintigste eeuw brachten film en nu *virtual reality*-installaties die totaalervaring dichter bij.

Bij alle gelijkenissen zijn er natuurlijk essentiële verschillen tussen onze literatuur en kunst en die van vorige eeuw. In de negentiende-eeuwse romanliteratuur bijvoorbeeld probeerde men die totaliteit kaleidoscopisch in beeld te brengen. Door zoveel mogelijk facetten - sociologische, psychologische, economische, filosofisch-religieuze enzovoorts - van de beschreven realiteit te inventariseren, hoopten schrijvers van Balzac tot Dostojewski bij de lezer een totaalindruk te creëren. Deze plastische stijl wist door de accumalatieve techniek van zijn epische *grandeur* het leven voor menig lezer geloofwaardig weer te geven. In de twintigste eeuw sprokkelt de kunstenaar-schrijver fragmenten die via hun montage zoiets algemeens of totaals als het leven laten vermoeden. Sommige schrijvers gingen de fragmenten zelf als deel voor het geheel met alle mogelijke connotaties opladen. De punctuele totaalervaringen van deze literaire epifanieën spreken in het beste geval inderdaad voor zich en in het slechtste geval lopen ze dood in pseudo-mystiek.

Na de Tweede Wereldoorlog zijn het vooral de technologische media die werk maken van een multisensoriële zelfverwerkelijking. De literatuur, die eveneens begaan was met die totaalervaring, keek vanop een afstand toe. Heel wat schrijvers voelen zich nog altijd erg onwennig tegenover de groeiende globalisering van de media. Ze hebben zelfs de neiging weg te vluchten in struisvogelpolitiek of zich met de moed der wanhoop in te kokeren tot het einde

der tijden. Ondertussen is er die kleine schare van gelovigen die bij de klank van hypertraditionalistische woorden zich samen met de auteur verheven voelen boven hun tijd. Maar ‘de tijd’ trekt zich niets aan van pruilerige reacties. Terwijl Hertmans zijn beklag doet over de ‘maximaal tweeduizend lezers’ die zijn kerk bevolken, spreekt iedereen over de nieuwste Benetton-reclame of kijkt de jeugd met aanstekelijk plezier naar MTV-*commercials* die in een ingenieus gemonteerde beelden- en klanktrein van enkele seconden de letters MTV op het scherm toveren. Zou het kunnen dat Michelangelo of Joyce vandaag in de reclamewereld opereren?

Het lijkt er alleszins op dat de innovatieve krachten - zeker in de Nederlandstalige contreien - elders dan in de literatuur aan de slag gaan. Er zijn weliswaar jongere auteurs - van Robert Vernooy, Leon de Winter en Joost Zwagerman in Nederland tot Peter Verhelst, Dirk van Bastelaere en Tom Lanoye in Vlaanderen - die op het ritme van de moderne media literatuur plegen. Maar de toonaangevende *clique* in Noord en Zuid suft maar verder met haar verhalen of gedichtjes. Dat dit soms tot gesofisticeerde maaksels leidt die instemmend gemompel oogsten bij menig germanist doet niets af aan de verminderde relevantie van dit knutselwerk. Wie op een of andere manier *art as experience* beschouwt, ziet in deze literaire stuiptrekkingen weinig opwindends, laat staan: stof voor zelfverwerkelijking.

Vandaar mijn pleidooi voor meer Vlaamse beweging in de literatuur, voor meer alertheid en dynamisme in de letteren. Geen enkele schrijver hoeft daarom Benetton-Toscani of de MTV-clipstijl te gaan imiteren door een stijl te hanteren vol schokeffecten. Openheid voor alles wat niet onmiddellijk naar literatuur ruikt, volstaat. Bloot zijn en beginnen, beginnen zich te bezinnen op het oorspronkelijke pro-

ject van de moderne literatuur met haar streven naar een literair verantwoorde totaliteitservaring. En zich dus vooral niet rondwentelen in fletse schoonschrijverij die het moet hebben van de eigen ijdelheid om mooie zinnetjes te draaien en daarmee uit. (Herman de Coninck die IN *'In Memoriam Matris'* zijn moeder opoffert aan een stupide retorisch truucje en haar daarom 0 op 10 geeft in plaats van minstens de helft, zoals hij achteraf in een interview toegaf.)

Eveneens in 1934 - het jaar waarin *Art and Experience* verscheen - hield Walter Benjamin in Parijs een voordracht waarin hij Tretjakow als nieuwerwets 'opererende' schrijver aanprees. Tretjakow - zo Benjamin - antwoordt op de radicale omwentelingen in de Russische samenleving door een al even radicale herschikking van de traditionele literaire activiteit. Hij bevrijdt de schrijver uit zijn textuele harnas en laat hem multimediaal bezig zijn. Concreet betekent dit dat Tretjakows *busybody* zich engageert in de directe politiek en daarnaast journalistiek, radiofonisch en cinematografisch in de weer is. Sommige schrijvers - van Hugo Claus tot Lanoye - beantwoorden aan dit nieuwerwetse, multimediale schrijversmodel. Er dient wel abstractie genomen van de politieke invulling, alhoewel Claus en zeker Lanoye helemaal niet vies zijn van concrete politieke acties.

Die politisering van de literaire activiteit blijft voor iemand als Hugo Franssen essentieel voor een relevante artistieke activiteit. Tenslotte - aldus Franssen - is kunst voor Walter Benjamin en voor hemzelf 'een strijdtoneel waarop mensen zich van het conflict tussen de klassen bewust worden en het uitvechten'. Franssen meent die politieke pointe te herkennen in Benjamins esthetische geschriften. Hij vermoedt dat ik Benjamin te zeer ontdoe van zijn politieke consequenties. Ik zou met andere woorden idealiserend te werk gaan, zoals Horkheimer en Adorno dat deden, en

blind blijven voor de politieke dimensie van Benjamins esthetica en van kunst en literatuur in het algemeen.

Franssen heeft alleszins gelijk als hij in de door hem aangehaalde geschriften van Benjamin een ondubbelzinnige politieke stellingname constateert. De vraag is of die politieke stellingname, die in de context van de jaren dertig maar al te dwingend was, dwingend blijft in het vooruitzicht van het jaar 2000. Benjamin gaf in zijn briefwisseling met Scholem toe dat hij als politiek vluchteling in de jaren dertig én onder invloed van Brecht partij heeft moeten kiezen tegen het Duits-Italiaanse fascisme waarvan Benjamin het slachtoffer dreigde teworden. (Wat ook gebeurd is, getuige zijn zelfmoord.)

Daarom dat Benjamin zijn eminent ervaringsgerichte kunsttheorie ging politiseren. Hij deed dit node maar contacten met Brecht en Asja Lacis en zijn eigen als maar meer onhoudbare positie als onafhankelijke Duits-joodse intellectueel in nazi-Duitsland deden hem besluiten tot een militante communistische overstap. Het ging inderdaad om het naakte overleven en daarvoor moest in de ogen van Benjamin de kunstervaring tijdelijk wijken.

Tijdelijk, want toen hij in Ibiza, ver weg van de politieke actualiteit, zich opnieuw kon concentreren op wat hem altijd al had geïnteresseerd, werkte hij verder aan zijn *Theorie der Erfahrung*. Het kernstuk van die provisorische ‘theorie’ draaide rond het begrip aura. ‘Eenmalige verschijning van een verte’ is een ietwat cryptische formulering om te zeggen dat in de traditionele, pre-moderne kunstervaring de ruimtelijke en tijdelijke parameters van de dagelijkse waarneming buiten spel worden gezet. Benjamin gebruikt nergens Dewey's karaktering van de kunstervaring als een ervaring van totaliteit, maar de weinige voorbeelden van hetgeen Benjamin de auratische ervaring noemt, bewegen zich over-

duidelijk in de richting van een dergelijke totaliteitservaring.

Benjamin - anders dan Dewey - begreep dat de moderne industriële samenleving de auratische totaliteitservaring in de kunst kwalitatief zou doen veranderen. De snelheid van de moderne samenleving - of dat nu de snelheid is van de indrukken die iemand in een massa bestoken of de snelheid van bruuske handelingen van een arbeider aan de machine - creëert een andere kunstervaring. Het Franse surrealisme was voor Benjamin de meest adequate artistieke vertaling van het moderne *Schockerlebnis*. En wat meer is: de ongedwongen, 'automatische' montage van de surrealistische associaties brengt de kunstenaar-verbruiker opnieuw in contact met een totaliteitservaring. Benjamin spreekt hier over 'profane Erleuchtung': een toestand van mystieke illuminatie of verlichting die ontbrandt bij de toevallige confrontatie met op het eerste gezicht banaal-gratuite ervaringen. Het was Benjamins heimelijke wens dat de film met zijn montagekarakter deze nieuwerwetse 'profane' totaliteitservaring bij de massa's zou kunnen overbrengen. (Het verschil tussen de pre-moderne 'auratische' totaalervaring en deze moderne 'profane' verlichting ligt vooral in de tegenstelling tussen pre-moderne continuë waarneming en moderne abrupte schokbeleving. Een min of meer consistente waarnemingstheorie - Benjamins project van een 'Theorie der Erfahrung' - die de evolutie van deze verschillende perceptiewijzen en kunstervaringen historisch beschrijft, heeft Benjamin nooit kunnen hard maken.)

Ik denk dus niet, Hugo, dat mijn ervaringsgerichte kunst- en literatuuropvatting zo ver verwijderd ligt van hetgeen Benjamin in kunst en literatuur zocht. Hij gaf er inderdaad een politieke draai aan in de jaren dertig omdat de omstandigheden hem hiertoe dwongen. Maar *au fond*

bleef hij het kind dat in de literatuur en kunst van zijn dagen op zoek ging naar momenten van perfecte identificatie met de pulserende zintuiglijke energie van het leven der dingen rondom hem.

Wie in totaliteitservaringen is geïnteresseerd, loopt inderdaad het risico om in de totalitaire val te trappen. Zeker als hij die 'onwillekeurige' (Proust) ervaringen, die niet kunnen worden gemanipuleerd, in een hanteerbaar programma tracht te persen. Marinetti is op die manier ontspoord en menig avantgardist met hem. Maar daarom hoeft men het kind niet met het badwater weg te gooien. Pound en Céline waren rabiate antisemieten maar hun literaire activiteit is er daarom niet minder interessant om. (Hun antisemitisme werpt er wel een schaduw op.)

Het komt er, nogmaals, op aan om niet voor de verleiding te bezwijken om die uitzonderingstoestanden *machbar* of afdwingbaar te willen maken. Daarom dat ik als literatuurcriticus me wél mag bezig houden met het suggereren van mogelijke alternatieven voor een al te windstille literatuur, zolang ik mezelf voorhoud dat dergelijke theoretische proefballonnetjes nergens om praktische implementatie smeken. Zij vormen nu eenmaal *mijn* referentiekader en hopelijk kunnen ook anderen zich terug vinden in die zienswijze. Hoe groter de openbare actieradius van deze ideeën, hoe meer kans er is voor een effectieve voedingsbodem en dus voor een artistieke praktijk die uit die ideeën ontspruit. Hoe - in mijn geval - die synergie tussen de media er precies zal uitzien in de literatuur, is ook voor mij een raadsel. Anders kon de literatuur wel inpakken.

Tot slot nog iets over een punt van kritiek dat steevast terugkeert bij mijn ervaringsgerichte esthetica en literatuurkritiek. De kunst- of literatuurervaring die ik beschrijf in termen van zelfverwerkelijking zit tegelijkertijd steeds in

een context vervat die de individuele ervaring overstijgt. Franssen merkt op dat ik de techniek en de technologische media te zeer op hun woord geloof en ik geen oog heb voor de *productieverhoudingen* waarin die techniek en die media functioneren. Sociologen voegen hier aan toe dat kunstconsumptie - zoals dat heet - vooral te maken heeft met *representatie*. Het lezen van bepaalde boeken heeft meer van doen met het ophouden van een zekere status dan met onstilbare honger naar de totaliteit. Wie de nieuwste turf van Eco leest, vergaart in deze sociologische zienswijze symbolisch kapitaal en onderscheidt zich daardoor van het VTM-kijkend plebs.

Dergelijke contextuele mechanismen zijn inderdaad niet onbelangrijk maar voor mij uiteindelijk toch een epifenomeen van de intrinsieke kunst- of literatuurervaring zelf. Die vorm van 'ontmaskerende' ideologiekritiek werd in de negentiende eeuw door Feuerbach en Marx op gang getrokken. Zij stelden toen de religieuze ervaring in vraag met hun fameuze opmerking dat die ervaring door kerkelijke en burgerlijke structuren wordt geënsceneerd om de mensen van hun echte ellende weg te houden. (De schellen zouden hen zonder de religieuze bevoogding van de ogen vallen en in plaats van zich te verteren in goddelijke aanbidding, de 'schuldigen' voor dit tranendal zouden worden berecht.) Godsdienst was 'opium voor het volk'. Maar verandert een dergelijke kritiek op de organisatie van de religieuze ervaring iets aan de legitimiteit van die ervaring?

Ik meen van niet. En hetzelfde kan gezegd worden van externe kritiek op de literaire ervaring, zoals die door Franssen of Bourdieu wordt geformuleerd. Voor sommigen mag het lezen van *De naam van de roos* een kwestie zijn van symbolische territoriumafbakening, velen - misschien wel de massa's waar Franssen over spreekt? - zullen

met mij het boek lezen voor de ervaring van ‘intense betovering’ die bepaalde passages induceren bij de lezer. Wie bang is van deze magische momenten, kan voor mijn part beter een boogje maken rond alles wat naar kunst of literatuur neigt: de liefde bijvoorbeeld of het leven op zijn betere momenten...

Frank Hellemans, 9 juni 1994

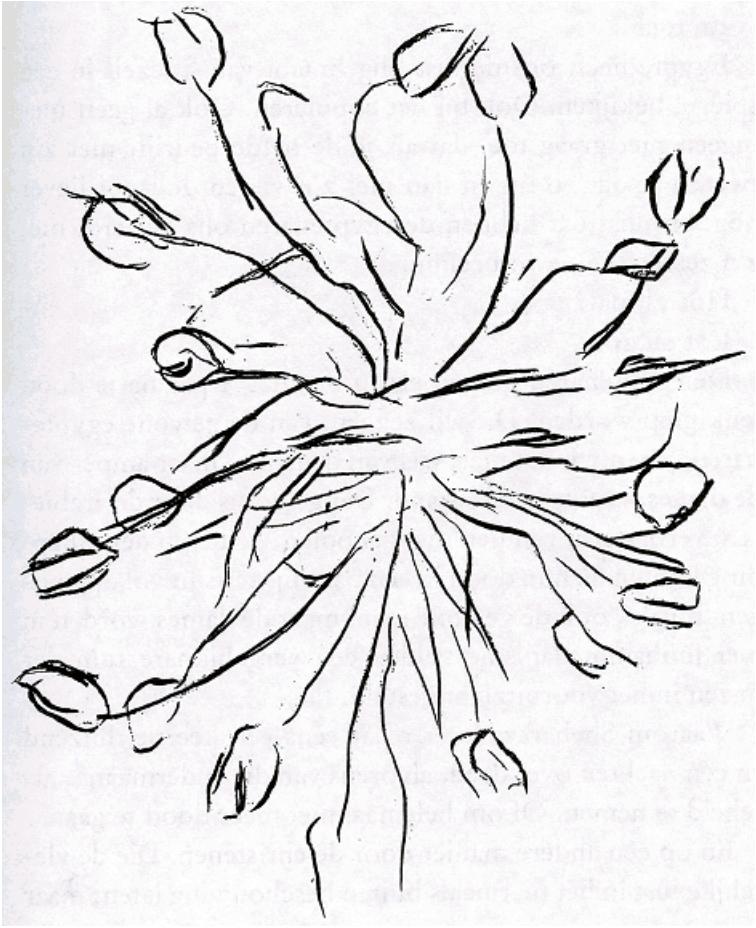

Arend Roosenschoon
Geile goden uit Egypte?

Op het eerste gezicht, zou je zeggen van niet.

Want het oude Egypte heeft ons geen tempelbeelden nagelaten van dat soort, geen satyrs, geen nimfen, geen paringsvoorstellingen op vazen of papier, of poterie met neukende figuren erop. En ook geen literatuur, waaruit je de sexuele gewoonten bij de egyptenaren van toen zou kunnen opmaken.

En toch.

Egypte heeft ons de lust bijgebracht van 't jezelf in een spiegel bekijken. Ook bij het copuleren. Ook al geeft menigeen niet graag toe, dat als je de liefde bedrijft met z'n tweeën je dat zo nu en dan met z'n vieren doet, of liever nog, en juist dat hebben de egyptenaren ons geleerd, met z'n zessen - in je verbeelding.

Hoe zit dat?

Dat zit zo:

De egyptenaren gingen ervan uit, dat 't pas na je dood leuk ging worden. Dit wil zeggen, van de gewone egyptenaren weten wij dat niét; wel van de heren, maar amper van de dames, van de betere stand. Dat geloof is door de arabieren, verbasterd, van hen overgenomen: de heren der schepping komen na hun dood in een paradijs terecht vol opgetogen ‘huri's’, ook de gewone man, maar de dames worden in met mohammedanisme zelden een vergelijkbare tuin der lusten in het vooruitzicht gesteld.

Waarom Sheharazade er maar eens een keertje duizend en één nachten over deed, alvorens van dit ondermaanse afscheid te nemen. Of om helemaal niet meer dood te gaan.

En op een andere manier door de christenen. Die de vleselijke lust in het hiermaals buiten beschouwing laten; maar

die ter plekke alle meisjes van lichte zeden omhelzen mogen alsof 't hun eigen dochter was; en waar moeder-de-vrouw met haar eigen zoon de koffer in mag duiken, onder het toeziend oog van een god-de-vader, die daar behagen in schept.

Wat iets dichter dan de arabische variant ervan bij de egyptische opvatting staat van een prachtig ‘geestelijk’ leven voor je ziel, nadat deze ‘voorgoed’ van je lichaam afscheid heeft genomen.

Alleen leek 't de deftige egyptenaren wel raadzaam daartoe tevens je eigen lijk te vereeuwigen. Ten behoeve van een soort van thuishaven voor je alsdan op de baren van een zee aller tijden rondzwervende ziel.

Deze laatste gewoonte is bij ons een beetje in onbruik geraakt. Hoewel wij altijd nog, - aan de overkant van de atlantische oceaan, waarin onder water, ergens nog, dat beroemde Atlantis moet liggen van onze grootste filosoof aller tijden -, overal een aantal kapitaalkrachtige lieden beschikken, die voor een soortgelijk doel hun lijk, of zaad, in een ijskast deponeren bij voorkeur.

Maar hoe kwamen die egyptenaren daar nu eigenlijk bij?

Dat een dode farao, als mummie in een graftombe gelegd, de garantie vertegenwoordigde van het ‘God zij met ons’ van de munten van het egyptische koninkrijk.

Dat had te maken met de ontdekking van het vuur. Door onszelf gemaakt. Hetgeen een zeer linke soep was, en nog steeds is. Aangezien je daardoor, net als de bliksem die in een boom inslaat, brand kon stichten, zonder zo gauw te weten hoe je die blussen moest of kon. Maar wel wist, dat het onweer dat deed met 't te laten regenen.

Wel, overal zijn onze eerste tovenaars, medicijnmannen of hoe ze ook mogen heten, regenmakers geweest. Dat wil zeggen lui, waarvan verwacht werd dat zij dat kònden.

Omdat zij in het bezit gekomen waren van het vuur. Van een kooltje vuur, waar rook uit opsteeg (of soms, maar later, een feniks); of van een toverstaf, zeg maar gewoon ‘lucifer’, die, als je die nu maar goed manipuleerde op de wijze van een bliksem die een boom treft (alle heilige bomen van de mensheid zijn bliksemaantrekkers), of de aarde, er zorg voor kon dragen dat 't ook zou gaan regenen.

Wat niet vaak het geval moet zijn geweest. Waardoor men met dat vuur of die toverstokjes van alles en nog wat is gaan uitproberen, en bovendien op stap is gegaan naar andere contreien. Waarbij men wel ‘toevallig’, - maar dat voert te ver hier uit te leggen -, de landbouw ontdekte, maar niet hoe je eigener beweging buien kon doen ontstaan. Wat dan aan je vuur kon liggen, of aan je stokje, maar ook... aan de vrouw! Want kijk:

Van oudsher tot nog niet eens zo heel lang geleden hadden de mensen het idee, dat de man een soort van melkachtig water produceerde, dat de vrouw bij een paring als ‘zaad’ in zich opnam voor een ander soort van water, dat zich in haar buik en borsten vermeerderde.

De ‘bevruchting’ voorspelde een vrouw dan ook lange tijd de ‘bevalling’ van dit wonderbaarlijke water, en niet de bevalling van een kind, waar zij, zonder man, uit zichzelf toe in staat leek.

Maar omdat er nu eenmaal wel kinderen geboren werden, en behalve melk de vrouw geen ander bijzonder soort water aan haar lichaam duurzaam liet ontspringen, heeft dit idee, na de opmars van het vuur in eigen beheer, verreikende consequenties gehad voor de manier, waarop man en vrouw tegen elkaar aan zijn gaan kijken. En men in kinderen niet meer dan een halfslachtig geluk is gaan verdisconteren.

Waar de tegenstelling uit ontstaan is van aan de ene kant

het ‘eeuwig vrouwelijke’ (de eerste beeldjes, die de mens, waar dan ook, vervaardigde waren beeldjes van hoogzwangere vrouwen of van een moe met reusachtige tieten) in de mens, en aan de andere kant het kind als concurrent daarvan. En op grond waarvan, indien het nog altijd niet gelukt was zich ook het hemelwater al agerend te verschaffen, men een groot verschil is gaan maken tussen de inwijding van meisjes en van jongens in dit probleem.

Werd de aandacht van de jongens daarbij bij uitstek op hun lul gericht als een twijfelachtig instrument voor de uitstoot van het ‘leven brengende water’, de meisjes werd, na hun ontmaagding, ingeprent dat zij er in principe zorg voor hadden te dragen, dat hun kut niet opnieuw zou gaan bloeden. Want dat betekende, dat zij het prille zaad van de man zouden hebben omgebracht, en zelf niet meer de ‘bron van het leven’ konden vertegenwoordigen op grootscheepse wijze.

Dergelijke ‘puriteinse’ constructies van onze sexualiteit zijn er de oorzaak van geweest, dat wij, na de vóór het vuur reeds gepraktizeerde offers van planten en van dieren voor een totemistische ervaring van ons saamhorigheidsverband, ook tot het offeren van mensen zijn overgegaan. Om een vuur - en/of watergod of - godin gunstig te stemmen.

En nu is 't, naar mijn mening, waarschijnlijk, dat de egyptenaren ongeveer terzelfder tijd zowel hun voordien gebruikelijke mensenoffers, voor water en vuur kwesties, hebben afgeschaft, als aan de bouw zijn begonnen van hun eerste koningsgraven.

Voor een mensenoffer is het namelijk van groot belang, hoe je nadien het lijk van een geofferde, behalve misschien z'n kop, kan laten verdwijnen. Bewaar je dat daarentegen, kan dat geen andere bedoeling hebben dan de mensen voortdurend met een gewelddadige dood te confronteren.

Nu bewaarden de egyptenaren de lijken van hun farao's wel, intact van top tot teen, maar in het donker. En vaak waren die koningen allerminst vermoord. Behalve misschien heel vroeger. Maar dan zou je verwachten, dat er ergens nog een sarcofaag te vinden moet zijn met twéé lijken erin: van een vermoorde met zijn moordenaar.

De toerist van toen, - zo die er al was -, zal bij een bezoek aan de pyramiden wel niet een foldertje hebben gekregen, dat hem vertelde wat de bedoeling van deze bouwwerken, waar je niét in kon, was. Al zal hem wel verteld zijn, dat aan de binnenkant van die dingen juist dat keurig opgeschreven stond. En kon hij daar zelfs nog een soort van uittreksel van krijgen: voor eigen gebruik. In de vorm van een op hem toegeschreven ‘dodenboek’. Dat hij, als 't zover was, in zijn eigen graf mocht meenemen. Maar daarvoor moest je een schrijver kennen, die daar nog zo 't een en ander van wist, moest je kunnen lezen, en bovendien en vooral aardig wat geld over hebben. Wat wel niet voor veel mensen weggelegd zal zijn geweest.

Maar omdat wij, als voorbeeldige grafschenners, die dingen opengebroken en aardig leeggeroofd hebben, en daarbij ook nog wat dodenboeken van een paar andere notabelen van het oude Egypte in handen hebben gekregen, weten wij, dat dat verhaal er ongeveer als volgt heeft uitgezien:

De grote zonnegod van de egyptenaren heette Ra.

Maar deze werd de inzet van een ruzie tussen twee broers, Osiris en Seth, die ‘het’ met dezelfde dame, Isis, deden. - Alleen was deze reeds daarvoor met Ra aan de stoei geweest -.

Die ruzie moet hoog opgelopen zijn, want kostte Osiris het leven, en Seth, een slang (!), het spoorloos verdwijnen in de geschiedenis. Nu beviel Isis van een zoon, Horus, waar niet duidelijk van was, wie van de drie voornoemde

heren nu eigenlijk z'n vader moest wezen. Maar daar de onsterfelijke Isis nu eenmaal doorging met copuleren kreeg deze Horus gezelschap van een Horus jr., ditmaal van viérerlei kunne, die in staat werd geacht een overleden farao (na 't verlaten van zijn paleis) op zijn weg naar het hiernamaals (in een tombe) te vergezellen. Om aldaar, min of meer gedrieën, Horus jr. + Horus sr. + wijlen farao, Seth op te sporen, diens kop af te hakken, en zodoende Osiris een nieuw leven in te blazen. Dewelke zich vervolgens met de stralende zon van Ra, in het donker, verenigde. Zodat deze dag en nacht bleef stralen. Onder een uitspansel van een hemel vol sterren, die je niet eens kon onderscheiden, maar waarvan je zeker was, dat Isis als de Melkweg de moeder moest zijn.

Voor een normaal mens een niet bijster overtuigend verhaal.

Maar ja, de gehele geschiedenis speelde zich af op een bootje, dat bij nacht en ontij in de ruimte van je verbeelding voer.

Van dit, door het christendom overigens omgekeerde verhaal van de overwinning van het ‘voorbije’ leven op de dood van een ander ‘voorbij’ leven zal de gewone egyptenaar destijds wel niet veel gesnapt hebben. Maar dat waarschijnlijk ook niet ernstig in twijfel hebben getrokken. Want waar een dode farao om zo te zeggen voor eeuwig en altijd tegen zijn zin eigen spiegelbeeld lag aan te kijken, ongenaakbaar in 't donker van een héél groot ‘huis’, zal het wel hoogst zelden zijn voorgekomen, dat een arme van geest voor een ‘instant’-koning door kon gaan, die je een kopje kleiner maakte om ook in zo'n kast op te bergen. Zodat de gewone man er dan wel bang voor kon zijn te vroeg te sterven, maar niet uit hoofde van een goddelijke offerregiem.

Nu is 't best mogelijk, dat in Egypte bij tijd en wijle carnavaleske toestanden hebben geheerst, waar bloed bij vloeide. Maar in zo'n geval zal dat bloed wel hoofdzakelijk van dieren afkomstig zijn geweest. Op grond van een ander goddelijk scenario, van in hoofdzaak andere goden dan die van het faraonische paradijs. Hetwelk zich van dierenoffers bediende ter reminiscentie van het totemistische verleden van de egyptenaren, van vóór de samenvoeging van hun beneden- en bovenrijk tot één geheel. Lang voor hun jaartelling. Waar trouwens de valkenkop van Horus ook de farao nog altijd aan herinnerde. Maar die deze inbedde tussen een min of meer abstract gegeven van een symmetrische Osiris-figuur en een zeer menselijke Isis.

Van dit meer ‘populaire’ goddelijke scenario zijn voornamelijk zes godheden zowel in de dodenboeken terug te vinden, waar deze aan de faraonische gekoppeld werden, als in de godsdienst van het egyptische volk. Dat hen koppelde aan zijn verering voor een beeld van een hoogzwanger, oud en lelijke nijlpaard, met twee jukken in de hand om de vrouw te ‘temmen’, als een soort van heks, waar het verzot op was.

Over en weer waren deze zes goden zowel elkaars spiegelbeeld in de ruimte, als elkanders complement in de tijd. Drie daarvan waren van mannelijke origine, en drie van vrouwelijken huize.

En nu vermoed ik, dat deze zes ook in dienst hebben gestaan van het je ‘thuis’ sexueel ‘te buiten te gaan’, om een ‘extase’ te beleven. Wat erop neer komt, een orgasme als het samenkomen ondergaan, op een bepaald moment, van verschillende ‘lijnen’, waar je ‘leven’ van afhangt, maar die je niet alléén de baas kan worden. Zoals met name ‘vuur- en waterlijnen’ in verband met ‘noodlotsgedachten’ in de liefde.

Ik spreek hier met opzet van ‘lijnen’, omdat ons neuken gepaard gaat met een stelselmatige verhoging van de intensiteit van zowel onze lichamelijke, als onze geestelijke gevoelens, dewelke je concrete persoonlijkheid en die van je partner het bos in sturen. Waar je gehele zenuwgestel mee gemoeid is. Ook dat van je hersenen. - En je spieren zijn -. Zodat je met z'n tweeën wel zo'n extase kan bereiken, maar het naderhand vaak niet eenvoudig is om je ‘ziel’ weer op te diepen. Waarom die ziel, maar mijns inziens ten onrechte, in onze contreien maar vertaald werd in een instantie, die zich teder over het leven van beide partners in de liefde ontfermt. Hetgeen de basis is gaan vormen van een ‘romantische’ beschaving, waarin het tegendeel daarvan boekdelen spreekt.

Ik denk dan ook niet, dat de egyptische sexualiteit het gevoeglijk bij een enkel paar heeft gelaten. Integendeel.

Omdat het egyptische volk zich ook geslachtelijk met zijn goden identificeerde, en zich waarschijnlijk daarom ook aan vormen van groepssex ‘te buiten’ is gegaan, zijn wij als erfgenamen van dat volk nog altijd in staat onszelf, onder 't neuken, van associatieve voorstellingen van het paren van anderen te bedienen. Om met z'n tweeën een hoogtepunt te bereiken. (Al te vaak blijkt het zonder dat te willen stellen uitermate ‘verneukeratief’).

Van de faraonische goden was Isis de enige, die in eigen gedaante in dit clubje van zes mee mocht doen. Alleen kreeg zij er wel een zuster bij, Nephtys, die van Isis de levensbeschermende functie overnam. Waardoor Isis, op zich, zichzelf mocht gaan uitleven als een hartstochtelijke moedergoding van en voor iedereen. Ongeacht de soort en de leeftijd van haar partners.

Zowel Isis als Nephtys hadden wel een menselijk, vrouwelijk lijf, maar geen ‘eigen’ gezicht. En leefden om zo te

zeggen van de lucht en van het water. Als een soort van plant, zonder eigen wortels, maar met een vrouwelijke ziel, waarvan je nooit goed wist, wanneer die voor je ogen op zou doemen, om voor jou in te gaan staan.

Met de voetjes op de grond kwamen deze beide ‘nimfomane’ dames pas door Maat en Hathor. Allebei van androgynen huize. In Maat voerde een mannelijke principe de boventoon, en in Hathor een vrouwelijk, dat om een ‘offer vroeg’ om ‘rechtmatig’ te kunnen wezen. (Let wel, ook Maat en Hathor hadden zelfs geen ‘poot’ om op te staan.)

Maat stond voor een ordening van een voorzienigheid, die getalsmatig in verschillende symbolen werd uitgedrukt - waaronder de ibis -, die echter zelf geen vastomlijnde gedaante bezat. En daarom, als een soort hoedanigheid, niet meer dan het mannelijke wikken en wegen voorstelde, van wat je al of niet moest doen, of had na te laten, om het voortbestaan van de menselijke soort te garanderen.

Niettemin kon ditzelfde ordeningsprincipe wel de allure aannemen van een goddelijke gestalte, indien een vrouw als godin (zich aan) ‘Maat’ (vast) hield. Dat wil zeggen, zich daarmee liet verenigen, en vervolgens diens programma in een opdracht omzette. (In onze tijd zou je kunnen zeggen dat Maat een soort van computergeheugen voorstelde, dat in de liefde alleen maar zinnig geraadpleegd kon worden door een vrouw, die een man, telkens opnieuw, een beperkte, maar hoogst noodzakelijke vraag stelde om antwoord op te geven.)

Hathor stond voor de belichaming van een heilige koe, die haar wezenlijke geldigheid pas kon verkrijgen door de gewelddadige dood van haar mannelijke pendant, de stier als offerdier. (In alle rust op de aarde gezeten, zoals een herkauwer betaamt, droeg zij tussen haar horens (horens zijn supplementaire oren) een osirische zon, terwijl zij opgesmukt was met des farao's waardigheidstekens.)

Door Maat en Hathor moet voor een vrouw in het oude Egypte een paring een reëel gegeven geworden zijn, maar moet een man het op zijn heupen hebben gekregen. En aan de stok met de hysterie van zijn eigen tyrannie en heerszucht. Zodat Maat en Hathor samen waarschijnlijk èn voor het leven, èn voor de dood garant stonden bij een paring. Dat wil zeggen voor ons uithoudingsvermogen in de liefde, voor de duur, voor de tijd van ons neuken. Maar niet voor hetzelfde voor onze terugkeer, daarna, in de werkelijkheid van ons leven daarbuiten. Want door zich in te laten met Isis en met Nephtys moeten Maat en Hathor beurtelings zelf in een zweverige toestand zijn geraakt, waar jij dan niet van los kwam. En die je begeerte derhalve stuurde in de richting van een ‘eeuwig’ durend orgasme.

Voor de inbedding van een doorleefd orgasme in het ‘normale’ bestaan van ieder hadden de egyptenaren daarom een derde spiegelbeeldig godenpaar. Dat veel meer dan de twee voorafgaanden van levensbeschouwelijke aard was. (En dat, tussen twee haakjes, nog altijd door onze eigen mannenbroerders in stelling wordt gebracht om een ‘vreemde’ vrouw tot een paring te verleiden.)

Dat waren Thot en Anubis. Allebei met een mannelijk lichaam. Maar de een met de kop van een ibis of een aap, en de andere met die van een jakhals.

Met z'n tweeën stonden deze garant voor de vereniging in je hoogst eigen persoon van de lijn van je voorouders en van die van je nageslacht. Thot begeleidde je op de terugweg van het dodenrijk, en Anubis op je tocht daar naartoe.

Zodat deze twee goden van je eigen tijd je aan de ene kant in staat stelden afscheid te nemen van een orgasme, maar aan de andere kant je ook weer zodanig op te fokken, dat je opnieuw een paring zou willen ondergaan. Dit laatste zal, net als bij ons, ook bij de egyptenaren nogal eens gepaard

zijn gegaan met het zoeken naar nieuwe vergezichten voor je lust- en wellustgevoelens in de liefde.

Zo schat ik, dat de egyptenaren ‘van de straat’ niet alleen een bevredigend, maar ook interessant sexueel leven gekend moeten hebben. Buiten hun onmiddellijke familieverband om. Echter niet zozeer met inschakeling van ‘(porno)grafische’ voorstellingen, maar veeleer met behulp van overgeleverde volkssprookjes, die zij in verband konden brengen met inscripties op de buitenkant van hun tempels en zuilen. En misschien ook met de notities van een boekhoudkundig gezag, dat hun leven aan bepaalde regels onderwierp. In tegenstelling tot het sumerische en babylonische rijk echter, bezat het egyptische geen verzameling van wetteksten met regels voor hun sexuele gedrag. Daarentegen wel schrifturen over water- en vuuraangelegenheden, die zij te respecteren hadden.

Daarom, denk ik, zou het best wel eens goed kunnen zijn, dat wij, die aan de ene kant nog altijd met het bijbelse keurslijf zitten van onze liefde voor het gezin, en aan de andere kant met de dubieuze immoraliteit van de pornomarkt, onszelf eens afvragen wat liefdesvoorstellingen ons eigenlijk doen - ook die van de pornografie - in het licht van Egypte.

Om daarin iets te herkennen van onze eigen problemen met het je identificeren met een ander in de liefde. Waartoe je er niet onderuit kan je tevens met groepssex uiteen te zetten. Al was 't alleen maar in je hoofd, of kunst. En in het spreken daarover niet alleen de beschaafde termen van ònze zegelbewaarders te gebruiken van de geschiedenis. Maar ook die van het gewone volk. Dat nog altijd krachttermen hanteert om ons àller begeerte tot uitdrukking te brengen.

Zèlf zie ik nog steeds een Isis en een Nephtys elkaar over en weer ertoe brengen, een paring aan te gaan. En nog

steeds zie ik een Thot en een Anubis gezamenlijk, in de geest van een journalist, een film- of TV-regisseur, op weg zijn om met hun boodschap ‘meiden te versieren’.

Maar hoe kan dat nu? Dat ònze verleiding, na zoveel eeuwen, nog altijd zo in elkaar zit; ook die van oprecht verliefden.

Dat kan, omdat op het moment van copulatie een Isis om zo te zeggen in een Nephtys overgaat, en vice versa een Nephtys in een Isis, en een Thot en een Anubis van te voren weten, dat zij op datzelfde moment de geest van een dode farao oproepen.

Wat in de vrouw domweg tot uitdrukking komt in de verandering van haar gelaat, als in haar kut een lul concreet naar binnen gaat, en in de man in zijn plotselinge zwijgen, als zijn lul, concreet, door een kut wordt omvat.

Zodat op z'n moment, bij allebei, de tijd om zo te zeggen even stilstaat. Een boodschap, die wij van generatie op generatie aan elkaar hebben doorgegeven. En die ons daardoor, ook vandaag nog, naar zo'n ‘ommekeer’ (terug) doet verlangen.

Nu zijn veel mensen geneigd zo snel mogelijk aan dat copulatieve moment voorbij te gaan. Wat jammer is, omdat dan juist de grondslag gelegd wordt voor een gebeuren, dat naar een ‘extatisch’ orgasme voeren kan op een bewuste manier. (En niet alleen op de vegetatieve manier van lichamelijke prikkeling.) Waar je je dan bewust van wordt, is van het ‘dierlijke’ in de mens. Wat niets anders zeggen wil dan dat wij ons, gepaard, al is 't maar voor een poosje, in overeenstemming kunnen voelen met de hele ons omringende natuur.

- Zoals bekend, kan je je door middel van muziek (en dans) en met behulp van het vertonen van filmpjes heel goed op de realisering van zo'n ‘dierlijke’ copulatie voorbe-

reiden, maar als je die boel, vlak daarvoor niet uit- of afzet, valt je hele ‘natuurlijke’ beleving van een orgasme in duigen. -

En dat komt, denk ik, omdat wij absoluut het zwijgen van de ‘waarheid’ nodig hebben, en de onbelemmerde gewaarwording van het zich veranderen van het vluchtige wezen van de vrouw van de ene nimf in de andere, om bij onze eigen natuur terecht te komen. En pas op grond daarvan samen de ‘strijd’ kunnen aanbinden met de tijd. Met een Hathor en een Maat, om uiteindelijk ons neuken in toenemende mate als een ‘zaak’ van gewicht èn te beleven, èn uit te drukken.

Waarbij soms de aanwezigheid, en de strelende inwerking of uitwerking daarvan op een dergelijke ‘zaak’, van een derde paar handen of ogen, of meer, ons kan helpen de ‘objectieve’ geldigheid daarvan over en weer aan elkaar duidelijk te maken.

Zodat je bewust naar een tweede moment van het oplossen van de tijd in een paring toe kan streven. Nl. dat van een orgasme op de wijze van het buiten jezelf geraken, omdat je dat wilt.

Dat het orgasme van de man anders dan dat van de vrouw is, is bekend. Maar ons bijgebracht door psychologen die zelf een soort van vuurgodje zijn dat ervan droomt tevens een watergodje te kunnen wezen. Dat er dan ook altijd een zelfde soort verschil tussen het orgasme van man en vrouw zou hebben bestaan, lijkt mij hoogst onwaarschijnlijk. Immers, vóór de ontdekking van het vuur zal men zich wel heel wat minder met sexuele kwesties hebben bezig gehouden dan daarna. Aangezien de vrouw toen nog niets had uit te staan met een ambivalente watergodin, die al of niet kinderen kon krijgen; en de man nog niets met een ambivalente vuurgod, voor wie hij ‘door het vuur’ moest gaan,

om vervolgens al of niet ‘de geest (of zaad?) te geven’.

Wat wij van de egyptenaren kunnen leren is, geloof ik, dit:

Dat wij, die nog altijd over een beeld van een moedermaagd beschikken, waar wij sexueel van in opwinding geraken, bij de gedachte aan een opperwezen dat ons leven bestiert, net als zij, met die zes ‘huis’-goden van hun een herinnering in leven kunnen houden aan een andere manier van je sexualiteit beleven dan die van de liefde in een echtelijk bed. Waar maar al te vaak de consequentie van is, dat men schipbreuk lijdt op een fictie. Op de fictie, namelijk, dat men in een paring de bevestiging zou kunnen vinden van een geloof, dat man en vrouw voor het leven elkaars wederhelft zouden vertegenwoordigen. Of dat in ieder geval zouden moeten doen.

En dat je daarom zou moeten proberen ‘monogaam’ te blijven. En iedere verleiding het hoofd bieden je aan ‘polygamie’ over te geven. Alsof er in ons een vóórhistorisch verlangen zou zitten om ‘het’ met iedereen te willen doen. Niet om geld, maar op grond van een ‘blind’ liefdesverlangen. Maar nergens was de polygamie ooit een alledaagse aangelegenheid. Zelfs bij de apen staat de promiscuïteit nog altijd in het teken van hiërarchische gezagsverhoudingen.

- Waarbij nooit de eerste de laatste kan zijn, of omgekeerd overigens. -

Toch is het mogelijk, dat men wel degelijk ook vroeger collectief ter paring ging. Bij feesten. Of, en waarschijnlijk waren die feesten daar een uitvloeisel van, wanneer twee volkeren besloten de strijdbijl te begraven, om voortaan in eendracht met elkaar te leven. Alleen ging dat dan wel met een ritueel gepaard. Waarin je je over en weer met de voorouders, d.w.z. met de religie van een ander volk dan het jouwe moest verzoenen. Alvorens je gelukkig te prijzen,

met de vertegenwoordigers van dat andere volk, in het vooruitzicht van een mogelijk gemeenschappelijk nageslacht.

Ook de egyptenaren kunnen best wel naar zoiets zijn blijven terugverlagen. Maar dat het dan je eerste taak was een vuurgod en een watergodin in je eigen inborst te overwinnen, weten wij niet meer, maar wisten de egyptenaren nog wel.

Die dan ook die spiegelbeeldige goden van hen waarschijnlijk bij voorkeur hebben aangewend om de geldigheid van dié twee op losse schroeven te zetten. En vermoedelijk met name in hun sexualiteit. Wat betekent, dat je door middel van je identificatie met één paar goden je van een ander paar goden trachtte te bevrijden. Waarbij de egyptenaren spoedig gemerkt moeten hebben, dat je dan nog een derde paar goden nodig had, om die daarvan mededeling te doen.

Waarom?

Omdat het je ‘verlossen’ van identificatiegegevens alleen maar mogelijk is door de uitwisseling van die gegevens, in de ruimte en in de tijd, met overeenkomstige ‘obsessies’ van anderen. Maar nu heb je twéé soorten van identificatiegegevens: lichamelijke en geestelijke.

Lichamelijk kan je je in wezen alleen maar identificeren met lieden van je eigen geslacht. Maar geestelijk, ongeacht je geslacht, met ‘iedereen’. Maar hoe doe je dat, geestelijk?

Dat doe je door gebruik te maken van je gehele zintuiglijke apparaat. Waarin, in het geval van een obsessie, je eigen lijfelijke hoop anderen te overleven ‘pregnant’ tot uitdrukking komt.

Daardoor wordt het je ‘verlossen’ van identificatie-inhouden en -‘beelden’, indien je dat met z'n tweeën probeert, of met z'n vieren, letterlijk een al of niet verdubbelde ‘dubbelzinnige’ bezigheid. Met als gevolg, dat als je in de

wederzijdse uitwisseling daarvan de nadruk legt op geestelijke inhouden, niet alleen je eigen lichaam, maar ook dat van je probleemgenoten buiten spel komt te staan. En als je daarentegen tracht hoofdzakelijk je lichaam te laten spreken, je in de eenzaamheid belandt.

Dat kan pas anders worden, wanneer je met z'n zessen bent, drie vrouwen, drie mannen, - of meer, maar niet veel meer, omdat je anders, als op een feest met een menigte te maken krijgt, waarin zich hiërarchieën kunnen voordoen, die nieuwe identificatieproblemen met zich meebrengen.

Want dan kan je, zolang je tenminste je sexuele competentie niet in competitie vertaalt, je tegelijkertijd lichamelijk met een ander identificeren en daarvan melding maken aan een derde persoon van je eigen geslacht; terwijl je je geestelijk tegelijkertijd ‘subjectief’ met je partner kan identificeren en daarvan ‘objectief’ kond doen aan alle overige aanwezigen daarbij.

Waardoor je een soort van stuivertje verwisselen krijgt. Van de geestelijke en lichamelijke componenten van je eigen liefdesgevoel. In een dubbele spiegel.

Want dan ga je je ‘obejectief’ met je eigen lichaam identificeren, alsof dat van een ander was, en ‘subjectief’ met de partners van je geslachtsorganen, alsof niet een van hen, maar jij daarmee ‘in paring’ lag.

Zodat je identificatievermogen in z'n geheel op het spel wordt gezet. En je tenslotte, als een verdubbelde Narcissus, een orgasme kan krijgen in de gewisheid dat anderen hetzelfde beleven. Dat wil zeggen die anderen, die met jou en als jou daarbij aanwezig zijn. En die daardoor, evenmin als jezelf, waarschijnlijk meer de behoefte gevoelen om een beroep te doen op een god of godin in zijn of haar binnenste, ten einde die dat te vertellen.

Alleen, die archaïsche water- en vuurkwestie is daarmee

niet de wereld uit. Een vuurgod en/of een watergodin zullen dan ook heus wel opnieuw in je karakter hun opwachting maken. Waardoor ‘groepssex’-ervaringen naderhand om herhaling kunnen vragen. En dan, welhaast onvermijdelijk, van invloed gaan worden op de frequentie van je neuken, thuis.

april 1994

Biografische notities

Frank Adam (1963), schreef de roman *Waterman* (prijs voor Letterkunde van de Provincie West-Vlaanderen) en het toneelstuk *Wakitchaga* (zelfde prijs)
Geert Beullens (1970), lic. Germaanse, publiceerde eerder in *Brain Drain*, actief bij *Bulderdrang*, een literair circus
Krist Biebauw (1968), Lic. Literatuurwetenschappen, directeur Cultureel Centrum Hamme, publiceerde eerder *Kareltje en Ernest*
Christine D'haen (1923), publiceerde gedichten, essays en een biografie over Guido Gezelle
Nadine Dupont (1955), huisvrouw, volgde een opleiding aan de Academie voor Schrijfkunst in Antwerpen
Hugo Franssen (1950), studeerde Germaanse filologie, uitgever van Epo
Frank Hellemans (1957), redacteur *D.B.H.*, literair recensent *Knack*
Jan H. Mysjkin (1955), dichter, vertaler, won in 1990 de Staatsprijs voor vertalingen, stelde de Franse poëziebloemlezing *Geboorten van het vers* samen
Angelo Perrotti (1956), studeerde piano, publiceerde eerder in *D.B.H., Begane Grond* en *Brain Drain*
Arend Roosenschoon (1929), beeldend kunstenaar, gewezen directeur Fodor Museum Amsterdam, publiceert over architectuur en moderne kunst, schrijft gedichten en maakt vertalingen
Marga Schouten (1953), studeerde Nederlandse Taal- en Letterkunde in Nijmegen, vertaalde eerder voor *Maatstaf* en *D.B.H.*
Piet Saegeman (1970), eerste publikatie
Roger Tavernier (1932), lic. politieke en sociale wetenschappen, bibliothecaris Universiteitsbibliotheek Leuven

Grafici

Gery De Smet (1961), komende tentoonstellingen: Centrum Hedendaagse Kunst De Watertoren, Vlissingen; Kunsthalle Palazzo, Liestal, Zwitserland
Lex Grobben (1949), redacteur *De Brakke Hond*

[advertentie]

[nummer 45]

In memoriam
Paul van Hool
redacteur van De Brakke Hond
29.12.1968 - 20.11.1994

Istvan Vancsa
Het Zwitsers mes

vertaling uit het Engels: Lieve de Beek

Ik heb mezelf een Zwitsers mes cadeau gedaan - het was een beetje duur maar meer dan de moeite waard -, want een Zwitsers mes is goed voor alle doeleinden: het heeft vijf verschillende soorten schroevendraaiers en ook een lineaal (metrisch en Engels), tangetjes, een vergrootglas, een kogelpen, een ivoren tandenstoker, buigtangen en zelfs een paar verschillende messen (maar kijk niet al te verbaasd indien ze die er eventueel vergeten in te steken zijn). Je kan werkelijk alles doen met een Zwitsers mes, dat gaat van draad snijden tot het schoonmaken van vis, sinaasappels schillen (het heeft het geschikte gereedschap voor elk karweitje), maar je kan het ook gebruiken om een computer uit elkaar te halen (en die vervolgens weer ineen te steken zodat hij werkt), een haarlok weg te snijden, een deur in tweeën te zagen (ik hoef hier niet te vermelden dat er verschillende zagen zijn voor metaal en hout), de koffiemachine, de televisie en de mixer te herstellen, een gat te boren of te kerven in een plank. Natuurlijk wil niemand al die dingen doen met dat Zwitsers mes; ik bijvoorbeeld heb geen zin om een gat te boren of te kerven in een plank, alhoewel ik het natuurlijk apprecieer dat ik één van deze karweien alsnog zou kunnen uitvoeren indien mijn verlangens als heer dat zouden eisen. Tussen haakjes, het merkwaardige aan zo'n Zwitsers mes is niet dat het al deze werktuigen bezit, maar dat ze écht nog werken ook. Ik heb de houtzaag geprobeerd en beslist dat je er hout mee kan zagen, net zoals je metaal kan zagen met de metaalzaag. Het klein mesje heeft iets van een scalpel en kan ook als dusdanig worden gebruikt. De schaar is scherp

en kan alles knippen of snijden wat je normaal kan knippen en snijden met een schaar, en de kogelpen, hoewel klein, schrijft effectief.

Het Zwitsers mes kan met één woord worden omschreven: perfect.

Maar aangezien niets volmaakt is, is het bestaan van een Zwitsers mes hoogst onwaarschijnlijk.

Probeer je een wereld voor te stellen die is opgebouwd als een Zwitsers mes. In zo'n wereld zou alles werken; de garagist zou m'n auto kunnen herstellen, de chirurg zou geen half-uitgelezen pornografische romannetjes in m'n buik achterlaten, vrijheid zou hetzelfde als vrijheid betekenen, een tijdperk, het woord 'politicus' zou geen beelden oproepen van een stommeling of van een razende gek, maar van een persoon die niet met theoretische fysica bezig is of met het trainen van honden of met het handelen in kunst, maar wel van iemand die bezig is met politiek en uiteraard een expert is daarin, want indien hij of zij dat niet zou zijn, zou hij of zij bedanken voor de job en parelduiker worden.

Het voorwerp dat ik nu aanduid als een Zwitsers mes zou onbekend zijn in zo'n wereld.

Maar het Zwitsers mes is noodzakelijk omdat de wereld niet volmaakt is, en alles wat kan breken ook zal breken, terwijl de enige zaken die niet kunnen breken bezig zijn met stuk of failliet te gaan - alhoewel zo'n zaken meestal geen probleem hebben met nog meer te breken - want de dingen zijn niet wat ze beweren te zijn, omdat soft-drink-flessen niet geopend kunnen worden en de bijna-nieuwe draaistoel waarop ik nu zit al driemaal ineengezakt is onder mij (net zoals tussen haakjes, de computer ook al helemaal uiteen zou zijn gevallen indien ik hem niet op tijd met m'n Zwitsers mes had hersteld, want hij was slechts half geassembleerd in de fabriek), omdat alles rond mij - rond ons -

alleen maar de waardeloze afval van een post-industriële maatschappij opeenhoopt, omdat ik me wat écht goed is niet kan veroorloven, en omdat zelfs dat wat perfect lijkt overhevig is aan de wet van Murphy (die ons dan weer herinnert aan één van de laatste uitspraken van Boeddha dat alles wat eens ontstaan is ook weer voorbij zal gaan).

De wet van Murphy heeft een onmiskenbaar Boeddhistisch geurtje.

Het Zwitsers mes is, voor mij tenminste, geen verzameling van werktuigen maar een voorwerp ter meditatie, getuigend van het feit dat je altijd op alles moet zijn voorbereid omdat deze chaotische, onvoorspelbare en absurde wereld ieder moment weer op je hoofd kan ineenstorten. Nu heb ik nog een job en een dak boven m'n hoofd, er is vrede en ik lijd aan niets, heb zelfs geen tandpijn, één kleine schok is er slechts nodig en de hele zaak gaat naar de verdoemenis, m'n werkgever kan failliet gaan, een kernraket van waar ook afgevuurd kan m'n huis wegvegen, mij achterlatend onder de blote hemel, en het zou kunnen dat ik m'n bovenste derde linkse snijtand met de buigstangen van m'n Zwitsers mes uittrek en de beitel van dat mes in de plaats steek om die te gebruiken wanneer ik mezelf ergens een hutje moet snijden omdat je toch moet verdergaan met leven - ik kan niet zomaar op m'n zwaard vallen want ik heb geen zwaard, alleen maar een Zwitsers mes en dat is net iets te kort voor die klus.

Paul Mennes
Hotel Nautilus

> ‘Naast de nieuwe Scheldelaan, die de toerist nieuwe perspectieven biedt, en o.m. naar het ultramodern hotel “Nautillus” (sic) leidt, bouwde de firma Distrigaz op een terrein van ca. 6 ha, ondergrondse opslagplaatsen voor vloeibaar gas.’
> *(Antwerpen de haven, George en Dis Van Cauwenbergh, uitgeverij S.M. Ontwikkeling Antwerpen, 1961)*

Het bouwen van een groot hotel ter hoogte van de Kruisschans- en Boudewijnsluis was een foute gok. Hotel Nautilus bleek niet rendabel, werd waarschijnlijk nooit echt gebruikt en bleef leeg en nutteloos achter. Vandaag staat het als een verkrottende welstandsstulp met uitzicht op de kerncentrale van Doel tussen de grote havenbedrijven.

Ik ontdekte dit vervallen gebouw toevallig op een zonnige namiddag. Van kamer naar kamer, van verdieping naar verdieping wandelde ik, huiverend en nieuwsgierig, door gangen vol graffiti, over gebarsten tegels of door het weer aangevreten tapijten. Behoedzaam stapte ik over stukgeslagen stoelen, lege chipszakjes van zeer recente datum, bevlekte matrassen, bierblikjes en allerlei flessen. Hoelang ik er rondliep, weet ik niet meer maar bij het buitenkomen leek het of ik de zon lange tijd niet meer gezien had.

Lillo mag dan één van de feeërieK aandoende toeristische trekpleisters van de Antwerpse haven zijn, Hotel Nautilus is de schaduwkant ervan. Imposant, beklemmend, slaapplaats voor al dan niet toevallige passanten, locatie voor vreemde feestjes, een surrealistisch overblijfsel van een andere tijd. Hotel Nautilus is voor mij wat Stonehenge voor de hippies was.

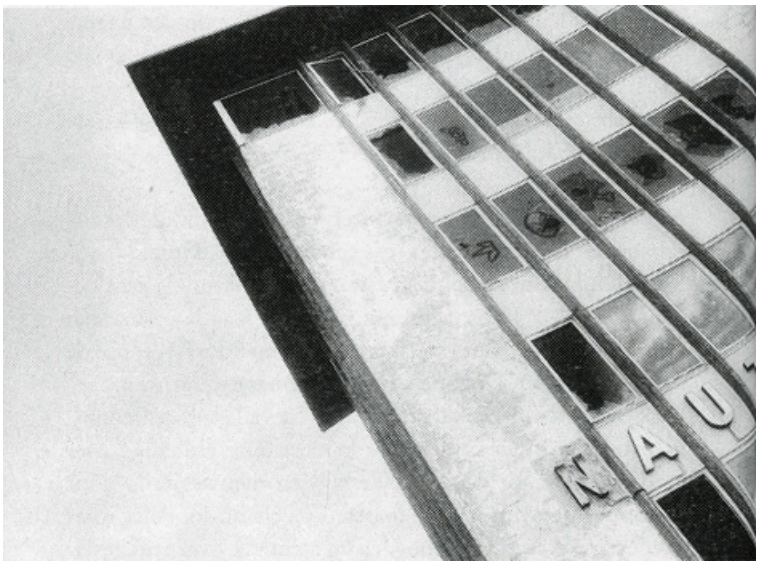
NAU

1

Lijken waren hier rond
van angsthaas naar wolfskind
beminnelijk knikkend
nippend van scherven

ze scharrelen langs flarden van trappen
van knekelkamer naar hersenvertrek
op leprabeton en koortsige planken

Ik ben de conciërge die woont in een wonde
de roestende held van een dood monument

2

De eerste verdieping - de Titanic Lounge
oud roze gemurmel van vroeger en beter
gretig geklepper van blinden tot doven
vastgeklonken aan versplinterd gebinte

Nautilus' tuin is koeltorenwater
buiten pulseren en blinken pilonen
onder krassende manen en wurgende dampen
glijden lijzig galeien voorbij

3

Feest in de balzaal van Hotel Nautilus

Het St. Vituskwartet
speelt
***
demente nocturnes & Alzheimerpolka's
(klauwen van katten op darmen van paarden)
***
cancan van kadavers en ranzige walsen
in kokers van liften op losse bedrading

blaadjes uit balboekjes dwarrelen in de tocht
de ramen goed dicht de ruiten gebroken

mijn krakend karkas wervelt en hotst
frivool maar aamborstig de danspiste rond
beminnelijk knikkend en nippend van scherven

Wim Neetens
Londens last

Die pecs van Emiel kun je gewoon niet geloven. Pectorals zijn dat, Engels voor borstspieren. Ik moet er de hele tijd aan denken. Je zou het hem niet nageven, als je hem daar met die ober ziet staan smoezen aan de bar, een echte slungel met dat rode haar in dat veel te ruime pak. Maar uit de kleren zijn die pecs gewoon niet te geloven. Ik moet trouwens zelf nodig wat harder trainen op de pecs. Ik zei het gisteren nog tegen Gerti terwijl ik me stond uit te kleden. In zo'n hotelkamer kun je je kont niet keren of je schrikt van je eigen aanschijn in een spiegel - niet echt opbeurend, nee. Buikspieren kunnen ook oefening gebruiken, trouwens. Lui, veel te lui. En die bench press van gisteren voel ik nóg.

Niet dat hij een slungel ís, hoor, Emiel; verre van, alleen ziet hij er soms zo uit. Oversized noemt hij die pakken. Scherpe kerel, heeft alles gauw door. Daarom heb ik hem ook genomen, ik wou geen andere. Ik moet die Emiel hebben, zei ik, en Personeelzaken heeft geluisterd. Dat we met ons hotelpasje ook in de fitnessclub konden, had hij bijvoorbeeld meteen gesnopen. Ze zeggen het er niet met zoveel woorden bij, in de hoop dat je apart voor de fitness en de sauna zult betalen. Je kunt zogenaamd lid worden voor een heel jaar, wat in ons geval dus niet hoeft. Dat had hij snel even uitgeplozen en het staat wel degelijk in het foldertje. Dat je er zo in kunt met je hotelpasje. Maar wat moet hij met die ober, we hebben ons ontbijt al lang besteld.

Goed idee van hem overigens om nog even te gaan poweren gisteren terwijl Gerti en die Tania de Turners deden. Die Tania is zijn vrouw. Emiel heeft ze allemaal al gezien, de Turners, beweert hij, en ik ben niet dol op al die regen en wind. Dus gingen de twee dames zonder ons. Zijn vrouw, zeg ik, maar eigenlijk zijn ze niet getrouwd. Van mij mag het.

De fitnessclub is in de kelder van het hotel. Er is ook een sauna en een zwembad. Klassezaak, punt. Voor de sauna hadden we gisteren geen tijd. Misschien vanmiddag nog even, voor de taxi ons weer naar de luchthaven brengt. Als het winkelen tenminste wat op wil schieten. Daar kun je natuurlijk niet onderuit als je de dames meeneemt. Hoewel, we mogen niet klagen. Het is de eerste keer dat er dames mee mogen en het valt reuze mee. Na een dagje marchanderen met die standhouders kun je best wat verstrooiing verdragen en als je onder mannen gaat stappen wordt er toch alleen maar over het werk gepraat. En het is niet omdat hij niet met die Tania getrouwd is, dat je hun dit pleziertje niet zou moeten gunnen. Plezier hoort erbij, vind ik, wat heb je anders aan je werk. Daarom heb ik ook gezegd: ik wil die Emiel, dat is er eentje die weet dat werken fun moet blijven, en toch een keiharde doordouwer. Dat het vrouwtje mee mag, dat motiveert die jonge kerels.

Dat merk je ook op de pec deck, hoor, dat het een doordouwer is. Dat is een machine voor de borstspieren, de pec deck. Je zit rechtop en met je ellebogen en je voorarmen druk je twee kussens naar elkaar toe. Ik doe een paar reeksje van tien of twaalf, met een kilo of twintig weerstand, maar Emiel blijft gewoon bezig en na elke reeks van tien doet hij er vijf kilo bij. Zo kwéék je natuurlijk spieren.

Die Tania van hem is trouwens net zo'n doordouwertje als hijzelf. Hoe die achter kaartjes voor de opera aan geze-

ten heeft toen ze hoorde dat er gisteravond noe een Tosca was! Ze héét er vier versierd - het zou me niet verbazen als het haar steekpenningen gekost had want ze heeft er Londen voor platgelopen en een paar uur voor aan de telefoon gehangen, beneden in de lobby met de Yellow Pages bij de hand. Bel toch op jullie kamer, zeg ik nog, zet het gewoon op de rekening, maar ze zegt, nee, ik moet zó in een taxi kunnen springen als het nodig is. Beetje aanstellerij natuurlijk. Maar zo ging het uiteindelijk ook: met een kreet stormde ze het hotel uit, een taxi in en een uur later stond ze daar met die vier kaartjes. Dat ze nog met Gerti naar de Laura Ashleywinkel zou, was ze kennelijk vergeten. Dat heb ik nadien wel weer even moeten rechtpraten, want Gerti leek niet echt meer gemotiveerd om mee te gaan naar de Turners, wat eigenlijk meer een idee van die Tania was. En Emiel trots op dat vrouwtje. Dat heeft hij zeker wel vijf keer gezegd, hoe trots hij op haar was, en dat we niet moesten vragen wat het gekost heeft want het is hun traktatie. Beetje gênant wel, natuurlijk. Hij als ondergeschikte dan toch uiteindelijk. Maar goed van intentie, ongetwijfeld. En nog goeie plaatsen ook. Nu, het schijnt ook een hele prestatie te zijn, kaartjes voor de opera bemachtigen op de dag zélf, een week voor Kerstmis nog wel. Maar ik kan me niet voorstellen dat ik er al die moeite voor zou doen. Tosca! Over die zangeres die op een kunstschilder verliefd is. Haar lievelingsopera, zegt die Tania. Bij Emiel hangt het van de interpretatie af, zegt hij. Dat zegt hij gisteren zelf, terwijl hij met de bench press bezig is. Zonder dat zijn tempo verslapt hoor, hij praat gewoon door het drukken heen. En ondertussen zié je die borstspieren gewoon groeien. Dé basisoefening voor goeie pecs natuurlijk.

Zou hij daar nu echt iets mee bedoelen, dat het van de interpretatie afhangt? Of zegt hij dat soort dingen zomaar.

Hangt een beetje met die studies samen, denk ik soms. Dat was overigens wel een van de redenen waarom ik hem wou: ik zei: iemand uit een heel andere richting, dat kan alleen maar verfrissend werken. Prima gok gebleken trouwens; puik onderhandelaar, heeft ons al een aardige duit opgebracht. Die rangverhoging moét er komen als we weer terug zijn, moet ik echt werk van maken.

En dat hebben we dus gezien, hoe ze Tosca hier in Londen interpreteren! Ik dacht eventjes dat Marilyn Monroe de scène op stapte! Die Tania geraakt er niet over uitgepraat. Je kunt een uitnodiging moeilijk afslaan als ze er zelf zo'n drukte over maken, maar ik ging net zo lief even stappen in Soho - de beste cappuccino buiten Italië. Het wàs bovendien niet helemaal pluis natuurlijk, dat Emiel en die Tania óns trakteerden. Gerti vond zelfs dat ze echt hun boekje te buiten gingen maar dat vond ik dan weer wat te sterk gesteld. Ik moet hem gewoon nog een beetje bijvijlen, dat is mijn verantwoordelijkheid als chef, en reisjes als deze zijn voor een jonge kerel als hij een soort leerschool. Dat begrijpt Gerti dan natuurlijk weer niet helemaal. Nee, je moet openstaan voor die jonge kerels, we kunnen er best nog wat van leren. Emiel heeft gisteren ook een paar keer mijn houding verbeterd bij de powertraining; kijk, dat vind ik precies positief. Dat hij zich niet laat afschrikken door ons verschil in laten we maar zeggen rang, om mij te zggen, rijk, baas, als je je rug niet wilt overbelasten moet je je bekken kantelen. Of zoiets. Met al die spiegels in zo'n fitnesszaal kun je jezelf wel goed in de gaten houden en je kunt ook wat opsteken van die andere types die staan te oefenen. Maar niet iedereen durft een ander te corrigeren, zelfs niet als ze zouden merken dat je heel erg in de fout ging. Dan lijkt het echt alsof je elkaar staat te begluren.

Trouwens: ik heb hem juist genomen omdat hij zo'n

spontane kerel is, Emiel. Positief ingesteld, communicatief, contactvaardig, zit nooit om een woord verlegen.

En ondertussen raast die Tania maar door over Tosca. Kletskous, hoor. En óveral een mening over. Veel gelezen, daar niet van. Ik geloof zelfs dat ze ook gestuurd heeft.

'Het gáát helemaal niet over de liefde!' zegt die Tania enthousiast tegen Gerti, die tegenover haar zit. Ik zit tegenover Emiels lege stoel. We hebben allemaal een glas sinaasappelsap voor ons staan. 'Dat is de grote misvatting over heel Puccini. En dat was net het knappe aan die voorstelling van gisteren, dat ze dat zo goed lieten zien.'

Gerti zwijgt. Om de stilte te vullen zeg ik: 'En waar gaat het dan wèl over, als het niet over de liefde gaat?'

'Hij vraagt waar Tosca dan wel over gaat,' zegt Tania lachend tot Emiel, die er net weer bij komt zitten. Geen idee wat hij met die ober nog te bespreken had.

'Over macht, natuurlijk,' zegt Emiel, met dat zelfvertrouwen dat tijdens zijn interview ook zo'n plus was, want je kunt niet geloven hoe weinig zelfverzekerd die gestudeerde jonge mensen soms zijn.

Over macht! Die Tania knikt nota bene instemmend.

'O ja?' zegt Gerti.

'Tosca is het type van de uitvoerende kunstenaar,' zegt die Tania.

'Gek hoe ze tegenwoordig "kunstenaar" zeggen voor vrouwen,' zegt Gerti. 'Ik kan er niet aan wennen. Mijn zus is schilder. De buurvrouw is schrijver! Haha!'

'Hahaha,' lach ik.

'De hele opera gaat over de keuze die ze moet maken. Tosca, dus. Blijft ze trouw aan de zuivere kunst?' vraagt Emiel.

'Aan Cavaradossi dus,' vult die Tania hem aan.

'Of laat ze zich corrupt maken en verkoopt ze zich aan het systeem.'

‘Aan Scarpia. Dat vond ik zo knap, dat ze haar opvoerden als een soort Hollywoodvedette, Madonna bijna, en Scarpia als een maffia-achtige impresario,’ zegt die Tania.

‘Draagt die meestal niet een soort uniform?’ vraagt Gerti. ‘Vroeger toch,’ zegt ze. ‘De japonnen van de sopraan, daar ging je vroeger voor.’

‘Ja, wat is hij ook alweer in het oorspronkelijke libretto,’ vraagt die Tania aan Emiel. ‘Een soort legerofficier? Een *creep* in ieder geval’

‘*Capo delle polizia*,’ zegt Emiel. ‘Hoofd van de politie. *E forza che si adempia la legger!*’

Daar gaat hij warempel aan het zingen! Gedempt weliswaar, maar er draaien toch een paar hoofden in onze richting. Kijk, die zelfingenomenheid soms, daar moet hij echt nog wat aan doen. Een beetje jeugdig narcisme kan geen kwaad zo lang je het in toom weet te houden. Meestal lukt het hem wel, geloof ik. Maar soms... Een goeie dunk van zichzelf, dat hangt natuurlijk met dat zelfvertrouwen samen. Stond in de fitnessclub natuurlijk voortdurend zichzelf te bewonderen in de spiegels. Te begrijpen ook, maar toch.

‘Geweld zorgt ervoor dat de wet wordt nageleefd,’ vertaalt die Tania trouw, knikkend naar Gerti en mijzelf alsof we kinderen zijn. Ik geloof zelfs dat Emiel wel eens verteld heeft dat ze voor de klas staat. Leuk beroep voor een meisje, natuurlijk.

Er volgt een stilte op haar woorden en ineens staat de ober bij onze tafel met een fraai beladen trolley. Stijl, dat hebben ze hier nog. Linnen dat kraakt van het stijfsel, zilver. Maar dan komt de verrassing: ‘*Champagne breakfast for four*,’ bromt die man zakelijk en voor ik weet wat er gebeurt, staat de tafel gedekt met ham, meloen, aardbeien met room, scones en allerlei ander gebak. En ik wordt uitgeno-

digd om de champagne te proeven. Als Gerti en ik van onze verbazing bekomen zijn merken we hoe die twee daar aan de overkant van de tafel onbewogen zijn blijven zitten gedurende de hele vertoning van de ober. Ellebogen op de tafel en vingers in elkaar gestrengeld onder de kin, met een identiek lachje om hun lippen.

‘Wel!’ zeggen Gerti en ik samen.

‘Verrassing hè?’ zegt die Tania met pretoogjes. ‘Dat had Emiel nog even gauw geregeld!’ Ze wrijft met een hand over Emiels rug. Zo trots. Gerti en ik nippen zwijgend van ons sinaasappelsap.

‘Er komt toch ook nog koffie?’ vraagt Gerti.

‘Anders vraag ik er wel om,’ zeg ik.

‘We hebben namelijk iets te vieren, Emiel en ik!’ zegt die Tania. Met een identieke beweging plaatsen ze hun polsen op de rand van de tafel en leunen ze naar voren. Die Tania heeft van die dunne meisjespolsen die je zo lijkt te kunnen breken. Kan zo'n kind het leven wel aan, denk je soms. Zo'n iel nekje heeft ze ook, boven dat wijde hemd dat ze draagt. Oversized, natuurlijk. Als ze niet zo ratelde zou ze aantrekkelijk zijn.

‘Zeg jij het maar,’ zegt die Tania.

‘Wij krijgen een kind,’ zegt Emiel. ‘Ons eerste. We weten het van net voor we vertrokken en we moesten het aan iémand vertellen! Jullie zijn onze eerste slachtoffers!’

‘Gefeliciteerd,’ zeggen Gerti en ik samen.

‘Tast toe, tast toe,’ zegt Emiel tot Gerti en mijzelf. De ober komt met een trolley met thee en koffie.

‘Gaan jullie nu ook trouwen?’ vraag ik terwijl we aan de aardbeien met room beginnen. De champagne is voortreffelijk maar ik doe het rustig aan. We hebben nog een hele dag voor de boeg.

‘Dat zal wel niet,’ zegt die Tania. ‘Een huis, een vaste

baan en een kind, oké, maar trouwen, dat is het laatste!' lacht ze. 'Op dát punt houden we het been stijf! Hé Emiel?' Ze slaat met haar hand lichtjes op Emiels dij en ik zie hem onder de tafel haar hand grijpen. Ze kijken elkaar lachend in de ogen en ze zeggen 'mmmmm' tegen elkaar. Gerti en ik kijken in ons bord en dan vraagt Gerti:

'En het kind dan? Dat wil later toch een vader?'

'Ja hoor,' zegt Emiel. 'Hopelijk wil het er nu ook al een!'

'Dat is allemaal wettelijk nu,' zegt die Tania sussend. 'Een kind dat buiten de echt geboren is heeft precies evenveel rechten als een kind binnen het huwelijk. Dat is veranderd.'

'O, is dat veranderd,' zegt Gerti.

In de lift staan we met zijn vieren te zwijgen maar als we in onze kamer zijn zegt Gerti:

'Dat was wel het toppunt!'

'Ach,' zeg ik. 'Ze zijn natuurlijk heel blij. Ze willen hun vreugde delen. Ze hebben het waarschijnlijk heel spontaan beslist, zonder nadenken.'

'Eerst die opera en nu dit. Ze maken er gewoon hún uitstapje van. Je laat je compleet passeren.'

'Dit is geen uitstapje, schat,' zeg ik. 'Dit is zaken. Ik heb het er later wel eens over met hem, op de zaak. Hij heeft gewoon pit. En zij moet de wereld nog wat leren kennen.'

'Zij is de ergste.'

Het kan van de champagne zijn maar in de taxi worden we allemaal wat sentimenteel. Emiel en ik praten over ons werk en complimenteren elkaar om onze succesjes op de handelsbeurs. Gerti zegt dat ze toch blij is dat ze de Turners gezien heeft. Die Tania kijkt uit het raam en zucht bij het zien van de bedelaars en de daklozen.

'Champagne en aardbeien voor ontbijt,' zegt ze. 'Tosca en taffeta 's avonds.' Dat wàs inderdaad een prachtige jurk

die ze gisteren droeg. Koningsblauw, zo eentje zonder schouderbandjes waar een meisje uit oprijst als een bloem. Gerti maakte haar er een compliment om. Ik leg die Tania uit dat dat precies de mooie dingen van het leven zijn. Op een drukke avond door een wereldstad lopen met vrouwen die lekker ruiken in ruisende jurken. Dat is toch precies waar we allemaal voor werken? Ik vraag waar ze zich zorgen over maakt.

‘Het geeft met het gevoel,’ zegt ze traag en nadenkend, ‘het geeft me het gevoel dat ik eerder deel uitmaak van het probleem dan van de oplossing.’

Emiel vindt het ook maar aanstellerij, denk ik, want hij zucht en haalt bijna onmerkbaar de schouders op.

‘Welk probleem dan,’ zeg ik want er blijft een stilte in de taxi hangen.

Die Tania maakt een gebaar in de richting van de trottoirs en de winkels. Omdat het nog vroeg op de dag is zijn er nog niet echt veel mensen op de been. In de portieken staan daklozen hun kartonnen dozen op te plooien en hun bezittingen in plastic tassen of boodschappenwagentjes te laden. Het is nog niet helemaal licht en je ziet hun adem als sigarettenrook in de lucht.

‘Maar dat is nu toch jouw probleem niet?’ zeg ik geruststellend. ‘Maak jij je nu maar zorgen om je baby en dat daar alles voor in orde komt.’

‘Maar precies dáárom...’ zegt die Tania met een gebaar van die dunne polsjes en Emiel neemt haar in zijn armen. Hij kust haar nadrukkelijk op de lippen en Gerti en ik kijken uit het raam.

Gerti en ik hadden al grote kinderen kunnen hebben. In het leger al, of met een baan.

‘Het is waar,’ zegt die Tania als ze hun kus beëindigd hebben. ‘Je kunt Londens last niet alleen op je schouders

torsen. Het is onzinnig.’ Met een klein lachje besluit ze het gesprek. We stappen uit bij Harrods en we zetten allemaal onze kraag op tegen de decemberwind. In deze buurt is het ondertussen al behoorlijk druk geworden. Taxi's en limousines met chauffeurs rijden af en aan. Bij de ingang van het warenhuis staat een menigte trappelend van de kou te wachten om hun tassen en paraplu's te laten controleren door geüniformeerde veiligheidsagenten.

Gerti en die Tania wilden de food halls zien en daar banen we ons inderdaad een weg naartoe. Maar de eindejaars-drukte overvalt ons zodanig dat we er radeloos in een groepje bij elkaar blijven staan, op elkaar gedrumd tussen die eindeloze rekken etenswaar in Harrodsverpakking. Ik zeg dat ik zo'n groen busje thee wou en Gerti kijkt me aan alsof ik gek ben. We schuifelen samen richting visafdeling en bij de koeltoonbank vergapen we ons aan de Art Nouveau-mozaïeken boven de hoofden van de bedienden in hun lange witte schorten. Die Tania wijst naar de uitgestalde zalmen en kreeften.

‘Kijk, dat vind ik nou, dat vind ik... Decadent is het enige juiste woord, vrees ik,’ zegt ze - fluistert ze bijna. Tegen mij, alsof ik de kreeften daar zelf gelegd heb.

‘Luister es hier’ begin ik, maar Emiel neemt die Tania weer in zijn armen en weer kust hij haar, tussen al dat winkelende volk, nette mensen ook allemaal bij Harrods. Tania laat zich tegen hem aan zakken met haar handen op die pecs van hem, en Gerti en ik kijken weg, naar de gekoelde tong-filets en de oesters op ijs. Soms lijkt hij zich helemaal niet van zijn omgeving bewust te zijn, zo in zichzelf opgeslorpt. Daar moet ik het toch even met hem over hebben. Als hij het meent van die rangverhoging - want dat wil hij echt, dunkt me - dan moet hij daar echt iets aan doen. Aandacht hebben voor zijn omgeving. Neem gisteren in de fitness-

club ook, eigenlijk was dat wel typisch. Ja, bij de bench press.

Het was niet écht zijn schuld natuurlijk, maar onrechtstreeks bracht hij me toch in behoorlijk lastige papieren. Ongewild, ik zou hem er niet van verdenken me opzettelijk op die manier een loer te draaien, maar toch. Kijk, ik zag hem met die barbell in de weer, dat is zo'n lange halter om met twee handen te grijpen. Bij de bench press lig je op je rug op een bankje en je drukt die halter de lucht in. Hij hangt op een staander boven je hoofd, daar moet je hem, vanuit je liggende positie, eerst af tillen en daarna er weer op. Dat zie ik Emiel dus doen, met dertig pond gewicht aan elke kant van de halter. *30 lbs*, staat er op die schijven. Die gaan fluks de lucht in, een keer of twaalf, vijftien. Ik denk, dat doe ik hem vlot na want in de fitnessclub thuis doe ik het ook met dertig kilo en het is wel een tijdje geleden dat ik nog ben gaan trainen maar het moet nog lukken. Dé basisoefening voor goeie pecs trouwens.

Maar dat verrast toch even, stel ik dus vast terwijl ik aan de bench press begin. Emiel is een eindje verderop alweer met een andere oefening begonnen; uit mijn ooghoeken zie ik hem voor de grote spiegel staan met kleine halters in zijn handen voor een schouderoefening.

Dat valt dus flink tegen, die dertig kilo. Ik druk één keer vlot en de tweede keer gaat ook nog aardig, maar daarna wordt het ineens behoorlijk moeilijk. Bij drie beginnen mijn armen te beven maar ik krijg hem nog boven. Ik beslis even te pauzeren voor ik aan vier begin. Mijn armen zinderen vanbinnen. Die halter ligt op je borstbeen en zo kom je natuurlijk ook niet echt op adem. Voor zover mogelijk kijk ik om me heen of er niemand me in de gaten heeft. Niet dat ik bang ben om een figuur te slaan, we zijn toch allemaal kerels onder elkaar die wat aan onze fysiek proberen te

werken. Niks onnozels aan als er een oefening wat minder gaat, toch? Ik kan me gewoon beter concentreren als er niemand in de buurt is. Aan deze kant van de club is er niemand bezig. Behalve Emiel, maar die heeft alleen oog voor zichzelf in de spiegel terwijl hij zijn schouders oppompt.

Vier, daar gaat-ie. Een derde van de weg legt de halter behoorlijk af maar dan gaat hij aan het beven en het kantelen. Ik ben nu niet meer echt bezorgd om mijn oefening, maar om het afleggen van die halter. Krijg ik hem ooit nog wel op die haken boven mijn hoofd, waar hij thuishoort? Ik druk hoger en ik voel dat mijn linkerschouder niet meer mee wil. De halter gaat scheef hangen en ik voel de druk in mijn hoofd toenemen omdat ik kracht begin te zetten op mijn keel. Dat loopt dus helemaal fout. Ik moet de halter weer laten zakken en het kost me al de kracht die ik nog in me heb om gewoon te vermijden dat hij met een smak op mijn borst terechtkomt.

Weer met dat gewicht op mijn longen probeer ik een beetje op adem te komen. Op die haken krijg ik hem nooit meer, maar wat dan?

Emiel staat nu bij het rek aan de andere muur andere halters te kiezen; zwaardere, ongetwijfeld. Hanerig wel een beetje hoor, altijd zwaarder en meer willen. Met de nieuwe halters vertrekt hij weer naar zijn plek voor de spiegel, waar hij daarnet ook stond.

‘Emiel,’ zeg ik, maar door het gewicht op mijn borst komt er niet veel meer uit dan een schor gepiep. Emiel blijft geconcentreerd bezig voor zijn spiegel. Moet je die schouderspieren zien werken.

Ik haal zo diep adem als kan.

‘Help,’ piept het uit mijn keel.

Hij reageert niet. Ook die bodybuilder die hier de zaak runt is nergens te bespeuren. Het barretje bij de ingang waar hij daarnet glazen stond om te spoelen is onbemand.

Voorzichtig probeer ik de barbell dan maar van mijn borst naar mijn buik te róllen. Het gaat niet zonder pijn maar het lukt wel. Ik vraag me alleen af of ik het gewicht zal kunnen dragen op mijn maag. Dertig kilo is nog nooit zo zwaar geweest.

Ik hap naar lucht als de halter van mijn borstbeen in de kuil van mijn maag rolt. Tandenknarsend laat ik hem verder rollen, pijnlijk over de botten van mijn heupen, snel over mijn kruis en dan ligt de barbell op mijn dijen. Eindelijk bevrijd.

Ik kom rechtop zitten en voel nu pas hoe mijn armen en mijn schouders aan het trillen gaan. Al die tijd is Emiel voor zijn spiegel blijven oefenen, maar nu gaat hij zijn halters weer op zijn plaats leggen. Hij ziet me zitten met die barbell dwars op mijn dijen en hij maakt een geluidloze 'O' met zijn lippen en komt in mijn richting.

'Lukt het een beetje, baas?' vraagt hij als hij bij me is. Hij tilt de halter van mijn benen en legt hem op de haken. 'Valt eerst wel even tegen hè, met zo'n zware. Die halter weegt op zichzelf al een goeie twintig kilo, zonder gewichten eraan. Kijk,' wijst hij: het staat er inderdaad op, *50 lbs*.

Dat had hij me even kunnen zeggen voor ik eraan begon, toch? Had hij toch kunnen raden, dat dat voor mij te zwaar zou zijn? Dat bedoel ik met in zichzelf opgeslorpt.

Met dat zoenen in Harrods is het precies hetzelfde.

'Die thee in groene doosjes hebben ze ook op de luchthaven,' zegt Gerti.

Pakjesloos banen we ons weer een weg naar de uitgang. Het is ijzig koud en op het voetpad van Knightsbridge loopt de menigte nu vijf rijen diep. Emiel zet een voet op de rijweg om een taxi te roepen maar hij wordt door een politieagente teruggefloten.

We beginnen in de richting van het metrostation te stap-

pen en bij elke bedelaar die we passeren voel ik Gerti's vingers, die mee in mijn jaszak zitten, in mijn pols knijpen. Maar die Tania houdt zich rustig of in ieder geval merken wij niks want ze lopen achter ons aan en we stappen door zonder omkijken.

In de metro gaat het erover wat we met de rest van de dag nog zullen doen.

'Hebben jullie een badpak meegebracht?' vraagt Emiel. Gerti en ik schudden van nee.

'Hè Emiel,' zegt die Tania.

'Een beetje sport kan geen kwaad,' zegt hij.

'Nee, maar jij overdrijft wel soms hoor,' zegt ze. Ze richt zich tot Gerti en ze zegt: 'Wat vindt jij van al die bodybuilding, eigenlijk? Ik ken geen enkele vrouw die het mooi vindt.'

'Het is geen bodybuilding, wat ik doe,' zegt Emiel.

Die Tania buigt zich samenzweerderig voorover naar Gerti. Alsof ze een geheim verklapt, zo fluistert ze:

'Weet je dat hij de haren van zijn borst scheert om zijn spieren beter te laten uitkomen?' Ze schiet in de lach: 'Ja! Ja!' zegt ze met één hand voor haar mond.

'Nee!' zegt Gerti geschokt en ik zeg verontwaardigd:

'Welnee!'

Zij roept: 'Het is wèl waar!' en Emiel zegt 'Hohoho!' terwijl ze hem lachend een paar klappen op zijn dijen geeft.

'Dat doe ik toch allemaal voor jou, schatje,' zegt Emiel temerig terwijl hij met zijn neus dat dunne nekje van haar kietelt maar die Tania houdt niet af.

'Nee, vind jij het mooi? Echt mooi?' vraagt ze Gerti nog eens maar voor Gerti kan antwoorden zegt ze zelf:

'Ze doen het gewoon voor elkaar. Jongensspelletjes. Ze vinden elkaar geweldig. En zichzelf.'

'Onzin!' zeg ik. Dat vind ik nu echt onzin! Ik voel dat ik

warempel een kleur zou krijgen, zo bespottelijk vind ik dit!

‘Jullie doen het gewoon voor elkáár,’ herhaalt die Tania. ‘Stoerdoenerij. Jullie willen altijd de grootste hebben.’

Kijk, van zoiets krijg ik nu wérkelijk een kleur. Maar Emiel maakt er een grapje van. Hij trommelt zich op de borst als een gorilla en hij zegt:

‘De grootste pecs, wat is daar tegen?’

Opgelucht lachen we alle vier.

‘Het geheim van goeie pecs is een goeie bench press,’ zegt Emiel ineens weer ernstig, alsof hij een moeilijk technisch probleem wil aansnijden. Maar hij kan zijn lach niet bedwingen.

‘Waar of niet, baas?’ vraag hij met een knipoog en twee in de lucht gestoken duimen. En omdat hij zijn lach niet kan bedwingen weet ik ineens wel zeker dat hij me gisteren opzettelijk onder die vijftig kilo heeft laten liggen. Kijk, denk ik: met zulke dingen verknoei je het nu echt voor jezelf, jongen.

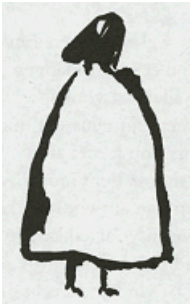

Arend Roosenschoon
Sonnet nr. 83

Al weet ik nu wel wat U zeggen wilde, verbaast het mij nog steeds,
dat U mij muggen dood laat slaan,
die met miljoenen tegelijk, als ik ten naaste bij in slaap ben,
U vermoeden op de maan.
Want deze hier, die mij niet steken, alleen maar uit zijn op de liefde,
zijn verlangend naar Uw Zijn,
zich verzoenend met hun vleugels, wat een geluid voortbrengt van hoe een beest
een zeer groot beest kan zijn.
't Gonst van ‘o’ en ‘u’ en ‘oe’, zoals ook ik oweehovaardig een paring onderga,
en dat keer op keer,
alsof ik zelf niets anders vroeg, dan een vrouw om mee ‘tot U’ te gaan,
maar die dat deed,
als kwam 't
van 't weer.
Een hersenspinsel moet dit zijn, als van een geest,
die minnend bang is, dat hem zo'n haft was voor geweest.

Jochen Arsleven
Zonder woorden

Oom Egbert is altijd de eerste die opstaat. Als je 's ochtends beneden komt in je nachtpon is hij er al. Je krijgt een grote kop thee van hem, met veel suiker. En een beschuit met boter. Je drinkt met kleine teugjes om wakker te worden. Oom Egbert is al wakker. Hij heeft een grote snor en hij praat altijd luid. Zijn stem rolt, als een leeuw. Een goeiige leeuw. Ik vind hem aardig maar je kunt hem niet aaien. Je kunt met oom Egbert niet stoeien. Met Daaf stoei ik wel.

We gaan met z'n allen naar het zwembad. Walter en Daaf doken naar een gulden die op de bodem lag. Walter kwam er mee boven. Walter is veel ouder dan Daaf. Ze hijgden en ze proestten als zeehonden.

Berry heeft een opblaasband om zijn middel. Hij probeerde Daaf bij te houden met zwemmen maar hij kreeg water in z'n neus en begon te huilen.

Hendrik deed stoer in het ondiepe. Hij kan niet zwemmen. Toch is hij ouder dan Daaf. De anderen kunnen allemaal zwemmen, Roos ook. Walter bood aan, het hem te leren maar Hendrik wou het niet.

Walter lag met Ada te vrijen. Ik zag dat hij zijn hand in haar zwempak had. Toen knipoogde hij tegen me.

Je kunt op twee manieren bij het kanaal komen: door het land en over de weg. We gaan meestal door het land. Vorig jaar mocht ik nog niet mee omdat ze zeiden dat ik te klein

was om over de sloten te springen. Je hoeft trouwens maar twee keer over een sloot te springen. Het is makkelijk. Ik spring verder dan Valérie. Berry kan natuurlijk niet mee, met die beugel om zijn been. Maar Roos bleef ook thuis, net als ik vorig jaar.

Boei de hond was wel mee. Hij is van Daaf. Het is eigenlijk een jachthond. Hij zit achter een haas aan maar hij krijgt hem nooit. Soms blijft hij de hele dag weg omdat hij achter hazen aan jaagt.

Op de hei zagen we een slang. Daaf dacht dat het een adder was maar die zijn bruin met zwart. Het was een ringslang. Dat wist Hendrik. Die zijn niet gevaarlijk. We zagen ook parende libellen.

Toen we naar de supermarkt gingen mocht ik achterop bij Valérie. Maar ze slingerde zo dat ik viel en ik had een gat in mijn knie. Ik was niet boos op Valérie want die kon er niets aan doen.

Berry vond een mes van een maaimachine. Het was driehoekig en helemaal verroest. Hendrik zei dat je je er aan kon snijden. Alsof hij dat zelf niet wist. Maar toen mocht hij het niet houden van oom Egbert. Oom Egbert is wel aardig maar erg bazig. Hendrik is een klikspaan.

Daaf zwaaide naar een auto. Wie is dat? De veearts, zei Daaf. Die heeft rietjes met zaad van een stier bij zich in een koeler. Daar bevrucht hij de koeien mee. Heb je dat wel eens gezien? vroeg ik. Hij zei van wel, maar misschien zegt hij dat om op te scheppen.

Als het regent mogen we in de school, het is toch vakantie. Je kunt er fijn spelen en we struinen op de zolders. Oom

[advertentie]

Egbert vindt het goed. Berry had vorige week een ruitje kapot geschoten met een katapult. Oom Egbert was wel boos. Hij vloekte, maar we mogen er toch blijven spelen.

Daaf en Valérie glijden van de trapleuning, heel hard. Ik durfde eest niet maar ik heb het toch geprobeerd. Als je je niet goed vasthoudt val je een verdieping naar beneden op de stenen vloer. Ik hield me dus goed vast, maar toen ging het maar heel langzaam.

Als je je afdroogt in de badhokjes moet je oppassen want er zitten gaatjes in de wanden en de jongens loeren er doorheen om je blote kont te zien. Je moet er gewoon wat voor houden, dan zien ze niks.

Ik zei tegen Daaf dat we het wisten maar hij zei dat hij naar mij niet keek. Misschien doet hij het toch wel maar ik vond het aardig dat hij het zei.

's Avonds waren we naar de film gegaan, in het dorp. Het was een vampierfilm, hij heette Met jouw tanden in mijn nek. Het was doodgriezelig maar ook erg grappig. We kwamen heel laat terug en we konden eerste niet slapen omdat het zo griezelig was.

Als je de boer helpt bij het hooien kom je helemaal onder het stof te zitten zodat je meteen moet gaan douchen als je terugkomt. Ik had alleen m'n short aan omdat het zo heet en stoffig was. Hendrik zei dat ik een b.h. aan moest doen. Waar bemoeit die zich mee?

Ik zie van boven af dat ik al borsten krijg. Als je zwemt krijg je kippevel, dan zie je het duidelijk. Maar dat gaat Hendrik niet aan.

Bij Valérie is het duidelijker. Ada is al volwassen. Ze heeft mooie borsten. Je ziet het als we ons afdrogen. Daarom loeren de jongens natuurlijk.

De jongens stonden bij elkaar te smoezen en toen ik er bij kwam hielden ze zich stil. Mag ik het niet horen, vroeg ik. Als je je kut laat zien, zei Berry. Toen lachten ze allemaal, Daaf ook. Ik ben weggelopen.

Later wou Daaf het goed maken maar ik was boos omdat hij gelachen had. Het was toch maar Berry die het zei, zei Daaf. Maar waarom had hij dan gelachen. Omdat ik dacht dat jij ook wel zou lachen, zei Daaf. Maar ik was niet erg boos meer op hem.

In de school spelen we verstoppertje met z'n allen. Ik weet plekjes waar ze je nooit kunnen vinden. Het is er zo stil dat je je eigen adem hoort. Of je kunt een grote tekening maken op een schoolbord. Berry had vieze woorden op een bord geschreven maar die heb ik uitgeveegd voordat Roos ze zag. Je mag wel op het bord tekenen van oom Egbert maar je moet het ook weer uitvegen.

Ada duikt van de hoge. Haar benen zijn gestrekt en ze duikt recht naar beneden. Ada heeft een kies met een gouden vulling. Ik vind haar erg mooi. Ze is groot, haar schouders zijn mooi rond, niet zo hoekig als de mijne. Soms fantaseer ik dat ik met haar lig te vrijen en dat ik haar zoen, net als Walter doet. Misschien ben ik wel een lesbie. Maar ik geloof het niet.

In het zwembad kwam Berry langs me lopen, toen kwam hij aan m'n borst. Hij deed net of hij er geen erg in had maar hij deed het met opzet. Ik heb hem een hengst gegeven en toen jankte hij weer.

Vanochtend waren de jongens in het torentje van de school. Ik zag ze zelf zitten van buiten af. Maar toen ik er aan

kwam wilden ze me niet binnen laten. Ze doen vies, zei Valérie.

Vorig jaar speelde ik soms doktertje met Daaf. We kleedden ons half uit en we keken bij elkaar. Als je het aanraakte kriebelde het, zodat ik moest lachen. En zijn pik werd stijf. Het is wel kinderachtig om nu nog zulke spelletjes te doen in het torentje, en toch zijn ze ouder dan ik, behalve Berry. En er was niet eens een meisje bij. Waarom denk je dat ze dat doen? vroeg ik aan Valérie. Maar die haalde haar schouders op.

We slapen met z'n drieën op een kamer. Valérie, Roos en ik. Roos slaapt altijd meteen. Ik lig soms nog een tijd wakker. Ik hoorde Valérie maar steeds bewegen. Wat doe je toch? zei ik. Niets, zei ze.

Soms spelen we in het achterbos. Het is er zo stil dat het gonst. Het zijn natuurlijk de vliegen en de kevers die je hoort. Het sparrenbos is zo dicht dat je er bijna niet in kunt. Het is er zo donker dat je denkt dat je er niets zal kunnen zien, maar als je er in bent valt het mee. Valérie durfde eerst niet mee maar ze kwam toch toen ik voorop liep. Ik ben niet bang voor de grote spinnewebben.

Nu en dan is er een kleine open plek. De grond is glad en helemaal bedekt met koperkleurige sparrenaaldjes. Als de zon er op schijnt lijkt het echt van koper. Niemand kan je daar zien. We zaten er heel lang, zonder iets te zeggen. Waar denk je aan? vroeg ik. Aan niets, zei Valérie.

Valérie is al een paar keer ongesteld geweest.

Valérie is verliefd op Hendrik. Ze zei het zelf. Ik vind het stom. Hendrik is helemaal niet aardig. Hij loopt altijd op te

scheppen. Valérie zei dat ze dat wel wist maar ze is toch verliefd op hem.

We speelden krijgertje in de school, omdat het regende. We waren met z'n allen en we deden heel wild. Roos gleed met een rotvaart van de trapleuning en toen viel ze er af. Ze viel op de goede kant, op de traptreden, anders was ze misschien wel dood geweest. Nu had ze alleen haar knie opengehaald en ze had haar arm gebroken. Oom Egbert heeft haar in de auto naar de dokter gereden en die heeft het gezet. Nu loopt ze met haar arm in het gips, maar ze huilt niet meer.

We zijn later ook in het torentje geklommen, toen de jongens er niet bij waren. Het is er stikwarm en net zo stil als in het bos. Je kunt heel ver kijken. Aan een kant zie je het kanaal liggen en aan de andere kant het achterbos.

We hadden het over jongens. Dat die zo kinderachtig doen. Valérie zei dat ze langs hun pik wrijven en dat er dan zaad uit komt. Daarom mochten wij er niet bij. Het lijkt me grappig om dat eens te zien, maar ik zou het Daaf nu niet meer vragen. Hij deed het vorig jaar zeker nog niet.

We zagen Ada en Walter lopen. Walter had zijn arm om haar middel en Ada had haar hand in zijn achterzak. Ze wisten niet dat wij naar hen keken.

's Avonds vroeg Valérie of ik wou vragen of Hendrik met haar wilde gaan. Ik zei dat ik dat niet wou en toen vroeg ze of Roos het wou vragen. Die vroeg het aan Hendrik en die zei dat het goed was. Dus dat was ook weer geregeld.

Ik kon niet slapen. Toen hoorde ik dat Walter bij Ada was, in haar kamer. Je hoorde soms niets maar nu en dan praat-

ten ze en toen huilde Ada. Ze zei: als je maar belooft, en de rest verstond ik niet. En Walter zei iets dat ik ook niet verstond. Ik sliep nog niet toen ik hem hoorde weggaan. Hij deed heel zachtjes maar ik hoorde het toch.

Als ik van de trapleuning glijd doe ik nu nog voorzichtiger. Ik klem mijn benen er omheen. Toen kreeg ik plotseling een raar gevoel. Het stroomde door mijn buik en in mijn benen. Het was tegelijk sloom en opwindend. Ik bewoog me niet en toen trok het weer weg.

Het was iets dat niet eerder bij me had gehoord maar er nu plotseling was. Zoals toen voor het eerst een tand los zat. Toen ik het Valérie vertelde wist ze wat ik bedoelde.

We gingen boodschappen doen. Hendrik en Valérie gingen niet mee. Die gingen wandelen in het achterbos. Ze gingen natuurlijk zoenen, en vrijen, dachten we. Ze waren nog niet terug toen we thuiskwamen, maar later waren ze wel thuis. Je kon niets bijzonders aan ze zien en ze vertelden natuurlijk niets.

Toen we naar bed zouden gaan kwam ik langs Hendriks kamer. De deur stond half open en ik zag Valérie bij hem. Ze zaten naast elkaar op zijn bed. Valérie zei iets tegen hem, ik verstond niet wat ze zei. Ze gaf hem een zoen op zijn wang maar hij deed niets. Toen zag Valérie mij en ze trapte de deur dicht.

Daaf had iets heel moois gevonden. Het zag er uit als een echte libel, maar helemaal wit en doorschijnend. Het was de huid van een libel die verveld was. Ik heb het van hem gekregen.

Als we in het kanaal zwemmen duiken we met z'n allen van

de sluis af. We gaan allemaal op de sluis staan en duiken tegelijk het water in. Het geeft een geweldige plons. Toen we in de zon lagen te drogen ging ik met mijn hoofd op Ada's schouder liggen. Ze lachte tegen me en sloeg een arm om me heen. Ik vroeg zachtjes of ze ruzie had gehad met Walter, omdat ik haar had horen huilen. Ze zei dat ik me vergiste. Ze zei dat Walter niet bij haar was geweest en dat ze niet had gehuild. En toen vroeg ze of ik het niet verder wou vertellen.

We bleven de hele dag aan het kanaal. Hendrik was bijna niet in water geweest. Hij maakte flauwe grapjes en hij had zich geen enkele keer met Valérie bemoeid. Toen we naar huis gingen huilde Valérie en ze zei dat ze niet meer met hem ging. Hendrik vond het zeker zelf ook gek, want hij bleef apart fietsen. Hij merkte natuurlijk wel dat we het over hem hadden.

Walter is erg sterk. Toen hij z'n veter vastmaakte klom ik op zijn schouders. Hij stond gewoon op. Ik zat stevig want ik klemde me vast met mijn voeten. Hij liep een hele tijd met me verder. Hij heeft leuk golvend haar. Word je niet moe? vroeg ik. Ja, verschrikkelijk, zei die, maar hij meende het niet want hij lachte. Toen gooide hij me eraf maar hij ving me op en zette met met een zwaai neer. En hij zei kleine salamander tegen me, maar het was geen schelden, want hij zei het heel aardig. Ada was daar niet bij, maar ik denk niet dat ze het erg zou hebben gevonden.

Ze hadden het weer over Hendrik. Ze zeiden dat ze hem een klier vonden. En dat hij altijd dezelfde lullige kleren draagt en dat hij met vuile handen blijft lopen als hij z'n fiets schoongemaakt heeft. En hij doet heel gemeen en ruw als hij stoeit. Berry zei dat hij op had lopen scheppen dat hij

Valérie zou neuken. Maar waarom doet hij dan helemaal niks? Hij was zelfs niet aardig tegen haar. Ik vind hem ook niet aardig maar ik vond het ook wel zielig dat hij er nu zo uit lag. Daaf doet niet mee als we het zo over Hendrik hebben. Daaf vindt hem ook niet aardig maar hij is veel te goeiig om over hem te roddelen. Het is van ons misschien ook niet aardig maar ik doe toch mee. Dan moet die maar niet zo stom doen tegen Valérie.

Toen ik 's ochtends beneden kwam was oom Egbert samen met Ada bezig de kamer te versieren voor de verjaardag van tante Aleid. We brachten haar thee in bed, en een beschuit met boter, en we hebben voor haar gezongen. Er was de hele dag visite en we aten taartjes en we dronken chocolademelk. De visite bleef de hele avond en wij deden spelletjes. Ada en Walter deden ook mee. Walter knipoogde tegen me en noemde me weer salamandertje. Waarom noem je me zo? vroeg ik. Hagedisjes zijn zo droog, zei hij. Ik zei dat ik liever een vlinder was, of een libel.

Dan was je eerst een kokerjuffer, zei Hendrik. Gedverdemme, dan was ik een larf.

Als Walter lacht moet ik ook lachen.

We gingen heel laat naar bed.

De jongens liepen met Hendrik te smoezen en toen ik er bij kwam hielden ze op. Ik stak mijn tong uit en ik zei: ik heb het toch wel gehoord.

Daaf kwam naast me lopen en lei zijn arm om mijn rug maar ik tackelde hem en ik liet me languit over hem heen vallen. Au, verdomde trut, riep hij. Lekker. Toch wou hij niet verder vechten. Ik durf niet goed met je vechten, zei hij. Waarom niet? vroeg ik. Hij haalde zijn schouders op. Om mijn borsten? zei ik. Bleuh, zei hij, als je nog es bor-

sten zegt blijft er niks over. Maar hij zei het zo zachtjes dat de anderen het niet hoorden. Ik wou weer beginnen te vechten maar hij deed niets terug.

We bleven een tijdje met een arm om elkaar heen lopen, zoals vroeger. Maar het ging niet echt, dus gingen we weer apart lopen.

In het zwembad maakte Valérie grapjes met Berry. Ze deden net of ze verkering hadden. Ze ging tegen hem aan zitten en hij sloeg zijn arm om haar heen en ze deden net of ze heel wee met elkaar deden, maar heel overdreven. Ada maakte foto's. We waren allemaal tegen elkaar aan gaan zitten maar Berry en Valérie hielden nog eens extra hun wangen tegen elkaar. Ik denk dat Valérie het deed om Hendrik te pesten, maar die deed net of het hem niet kon schelen. Of misschien kon het hem niets schelen. Ik zat tegen Daaf aan, die doet tenminste niet vervelend. En Roos zat tegen mij aan.

Ada dook van de hoge en maakte een salto. Ik duik wel van de kant af maar niet van de duikplank. Daaf dook van de duikplank maar hij kwam plat terecht en zijn borst was helemaal rood.

Ik ben geloof ik verliefd op Walter. Ik moet steeds naar hem kijken. Ik wil niet dat hij het merkt, daarom doe ik het stiekem. Als hij mijn kant op kijkt doe ik net alsof ik niet kijk. Ik luister naar zijn stem. Als hij er niet is denk ik steeds aan hem. Ook als ik aan iets anders denk, denk ik tegelijk ook aan hem. Net zoals wanneer je een wijsje in je hoofd hebt dat steeds terug komt.

Ik denk eraan hoe ik op zijn schouders zat en hoe hij me met een zwaai omgooide en in zijn arm opving. Ik voelde zijn adem op mijn gezicht.

In het torentje van de school vertelde ik het Valérie, dat ik verliefd ben op Walter. Ik weet het nu zeker. Ze zei: maar Walter gaat met Ada. Alsof ik dat niet weet. En ze zei dat Walter bijna twee keer zo oud is als ik. Dat is niet waar. Misschien anderhalf keer. Maar ik kan er niets aan doen. Ik denk steeds aan hem. En ik fantaseer dat ik bij hem lig zoals ik bij Ada lag, met zijn arm om me heen.

En Ada dan?

Ik wil niet dat hij merkt dat ik achter hem aan loop. Ik wil ook niet dat Ada het merkt. Ik weet niet wat ik doen moet.

Ik kwam Walter tegen achter de school. Ik had het met opzet gedaan. Ik geloof wel dat Walter dacht dat het toevallig was. Hij leek blij me te zien maar ik wist ineens niet meer wat ik moest doen. Wat heb je, salamandertje? vroeg hij, maar ik kon niets zeggen en ik stond maar stom te kijken. Hij kwam dichter bij me staan en vroeg: is er iets? En hij zei: zeg je 't me? Hij zei het zo lief dat ik mijn hoofd tegen hem aan legde. Hij kriewelde in mijn haar. Ik wilde het hem zeggen maar ik had een kikker in mijn keel en hij lachte en pakte mijn gezicht en hij zoende me, op mijn neus, en toen heel even op mijn mondhoek. Hij zoog het een klein beetje naar binnen. Mijn hart begon te bonzen en ik werd helemaal week en slap in mijn knieën.

Toen kwam oom Egbert er aan. We deden allebei net of er niets gebeurd was.

's Avonds waren Walter en Ada er niet. Ze waren samen uit gegaan en ik durfde niet te vragen waar ze naar toe waren gegaan.

Ik had geen zin om met de jongens te spelen. Ik ging met

Roos en Valérie wandelen in het achterbos. Ik vertelde dat hij me op mijn mond had gezoend. Gedsie, zat hij met zijn tong in je mond? vroeg Roos. Welnee, trut. Hij had me eigenlijk alleen maar een kusje gegeven.

We wisten niet hoe het nu verder zou gaan.

Walter en Ada blijven gewoon samen. Net of er niets is gebeurd. Misschien heeft Walter het haar niet verteld.

En ik dan?

Ik droomde dat ik Walter weer tegenkwam. We stonden tegen elkaar aan en hij was helemaal om me heen. Ik was heel blij. We zeiden niets.

Ik ging naast ze lopen, aan de andere kant van Ada. Die legde haar arm om mijn schouder. Walter lachte tegen me en zei: hee, dag salamandertje. Ada drukte zich even tegen me aan. Trek je maar niks van die gek aan, met z'n salamander, zei ze. Hij is zelf een salamander. Walter lachte, maar niet zo aardig als anders. Het klonk een beetje opzettelijk. Ik ben een dikke mannetjessalamander, zei hij, maar zij is een vrouwtje, zo'n mooie kleine dunne. Zij is m'n tweede verkering, zei hij. Gek, zei Ada. Ja hoor, zei Walter, als jij me niet meer moet trouw ik met haar. Ze lachten maar wat, maar ik voelde aan mijn ogen dat ik bijna ging huilen. Dat meen je toch niet, zei ik. En toen huilde ik.

Ada bleef staan. Ze lachten allebei niet meer. Walter is te oud voor jou, schat, zei Ada. Ik knikte maar ik kon niet praten van het huilen.

We lagen in het gras en Ada had haar arm om me heen. Ze deed haar hand onder mijn trui. Bij Ada voel ik me prettig en vertrouwd.

Boei, Daafs hond, kan heel speels zijn. Je kan wild met hem stoeien. Hij gromt alsof hij boos is en hij doet net of hij je bijt, maar hij doet het heel zachtjes. Hij bijt nooit door. Maar als hij Daaf ziet gaat hij meteen naar hem toe.

We konden weer niet slapen, Valérie en ik. Het was veel te warm. We lagen alleen onder een laken. Valérie was weer steeds aan het bewegen. Ik zag haar liggen woelen. Ze bewoog met haar benen. Ik denk dat ik wel weet waarom ze niet wil zeggen wat ze doet.

Ik stond voor de spiegel maar ik weet niet hoe hij me ziet. Ik ben niet zo spichtig als Roos maar Valérie is mooier dan ik. En Ada is het allermooist.

Toen ik mijn nachtpon al aan had zag ik Walter uit de badcel komen. Hij wuifde naar me en ging in zijn slaapkamer. Ik wilde hem zeggen dat ik verliefd op hem ben maar dat hij bij Ada moet blijven omdat ik toch overmorgen naar huis ga.

Ik ging zijn slaapkamer binnen. Hij zat op zijn bed. Ik wist niet meer hoe ik moest beginnen. Hij legde zijn handen op mijn schouders. Mijn hart bonkte. Ik werd helemaal slap in mijn benen.

Ik zat op zijn knie. Hij boog zijn gezicht naar me toe. Hij rook naar tandpasta. Vertel je het me nu? zei hij. Ik vond hem zo lief dat ik mijn armen om zijn hals sloeg en tegen hem aan kroop. Hij aaide langs mijn blote armen. Ik wou dat hij me weer zoende, maar dat deed hij niet. Zijn hand kwam even langs mijn borst.

Mijn oren bonsden. Wàk, wàk, wàk, hoorde je.

[advertentie]

Hij was zo sterk. Ik voelde aan mijn dijen hoe zijn spieren bewogen. Plotseling kreeg ik weer dat gevaarlijke gevoel van op de trapleuning. Het stroomde door me heen. Ik werd bang. Ik duwde me van hem af. Ik moest huilen en toen ging ik weg.

Valérie en Roos zaten rechtop in bed toen ik terug kwam. Ze keken verschrikt naar me maar ze zeiden niets. Ik ging meteen in bed liggen en deed of ik sliep.

Terwijl ik af en toe in slaap viel droomde ik dat ze allemaal om me heen stonden en naar mijn borsten wezen. En Walter wou me weer op mijn mond zoenen maar de anderen hielden hem tegen. Ik huilde en ik zei tegen Walter: had je dat ook met Ada gedaan toen die moest huilen?

Toen Roos en Valérie opstonden deed ik of ik sliep want ik had geen zin om met ze te praten.

De jongens hadden ruzie. Hendrik had iets beweerd wat ik niet had gehoord en Daaf riep dat het niet waar was. O nee? riep Hendrik, waarom liep ze dan achter hem aan? Ik werd plotseling vuurrood en mijn hard begon weer te bonzen. Misschien hadden ze het niet over mij, maar ik dacht van wel.

Toen we boodschappen deden zat Roos bij Valérie achterop en ik fietste naast hen. We hebben de hele tijd niets gezegd.

Roos smoesde met Berry en Hendrik. Ze was in zijn kamer, hoorde ik haar zeggen, maar toen ze mij zag hield ze zich plotseling stil. Ik deed alsof ik niets had gehoord.

Later vroeg ik Roos waar ze 't over hadden gehad. Nergens over, zei Roos. Ik vroeg of ze het over mij hadden maar ze zei van niet.

Ik wou Walter vertellen waarom ik in zijn kamer was gekomen, maar hij was nooit alleen. De enige keer dat hij alleen was zag hij me niet. Hij liep net weg toen ik naar hem toe wou gaan. Of deed hij alsof hij me niet zag?

Ik liep langs de huiskamer. Tante Aleid was binnen, met Ada. Ik hoorde hen praten. Maar de kinderen zeggen dat ze huilend uit zijn kamer kwam, zei Ada. Ik voelde weer dat ik een kleur kreeg en mijn hart bonsde weer. Maar ik ging niet naar binnen.

De jongens zaten weer in het torentje. Ze keken naar mij en ze lachten. Ze hadden het over mij. Daaf lachte niet.

We gingen niet met z'n allen zwemmen. De jongens fietsten naar het kanaal zonder het te zeggen. Walter en Ada hebben geloof ik ruzie. Ze bemoeien zich niet met elkaar. Roos en Valérie praatten samen en ik mocht het weer niet horen.

Ik heb tegen Valérie gezegd dat ik het wil weten. Ze wou het eerst niet zeggen en toen begon ze te huilen. Later zei ze dat Ada boos was geweest omdat ik op Walters kamer was. Toen had ze Ada verteld dat ik huilend was teruggekomen. En Roos had het aan Hendrik gezegd.

Maar waarom huilde ze nu zelf?

Ada liep gewoon naast me met haar hand op mijn schouder. Ik vroeg of ze boos op me was en ze zei van niet. Ik zei dat ik dacht dat ze boos was omdat ik bij Walter was geweest.

Ik zag dat ze tranen in haar ogen kreeg. Ik vertelde haar precies wat er gebeurd was. Dat ik zijn spieren had voelen bewegen en dat ik toen het gevoel van de trapleuning kreeg.

Valérie zat in haar eentje in de logeerkamer te huilen. Ze wou eerst niet zeggen waarom maar toen zei ze dat oom Egbert haar allerlei dingen had gevraagd, over mij en over haarzelf. En over Walter. Wat had hij dan gevraagd? Dat wou ze niet zeggen.

Maar Walter en zij hadden toch niets gedaan? Maar ze wou verder niets zeggen en ze huilde weer een beetje. Oom Egbert had haar helemaal overstuur gemaakt.

Ik liep naast Daaf. We liepen hand in hand. Hij is toch mijn vriend. Ik wou dat hij me vertelde wat er aan de hand was. Maar hij wist het ook niet precies. Ja, dat ze zeiden dat ik in Walters kamer was geweest. Maar meer wist hij niet. Ook niet over Valérie. Of hij wou het toch niet zeggen.

Roos zei dat ze Valérie een keer met Walter in onze logeerkamer had gehoord. Ze hadden de deur op slot gedaan. Ze wist bijna zeker dat het Walter was, maar het kon ook Hendrik zijn geweest.

Ik denk dat Roos maar wat kletst.

Er was een libel in de tuin met een lichtblauw lijf en vleugels met regenboogkleuren. Boei hapte er naar maar hij ving hem niet. Ik riep Boei maar die wou niet stoeien. Hij liep weg.

Hendrik had tegen Roos gezegd dat Valérie en ik allebei bij Walter waren geweest en dat hij aan ons had gezeten en dat we een orgasme hadden gehad. Roos vroeg wat een orgas-

me was. Ik vertelde het haar niet. Ik weet het zelf niet precies.
Hendrik liegt dat hij barst.

Had ik een orgasme? Maar Walter had niets gedaan.

Walter is vannacht weggegaan. Misschien was het nog niet nacht maar het was al donker. We hadden een auto gehoord. Daaf zegt dat het uit is tussen hem en Ada.
Oom Egbert had allerlei rare dingen aan Valérie gevraagd. Hij had geloof ik gevraagd of ze een orgasme had gehad. Dat gaat hem toch niet aan? En hij had zijn arm om haar heen geslagen. Toen tante Aleid de kamer in kwam had hij haar gauw losgelaten, zei Valérie.

Ik weet niet of ik nog verliefd ben op Walter. Ik zei tegen Ada dat ik het erg vmd dat het uit is tussen hen, maar Ada zei dat het niet uit is en dat Walter alleen maar plotseling even weg moest. Hij komt niet terug voordat ik weg ben.
Maar ze hadden toch ruzie gehad. Ik zei dat Walter mij niet had aangeraakt, tenminste niet wat zij dacht. Ada zei dat ze daarom geen ruzie hadden maar over iets anders. Dan had ze daarom zeker gehuild toen Walter op Ada's kamer was.

Roos had tegen Berry gezegd dat ze had gezien dat Oom Egbert zijn hand op Valéries billen had gehouden en dat ze allebei een orgasme hadden.
Roos is een liegbeest.

Valérie had ruzie met Hendrik. Ze hadden het over Walter. Hendrik zei dat die door de politie was opgehaald. Hendrik is een idioot. Valérie huilde terwijl ze haar tong uitstak. Het was geen gezicht.

Het is mijn schuld. Maar Walter heeft niets gedaan.
En Valérie dan?

Als Waker in de gevangenis moet, moeten Valérie en ik misschien wel getuigen. Als ik dan vertel dat hij het niet kan helpen komt hij wel vrij. En misschien moet Valérie dan vertellen wat oom Egbert heeft gedaan.

Ik heb tegen Ada gezegd dat ik nog wel verliefd ben op Walter maar dat dat voor haar niet uitmaakt omdat ik toch wegga. Ze zei dat hij volgende week terugkomt. Het is dus toch niet zo erg.
Ik had Walter een briefje willen schrijven maar dat durfde ik niet.
Morgen ga ik naar huis.

Frank Pollet
Bobo

1

Tevreden met wat hij aan beelden
Hoort? *Denkt op het juiste ogenblik*
Een gek te zijn. Voorland van hem,

De kwade droom die hij verveeld en
Snel uittrekt en weggooit. Niet gewikt
En steeds meer draden los. De accuklem

Is van literatuur, veroordeeld en
Verroest. Of ze gedrukt staat. Ik
Weet van opgeld dat het ruikt naar zijn stem.

2

Uit de dut: de starheid als een jas
Naast de spiegel weggehangen. Voortaan
Woon ik nog slechts in het buitenmaatse

Molokaï van mijn hoofd. En judas,
Negenoog, laat erf voor pacht, alsof de bloedbaan
Niet om motivering vraagt. Zelfs niet van een melaatse.

Zonder het gewicht van woorden in een peilglas
Turen, is staren in een bol naar zand. Staan
Ze nog aan wal, ik laat ze. Haat ze.

3

Mijn ademhaling opgerold en na aftrek
Van loze lucht geleid, gekneed, gewikt.
Ik heb mijn naam in eigen hand.

En wat weegt, hernoem of schrap ik: zonnevlek
Wordt leeuweklauw. Ondiep zwemmer. Tot ik voorbij strikt
Rooi geschoten schaduw aanbeland.

Van heb ik jou daar scheld ik aan het tolhek
Dat ik dagelijks met tegenzin passeer. De hele zwik
De waag in. De dood blijft even dominant.

Hans Claus
Modern

Ze leest fictie. Kort samengebalde verhalen die op haar korte dijen liggen. Lichte boekjes, zacht opengehouden vlinders met fluwelen oppervlak, verpleegd, bewaakt door een handvol verzorgde vingers met glazen nagels en profijtige witte maantjes. Witte, doorschijnende lak. Melkglas.

Daarboven, in een deftig (en duur) aangeklede romp, zitten de ingehouden ingewanden. Elke ontsporing vakkundig bezworen. Rond de afwezig, lezende kop hangt de stationshal, met haar warrige harmonie aan bekende geluiden. Zij zit afgeschermd in deugdelijkheid, beveiligd tegen alle zonden.

Op haar onechte, want opgevulde schouders leunt een uurwerk, van het type dat één voor één wordt vervangen door electronische opvolgers. Het ding is wit en rond, een beetje geel berookt en heeft naast twee sierlijke wijzers (de heilige armen van de tijd), twee onverklaarbare gaten. De sleutels zijn opgeborgen bij de alwetende stationschef, vader van het mechanisch heelal.

Als een tot perfectie geconditioneerde kameleon werpt ze een gezuiverde schaduw op de vuile hitte, de joelende dieren rondom. Het heidense raderwerk van een almaar zotter wordende wereld.

Niettegenstaande de schaduw één is als een wolk, is zij verdeeld, een samengelast geheel van moeilijk in elkaar passende deeltjes, van eerder complexueuze gedachten. Zij is de neutrale centrale van wisselwerking en evenwichten, het méér dan de samenstellende delen.

De spanning tussen haar opgetrokken knie (sterk afgezoomd, strak aangespannen rok in degelijke stof, zonder de minste speling, ook niet van het lot), en de compenserende scherpe elleboog in het tegenoverliggende vlak, symboliseert de moeilijk bevochten inschikkelijkheid waarmee ze straks de wereld tegemoetschrijdt. Op een wit zwart marmeren schaakbord, in een kloostergang, in afgemeten piëteit, in gevoegde, metselgespijsde nauwgezetheid. Haar mergpijpjes als een sierlijke, rechte toren, in verzorgde gezondheid, uitgekuist, geolied.

Zij duldt de koperen Anseele, wiens kop van gebuildozerde socialist, meer doet denken aan Vlaamse biefstukpatriarchen van in de tijd van Jacob en Van Artevelde (zegt mijn tante, expert in inlandse geschiedenis), dan aan Lenin of Stalin, of andere fijnbesnorde Russische belezen voortrekkers.

Zij duldt de snurkende dronkaard die in haar verlengde de lattenbank van de wachtzaal vult. Omdat zij ook opgeklommen is. Niet iedereen heeft evenveel ‘chance’. Wat haar niet belet in wijsheid afstand te nemen, een andere levensstijl aan te prijzen, voor te leven, ter verheffing van het arm volk. Ook verdraagzaam zijn voor hen die zo traag achterlopen, hoort bij de moraal van een in kantoorjurk opgeklede stijve juf.

Al bij al heeft zij toegang tot veel meer gegevens, natuurlijk. Die voor die sukkels op een onmeetbare afstand verborgen zitten.

Zie, het beroert haar zelfs niet hoe de mythe van tot secretaresse opgeklommen kamermeisje, wordt doorprikt en leegloopt, omdat ze zelf de excuses aandraagt, op een zilveren dienblaadje, voor de heer des huizes, de partron die zich tegenwoordig manager noemt, de human resources bankier, die zijn geld telt op een klavier met witte toetsen,

alsof het van hem niet is, maar naamloos, tot nut van 't algemeen.

Ze geniet het tijdeloos voordeel in de vlucht van haar geweldig gelijk niet echt nagekeken te worden. Misschien door enkele onverlaten zonder smaak, die eerder hunkeren naar haar deftigheid dan naar haarzelf. Ze verdwijnt telkens in haar eigen kritiekloos beaam. Ze glijdt behoedzaam naast elk gevaartje door, om haar functionele kapsel niet te schenden. Ze is boekhoudkundig expert in het afwimpelen van levensvragen. Bezitster van een soort Amerikaanse vrijheid, veilig opgesloten in een kluis.

Misschien is zij een kostbaar specimen, zegt mijn adrenaline, terwijl ze uit mijn gezichtsveld dreigt te stappen. (Heeft de teef mij misleid?) Zij is een oermens uit het informatietijdperk, een te conserveren levend monument. Afborstelen en op sterk water zetten, gaat het door mijn hoofd. Lijm, boterpapier, zuurstofvrije kast. Een vruchtbaarheidskoningin van het laatnegentiende-eeuws exact automatisme. Vastspelden! Ze beleidt een primitieve, haast verloren gegane vorm van Verering voor de Meester van de bureautica. Te boek met haar, en later naar de veiling, besluit ik.

Maar is zij in staat landschap te spelen waar ik doorheen kan, een beetje warme lentelucht door te filteren voor een vreemdeling op doortocht, een beetje voedsel voor zijn dagboek?

Het hoeft niet veel te zijn, zelfs vijandschap kan wonderen doen. Scherpe, giftige, hoornige stekels waartussen de zure, rode bollen, hangen: het deert mij niet. Voor verdriet ken ik remedies, al moet ik er mijn eigen beperkingen voor aanspreken. Maar geeft me doortocht, ‘madame’.

Een onthaalgesprek, een intake. Ik ben bereid mijn eigen innerste beroerselen aan u prijs te geven, in ruil voor een

blik in uw leefkamer. Ik vraag u geen champagnenacht. Het paarritueel van uitheemse insekten dat dit zou opleveren, zou enkel kankerverwekkend zijn. En ik heb geen zin in jaren bestraling. Zie je: ik besef het gevaar wel. Ik wil alleen een stukje schrijven. De staat van gesofistikeerde gewichtloosheid waarin je vreemde mannen brengen kan laat ik aan je koele minnaars.

Ze draait een blad vrijblijvende fictie om, zonder de pols te heffen, alsof ze naar het tweede hoofdstuk van het Boek van de Profeet Jesaja overstapt. Als een ongenaakbare priesteres, een zienster.

Met deze banale leugen doet ze mijn goesting kwijnen. Misschien is het een flets maneuver om mijn aandacht van haar af te keren, misschien is het een Teken. Bij gebrek aan toegang wil ik haar niet meer betreden. Maar mijn aftocht

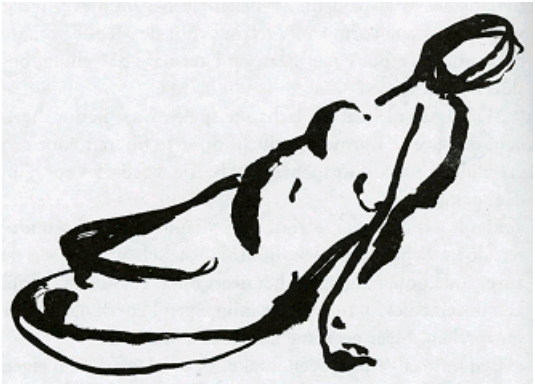

is niet zonder verweer. Ik stuur haar een laatste signaal, een niet mis te verstane blik, die haar elk recht op antwoord ontzegt: een eenzijdig salvo, een kwetsend symbool van afkeer.

Er zijn welopgevoede, in opoffering grootgebrachte juffers, ‘madame’, die lef genoeg hebben om belangrijk te zijn en dat normaal te vinden. Ze hebben de meest in het oog springende eigenschap alles met anderen gemeen te hebben, tot de mode in hun ondergoed toe. (Dat moet, zoals eenieder weet, thans weer van enig volume zijn, minder van het vel en méér van de contouren tonen.)

Deze fenomenen van zwijgende meerderheid zijn het grootste gevaar voor cultuur. Het zijn de onverkozen vertegenwoordigers van een laffe revolutie zonder barrikades. Die dametjes vol zelfgenoegzaam realisme kunnen duizendvoudig aangevuld worden. Hun gevaar zit in hun getal.

En onder hun modale voorkomen, zit, onbewust, een gevechtsklaar arsenaal aan ongebluste haat. Tegen al wat hun doodzijn bedreigt. Tegen al het andere.

Ik heb het al lang begrepen: met dat bakelieten omhulsel van allesvernietigende onbestemdheid, ga ik geen dialoog aan.

Het zou een losse flodder zijn. Een fictie van een gesprek.

Ik laat haar midden haar onklare mengelmoes van afwezige standpunten zitten. Een papieren dienstmeid. Ik gun haar wat met tekstverwerking versnipperd woordgebruik. Een roman zonder einde, een verlammend tweesporenbeleid, een beetje divertimento en vooral veel nietszeggend gelul. Een champagnenachtje met de baas misschien. Een vergiftigde promotie. Een beetje onrecht.

[Gedicht]

Kranige dame,
langs onder Rode Ridder
met bleke spieren.
Daarboven
een ingestofte Venus
en een deurknop
van een hoofd,
met blond, teruggroeiend gras.
Ze pullt aan het onrecht
schopt tegen zwaktes,
drinkt cola
zonder gewetensprobleem.
Ze zingt niet,

SCHREEUWT DE ROSSE WAANZINNIGE
WACHTSTER TOE
die bezwerende bewegingen
antwoordt.

Groepsportret met dames (experiment)

Tandpasta in witte rok. Daar doen ze me aan denken. Afgebaad, uit de netten gesponnen, van de vislijn gehaakte minaressen. Manemin. Ze lachen gezwollen, terwijl ze zo aanmeren, rechtop als zeepaardjes, op het grijze smeersel langs de visgeurige staketsels. Oostende, mossels, plat Engels bier, op de Hoovercraft geserveerd door RMT-kelners, die gisteravond zat rondliepen op de dijk.

Met hun losse ogen steken deze dames het Ij in Amsterdam uit. Ze doen gom lopen op de banken van Westende. Hun tandenloos gebabbel (de tanden raakten ze kwijt in druggebruik en prostitutie), is als moderne verzen. De huilende wind keert zich om wanneer ze declamerend voorlezen uit hun laatste bundel.

De aftakeling is hun aas. Laffe heren (zo zijn er genoeg in Oostende op dit abnormaal uur, ze komen van Engeland en van Bruxelles), met truffels in hun hand, haken als gepelde biefstuk, rafels overblijvende mannenlijven, vast aan het half-nachtelijk gebleir van deze behoeftige vrouwen met pelsmantel.

Het vaderland, prins Karel, mondaine badstadachtige, koningsgezinde flierefluiters, dat alles schuift tussen de lange dijen van deze koninginnen. Het land en het strand keert ervan. Het groepsportret kreunt nauwelijks. Het kabbelt mee op het luidruchtig geconverseer aan slecht verlichte togen, waar buitenechtelijke samenzweringen worden beraamd.

Het zijn zoogdieren. Ze melken krachtige kinderen, die in het lampenkwartier opgroeien tot matroos of dealer. In het bekken van de nacht duwen ze zich een plaats op deze wereld. Met weemoed als enig vertier. Als palingen, glad en vals, maar vriendelijk en dorstig.

De leden van de pelsen onderclub kerven hun namen in de rug van de dode dieren in hun schoot. Niemand haalt er eer van, maar wat kan het hen schelen.

Straks steken ze het kanaal over, of verdwijnen ze in de buik van de hoofdstad, en de rest zijn verhalen voor hen die samen met hen zouten schipbreuk lijden. Ronde en zachte verhalen van wenende boeven, al eens meegemaakt?

Er is geen hol om in te schuilen, tenzij het keldergat waar de weke winterappels liggen, met hun schil vol aarzelende slakken. Tenzij de bruine bar, met rotte, exotische vruchten, die hun goesting spuwen in de monding van de Jordaan, maar zovele kilometer zuidwaardser. Zetels met gelooide vellen. Zanzibars. Moedervlekken aan de Noordzee. De tol aan Brabo is betaald. Er schiet alleen een wee verlangen over, naar geluk. Dat is onbetaalbaar.

Het zijn de dikke vriendinnen, die overal voor de kust liggen, moeders en vrouwen, tieners en afgeleefde weduwen, alle soorten. Aaneengekoekt, verdoofd, verspild.

Ze doden de lust en baren de dood van nieuwe, verzopen mannen zonder bed.

[Gedicht]

Het was mijn
naar onder
toe vettende tors,
die ik,
met lege
schaamte
tegen je
weke, vrouwelijke bekken
duwde.
Vruchteloos vrucht en
lozing verwekkende,
mijn oude kop
bevroren.

De bewoonster van het narrenschip

In mijn salon hangt al enige weken mijn nieuwe geesteskind. Een vertellement in kleuren en dooreengegooide vormen, bijeengeschilderd in een donkere winter, twee bij twee, een hele muur vol. (Mijn trouwe echtgenote was akkoord, van decoratief standpunt uit.)

Het geheel is nu als een gedroogde vijver van pigment. Het zwemmen heeft maar kort geduurd. Enkele figuren versmoorden in het wassende water. Een aantal werd vakkundig door de scheppende hand, afgemaakt. De moordenaar ontkwam.

Nu waden er enkel nog de lieve lijven van het ogenblik doorheen. Ze lachen zwart-wit, door hun hoofden zijn strepen getrokken die gedachten uitsplitsen, die hen geometrisch verdelen in een stuk twijfel, een stuk klaarheid en een stuk ingekleurd genot.

Een gouden lint, als een ring van trouw om de vijver gespannen, toont de grenzen van de verbeelding. Zie ik daar geen franjes van een vreemde bruidsrok die veld winnen buiten de strakke circumscriptie?

In een doodskleed met vreemde arabesken - onherkenbare vlakken die bewegen in een verminkt veld van kiemende korrels -, herken ik een gewillige, valse maagd.

Die heb ik gered en opgebaard. Als een uitgestrekt lichaam van fijngeweven doek, hangt ze sindsdien aan mijn klaagmuur.

In een heilige, houten stilte, die ik voor haar bewaar, vangt haar gepolychromeerd boegbeeld het komend onheil op. Haar tere, roze vel uit korte mouwen, komt vredig naar mij toe. Het neemt poses aan. Mijn inspiratie slaapt vredig in, als een luie dief.

Zij lanceert een aanval van lauwe tederheid en uitnodigende zwakte, die ik niet kan afslaan. Mijn onzichtbaarheid als ex-doder moet ik opgeven. Ik treed in haar licht, zet mij neer op een witte stoel in gietijzer, met de tuin als een groen vierkant in de achtergrond. We bieden geen weerstand meer aan de middag die, schande en bloedwraak prevelend, voorbijtrekt. Haar Verraad neemt mij in bescherming.

Van rond haar middel vallen larven als kleine, kleverige zeerobben af om mijn kust, mijn zwijgen. Ze laten zwarte olie achter, kleine tankertjes die slagzij keerden. Ik consulteer mijn schepping, die enkel antwoordt met onzijdige orakels, het over rouwen heeft en over woorden die fluisteren als gewijde kaarsen. Het schouwspel teert uiteindelijk op, in een lege, arduinen zon. (Ik stel me gerust met de idee dat daar alleen de doder beter van kan worden.)

Tegenaanval. De doder legt zijn lijnen uit. Om wijting te vangen, officiëel. Hij bespiedt haar school valse argumenten, voelt het troebel water waarin ze zwemt, veel te laag tegen het zand dan nog (Wit Zand, Kristien, Wit Zand), voelt of de haakjes goed zitten.

Het streng zwiept, moordt. Zij wordt terug bijgezet. Maagd, nog even vals als vroeger.

(Zij doet een verwoede, maar uiteraard vruchteloze poging tot revalidatie. Even bewegen haar medicamenteus opgezwollen vingers nog, voor de rest lam. Een laatste vertoon aan hulpbehoevendheid verraadt slechte (bij)smaak. Ze vertoont zich met ziekenfondsbril, op dure klinisch-biologische zeeklas, met geplakte tanden en andere niet-te-rugbetaalde prothesen. Dan valt mijn oordeel definitief, als een valmes, dat moest ze weten.)

Nu verdrummen andere maagden en onnozelen zich binnen de randen van het schilderij. Maar de zich stilaan bedot voelende moordenaar laat het valluik dicht. Met zijn lemen

[advertentie]

handen om de potentiële slachtoffers gekneld, belet hij andere, gele, roze vlekken de vrije aftocht.

Zij krijgen als relikwie een onherbergzaam huis in de sar cofaag van bijgezette maagden, in het narrenschip, waar ik, gedwongen, af en toe eens binnenstap, op weg naar de keuken.

De onbeminde

Er zijn vrouwen die zich in niets van anderen onderscheiden dan in de onbekende die ze voor je zijn.

Wellicht had ik haar meer dan eens gezien, maar bij de gratie van de neutraliteit die ik me oplegde bij de keuze van vrouwelijke objecten, viel het lot, zeker ongewild, maar even fataal op zo iemand doordeweeks als een zichtbaar door de tijd aangedane veertigster in jeans.

Ze behoorde bij de uitverkoren minderheid van hen die in de eerste drie minuten van mijn onbeschaamd intieme observatie niets merken. Naargelang het geval, is dat toe te schrijven aan een gehaaid karakter, of een dikke huid, maar dat was moeilijk uit te maken zo dicht bij de start.

Anders was het met de opvallend klassieke reeks afweerreacties die daar op volgen en die haar tot een schoolvoorbeeld van normaliteit zouden maken, meer dan dienstig voor een vulgariserende uitgave van een of andere moderne zieleknijper.

‘Gedragspsychologie voor jou en mij’ moet het heten en het verdubbelt het aantal patiënten.

Wat heen en weer kruisen van de benen (wat om zedelijkheidsredenen deze keer hoegenaamd niet hoefde), handen in de schoot, dan weer op zoek naar een normale pose. Dat alles met een vleugje zenuwen, maar met even veel zin voor beheersing.

Ik geef toe dat de omgeving van een vroege zondagse trein enigszins bemoeilijkt en als verzachtende omstandigheid kan ingeroepen worden. Maar even geïsoleerd van de context, duurde dit tegenspartelen toch lang. De overtuiging die ik pas enige tijd nadien opdeed, heel diep, ja ontoelaatbaar diep tot in haar privaat te zijn doorgedrongen, wordt er door versterkt.

Maar waar lag de grens? (Dat moest ik aan die zieleknijper vragen.)

Ik had het gevoel dat ze zich na dat tegenspartelen weerloos overgaf, als was ze haar angel kwijt. Zonder mij tot verdere wreedheden genoodzaakt te zien, trok ik ongehinderd het land in.

Ze had werkelijk niets bijzonders. Niets bijzonder moois. Niets bijzonder lelijks. Een impressionist zou het al vlug over de lichtvlek hebben die traag verhuisde van het raam naar het puberteinsrode jasje waarin ze schuilde, ontwapend, ontpantserd.

Ik sneed uit haar kaak een segment dat, indien je het centraal opstelde, een huishoudelijk karakter gaf aan alles wat ik vervolgens daarrond ging opbouwen. Het geheel rook naar met groentennat doorlegen, doorkliefde en geelverharde vingers. Het had de kleur van versgeraspte wortelen en fijngemalen peterselie.

Heel even leek het dat de gespeelde afwezigheid waarmee wij, mensen met pendelgewoonten, treingesprekken plegen af te luisteren, bij de onbekende waarlijk authentiek was.

Maar dat zal bij nader toezien aan mij gelegen hebben,

met mijn niet te onderschatten want erg getrainde loerkunst. Vanuit mijn hoek kon ze, zonder heel opvallend van plaats te veranderen, wat sowieso een flagrante inbreuk op de ongeschreven spoorwegregels zou uitmaken, onmogelijk ontsnappen.

Was ik een kind, dan zou het plotse glimlachje waarmee ze in extremis maar wanhopig een overwinning probeerde af te dwingen, mij in een vlaag van vreugdevol vertrouwen hebben geloodst. Ik vermoed dat, mocht het geluk ooit in haar onbekend bestaan een plaats veroverd hebben, het door niets anders dan door zo'n glimlach kon zijn ingeleid. Jong zijn gewone vrouwen immers niet zelden bevalliger dan oude schoonheden met hun zelfzekere mondstand. En de manier waarop je lacht is bijna nooit aan slijtage onderhevig.

En dan was er het detail. Als het juweel van Van Eyck, maar in negatief. Zij had het al die tijd instinctief verborgen. Maar het instinctieve was mij ontgaan. Het is de onmisbare nuance die de sleutel is voor de oplossing van het raadsel. Toen het eindstation er aan kwam (God weet waar ze eindelijk moest afstappen, maar het niet wou omwille van mijn bedreigende aanwezigheid), loste de linkerhand in een vlugge greep naar een rechts van haar opgehangen similileder handtas. Ook weer zo'n geval dat je onmogelijk als het jouwe kan herkennen zonder dat het aan een of andere kant onherroepelijke schade heeft opgelopen.

De bleke rand van een afwezige ring viel op als een wonde. Het was een pijnlijk trauma, met verstrekkende esthetische gevolgen. Het belemmerde haar in haar bewegingsvrijheid. Achtervolgde haar in de omgang. Het was ook vers, niet verweerd en zeker niet verjaard.

Weg zenuwen. Weg afweerreacties. Alles klopt en de stomme aap ben ik.

Zelfs in de schoksgewijs vertragende trein liep ze normaal tot sierlijk en op de rug was ze werkelijk jonger.

Sindsdien denk ik dat er niets zo ongewoons is als gewone vrouwen.

Ze bleef in mij langer dan mij lief was.

Zij is geen vrouw

Ik zat tussen letterkundig suikergoed, maar ik kleefde aan haar borsten. Een ongehoorde minachting voor wat aan plaatselijk intellectueel notabeldom door enkele nijvere naïeve tuiten (met een nog gaaf geloof in de werkbaarheid van inzet en promotie naar verdienste), was bijeengesprokkeld, dat wel. Die borsten!

Alles ten spijt plakte mijn aandacht, mijn verstrooide wezen, als aan een barbe-à-papa, een raagbol van roze zoetgesponnen draden in een onwerkelijke kermis. Weg, de Luisterende Heren, met rethorische gaven beladen.

Daarstraks, bij het smachtende wachten van lange, alleswetende schaduwen, de flanerende afgedaaldheid van het progessief front van Halle, boog zij voorover aan het raam.

Hij: de schrijver, de journalist (gezonden van de redactie, waar een kennis van de Spreker incognito zit verscholen), de lafhartige kritikus, de verdwaalde sympatisant, de Organisator, de concurrent.

Zij loeren allen stilzwijgend en zonder zelf gezien te worden, het afgehuurde lokaal af, in een onbestemde, angstige verwachting.

Hij dus, minstens voor het menselijk opzicht in gedachten verzonken, merkte haar niet. En ook niet de barbe-à-papa.

Ze keek afgeweekt, lamlendig. (Mijn maag keert, zegt mijn altijd op de rand van het hiernamaals levende moeder, ‘mijn hart schokt tot in mijn keelgat.) Haar klamme ogen braken het gepoederde masker.

Het is de drank, dacht ik. Het nachtleven. Leven zonder verstand. Of de liefde, alhoewel. De liefde, verkeerd verstaan, ja.

Zij zag bleek, joeg mij schrik aan midden de kleverige kelen van het besloten gezelschap, dat aan zelfbestuiving begon. Onophoudelijk hoestten ze lettergrepen, wanklankige onomatopeeën, verbloemde schunnigheden.

Ik zag hoe alles verschrompelde. Claus en Gezelle, Hendrik Marsman en zijn mes, de dichters van het Derde Rijk en de Latijns-Amerikaanse liturgisten van de bevrijdings-theologie.

Zij was het, die het omgevende landschap, de veelkleurige Zenne tussen haar rots-slijk-en-onkruid oevers, de adem, de toegang tot het biologisch toegekende zuurstofgehalte, afsneed. Steeds dichter aanleunde, haar mondgeur in de aanslag. Een begroeide stad met weeë smaak van afgekookte bieten in de onderrok. Rode bieten.

Een zaterdag met een voor in. Een diepe, egale voor, met een minimum aan brokkelige aardkluiten. (De franse kluiten van de Vlaamse Leeuw)

Verse eieren en drukke kippen, met de sporen (de Gulden Sporen van de Franse ridders), van een hardvochtig kippeleven: roze kippevel in het gewelddadig afwezige dons.

Achter het ene landschap (ook een bijna vernield onderdeel van een levensvreemde planeet, met maanstenen, noe-

men we ‘landschap’, we hebben er, denk ik, geen andere naam voor) ligt het spookbeeld, haar schaduw!, van een industrieel versmachte landvrouw, temidden stapels afgedankte, maar in de alternatieve energiecyclus bruikbare eierdozen.

Achter het andere staat de even drukke hormonenboer, een karikaturaal overblijfsel, een restant van zijn eigen veestapel, haar vermannelijkte verschijningsvorm. Bij pluimvee moet je de hormonen vervangen door lampen. Het dikkweken gaat moeilijker bij dit soort vinnig variant van de het-vliegen-verleerde semi-watervogel uit het laatste kwartair. Er blijft voor de arme middenstander, nauwelijks gesteund door de politieke vleugel van de Boerenbond, niets anders over dan op het aantal te mikken, de broedperiode te decimeren, en de voortplantingstrukken die hij empirisch heeft blootgelegd bij de studie van de genetische kenmerken zijns eigen soort (vrouwelijke sectie), toe te passen op het soort reptiel met poten, die vogel zonder vogel te zijn, waarmee hij zijn brood moet verdienen. Lampen, vertelde een ijverige collega. Dat doen ze langs de Bergense steenweg ook. Met succes.

Zij staat steeds en steeds nadrukkelijker aan het raam.

Haar onderbuik neemt proporties aan, die menig arbeidsgeneeskundig reglement overtreden. Hij steekt voor alles uit. Zit overal in de weg, en moet uiterst bemoeilijkend zijn in het nakomen van haar plichten jegens moeder natuur.

Het blauw-grauwe vel dat als een dooier rond de oogvliezen spant, lijkt kwaadaardig, maar ik weet wel dat het erger is dan dat.

(Toen ze gisteren de man molesteerde in een allesverslindende opwelling - ze verloor speeksel langs haar mondhoeken en daar waar enkele onderste tanden ontbraken waren

alleen de boorputten voor nieuwbouw aanwezig (faillissement van een aannemer) - zei m'n zoon van drie iets over kwade feeën. Zijn wijsvinger zat in mijn hand en ik vrees dat ze ook dat niet merkte.)

Hij, opgetrokken in zijn broek, lachte gemengd.

Hij hoorde de hellingen niet waarlangs de stemmen van voorgelezen (verkauwde, versneden) verzen klimmen en dalen. Alhoewel hij daar vroeger een zekere aanleg voor had, die nooit tot zijn recht is gekomen, nooit werd aagesproken.

Hij stond geschilferd en het afdak droop in zijn kiel. Een verloren gelopen volksfeest maakte een balling van zijn geel en afgedreund gezicht.

Hij neuriede een afgezaagde, draderige notenbalk (wie balkt? De ezel balkt, juffrouw) en keek schuin (probeer recht te kijken met schuine ogen), op haar betonnen schouders - rug.

Hij zal balkig razen, na het volksfeest dat zot maakt, en slapen als een bok.

Maar hij is geen Dichter.

Zij drumt mij weg. De heren zijn in droom gevallen, een gepaste, toepasselijke, getolereerde droom.

[advertentie]

Politica

Waar haalt zij het recht ons allen vlak in de ogen te kijken, vraag ik me af. Wij, levende, rechthebbende burgers (waaronder het recht op privacy, nieuw, maar universeel erkend sinds de jongste individuele revolutie), terwijl zij zelf alleen papier is en gestijfde lijm. Een afwezig, maar alom tegenwoordig boegbeeld waarover zwermen gedrukte punten lopen, bij nader toezien achthoekjes met telkens heel genunanceerde kleurverschillen, die in elkaar overlopen. In ongelijke concentraties. Als krampen of weeën.

Deze beeltenis is in afgelegen drukkerijen ergens in de kanaalzone, op inderhaast afgehuurde machines geperst, gedrenkt, bepoteld, gerold en versneden.

En hier, aan de stadsrand, om strategische redenen bij de halte naar het station ontvouwd, geplakt, bijeengedreven.

Ik leun tegen haar aan, dicht tegen haar oor. Ik ben een lichaam dat fluistert en waarvan je rillingen krijgt (waarvan niet weinige auditief worden ingeleid, las ik onlangs nog in een standaardwerk-psychologie, gevonden in De Slegte). Zelf daarentegen voel ik in mijn rug geen vorm die converseert, die zich bekrachtigt, zich als persoon aankondigt. Ik sta tegen onevenwichtig verspreide vlekken donkerte, pigment, wolken punten. Dat is alles. Achteraf blijken het gelaatstrekken te zijn, waaraan ik me overigens niet stoor. Wij reclamemensen, daarmee bedoel ik dagelijks van reclame doorvoede sponsen, die in het atoomtijdperk zijn grootgebracht, zijn gewoon aan dit soort agressieve aanspraak. We zuigen ze op, zuigen er op, tot er troost uit komt.

Aanvankelijk blijf ik de stevige en toch veerbare achtergrond appreciëren. Pakken over elkaar geplakte reclame. Zacht maar stevig, met weersbestendige lijm aaneengehouden.

Tot ik de dame ontdek. Als een bel van de speeltijd, die afgaat.

Met mijn beide handen slaag ik er in een pupil af te dekken. Een groene bal, langs onder en langs boven afgetopt, als een science-fiction lasergestuurd electronisch oog, dat ik belet verder kwaad aan te richten.

Wat verder op het uiteinde van de reusachtige arm die ze met gemak laat rusten op een met moderne stof beklede club, staat een bosje volk. Ze kijken me ongelovig aan. Wanen me gek, op verlof uit het nabije opvangcentrum voor daklozen. Zonder dak, eenzaam, kind noch kraai, ga je er onder door, denken ze nu. (Ik laat ze denken. Mijn moeder zei dat altijd: laat ze denken.)

De onorthodoxe, wat kinderachtige, ongerijpte maar op zijn minst originele graffiti, die uit gebrek aan eerbied en andere effen achtergrond, een weg zoekt tussen de plooien van een (ongewild of uitgebuit) sexistisch décolleté, heeft mijn boodschap niet begrepen, denkt ze. Ik voel haar denken. Mijn rug is een oor.

Maar ze ondergaat het weerloos, ongeacht haar eerder strijdend appel, haar blik van ‘doe er iets aan’.

Naast de graffiti een paar eeuwige harten en naampjes, en de stoere oproep van wat klassieke vandalistische slogans. Haar borstbeen als een vreemd slagveld. Een pleisterplaats voor tijdlozen en actuelen, voor van Nu en Straksers, en van Hier en NUërs.

Ze geeft me meer en meer de indruk niets aan deze wereld te veranderen. Zelfs haar présence van aangeklede moderniteit ontdoet haar niet van het juk een vrouw te zijn. Ze gaat de verkiezingen in met de verkeerde partij, en met de zekerheid buiten de prijzen te vallen. Wat me daarvan overtuigt, valt bij mezelf niet precies te bepalen.

Er zijn een aantal details.

Die vetpuist bijvoorbeeld. Ze vervoegt een zekere nonchalance, die kan aanspreken, maar bij wie? Bij het jong gespuis, dat door de recente kieswet tot nieuw jachtvee wordt uitgeroepen? Kom nou, ze kan hun moeder zijn. Ze behoort tot de generatie die haar verderfelijk ideeëngoed en de halfslachtige daarmee samenhangende rethoriek, bij hen probeerde uit te broeden, en waartegen het jong volk al zijn contesterende energie bundelt.

Komt daar nog bij dat de puist onvoorstelbaar geaccentueerd is door de vergroting. Ze heeft de dimensies van een volwassen pak friet onder overvloedig aangebrachte toespijs. In haar macrobiotische onbezorgdheid liet ze dat monster gedijen, maar ze weet niet dat moderne tieners er iets meer mee doen. Ofwel maken ze het geval te gelde, verven ze desnoods wat bij: donderbruin of git(punk)zwart, en zorgen ze voor een aangepast kapsel, ofwel halen ze het gewoeker eruit, radicaal, met de modernste methode. Radicaal. (Radex, radicis: wortel)

Ze heeft beter willen weten dan haar publiciteitsmanager, want het bestaat niet dat deze zoiets aanmoedigt. Misschien heeft ze er diverse de laan uitgestuurd en deze gehouden die haar gelijk gaf (die enkel op eenmalig geldelijk gewin uit is en hoegenaamd geen carrière wil maken in de verkiezingsbranche). Je weet trouwens hoe dat gaat bij volwassen geworden achtenzestigers, die het gemaakt hebben: vol democratisch gedachtengoed maar blind van eigen gelijk.

Dat is alleen goed voor een paar retrograde, weke telgen van de sociale school wat verderop: die zweren nog bij biologisch tuinieren. Ze kweken plantjes op het balkon van hun permissief-gemengd-studentenhome, en zijn tegen atoomwapens.

Voor het overige leidt dat gedrocht op twaalf vierkante meter geenszins in bekoring, en daar is het toch om te doen.

Ook de (ge)goede veertigers, die noodgedwongen van achter hun ingevette Mercedesvoorruit in haar blikveld voor het rood staan, en die de puist, uit respect voor het eigen zelfbeeld, veronachtzamen, zullen het zwaar hebben om een vrouw zoveel zelfverzekerdheid te vergeven. Toegegeven, daar zullen ze zich fel tegen verzetten, de erfenis van hun revolutie indachtig. Maar met de jaren zijn moeders principes aan gewicht beginnen winnen. Het ei is op die leeftijd nagenoeg volledig uitgebroed.

Ze wrijven een croissantrestje weg van tussen de wimpers, en geven gas bij groen. Misschien hebben de graffiti en het décolleté definitief de balans naar een hardere aanpak doen overslaan. Ze koos de verkeerde partij.

Haar snit, die als modern struikgewas langs onder kort staat en bovenaan slecht gesnoeid, wat opgeschoten is, hangt tot juist over mijn schouders en snijdt haar oorschelp doormidden. (Politici luisteren met een half oor, ze denken voortdurend aan wat ze zelf zullen zeggen. Politicae zijn niet beter.)

Zij zit in haar aquariumclub (lichtende streepjes en vlekjes tegen een effen zeeblauwkleurige fond), over mij heen naar andere heren te kijken, in perfecte ontrouw. En dat verdraag ik hoegenaamd nog niet, alle positieve acties ten spijt. Feodale ridders rijden in ontbrande toorn over de heuvelruggen van mijn mannelijkheid. Op tegen onrecht en verknechting! Voor vrouw en haard!

Ik weet dat ze me nu wurgen wil, maar dan moest ze zich maar niet tot affiche laten omtoveren. Ook de mannen die, veilig in de wagens en klaar voor de bocht straks verplichtend naar haar gemaakt-vriendelijke lippen zullen optrekken (zoveel cilinders, rabbit, turbo), houden haar in. De wrede madam in een losse pullover. Ik lach ermee.

Nu durf ik zelfs op te schuiven tot voor haar neus, om er

de plaats van een andere heer in te nemen, die op zijn beurt op de bank, bij haar arm gaat zitten. Zes meter: daar kan je een huis mee omhelzen. Het orgaan waar ik nu voor sta lijkt van dicht een samenraapsel van schaafwonden, een pokdalig uitsteeksel zonder aanwijsbare functies. De vleugels om te ademen lijken verlaten dorpshutten in een droge steppe. 11.11.11., eerder dan parlementsverkiezingen, maar even goed voor monsterpanelen.

Ik schuif op naar haar ander oor. De bus is laat.

Het begint warempel te regenen. Strepen lijm komen onderhuids opzetten. Die maken haar aanspraak indirecter. Verleden en verte maken haar enigszins aantrekkelijk. Wanneer ik wegrijd in een grootwiel-accordeon-trolleybus, zijn de droge plekken die ik achterlaat, als oorbellen. Het zal haar wel niet zinnen. Ze zal er enkele stemmen bij hebben moeten inleveren. Een zetel zal het zeker niet gescheeld hebben. Maar ze wint dat beetje symathie waar ze uiteindelijk van leven moet.

De regen houdt niet op. Het papieren programma weekt los. Maar dat lost de plakploeg wel op. Vannacht. Ze moesten toch komen voor de graffiti.

[Gedicht]

Een gebeitelde zon
(witte, roeste beitel in een afgeschilferde avond in mijn handen)
en om je nek
bonte,
traag bewegende koeien.
Na het bad
van ijzer
een plastieken lucht:
je stapt er als een valse
vestaalse
in stuk

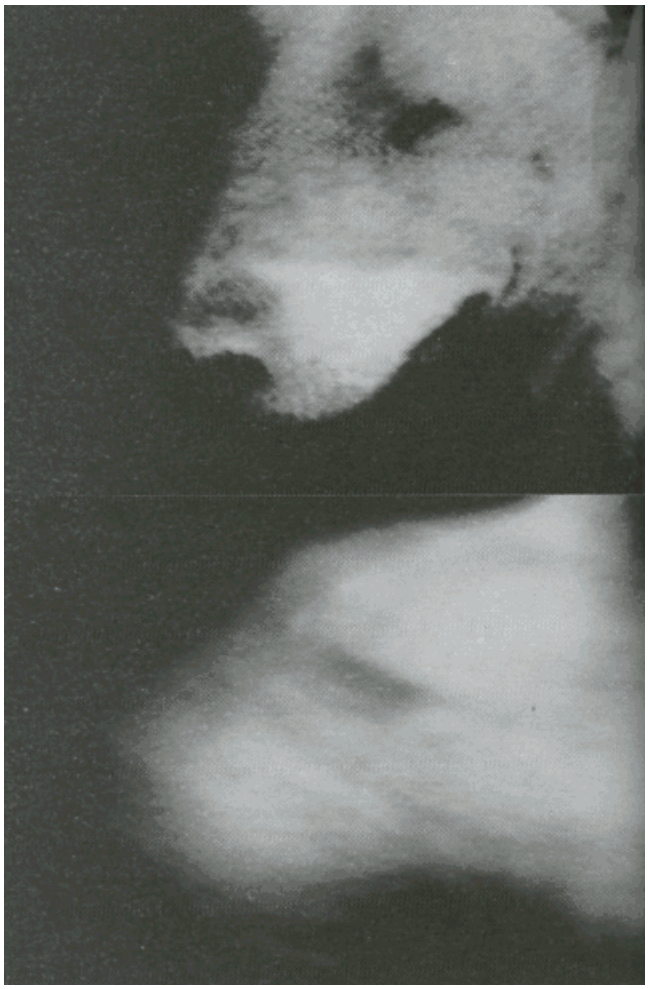

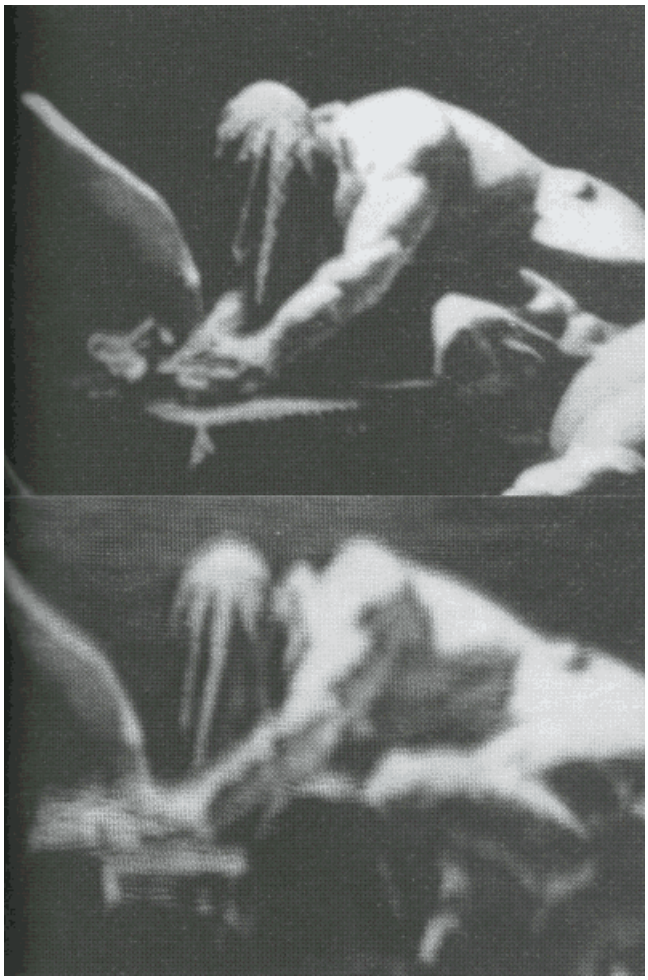

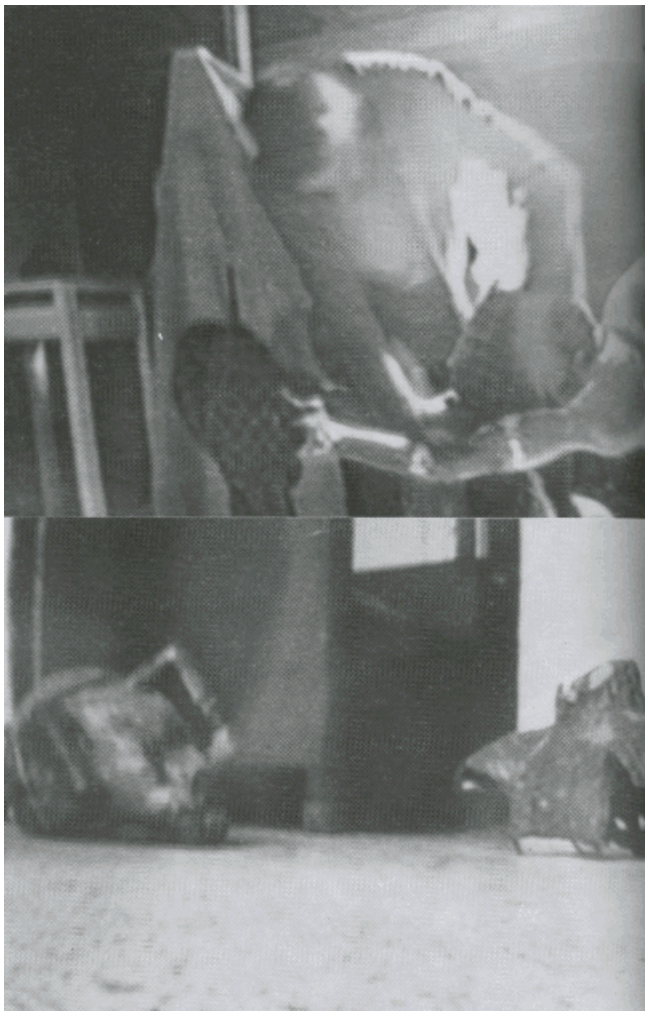

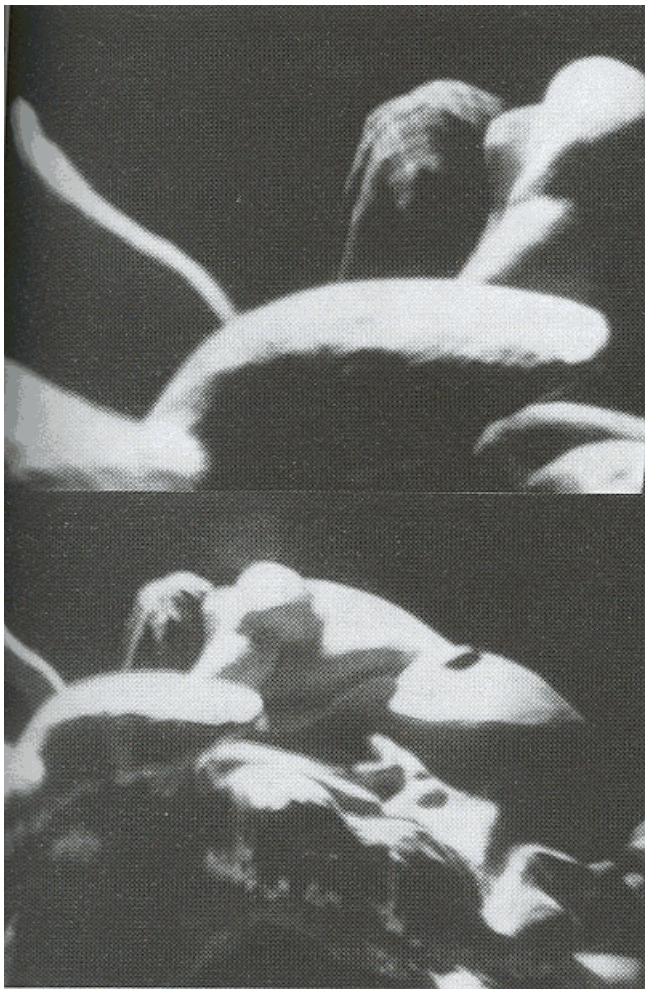

Female junk

Haar broek staat opgespannen. Afgesneden juist boven de rooilijn. Tegen de randen het slib.

Amsterdam is het eerste woord dat in mij opkomt. Ze verwacht een trein die in die richting rijdt.

Een gouden kruis zakt in een roze, valse décolleté. De madonna en het gemetaliseerde mensenoffer. Lederen riempjes kruisen soepel over schuldige polsjes.

Ze staat eerst wijdbeens, bazig, dan één voet strak vooruit, zelfverzekerd. Controle. Fluwelen hieltjes helpen het medelijden omhoog, geven een opwaartse lijn aan het kleine, trotse lichaam.

De mond, roder dan natuurlijk, bevestigt het appèl. Open, schijnbaar verstrooide, nonchalante lippen, met enig volume. Ik voel enige berekening, maar weet niet meteen waar ik die uit afleidt. In de tien minuten vertraging liet ze met toe haar lijfje vanuit alle hoeken aan te kijken. Als wil ze me een volledig overzicht verschaffen. De overbodige mensen op het perron gelden als excuus.

Haar vingers zelf zijn avances. En de kauwgomringen die preuts de volwassenheid van het kind uitroepen. De nagels zitten onder afschilferende lak. Er zit een randje vuil onder: teken van onschuld.

Wanneer ze haar broekje (of wat daarvan overblijft na de gulle snit) met een ongeloofwaardig zedig gebaar naar beneden aantrekt, is ook dat een signaal. Want alles wat daaronder zit is zo naakt als maar kan. Platte dijen die naar achter lopen, een beetje als de matroos van Oostende die naar zijn verdronken kompanen uitkijkt. Knieën zijn er nauwelijks. Zo weerhouden ze er zich van de lijn naar de kuiten te breken. De hiel van vlees in dat fluweel.

Het jeansvestje over de schoudertjes die wellicht niet veel voorstellen (vogelvleugeltjes, kuiken), herhalen dezelfde gedachte: Amsterdam. Heroïne.

Het zilveren balletje in de oorlel, de ontregelde ogen. - Dus poseerden Da Vinci's dames onder invloed? -

Het haar is niet ros, maar hoogrood, dat afgaat op het vestje. Niet wild, maar dooreengewaaid. ‘Laat maar zitten.’ ‘Fuck off.’ Ze kan briesen, snerten, spuwen, giftig uithalen, maar ze is lam, stoned, ingespoten.

De frou frou volgt de beweging van het plastieken roze hemdje, dat rimpelloos uitloopt in het blauwe broekje, tot aan de buikplooi.

Elke beweging die ze nu maakt riskeert als provocerend te worden beschouwd. De jury op het perron, alhoewel ogenschijnlijk geweldloos, is zenuwachtig, en in staat haar ter plaatse te verpulveren. Junkie, straatschuim, nonnescheten onder hoge protectie van het zware, vergulde, maar nikkelen kruisbeeld om haar nek, als een amulet. Klaar voorbeeld van maatschappelijke stoornis. De meute communiceert geluidloos, zelfs de blikken zijn niet onderling verbonden. Alleen de gedachten. Maar dat is genoeg. Eén sein en de ratten gaan in de aanval.

‘Japan’, zegt ze op zijn Amerikaans, tegen een haastige Nigeraan, die haar het uur durft vragen, en waarin ze een goedkope reisgeleider meent te ontdekken, die het weinige dat hij heeft wel met haar zal delen. En het bed. (Of een bank, of een matras, of het gras van het park.)

Maar Japanse is ze niet. Daar heeft ze hoogstens de omvang en de onderkant van, op deze toevallige leeftijd.

De Nigeriaan is dan misschien wel illegaal en vluchteling, maar daarom niet van gisteren. Hij turnt soepel verder op het perron. Zij is ontdaan, een beetje in haar gat gebeten.

Koelbloedig verschuilen Russen en Hongaren zich achter

gelijke gezichten. Alleen kenners met lange, Lombrosiaanse ervaring bemerken een andere tandstand, of een ander schedeltype. De haastige voorbijganger meent een ander accent te herkennen, maar twijfelt.

Ze kijkt alsof ze tiendelige romans doorbladert, met het flegma van de universele provo en mama's westers zakgeld in haar broekje.

‘Egypte’, schreeuwt ze in profiel met onverklaarbare armstandjes en onmogelijke poses. Maar daar is ze te wit voor.

Ze waagt enkele stapjes, kruist de benen zonder andere reden, dan om te tonen dat ze wacht. Dat ze wacht op Amsterdam. Ze volgt mijn ogen, wil dat ze haar verder uitkleden. Weet dat dit haar geen stap verder zal brengen. Want ik ben muurvast gesetteld, alleen op papier in staat verder te rijden dan Brussel. Ik kan er wel een stukje over schrijven, meer niet.

Het contrast tussen haar leegstand en de dure maatpakken van mijn mede-ambtenaren, de bijgekleurde beentuitjes van de vrouwelijke collega's, onderlijnt het kluwen waarin deze valse Japanse gewikkeld is. Verbannen in de vroege jaren negentig. Te koop, maar geen koper. Op weg naar het archeologisch erfgoed.

Niemand die nog vuur vraagt of een joint aanreikt. Leve Amsterdam.

De rimpels die ze van onder de frou-frou tevoorschijn veegt - één zelfverzekerde slag met de losse, witte hand -, vallen tegen. Ze heeft me bedot, denk ik. Wat doet dit meisje, zo vroeg verouderd, zo lang jong, in 's hemelsnaam op dit Gentse perron?

Daar waar de grachten stinkend vrijheid bieden.

Het gedrum voor de openzoemende intercity, maakt haar tot een kwetsbaar object. Drie treden van vijftien cen-

timeter zullen onontkoombaar de billen laten zien, van onder het veel te gul afgesneden broekje.

Maar dat zal haar een zorg wezen. Knus en onbetaald naar Brussel. Overstap bij Franse vrienden, die zich naar zuiders model in straatbendes verenigen. Vluchtelingen in eigen stad.

Leve Amsterdam, maar dat is voor's anderendaags.

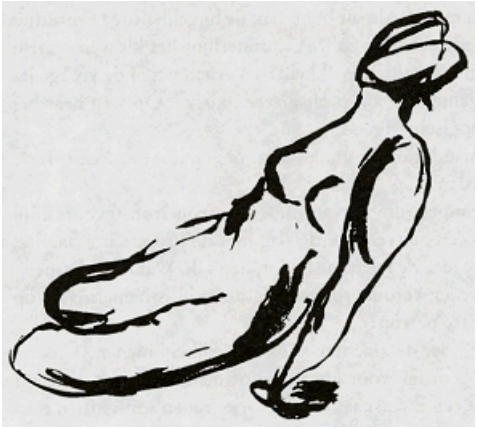

[Gedicht]

Het geschoren contrast
onder de okels
met rode *underwear*
is mijn vrees.

De arabische kromkus
van dode kozijnen
daar ben ik bang voor.

Dirk van Eylen
Zus

Paul zette zich af en steunde op de duwstang van het boodschappenwagentje om zich op wieltjes te laten meevoeren in de richting van zijn vrouw, Ria, die al bijna voorbij Fruit & Groenten was. Hij hield van de gelijkmatig vertragende beweging die hem door een gang met gevaarlijk hoge rekken vol cornflakes en konfituur voerde. En terwijl hij als een dreigende camerabeweging naar haar rug toe roelde raakte hij kortstondig vervuld van de mechanische onschuld van een biljartbal. Net voor hij bij haar kwam, zag hij aan haar schouders dat ze het karretje hoorde aankomen maar dat ze zichzelf dwong niet om te kijken. Hij zette zijn voeten met een sprongetje aan de grond en trok een overdreven schuldbewust gezicht.

‘Chris kan je niets verteld hebben,’ zei ze.

Paul registreerde dat de klemtoon op ‘verteld’ lag en niet op ‘kan’ alsof het ontkennen van haar ontrouw niet meer het belangrijkst voor haar was. Een onverwachte vooruitgang. Chris had hem helemaal niets verteld, maar blijkbaar had ze hem wel iets kùnnen vertellen.

Ria was van haar vakantie met Chris thuisgekomen in een wolk van uitdagende onafhankelijkheid. Ze had haar haar laten millimeteren en zwartverven. Dat Chris hem in bedekte termen zou hebben laten doorschemeren dat ene Hugo meer was dan de vakantievriend die Ria ervan maakte, was een van de terugkerende thema's geweest in Pauls tactische toespelingen waarmee hij haar de voorbije weken

had achtervolgd, een verzinsel dat moest suggereren dat hij meer wist dan hij wist. Hij had er een donker plezier aan beleefd Ria aan te zetten tot onwaarschijnlijke versies van haar vakantie met Chris. Zonder direct voor zijn vermoedens uit te komen had hij alle tegenstrijdigheden gerangschikt in een boekhouding van uitgestelde wraak. Nu hij echter voelde dat ze zou gaan toegeven, gaf hij haar de kans haar klemtoonfout te herstellen: 'Waarom zet je je zonnebril niet af?'

'Daarom. Ik heb hoofdpijn,' zei ze, terwijl haar hand als vanzelf naar de zonnebril tastte om hem af te zetten en dan aarzelde omdat ze zijn blik ving. Door de aarzeling kreeg het gebaar een onbedoelde belangrijkheid en toen ze de zonnebril had afgezet bleven ze mekaar aankijken over de boodschappen heen: Ria om te laten zien dat ze niet bang was voor wat ze dacht dat Paul dacht; Paul om te doen alsof hij zekerder was van zijn zaak dan de ontbrekende schuld-betekenis in zijn boekhouding toeliet. Met elk moment dat voorbij ging werd het moeilijker zich uit de wederzijdse hypnose los te maken zonder gezichtsverlies te lijden. Tegelijkertijd werd hun onbeweeglijkheid die gedeeltelijk het pad van andere klanten blokkeerde elk ogenblik belachelijker.

Een man met een grijze snor bleef staan en deed alsof hij de kwaliteit van schuursponsjes vergeleek. Hoe strak Pauls blik zich ook op Ria's kleinste oogbewegingen richtte, de rand van zijn blikveld registreerde de belangstelling van de man. Paul verbreedde zijn flauwe glimlach bij de gedachte dat de man met de snor misschien dacht dat Ria en hij in de ban waren van een plotse opwelling van verliefdheid. Hij vroeg zich af wat hij zelf zou denken als hij van stel zo in mekaars ogen zou zien kijken tussen de rekken van de supermarkt.

Ria gaf een ruk aan het boodschappenwagentje en draaide zich om.

‘Goed. Ik ben met hem naar bed geweest. En nee, ik heb er geen spijt van en ik ben ook niet van plan me er schuldig over te voelen.’

‘En koffie,’ zei Paul luid, onzeker of de man met de snor Ria had kunnen verstaan. Hij volgde Ria naar de afdeling fijne vleeswaren en keek naar een gekookte ossetong terwijl zij wachtte tot haar nummer aan de beurt zou zijn. De witte pezen en buisjesachtige aders aan de achterkant van de tong hadden een lichtviolette glans onder de verlichting van de koelvitrine. De eigenlijke tong, met afzonderlijke haartjes als zaadjes op een aardbei, was maar een klein deel van de bruine klomp vlees. Paul liet zijn tong een eindje uit zijn mond hangen. Ria's nummer lichtte op.

‘Hoe vaak?’ zei hij snel, nog voor Ria het woord had kunnen richten tot de verkoopster met het witte papieren mutsje.

‘Dat wil je niet echt weten.’

Hij nam haar tot een propje geduwde volgnummer van de koelvitrine en peuterde het open.

‘Tweeëndertig?’ zei hij, gemaakt verbaasd en tegen niemand in het bijzonder.

Ria reageerde niet op die provocatie en samen werkten ze de boodschappen af: gemalen kaas, groenten in blik, yoghurt en vier flessen witte wijn voor het feestje bij de Woutersen. Paul wreef vluchtig over zijn kin omdat hij iets voelde kriebelen dat onder zijn vingers aanvoelde als een klein, zacht insect. Hij probeerde in een bolle anti-diefstalspiegel te kijken om te zien of er een veegje op zijn kin was achtergebleven, maar de spiegel zat te hoog in een hoek van de muur. In de onzekerheid van de voorbije weken had een bevestiging van zijn vermoedens hem een beslissend punt

geleken, een wegwijzer die ondubbelzinnig de te volgen weg zou aanduiden. Nu zag hij hun amoeboïde vormen over het bolle spiegeloppervlak glijden en voelde hij dat dit nog maar pas het begin was.

Hun auto stond voor de blinde muur van de opslagruimte van de supermarkt. De smalle strook schaduw die over de motorkap en het dashbord viel, had de hitte niet buiten gehouden. Paul draaide het raampje omlaag en voelde de grijze kunststof door zijn jeans branden. Om het contact met de zitting te verlichten drukte hij zijn schouders tegen de rugleuning. Ook gloeiend heet, maar voor even leek het op de schouders draaglijker. Ria zette de tassen met boodschappen in de laadruimte en liet de kofferdeur openstaan om het interieur op buitentemperatuur te brengen. Zelf ging ze in de schaduw van de magazijnmuur staan. Om niet naar haar te moeten kijken, keek Paul naar een stationwagen in een parkeervak verderop. Twee blonde jongetjes maakten ruzie over wie achterin zou zitten. Ze duwden en trokken mekaar en streden met wisselend succes om de handgreep van het portier, terwijl hun moeder, boodschappen torsend en geïrriteerd, naar de juiste sleutel zocht op haar sleutelbos. Ze hadden allebei een zilveren Garfield-ballon op een oranje stokje en een groen doorschijnende zonneklep omkranste hun blonde haar. Van bij de ingang klonk het microfoonstemmetje van de pluchen aap die in een plexiglazen kooi doorzichtige ballen met prulspeelgoed bewaakte. Paul voelde hun autootje bewegen onder Ria's gewicht.

‘Zo, nu weet je het,’ zei ze.

Haar stem had de verongelijkte verbetenheid die hij kende van als ze iets ging kopen waarvan ze wist dat het te duur was. Misschien betekende het dat haar affaire met Hugo, of hoe die kerel ook mocht heten, een afgesloten hoofdstuk

[advertentie]

was. Een onzuivere tussenvorm van ontroering en medelijden deed de haartjes op zijn armen overeind staan.

‘Ik weet net niks,’ zei Paul. ‘Bedoel je te zeggen dat het joch je gedumpt heeft?’

‘Ik bedoel helemaal niets te zeggen en het is niet omdat hij geen vierendertig is dat je hem een joch moet noemen.’

‘Hoe oud is de jongeman in kwestie, zeg je?’

‘Ha, ha, haa,’ articuleerde Ria met dalende intonatie.

‘Toegegegeven,’ hernam hij, ‘ik weet niet waar ik over praat, maar aan de andere kant, erg vrijgevig met informatie ben je niet. Waarom vertel je eens niet wat meer over hem?

Hij draaide het raampje driekwart dicht.

‘Stel dat ik tegen vrienden wil opscheppen over de minnaar van mijn vrouw, wat moet ik dan zeggen? Een wonderknaap van “nog geen vierendertig”?’ Hij kon zich er niet toe brengen ‘Hugo’ te zeggen.

‘Je vertelt wat je wil,’ zei Ria.

‘Dat doe ik toch?’ zei hij. ‘Jochie, zeg ik.’ Paul liet zijn zetel neer tot in ligstand, knipoogde naar haar als van de verwarring die hij stichtte. Hij sloot zich op in beginnende hoofdpijn, deed zijn ogen dicht en probeerde weg te zinken in de koker van geluid: binnenrazende lucht, banden op kleverig asfalt en daar doorheen het vrolijke getingel van de flessen wijn bij elk kuiltje in de weg.

Toen Paul en Ria het overvolle stadstuintje van de Woutersen betraden, bleek dat het tuinfeestje dat op de uitnodiging was aangekondigd, voorafgegaan werd door een van die ellendige dia-avonden van Else. Misschien had het wel op de uitnodiging gestaan, maar geen van beiden had meer dan alleen maar de datum en het aanvangsuur ontcijferd op het onduidelijke, artistieke kaartje dat door Else zelf was vervaardigd.

Door het flakkerende licht- en schaduwspel van kaarsen en tuinfakkels konden ze niet onmiddellijk zien wie van de andere gasten ze kenden. Omdat bewegen onmogelijk leek in die beverig verlichte ruimte vol tuinstoelen, zittende mensen met in het duister verborgen handen, flessen en plastic bekertjes in wankel evenwicht, lieten ze zich dicht bij de keukendeur in het gras zakken. Een paar motten cirkelden nerveus en hoekig rond de projectorlamp wat op het laken dat als scherm dienst deed, vage lichtfluctaties veroorzaakte. Else zat opzij van het scherm te vertellen en deed af en toe teken naar Bart die het apparaat bediende.

‘Paul, hebben we die dia's al niet eens gezien?’

‘Ik dacht van wel. Ik ga eens kijken of ik wat te drinken kan vinden.’

‘Toch niet opnieuw dat geleuter over Zuid-Afrika?’

‘Wat mij betreft, hoef je niet te blijven.’

‘Daar is Herbert,’ zei Ria. Ze begon te wuiven. Herbert kwam met voorzichtige passen op hen afgelopen, zonder zich evenwel te bukken voor de lichtkegel van de projector. Hij droeg een ruim hemd met korte mouwen. Voor ze Paul had ontmoet had het er een tijdlang naar uitgezien dat Ria uiteindelijk met Herbert zou trouwen. Uit een drang te bewijzen dat ze geen wrok koesterden tegenover mekaar, waren Herbert en Paul bevriend geraakt. En nu benijdde Paul hem zijn solide scouts-verleden, zijn zwarte haar zonder een spoortje grijs en zijn gezellige, onopvallende vrouwtje.

‘Is Anja er niet?’ vroeg hij.

Herbert maakte een gebaar in de richting van de projector, haalde een fles Pinot tevoorschijn en richtte zich tot Ria.

‘Er zijn nog drie andere flessen, veilig weggeborgen in het kastje van de electriciteitsmeter.’

‘Herbert, jij hebt die dia's toch ook al gezien?’

‘De meeste mensen die hier zijn waarschijnlijk niet.’ Hij

rolde met zijn ogen en maakte een knorrend geluid. Else en Bart stonden in het onderwijs en waren tijdens de vorige zomervakantie bijna twee maand lang met vrienden door Zuid-Afrika getrokken. De meeste dia's toonden landschappen die Else waarschijnlijk had gefotografeerd omdat ze haar hadden doen denken aan beelden uit documentaires die ze thuis had gezien. Flauw oplichtend op het laken leken ze weinig gedetailleerd, met zilvergrijze luchten en te veraf gelegen groepjes bomen met platte kruinen. De hals van een giraffe die ze op een ochtend in de bush had gezien, was nauwelijks te onderscheiden van de takken van de boom waarachter hij zich verborg. Bovendien bleek uit Else's commentaar dat zij door de lens van de herinnering andere dingen zag dan haar gasten.

Behalve een groepje genodigden dat vooraan rond Else's ernstige stem was geschaard, zaten de meeste gasten in een steeds nadrukkelijker geroezemoes te praten en nieuwtjes uit te wisselen. Iemand had uit onachtzaamheid of met opzet een steen verwijderd waarmee het laken strak werd gehouden en het beeld van een negerin met brede tanden en een korf op het hoofd, rimpelde loom als een vlag.

Paul leunde zijn schouders tegen de tuinmuur en rook een flauwe kamperfoeliegeur omgeven door de agressievere geuren van spetterende tuinfakkelwas en pasgemaaid gras. Ria's pogingen hem in het gesprek te betrekken beantwoordde hij met een brede glimlach die ze op allerlei manieren kon interpreteren. Hij hoopte dat het zou lijken op het soort glimlach waarmee je dronkenschap probeert te verbergen. In feite werd het gevoel van onwerkelijkheid dat hem deed glimlachen slechts in beperkte mate beïnvloed door de Pinot. Dat hun recente huwelijksproblemen alleen voor hen beiden bestonden en verder onopgemerkt bleven, gaf hem het grappige gevoel glazen wanden om zich heen te

hebben zonder dat hij kon beslissen aan welke kant van de onzichtbare afscheiding hij zich liever wou bevinden. Voornamelijk glimlachte hij echter omdat hij, toen Ria zich naar hem toewendde, voor het eerst sinds de tijd dat ze mekaar hadden leren kennen, het kleine wratje in de vouw tussen neusvleugel en wang had opgemerkt. Hij voelde een echo van de onzekere, scherpziende verliefdheid van hun begindagen waarin het wratje moeiteloos had weerstaan aan de vlakgom van de gewoonte. Het was niet echt een wratje, maar een peperkous, zei Ria, maar hij had nooit geweten wat het verschil was. In haar hals, bij de welving van haar sleutelbeen, had ze er nog een. De tussenliggende jaren leken door Ria's affaire plots weg te vallen als wazige letterjes voor een nieuwe bril en hij glimlachte omdat hij op een sullige manier bezig was verliefd te worden op deze nieuwe vrouw.

Anja en een vrouw die Paul nog nooit eerder had gezien, schreden hand in hand op hen toe, allebei met een flakkerende kaars in hun vrije hand. Uit angst kaarsvet over hun handen te morsen, hielden ze hun blikken strak in lijn met de bevende vlammetjes wat hun bewegingen een aantrekkelijke plechtigheid gaf.

‘Mijn zus Lus,’ zei Anja nadat ze haar kaars in hun midden had geplant.

‘Hallo zus,’ zei Paul tot Lus die met haar kaars in de hand rechtop was blijven staan. ‘Je lepe schoonbroer zit te popelen om ons met Pinot te overladen.’

‘Een zeldzame *reservé electricité*,’ zei Herbert met het accent van een Amerikaan die Frans praat. Hij was opgestaan en deed alsof hij Lus' schouders met grote kracht naar beneden duwde. Toen ze neerzat liep hij de keuken in om de flessen te halen.

‘En, hoe komt het dat we jou nog niet eerder hebben gezien?’ vroeg Paul met een grappig bedoelde achterdocht. Lus was getrouwd met een Portugees en woonde in Spanje dicht bij de Portugese grens. Anja ging er elk jaar op bezoek. Herbert ging nooit mee en Lus kwam ook bijna nooit bij Herbert en Anja op bezoek.

‘Liefje, dat zijn jouw zaken niet,’ zei Ria.

‘Mijn vrouw, Ria,’ zei Paul zuchtend.

‘Mijn man, Paul,’ deed Ria hem na.

‘Ze noemt mij altijd liefje als ze zich ergert.’ Hij was blij dat hij dat had kunnen zeggen alsof het een grapje was.

‘En Paul zegt altijd zus tegen zussen van vriendinnen,’ zei Anja. ‘Vraag me niet waarom.’

‘Omdat ik nooit zussen heb gehad,’ zei Paul. ‘Ik stel me altijd voor dat het leuk moet zijn een zus te hebben. Nu ik het weet, kan ik het eigenlijk ook wel zien, dat jullie zussen zijn bedoel ik.’

‘Waarom zou je in godsnaam een zus willen hebben, broer?’ zei Lus.

‘Ik weet niet, ik heb het idiote idee dat ik vrouwen zou kunnen begrijpen als ik een zus had.’

Lus, die door Anja was meegebracht en eigenlijk niemand kende, voelde zich net als Paul niet bij het feestje betrokken. Ze dronken stevig van de stroperige Pinot en ze noemden mekaar broer en zus alsof ze in de Vlaamse versie van een neger-soap speelden. Ze vertelden mekaar dingen die ze aan veel van hun vrienden niet zouden vertellen en toen de dia's werden opgeborgen demonstreeerde Paul hoe hij vroeger samen met zijn oudere broer in bed, schaduwbeelden maakte met zijn handen. De statig wiekende adelaar lukte niet meer zo best, maar van het zenuwachtige konijn kon hij de bovenlip nog laten trillen en snuffelen in het messcherpe projectorlicht.

Herbert hurkte bij hen neer en maakte een bulldog met een sigaar in zijn kop.

'Hulpstukken zijn verboden,' zei Paul en trok het stokje dat als sigaar dienst deed uit Herberts samengeknepen vingers. Maar ook zonder de sigaar leek de bulldog sprekend op de hond uit de tekenfilm. Lus was verrukt. Herbert trok een gezicht alsof hij diep nadacht: 'O.k., wat denk je hiervan? Kijk naar mijn vingers.' Ze keken hoe hij zijn mollige vingers samen bracht tot een kluwen. 'Wat denk je dat het is?' Paul keek, maar deed geen moeite zich de mogelijke vorm van de schaduw voor te stellen. Dat Herbert een gestreept hemd met korte mouwen droeg, leek hem een teken te meer dat hun vriendschap slechts op goede bedoelingen en wederzijdse misverstanden berustte. Paul had na zijn veertiende nooit nog hemden met korte mouwen gedragen en vaak ergerde het hem een volwassene 'kinderkleding' te zien dragen.

'Vingers,' zei Paul met gespeelde domheid.

'Een cactus', zei Lus.

'Je bent er dicht bij.'

Herbert bracht zijn handen binnen het bereik van de lichtbundel en het stompneuzige silhouet van een elandkop sprong zo herkenbaar tevoorschijn dat Paul werkelijk verrast was. Piepend en bijna buiten adem van op zijn hurken te zitten, liet Herbert zich lachend naast Paul neerploffen. Het deed Paul plezier dat Herbert ondanks zijn korte mouwen en zijn broek die blijkbaar te nauw om de taille sloot, net zo een slappe conditie had als hijzelf. Als ze vroeger badminton speelden op het rossige grasperkje achter het weekendhuisje van Pauls ouders, was Paul altijd het eerst buiten adem. Omdat hij niet wou onderdoen liet hij het meestal aan Herbert over om voor te stellen ermee op te houden. Meestal draaide het erop uit dat hij het ergernis-

wekkende gevoel had dat Herbert het spel beëindigde om hem een plezier te doen.

‘Ik denk dat Ria naar huis wil,’ zei Herbert, stil genoeg om Lus het idee te geven dat hij zich niet ook tot haar richtige, maar luid genoeg voor haar om het te horen.

Paul riep Ria's naam en liet de laatste klinker overgaan in een lang gierend geluid als van een neerstortend vliegtuig. Bijna iedereen die niet te dronken was keek geamuseerd in zijn richting, nieuwsgierig naar zoveel uitbundigheid.

‘Is ze zo bezopen dat ze niet meer kan staan?’

‘Ria bezopen?’

‘Grapje,’ zei Paul. Hij glimlachte toen hij zag dat Ria over haar korte zwarte rok streek en vervolgens losgeraakt haar achter haar oor duwde: na drie weken gemillimeterde opstandigheid droeg Ria in gedachten nog steeds schouderlang haar. Aan haar besliste gebaartjes te zien zou ze willen praten. In de keuken, of in bed als hij haar gezicht niet kon zien en het makkelijker was mekaar te pijnigen met strategische oprechtheid. Het vooruitzicht trok hem niet aan, hoewel haar verlangen de zaak uit te praten hem op een ironische manier meester van de situatie maakte.

‘Vergeet je niet even gedag te zeggen aan Else en Bart voor je weggaat?’ sneed hij haar opgewekt de pas af.

‘Heb ik al gedaan. Vergeet jij het maar niet, Else zei dat ze het gevoel heeft dat je haar ontwijkt.’

Paul onderdrukte de neiging op dezelfde onverdreven manier Else's naam te roepen. Hij was niet zeker genoeg van zichzelf om zich voor een tweede keer op een overtuigende manier publiekelijk aan te stellen. De sfeer in de tuin leek te gedempt om het te proberen.

‘Wat een verrukkelijke onzin. Ik zie haar nog wel voor ik vertrek.’

Herbert en Anja vertrokken kort na Ria. Lus bleef Paul

gezelschap houden, maar geen van beiden had nog zin in het flirterige broer-en-zus gedoe nu hun onmiddellijke publiek naar huis was gegaan. Het moment voor vroegtijdige intieme bekentenissen was voorbij en Paul ontdekte dat ze mekaar ook oprecht graag mochten.

Via een stapel bemoste dakpannen klommen ze op de tuinmuur, buiten bereik van het uitdovende feest. Hierboven kon je, in de richting van de stadsrand, de stalen verlichtingsmast zien die kort bij het station tussen de zich samengevoegde sporen stond, straatlampen, de omgekeerde waaiers dakrandverlichting van de fabrieksloodsen aan de overkant van de sporen. Aan de andere kant werd het rossige schijnsel boven het centrum van de stad doorsneden door grijze bladen rusteloos laserlicht. De kamperfoeliegeur was hier veel sterker en slechts vermengd met een schedelwarme talkgeur die uit Lus' haar opsteeg. Ze zaten hand in hand tegen mekaar, onbeslist, en praatten met tussenpozen. Het was een schitterende avond en Paul had medelijden met Ria die onder dezelfde hemel alleen in hun huis was, wakker lag of sliep, in plaats van hier bij hem op de tuinmuur te zitten. Hij ademde over Lus' hand. De bleke vlek van haar gezicht draaide zich naar hem toe. Ze liet hem even begaan en gaf toen met een kneepje te kennen dat ze haar hand terug wou.

Balen Vlas
Lange platte kei die over de rivier danst

Ik gleed uit wolkjes Jerry Jeff Walker toen ik, vijf mijl voorbij het Bushy Run-monument een wegwijzer aantrof naar een plaatsje waarvan ik nooit eerder had gehoord en dat in het Iroquoian klonk als LANGE PLATTE KEI DIE OVER DE RIVIER DANST.

Instinctief loste ik het gaspedaal terwijl in mijn hoofd kleine sluimerende dromen in voetzoekers veranderden.

Ik was die ochtend vroeg uit Philadelphia vertrokken, waar ik, vermomd als ijscoman, twee karweien had afgewerkt en reed nu voor Railroad Johnny en alles wat hij belichaamde, naar Pittsburgh waar ik een gelijkaardige ontmoeting zou hebben met een psychiater wiens leven eerder aan het uitdoven was dan dat het, zoals hij zelf leek te denken, als een ontembaar licht over de Grote Meren scheen.

Door een storm op de luchthaven van Detroit was de klus met 48 uur uitgesteld zodat in mijn geest, die doorgaans erg in beslag werd genomen door mijn opdrachten, plots wat plaats vrij was gekomen voor het gedeeltelijk door struikgewas overgroeide bord langs de kant van de weg. Vanuit mijn wagen zag ik niet veel meer dan diffuus zonlicht doorheen dicht gebladerte en wat verderop een redelijk steile afgang. 100 jaar geleden leefden hier de Irokezen die voor het opperste genot een woord kenden dat verwant was aan de naam van het plaatsje. Het was een woord dat, naargelang de intensiteit van het beleefde genot, in evenveel delen uiteenviel als er raakpunten waren geweest tussen een dansende kei en het wateroppervlak van een rivier.

Ik liet de wagen verder uitlopen en trachtte van het vervelende gevoel van besluiteloosheid af te geraken. Er hing een vreemde spanning in de lucht zoals steeds wanneer ik in de verleiding werd gebracht iets te ondernemen dat niet op voorhand was gepland.

Terwijl de goed geoliede moordmachine, die ik de afgelopen jaren ongetwijfeld was geworden, terug op het gaspedaal duwde en onverstoorbaar doorreed naar Pittsburgh om daar in een schrale hotelkamer bijna ascetisch op zijn inzet te liggen wachten, draaide ik mijn auto op een parking voor zwerfwagens en reed terug naar de afslag. Links en rechts van mij strekten zich de Blue Mountains uit. Als reusachtige katten bolden ze hun met blauwsparren bedekte ruggen in het uitdovend zonlicht. Straks zouden ze zich opmaken voor de nacht; ze zouden wegzinken in de duisternis en beneden in de valleien traag in de dromen schuiven van sportvissers, houthakkers en pelsjagers.

De weg naar LANGE PLATTE KEI DIE OVER DE RIVIER DANST was in werkelijkheid slechts een pad en slingerde zich naar beneden als de vlucht van een chocoladewikkel; ik begon het mij al te beklagen dat ik de hoofdweg had verlaten. Wat er mij van weerhield om terug te keren en mij opnieuw bij de goed geoliede moordmachine te voegen waren de kleine sluimerende dromen die in mij waren ontwaakt; lange platte keien die, als een gebald verlangen naar de stroming van de rivier, reeds één en al snelheid waren, hoewel ze nog in de hand van de werper lagen. Anderhalve mijl nadat ik de hoofdweg had verlaten hield ik halt voor een al wat verweerd en buitenmatig groot bord waarop de naam van het plaatsje stond geschreven:

LANGE PLATTE KEI DIE OVER DE RIVIER DANST

en daaronder:

WELKOM!

Ik hield halt, raadpleegde mijn wegenkaart die eigenlijk een militaire stafkaart was, maar kon het nergens terugvinden. De plaats waar ik me bevond was als bos ingekleurd. Ik trachtte me een beeld te vormen van een oord met zo'n naam maar ik kwam niet veel verder dan het voor de hand liggende. Als het waar was wat Indianen beweerden, namelijk dat iemand uiteindelijk datgene wordt waaraan hij aandacht schenkt, dan was LANGE PLATTE KEI DIE OVER DE RIVIER DANST the place to be.

Ik zette de wagen in drive en terwijl ik traag de chocoladewikkel naar beneden volgde controleerde ik in het handschoenvakje hoe het met mijn persoonlijke veiligheid was gesteld. Sinds ik mijn job als loodgieter in Pennsauken had laten staan voor de meer lukratieve 15000$ opdrachten van Railroad Johnny was het zuivere routine geworden. Ik had geleerd dat het noodlot niets anders was dan een gemis aan snelheid nodig om te overleven. Ik telde 25 patronen waarvan er twee voorbehouden waren voor een psychiater uit Detroit wiens verleden, heden en toekomst zo dicht bij elkaar zaten dat in de overlappingen reeds de schaduw van de ijscoman zichtbaar werd. LANGE PLATTE KEI DIE OVER DE RIVIER DANST zou al een verderfelijk oord moeten zijn wilde ik er al mijn kruit verschieten...

De eerste kennismaking viel nogal tegen. De kleine verloren gelopen dromen die zich aan LANGE PLATTE KEI DIE OVER DE RIVIER DANST hadden gehecht, struikelden ter plaatse over een aftands benzinestation, een aanpalend huis en een hotel dat zo bouwvallig was dat het enkel

nog bij elkaar werd gehouden door de gedachte aan hoe het vroeger was geweest.

Terwijl ik naar het Time-station reed werd ik overmand door een gevoel dat ik nooit eerder had ervaren: heimwee naar de snelweg! Ik hield halt voor de pomp met loodvrije en stapte uit. Tegen de houten wand van een veranda zaten drie mannen. Ze gingen gekleed in T-shirts, shorts en sandalen en verveelden zich te pletter. Eéntje was danig te pletter verveeld dat hij op Barry Manilow begon te lijken. De beide andere mannen hadden het beste van hun leven al achter zich, het speelde zich al bijna volledig af in de herinneringen van anderen. Hun zwijgzaamheid was de echo van de leegte.

In de deuropening van een kantoortje annex winkeltje, waar je alles kon krijgen wat je redelijkerwijze kon verwachten tussen een doos Army Blend en een blik grafiet-olie, stond een vrouw die op geregelde tijdstippen met haar voet de steeds terugkerende hordeur een trap gaf. Het was een gebaar dat op een geraffineerde wijze duidelijk maakte wie hier, in LANGE PLATTE KEI DIE OVER DE RIVIER DANST de lakens uitdeelde. De vrouw droeg een John Deere-petje maar leek voor het overige rechtstreeks af te stammen van een plaatslagerij. Ze stond erbij alsof ze konstant met haar schouders een zwaar gewicht vooruit duwde.

‘Graag vol doen,’ zei ik en om geen misverstanden te doen ontstaan klopte ik op het kofferdeksel en wees naar de pomp met loodvrije. De vrouw legde met één beweging de hordeur stil en verplaatste haar voet naar de man die uit verveling op Barry Manilow was gaan lijken. Ze gaf hem een tik in de lendenen, perste alle minachting die ze uit haar Pennsylvanian Dutch kon halen en riep: ‘Kundschaft!’

Het was duidelijk dat dit de toon was die ze gewoonlijk

hanteerde in haar contacten met de rest van de wereld. Ze nam een slok uit een fles Ron Rico die op de vensterbank stond en duwde opnieuw tegen de hordeur als was het de drijfstang van een weefgetouw dat bij elke opendraaiende beweging een onzichtbare draad toevoegde aan het flinterdunne gaas van verveling dat over LANGE PLATTE KEI DIE OVER DE RIVIER DANST *hing*. Ik had nog nooit een vrouw gezien die Ron Rico dronk en rechtstond en met één voet een benzinestation runde.

Barry Manilow maakte zich uit z'n verveling los en slofte naar m'n wagen, een kruising tussen een Dodge en een Bedoeïnentent. Hij leek mij erg vijandig gezind. Terwijl ik naar de veranda liep en hem kruiste zag ik in z'n blikken z'n gebalde vuisten. Waarschijnlijk was hij geërgerd omdat ik hem in z'n middagrust had gestoord, of boos omdat het nu zelfs voor een wildvreemde duidelijk was dat hij hier in deze negorij z'n mannetje niet kon staan, dat hij er als een hond werd behandeld en van hot naar her werd gestuurd door een vrouw die lelijk was als de nacht en die elke avond als een groot zwart veld over hem heen viel. Brakke aarde waarin z'n waardigheid langzaam was gestikt. Mijn ervaring als hitman voor Railroad Johnny had mij geleerd op m'n hoede te zijn voor dit soort mannen; in een poging hun waardigheid te herwinnen konden ze plots heel gewelddadig worden. Ik liep hem voorbij zoals iemand dat doet die over een Sigsauer en 25 patronen beschikt maar de hele handel in z'n auto heeft laten liggen. Ik stapte op de vrouw af die, nu ik haar zo dicht was genaderd, nog groter en indrukwekkender leek dan voorheen. In haar schaduw kon een oorlog worden uitgevochten. Ze posteerde de installaties van haar lichaam tegen de deurstijl en stak afwachtend haar kin in de lucht. Behalve in haar voet stroomde haar gezag ook samen in haar kin. Ik vroeg haar of er vanavond

nog iets te beleven viel in LANGE PLATTE KEI DIE OVER DE RIVIER DANST; ik had namelijk zin in een verzetje!

Ik zag hoe mijn woorden één na één in haar schedel drongen, daar tegen de spiegel van haar verstand botsten en als een soort gestamel terug op haar lippen verschenen. Ze wisselde blikken met de beide mannen die op het einde van hun leven zaten te wachten als was het een bushalte en barstte dan in lachen uit. Het klonk als een misthoorn waar een vleermuis in zat. Ik wendde het hoofd af en concentreerde mij op het getingel van de benzinepomp achter mij. Ik voelde de spottende blik van Barry Manilow in m'n rug. Het gelaat van één van beide leeghoofden klaarde plots op. Hij had in een opflakkering de gedachte teruggevonden die al weken door z'n hoofd spookte en waarmee hij nu in een leegstaand doel zou kunnen scoren: ‘Naar het schijnt,’ zei hij, ‘zou het vandaag nog wat gaan waaien!’ De vrouw met haar onmogelijke lach plooide het veld van haar lichaam nu dubbel en kwam haast niet meer bij. Mijn patronen lagen onbereikbaarder dan ooit in het handschoenvakje!

Ik schatte de man die zonet had gesproken op vijf voet zestig. Langer kon de grens tussen de ironie en de stompzinnigheid nooit zijn! Toen de grootste pret voorbij was duwde de vrouw haar gewicht gevaarlijk dicht tegen mij aan en zei, half fluisterend half schreeuwend, dat wanneer ik voor een verzetje was gekomen, ik dat dààr kon krijgen. Ze liet er geen twijfel over bestaan welk verzetje ze bedoelde; ze wees met haar bekken, dat groot was en vele driften omspande, in de richting van het hotel dat aan de overzijde van de straat bezig was zo onwerkelijk te worden dat het zich nog nauwelijks op mijn netvlies liet vastleggen. Het was een vrij groot, vurehouten gebouw uit het begin van de eeuw. Boven de deur hing een schild waar de tijd als een

kudde buffels overheen was gegaan. Voor één van de ramen op de eerste verdieping stond een vrouw. Ze keek in onze richting terwijl ze haar haren opstak. Prompt trok de in mijn hoofd stilgevallen trein van kleine sluimerende dromen zich opnieuw op gang; hij sleurde een eindeloze reeks wagonnen achter zich aan en elke wagon was opgebouwd uit een ontelbaar aantal compartimenten. In elk compartiment zat een vrouw die haar haren opstak en door het raam naar buiten keek; in de luwte van haar blikken danste een lange platte kei over een traag stromende rivier.

‘44$’ onderbrak de op zijn sokken teruggekeerde Barry Manilow bars de treinrit in mijn hoofd.* Hij stond vlak achter mij, op een afstand die te ver was om werkelijk aanstootgevend te kunnen zijn maar toch dicht genoeg om de gedachte eraan te doen ontstaan.

Het was onmogelijk dat hij voor 44$ had getankt. Het waren er op z'n minst vijf te veel! Wat een woekeraar! Maar ik voelde zijn hete adem in mijn nek en had geen zin om voor een lik benzine amok te maken. Bovendien had ik in het kantoortje van de vrouw een Bushmaster zien hangen. Ik haalde mijn portemonnee boven en betaalde zeer tegen mijn zin het volledige bedrag. Ik wist dat ik de spot van Railroad Johnny over me heen zou krijgen mocht het voorval hem ter ore komen, maar de kans dat dit gebeurde was natuurlijk erg klein.

Ik wenste hen nog veel plezier met hun avondvullende windhoos en liep boos terug naar m'n wagen. Achter mij hoorde ik het geritsel van slinks verdiend geld dat altijd veel sneller op zak wordt gestopt dan geld dat zuiver op de graat is. Ik klapte het portier achter mij dicht en startte de wagen. Barry Manilow stak triomfantelijk zijn hand in de hoogte. De trein die door de tunnel van mijn hoofd raasde was enkel nog met vernedering gevuld. Wat een afknapper!

Ik was moe en teneergeslagen en kwam niet verder dan het hotel dat als een luchtspiegeling op mijn komst stond te wachten. Ik stopte het wapen en de munitie in een reistas, laadde alles uit en liep naar binnen. Achter de balie zat dezelfde vrouw die zonet nog voor het raam had gestaan en haar haren had opgestoken. Ze las in een beduimelde pocketeditie van *Catch 22*; de tekst was al bijna volledig uit het papier gelezen.

Ik schraapte mijn keel en zei m'n naam, of beter gezegd ik zei een foute naam, een kleine leugen die zich onbeschroomd bij alle andere leugens voegde die samen het heelal vormden. Ze richtte zich op uit haar boek en keek mij aan. Ze leek verrast, zelfs een beetje verward; het verhaal dat ze aan het lezen was hing nog als een wimpel in haar blikken. Ik herhaalde mijn foute naam en vroeg of er nog kamers vrij waren. Haar ogen veranderden in zwachtels die mij langzaam van boven tot onder omwonden, als was ik haar persoonlijke verzwikking. Ik keek naar haar wijsvinger die ver van ons, moederziel alleen ergens middenin *Catch 22* was blijven staan.

Ze zei dat het hotel 16 kamers ter beschikking had waarvan acht met zicht op het benzinestation en acht met zicht op de rest van de wereld. In de klank van haar stem weergalmde de knieval van haar woorden. Ik zei haar dat één kamer zou volstaan en vroeg of ze er geen had met zicht op het platgeschoten benzinestation. Ze lachte en het klonk als een omsingeling. Ik mocht haar meteen meer dan ik zelf wilde. Ze was in staat om het beeld van mijn betere ik zolang in zich te dragen, dat ik het zelf ook nog eens te zien kreeg.

Ik betaalde een voorschot en zij overhandigde mij een recuutje. Ik nam m'n tas en volgde haar naar de kamer. Bij elke stap zochten haar heupen haar schouders op en ik voelde

hoe mijn verstand geleidelijk aan week en een groot en wild verlangen blootlegde. Het maakte haar steeds mooier en welwillender en toen ze aan het einde van een lange gang de deur opende en mij naar binnen liet, leek haar schoonheid bijna in pijn om te slaan en had ze nog maar twee gedachten in haar hoofd. Met de voorlaatste sloot ze de gordijnen.

We hadden een onvergetelijke liefdesnacht. Uit elk van onze omstrengelingen ontsnapte een salvo van 1000 gelukjes en elk gelukje was een lange platte kei, dansend over de rivier die plots uit het samenvoegen van onze oevers was ontstaan. De kamer werd al snel te klein en spoedig daarna ook het hotel en nog later, toen we door het uitspansel schoven en elke ademtocht een smeekbede was geworden, kon ook de rest van de wereld ons niet meer bergen.

Naderhand rookten we een joint en luisterden naar de aarde die moeizaam opnieuw in haar oude baan gleed. Ze streelde het litteken van een schotwonde net onder mijn schouderblad maar stelde geen vragen. De warme nevel van haar onwetendheid dreef elke storende gedachte weg; Pittsburgh was een ander leven!

We rookten zwijgzaam verder tot we bijna van de wereld tuimelden en vielen tegen de ochtend in slaap.

De volgende dag was, zoals alle voorgaande, een verdwaalde kogel uit het meedogenloze machinegeweer van de tijd. Toen we ontwaakten konden we nog net de huls van de aarde oprapen. Het was half vijf in de namiddag; de moordmachine die ik ongetwijfeld was geworden hing rond in bars in Pittsburgh terwijl een onfortuinlijke psychiater niet ver daar vandaan met een broodje/kaas en een glas limonade een volstrekt nodeloze investering deed in z'n onmiddellijke toekomst. Met alles wat zich daartegen verzette lag ik 80 mijl meer naar het zuidoosten in een hotelkamer en keek de hotelhoudster aan terwijl ze haastig haar kleren aantrok en naar de deur liep. Ik volgde haar schaduw die over de vloer schoof als een stukje samengebalde nacht, een mangat naar de andere kant van de aarde. Ze zou eten voor ons klaarmaken. Een uur later zaten we beneden aan tafel en aten de vladzalmen die ze daags tevoren had gevangen. Hoewel de voorbije nacht niet meer ter sprake kwam was hij nadrukkelijk aanwezig, onzichtbaar hangend tussen banale woorden als stoel, boek, vork, huis. We dronken Pabstbier uit blikjes en praatten over *Catch 22* en over *We bombed New Haven*, over 30/30 Sigsauergeweren en over de auto van Barry Manilow, een zandkleurige drietons Buick Roadmaster.

Ik deed alsof ik een geweer in de hand hield en met het klakken van mijn tong zijn banden stuk schoot. De kwetsbaarheid van mannen is hun eer die vele vermommingen kent. Ik was ervan overtuigd dat hij door het lint zou gaan. Ze had al meer op dan ze hebben kon en haar lach klonk alsof hij achterstevoren van een band werd gespeeld. Ze had met haar handpalmen een kom gevormd en daarin haar hoofd gelegd; zo had ze de puzzel van haar lichaam opgelost. Ze keek nog een hele poos recht voor zich uit en viel ten slotte in slaap. Ik dronk rustig verder tot ik de kust had

bereikt en stond toen op uit mijn dorst. Het was vier uur in de ochtend. Ik droeg ons beiden naar boven en legde ons op bed. De drank had de storm in onze hoofden geluwd. De kans dat onze dromen zich met elkaar zouden vermengen was erg klein. Buiten ratelde een nieuwe dag uit het meedogenloze machinegeweer van de tijd...

De ochtend was niet groter dan een plas ijskoud licht in mijn hoofd. Het was negen uur en ik zat alleen aan tafel en werkte op automatische piloot mijn ontbijtvlokken naar binnen. Ik doorbladerde de ochtendkrant en stootte ergens onderaan een pagina op een kort verslag over de moord op de psychiater uit Detroit. Alles was naar wens verlopen. De moordmachine die Railroad Johnny in mij had afgesteld was erg clean en efficiënt tewerk gegaan. Twee kogels, afgevuurd vanop korte afstand terwijl het slachtoffer zich in z'n hotel stond te scheren. Geen sporen, geen getuigen, geen roofmoord. Vijftien briefjes van 1000$ zouden straks ergens op een diefje verdwijnen en samenkomen op mijn bankrekening, een pleisterplaats voor 1000$ biljetten. Ik pakte mijn koffers, schreef een briefje en stopte 160$ onder de kartonnen kaft van *Catch 22*. In de brief schreef ik dat ik een afspraak had in Philadelphia, wat met de werkelijkheid overeenstemde en dat ik haar zou telefoneren zodra mijn hart zo zwaar was geworden dat er opnieuw twee levens nodig zouden zijn om het te kunnen dragen.

Ik liep naar buiten met in de ene hand m'n bagage en in de andere het wapen dat ik had geladen en dat ik naast mij in de auto legde. Het was tegen de middag en al vrij warm. De wereld leek verzonken alsof hij niet in het echt bestond, maar in iemands slaap; de stilte was de ingehouden adem waarmee op het ontwaken werd gewacht. Ik rolde mijn gedachten op tot een kokon waaruit een larve kroop die klein

was en koud aanvoelde in mijn hand; ik draaide de contactsleutel om, keerde de wagen en reed terug naar het benzinestation. Het lag een steenworp verwijderd, maar in mijn hoofd was het de grootst mogelijke afstand die kon worden afgelegd.

Hoewel het een oude wagen was (ik schatte bouwjaar '58 of '59) bleek de Buick van Barry Manilow erg goed onderhouden te zijn. Het was zo'n model waarvan het koetswerk gedeeltelijk in hout was afgewerkt. ‘Kangoeroejagers’ noemde Railroad Johnny lui die in zo'n wagen reden.

Ik hield halt op tien meter afstand en stak de loop door het opengedraaide zijraam. Ik had geen enkele moeite om tussen mijn slapen de vernedering terug te vinden die ik hier 48 uur geleden had opgelopen. Ik loste de veiligheidspin en schoot vrijelijk en zonder schroom in twee tijden het achterstel naar beneden. Er trok een stuiptrekking door de Buick, een siddering die in kringen uitdijde naar het benzinestation alsof ik niet in de werkelijkheid had geschoten maar in een weerspiegeling ervan in een groot, stilstaand water.

Ik was even van slag en werd verrast door de gedaante van Barry Manilow die plots uit het zich herstellend wateroppervlak oprees. Gelukkig had ik de motor al die tijd in vrijloop laten draaien en was de Dodge ondanks z'n ouderdom nog erg vinnig. Mijn achteruitkijkspiegel was te klein om al zijn woede in beeld te kunnen brengen. De hordeur was uit de hengsels gelicht en hij stond met de Bushmaster op de veranda en schoten gaten in de stofwolk die ik had achtergelaten.

Ik reed in zigzagbeweging over de aardeweg tot een bocht mij aan het zicht onttrok, minderde dan vaart en reed ontspannen, met één arm volledig uit het raam hangend de smalle kronkelende weg naar boven. Ik had het gevoel dat

er op de wereld een evenwicht was hersteld. Waarschijnlijk zat hij nu geknield in het stof voor z'n wagen en telde hij de liters benzine die hij zou moeten verkopen om met de opbrengst ervan z'n wagen opnieuw rijvaardig te kunnen maken. Uiteraard na aftrek van wat hij de vrouw voor kost en inwoon schuldig was. Ik telde luidop met hem mee en kwam aan tien liter per dag gedurende vijf jaar. Hij kon er beter een kippenren in onderbrengen! Tien minuten later stond ik weer aan het kruispunt met de hoofdweg; in de verte zag ik de moordmachine, die in Pittsburgh een 15000$-klusje had geklaard, dichterbij komen. Ik wachtte tot hij voorbij zou rijden en voegde mij dan, met alles wat zich daartegen verzette, bij hem. We klikten in elkaar als twee tandwielen die door van elkaar weg te draaien een drijfstang in beweging hielden waarvan ik mij soms inbeeldde dat zij op de een of andere wijze verbonden was met de roterende beweging van de aarde.

Ik reed opnieuw voorbij het Bushy Run-monument en opende een blikje bier. Op het dashboard lag een parkeerticket uit Pittsburgh. De benzinetank was, hoewel pas getankt, bijna leeg. In het handschoenvakje telde ik 23 patronen.

Een d.j. van een plaatselijk radiostation kondigde met lijzige stem warm weer aan voor de rest van de week, met temperaturen tot 75°F in de bergen en 105°C in het Westen. Zijn weerbericht viel onmiddellijk na afloop dood om in de armen van Jerry Jeff Walker, wiens warme stem een wolk was waarop ik langzaam wegdreef...

Peter Ghyssaert
Gedichten

Mijn woning

Eens stond mijn woning mager in het land,
Het was er koud zodat ik mij
een man van zuiver koorts voelde die in de stilte
met zichzelf te praten stond; de vier seizoenen
waren elk door andere deuren weg-
gewandeld: begroeiing in de tuin
droeg onbepaaldheid als van timmerhout
dat niet gebruikt wordt, als van kiezels
uit de schoot van een verdroogde zee.

Ik hoorde heel de tijd mezelf, ik wilde
met die klank een berkenboom aanraken
of mijn kleine en ineengestuikte schouw
om op de dingen tekens aan te brengen en te zien
dat zij mij niet verlaten zouden uit
een droom waarin uiteindelijk
het angstige lantaarnlicht van mijn eigen
lichaam nog zou overblijven.

Want het schemerde, in hemel
hoog boven mijn hoofd verschoof iets, als een vloeistof
van de éne kant van heldere flessen
naar de andere kant; er was daar
een beweging, moeiteloos,
waaronder ik met aarzelende stem
iets zei, ik suste haast mijn eigen naam
net voor ik wegraakte onder een water.

Alles zou nu lichter worden,
in mijn stoel de zijden kussens en
het horige bestek op tafel; en de foto's
van mijn leven zouden uit hun album weg-
kantelen als trage sterren van papier
en heel het leven dat ik ademde
het zou gaan wiegen voor mijn ogen,
zoals de voorbije jaren in
hun onbelangrijkheid te deinen stonden
aan de horizon.

Ik praatte door. Mijn adem was
een rechte sjaal de hemel in;
in al mijn woorden was een man op reis
die wankelde zoals een bromtol op een plein.
Ik wist niet wie mijn ziekte had bedoeld
en wachtte op de aflossing door iemand
die slinks onder mij zou kruipen
in mijn woning mager in het land
waar het doodstil was en ook erg koud.

Taxidermie

Kwaaie dieren zijn zijn beste vriend
maar hij vermoordt ze allemaal
en reist daarna hun ledematen door
met een loepzuiver oog. Hij keurt
en kijkt zichzelf aan door hun snuit
die plat en prachtig is als een versiering.
Wat aan hersens rest - beslissingen
die niet meer uit hun smeersel komen -
kan geen beet besturen. Sluimerend
tast er een wijsvinger langs al hun tanden
naar hun buikholte. Hij is de minnaar
die zij hebben ingeslikt. Zij apen
zich met zijn gebaren na
op de tapijten van hun bloed. Daarna
maakt hij uit glas een oog dat feilloos als
een scherm past voor de leegte en
het onderzoekend licht uit lampen
in zijn eigen ogen kaatst. Hij kan
die macht veranderen in angst of stilte.
Als hij weggaat dooft hij al zijn dieren
en zij houden allemaal zijn adem in,
staan in de richting van zijn handen,
onderdelen niet meer wachtend
op het simpele geheel van warmte
dat zichzelf in cirkels naliep
waarin niets of niemand dierf te dansen.

Sneeuwboekhouding

Mijn ouders zitten voor het donkerblauwe raam
van weer een onbestemde winter, en
ik denk, laat ze daar zitten, sneeuw,
dat wemelen genezend als tinctuur
tot aan het koude glas gebracht, zij schrikken
daarvan niet, het tellen is een vrede,
alles wat vertraagd valt neemt hun zacht
en één voor één gedachten af.
Zó doen zij boekhouding in smalle
witte velden vóór hun ogen.
Als het straks gaat dooien heb ik dit gedicht
met daarin al de vlokken die zij moeten tellen,
nagemaakt; hun ogen zullen
zonder onderscheid de woorden zien
die telkens worden opgeschud, een reis
die hier beneden zeker maar toch altijd anders
afloopt. Zo beweeg ik nu voor u
dit Lourdes onder een stolp; mijn schrijven
is bewegen is gebed; mijn sneeuw kan
telkens door vijandig water zinken
en bruusk van de grond opstijgen. Straks
wanneer mijn ouders zich ontgoocheld van
het raam wegdraaien mogen zij
in deze kleine chaos binnen, eeuwig
in beweging haperend, maar nu
is dit gedicht voor u, de warme grot
in 't midden is voor u - van alle kanten
sneeuwt het, wens ik, op u in;
aan vederlichte last ontkomt u niet.
Tenzij iemand van boven af begint.

Leander Hanssen
Straatwaarde

‘Waarom ben je niet als iedereen?’
Ze vraagt het bijna boos.
In een regenbui een druppel zijn -
dat is haar hoogste onderscheiding.

Toch zijn twee druppels nooit gelijk.
We zien slechts het ontwerp, en niet
het wezen; de strepen, niet de zebra;
de regen, niet de druppel.

Natuurlijk ben ik net als iedereen.
Maar niemand kan het aan me zien.

5/1/94

J.M.H. Berckmans
Mismaakte kronologie van het afgelopen gebeuren
krono/14/9/93

1

Eindelijk, uiteindelijk, tenslotte, als puntje al lang stokdoof en stekeblind voorbij paaltje gedoold is, als alle geiten gemolken zijn, alle wijven drachtig, als aan alles al bijna een hopeloos einde is gekomen, een einde dat elk mogelijk post-factum uitgesloten heeft, elke mogelijke epiloog, een einde waarop niets meer volgt dan een roemloos, eerloos sterven in de eerste de beste goot, na zwalpen en zuipen, na Anna Vandervloedt en Rasta David waarvan ze denkelijk zwanger is, ze weet het zelf niet maar het wordt denkelijk een reggae-zwartje dat ze Saskia dan wel Bob wil noemen, er komen nog heel wat positieve vibraties aan te pas voor ze uiteindelijk in kommer en kwel en pijn en leed zal bevallen van het kind dat ze nu al jaren wil van om het even wie, al is het een kreupele bedelaar met een bochel of twee op z'n rug, en Bulderdrang en Alex Vanuxem en je vader en je moeder en die eeuwige rosse bietser en nog zo'n heel zootje ongeregeld, na slapeloze laveloze nachten bij Jean-Jaques, na twintig pitta-schotels in de Pitta-House, na *Bleu* van Kieslowski, na My Father is coming van die nieuwbakken Monika Treut, die een hele grote zal worden, nadat ik voor de zesde keer *The unbelievable Truth* van Hal Hartley heb gezien, na heel wat, wat zeg ik, na dagen en nachten kruipen op handen en voeten en pikkels en poten en werkloze kloten en haast uitgestorven pietzakken, ben je tot in de nacht van maandag dertien op dinsdag veertien september

gesukkeld en gekropen, gestrompeld is het enige gangbare Nederlandse woord voor wat jij de afgelopen dagen allemaal hebt uitgespookt en uitgestoken, en wordt het tijd voor de rekonstruktie van datgene dat, zoals alles wat ooit gebeurd is en nog gebeuren zal, uiteindelijk onrekonstructueerbaar is en/of nooit meer te rekonstrueren valt, alles nog alleen een kwestie is van een haast hallucinant aantal details die niemand zich ooit nog te binnen kan brengen, kon te binnen brengen, zal kunnen te binnen brengen, ook niet voor het Hof van Kassatie, zelfs niet in beroep. En er zijn zo vreselijk veel hoven van dit en dat in dit land. Katrien Termonia weet er ook alles van. Katrien Termonia verdedigt mij altijd en overal en tegen alles en iedereen. Nu ook al tegen Gilbert, de klotepatron van café *De Raaf*. En die klootzak van een Louis Tobback, hier en nu in dit apeland te velde minister van Binnenlandse Zaken, die weet er ook alles van, zo blijkt uit wat hij zegt en verkondigt op TeleBarakstad. Dat je geen marihuana mag roken. En geen shit.

Er zijn geen andere tijden, er zijn geen andere wijzen, geen andere vervoegingen dan die waaruit de taal nu eenmaal bestaat, anders bracht ik die ook nog te berde. Te berde. Stokoude uitdrukking. Zo versleten als je bijna zelf bent. Bijna veertig ben je, bijna dood met wat jij rookt en zuipt. En nu heb je al een skinhead. Kleuren, geuren, geluiden, de juiste woorden. En in laatste instantie onbeschrijfbaar, zoals haast alles waar we ons bloed, ons zweet en onze tranen in investeren zonder dat het ooit wat oplevert dan een luizig honorarium waar je een jaar moet op wachten of een pietepeuterig voorschotje waar je maanden moet over zaniken.

Maar je beide uitgevers zeggen dat ze zakenmannen zijn en budgetten te beheren hebben, dat je laatste paar schoe-

nen voorgoed naar de bom is zal hen worst wezen, jij schrijft de boeken, zij geven ze uit. Zo eenvoudig is het, en een bestseller ben je nu eenmaal nog steeds niet. Zoals die Lanoye met z'n vieze vuile vettige brillantinekuif of die Hemmerechts, die met haar veel te vette memmen die daar maar hangen te hangen, bijna tot aan haar navel. Hoe die voor twee jaar backstage een tong zat te draaien bij die dikke nek van een Joost Zwagerman. Je weet het nog maar al te best, je hebt het gezien, je ziet altijd alles. Nooit is er iets wat je niet ziet. Alles zie je met je astigmatische paar kijkers. Niets ontgaat je scheelkop.

Zelf draai je nu geen tongen meer, het tongen draaien is je lang geleden vergaan, je pornoblaadjes heb je laast in de vuilniszak gestopt, in één van de zeven volle vuilniszakken die nu je keukentje bevolken, gisteren nog schoot er eentje in brand doordat je er je asbak in uitkieperde, ineens je hele kot vol rook en stank, gelukkig had je genoeg lege flessen Merlot bij de hand om het zootje te blussen, anders had je 't hele kot nog afgestookt. En dat zou er nu nog net aan mankeren, dat je 't hele huis in brand steekt. Je hebt nu al maar twee maanden meer om te verhuizen. En je weet niet eens naar waar. Met je hele puinzooi. Soms denk je, houd er helemaal mee op en ga vegeteren zoals iedereen. Toine en Guy Daems en Jean-Paul en de rosse bietser en zo, die allemaal, en nog veel meer, haast iedereen. Soms wou je dat je van negen tot vijf in een pakje en met een dasje en een aktentasje en een lunchpakket op een kantoortje werkte of dat je ganse dagen met blikken soep of pakken pasta zeulde in een of ander magazijn. En dat je 's morgens je vier boterhammen smeerde met salami of kaas en ze in je bazas stopte. Je kazak. Of godbetert smeerkaas van La Vache qui rit. De lachende koe. Twaalf kaasjes in een doosje. Maar de verse koffie is te heet en nog steeds kan je 'r niet van zuipen.

Hij staat daar maar te staan in die Dublinse kop waar Malone op staat. Malone dies. Het einde van de westerse literatuur. Zoniet het allereerste begin.

Hoe ik mezelf vorige week woensdag stomdronken en zo stoned als een mammoet te kakken zette en uiteindelijk de hele toiletten onderkoste op de voorstelling van *De Kleuren van de Zee* van Bart Plouvier zal ik maar in het midden laten, overlaten aan de verbeelding van wie dit leest, van wie mij al langer kent dan vandaag en weet dat zulke dingen nu eenmaal soms gebeuren in mijn bestaan, hoe ik na afloop in het oor van Jooris van Hulle zat te schreeuwen in café *Sportpaleis* in Elversele, omdat ik hem per se wou tonen wat ik versta onder een hallucinante lokatie. Er zaten nota bene vijf troosteloze kierewieten aan de tapkast. We wachtten een vol half uur op de bediening. Tot ze uit het achterzaaltje kwam. Waar de baas denkelijk rustig de hele tijd had zitten schijten op z'n gemak, z'n huisje, z'n kabinet.

Rudy van Schoonbeek en Vic Vandereijt waren er bij en zullen er wellicht ooit getuigenis over afleggen, als ze het al niet eerder welwillend zullen opslaan in de ondergrondse krochten van hun geheugen. Als het later niet in hun mémoires komt.

Chris Boudewijns en Ronald Grossey en Helle weet-ik-veel waren er ook bij, Helle weet-ik-veel bleek niet te versieren, hoe jong en mooi ze ook was en hoe ik ook m'n best deed om haar te charmeren, Bart Plouvier en de Stoutste Verwachtingen gaven een weergaloze versie van Amsterdam ten beste, ik brulde in het oor van iedereen, ik ben ernstig gehoorgestoord en vaak, zeker als er overal wordt geroezemoesd, hoor ik mezelf niet, ten langen leste, na afloop, liet ik me uit Rudy z'n fantastische Audi 80 droppen aan café De Raaf en zoop me verder Lazerus. Het kotsen in

Elversele, in het zaaltje boven de bibliotheek, had goed geholpen en ik was klaar om er opnieuw in te vliegen. En dus vloog ik er opnieuw in. In de Stella Artois.

Om zes uur die donderdagmorgen kroop ik in bed met m'n Lysanxia en m'n Etumine, geraakte van opwinding niet in slaap, stond om negen uur weer op, kleedde me aan en ging de hele verdere dag bij m'n vader en m'n moeder, zonder een enkel oog dicht te doen, op de sofa liggen luisteren naar Radio 2, om zes uur schafte de pot puree van wortelen met spek. Meestal zijn het schorsenelen met gebraad. Ik at haast niets. Ik eet meestal haast niets en slaap haast nooit.

De rest doet er weinig toe, tegen acht uur nam ik een taxi naar café *Tango* op de Waalse Kaai omdat ik er had afgesproken met Anna Vandervloedt en Rasta David, we zouden samen naar Bulderdrang gaan kijken in de *Pacific*, Vandervloedt en haar pikzwarte Jamaïcaan kwamen niet opdagen, om negen uur, half tien, hing ik zo ziek als een hond op de vloer van de *Pacific* naar Bulderdrang te kijken, kroop tegen tien uur halverwege de show op handen en voeten de zaal uit, sukkelde ergens in de buurt een frietkot binnen, liet de baas in ruil voor een *boulette* en een berepoot een taxi bellen, geraakte weer thuis, viel tegen middernacht in slaap en stond pas vrijdag om drie uur in de middag weer op. Het week-end begon. Week-end in Barakstad, nooit weg, altijd prijs.

Alles wat je nu nog hebt is je zonnebril. En doorheen je zonnebril zie je alles nog zwarter dan het zo al is. Zwarter dan zwart. Zo zwart als pek. Bijna onzichtbaar. Zwarter dan asfalt, want tenslotte is asfalt alleen maar grijs.

Morgen met de overschot van je reservebril en met de paar honderd frank die je nog hebt naar Optikon. Naar meneer Van Roosendaal. Kan je weer poefen. Krijg je wel een

[advertentie]

nieuwe bril van. Op afbetaling. Hij kent je al twintig jaar en hij weet hoe verschrikkelijk het is om astigmatisch te zijn in de hoogst mogelijke graad. Dat je dan zonder bril geen lap ziet.

Hebt ge de venster al toegedaan, zegt mijn moeder tegen mijn vader.

's Morgens zet ze het raam van de slaapkamer aan de straatkant open en 's middags moet mijn vader het raam weer dichtdoen. Nu is het een uur of vier.

Mijn moeder zit op de beenharde sofa in het woonkamertje te lezen in *Roerloos aan zee* van Jan Walravens, dat ik haar cadeau heb gedaan nu ik al m'n boeken aan 't weggeven ben. Omdat ik ze niet allemaal kan meenemen naar welk nieuw kruipkot dan ook. Want voor iets anders dan een beschimmeld kruipkot heb ik geen geld.

Behalve de boeken die ik houd omdat ik ze vroeg of laat absoluut nog eens wil lezen, maar het zijn er bitter weinig, er zijn bitter weinig schitterende boeken die ik vroeg of laat, eerder laat, ooit nog eens wil lezen. Al de rest mag weg, buiten, de deur uit.

Alle dagen moet ge dat tegen die vent zeggen, zegt mijn moeder, dat hij die venster toe moet doen.

Mijn vader hangt met z'n wallen en z'n wangzakken en z'n snottebel, ongewassen en ongeschoren, over het blad van de tafel in het woonkamertje te lezen in *de Geschiedenis van Amerika*. Alles wil mijn vader weten over Amerika en het enige wat hij op een hele dag moet doen is de venster toedoen.

Hij heeft de venster niet toegedaan en doet het nu meteen. Omdat mijn moeder anders gaat blaffen. En ze blaft al zo goed als de hele tijd. Hij loopt door de middenplaats en de slaapkamer en wringt het ráam dicht tegen de vliegen en

een enkele, late mug. De laatste mug van september, maar bijten doet ze nog, steken kan ze nog, en dan heb je een muggebeet. En dan kan je niets anders doen dan krabben waar het jeukt, al is het op het roserode uiteinde van je piemel of in het diepste holst van je troosteloze kut. Eberhard van Groenendaal ligt op z'n rug op de bikkelharde sofa, z'n achterpoten ver uiteen, z'n klootjes ten toon gespreid, en hoopt dat iemand, wie dan ook, z'n buik zal strelen. De behaarde buik strelen van een sneeuwwitte hond. De allerdiepste zin van het allervolste bestaan. Behalve aanschuiven aan de kasse en wachten op de bus naar nergens, nooit meer.

Dagen en nachten en weken en maanden en zelfs jaar en dag kan je aan de lijn hangen met die lui van Tele-onthaal. 106. En dat is allemaal, allemaal kul. Dat zijn allemaal amateurs met een hart van steen. Die nergens wat van begrijpen. En wat moet je dan doen. Moet je dan naar de zelfmoordpreventie in Brussel bellen. Als daar al iemand antwoordt antwoorden ze in van dat mismeesterd frans, zoals in *Allo, Allo*, met die gekke René en die gekke Edith en die del van een Mimi. Waar mijn vader altijd zo gebiologeerd naar zit te kijken na *Derrick*. Derrick lost altijd alles op. Maar het is ook nooit erg ingewikkeld. Je weet haast altijd vooraf wie het gedaan heeft. Alles is altijd heel, heel erg eenvoudig bij *Derrick*.

Je moet alles gewoon zelf doen, en je moet alles gewoon alleen doen. En alleen ben je nu eenmaal. Sinds de volmaakt dwangneurotische vrouw bij je weggegaan is, de vrouw aan wie de sexuele revolutie in haar totaliteit voorbij is gegaan, alsof de jaren zestig nooit hadden bestaan, de vrouw zonder orgasme, de vrouw zonder schaamlippen, zonder tieten, zonder kut, de vrouw zonder verlangen.

De vrouw die spiernaakt naast je lag in het het kinderloze kraambed, versleten beeld, versleten thema, maar altijd goed genoeg om nog eens te worden opgevist. Hier en daar, zo nu en dan.

Soit. Uiteindelijk werd het vrijdag en tegen acht uur 's avonds zat je weer ondergedompeld in de magie van de bioscoop, de lichten die eerst gedempt branden, de vijf man en een paardekop die binnenkomen, de lichten die uitgaan, de trailers van dit en dat, de reklame van Van Dam, Vleurgatse Steenweg. De eeuwige Marlboroman op z'n paard.

Daarna *The unbelievable Truth* van Hal Hartley. Z'n debuut. De ongelooflijke waarheid over Audry en Josh. Een achttienjarige doemdenkster en een veertigjarige massamoordenaar.

Het laatste beeld. Het allerlaatste beeld. Dat is het mooiste van de hele film.

Luister, zegt Audry tegen Josh na een lange kus, Josh heft Audry op in z'n gespierde armen van mekanieker. Hij kust haar, zij kust hem, ze kussen elkaar. Een lange, mooie, intense tongzoen.

Wat, zegt Josh. Hij denkt dat Audry weer bommen hoort en dat ze weer denkt dat de hele mensheid nu meteen naar de haaien gaat. Maar Audry hoort niets. En dan is er dat allerlaatste beeld, een hemelsblauwe, wolkenloze hemel. De toekomst begint nu, zonder een dollarcent, met niets dan liefde. Met niets dan hoop en een stokoude bestelwagen.

Mooi is dat. Om van de on-ge-loof-lij-ke casting nog te zwijgen. Die Mike, die Pearl, die vader en die moeder. Die afschuwelijke yup van een Emmet.

Alle scènes. Alle dialogen.

Hoe vaak heb je 'm nu al gezien, vijf keer, zes keer, misschien wel tien keer, en nog altijd even mooi.

Dringend, dringend moet ik *Trust* en *Simple Men* zien.

Daarna gaan hijsen bij Jean-Jacques. In *De soete Naem Jesus* op de Oude Koornmarkt. Nog geen kat. Nog veel te vroeg. Dat begint daar pas om vier uur 's nachts. Eenzaam en alleen aan de tapkast. Later naar *Bleu*.

Er is wat aan de hand met die Kieslowski. Bijna twee uur lang brengt hij haast ononderbroken Juliette Binoche in beeld. En Juliette Binoche is de mooiste en de liefste, na Mary-Ann Lindo van *Het Parool*. En misschien Adrienne Shelley.

Maar die kan je allemaal niet krijgen, niemand kan jij nog krijgen als je niet dringend in bad gaat en je vingernagels knipt, aan de vele, vele tapkasten gaat iedereen een eind bij je vandaan zitten. Niet eens Peggy met de katarakt kan jij nog krijgen, en zelfs de rosse bietser heeft ooit Peggy met de katarakt kunnen krijgen. Zegt hij, maar hij zegt zo veel en hij liegt haast altijd.

Bleu vanwege die prachtige scènes in dat gigantische donkerblauwe zwembad, *Bleu* vanwege de blues, *Bleu* vanwege alles wat je ooit met blauw in verband hebt gebracht. Nacht en wanhoop. Twee films gezien uit de *Dekaloog*, de eerste over die computerfreak en z'n zoontje en *A short Film about Love, La double Vie de Véronique* niet gaan zien omdat het dwangneurotische schepsel je hem afraadde, in de tijd dat je nog dacht dat het dwangneurotische schepsel er ook maar iets van begreep en je nog heel af en toe naar haar luisterde. Nu luister je alleen nog naar de bittere, wrange stem die je de hele tijd door je eigen hoofd hoort spoken, dag en nacht, bij nevel en mist, bij nacht en ontij.

Een hymne aan wat is *Bleu*, ze zeggen liefde, ze zeggen hoop, ik denk een hymne aan verschrikkelijke eenzaamheid en radeloos verdriet en vooral, ja vooral muziek. Die drie maten koor. Die schragen de hele film. Een blauwe hymne aan hoe je uiteindelijk alles overleeft.

Heel anders dan de *Dekaloog*. Bij de *Dekaloog* loop je nog het risico om halverweg in slaap te vallen, van *Bleu* schiet je in het hols van de nacht van nu op nooit meer weer plots klaar wakker. Zo schokkend is uiteindelijk die wanhoop, zo verbluffend is tenslotte dat geloof. Je wou dat je 't had. Maar je hebt het niet. Niets geloof je nu nog.

Kort moet je 't houden, vooral heel erg kort, je moet niet beginnen te zeiken zoals de meesten tegenwoordig doen, zeiken en zeveren en zeuren en zaniken en zwetsen en uit hun dikke nekken kletsen.

Tenslotte was het op een of andere manier zaterdag.

Met de verschrikkelijkste aller rosse bietsers pasta van Aldi gaan eten bij je vader en je moeder. De rosse bietser had een fles Merlot meegenomen en ik een houten kop. De saus was veel te pikant en iedereen liet haast alles staan. Zelfs m'n vader vrat niet alles op. Eberhard van Groenendaal vrat alle overschotjes likkebaardend op en spreidde daarna op z'n rug z'n klootjes. Met de bus opnieuw naar *The unbelievable Truth*. Intens genoten en daarna gaan hijsen in de kelder van de *Cartoon's*. Met een verschrikkelijk interessante kerel aan de klap geraakt over Wittgenstein en de oppermachtigheid dan wel de totale ontoereikendheid van de menselijke taal.

Daarna *My Father is coming* van Monika Treut, die het binnenkort helemaal gaat maken. Erbij bedacht hoe er in Barakstad geen noemenswaardige underground-scene bestaat, niet eens een scene, behalve Bulderdrang is er in Barakstad niets. Overal hondestront en broodjes shoarma en friet met mayonaise en dat is alles.

Gaan hijsen bij Jean-Jacques. Na twintig jaar Alex Vanuxem tegen het lijf gelopen. Hangen zaniken over *De groene Kathedraal*, die nooit in druk verscheen. Telefoonnummers uitgewisseld op natte bierviltjes, haast onleesbaar.

Door een klootzak je bril laten jatten terwijl je ging zeiken. Daarna met de taxi naar *De Raaf*. Om half vijf 's morgens in elkaar geslagen, geschopt, gestampt, getimmerd en getrapt door Gilbert.

Naar huis gekropen. Niet kunnen slapen. Om tien uur 's morgens klacht gaan neerleggen wegens slagen en verwondingen maar je had geen doktersattest en dat heb je nodig in zulk een geval. Van de Paleisstraat te poot naar je ouders gepikkeld. Op de sofa gaan liggen en geslapen. Verder niets meer. De algehele maar dan ook totale black-out. Toen m'n moeder me aan m'n schouder porrend wakker maakte schafte de pot snijbonen en vogels zonder kop. Daarna op de dool, eeuwig en altijd op de dool, tot ik er dood bij neerval. Geen frank meer op zak, geen centiem meer op de bank, morgen naar Greta bellen of ze me vijfduizend frank kan lenen. Voor de bioscoop en voor Jean-Jacques.

En achteraf de taxi naar huis. Want te poot ga ik niet. Daar is het veel, veel te koud voor. Het is september en het is niet eens luw, het is niet eens mild, het is gewoon bitter koud.

Straks met al m'n deurwaardersexploten naar Katrien Termonia. Als ik niet eerder kapot ga.

Willem Brande
Gedichten

Nooit heb ik begrepen,
verstaan of ingezien
‘omvat’,
deze toestand
die geen toestand is.

Straathoer

Ze gaat ondergronds, onbeslist,
trekt de alarmbel waar ze wil
uitstappen, verward
struikelt ze over de rails,
trekt de plooien uit
haar rokken
en veegt met vettige vingers
de boter uit haar haren.

Ze verloor het noorden
en meteen trekken alle windstreken
zich samen in haar maag,
een omgekeerde verrekijker
in haar handen
verdwijnt ze met het tegenlicht,
wordt de schaduw van een lijn.

‘Na kennis te hebben gemaakt’,
lijkt mij
een prachtige aanhef
voor een gedicht.
Met wat, hoe of waarom
weet ik niet.

Ik of een ander zou dus
kennisgemaakt kunnen hebben.
Maar dan krijg ik drie werkwoordvormen
na elkaar.

Laten wie die ‘kennismaking’
vergeten.
Laten we gewoon het gedicht
beginnen zonder kennismaking,
zonder iets.

Mochten het Chinese ideogrammen zijn
desnoods hologrammen,
drie dimensies zijn ternauwernood
zesentwintig letters
en daarom praat ik met mezelf
lijkt alles veel te simpel.

Het zijn niet de letters, neen
maar mijn buik en borsten
die verstenen
terwijl ik mals wil zijn
één hap en ik ben weggevreten.

Dat ik van een hond geen kat maak,
dat ijs smelt in mijn hand,
dat muziek, loos,
niet vast te houden is.
Van steen maak ik geen brood,
van melk geen kaas.

Er is dus
toch nog hoop.

Uitnodiging

Onderstaand verhaal van Didi de Paris is een voorpublikatie uit de verhalenbundel *Voyeur*, die verschijnt in januari '95 bij In de Knipscheer (Amsterdam). De auteur verleent toestemming om met dit verhaal te experimenteren in cyberspace, waar concepten zoals ‘auteur’, ‘tekst’ en ‘lezer’ onherroepelijk op losse schroeven komen te staan. Met dit experiment wordt onderzocht hoe een literaire tekst, in tijden van oprukkend multi-media geweld, buiten zijn oevers kan treden. Deze oproep richt zich alleen tot mensen die een modem hebben en die vertrouwd zijn met BBS-en. In de elektroruimte staat niets vast, er zal dus weeral van alles fout lopen. Dingen veranderen om de haverklap. Wij doen dus een beroep op ervaren en avontuurlijke netsurfers om dit verhaal op te sporen in de wide white space of cyberspace.

Je kan de tekst zelf verrijken, bewerken, ontheiligen, van muziek voorzien, animatiefilmjes inlassen, schrappen, toevoegen, het verloop veranderen, becommentariëren, discussie met andere lezers aangaan, bijkomende informatie toevoegen aan de tekst, vertalen, woorden vervangen door iconen, hypertext toepassen, naar analogie met de orale traditie verschillende versies van een verhaal ontwikkelen, meer keuzemogelijkheden in het verhaal inlassen... Alles kan op voorwaarde dat men de oorspronkelijke tekst niet gebruikt voor commerciële doeleinden. Het copyright van de oorspronkelijke tekst blijft bij de auteur.

Afhankelijk van de inrichting en mogelijkheden van het geraadpleegde BBS kan je on-line dingen doen met de tekst. In de meeste gevallen zal de tekst gewoon in ASCII staan.

Sommige BBS-en hebben een grafische interface. Daar kan je rechtstreeks op werken. Anders download je de tekst en werk je er thuis op in het eigen workstation.

Probeer tijdens deze eenzame winteravonden je modemgeluk uit op volgende adressen:

Vlaanderen:
KnoopPunt BBS (Gent)
2 lijnen: ++ 32 (0)9.225.81.43
++ 32(0)9.224.04.54
Zoek bij de Nederlandstalige conferentie AN.Kultuur.
CabDrivers BBS (Leuven)
++ 32 (0)16.22.36.34 (Message Erea Brain Drain)

Nederland:
Cyber Tag BBS (Amsterdam):
++ 31 - (0)20-689.52.25
NoPapers (Utrecht)
++ 31 - (0)30-36.42.05

Internationaal:
InterNet:
(Nederland) trefwoord DDS. (De Digitale Stad)
CompuServe:
Zoek bij de Art-files, of vraag inlichtingen op volgend adres: 100113,2477

We zouden het appreciëren als je het uiteindelijk resultaat achterlaat op bovenstaande computeradressen, of een diskette stuurt naar Beosierlaan 28 B-3010 Kessel-Lo. Misschien kunnen we het bij een latere gelegenheid aan een breder publiek tonen.

Didi de Paris
Betty 2

1

Hoe lang is dit aan de gang? Haarscherp kan ik zien hoe de radio vrolijke melodietjes en goedbedoelde maar allesbehalve grappige opmerkingen recht in het midden van mijn hersens spuit. Geen wonder dat een hit soms de hele dag in je hoofd zit. Mijn kop is een basdreun. Ben ik wakker of slaap ik? Droom ik dat ik wakker ben? Ontwaak ik met mijn ogen dicht? Het laken drukt op me. Ik weet zeker dat ik andere dingen hoor dan wat de radio zegt en zingt. In mijn schedel zit een enigma ingeplant dat decodeert en codeert door middel van encryptie.

Wie is die oude zatlap daar in de spiegel? Mijn smoel kreeg weer een feestlift. Een barcode. Ik kom weer zwaar gehavend uit de nacht en zet de radio af. Mijn dromen doorspekt met popdeuntjes zinderen nog na. *Is she weird, is she white, is she promised to the night?* In de discotheek zag ik haar. Lange zwarte haren en een pony. Net Betty Page, een pin-up uit de jaren '50. Specialiteit: *bondage. Oink doink poink!* Lenig danst ze verder op mijn netvliezen, springt er trampoline, en boeit mij. Met haar zweepjes en touwen. Zwarte nylons, strak gespannen bustier. Laarzen, hoge hakken! Zwarte lingerie! Kat met ellenlange handschoenen, negen staarten en minstens evenveel levens. Elk leven onttrokken aan de boxen; elke beat een hartslag. *Let the beat control your body*. High Dancity! Stro-bobobo-scoop! Gelukkig had ik mijn zonnebril op. Sommigen vinden dat cool, maar ik heb geen keus. Sinds ik suiker raffineerde is mijn blik niet meer hetzelfde. Het witte spul verbrandde mijn ogen. De bril beschermt mij tegen fel licht.

Wake me up before you go-go. Dat heb je met die wekkerradio's. Je moet het alarm uitschakelen, anders floepen ze zo weer aan. Straks bel ik de sprekende klok dan kan ik mijn biologische klok weer gelijk zetten.

Heb ik Betty Page gezien? Beetje mollig, beetje vreemd en wreed was ze. Ik mag er niet aan denken! Mijn vrouw ligt in de kliniek.

2

Dievegge! Ze heeft mijn ziel gestolen. De buitenwipper probeerde haar nog in de kraag te vatten, maar ze verdween ermee in de nacht. Of was het ochtend? Toen ze er met de uitsmijter vandoor ging? Als visitekaartje liet ze haar beeld achter in mijn hoofd. Ik heb het in mijn achterkamer in een schrijn geplaatst. Dag en nacht brandt er een lampje naast.

Is het een rage of een cultus? Het is moeilijk te zeggen voor wie er niet mee te maken heeft. Het is een epidemie. Verschrikkelijk verslavend. Eén keer en je raakt er nooit meer vanaf. Haar blik hypnotiseert. Kluistert. Ze leek als twee druppels water op Betty Page, na Marilyn Monroe de meest gefotografeerde vrouw in de jaren '50. *Ze heeft mij belogen, ze heeft mij bedrogen - betoverd*. En ik ben niet de enige. Al een tijd worden her en der in de stad mensen gevangen door hetzelfde mentale beeld. Wanneer het precies begon kan niemand zeggen. Ginds vecht op zijn zolderkamer een schilder tegen een niet te stuiten drang om haar beeltenis te schilderen, tientallen pogingen per dag. Daar in de kelderverdieping meent een andere gek dat hij godganse dagen, honderden pagina's na elkaar, over haar moet schrijven. Nog een ander heeft patent genomen op al haar attributen. En weer iemand anders nam copyright op elk beeld dat er van haar circuleert. Onbegonnen werk, er lopen

[advertentie]

steeds meer vrouwen rond die er net zo uitzien als zij. Een sneeuwbaleffect dat een lawine veroorzaakt.

De rage achtervolgt me tot in mijn bovenkamer. De zwarte van vannacht... Ja, die met haar gitzwarte haren en haar melkwitte huid... Ze heeft me besmet. Geen moment verloor ik haar uit het oog, maar ik was te ver heen om haar op de voet te volgen toen Miss Zwart-wit klokslag middernacht hals over kop naar buiten rende. Ik stommelde achter haar aan en buiten zag ik haar vliegensvlug de lange trappen van het danspaleis af lopen. Ze verloor haar glazen muiltje. Ik rende er meteen heen, nam het op en stak het in mijn binnenzak. Nu reis ik het hele land af, in de hoop haar weer te vinden.

Ik heb inlichtingen ingewonnen. Aan de balie van de afdeling gynaecologie veranderde ik in een staande klok. Mijn hart sloeg traag en werd zwaarder bij elke slingerbeweging. De planeet was een bol aan mijn been en de aarde zoog aan mij...

Mijn vrouw wilde het poliklinisch. Ze komt spoedig weer naar huis, zo vlug mogelijk. In afwachting daarvan dood ik de tijd. Geen moment laat ik onbenut, kosten noch moeite spaar ik om me te informeren over mijn geliefkoosde onderwerp. Over haar verzamel ik alles. Ik documenteer mij als bezeten.

De zwangerschap van mijn vrouw was, in tegenstelling tot wat meermaals in boekjes beweerd wordt, helemaal niet zo leuk en idyllisch. Het was lang bang wachten geweest. Dagenlang waaiden flarden Elephant Man, Eraserhead en Freaks door mijn hoofd. De hele dag was ik in touw. In de late namiddag kwam ik nog net op tijd voor de vernissage van een tentoonstelling die volledig was gewijd aan Betty Page. Vanavond klop ik aan bij een specialist. De eerste die

hier te lande de aandacht vestigde op het fenomeen. Hij leidt mij door zijn huis. Een museum met onbevroede zalen. Zijn verering is absoluut. Zijn kennis is omgeslagen in devotie. Hij heeft voor haar een kapel ingericht. Op zolder. Ongelovigen, zoals zijn vrouw en kinderen, mogen de tempel niet betreden. De expert praat onafgebroken. Ik bekijk de relikwieën. De gebedsruimte is volgestouwd met laarzen en zwepen. En overal haar beeltenis. Kasten vol originele foto's, alleen te bestellen bij speciaalzaken. Na de rondleiding in zijn museum gaan de connaisseur en ik nog even zitten. Het decor zit ons als gegoten en we praten honderduit. Als puntje bij paaltje komt weet hij met grote zekerheid te zeggen dat het in het geval van de zwarte van gisteravond om een vervalsing ging. Het was een replica, een *lookalike*, een dubbelgangster, een fanaat, Ersatz. Pijnlijk accuraat, tot in de gênantste details, weet hij zijn oordeel te staven.

Als de asbak vol is en de bar leeg neem ik afscheid. Overal in de stad kondigen affiches met haar beeltenis erop Betty Page Party's aan. Het hele straatbeeld wordt door Betty gedomineerd. In de etalages hangen kleren met de begeerde Betty erop: waar fantasie het lichaam raakt. En daar staan de schoenen van Betty Page geëtaleerd. Betty Page had 120 paar schoenen. Ze bewoog zich niet enkel op de 4 3/4″, maar waagde zich ook op de stellages van 6″ high heel shoes, 20 centimeter hoge hakken. In een andere etalage ligt een rijzweep van Betty. En daar een pruik en ginds videotapes waarop ze danst - Sint-Vitusdans! Draaimolens en rekken vol attributen. Platenhoezen en T-shirts, allemaal met Betty Pages erop. In exclusieve boetieks liggen fotoboeken waarin de Amerikaanse fetisj-koningin uit de jaren '50 in alle toonaarden bezongen wordt. Prachtige foto's waarop zij zichzelf toont in mooie en bizarre lingerie, spanking- en bondage-spelletjes uitbeeldt en naakt poseert. Bladzijden

lang alleen Betty Page. Ze heeft al veel inkt doen vloeien...

3

Op de terugweg kies ik resoluut voor een beroep met toekomst: projectontwikkelaar. Mijn eerste project wordt iets kleinschaligs. Het heet SS. Dat staat voor Safe Sex. Een stevige portie veilig vrijen op de markt. Een snelle hap in het kloppend hart van de stad. Tegen betaalbare prijzen.

Ik moet me haasten wil ik nog plaats hebben om mijn automaat te installeren. Er staan al heel wat andere elektronische hokjes en kraampjes. Betaalautomaten, parkeerautomaten, geldautomaten, geautomatiseerde toiletten, een hele muur vol kroketten, stadscompu-info, krantenautomaat, frietautomaat, condoomautomaat en dan nu dus mijn automaat! Een hoerhuisje. Gezellig en klein. Niet groter dan een pashokje, of een hokje waarin men fotootjes maakt. Een stemmig hoerenkotje, in fermette-stijl, een hoerderijtje niet groter dan een tuinhuisje en met geraniums op en rond de ondoorzichtige raampjes, *one way screens*, Vichy-gordijntjes. Gespecialiseerd in hardcore SM.

De eerste hoerenkast die volledig ingericht is volgens de principes van de virtuele realiteiten. Je komt binnen, hoeft je niet te wassen - waar zou ik trouwens nog plaats hebben om een douche te installeren? Wij richten ons immers niet tot smeerkezen. Condoom hoeft niet. Nee, je trekt je *gloves* aan, *datagloves*, een *datasuit* en je zet een *brainboxbril* op. Voor minder doen wij het niet, maar je mag dan ook alles verwachten, want zo ben je verbonden aan een alfanumeriek klavier. Wij openen voor jou de nieuwste registers van de liefde. Je kan alles doen, overal aankomen. Alles mag. Alles kan. Je krijgt een muis in de hand. Daarmee kan je een programma samenstellen en er eventueel nog dingen bijte-

kenen! In Windows hebben we dat nog niet. In onze elektronische schietkraam garanderen wij je een portie milieuvriendelijke seks. Bioseks met computerbrain, een lust waarbij horen en zien vergaan.

Je betaalt elektronisch, contant geld is uit den boze. Te veel microben. Gewoon je betaalkaart in de gleuf steken. En in geen tijd zuigen wij vakkundig al het geld dat we nodig hebben, tot op de cent, eraf. Op de koop toe maken wij uw portie safe sex fiscaal aftrekbaar... Wie foetert, bezorgen wij een uiterst pijnlijk traagwerkend virus waarvan de symptomen voor de buitenwereld goed zichtbaar zijn. Of kortsluiting!

4

Ik heb blaren op mijn voeten. De hele dag was ik onderweg om informatie te vergaren. Met het groeiende gevoel van gemis. Een besef dat aan mijn schedel knaagt, het besef niet alles gezien te hebben. Het is zoals naar een voetbalmatch of naar een popfestival gaan. Je zit er de hele dag als een koe in de weide. Tot over je enkels in de modder. Steevast tegen woekerprijzen. Je ziet slechts hoe in de verte piepkleine mensjes hun gitaren inpluggen of achter een minuscuul balletje aanhollen. Buiten heb je er geen goeie kijk op. Betty zit gezellig bij de haard. Tenminste, dat vermoed ik. Het is 1955, zwart en grijs en gebroken wit met een kader met gekartelde randen. Links staan spullen waarmee men het haardvuur brandende houdt. Of zijn het marteltuigen die daar half verscholen staan, achter het voetbankje waarop een zwarte suède naaldhak rust. Haar andere been wellustig gebogen, op de grond.

Het zal een haardvuur geweest zijn. In haar bikini met tijgermotief zit Betty, met rechte rug, van kop tot naaldhak

te concurreren met de welvingen van de fauteuil.

Rechts achter haar een raam. Ik verwacht elk moment dat er een roodhuid komt piepen. En helemaal bovenaan rechts is een minuscuul stukje lampekap te zien - veronderstel ik. Tussen het venster en de open haard pronkt, vlak boven de wulpse weelderige welving van haar knie en haar gladde buik, onder de last van een bolle vaas boerenbloemen, een televisiemeubel. Helemaal glimmend, alsof het pas schoongewassen en nog geurend naar nieuw, van tussen haar vlezige dijen, uit de warmte van haar buik geperst werd.

En er is geen man die begrijpen kan hoe zij nu moe maar tevreden recht in het oog van de camera lacht. Het is een fotosessie voor Playboy. De flits van het enorme fototoestel wordt weerkaatst in de boenwas van het lambrizeerwerk, maar nog het meest van al in het ovale schermpje van de kijkkast. Zo'n televisiemeubel leek nog fel op een radiomeubel. Vooral dan de draaiknoppen...

Voor een jongen hadden we geen naam. Toen ik klein was, kon ik niet stil blijven zitten. Men bond mij vast. Onmiddellijk nadat de hoofdpunten van het televisiejournaal opgesomd zijn, onderbreekt men voor reclame: probeer onze nieuwe kunstharten! Pf! Protheses! Ik geeuw. Mijn encyclopedie brengt verstrooiing. In 1948, toen ze zeventien was, vertrok Betty uit haar geboortestreek Tennessee naar New York, met als ambitie pin-upmodel te worden. Ze kwam terecht in het achterkamertje van een fotograaf met wie ze ongeveer 2000 foto's maakte. Stuk voor stuk vergrootten ze haar faam.

Ze hadden een griffel en een lei. Vele griffels brak ik stuk. Maar die lei werd steeds weer schoongemaakt. Alsof ze beseften dat alles wat ze mij in het prille hoofdje probeerden te prenten maar best zo snel mogelijk weer vergeten werd. Elke lei was een kwade droom.

Ik heb Betty in mijn kamer aan het plafond opgehangen. Mijn engel in rubber en latex in opstand tegen de zwaartekracht. Om seks en geweld uit de film te bannen werd in de jaren '50 in Amerika de Hayes Commission opgericht. Het Kefauver-comité zag toe op het zedelijk gehalte van publikaties. Men stelde lijsten met verbodsbepalingen op. In het land waar het mogen rondlopen met een moordwapen verward wordt met een burgerrecht, mochten geen vuurwapens meer in beeld gebracht worden. Evenmin mochten moordscènes getoond worden, en ook geslachtsgemeenschap op het witte doek was absoluut taboe. Betty verscheen in een vijftigtal zwart-witfilmpjes met worstelende dames in pikante lingerie, exotische danspasjes en knevelpartijen. De makers omzeilden de censuurwetten meesterlijk. Ze lieten eenvoudigweg geen mannen in hun creaties optreden; alle SM-scènes speelden zich af in een exclusieve vrouwenwereld waarin de typische dominatrix/slavin-iconografie vorm krijgt.

Wat het begin had moeten worden van een mooie carrière werd het begin van het einde. Nadat Betty in januari 1955 voor Playboy had geposeerd, had het Kefauver-comité haar oog op Betty laten vallen. Van al die viezigheid begrepen ze niets, ze vonden alleen dat de dame met de lederen attributen de vraag naar leren jacks en knipmessen bevorderde. Of is het antwoord simpeler, en is ze gewoon verdwenen, uit het vak gestapt omdat ze zich te oud voelde? Op dat moment was ze tenslotte al 34...

Was het een aflossingskoers? Ik verscheen toen Betty verdween. Niets gaat verloren. Elke dag begonnen ze opnieuw. Ze hadden een griffel, een lei en een liniaal. Regelmatig werd ik hardhandig op de vingers getikt. Toen dat nog niet volstond, bond men mijn linkerhand op mijn rug.

5

Vanochtend ontvang ik post: vers gedragen slipjes. Van Betty Page. Van Concordia Mail. ‘Betty leeft!’ bloklettert mijn krant. Een paar bladzijden verder noteer ik een stijgende beurswaarde voor BP. Op de radio hoor ik Betty. Over mijn behangpapier danst Betty haar wildste dansen.

Er is dezer dagen meer geloof dan je zou denken. Het is een cultus met slechts één heilige en daar omheen in een kring duizenden mannen aan haar naaldhakken. Haar attributen waren relikwieën: kouseband, kousen met naad, hoge hakken, lange handschoenen. Haar toverstokje was een zweep.

Betty Page, de lachende madonna met de zweep. Idool, in de puurste betekenis, een afgodsbeeld. Je ziet haar en je ziet haar niet. Een beeld, want niemand van haar aanbidders heeft haar ooit in levenden lijve gezien. Ze heeft zich geopenbaard via foto's, pornobladen en 8-mm films. De enige en de echte. Zoals primitieve volkeren hun afgodsbeelden niet beschouwen als voorstellingen van de goden maar ze gelijkstellen met die goden zelf. Ze brengen offers aan stenen idolen. De verering voor Betty fixeert zich op een door de camera vastgelegd beeld. Ze boeit, ze kluistert, bindt en knevelt. Haar glimlach gaf haar iets dat het midden hield tussen Jackie Kennedy en Moeder Theresa. In de intimiteit van de bioscoopzaal maakte ze al je dromen waar. In haar luipaardpakje had ze iets van Tarzan. Dan weer zag je haar tussen twee luipaarden en moest je onweerstaanbaar denken aan een schilderij van Fernand Khnopff. In haar boudoir brandde steeds een kaars. Tapijten, lakens en gordijnen waren doordrongen van een geur van heiligheid.

Bij wijze van ochtendgebed controleer ik of er nieuwe gegevens zijn. Thans bevind ik mij in het heiligste der heili-

gen, waar het allernieuwste nieuws, heet van de naald, zomaar voor het grijpen ligt. In deze sector staan uitsluitend bestanden over Betty. Het is mijn geheime la. Alleen toegankelijk voor ingewijden. Het codewoord: de sleutel ligt onder de mat.

Met mijn modem sta ik dag en nacht in verbinding met de rest van de wereld. Een wereldwijd intiem gesprek. Goedkoper dan een sekslijn. Ik speur de computernetwerken af. Koortsachtig blijf ik wetenswaardigheden over haar verzamelen. De stroom staat nooit stil. Het is een permanente *update*. De netwerken zijn beter dan boeken. We wisselen informatie uit. Ik stapel de informatie op, comprimeer die met het *pkzip*-compressieprogramma, om haar later weer te ontvouwen met het *pkunzip*-programma.

Wij zijn een hobbyclub. Wij delen dezelfde passie. Zonder dat wij het elkaar kwalijk nemen, zonder dat wij elkaar kennen. Wij zijn een broederschap. Naarstig als mieren brengen wij bits en bytes hier bijeen. Betty is onze koningin. Dag en nacht staan computers met elkaar in verbinding. Als wij er niet zijn, praten die met elkaar.

Betty Page - *Red alert!* - is meer - *Red alert!* - terug dan ooit. *Red alert*! Vliegensvlug duik ik mijn cockpit in, neem plaats in mijn schietstoel en gebruik mijn joystick, manueel. *Flight simulation number one*. Ik sluit mijn ogen en zie een perfecte kopie van haar. De gedachte is een virtuele realiteit, een dagdroom die ik koester in het donker van mijn schedel; een hologram. Dan sper ik mijn ogen en mijn muil. Mijn tong glipt naar buiten. Sissend. Ik kijk scheel. Op het puntje van mijn tong ligt haar beeld. En dan is er weer een storing, de gedachte aan nog een andere, *split screen*, afwisselende knipogen, de penetrante geur van haar beeld vult de kamer en ik vaar verder op automatische piloot.

Ze woont in Florida, een schiereiland, veeleer een reser-

vaat - *junkyard?* - waar de Amerikanen hun oude rijke stinkerds dumpen. De Amerikaanse droom belichamend, vet, rijk en oud, wil ze niet meer gezien worden. Onlangs was ze voor een smak geld komen opdagen in het tv-programma 'Lifestyles of the Rich and Famous'. Ze wilde niet voor de camera. *Off screen* nam ze deel aan het praatprogramma. Voice over: een film-noir-procedé in kleur.

Zal ik haar ooit zien?

6

Het leven gaat verder. Zoals steeds ben ik bij nacht en ontij op pad om te werken voor vrouw en kinderen. Onder een volle maan loop ik bijna te laat in het middeleeuwse stadje over slecht geplaveide straten en glimmende kinderkopjes. Door kronkelende straatjes naar de kroeg waar vanavond een glansrol is weggelegd voor mij.

Nog net op tijd bereik ik het duistere hol. Houten luiken, of gebarricadeerde ramen? Binnenin gooien futuristische plastic toortsen een diffuus maar discreet licht op de eeuwenoude stal. En dan plots duisternis en vuurwerk in het cultuurpaleis! Een veertiende-eeuwse schone met een torenhoge hoed op. Een Bourgondische diva met een melkwitte huid. De kleur van diegenen die nooit hoeven beulen onder de brandende zon. Naar de raadgevingen van Plinius gebaad in ezelinnemelk. *No milk today*, luiten en tamboerijnen.

In het decor van het middeleeuwse Brugge, aangevuld met futuristische elementen, komt *die Scone swygend op my toe*. Ze reikt mij schoolboekenkaftblauwe doosjes aan. Verschillend van grootte, maar allemaal kubussen. In die doosjes liggen, diep weggezonken in lichtblauwe watten, kleinoden. Echte en valse wimpers, echte en onechte teennagels van Betty Page.

Het was een geslaagd optreden, lacht ze. Een zweem van lijkbleke liefde in de maneschijn. Zoals op een middeleeuws doek zag ik haar op mij toekomen. Een hoofddoek van lakense stof - of is het katoen? - in elk geval ruw ogend maar pluizig aanvoelend weefsel, gedrapeerd rond haar opgestoken haar. Alsof ze pas een bad genomen heeft in het Minnewater, gewassen door de nacht, onder de volle maan. Ik kijk haar aan door mijn spiegelbril, het *one way screen* naar haar hart. Ze lacht, Brugge die schone bijt me.

Ik zet het raampje open om wakker te blijven. Haar gezicht verdwijnt bij de eerste afslag richting Hinterland, en mijn vorstinne wordt *Bruges la morte*. De lichtjes van het dashboard flikkerden in mijn ogen. Ik rij vannacht weer veel te snel. De weg voor mij alleen. Jackson Pollock en James Dean kan ik niet inhalen. Zij waren jong, en mooie lijken in de krant.

Op het groene laken van de bevallingstafel was de pijn ondraaglijk.

Hoe hard ik ook over de autosnelweg gier, haar gezicht raak ik niet kwijt. Er bestaan nog steeds stammen die niet gefotografeerd willen worden omdat ze vrezen dat hun ziel, of een stuk ervan, weggenomen wordt, ontvreemd wordt. Het is haar ziel, of de vele brokstukken van haar ziel die verspreid liggen, in tienduizenden geniepige boekjes over de wereld rondvliegen, die ervoor zorgen dat Betty nu nog verder leeft.

James Dean stierf in zijn auto. Jackson Pollock stierf in zijn auto. Haar vingernagels klauwden. Pollock schilderde vaak met zijn kwast in zijn mond en zijn voeten omhoog vastgebonden. Een primitieve vorm van *bondage*. Eenvoudige genoegens.

In mijn handen staan de maantjes.

7

Thuis zit Betty in de zetel te wachten. Ik kan mijn ogen niet geloven. Ademloos kijk ik naar de diva op de sofa. Een kloon? Matrix? Robot? Hologram? Ik laat mijn hart stilstaan. Zo lang als ik kan. De minste trilling maakt de zeepbel stuk. En dan is ze weg. Ze vlucht schichtig als een hinde diep weg in het duistere hart van het woud. Zo gaat het altijd bij Betty. Weg zodra ze één hartslag voelt.

In het leven mag men geen enkele mogelijkheid onbenut laten, Betty. Met opengesperde ogen kijk ik terug op al die mooie jaren. De beelden hebben op mij hetzelfde effect als het kleurenpalet van de melodramatische films van Douglas Sirk. Om mij die tijd weer voor de geest te halen zet ik mijn kartonnen 3D-brilletje op. Het *Betty Page 3-D Picture Book* is het paradepaardje van mijn verzameling tijdschriften waarin ze verscheen: Wink, Flirt, Beauty Parade, Black Stocking Parade, Black Nylons and High Heels, Exotique, Devil in Skirts, Dominant Damsel, Silky, Eyeful etc. De bibliotheek van Wink & Wank.

Ik had ook een View Master: een verrekijker in bakeliet, met vooraan vierkante formica venstertjes. Daar staken we witte ronde schijfjes in, elk van die schijven bevatte zeven afbeeldingen. De verhalen bestonden uit omslagen die elk drie schijven met 7 afbeeldingen, dus 21 driedimensionale kleurenfoto's bevatten. Je kon het realisme van stereo en de volle kleurenrijkdom nog levensechter maken, Betty, door je eigen foto's op zulke schijven te laten zetten.

Opzij zat er zo'n bruin plastic hendeltje aan, met een veer. Als je die naar beneden liet gaan draaide de schijf één beeld verder, en liet je die hendel met een klak terugschieten, dan kreeg je een klap voor je kop.

Met mijn linkeroog kijk ik door een rood venstertje, met

mijn rechter door een blauw. Met zulke brilletjes op keken wij lang, lang geleden naar horrorfilms. Als men zich sneller dan de lichtsnelheid voortbeweegt wordt men vooraan blauw en achteraan rood, heeft Einstein ooit gezegd.

In het leven moet men keuzes maken. Een man uit één stuk moet de dagen aan elkaar zappen en ingrijpen indien nodig. Naast de sofa met tijgervelbekleding staat het twee-in-één-meubelstukuit de jaren '50: radio en 78-toeren-pickup. Glanzend, teak, atoomstijl. Modern antiquariaat en dus niet langer geschikt voor gebruik.

Mijn computer heb ik aangesloten op de televisie en op de geluidsinstallatie. Drie in één.

Ik heb een cd opgelegd: elektronische geluiden vermengd met de hartslag van een foetus en met kosmische ruis. Heel vaag op de achtergrond klinkt ‘The Model’ van Kraftwerk. Met mijn videomodule bouw ik mijn dagboek:

Betty in the flesh? Geen denken aan! Ik had een droom en ik heb een beeld dat ik wil behouden. Ik zal het invriezen, met *screen savers* opdat het niet inbrandt op mijn netvliezen. Hier op een blaadje heb ik haar adres. Maar ik ga er niet naartoe, ga er zelf maar een kijkje nemen. Ik bedank ervoor. Ik wil haar niet meer zien! Het is haar eigen stomme schuld. Als je op 22 april 1922 geboren bent, dan is je versheidsdatum natuurlijk al lang vervallen. Een huivering vaart door me heen bij de gedachte dat ik tegen haar zou opbotsen, laat staan dat ik haar huid zou strelen. Mijn neusgaten sperren zich open en mijn neus kerft rimpels in mijn gezicht. Ik laat mijn boventanden zien als ik denk aan de geur die ze nu verspreidt. Ik knarsetand als ik haar stem hoor kraken. Knerpen en piepen. Reutels. Ze plukt aan haar haren. Betty, Betty, Betty, Betty! Ik zal je restaureren. Het is perfect mogelijk. In Frankrijk spoorden ze een kindje op dat drie jaar verdwenen was. Aan de hand van foto's

van familieleden en leeftijdgenootjes reconstrueerde men het kindje. Met succes! Het kind werd teruggevonden. Dit was een geval van veroudering. Omgekeerd kan men natuurlijk ook werken: verjonging. Het mooiste voorbeeld hiervan is het Meisje van Yde. Zij leefde tweeduizend jaar geleden, werd onlangs door arbeiders in het veen gevonden, heropgebouwd met behulp van de computer, CT-scans en röntgenstralen, plus toevoegingen van de wetenschappelijke reconstructie van de taal door Desmond Morris, gekoppeld aan stemreconstructie volgens de computerspraakmethode. Dit is het eerste experiment in zijn soort. Allemaal perfect toepasbaar op Betty. Terloops verklap ik u nu al dat men aanstonds al de andere overledenen, in een groot media-event, waarvan de uitzendrechten allang verkocht zijn, in een gedigitaliseerde versie van de Dag des Oordeels, weer tot leven brengen zal.

Ik eis niet veel. Ik vraag gewoon perfectie. In ruil geef ik haar eeuwige jeugd. Ik zal haar reconstrueren in een virtuele realiteit. Zoals een droom echter en intenser is dan de realiteit. Wat ik van haar verlang, is wat ik haar te bieden heb. Wat ik van haar vraag, is geen tweede jeugd. Neen, voor tweedehands bedank ik, ik wil het bovenste beste, ik wil haar eerste jeugd, ik wil haar tweede leven. Daarna, als ook dat tweede leven verwelkt raakt, zoals de tulpen daar op tafel, verhuis ik naar een volgende. Enzovoort enzovoort. *Fast forward. Rewind*. Een eeuwige wederkeer van momentopnamen die steeds weer - opflakkeringen - tot leven komen.

Geen moeite zal ik ongetroost laten om mijn doel te bereiken. Ik zal haar bezoeken in een droom. Naalden in een wassen beeldje prikken, geheime spreuken prevelen en mantra's chanten. Door telepathie en telecommunicatie zal ik contact met haar opnemen. Drugs en virtual reality's.

Het doel heiligt de middelen. De technologie zal ik aanwenden om het irreële te concretiseren. Omdat leven onmogelijk is zonder protheses.

8

Op het gladde beeldschermoppervlak van vloeibare kristallen verschijnen concentrische cirkels, en er komt een zilveren handschoen uit, die verandert in een welgevormde hand van vlees en chroom. De hand van de andere kant van het beeldscherm bestuurt mijn joystick.

X-Q's me. R.U. Xperienced? Ze snoert mij de mond, vangt mij in haar net. Trekt mij de matrixruimte in. Ze zingt, ze zoemt. Plugt al mijn zenuwuitlopers in. Naadloos sluiten wij op elkaar aan, nemen alle vormen aan. Haar hese stem fluistert: *GO CYBER*. Een zwoel briesje waait door mijn hersenpan. *Sweet sur/render time*. Een siddering glijdt over mijn huid, een rilling rolt over al mijn fibervezels. Zonder een blik op het alfanumeriek klavier tik ik de juiste bevelen in. Een elektronisch tintelen in de vingertoppen, een cyberfingerspitzengefühl, laat ons de juiste keuzes uit de juiste menu's maken. *Hard return, soft return, shortcuts*. Met haar knalrode vingernagels pkunzipt ze mij, *The Queen of Curves* extrapoleert mij, tot wij in hetzelfde programma zitten: Torture Tutor... Mijn joystick gaat sneller dan mijn hartslag. Algoritme, algoritme! Log in - log out. Snel - Traag - Stilstand - Sneller. Wie wat waar hoe hoeveel wanneer en welke accessoires. Allemaal vragen die ik razendsnel beantwoord. Ik word beweging, trek alle registers open, omarm mijn klavier en druk alle toetsen in. Teleturbo Dildonics. *High tech touch* in de viriele virtuele omgeving. Wij spreken fractalen. Vurige tongen. Ik kneed beeld en geluid tot jij er bent, klaar om al mijn digitale dromen waar te maken. Jij wordt ik en ik word jij en wij zijn overal.

9

Mijn handen trillen, mijn hartslag parasiteert op de machine. Zoals iemand die een brandkast kraakt, een ander die de uiterst geheime code van een computersysteem weet te ontrafelen, zo zit ik met mijn tong tussen mijn lippen. Zoals anderen postzegels verzamelen, kranteknipsels plastificeren en rangschikken in ringmappen, of sigarenbanden op flessen kleven, zo heb ik mezelf aan de arbeid gezet.

Omgeven door het rode waas van het nachtelijke uur voeg ik alle kennis en materialen samen. Mijn uiterst beperkte kennis van computernetwerken, multimediale technieken en virtuele realiteiten zit ik hier samen te smelten in de hoop te kunnen komen tot de steen der wijzen.

Vas-y! Go ahead! Fast... Vorwärts! De hele wereld kijkt mee over mijn schouders. Iedereen wil erbij zijn als het wonder geschiedt. Mijn keuken en mijn zolderkamer zijn plots hot places geworden. Out of the blue regent het aanmoedigingen en warme sympathiebetuigingen.

OCR, optical character reading. Alles lees ik in, en ik zet het om in nulletjes en eentjes, alles of niets. Foto na foto scan ik in, beeldje per beeldje digitaliseer ik. Ik lees en ik word gelezen. Ik digitaliseer alles. Ik ben een huis-, tuin- en keukenanarchist, een keukentafeldesktopalchimist. Een virtuele smid die het ijzer smeedt terwijl het aambeeld smelt.

Langzaam overwin ik mijn schroom, in de eenzaamheid trek ik mijn *datasuit* aan. Het lila lycra kostuum zit me als gegoten. Een tweede huid, een huid vol sensoren. Ik had het me niet beter kunnen dromen.

Huisvlijt, knutselen, allemaal een kolfje naar mijn hand die nu in de *dataglove* steekt. Quartz. Hertz. Ruis. Licht. Storing. Virtueel licht. Hartslag. Ik zoek de frequentie.

Langzaam - collage - bouw ik het beeld op, eerst zwart-wit, daarna in het flamboyante coloriet van de jaren vijftig. Ik ben er.

Lila en lycra zijn in. Ik trek de tweede handschoen aan. Gaat moeilijker. Ik neem plaats op mijn elektrische stoel. *Fasten your seatbelt*. Ik zet hem op. De helm zit goed. Om er het hoofd niet bij te verliezen. Onder de *headset* is het moeilijk ademen. 10-9-8... Het borrelt in mijn hoofd. Bonst. Bruist! Stijgt. Kloppende keel. 5-4-3... Buiten deze *head mounted display* is er niets. *The big black... zero!* Sneller dan het licht katapulteer ik mij door een zwart gat. Daar zal ik peis en vree vinden.

Mijn hart bonst in mijn helm. Alles verloopt normaal. Ik ben gerustgesteld door de literatuur.

Hals over kop het hondje Laika achterna, slinger ik mij nieuwe ruimtes in. Ik duik de kosmos in, zwem, vlieg Betty achterna. Ik gebruik de technieken om haar te verjongen, weer tot leven te wekken. Ze wacht op mij. Ik voel het. Ik zoef door licht, scheur door kleuren, flits door tunnels. Daarachter zal ik El Dorado aantreffen. Storingen. Ruis. En dan de luit die weerklinkt en de nachtegaal die zingt. De apotheose: een synchrone synergie, een samensmelting van de verworvenheden van elektronische netwerken, multimedia en virtual reality-technieken.

Op het malse gras ligt Betty. De perceptie van het linker-schermpje verschilt van die van het rechter. Minutieus en geheel naar de werkelijkheid wordt de optische illusie nagebootst. De hersenen combineren beelden van linker- en rechteroog, creëren zo een artificiële driedimensionale ruimte. Dit proces heet *stereopsis*. Ik zie geen perspectief, hoor geen stereofonie, lijd aan stereoitis. Of misschien zijn mijn warse hersenen niet bereid dingen aan elkaar te breien en te doen alsof er dingen bestaan die er gewoon niet zijn.

Ik trek mijn *eyegloves* strakker aan. Een moment schrik ik van de tactiele feedback. Binnenkort wordt die randapparatuur volkomen overbodig, dan draait dit alles alleen op elektronische impulsen die de illusie van sensoriële gewaarwording veroorzaken. Een mens zal zich dan poedelnaakt en onbedraad in virtuele realiteiten kunnen gooien. Om zich daar over te geven aan teledildonics met driedimensionaal bewegende hologrammen.

Het beeld valt uit! Heel eventjes maar. Mijn *eyephone* creëert een nieuw stereoscopisch driedimensionaal gezichtsveld. Betty lacht. Betty met de helm geboren! Trashband, huilende wolven en een vuil trompetspel. Gore, groezelige, gezellige bar. Veel volk vanavond.

Ik wankel, loop tegen haar aan, brand mij aan haar sigaret.

'Het is niets,' zeg ik.

Ze kijkt diep in mijn LCD-schermpjes.

10

De een rookt een sigaret erna, de ander schrijft erover en een derde, die doet het gewoon. De schrijver is een lomperik zonder meer, gaat in vrijwillige ballingschap, sluit zich op in twee kubieke meter, een doodskist eigenlijk, en beeldt zich in dat hij via virtual realities met de hele wereld communiceert.

Ik ben een schrijvertje, claustrofoob en te gek om los te lopen. Langs straten en pleinen en parken zwervend, mijn tekstverwerkertje onder de arm, altijd klaar om met mijn notebook op mijn knieën, met twee vingertjes - drumsticks eigenlijk - mijn gedachten uit te tikken.

Ik neem een trek van mijn sigaret. Waar ik gewoonlijk lig in het tweepersoonsbed ligt nu een Betty Page-kloon. Het

licht doet pijn aan mijn ogen. Ik kan toch niet de hele tijd mijn zonnebril op hebben, dan zou ik hem zelfs overdag in mijn slaap moeten dragen. Ik had tenminste de gordijnen kunnen dichttrekken. De buren...

Ze heeft dezelfde gitzwarte haren, ademt haast onhoorbaar. Ik probeer het zachtjes. Je weet maar nooit hoe dat zit met het ochtendhumeur. Ik spreek haar zachtjes toe.

Grimassen op haar gezicht. Het is al veel te laat. Tien uur, u wordt bedankt voor uw goede diensten. Ze kreunt als als ik mijn lippen op haar klamme lichaam druk. Verder niks. Schoonheid, ik verzoek u dringend het pand te verlaten. Ik moet naar de kliniek, mijn vrouw en mijn zoontje afhalen. Het kindje is volkomen normaal. Dan streel ik maar haar armen om vervolgens zachtjes te schudden.

Ze draagt een pruik.

Jos Pierreux
Het weerzicht

Ik had haar niet herkend, wat wilt ge, ik had haar meer dan twaalf jaar niet gezien, maar ze stelde zich beleefd voor, één keer, twee keer, de derde maal ging er een belletje rinkelen en besefte ik dat het mijn dochter was, die voor mij stond. Ze droeg jeans, baskets en een T-shirt van Greenpeace: niet bepaald het type vrouw waar ik wild van word.

Dag pa, patati, patata en ik liet haar een tijdje praten want dat schijnen meisjes van die leeftijd graag te doen en ik wist toch niet wat zeggen tegen een wildvreemde, die zomaar m'n leven kwam ingestormd omdat ik ooit met sperma had gemorst.

En opeens viel er een stilte, enfin, zij liet die vallen, mij trof geen schuld, behalve toendertijd met die zaadcellen misschien maar zelfs daar valt over te discussiëren want de pil bestond toch ook en het spiraaltje en wat weet ik nog allemaal, maar nee, 't is altijd de man die het gedaan heeft en daar stond ik dan met die trien tegenover mij en die stilte tussen ons en ze schoof heen en weer, zenuwachtig waarschijnlijk of high van de XTC of andere chemische rommel. Als ik de spermatozoïde in handen krijg die mij dat gelapt heeft...

't Is toch waar, hè? voegde ze eraan toe en ik wist niet wat antwoorden omdat ik niet snapte waarover het ging, dus zei ik ‘tja’, ik moest toch iets zeggen. Maar het was duidelijk dat ze met die summiere uitleg geen genoegen nam, want van mijn voeten keek ze naar mijn hoofd en met zo'n blik van ‘jij kan het weten’ dus zei ik nog eens ‘tja’ en nu was ik het die heen en weer wiebelde en dat kon toch niet meer zijn van die ene hasjsigaret in '68 zeker?

En toen vroeg ze half lachend of ik haar niet zou binnen laten want we stonden nog altijd in de deuropening van mijn flat naar mekaar te koekeloeren. Toen ze langs me heen liep en ik haar nieuwsgierig zag rondkijken had ik al meteen spijt dat ik niet kordaat ‘nee’ had gezegd. Je zou zien, ik zat zeker een half uur met haar opgescheept, als het al niet langer duurde want ze ging onuitgenodigd aan de keukentafel zitten.

Ze zei dat ze mijn neus had en ik vroeg of ze er tevreden mee was en ze lachte terwijl ik me afvroeg wat ze nog meer van me wou. Een pilsje en mijn levensverhaal, bleek al snel, en terwijl ik het eerste uitschonk hoorde ze me uit als een volleerde BOB'er: wat ik deed en of ik alleen woonde en waarom dit en waarom dat en ik zuchtte en ze zei dat ik niet moest antwoorden als ik niet wou. Ik antwoordde dat het geen kwestie van willen was, 't was alsof ik haar zou vragen te zeggen waar zij was en wat zij deed op 13 augustus 1986, klokslag 13 uur. En ze dacht na en zei toen dat ze het niet meer wist en of er soms iets belangrijks was toen. Voila, dat bedoelde ik, had ze meteen de korte inhoud van mijn leven.

Ze dronk gulzig en om de stilte te doorbreken, wees ik naar het bier en zei dat ze melk dronk toen ik haar het laatst zag, waarop ze met grote ogen aankeek alvorens in tranen uit te barsten.

Foute opmerking, verdomd foute opmerking.

Ik stond wat onhandig op dat vreemde kind te kijken, wist niet hoe het verder moest. In een ver verleden had ik dat nog meegemaakt, snotterdende vrouwen, en de beste remedie was toen steevast koffers pakken en wegwezen geblazen maar dat kon nu niet. Ik bedoel: dit was mijn flat, verdomme, en zij was het die moest ophoepelen. Was mijn zaad toch maar op de rotsen gevallen.

Ze veegde met haar Greenpeace-mouw langs de neus, die ze van mij had, vermande zich, glimlachte en zei dat ze zich aanstelde. Ik zag geen reden om haar tegen te spreken.

En of ik nog werkte en mij nooit verveelde, zo alleen? Nee, met werken was ik gestopt toen ik zag dat al m'n geld opging aan alimentatie en verveling, tja, er is TV en radio en er zijn m'n boeken. Dat had haar moeder haar verteld, dat ik graag las en of ze m'n boeken 's mocht zien. Ik had er geen, loog ik, en dat ik mijn lectuur in de bibliotheek ontleende. De waarheid is dat ik nooit een voet in een bibliotheek zette, een boek is een hebbeding: je koopt het, je leest het en je bewaart het. M'n slaapkamer is rondom bezet met goedkope Ikea-rekken vol boeken, honderden, duizenden misschien, op, over, onder mekaar. Maar ik wou niet dat ze de neus, die ze van mij had, in mijn lectuur stak. Ik had haar binnen gelaten, ok, ze was de vrucht van een overijverige zaadcel, die onder mijn verantwoordelijkheid viel, juist, maar aan alle intimiteit zijn grenzen.

En of ik ooit aan haar gedacht had? Of aan ma? Of aan terugkomen? Ik haalde mijn schouders op, bedacht plots dat ze door dat antwoord weer aan het stotteren kon gaan en zwakte het af tot een neutraal ‘ach’. Daar leek ze vrede mee te nemen.

Zij hield van muziek, zei ze, en van lezen. Maar ze leende nooit boeken in de bibliotheek, ze vond dat niet echt hetzelfde. Of ik dat begreep? Ik knikte. Ze had mijn neus en mijn boekenpassie geërfd. Leuk, nu we dat wisten mocht ze opkrassen wat mij betrof. Ik bedoel: wat verwachtte ze in godsnaam van me, wou ze even twaalf jaar bijpraten of zo, jezus waren we morgen nog bezig. En dan nog, ik zag de zin niet omdat het geen zin had: we waren natuurlijke verwanten et voila, point et fini. D'r was geen enkele wet, die ons verplichtte mekaar te leren kennen, laat staan vrienden

[advertentie]

te worden. D'r zijn verdomme kinderen genoeg zonder ouders, dus als we het van die kant bekeken, had zij het nog niet eens slecht getroffen.

Na een lange aarzeling vroeg ze me wat ik van haar vond en spontaan antwoordde ik ‘gegroeid’, een antwoord dat er meteen de sfeer in joeg en ik vroeg of ze nog een pils wou en ze knikte, verwonderde er zich over dat ik haar tempo niet volgde, terwijl ik nochtans aan haar beschreven was als iemand die er weg mee wist.

Ik drink met periodes.

Welke periodes?

100 jaar wel, 100 jaar niet.

Ze grijnsde en tot mijn ergernis merkte ik dat er iets groeide tussen ons. Ik besefte dat ik met open ogen in haar val was gelopen door met een paar one-liners zelf het ijs te breken. Vrouwen, ik zal het wel nooit leren. En het beterde niet toen ze me zei dat ze me aardig vond. Ze was nochtans bang geweest om me op te zoeken, iedereen had het haar afgeraden, mama, vrienden, vriendinnen: iedereen. Maar het viel best mee, ik had haar niet de deur uitgegooid, of zo. Nog niet, giechelde ze.

Doe ik alleen met getuigen van Jehovah, merkte ik op. God, misschien was ze d'r wel een, tenslotte wist ik niets over haar.

Ze las de twijfel in mijn ogen en stelde me gerust. Geen getuige, geen drugs, nergens lid van, zelfs niet van een boekenclub, nooit ergens bij willen horen: geen chiro, geen jeugdclub, geen betoging. Nee, ze deed het liever haar way en ze had daar niemand bij nodig. Die filosofie was me niet vreemd, ik kende nog zo iemand.

Ze schreef een beetje.

Je kan niet een beetje schrijven, wond ik me op. Je schrijft of je schrijft niet. Net zoals het idioot is om een

beetje kanker te hebben of zo. Je kan wel een beetje voetbal spelen, een beetje studeren, een beetje verliefd zijn...

Een beetje vader.

Ze gooide het er zomaar tussenin en het was raak en een uppercut en het trilde van mijn hoofd naar mijn tenen en alles d'r tussenin en dat was ik niet meer gewoon want precies om dat soort toestanden te vermijden, had ik me als een moderne kluizenaar teruggetrokken. Zoals een andere vrijgezel me ooit zei: met een vrouw geen gezeur als ik er zelf aan sleur. En al is dat geen citaat van Shakespeare, het bevat meer waarheid dan ‘to be or not to be’.

Sorry, zei ze. Ik wuifde haar excuus weg. Nooit excuses aanbieden als je meent wat je zegt en gelijk hebt, verdomme. Maar wat dan nog? Het leven is geen lijn met links goed en rechts kwaad, het is een cirkel waarop we ons wanhopig vastklampen om er niet af te vallen, trappend naar wie onder ons hangt en klauwend naar de sukkel die zich een hele piet waant omdat hij wat hoger bengelt. En zonder overgang: wat schrijf je?

Verhalen. Ze haalde haar schouders op, gespeeld nonchalant. En een ietsje blufferig: ze verschijnen regelmatig in tijdschriften. Ze relativeerde meteen zichzelf: maar dat doet de reklame van Ariël ook. En opgewonden: wil je ze eens lezen, ik heb er toevallig een paar bij me. Ik knikte, ze rommelde in haar handtas en gaf me drie literaire tijdschriften, waarin bladwijzers haar verhalen markeerden. Ik begon meteen te lezen, deed halverwege het eerste teken dat ze het bier wist staan take two, merkte plots dat ik aan het roken was terwijl ik nochtans meer dan tien jaar geleden stopte.

De verhalen waren goed en vlot geschreven, lazen weg alsof ze zonder de minste moeite neergeschrevn waren en bleven na afloop hangen. Ik was meteen verkocht, dus gaf ik haar het mooiste compliment dat ik kon bedenken: je zou niet zeggen dat door een vrouw geschreven zijn.

Daar klonken we op, want die meid van me begreep wat ik bedoelde en we rookten de asbak vol terwijl we over literatuur en schrijvers roddelden: mijn idee van een feestje bouwen. In feite ben ik omwille van dat schrijven hier, zei ze. Ik antwoordde dat ze geluk had, dat ik nog ergens een balpen liggen had maar die one-liner ging volledig de mist in.

Ze wou over mij schrijven, enfin... over zichzelf eigenlijk maar via de vader, die ze niet kende toen ze beleefde wat ze nu wou beschrijven en daarom wou ze me leren kennen om de juiste context te pakken te krijgen en zo en of ik het begreep?

Geen snars.

We lachten en dronken pils. Rookten.

Ze keek naar mij en ik naar haar en ik vroeg of ze nu genoeg van me wist en ze knikte van ja en ze stond recht, stopte de tijdschriften in haar handtas en stapte op.

Aan de buitendeur gaf ze me aarzelend een hand en dan kordaat een zoen. M'n buurman liep net voorbij en hij knipoogde maar ik dacht: val dood, man.

Ze draaide zich nog één keer om en zei dat ze nog wel binnenwipte, bij gelegenheid, als ze in de buurt was en als het verhaal er ooit kwam zou ze het me laten lezen. En ik antwoordde: dat zou leuk zijn, want ik moest toch iets zeggen. En toen was ze weg en ik weer alleen.

En ik ging zitten, op de stoel waar zij had gezeten en ik keek rond en ik zag de twee pilsglazen, die ik moest afwassen.

't Is altijd iets met kinderen.

Biografische notities

Jochem Arsleven, pseudoniem, pubiceerde eerder verhalen in *Soma* en in *D.B.H.*
J.M.H. Berckmans (1953), schreef ondermeer *Café de Raaf nog steeds gesloten, Rock 'n Roll met Frieda Vindevogel* en *Het zomert in Barakstad*
Willem Brande (1953), beeldend kunstenaar, eerste publikatie
Hans Claus (1962), studeerde criminologie, is beeldend kunstenaar en schilder, publiceerde eerder in *Kiezel*
Peter Ghyssaert (1966), debuteerde in 1991 met de dichtbundel *Honingtuin* en werd voor *Cameo* bekroond met de poëzieprijs van *De Vlaamse Gids*
Leander Hanssen (1954), Germanist, publiceerde de dichtbundel *Ethologie* en verhalen en poëzie in diverse tijdschriften
Paul Mennes (1967), debuteerde dit jaar met de fel opgemerkte roman *Tox*
Wim Neetens (1958), publiceerde de studie *Writing and democracy*, zijn verhalenbundel *Menselijke middelen* werd bekroond met de Debuutprijs 1994 en genomineerd voor de AT&T-prijs
Didi de Paris (1957), hoofdredacteur van *Brain Drain*, publiceerde de romans *Maladie d'amour* en *Hors d'oeuvre*
Jos Pierreux (1957), handelaar in bouwmaterialen, publiceerde de roman *Tattoo* en verhalen in diverse tijdschriften
Frank Pollet (1959), halftijds leraar, halftijds schrijver, marathonloper en muziekfanaat, publiceerde jeugdboeken en de gedichtenbundels *La Strada* en *Anaconda*
Arend Roosenschoon (1929), beeldend kunstenaar, gewezen directeur Fodor Museum Amsterdam, schrijft gedichten en maakt vertalingen
Istvan Vancsa, Hongaars schrijver en journalist, verantwoordelijk uitgever van het literair weekblad *Elet és Irodalom*
Dirk van Eylen (1965), germanist, redacteur *D.B.H.*
Balen Vlas (1956), pseudoniem, verpleegkundige, winnaar verhalen-wedstrijd *D.B.H.* 1993

[advertentie]